

FRIEDRICH REINHOLD KREUTZWALD

1803

1953

EESTI RAHVA ENNEMUISTSED JUTUD

FRIEDRICH REINHOLD KREUTZWALD

*

TEOSED

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1953

FRIEDRICH REINHOLD KREUTZWALD

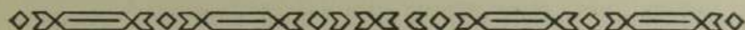
EESTI RAHVA ENNEMUISTSED JUTUD

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1953

Illustreerinud *G. Reindorff.*
Kunstiliselt kujundanud *F. Valdvere.*

KREUTZWALD
1803 – 1882

EESSÕNA [1]

Ennemuistsed jutud on koduta loomade sarnased, kelle sündimise paik mõnikord teadmata on, kuid kes siiski igal maal ja kõigi rahvasugude keskel elavad, ja ehk küll esiotsa kui võõrad sinna tulnud, aegamööda sealse rahva kombeid ja viise mööda endid kujundavad, nagu oleksid nad praeguses paigas sündinud ja maast madalast üles kasvanud. Meie päevil, kus vanu jutte mitmelt maalt hoolega kokku korjatakse ja kirja pannakse, võivad õpetatud mehed selgesti tunnistada, et mitme laialilagunenud jutu eod ühest tüvikust on üles kasvanud, kust võsusid teistesse kohtadesse viidi ja kus nad hiljemini sedaviisi kasvasid, kuidas päikeseterad, vihmasajud ja tuulehood neid kosutasid, või tähendussõnata üteldes: kuidas iga rahva mõistus, vaimuharidus ja elamise viis nende külge puutusid. —

Nõnda leiame ka eesti rahva ennemuistsetes juttudes palju saksa, rootsi ja muude rahvaste käest päritud idusid, mida nende kasvatajate käsi mitmes tükis niikaua eesti pakul väänas ja painutas, kuni nad viimaks säherduse kuju said, nagu oleks juba alguses Harju, Järva, Lääne ja Viru põld nende külvamise paik olnud. Mõned teised ennemuistsed jutud nende kõrval tohime tõsiselt oma kodumaal sündinud laste sekka arvata.

Meie rahval on hea kogu ennemuistseid jutte ja neist võiks vist mitu raamatut täita, kui kõik tuttavaks saaks, mis praegu siin ja seal rahva keskel alles varjul elab ja millest õnnekorral üht ja teist leitakse ja päevavalgele tuuakse. Valelik arvamine ühelt poolt, nagu ei kõlbaks niisugused jutud targema rahva

---

[1] Fr. R. Kreutzwaldi eessõna «Eesti rahva ennemuistsete juttude» I trükile.

suus rääkida, teiselt poolt niisama kitsa mõistuse lorisemine, mis vanu jutte patuks nimetab, on neid viimasel ajal meie maalt paljugi hävitanud. — Mõistlikumaile juhatuseks saagu siin paar sõna vanade juttude seletuseks räägitud.

Rahva ennemuistsed jutud on niisugused luulmise väel sünnitatud kõned, kus meie ette tegusid ja juhtumisi tuuakse, mis inimliku elu imelikul viisil hoopis või osalt vaimude väe alla panevad, nõnda et vaimude ilm ennast inimese eluga ühendab. Usk imesünnitustesse on looduse poolt meie südamesse antud, mispärast niisuguste lugude kuulmine meile rõõmu teeb, iseäranis lapsepõlves, kus meelemõistus alles nõder on ja meie asjade sündimise vahet veel selgesti ära ei tunne. Ennemuistsetes juttudes avaneb niihästi inimese kui rahvaste lapsepõlv, kus täielik mõistus luulmise radadele veel tõkkeid ei ole ette teinud, mispärast meie imetegusid usume ja küsima ei lähe, kas nende sündimine loodud kombel on võinud võimalik olla.

Laste kõrval leiame jälle lapseliku südamega inimesi, kes, ehk nad küll selgesti teavad, et lugu tõsi ei või olla, siiski vana juttu rõõmuga loevad ja sealjuures oma elukevade õnnelikku aega meelde tuletavad, kus jutt neile üsna tõsine näis ja neil veel kahtlevat mõtlemist ei olnud. Ka üks kuulus saksa laulik kiidab neid õnnelikuks, «kes oma teadmise vara südame hinnaga ei ole ostnud».

Mida enam muinasjutus inimese loodud kombed, imeteost hoolimata, avalikuks tõusevad ja mitmes tükis tõsist elu näitavad, seda täielikum on jutu loomine. Aga ka tõeõpetust võib vana jutu kombel anda, ja mõnikord paremini kui muul viisil. Juba neis järeltulevates eesti rahva juttudes on mõned nii ilusad ja viisakad, et neid iga mees lusti pärast võib lugeda; mõne teise seest variseb õpetuseivasid, mis omal kohal vilja võivad kanda, nõnda kui viimaks veel mõningad naljaviisil inimeste rumalust püüavad sugeda.

Missugune ärksa vaimuga mees ei peaks rõõmuga tunnistama, mis armast ajaviidet temale ennemuistsed jutud lapsepõlves on teinud? Kes ei peaks seda lahkesti meelde tuletama, kuidas ta ammuli suuga jutuvestja peale vahtis, nagu tahaks ta iga sõna alla neelata, et pisematki raasukest kaotsi ei läheks! Videviku pidamisel, või kui eit ja tütarlapsed õhtul vokkide taga istusid, oli kõige magusam jutuvestmise aeg, ja oh mis kiiresti kadusid seal pikemad talveõhtud meil käest, nii et iga-

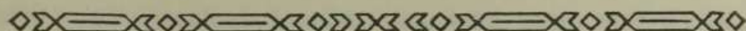
kord ehmatust tegi, kui eit meid magama pidi sundima. Lahked imelikud unenäod venitasid jutte pikemaks ja kudusid neisse uusi iludusi. On meil pisematki õigust seda oma lastele keelda, mis meile noorpõlves nii suurt õnne on valmistanud? Üksnes kivi--tuimad südamed võiksid oma laste vastu nii armutud olla.

Ärksast tähelepanemisest kasvab lastele tulu, misläbi nad paar aastat hiljemini, kus neile kooliõpetust hakatakse kuulutama, juba natuke teerada ees leiavad, kus peal õpetuse sammud hõlpsamalt edasi lähevad, sest nende vaim on unest ärganud ja ei maga enam nagu teistel, kellele niisugust õnne osaks ei saanud. Missugune lasteõpetaja ei peaks tundma, mis vahe on ühe aegsasti äratatud lapse ja teise temavanuse vahel, kes kodus kui kotis üles kasvas? — Laps, kes maast-madalast vanu jutte kuulis ja neid teistele lastele oskas rääkida, on oma vaimuandeid ergutanud, tema oskab koolmeistri suust õpetust vastu võtta ja nii pikalt tallele panna, kui tema mõistuse piirid ulatavad. Sellepärast ei või osavale õpetajale paremat andi soovidagi, kui et tema esimesed õpetused laste mõistuse piiridest üle ei läheks, vaid igal sammul nende pisukese aruga kokku jookseksid. Sedamööda, kuidas lapse mõistus kasvab, peab ka õpetuse koorem kasvama. Nõnda kui me oma liikmete rammu ühtepuhkuse liigutamise ja painutamise läbi kosutame, tuleb ka vaimu rammu päev-päevalt kasvatada, kuni mõistus aegamööda mehe-ealiseks saab.

Kui nüüd eesseisvas raamatus eesti rahva suust kirjutatud ennemuistseid jutte lastele ja noorematele inimestele ajaviiteks pakutakse, siis sünnib see esiteks sellepärast, et need vanema põlve pärandused meie põlve rahvale jälle tuttavaks saaksid, teiseks, et nende lugemine omast kohast meele ja mõistuse äratamiseks targemaile õpetustele teed läheks valmistama.

Enne kui eessõna lõpetame, peame siin veel iseäranis Soome Kirjanduse Seltsile Helsingis selle eest suurt tänu ütlema, et tema raamatu trükkimise kulu on enese peale võtnud. Ilma niisuguse abita ei oleks raamat iialgi päevavalgele võinud tulla, sest et meie paigas kuskilt seltse ega mehi ei leita, kes nii suure kulu enese peale oleksid võtnud, kusjuures nii pisut lootust on rahakulu aegamööda tagasi saada.

Võru linnas, jaanipäeval 1866.

KULLAKETRAJAD

Tahan teile vanade päevade pärandusest ühe kena jutu vesta, mis sel ajal sündinud, kus veel murud muistsel kombel neljajalgsete ja suliliste keeletarkust kuulsid.

Ükskord ennemuiste elas sügavas metsalaanes puude varjul hurtsikus lonkur vanaeit kolme priske tütrega. Tütred õitsesid kui kenad lillekesed eide kuivanud kännu ümber; iseäranis noorem õde oli viisakas ja kena kui oakaunakene. Aga üksikus kohas ei olnud muid nägijaid kui päeval päike ja öösel kuu ja tähtede silmad.

«Põlevpalav poiste silmil
Paistis päike pärgadelle,
Läikis kirjulintidelle,
Poogakirju punatelles.»

Vanaeit ei lasknud tütarlapsi laiseldes käia ega aega viita, vaid sundis neid hommikust õhtuni tööle. Piigad istusid iga päev vokkide taga ja keerutasid kuldlinu lõngaks. Ei antud vaestele neljapäeva ega laupäeva õhtul mahti annivakale lisa valmistada, ja kui videviku viivul või kuuvalgel salamahti sukavarras näpule ei saanud, jäi annivakk andeta. Lõppenud koonlale pandi sedamaid teine lisaks ja lõng pidi pealegi ühetasane paras keerd ja peenikene olema. Valmis lõnga hoidis vanaeit salakambris luku taga, kuhu tütred iial oma jalga ei tohtinud tõsta.

Kust kuldlinu majasse toodi või mis kanga tarbeks lõngu kedrati, see oli ketrajail alles teadmata, ega and-

nud eit niisuguste küsimuste peale iial otsust. Kaks või kolm korda igal suvel käis vanaeit salateel, viibis vahel rohkem kui nädalapäevad kodunt ära ja tuli ikka öösel tagasi, nii et tütred iial märku ei saanud, mis ta kaasa oli toonud. Enne teeleminekut jagas ta lastele nii mitme päeva osa tööd kätte, kui ise kodunt ära arvas jäävat.

Praegu oli eidel rändamise kord jälle kätte juhtunud. Kuue päeva ketrus jagati piigadele kätte, kusjuures igakordset õpetust nõnda kinnitati: «Plikad, pidage silmad sihtivad ja näpud osavad, et heie värtna suus ei katke, muidu lõpeks kuldlõnga hiilgus ja õnnepõlv teil korraga otsa!» Tütarlapsed panid tõsise sõnaga antud kinnitust üsna naeruks; enne kui eit kümme sammu kargu toel uksest eemale oli jõudnud, hakkasid nad kolmel suul irvitama.

«Seda iga kord antud alpi keeldu ei oleks meil tarvis,» ütles noorem õde. «Kuldlõnga heie ei lähe kiskudeski katki, veel vähem kedrates.» Teine õde sõnas juurde: «Niisama vähe on võimalik, et kulla hiilgus kaoks.» Nii on tütarlaste edevus juba mitu korda enneaegu naernud, kust pika ilu peale viimaks pisarpilli leidnud.

Kolmandal päeval pärast eide minekut juhtus üks ootamatu lugu, mis tütarlastele esiotsa ehmatust, hiljemini ilu ja õnne, pikapeale pisarpilli pidi sünnitama.

Üks Kalevi sugulane, kuninga poeg, oli metsalisi taga kihutades sõprade seltsist laias laanes eksinud, nii et ta enam koerte haukumisest ega sarvede puhumisest teejuhatust ei leidnud. Hüüdmise hääled langesid kõversilma kõrva või võttis paks rägastik nad vangi, nii et nad kaugemale ei ulatanud. Väsinult ja tüdinult astus kuninglik noormees viimaks ratsu seljast ja heitis põõsa varju puhkama, seni kui hobu omal tahtmisel murult peatoitu otsis.

Kui kuningapoeg unest ärkas, seisis päike juba madalal. Risti ja põigiti teed otsides nägi ta viimaks pisikest jalgrada, mis ta lonkru eide hurtsikusse juhatas. Küll kohkusid tütarlapsed äkki võõrast meest nähes, kelle sar-

nast veel tänini nende silma ei olnud puutunud. Peale päevatöö lõpetust aga olid piigad õhtu vilul võõraga juba sõbrustanud, nii et ei raatsinud puhkamagi heita. Ja kui viimaks vanemad õed olid magama läinud, istus noorem võõraga seltsis ukselävel, kus neile sel ööl unekatet silmale ei tulnud.

Seni kui nad kahekesi kuu ja tähtede silme all oma südame lugu tunnistades magusat juttu vestavad, läheme jahimehi vaatama, kes pealiku metsa olid kaotanud.

Küll otsiti väsimatult edasi-tagasi sõites kõik laas ümberkaudu läbi, kuni ööpimedus otsimise lõpetas. Siis läkitati kaks meest linna tagasi kurbi sõnumeid viima, seni kui teised laiaoksalise kuuse all öömaja võtsid, kust teisel hommikul jälle tahtsid otsima minna.

Kuningas käskis sedamaid teisel hommikul enne koitu rügemendi hobuse- ja teise jalaväge kadunud poega otsima saata. Pikk ja lai laas viivitas meestel otsimise kolmanda päevani; siis vast leiti keskhommiku ajal kogemata jäljed, kui nende kätte jalgrada ulatas, mis hurtsikusse viis.

Kuningapoja aeg ei olnud tütarlaste seltsis igavaks läinud, veel vähem kojuigatsus talle meelde tulnud. Enne lahkumist tõotas ta nooremale piigale salamahti, lühikese aja pärast tagasi tulla ja siis — kas heaga või väekaupa neitsikese kodukanaks kaasa võtta. Ehk küll vanemad õed sest nõupidamisest midagi ei kuulnud, siiski tõusis lugu sealt avalikuks, kust keegi ei võinud mõtelda.

Ei olnud noorema tütarlapse ehmatus mitte pisuke, kui ta pärast kuningapoja lahkumist voki taha istudes kuldlõnga heide värtna suus katkenud leidis. Lõngaotsad sõlmiti küll ristsilmusel kokku ja tallati vokiratas kiiremale käigule, et töövirkus peiu armul kulutatud aja tagasi tasuks. Aga üks seni teadmata ja tundmata asi pani siiski tütarlapse südame kohkuma: kuldlõngal ei olnud enam endist hiilgust. Ei aidanud siin küürimised, ohkamised ega silmaveega kastmised, — asi jäi lonkama. Viletsus hüppab uksest, astub aknast ja poeb prao vahelt, kui koge-

mata mulgu leiab, — ütleb vana tarksõna; nõnda juhtus lugu ka nüüd.

Vanaeit oli öösel koju tulnud. Hommikul tuppa astudes mõistis ta silmapilk, kuidas asjakord õigelt teelt oli läinud. Tuline viha kihutas ta südant; ta laskis tütred ükshaaval ette astuda ja hakkas neilt asja otsust nõudma. Tütarlaste salgamine ja vabandamine ei kestnud kaua, — valel on lühikesed jalad. Kaval vanaeit sai selgesti aru, mis külakukk ta selja taga noorema tütre kõrva oli laulnud. Vanamoor hakkas koledasti sajatama, otsekui oleks tahtnud maa ja taeva tükkis mustaks vanduda. Lõpuks ähvardas ta noormehe kaela murda ja keha metsalistele söögiks visata, kui tal himu oleks veel teist korda tagasi tulla.

Noorem tütar, punane kui keedetud vähk, ei leidnud tervel päeval rahu ega saanud öösel silmapilku magada. Alatasa koormas teda mõte, et noormees tagasi tulles surma võiks leida. Vara hommikul, kui eit ja õed veel koiduund pilutasid, läks ta salamahti toast õue, kaste vilul rasket meelt jahutama. Ta oli õnneks lapsepõlves vanaeide käest linnukeelt õppinud, mis talle nüüd tuluks tõusis. Lähema kuuse ladvas istus kaaren, nokaga sulgi kohendelles. Tütarlaps hüüdis: «A r m a s v a l g e - l i n d, linnusugude t a r g e m ! Tahad sa mulle appi tulla?» — «Mis abi sa tahad?» küsis kaaren. Tütarlaps vastas: «Lenda laanest lagedalle, kuni uhke linn kuningakojaga sulle vastu tuleb. Püüa kuningapojaga kokku saada ja kuuluta temale, mis viletsus mulle on tulnud.» Seepeale kõneles ta kaarnale pikemalt oma lugu, lõngaheide katkemisest kuni eide koleda ähvarduseni, ja palus, et noormees mitte enam tagasi ei tuleks. Kaaren lubas asja talitada, kui linnas kellegi leiaks, kes ta keelt oskab, ja ruttas sedamaid teele.

Eit ei lasknud nooremat tütart enam voki taha istuda, vaid sundis ta kedratud lõngu kerima. See töö oleks piigal hõlpsam olnud kui endine ketrus, aga vanaeide alaline vandumine ja taplemine ei andnud talle hommikust õhtuni

mahti. Püüdis neitsi end vabandada, siis läks lugu veel kurjemaks. Paneb südame pais naise lõuad kord lõksuma, siis ei jõua ükski vägi neid enam kinnitada.

Õhtu eel hüüdis kaaren kuuse ladvast: «Kronks, kronks!» ja piinatud piiga tõttas ukse ette sõnumeid kuulama. Kaaren oli õnnekombel kuninga rohuaias tuuletarga poja leidnud, kes selgesti linnukeelt oskas. Sellele kuulutas mustlind neitsilt saadud sõnumeid ja palus lugu kuningapojale teada anda. Kui aednikupoiss loo kuningapojale jutustanud, läks selle süda ja meel raskeks; siiski hakkas ta oma sõpradega salanõu pidama tütarlapse päästmise pärast.

«Ütle,» õpetas ta tuuletarga pojale, «et kaaren kiiresti tagasi lendaks ja neitsile kuulutaks: ole valvel üheksandal ööl, küll siis tuleb päästja, kes kanapoja kulli küüsist kisub.»

Talitamise palgaks anti kaarnale tükk liha tiibade karastuseks ja siis läkitati ta jälle teele. Neitsi tänas mustlindu talitamise eest ja pidas kuuldud asja südames varjul, nii et keegi märki ei saanud. Aga mida ligemale üheksas päev jõudis, seda raskemaks läks ta süda, kui ta mõtlema hakkas, et mingi ootamata õnnetus asja nurja võiks viia.

Üheksandal õhtul, kui vanaeit ja õed olid puhkama heitnud, läks noorem õde kikivarvul toast, istus puude varju murule peiukest ootama. Lootus ja kartus täitsid ühtlasi tema südant. Juba laulis kukk teist korda, aga metsas ei olnud sammude müdinat ega häälitsemist kuskil kuulda. Teise ja kolmanda kukelaulu vahel tungis kaugelt otsekui tasane hobusekabja müdin ta kõrva. Müdinast juhitud, läks neitsi tulijaile vastu, et ligemaletulek toas magajaid ei äratàks. Natukese aja pärast silmas ta sõjameeste salka. Kuningapoeg sõitis ise teejuhina teiste eel, sest ta oli viimati siit minnes puude külge salamärke teinud, mida mööda nüüd tagasi oskas tulla. Neitsit nähes kargas ta hobuse seljast, aitas tütarlapse sadulasse, istus ise ettepoole toeks kõrvale, ja siis tõttasid nad jälle

minema. Kuu andis puude vahelt niipalju valgust, et märgitud teerada käest ei kadunud.

Hommikune koidupuna oli igal pool lindude keeled päästnud ja häälitsema pannud. Oleks neitsi osanud neid tähele panna ja jutust õpetust võtta, see oleks neile enam tulu saatnud, kui mesikeelne meelitus, mis kuningapoja suust üksi ta kõrvu ulatas. Aga ta ei kuulnud ega näinud muud midagi kui peigu, kes teda palus tühi kartus jätta ja julgesti sõjameeste varjamise peale loota. Kui nad lagedale jõudsid, seisis päike juba kaunis kõrgel.

Õnneks ei pannud vanaeit vara hommikul kohe tütre põgenemist tähele; vast tükk aega hiljemini, kui ta kerilaudu kerijata nägi, küsis ta teistelt, kuhu noorem tütar läinud. Selle peale ei teadnud keegi vastust anda. Mõnest tunnistähest mõistis eit, et tütar pakku oli läinud. Sedamaid võttis ta kurja nõu, jooksikule karistaja kannule läkitada. Ta tõi lakast peotäie üheksast soost kokkusegatud nõiarohtusid, lisaks sõnutud soola sekka ja sidus need nartsukese sisse topiks, sajatas vande- ja langetussõnu peale, keris natuke villast sukalõnga kooreks ümber ja saatis siis nõiakera tuulega minema, kuna ta ise laulis:

«Tuulispaska, laena tiiba,
Tuuleämma — hõlmakesta!
Kiirustage kerakene
Tuulekiirul tuiskamaie,
Suretaja sõudemaie,
Langetaja lendamaie!»

Keskhommiku ja lõuna vahel jõudis kuningapoeg sõjameeste salgaga laia jõe kaldale, kust kitsas sillake üle oli tehtud, et mehed ükshaaval üle võisid sõita. Kuningapoeg sõitis parajasti kesk silda, kui tuulesaadik nõiakera kui kiil hobuse külge puutus. Hobune norskas kohkudes, tõusis äkitselt tagumistele jalgadele püsti, ja varem kui keegi appi jõudis, libises neitsi sadula kelbalt jõkke. Kuningapoeg tahtis ta kannul jõkke karata, aga sõjamehed keelasid, teda kinni pidades, seda tegemast, sest

jõgi oli põhjatu sügav ega võinud inimese abi sündinud õnnetust enam takistada.

Ehmatus ja leinakurbus olid kuningapoja üsna tuimaks teinud. Sõjamehed viisid ta vägisi koju tagasi, kus ta mitu nädalat vaikses kambris oma õnnetust leinas, esimesil päevil toitu ega keelekastet ei võtnud. Kuningas laskis tarku igalt poolt, kaugelt ja ligidalt, kokku kutsuda, aga ükski ei võinud tõbe ära seletada ega teadnud selle vastu abi juhatada. Siis ütles ühel päeval tuuletarga poeg, kes kuninga rohuaias aednikupoisiks oli: «Saatke kohe Soomemaale vana targa taadi järele, see teab asjast enam kui teie maa targad.»

Kiiresti läkitas kuningas sõnumid Soome vanatargale, kes nädala pärast juba tuuletiivul sinna jõudis. Ta ütles kuningale: «Aus kuningas! See tõbi on tuulest tulnud. Üks vihane nõiakera on noormehe südame parema poole ära rabanud, sellepärast seisab ta alati leinas. Siin ei aita sõnad ega arstirohud, vaid aeg üksi võib häda parandada. Saatke ta sagedasti tuule kätte, et tuul mured metsa ajaks.» Nõnda sündiski pikapeale: kuningapoeg hakkas jälle toibuma, toitu võtma ja öösel magama. Viimaks tunnistas ta vanemaile oma südamevalu.

Isa soovis, et poeg jälle kosja läheks ja meeleparanduseks nooriku koju tooks, aga poeg seisis selle vastu.

Juba ligi aasta oli noormehel leinas mööda jõudnud, kui ta ühel päeval kogemata sillale juhtus, kus ta armuke otsa oli saanud. Õnnetust meelde tuletades tõusid tal kibedad pisarad silmi. Korraga kuulis ta kena lauluhäält, ehk küll kuskil inimest näha ei olnud. Hääleke laulis:

«Eide sajatuse sunnil
Võttis vesi väetikese,
Mattis laine lapsukese,
Kattis Ahti armukese.»

Kuningapoeg astus hobuse seljast, vahtis igale poole, kas ehk kedagi silla varjus peidus ei ole. Aga nii pikalt kui silm ulatas, ei olnud kuskil laulikut näha. Veepinnal

kõikus laiade lehtede vahel jõenupuke. See oli ainuke asi, mis talle silma puutus. Aga kõikuv lilleke ei võinud laulda, siin pidi mingi salajane imeasi varjul seisma. Ta sidus hobuse jõe kaldale puukännu külge, istus ise sillale ja pani tähele, kas silm või kõrv mingit täielikumat tunnismärki ei leiaks. Tükk aega jäi ümberringi kõik vaikseks, siis laulis jälle nägematu laulik:

«Eide sajatuse sunnil
Võttis vesi väetikese,
Mattis laine lapsukese,
Kattis Ahti armukese.»

Mõnikord tuleb inimesele mõnus mõte kogemata tuulest; nii sündis ka siin. Kuningapoeg mõtles: kui viibimata laanehurtsikusse sõidan, kes teab, ehk võivad kullaketrajad seda imelikku lugu mulle seletada. Seda mõteldes istus ta hobuse selga ja asus laane poole teele. Endiste märkide järgi lootis ta hõlpsasti teed leida, aga mets oli kasvanud ja otsimine kulutas enam kui päeva, enne kui ta teeraja kätte sai. Hurtsiku ligidal jäi ta metsa luurama, kas neitsikestest keegi toast välja ei tule.

Hommikul vara läks vanem õde allikale silmi pesema. Noormees astus ligemale, jutustas mineva-aastasest õnnetusest sillal ja mis laulu ta paari päeva eest seal oli kuulnud. Vanaeit juhtus õnneks kodunt ära olema, seepärast palus neitsi kuningapoja tuppa. Kui tütarlapsed juttu pikemalt olid kuulnud, mõistsid nad kohe, et mullune õnnetus eide nõiakerast oli sündinud ja et õde veel praegu surnud ei ole, vaid nõiapaelte kammitsas.

Vanem neitsi küsis: «Kas midagi veelainetelt teie silma ei juhtunud, mis laulu oleks võinud avaldada?» «Ei midagi,» kostis kuningapoeg. «Nii pikale kui minu silm ulatas, polnud jõelainetel muud näha kui kollane jõenupuke laiade lehtede vahel, aga lilleke ja lehed ei võinud ometi laulda.»

Tütarlapsed arvasid sedamaid, et jõenupuke muud ei võinud olla, kui nende lainetesse uppunud õde, kelle

nõidusvägi lilleks oli moondanud. Nad teadsid, kuidas vanaeit sajatatud nõiakera lendama oli saatnud, mis õde igaviisi võis moondada, kuid elu seest ei võtnud. Sest arvamisest ei öelnud nad kuningapojale midagi. Niikaua kui neil veel päästmise nõu ei olnud, ei tahtnud nad tühja lootust kasvatada. Eide tagasitulek võis veel paar päeva viibida, sellepärast oli neil aega nõu pidada.

Vanem õde tõi õhtul peotäie tarviliselt segatud nõiarohtusid lakast, hõõrus peeneks, segas jahuga koogitaignaks, küpsetas kooki ja andis noormehele süüa, enne kui ta õhtul puhkama läks. Kuningapoeg nägi öösel imelikku und, otsekui elaks ta metsas lindude keskel ja oskaks igaühe keelt.

Kui ta hommikul neitsitele oma öise unenäo rääkis, ütles vanem õde: «Õnnetunnil olete teed meile võtnud, õnnetunnil und näinud, mis teile koju minnes tõeliselt sünnib. Minu eilne sealihal silitatud kook, mille teie kasuks küpsetasin ja teile süüa andsin, oli tarkusrohtudega täidetud, mis teile võimuse annab kõik ära mõista, mida targad linnud isekeskis kõnelevad. Neil väikestel suliskuubedes meestel on palju salatarkust varjul, mis inimestele teadmata; seepärast pange teraselt tähele, mis lindude nokad kuulutavad. Ja kui teie leinapäevad kord lõpevad, siis tuletage ka meid, vaeseidlapsi, meelde, kes siin kui alavangid voki taga istuvad.»

Kuningapoeg tänas piigasid heade soovimiste eest ja tõotas nad hiljemini orjapõlvest päästa, olgu kas lunastushinnaga või väekaupa, jättis siis jumalaga ja tõttas teele. Tütarlastel oli rõõmus meel, kui nägid, et lõngaheided katkemata ja kullahiilgus kustumata jäänud; vanaeit ei võinud koju tulles neile midagi süüks arvata.

Seda naljakam näis lugu kuningapojaga, kes metsas otsekui pereka rahva keskel sõitis, sest et lindude laulud ja häälitsemised kõik sõnatargalt ta kõrvu kostsid. Siin nägi ta imestades, kui palju tarkust inimesele seeläbi tundmata jääb, et ta linnukeelt ei oska. Suuremast osast, mis sulisrahvas esiotsa kõneles, ei võinud teekäija palju

aru saada, ehk seal küll mitmestki inimesest üht ja teist avaldati; aga need inimesed ja nende salatalitused olid talle võõrad. Kõrgel männi ladvas nägi ta korraga haraka ja kirju rästa, kelle omavaheline jutt tema kohta passis.

«Inimeste rumalus on suur,» ütles rästas. «Nad ei oska vähemaidki asju õigel kombel talitada. Seal istub silla kõrval jõenupuna vana lonkru-moori kasvandik terve aasta, laulab kurtes möödakäijatele oma häda, aga ükski ei tule teda päästma. Vast paari päeva eest sõitis endine peiuke üle silla, kuulis neitsi laulu igatsemist, aga ei olnud targem kui teisedki.»

Harakas kostis: «Ja ometigi peab tütarlaps tema süü pärast eide nuhtlust kannatama. Kui ta suuremat tarkust ei saa, kui seda, mis inimeste suust kuuleb, siis jääb tütarlaps igavesti lillekeseks.»

«Piiga päästmine oleks pisike asi,» ütles rästas, «kui lugu Soome vanamehele põhjani ära seletatakse. Vana Soome tark võiks neitsi hõlpsasti veevangist ja lillekammitsast päästa.»

Praegu kuuldud jutt oli noormehe mõtlema pannud; edasi sõites pidas ta nõu, kust ta käsukandja peaks leidma, keda Soomemaale läkitada. Korraga kuulis ta pea kohal, kuidas üks pääsuke teist hüüdis: «Tule, läki Soomemaale, seal on parem pesitamispaik kui siin!»

«Pidage kinni, sõbrad!» kisendas kuningapoeg linnukeeli. «Viige Soome vanatargale palju terviseid minu poolt ja paluge tema käest otsust, kuidas oleks võimalik jõenupuks moondatud neitsike jälle inimeseks teha?» Pääsukesed lubasid asja talitada ja lendasid oma teed.

Jõe kaldale jõudes puhkas ta hobust ja jäi sillale kuulama, kas kustki jälle lauluhäält kõrvu kostaks. Vaikus vältas ümberringi ega olnud muud kuulda, kui lainete kohinat ja tuule vihinat. Nukral tujul istus noormees hobuse selga, sõitis koju tagasi ega lausunud kellelegi sõna oma viimasest teekäigust ja juhtumistest.

Nädal hiljemini istus ta ühel päeval rohuaias, arvates, et pääsukesed vist tema sõnumi teel unustanud, kui suur kotkas kõrgel tuuleõhus tema pea kohal keerutas. Aegamööda tuli lind ikka madalamale, kuni ta viimaks kuningapoja ligidale pärna otsa maha laskis.

«Vana Soome tark,» nokatas kotkas, «läkitab teile palju terviseid ja palub mitte pahaks panna, et ennemini ei saanud vastust anda. Ei olnud kedagi siiapoole tulijat leida. Neitsi lillepõlvest päästmiseks ei ole muud tarvis kui seda: minge jõe kaldale, visake riided seljast ja võidke keha üleni mudaga, et valget märki kuhugi ei jää; siis võtke näppudega nina otsast kinni ja hüüdke: «Mehest vähki!» Silmapilk saate vähiks; minge siis sügavasse jõe põhja — uppumist pole teil karta. Tungige julgesti jõenupu juurte alla, harutage need mudast ja kõntsast lahti, et kuskil pikemat kinnitust ei jää. Riputage end sõrgapidi ühe juureoksakese külge kinni, küllap teid siis vesi lillega tükkis veepinnale tõstab. Seal sõitke laine turjal seni edasi, kui käharaoksaline pihlakas pahemal pool kaldal teie silma tuleb. Natuke maad pihlakast seisab väikese sauna kõrgune kivi. Kivi kohal peate ohkama: «Jõenupust neitsi, vähist mees!» Lugu saab silmapilk nii sündima.»

Kotkas tõusis jutu lõpetusel lendu ja läks oma teed. Noormees vaatas tüki aega teda taga järele ega teadnud, mis ta sest pidi arvama.

Kahevahel mõtlemised olid enam kui nädalapäevad viitnud; noormehel ei olnud julgust ega usaldust õpetatud päästmise tükki katseks ette võtta. Seal kuulis ta ühel päeval varese suust: «Mis sa kõheled vanataadi käsku täitmast? Vanatark ei ole iial valesõnumeid saatnud ega linnu keel petnud. Rutta jõekaldale ja kustuta neitsi igatsemise pisarad.»

Varese jutt kasvatas noormehe julgust. Ta mõtles: Suuremat viletsust ei või mulle seal tulla kui surm, aga hõlpsam on surm kui alaline leinapõlv.

Ta istus hobuse selga ja sõitis tuttavat teed jõekaldale. Sillale jõudes kuulis ta laulu:

«Eide sajatuse sunnil
Pidin siia suikumaie,
Lapsi noori, närtsimaie,
Lainte sülle langemaie.
Märg, vilu, sügav sängike
Nüüd katab neidu noorukest.»

Kuningapoeg sidus hobuse jalad kammitsasse, et see sillast kaugele ei võinud minna, viskas riided seljast, võidis keha üleüldse mudaga, et valget märki kuhugi ei jäänud, võttis siis nina otsast kinni, hüüdis: «Mehest vähki!» ja kargas sedamaid vee alla. Silmapilk tõusis vesi kihisedes üles ja siis oli jälle kõik vaikne nagu ennegi.

Vähiks moondatud mehike hakkas jõenupu juuri vee põhjast lahti harutama, mis tal väga palju aega viitis. Juurikad seisid tugevasti kõntsa ja muda sees kinni, nõnda et vähil seitse päeva tugevasti tööd oli, enne kui asjatalitus korda sai. Töö lõpetusel näpistas mehike vähk sõrad ühe juure otsakese külge ja vesi kergitas ta lillega tükkis jõepinnale. Kõikuvad lained viisid vähi ja jõenupu aegapidi edasi, ja ehk küll puid ja põõsaid paljugi kaldal nähtavale tuli, siiski ei puutunud juhatatud pihlakas suure kiviga ta silma.

Viimaks nägi ta pahemal pool kaldal käharaoksalise pihlaka punaste marjakobaratega, ja natuke maad eemal seisis ka väike saunakõrgune raudkivi. Nüüd ohkas mehike vähk: «Jõenupust neitsi, vähist mees!» — Silmapilk ujus veepinnal kaks inimese pead, üks meeste-, teine naisterahva oma. Vesi veeretas neid kalda ligemale, aga mõlemad olid ihualasti, nii kuidas jumal nad loonud.

Häbelik neitsi hakkas paluma: «Armas noormees, mul ei ole riideid selga panna, sellepärast ei julge ma veest välja tulla.»

Noormees palus vastu: «Astuge kaldale pihlaka varju, ma pigistan seni silmad kinni, kuni kaldale ronite ja pihlakast varju leiate. Ma ruttan sillale, kuhu hobuse ja riided jõkke minnes maha jätsin.»

Neitsi oli end pihlaka varju peitnud, ja noormees läks

silla poole, kuhu ta riided ja hobuse oli jätnud, aga ei leidnud sealt üht ega teist. Et vähipõlv tal mitu päeva oli kestnud, seda ta ei teadnudki, vaid arvas end ainult paar tundi veepõhjas olnud. — Vaata, seal veeres uhke tõld kuue hobusega mööda kallast talle vastu. Tõllas leidis ta kõik tarvilikud riided, niihästi endale kui vetevangist päästetud neitsile. Ka sulane ja toatüdruk olid tõllaga ühes sinna tulnud. Teenri võttis kuningapoeg endale abiks ja läkitas tüdruku tõlla ja riietega sinna, kuhu alasti armuke pihlaka alla oli ootama jäänud. Rohkem kui tunni aja pärast tuli kenasti pulmariietega ehitud neiuke tõllaga sinna, kus kuningapoeg kaldal teda ootas. Ta ise oli niisama uhkes peiulikus riides ja istus nüüd neiu kõrvale tõlda. Nad sõitsid otsekohe linna, kiriku ukse ette.

Kuningas ja kuninganna istusid leinariides kirikus, leinates kallist kadunud poega, keda arvati jõkke uppunud olevat, sest et hobu ja riided kaldalt olid leitud. Suur oli vanemate rõõm, kui surnuksnutetud poeg elusalt kena neitsi kõrval nende ette astus, mõlemad säravais ülikondades. Kuningas talutas nad ise altari ette, kus nad paari laulatati. Siis valmistati pulmad, mis suure ilu ja käraga kuus nädalat vältasid.

Aja käigul ei ole kuskil püsi ega puhkust, siiski näivad rõõmupäevad jõudsamalt edasi minevat kui kurvastustunnid. Pulmade lõpetusel oli sügis kätte tulnud, siis tuli talve külm ja lumi, nii et noorel rahval palju lusti ei olnud jalga toast tõsta. Aga kui kevad parajasti uut suveilu sünnitas, läks kuningapoeg noore abikaasaga rohuaeda kõndima. Seal kuulsid nad, kuidas harakas puu ladvast nokatas:

«Oh sa tänamata loom, kes õnnepäevil endised abimehed meelest unustanud! Kas vaesed neitsid kahekesi eluotsani kuldlõnga peavad keerutama? Lonkur vanaeit ei ole tütarlaste ema, vaid sorts ja nõid, kes neitsikesed lapsepõlves kaugelt maalt varastanud. Vanamoori patud on suured, tema peale ei maksa armu heita. Keedetud

mürgijuur oleks temale kõige mõnusam roog, muidu läheks ta jälle päästetud lapsi nõiakeradega kiusama.»

Nüüd tuletas kuningapoeg meelde ja tunnistas abikaasale, kuidas ta laanehurtsikus käinud õdedelt nõu küsimas, seal linnukeelt õppinud ja neitsitele neid vangist päästa tõotanud. Abikaasa palus pisarsilmil õdedele appi tõtata. Teisel hommikul ütles ta unest ärgates: «Mul oli tähtis unenägu. Vanaeit on kodunt läinud, tütred üksi jätnud. Nüüd oleks vist paras aeg neile appi minna.»

Kuningapoeg laskis sedamaid hulga sõjamehi teele valmistada ja läks nendega seltsis laanehurtsikusse. Teisel päeval jõudsid nad sinna. Tütarlapsed olid, nagu unenägu tähendanud, üksi kodus ja tulid päästjatele rõõmukisaga vastu. Ühele sõjamehele anti käsk mürgijuuri korjata ja vanaeidele roaks keeta, et kui ta koju tulles kõhtu täidab, siis enam süüa ei taha. Nad jäid laanehurtsikusse öömajale ja läksid teisel hommikul vara tütarlastega seltsis teele, nõnda et õhtul linna jõudsid. Õdede rõõm oli suur, kui nad siin kahe aasta pärast jälle kokku said.

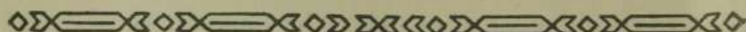
Vanamoor oli samal ööl koju jõudnud. Ta sõi suure kiirusega rooga, mille laualt leidis, ja puges siis sängi puhkama, kust ta enam ei ärganud. Mürgijuur oli õela elupäevad lõpetanud. Kui kuningapoeg nädal hiljem ühe ustava pealiku sinna saatis lugu vaatama, leiti vanaeit surnud. Salakambri kogutud kuldlõnga leiti viiskümmend koormat, mis kolmele õele jagati. Pärast, kui vara viidud, laskis pealik tulekuke katuse harja panna. Juba sirutas kuke punane hari katuseolvist välja, kui suur põlevate silmadega kass olvist mööda seina maha ronis. Sõjamehed kihutasid kassi taga ja said ta pikapeale kätte. Linnuke õpetas puu ladvast: «Pange kassile lõks sappa, siis tõusevad kõik saladused avalikuks!» Nõnda mehed ka tegid.

«Ärge piinake mind, mehed!» palus kass vastu. «Ma olen — ehk küll nõiduse läbi praegu kassi näol — inimene nagu teiegi. Kurjuse palgaks moondati mind

kassiks. Olin kaugel maal ühe rikka kuninga kojas majapidaja, ja vanamoor oli kuninganna esimene toaneitsi. Ahnuses pidasime üheskoos salanõu kuninga kolm tütart ja suure varanduse ära varastada ja siis pakku minna. Kui aegamööda kõik kuldmajariistad olime kõrvale saatnud, mis vanaeit kuldlinadeks moondas, siis võtsime lapsed, kellest vanem tütar kolme aastane ja noorem viie kuune oli. Vanamoor kartis, et kahetsedes teisele mõttele lähen, ja moondas mu seepärast kassiks. Keelepaelad pääsesid mul küll ta surmatunnil vallale, aga endine kehakuju ei tulnud enam tagasi.»

Sõjapealik ütles, kui kass jutu oli lõpetanud: «Sulle ei ole paremat otsa tarvis kui vanaeidele!» ja laskis kassi tulle visata.

Aga kuningatütred said aegamööda kuningapoegade abikaasadeks, nagu nooremgi õde, ja laanehurtsikus kedratud kuldlõngad andsid neile rohket kaasavara. Nende pärissünnipaik ja vanemad jäid teadmata. Räägitakse, et vanamooril pidi olema veel mitu koormat kuldlinu maa alla maetud, ehk küll keegi kohta ei või nimetada.

KUUVALGEL VIHTLEJAD NEITSID

Kord elas noormees, kes kuskil rahu ei leidnud, vaid ennast sellega vaevas, et kõiki salajasi asju teada saada, mis muule rahvale alles tundmata. Kui ta linnukeelt ja muid salatarkusi küllalt oli õppinud, kuulis ta kogemata, et öö varjul mõndagi peab sündima, millest sureliku inimese silmad midagi näha ei saa. Nüüd himustas ta öö varjul sigivaid saladusi tundma saada ega leidnud kuskil pikemat püsi, kuni salatarkus ta kätte saaks. Küll käis ta tüki aega ilmaasjata ühe targa juurest teise juurde, kes talle selleks silma pidid teritama, aga ükski ei võinud siin abi anda.

Kogemata õnnel juhtus ta viimaks Soome vanatargaga kokku, kes selle salaasja kohta otsust teadis anda. Kui mees talle oma soovi oli kuulutanud, ütles tark noomides:

«Pojuke! ära hakka mitte kõike tühja tarkust taga ajama, mis sulle õnne ei või tuua, küll aga õnnetust. Mõndagi on inimeste silma eest varjule pandud, sest et nende tundmine südamerahu lõpetaks. Kes kõik salaasjad oma silmaga tundma õpib, see ei leia enam rõõmu sellest, mis igapäevasel kombel avalikult ta silma ette tuleb. Mõtle seda enne, kui hiljemini hakkad kahetsema. Siiski, kui sa minu keelust lugu pidamata õnnetust soovid, tahan sulle õpetada, kuidas sa öö varjul sündinud asju võid näha saada. Aga sul peab enam kui mehe jul-

gust olema, muidu ei või sa iial salatarkuse otsust kätte saada.»

Siis juhatas vana Soome tark talle koha ja nimetas öö, mis õnneks kaugel ei olnud, kus ussikuningas iga seitsme aasta pärast oma vallaga kokku tuleb suurt lustipidu pidama. «Ussikuningal on kuldvaagnake taevakitse piimaga ees. Kui sul iial võimalik on leivapaluke sinna piima sisse kasta ja kastetud suutäis silmapilk suhu pista, enne kui vaenlaste eest põgened, võid sa kõik saladused näha, mis öö varjul inimeste teadmata sünnivad. Õnnejuhtumiks võid arvata, et tänavu parajasti ussikuninga pidu on; muidu oleksid sa pidanud seitse aastat ootama, enne kui jälle neid pidusid peetakse. Aga ole julge, südikas ja kiire, muidu läheb asi nurja.»

Noormees tänas õpetuse eest ja läks oma teed, kindlas tahtmises targa õpetust täita, ehkki ta peaks sealjuures elu kaotama.

Kui siis nimetatud öö kätte jõudis, läks ta õhtul suure soo peale, kuhu ussikuningas oma alamatega pidi pidude ilule kokku tulema. Ehk küll noormees teraselt silmi igale poole ümberringi pikendas, siiski ei näinud ta kuuvalgel midagi muud, kui mõnd mättaküngast, mis liikumata paigal seisid. Juba läks tal aeg oodates igavaks. Südaöö võis parajasti käes olla, kui korraga keset sood hele tulevalgus üles tõusis, otsegu oleks taevatäheke künka otsas hiilanud. Sel silmapilgul, mil tulevalgus tõusis, hakkasid kõik mättakünkakesed kihisema ja liikuma ja igast künkast tuli usse sadade kaupa lagedale. Siis roomasid kõik tulevalguse peale kokku, nõnda et aga lage soo järele jäi. Arvatud künkad olid olnud selged elavate usside hunnikud, kes siin oma kuningat ootasid.

Kui nüüd kõik ussid tulevalguse peale kokku olid läinud ja seal ühte hunnikusse kerinud, siis kerkis nende kogu väikese heinakuhja laiuseks ja kõrguseks. Hele tuletäht aga seisis hunniku otsas. Kihin ja kahin oli ussikuhjas nii suur, et noormees hirmu pärast sammugi ligemale ei usaldanud astuda, vaid tüki aega kaugelt seda

imesündi vaatama jäi. Aegamööda võttis ta südame rindu ja läks kikivarvul tasahiljukesi samm-sammult edasi. Mis ta seal nägi, oli koledam kui kole, nii et seda ükski ei jõuaks kirjeldada.

Mitutuhat ussi, küll suuremaid, küll vähemaid, igasugu karva, oli siin kobaras suure mao ümber, kel paraja palgi jämedune keha näis olevat ja uhke kuldkroon peas, kust see hiilgus paistis. Sajad ja tuhanded usside pead, mis kobarast nähtavale tulid, sihisesid kõik kui kurjad haned ja tegid kihinat ja kahinat, nii et kõrvad lukku läksid. Noormehel ei olnud tükil ajal südant ussikuhjale ligemale minna, kus iga silmapilk talle surma ähvardas tuua. Aga kui ta kogemata ettetähendatud kuldvaagnakest ussikuninga ees nägi ja kasu meelde tuletas, mis talle sellest võis tõusta, siis ei tohtinud ta pikemalt enam aega viita. Ehk tal küll ihukarvad püsti seisid ja veri südames tarretas, siiski ei andnud himude kihutus mahti, vaid sundis teda edasi minema.

Oh seda kihinat ja kahinat, mis nüüd usside kuhjas tõusis! Kõik nende tuhandete pead, mis nähtaval, ajasid suud laiali ja püüdsid meest nõelata, aga õnneks ei saanud nad nii rutusti oma kehasid teiste kerast lahti päästa. Noormees oli tuulekiirusel leivapalukese kuldvaagnasse kastnud ja suhu pistnud, siis andis ta jalgadele nõu, kui oleks tuli taga kihutanud. Aga tagakihutaja oli seekord kurjem kui tuli, sellepärast ei olnud mehel mitte aega üle õla tagasi vaadata, ehk küll ta meelest tuhanded vaenlased ta kannul olid ja nende kihin alatasa kõrva kostis. Viimaks jäi mehel hing rindu kinni, võim lõppes, nii et ta uimaselt ja tuim kui surnu murule maha langes, kus ta kätt ega jalga ei võinud liigutada.

Silmad olid tal aegamööda unekatte alla kinni vajunud, aga kohutavad unenäod kasvatasid sündinud häda veel suuremaks. Nõnda nägi ta unes, kui oleks usside kuningas hiilgava kuldkrooniga ta peale langenud ja teda tahtnud alla neelata. Suure kisaga kargas ta vaenlase eest kõrvale ja nägi — unest ärgates, kuidas praegu tõusnud

päikesetera teda oli äratanud. Silmi laiali sirutades ei näinud ta kuskil pool vaenlasi, ja soo, kus ta nendega kimpus oli olnud, võis sealt vähemalt penikoorma maa kaugusel olla. Vist oli taevakitse piim ta jõudu karastanud, et ta nii kaugele oli võinud joosta. Hiljemini leidis ta liikmeid läbi katsudes, et kuskil viga ei olnud. Nüüd oli ta rõõm otsatu, et ta oli elu ja tervisega enese võinud päästa.

Pärast lõunat puhkas ta mõne tunni öisest hirmust ja väsimusest, siis võttis ta nõuks juba sel ööl metsa minna katsuma, mis kasu taevakitse piima maitsemine talle oli toonud ja kas tõesti varjulised asjad ta silmale avalikuks läinud.

Metsas nägi ta varsti, mida veel ükski surelik silm ei olnud näha saanud ega vist hiljemini või näha saada. Puude latvade vahel seisid ehakarva kuldlavad, hõbevihad ja hõbedased veeämbrid lavalauditel valmis. Siiski ei olnud kuskil hingelisi näha, kes siia vihtlema tuleksid.

Täiskuu andis valgust, nii et kõik ümberringi mehele silma paistis. Tüki aja pärast kuulis noormees puulehtedes kahinat, kui oleks tuuleõhk tõusmas. Siis tuli igalt poolt alasti neidusid, palju kenamaid ja jumekama näoga, kui neid kuskil meie külades on kasvamas. Kõik need metshaldja ja murueide tütred läksid lavale vihtlema.

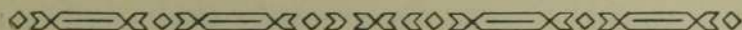
Põõsa tagant salaja luuraja noormees oleks enesele sel ööl sada silma soovinud, sest kaks ei jõudnud seda kenadust mitte ära näha. Viimaks, kui öö juba hommikule jõudis, kadusid lavad ja vihtlejad neitsid vaataja silmast, kui oleksid nad udupilve ujunud. Mees seisis veel tüki aega, kuni päike tõusis; siis vast hakkas ta koju minema.

Igatsedes kasvas päev aasta pikkuseks, enne kui õhtu ja öö jälle kätte jõudsid, kus mehel lootust oli kuuvalgel vihtlejaid neitsisid uuesti silma saada; siiski lõppes viimaks igatsemise aeg. Aga metsas ei leidnud ta midagi, ei lavasid ega neitsisid.

Ta ei väsinud igal ööl sinna minemast, ta käigud jäid asjatuks.

Nüüd hakkas suur mure teda vaevama. Ei olnud siin ilmas midagi, mis talle rõõmu oleks võinud teha. Ta ei võtnud enam kuiva ega märga, vaid lõppes igatsemise kätte.

Küll on inimesele õnneks, kui ta seesuguseid salaasju näha ei saa.

PIKKJALG, OSAVKÄPP JA TERAVSILM

Ükskord elas nõukas peremees oma naisega. Neil ei olnud mingist asjast puudu; vanajumal oli neid igapidi rohkesti kõigega õnnistanud. Inimeste silma vaadates kiideti neid rikkaks ja õnnelikuks. Ometi puudus neil siiski üks asi, mida rikkus ei jõudnud anda, sest neil ei olnud lapsi, ei ainukestki veel, ehk nad küll juba enam kui kümme aastat paaris elanud.

Nüüd juhtus ühel õhtul, kui mees kodunt ära oli ja naine üksi toas istus, et tal aeg igavaks ja süda väga nukraks läks.

«Eks naabrinaised ole minust palju õnnelikumad,» mõtles naine. «Neil on toatäis lapsi ajaviiteks; kui ka mees kodunt korra ära on läinud, siiski ei ole neil tarvis üksi istuda. Mul ei ole kedagi omast, otsegu võsuta känd pean üksi tühjas toas elama.»

Mõeldes paisusid tal pisarad silma, ja ei tea kui kaua naine juba sedaviisi murekoorma all oli istunud, tähele panemata, et üks ootamata võõras tuppa oli astunud. Korraga tundis ta midagi jalaketra kutistavat, arvas kassi olevat, aga silmi maha lüües nägi ta kena titekest jalgade ees põrandal.

«Uih!» kisendas naine kohkudes, tahtis istmelt püsti karata ja putkama pista, aga titekese käed pidasid teda kui raudpihid kinni, nii et ta paigast ei pääsenud.

«Ära ehmata, armas noorik!» ütles titeke lahkesti, «kui kutsumata siia tulin su meelt jahutama ja su kur-

bust kustutama. Sa elad üksi, inimesel läheb pikal õhtul aeg igavaks; mees on teele läinud, kust ta vast mõne päeva pärast tagasi jõuab. Armas noorik —»

Naine ütles pahameelega: «Jäta pilkamine, minu noorikutanu hallitab juba enam kui kümme aastat kirstus ja nutab lesena paremat aega.»

«Mis sest viga,» kostis titeke. «Kui naisel veel saba taha ei ole saanud, ta noor ja priske on, nagu sina, siis on ta noorik. Ja lapsi sul tänini ei ole veel olnud, mis noorikupõlve võiksid lõpetada.»

«Jah,» ütles naine, «see'p see on, mis mind sagedasti kurvastab ja mõtlema sunnib, et mehe meelest ammugi halvaks olen läinud, kes mind kui kuivanud kändu kaisutab, mille juurest iial noort võsu ei kasva.»

Aga titeke ütles trööstides: «Ole selle pärast mureta, sinu päevad ei ole veel õhtul. Ja enne kui sa aasta vanemaks lähed, saavad kolm võsu su kuivaks arvatud kännust tõusma ja vanemaile rõõmuks kasvama. Aga sa pead kõik nõnda tegema, kuidas sulle õpetan. Kui mees teelt koju tuleb, pead sa temale kolm musta kana muna keetma ja õhtul süüa andma. Läheb ta magama, siis tee enesele midagi talitust õues, kus sa tüki aega pead viibima, enne kui hiljem mehe kõrvale sängi poed. On aeg täis, kus mu sõnad tõeks lähevad, siis tulen sind jälle vaatama. Sinna päevani jäägu mu tänane käik kõigile teadmata. Jumalaga, armas noorik, kuni ma tagasi tulles võin öelda — lapse-ema!»

Seepeale kadus titeke naise silmist, kui oleks ta maa alla vajunud. Noorik ehk noorikuks sõimatud naine hõõrus tüki aega silmalaugusid, kui otsiks ta tõelist otsust ja tahaks näha, kas juhtumine ilmsi või unenäos olnud.

Mida inimene igatseb ja soovib, seda arvab ta enamasti ikka tõeks; nõnda oli ka naisega. Naljakas lugu pisikese titega ei läinud enam tal meelest. Ja kui peremees mõne päeva pärast koju jõudis, keetis naine kolm musta kana muna, andis need õhtul mehele süüa ja täitis teised õpetused.

Mõne nädala pärast muutus titekese ettekuulutus tõeks. Mees ja naine olid rõõmsad ega jõudnud kuidagi pika päeva õhtut ära oodata, mis nende igatsuse pidi täitma. Seatud ajal sai naine nurgavoodisse ja tõi kolmikud lapsed ilmale, kõik pojad, ilusad ja prisked.

Kui nurganaine hiljem juba toibuma hakkas ja mees ühel päeval kodunt oli ära läinud varrulisi ja lastele vadereid paluma, tuli õnnetooja titeke nurganaist vaatama.

«Tere, kulla lapse-ema!» hüüdis titeke tuppa astudes. «Kas näed nüüd, kuidas jumal su südame igatsemise ühekorraga on täitnud? Sa oled kolme poja emaks saanud. Sellest näed selgesti, et ma sulle mineval korral tühja ei kuulutanud, ja võid ka hõlpsamalt seda uskuda, mis sulle täna räägin. Su pojad tõusevad maailmas kuulsateks meesteks ja teevad sulle veel enne surma palju rõõmu. Näita mulle oma pisikesi?» Nõnda rääkides oli ta kui kass kätki servale roninud, võttis kerakese punast lõnga oma taskust, sidus ühele pojale lõngaheide mõlema jalakedra, teisele käerandmete ja kolmandale üle silmakulmude pea ümber.

«Need lõngakesed,» õpetas titeke, pead sa niikauaks pandud kohtadesse jätma, kui lapsed ristida viiakse. Siis põleta lõngaheidekesed ära, korista nende tuhariismed kokku, pane lõngatuhka lusikakese sisse ja lüpsa, kui lapsed koju tuuakse, oma rinnast natuke piima peale. Seda rammustavat tuhapiima pead sa igale lapsele paar tilgakest keelele valama, enne kui neile nisaotsa suhu annad. Seeläbi saavad nad igaüks omalt kohalt tugevaks, üks jalust, teine käsist ja kolmas silmist, nõnda et neil kellelgi teist temasarnast maa peal ei ole. Igaüks leiab oma õnneandega rahva hulgas au ja vara, aga kui nad kolmekesi ühel meelel mingi asjatalituse ette võtavad, siis suudavad nad tegusid toimetada, mida võimalikuks ei võiks arvata, kui neid silmaga ei peaks nähtama. Mind sinu silm enam ei näe, siiski tuletad sa edaspidi mitu korda minu mälestust tänuga meelde, kui meheks kasva-

nud pojukesed sulle rõõmu hakkavad tegema. Ja nüüd viimast korda jumalaga, armas lapse-ema!»

Seda öeldes oli titeke jälle, nagu esimeselgi korral, äkki kätki servalt ja nurganaise silmist kadunud. Aga nurganaine tegi kõik hoolsasti, mis laste pärast talle oli õpetatud. Ta põletas ristimise päeval punalõngakesed tuhaks, lüpsis, kui lapsed kirikust koju toodi, oma rinnapiima tuhale ja andis seda kosutavat rammupiima igale lapsele paar tilka keelele, enne kui nende suud rinna otsa pistis. Siiski ei rääkinud ta esiotsa ei oma mehele ega kellelegi muule sõnakest neist imelikest asjust, mis tal siiasaadik titekesega olid juhtunud.

Lapsed kasvasid kolmekesi priskesti ja näisid, kui nad jalakandjaks jõudnud, igapidi väga terased olevat. Ometi nähti juba maast-madalast, et igal lapsel iseäranis tugevad on imelõngal kosutatud liikmed: ühel silmad, teisel käed ja kolmandal jalad. Seepärast nimetasid vanemad neid hiljem nende kangust mööda, esimese Teravsilmaks, teise Osavkäpaks ja kolmanda Pikkjalaks.

Mõne aasta pärast, kui vennaksed juba noormeheealisteks olid saanud, pidasid nad vanematega koos nõu, võõrale maale minna, kus igaüks oma rammu ja osavuse läbi lootis teenistust ja palka leida. Iga vend himustas õnne katsumiseks iseteed ette võtta, üks hommiku, teine lõuna ja kolmas õhtu poole. Kolme aasta pärast lubasid kõik kolmekesi jälle vanemate juurde tagasi tulla ja oma senisest teekäigust sõnumeid tuua, kuidas nende käsi võõral maal oli käinud.

Pikkjalg oli võtnud tee hommiku poole. Temast peame siin esiteks jutustama. Et ta jõudsal sammul palju kaugemale jõudis kui teised vennad, seda võib igamees isegi arvata, sest kus penikoormad mehel jalgu väsitamata kaovad, seal ei tõuse käigust talle raskust. Siiski pidi ta aegamööda tundma õppima, et kui ka kiired jalakannad inimest hädas igas kohas hõlpsasti võivad päästa, siiski leivapalukese teenimine seeläbi mitte kerge asi ei ole, sest käsi tarvitatakse igal pool palju enam kui jalgu.

Vast tüki aja pärast leidis Pikkjalg ühe hommikumaa kuninga juures kindlat teenistust. Kuningal olid suured hobusekarjad, seal hulgas palju kergejalgseid perusid, keda ükski inimene ei jõudnud kinni saada, mõningaid isegi mitte ratsa teise hobuse seljas. Aga Pikkjala sammuga ei jõudnud ükski hobune võidu joosta, sest mees nähti hobusest ikka palju kiirem olevat. Mida enne viiskümmend hobusekarjast üheskoos ei jõudnud talitada, selle toimetas ta üksi ega lasknud iial üht hobust karjast kaduda. Seepärast maksis kuningas temale keelamata viiekümne karjase palga ja kinkis veel meeleheaks pealegi. Pikkjala lendaval sammul oli tuulekiirus, ja kuigi ta õhtust hommikuni läbi öö, või hommikust õhtuni puhkamata jooksis, ei olnud ta sammudel iial väsimust, vaid ta võis teisel ja kolmandal päeval niisamuti jälle joosta. Juhtus mitu korda, et hobused kiinis palavaga igale poole laiali jooksid, üks osa sinna, teine tänna, mitme penikoorma kaugusele, aga õhtu eel oli kari kõik jälle koos.

Kord olid kuningakojas suured võõruspeod, kuhu palju ülemaid inimesi ja maavalitsejaid igalt poolt kokku paluti. Pidude päevil oli kuningas võõrastele ka oma kergejalgsest hobusekarjasest mõnda rääkinud. Seal himustasid siis kõik võõrad seda haruldast meest näha ja oma silmaga tundma saada. Mõningad ütlesid, et ega seda nii imeks tohi panna, kui alati karjas käinud hobused, kes karjasega harjunud, end lasevad tema poolt kinni püüda; kõige perum hobune kuuleb peremehe käsku ja tuleb kutsumise peale. Aga andke katseks talle mõni võõras tallis söödetud hobune, keda ta ei tunne. Küll siis näeme, kui pikale mehe kiirus hobuse vastu jõuab.

Nüüd lasksid mõned võõrad härrad oma tallis kangesti söödetud tulisemad hobused tuua ja lagedal lahti lasta, et Pikkjalg nad kinni püüaks. See oli lennujalgsel karjasel väike asi, sest seisnud rammus hobune ei jõua iial selle vastu joosta, kes kui metsalind ööd ja päevad oma liikmeid on õppinud painutama. Võõrad ülemad kiitsid nähtud mehe jooksukiirust ja kinkisid talle palju kuld- ja

hõberaha meeleheaks, lubasid ka kodus rääkida, et rahvas igal pool teada saaks, kus seesugune mees leida on. Lühikese ajaga oli hommikumaal Pikkjala nimi kuulsaks saanud, ja kui mõnel kuningal kuskil kiirkäsukandjat tarvis oli, palgati iga kord Pikkjalg, maksti talle rohket palka ja pealegi veel meelehead, et ta teinekord jälle nende kutsumist kuulda võtaks.

Kui ta kolme aasta pärast kodu poole tagasi hakkas minema, oli tal niipalju raha ja vara korjatud, et sest kahekümne hobuse täielik koorem sai. Need hobused oli kuningas karjasele veel peale suure palga kinkinud.

Teine vend Osavkäpp, kes lõuna poole oli läinud, leidis igas kohas teenistust ja palka. Kõik ametmehed tarvitasid ta tööd, sest et ükski muu sell nii osavasti ja palju ei jõudnud valmistada kui tema. Ehk tal küll ühtki päris õpitud ametit kodunt kaasa ei olnud võetud, nagu teistel ametmeestel, siiski edenes kõiksugu töö ta osavas käes. Ta oli rätsep, kingsepp, tisler, treial, kuld- ja raudsepp või mis muidu kunstlikku tööd iial tarvitati, ega leitud kõiges maailmas ametmeest, kellele ta selliks ei võinud minna. Kord oli ta tükikaupa tööl rätsepmeistri juures, kus ta ühel päeval kakskümmend paari pükse, teinekord jälle kingsepale niisama palju saapaid oli õmmelnud. Ja kõik tehtud tööd leiti nii täielikud, et kes neid kord tundma saanud, enam teiste meistrite ja sellide tööd ei tahtnud.

Osavkäpp oleks igas ametis rikkaks meheks võinud minna, kui tal kuskil kauemini püsi oleks olnud. Aga ta himustas maailma laiemalt näha ja tundma saada, sellepärast rändas ta enamasti ühest paigast teise.

Ükskord juhtus ta parajasti ühe kuninga linna, kus suur kihin ja kahin igal pool oli. Taheti hulk sõjaväge vaenlaste vastu läkitada, ja seal leiti igast asjast puudu olevat, küll riietest, jala- ja peavarjudest kui ka sõjariistust. Ja ehk küll igal pool meistrid hulga sellidega vara hommikust kuni poole ööni kiiresti tööl olid, nii et püha ega sellipäeva ei pühitsetud, siiski ei jõutud lühikese ajaga nii palju valmistada, kui kuningas tahtis. Küll ot-

siti sellisid kaugemalt ja ligemalt appi, siiski näis puudus suurem, kui töö oleks võinud seda täita.

Ühel päeval astus nüüd Osavkäpp kuninga kotta ja palus kuninga jutule. Seal ütles ta:

«Aus kuningas! Ma kuulen rahva suust, et teil pidavat väga rutulist tööd olema. Olen kaugelt maalt tulnud meister ja võin ehk need tööd oma peale võtta, kui kaupa saame ja te mulle aja nimetate, millal tööd peavad valmis olema.»

Kui kuningas aja oli nimetanud, ütles Osavkäpp: «Laske kõik oma linna meistrid kokku kutsuda ja küsige, kas nad nimetatud päevaks töödega võivad valmis saada. Kui ei, siis võtan kõik oma peale, aga tööpalga peate siis üksi mulle maksma.»

«See oleks hea küll,» kostis kuningas, «kui teil võimalik oleks nii palju sellisid saada, aga see'p see on, mis meie linna meistritel puudub, et kustki abikäsi ei leia.»

«See olgu minu mure,» kostis Osavkäpp.

Teisel päeval kutsuti kõik linna meistrid kuningakotta kokku ja küsiti nende käest, millal igaüks neist oma tööga loodab valmis saada. Ühed tingisid neli ja viis kuud, teised veel rohkem aega.

«Noh,» ütles Osavkäpp, «kui te mulle kolme kuu eest kahekordse palga lubate, siis tahan kõik tööd oma peale võtta, mis teised ehk poole aastaga teevad.» See asi näis kuninga meelest nii imelik ja uskumata, et ta pilkamist või pettust kartis: seepärast ütles ta kahtlevalt:

«Mis pandi sa mulle võid anda, et oma lubadused tahad täita?»

Osavkäpp kostis: «Sellevõrra raha ja vara ei ole mul küll mitte, mis teie kahju vastu võiks seista, aga kui minu elu tahate pandiks vastu võtta, siis on meie kaup kohe valmis. Aga et siga kotis ei tohi osta, tahan teile homme oma tööd prooviks näha tuua.»

Sellega oli kuningas rahul. Aga sellid mõtlesid isekeskis: saab ta kahevõrra palka, siis peab ta seda ka

meile töövaevaks maksma, muidu ei lähe me talle mitte abimeheks.

Kui kuningas teisel päeval proovitööd oli näinud, oli ta sellega väga rahul, ja ehk küll kõik teised meistrid kadedusest tahtsid lõhkeda, ei võinud ükski nähtud tööd laita.

Nüüd hakkas Osavkäpp meheviisi tööle. Ehk tal küll muidugi kõik tööd käes lendasid, siiski oli see kiirus imelikum kui ime, mis nüüd hommikust õhtuni avalikuks tõusis. Vaevalt võttis ta niipalju aega, et kõhtu täitis ja öösel kui lind oksa peal natuke puhkas. Kaks nädalat enne tingitud aega olid kõik sõjaväe tarvidused valmis ja kuninga kätte ära antud. Kuningas maksis kahekordse hinna, mis kolme kuu eest oli tingitud, ja lisas pea niisama palju veel kingituseks peale. Siis ütles ta:

«Armas tark meister! Ma ei raatsiks sinust nii ruttu lahkuda, kas sul ei ole lusti sõjaväega vaenlaste vastu minna? Kes nõnda osavasti kõik tööd oskab toimetada, sellest võiks ka vististi kõige parem sõjamees saada.»

Osavkäpp kostis: «Ehk võiks lugu küll nõnda olla, kuidas teie, aus kuningas, arvate, aga tõtt öeldes: ma ei ole veel elupäevil sõjamehe ametit katsunud, vaid tänini üksnes tööd teinud, kus verevalamist ei olnud. Pealegi tuleb nüüd aeg kätte, kus vanemad mind koju ootavad; seepärast ärge pange pahaks, kui ma teie tahtmist seekord vastu ei tohi võtta.»

Nõnda lahkus ta kuningalinnast, kus ta lühikese ajaga väga rikkaks meheks oli saanud. Tal oli veel rohkesti pool aastat aega, enne kui koju hakkas minema, seepärast luusis ta ühest paigast teise, puhkas vahel ja tegi siis siin ja seal niipalju tööd, et reisiraha sai, sest tallele pandud varandust ei tahtnud ta mitte teel ära kulutada.

Kolmas vend, Teravsilm, kes teekäigu õhtu poole oli võtnud, hulkus tüki aega ühest paigast teise ega tahtnud kustki õiget kindlamat teenistust leida, mis talle leiba ja rohket palka oleks võinud anda. Osava küti ametiga võis ta küll igal pool niipalju teenida, millega oma igapäevase

ülespidamise jõudis tasuda, aga mis pidi ta koju minnes kaasa võtma?

Aegamööda oli ta teed käies ühte suurde linna tulnud. kus igal pool sellest õnnetusest räägiti, mis nende kuningale nüüd juba kolmat korda oli juhtunud ja mida ükski ei võinud ära mõista, veel vähem asja sündimist ära keelata.

Imelik lugu oli nõnda. Kuningal kasvas rohuaias üks õunapuusarnane väga kallis puu, mis kuldõunu kasvatas, millest mõned lõngakera suurused olid ja mitutuhat rubla väärt arvati. Igamees võib isegi arvata, et niisugune puuvili mitte lugemata ei olnud, ja ööd-päevad alati vahid ümberringi valvasid, et varga näpud puutuma ei pääsenud.

Aga nüüd oli juba kolm ööd järjestikku igal ööl üks kõige suuremaist õuntest ära varastatud, mis ehk ligi viis tuhat rubla väärt võis olla. Väljasaadetud vahid ei olnud varast ega varga jälge kuskil näinud. Teravsilm mõtles kohe, et siin võis mingi iseäralik kavalus varjul olla, mida ta ehk terase silmaga võiks ära tunda. Ta mõtles: kui varas kehatult ja nägematult puu kallale ei tule, siis peab ta vististi minu teravasse silma puutuma. Sellepärast palus ta kuningalt luba rohuaeda minna ja vahtide teadmata asjalugu salamahti tähele panna.

Luba saanud, tegi ta ühte kõrgesse puulatva, tüki maad kuldõunapuust eemal, endale salaaseme lehtede varju, kust keegi teda ei võinud näha, aga kust tema terane silm igale poole ulatas ja kõik nägi, mis seal sündis. Leivakoti ja lähkri võttis ta kaasa, et kui valvamine pikale läheks, tal siis ei tarvitseks varjupesast välja tulla. Kuldõunapuu ja mis seal ümber juhtus, seisis ühtepuhku ta silmas.

Vahisoldateid oli kolm ringi nii ligistikku puu ümber seatud, et hiirepoegki neist nägemata läbi ei oleks võinud pääseda. Kui vargal tiibu ei olnud, maad mööda ei võinud ta mitte puu kallale minna. Ehk küll mees päeva otsa oli vahtinud, siiski ei näinud ta midagi, mis vargast oleks võinud tunnistada.

Päikese loojamineku ajal piiras väike kollane liblikas tüki aega tuuleõhus kuldõunapuu ümber, kuni ta viimaks end ühe oksakese peale laskis, kus parajasti väga kena kuldõun küljes rippus. Et liblikas kuldõuna ei jõudnud puust ära viia, seda võib igaüks niisama hästi mõista kui Teravsilm. Aga et tal sel korral midagi suuremat silma ei puutunud, seepärast ei lasknud ta kollast liblikat mitte oma silmast.

Päike oli ammugi alla veerenud, aegamööda ehapuna taevaservast kadunud, aga puu ümber põlema pandud laternad andsid niipalju valgust, et kõike võis näha, mis seal sündis. Kollane liblikas istus liikumata oksakesel, kuhu ta õhtul oli end lasknud.

Võis ehk kesköö aeg olla, kui vahi silmad puu otsas natuke tukulangele läksid. Ehk ta küll seda kuigi kauaks ei võinud arvata, siiski nägi ta, kui silmad õunapuu külge puutusid, et kollast liblikat enam oksal ei olnud. Aga mis mehele suuremat ehmatust sünnitas: ka kena kuldõun oli oksa küljest kadunud. Vargus oli avalik, aga kui salavaht seda teistele oleks tahtnud rääkida, seal oleksid inimesed teda pööraseks arvanud, sest vähimgi laps oskas mõista, et pisike liblikas kuldõuna ei võinud ära kanda.

Hommikul oli rahva kihin ja kahin jälle suur, kui üks õun puudu leiti, ilma et vahtidest keegi varga jälgi oleks näinud. Seal astus Teravsilm teist korda kuninga ette ja ütles:

«Õunavarast ei ole ma mineval ööl küll mitte näinud, niisama vähe kui teie vahid; aga kui teil linnas ehk ligidal mõni kaval tark peaks olema, siis juhatage mind sinna; tema abiga loodan ma tuleval ööl varga kinni saada.»

Kui ta targa tee oli kuulnud, läks ta aega viitmata sinna. Mehed hakkasid nüüd isekeskis nõu pidama, kuidas asjatalitus neil kõige mõnusamini võiks korda minna. Tüki aja pärast hüüdis Teravsilm:

«Mul on nõu käes! Võid sa oma tarkuses ämblikuvõr-

gule kinnitust anda, et need köiekesed tugevama kui looma kinni peavad, siis paneme varga kütke, et ta meie käest enam ei pääse.»

Tark ütles selle võimaliku olevat. Ta võttis sedamaid kolm suurt ämblikku, kel igaühel rist selja peal oli, tegi nad nõiduse väel nii tugevaks, et ükski loom nende võrgust ei pääseks, pani nad siis karbikese sisse ja andis Teravsilmale.

«Pane need ämblikud kuhu sa tahad, tähenda neile sõrmeotsaga ette, kuidas nad võrku peavad tõmbama, siis teevad nad vangile sedamaid puuri ümber, kust teda muu ei jõua päästa kui Mana tarkuse vägi. Küll ma siis tõttan sulle appi, kui abi tarvis läheb.»

Teravsilm puges, ämblikukarbike põues, jälle puu otsa asjalugu valvama. Samal ajal kui eile, nägi ta jälle kollase liblika keeritamist kuldõunapuu ümber, aga täna vältas keeritamine palju pikemalt kui eile, enne kui liblikas oksakese külge langes, kus suur kuldõun küljes rippus. Sedamaid tuli Teravsilm puuladvast maha, läks kuldõunapuu juurde, laskis redeli puu kõrvale püsti seada, ronis tasahiljukesi mööda redelit üles, et liblikat ära ei hirmutaks, ja pani siis oma pisikesed kangrud kolme oksakese peale. Ühe ämbliku pani mõne vaksa kõrgemale, teise paremale ja kolmanda pahemale poole, tähendas siis sõrmega risti ja põiki liblika ümber. Liblikas seisis, tiivakesed seljas püsti, liikumata.

Päikese veeru ajal oli vaht jälle puuladvas salapesas tagasi. Sealt nägi ta rõõmuga, kuidas kolm selli liblika ümber igalt poolt aeda tegid, et sealt mehikesel pääsemist ei võinud olla, kui targa kiidetud vägi tõsine oli.

Ehk küll mees puu otsas ennast tukkumise eest hoidis, siiski olid tal silmalaud kogemata kinni vajunud. Kui kauaks, seda ei teadnud ta mitte, aga äkitselt tõusnud suur kära äratas ta unest. Lugu vaadates nägi ta vahisoldateid kui sipelgaperet kuldõunapuu ümber käratsedes jooksvat. Puu otsas aga oli halli habemega vanamees, kuldõun pihus, raudahelaist punutud võrgus. Kiiresti rut-

tas Teravsilm puu otsast maha, aga enne kui ta kuldõunapuu juurde jõudis, oli juba kuningas seal, kes vahisoldatite kära peale sängist oli tõusnud ja rohuaeda ootamata lugu vaatama läinud.

Seal istus nüüd varas raudpuuris ega pääsenud kuhugi.

«Aus kuningas,» ütles Teravsilm, «nüüd võite rahulikult magama heita ja hommiku laia valgeni magada, varas enam meie käest ei pääse. Oleks ta tugevam kui tugev, tema ei jõuaks siiski neid nõiduse väel sünnitatud puuriahelaid katki kiskuda.» Kuningas tänas, käskis suurema hulga vahisoldateid ka magama minna, nõnda et aga mõned puu alla vahikorrale jäid. Teravsilm, kes kaks ööd ja päeva valvanud oli, läks ka oma väsimust puhkama.

Teisel hommikul läks ta targaga seltsis kuningakotta. Targal oli hea meel, kui ta varga puuris leidis, keda ta välja ei lasknud tulla, enne kui mehike oma tõsist nägu ja kuju näitas. Selleks niitis tark tal poole habet lõua alt, käskis tuld tuua ja hakkas habemekarvu kõrvetama.

Oh seda piina ja valu, mis nüüd lind raudpuuris pidi kannatama! Ta kiljus ja lõi kanges valus kukerpalli, aga siiski ei jätnud tark veel piinamist, vaid kõrvetas karvu, et varas puuris küpsemaks läheks. Siis hüüdis ta:

«Tunnista, kes sa oled?»

Mehike kostis: «Ma olen Piirisilla nõia sulane, keda peremees varastama saatnud.»

Tark hakkas jälle habemekarvu kõrvetama.

«Oi, oi!» kisendas nõid, «andke aega, ma tunnistan! Ei mitte sulane, ma olen nõia poeg.»

Veel kõrvetati karvu siis hüüdis vang ulgudes: «Ma olen Piirisilla nõid ise.»

«Näita meile oma loodud kuju ehk ma kõrvetan jälle,» käskis vägev tark.

Seepeale hakkas mehike puuris sirguma ja paisuma, kuni ta paari silmapilgu pärast paraja mehe suuruseks kasvas ja kuldõunte varguse avalikult üles tunnistas.

G Reindorff 1945

Nüüd toodi ta puuriga puu otsast maha ja nõuti, kus vargus peidus pidi seisma. Ta lubas ise kohta näitama tulla, aga Teravsilm palus kuningat, et ta varast mitte puurist välja ei laseks, sest muidu võiks ta jälle end liblikaks moondada ja nende käest pääseda.

Enne kui ta kõik vargaurkad üles tunnistas, pidi teda veel mitu korda kõrvetatama, ja viimaks, kui kõik kuldõunad kätte olid saadud, põletati kuri varas puuris ära ja tema tuhk külvati tuulde.

Kuningas, kes oma vara kätte oli saanud, maksis Teravsilmale väga suure tasu, nõnda et ta korraga ehk veel rikkamaks sai, kui teised vennad. Kuningas tahtis teda heameelega oma teenistusse võtta, aga Teravsilm vastas:

«Ma ei tohi sel korral veel teenistust võtta, vaid pean koju minema vanemaid vaatama.»

Siis kinkis kuningas talle hobuseid, vankreid ja sulaseid, kes Teravsilma rikkaliku varanduse koju viisid.

Kui nüüd vennad vanemate kojas koos olid, leiti neil niipalju rikkust, et nad enam kui poole kuningriiki endile päriseks oleksid võinud osta. Ema tuletas nüüd meelde, kuidas õnnetooja titeke kõike seda oli sünnitanud, aga ta ei rääkinud kellelegi pikemalt imelikku lugu. Vara oli neil otsata palju, nõnda et poegadel enam tarvis ei oleks olnud uut teenistust otsima minna. Aga kust seda rikast maailmas peaks leitama, kes oma varaga lepiks ja veel suuremat peale ei sooviks saada?

Kui vennad hiljemini teada said, kuidas ühe kõige rikkama kuninga tütar Põhjamaal selle omaks pidi saama, kes kolm iseäralikku rasket asja jõuaks toimetada, mis siiasaadik veel kellelgi võimalik ei olnud, pidasid nad üheskoos nõu, lugu katsuma minna. Igalt poolt laiast maailmast oli katsujaid küllalt juba käinud, aga ükski ei jõudnud nende katsetöödega korda saada, sest et töö meestel ikka üle rammu käis ja ühel inimesel kogunisti võimalik ei olnud.

Kui nõu oli peetud, läksid mehed kolmekesi teele, ja

et kiiremalt edasi saada, kandis Pikkjalg teisi vahetevahel seljas edasi. Et üks mees töö ära pidi toimetama, ei tohtinud nad kolmekesi üheskoos kuninga ette astuda. Pikkjalg saadeti asja läbi kuulama.

Kolm katsetööd, mis kuninga väimees pidi ära tegema, olid need: esiteks pidi mees ühe päeva suure põhjapõdra-lehmaga karjas käima ja selle eest hoolt kandma, et tuulejalgne lehm ta käest jooksu ei pääseks. Õhtul päeva veeru ajal pidi ta lehma jälle lauta ajama. Teiseks pidi mees õhtul kuninga lossi väravad lukku panema. Kolmas katsetöö, mis kõige raskem näis, oli see, et ta mehe suust pidi ammuga nõnda õuna laskma, et mees, kes kõrgel mäe otsas seisis, õun vartpidi suus, mitte viga ei saaks, aga nool õuna keskelt läbi läheks.

Ehk küll kaks esimest tööd rasked ei näinud, siiski ei olnud neid veel keegi siiasaadik jõudnud täita, mis sellest tuli, et asjad loodud korras ei olnud. Põhjapõdra lehmal oli nii imelik kiirus, et ta ühe päevaga päeva tõusust kuni päeva veeruni maailma võis läbi joosta. Kuidas võis inimene temaga ühes nii kaugele joosta? Teise katsetüki juures oli nõidusevägi. Üks nõid oli end värava raudriiviks moondanud ja tegi nüüd seda tempu, et kui mees redelit mööda üles minnes oma käe riivi külge pistis, siis võttis nõid põrguvõimuga käest kinni, nii et ükski vägi enam kätt ei võinud päästa, enne kui sorts ise selle tahtis lahti lasta. Aga käevangistus ei olnud siin ainuke viletsus, vaid sel silmapilgul, kui käsi näpistisse oli sattunud, hakkas värav edasi-tagasi tantsima, kui oleks kangem tuulehoog teda kihutanud. Sellepärast pidi käsipidi vangistatud mees teise hommikuni kui kõlks kella sees värava küljes ennast vintsutama, nii et ta enam surnud kui elav oli, kui näpisti ta lahti laskis. Kuningas ja kogu rahvas naeris veel ta viletsust ja mees pidi häbiga koju minema. Mitmel olid õlasooned nõnda välja venitatud, et mehest eluilmas enam töötegijat ei võinud saada. Kolmas töö võis osaval kütil võimalik olla, kelle silm ja käsi ühevõrra kanged olid.

Kui Pikkjalg asjalugu oma silmaga oli näinud, ei läinud ta kohe kuninga ette, vaid esiteks vendade juurde tagasi, kes teda alles teel ootasid. Pärast nõupidamist leidsid mehed, kuidas neil kolmel küll võimalik oleks asju joonde ajada, aga kõige suuremat tüli tegi, et nad kolm kuninga silmas kui üksainuke mees pidid olema; muidu ei võinud nad lubatud võidupalka saada.

Vennaksed niitsid nüüd oma habemed ühtviisi, et kellelgi huulel ega lõua all pikemaid karvu ei leitud kui teisel. Ja et nad kui ühe ema pojad ja kolmikud lapsed keha ja kombe poolest enamasti igas tükis ühte läksid, ei olnud võõral silmal võimalik seda pettust ära tunda. Nad lasksid väga uhke kuningliku ülikonna valmistada, mis siidist ja kallimast sametist õmmeldi ja kulla ja sätendavate kalliskividega ehiti, nii et kõik hiilgas ja siras kui tähistaevas selgel talveööl.

Enne kui katsetööd mindi toimetama, tõotasid vennaksed vandega, kuidas hiljem liisk nende vahel õigust peab tegema, kes neist kuninga väimeheks saab.

Kui kanged vennaksed sedaviisi kõik talitused olid lõpetanud, et hiljem nende keskel midagi tüli ei tõuseks, siis ehtisid nad ühel päeval Pikkjala uhkesse ülikonda ja läkitasid ta kuningakotta, kus ta põdralehma karja pidi minema. Läheb asi korda, nagu vennaksed lootsid, siis oli esimene suur kivi teelt veeretatud, mis siiasaadik kosilasi keelanud pulmakambri minemast.

Pikkjalg astus nii uhkesti kuninga ette, kui oleks ta loodud kuningapoeg, teretas viisakalt ja palus siis luba katsetööd teisel hommikul ette võtta. Kuningas andis loa, aga ütles sealjuures:

«Hea oleks, kui te halvemad riided selga paneksite, sest meie lehm läheb soost ja rabast läbi, sellest hoolimata, mis ette juhtub; seal võiksite kallid riided ära rikkuda.»

Pikkjalg vastas:

«Kes teie tütart tahab kosida, mis see riietest lugu

peab.» ja läks siis puhkama, et teisel päeval seda virgem võiks olla.

Kuningatütar, kes kaunist noormeest ukseprao vahelt salamahti oli luuranud, ütles ohates: «Oleks mul võimalik lehmale kammitsad jalga panna, ma teeksin seda, et selle mehe enda kaasaks võiksin saada.»

Hommikul, kui päev oli üles tõusnud, sidus Pikkjalg lehmale kütke kaela ja võttis ise oheliku teise otsa oma pihku, et lehm temast väga kaugele ei jõuaks.

Kui laudauks lahti tehti, pistis põdralehm kui tuulehoog jooksu, karjane ohelikkupidi ta kõrval, nõnda et ta mitte sammugi lehmast maha ei jäänud. Kuningas ja vaatav linnarahvas panid mehe imelikku kiirust imeks, sest tänini ei olnud veel keegi paarisada sammu lehma kõrval jõudnud joosta.

Ehk küll Pikkjalal niipea väsimust karta ei olnud, siiski võttis ta nõuks lehma selga istuda, kui rahva silm teda enam ei näinud. Ta kargas põdralehma turjale, pidas kütke otsast kinni ja laskis ennast sedaviisi ratsul edasi sõidutada.

Noore keskhommiku ajal märkas põdralehm, et selle karjase käest pääsemine võimalik ei olnud, peatas sammu ja hakkas maast rohtu sööma. Pikkjalg astus seljast, heitis põõsa alla puhkama, aga pidas oheliku kinni, et lehm jooksu ei pääseks. Palaval lõuna ajal heitis ka lehm tema kõrvale põõsa varju maha ja hakkas mäletsema.

Pärast lõunat katsus elajas veel paar korda jalgade kiirusega ennast karjase käest päästa, aga mees oli kui tuul turjal, sellepärast ei olnud tal tarvis oma jalgu kulutama hakata.

Väga suur imestus tõusis kuningal ja rahval, kui päeva veerul nähti, kuidas peru põdralehm kui vagasem lambatall karjasega seltsis koju tuli. Pikkjalg viis lehma lauta, pani ukse kinni ja läks siis palumist mööda kuninga lauda sööma.

Peale õhtusööki jättis ta jumalaga ja ütles end tahtvat aegsasti puhkama heita, päeva väsimust lõpetades.

Siiski ei läinud ta puhkama, vaid vendade juurde, kes teda metsas ootasid.

Teisel päeval pidi Osavkäpp uhked riided enda selga panema ja kuningakotta minema teist katsetööd toimetama. Kuningas, kes teda eilseks meheks arvas, kiitis ta karjasetööd ja soovis õnne, et mees ka värava võiks õhtul kinni panna.

Kuningatütar oli jälle ukseprao vahelt kena meest luuranud ja ütles ohates:

«Oleks mul võimalik, ma võtaksin kurja näpisti värava küljest, et kallile noormehele viga ei sünniks, keda endale kaasaks sooviksin.»

Osavkäpp teadis selgesti, mis lugu värava riiviga oli, seepärast läks ta kuningakojast tulles otsekohe sepa juurde, laskis enesele seal ühe tugeva raudkäpa teha ja ootas õhtuni, kuni kõik inimesed kuningakojas olid puhkama läinud. Siis tegi ta tule ja kuumendas raudkäpa punaseks. Seepeale seadis ta redeli värava najale püsti, millega ta üles pidi minema, sest et mehe pikkus nii kõrgele ei ulatanud. Redelilt pistis ta tulise raudkäpa riivi külge. Silmapilk oli nõiariiv näpu oma näpistisse võtnud, mille ta loodud mehe käpaks arvas. Tulevalu tundes hakkas riiv valu pärast möirgama, nii et kõik seinad värisesid ja mõned magajad kuningakojas kära läbi unest äratati. Aga Osavkäpp oli sel silmapilgul, kus raudkäpp tal näpistist pääses, riivi ette lükanud, ja värav oli nüüd lukkus. Siiski jäi ta hommikuni sinna valvama, kuni kuningas üles tõusis ja asja oma silmaga vaatama tuli. Värav seisis kinni riivitud nagu õhtul oli pandud.

Kuningas kiitis noormehe osavust, kes kaks rasket katsetööd oli toimetanud, ja palus teda lõunasöögiks omale võõraks. Osavkäpp sõi kuninga lauas kõhu täis, vestis viisakasti juttu, kuni ta hiljem luba palus oma korterisse puhkama minna, sest ta ei olnud kõigel mineval ööl nahka silmile saanud, ja ütles homse päeva vastu veel mõnd ettevalmistamist olevat.

Õhtul läks ta vendade juurde metsa, kus teda juba

ammu oli oodatud, et teada saada, kuidas katsetöö korda oli läinud. Et nüüd tugevail vendadel üksteise vastu mingit kadedust ei olnud ja ükski seda ette ei näinud, kes neist kuninga väimeheks pidi saama, rõõmustasid nad kordaläinud töö üle väga.

Teisel hommikul ehiti T e r a v s i l m uhkesse kuninglikku ülikonda ja saadeti teele, kolmandat katsetööd toimetama. Niisama uhkel ja viisakal kombel kui teised vennad, astus ta kuninga ette paluma luba viimast katsetööd ette võtta. Kuningas ütles:

«Mul on suur rõõm, et teil võimalik on olnud kaks katsetööd toimetada, mida tänini veel keegi ei jõudnud teha, ehk küll katsujaid igalt poolt kui rahet siia kokku sadas. Aga siiski kardan, et te kolmanda tööga ei suuda korda saada, sest siht seisab väga kaugel ja on väga pisike.»

Teravsilm kostis: «Kes teie väimeheks tahab saada, see ei tohi midagi raskeks pidada, sest nii suur õnn ei või inimesele magades tulla.»

Siis andis kuningas loa, et teisel hommikul katsetöö pidi ette võetama. Aga kuningatütar, kes jälle ukseprao vahelt noormeest oli luuranud, ohkas vesiste silmadega:

«Oleks mul võimalik midagi selle noormehe kasuks teha, et ta homme kolmat korda võidu saaks! Ma annaksin kõik oma vara käest, kui ta kaasaks saaksin.»

Kui juba esimesel kahel päeval väga palju rahvast igalt poolt kokku oli tulnud imetööd vaatama, siis ei võinud neid tuhandeid sel päeval keegi enam lugeda. Kõrge mäe otsas seisis õunakandja, kes kauguse pärast varesest palju suurem ei näinud, ja selle mehe suust pidi Teravsilm õuna vibunoolega keskelt lõhestama.

Asi ei näinud kellegi arvates võimalik olevat. Siiski kartis mees, kes õuna vartpidi mäe otsas oma suus pidi hoidma, et kogemata juhtumisel kütt märki oleks võinud trehvata; sellepärast võttis ta kadedas südames nõuks, kütile tööd veel raskemaks teha, kui see juba loodud kombel oli. Ta ei võtnud mitte hammastega õuna varrest

kinni, nagu ta seadust mööda pidi tegema, vaid pistis poole õuna oma suhu, mõeldes: mida pisemaks ma sihimärgi talle teen, seda vähem võib ta näha ja külge puutuda.

Aga Teravsilmal oli pool väljapaistvat õuna niisama tähtis kui terve õun. Ta sihtis natuke aega osava silmaga mäe otsa märgi peale, saatis siis noole ammult lendama, ja vaata imet! — õun oli keskelt lõhestatud kui mõõdu järgi, nii et mõlemad pooled ühesuurused näisid.

Kade õunahoidja oli ka oma teenitud kurjusepalga saanud, sest et Teravsilm õuna keskkohta oli sihtinud, aga et mehel suurem pool õuna suus oli, siis oli terav nool mõlemalt poolt suu kõrvalt tüki liha ühes võtnud.

Niipea kui lõhestatud õun kuninga kätte tunnismärgiks oli toodud, tõusis rõõmukisa rahvatuhandete hulgas! Seesugust imet ei olnud veel kuskil maailmas kuuldud ega nähtud. Kuningatütar nuttis nüüd rõõmu pärast, et ta südamesoovid täide olid läinud. Aga kuningas palus Teravsilma oma kotta astuda, et sedamaid teda oma tütrega kihlata. Teravsilm palus alandlikult vastu, öeldes:

«Lubage mulle tänane päev puhkamiseks töö peale! Homme tahame rõõmu maitsta!»

Ta ei tahtnud mingil kombel vendade vastu eksida, kes niisamuti kui temagi oma osa tööd oli teinud; seepärast pidi liisk otsuse andma, kellele tööpalk osaks saab.

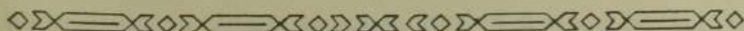
Vendade juurde tagasi jõudes, rääkis Teravsilm oma lugu. Siis rõõmustasid nad nagu lapsed tüki aega, enne kui liisku hakati heitma. Liisk tuli jumalikul juhatamisel Teravsilmale õnneks; temast pidi nüüd kuninga väimees saama. Kui siis vennad viimast ööd veel üheskoos olid maganud, tuli neile teisel hommikul kibe lahkumistund, kus Teravsilm kuningalinna, Pikkjalg ja Osavkäpp aga omale maale, vanemate juurde tagasi pidid minema.

Koju läinud vennad olid oma suure varaga palju mõisu ja maid ostnud, nõnda et nende valitsuse vald peaaegu väikese kuningriigi sarnane näis. Teravsilm oli oma

endise varanduse ka vanematele ja vendadele kinkinud, sest et temal kui kuninga väimehel seda enam tarvis ei olnud.

Isa ja ema rõõmustasid poegade õnne üle; aga ema süda oli tihti raske, et kolmas poeg neist nii kaugel võõral maal elas, kust lootust ei olnud teda näha saada. Aga kui vanemad aegamööda mulda olid läinud, ei leidnud Pikkjalg ja Osavkäpp enam pikemalt rahu kodumaale jääda, vaid andsid mõisad ja vallad rendile ja läksid jälle võõrale maale hulkuma, kus nad oma osavuse läbi uut rikkust ja vara lootsid saada.

Kui kaugele nende teekäik ulatas, mis tegusid nad seal olid teinud ja kas nad jälle hiljemini oma päriskohta tagasi tulid, sellest ma ei tea pikemalt mitte rääkida. Aga Teravsilma sugu pidavat veel tänapäeval seal maal elama, kus nende suguisa ennemuiste õnnekorral kuninga väimeheks oli saanud.

TONTLA METS

Vanal ajal seisis Alutaga ilus metsasalk, mida Tontla metsaks nimetati ja kuhu ükski inimene jalga ei usaldanud pista. Mõned julgemad, kes kogemata sinna ligemale juhtunud ja luurama läinud, ütlesid paksude puude vahelt lagunenud hoonet näinud ja hulga inimesesarnaseid elukaid hoone ümber, kus muru kui sipelgapesa neist kihisenud. Elukad näinud välja tahmased ja narakad kui mustlased; nimelt pidi seal vanu naisi ja poolaalasti lapsi leitama.

Kui kord keegi külamees pimedal õhtul pidult koju tulles natuke sügavamale Tontla metsa eksinud, oli ta seal naljakat lugu näinud. Heleda tulukese ümber olnud otsata palju naisi ja lapsi. Mõned istunud maas, teised tantsinud õue peal. Ühel vanaeidel olnud lai raudkulp käes, millega ta vahete-vahel tulist tuhka murule laiali pillutanud, kus siis lapsed kisaga tuulde üles tõusnud ja kui öökullid kõrgel suitsu sees ümber lennanud, kuni nad viimaks jälle maha tulnud.

Siis tulnud metsast pika habemega väike vanamees, kott seljas suurem kui ta ise. Naised ja lapsed jooksnud käratsedes taadikesele vastu, tantsinud ta ümber ja püüdnud kotti ta seljast maha kiskuda, aga vanamees pääsenud siiski kotiga nende käest. Varsakõrgune must kass põlevate silmadega istunud ukselävel, karanud sealt vanamehe koti otsa ja kadunud siis vaataja silmist hurtsikusse. Aga et nägijal sel puhul pea purjus ja silmad kirjud

olnud, sellepärast ei võinud keegi täielikku otsust saada, kui palju ta jutust tõsi või vale oli. Küll tuli imeks panna, et isaisade päevil juba seesuguseid nähtusi Tontla metsast räägiti, aga keegi selgemat otsust ei võinud anda. Rootsi kuningas oli mitu korda käsu andnud, kardetud mets hävitada, aga rahvas ei usaldanud seda teha.

Üks julge mees löönud korra kirvega mõne puu sisse, sealt jooksnud sedamaid verd ja kuuldud kiljatust kui piinatud inimeste suust. Ehmatanud raiuja põgenenud värisedes pakku; hiljemini ei võinud kindlam sund ega rikkam palk hävitajaid enam Tontla metsa meelitada.

Väga imelik näis ka, et kustki metsast teed välja ei tulnud ega sisse läinud. Niisama vähe nähti suvel ja talvel suitsu märki, mis inimeste asupaika oleks võinud avaldada. Mets ise ei olnud suur ja maa igal pool ümberringi lage, kuhu kõik silma paistis. Kui nüüd tõesti, nagu räägiti, vanast ajast juba elanikke siin asumas nähtud, siis ei võinud nad muidu metsast sisse ega välja käia, kui urgasteed mööda maa alt või sortsisõidul tuuletiivul öösel, kui ümberkaudne rahvas magas. Viimast rändamise kommet arvati kõige tõelisemaks, sest et, nagu ülemal kuulsime, üks neist nägijaist lapsi oma silmaga näinud tuulde tõusvat. Ehk saame imelindudest täielikumaid sõnumeid, kui jutuvankril mõne sammu kaugemale sõidame ja naabriküilasse natuke puhkama läheme.

Paar versta Tontla metsast oli suur küla. Keegi lesk külamees, kes hilja aja eest noore naise võtnud, oli — nagu lugu mõnikord juhtub — tulehargi majja toonud, nii et tüli ja riid palju iial ei lõppenud. Esimesest naisest järele jäänud seitsme-aastane tütarlaps, Elts nimi, oli väga terase vaimuga. Sellele väetile tegi kuri võõrasema elu pahemaks kui põrgu: ta torkis ja vopsis last hommikust õhtuni ja andis halvemat toitu kui koerakutsikale. Et püksid naise jalas seisid, ei saanud tütrele isast palju tuge, sest tossike mees pidi ka ise naise pilli järgi tantsima.

Rohkem kui kaks aastat oli Elts seda rasket piinapõlve kannatanud ja palju silmapisaraid valanud, kui ta

ühel pühapäeval teiste külalastega seltsis marjule läks. Laste kombel luusides olid nad teadmata Tontla metsa äärde jõudnud, kus väga kenad maasikad kasvasid, nõnda et muru neist punetas. Lapsed pistsid magusaid marju suhu ja noppisid neid torbikuisse, niipalju kui igaüks jõudis.

Korraga hüüdis üks vanem poisike, kes kardetud kohast aru oli saanud: «Põgenege, põgenege! me oleme Tontla metsas!» — See sõnum oli kurjem kui tuluke. Kõik lapsed pistsid punuma, kui kihutaksid Tontla kollid juba neil kannul.

Elts, kes teistest natuke kaugemale oli juhtunud ja puude alt väga ilusaid marju leidis, kuulis küll poisikese hüüdu, aga ei raatsinud marjamaalt lahkuda. Ta mõtles: ega tontlasedki kurjemad või olla kui võõrasema mul kodus. Korraga tuli pisike must koer, hõbekelluke kaelas, haukudes tema peale. Koera haukumise jälil jõudis sinna väike tütarlaps, uhkes siidriides, keelas koera haukumast ja ütles siis Eltsule:

«Väga hea, et sa teiste lastega seltsis põgenema ei läinud. Jää mulle seltsiks, siis tahame ilusti mängida ja igapäev üheskoos marjule minna; ema seda mulle vististi ei keela, kui lähen talt luba paluma. Tule, läki kohe ema juurde!»

Eltsu käest kinni võttes viis uhke võõras laps ta tüki maad sügavamale metsa. Väike must koer haukus nüüd lusti pärast, kargas Eltsu najale püsti ja lakkus ta käsi, kui oleksid nad juba vanad tuttavad olnud.

Oh sa kallis aeg, mis imet ja ilu nüüd Eltsu silma tõusis! Ta arvas end taevas olevat. Kaunis rohuaed, õuna- ja marjapuudega täidetud, seisis ta ees. Puude oksil istusid linnud, kirjumad kui ilusamad liblikad, mõnel kuld- ja hõbesuled kehakatteks. Ja linnud olid julged, lapsed võisid neid käpaga kinni võtta, kui tahtsid. Keset rohuaeda seisis elumaja, klaasist ja sõrmuskividest ehitatud, nii et seinad ja katus kui päike hiilgasid. Uhkes riides naisterahvas istus ukse ees pingil; see küsis tütrelt:

«Mis võõra sa meile tood?»

Tütar kostis: «Leidsin ta üksi metsast ja võtsin ta endale seltsiks kaasa. Kas lubad ta siia jätta?»

Ema naeratas, aga ei rääkinud sõnakest, vaid vaatles Eltsu terase silmaga peast jaluni. Natukese aja pärast käskis ta Eltsul ligemale astuda, silitas ta palgeid ja küsis siis lahkel sõnal, kus ta kodu on, kas vanemad alles elus, ja kas tal himu siia jääda.

Elts andis proua käele suud, võttis ta jalgade ümbert kinni, langes põlvili maha ja kostis siis pisarate pillil:

«Eit puhkab mul ammugi muru all.

Ema viidi teeda mööda,
Armud läksid aeda mööda!

Isa on küll elus, aga mis see mulle aitab: võõrasema vihkab mind ja peksab mind armuta iga päev. Midagi ei jõua ma tema meelepärast teha. Pai, kulla prouake, jätke mind siia! Pange mind karja või muule tööle, tahan kõik teha ja teie sõna kuulda, aga ärge saatke mind võõrasemale enam tagasi! See lööks mu poolsurnuks, et ma teistest külalastest maha olin jäänud.»

Proua naeratas ja kostis: «Küll saame näha, mis sinust saab.»

Tõusis siis pingilt ja astus üle läve tuppa.

Tütar ütles Eltsule: «Ole julge, mu ema on lahke! Ma nägin ta silmist, et ta meie palumist kuulda võtab, kui ta asja pikemalt on mõelnud.»

Siis käskis ta Eltsul seniks ootama jääda, kuni ta ise tuppa ema juurde läheb. Elts värises kartuse ja lootuse vahel, silmapilgud läksid tal väga igavaks, oodates, mis sõnumeid tütar proualt toob.

Tüki aja pärast tuli proua tütar tagasi, väike karbike käes, öeldes:

«Ema käskis meid täna mängima minna, seni kui ta sinu pärast pikemalt nõu on pidanud. Loodan, et sa jääd meile, ma ei raatsi sind enam ära lasta. Kas oled juba merel käinud?»

Elts ajas suu ja silmad laiali ja küsis siis:

«Merel? Mis see on? Sellest pole ma veel midagi kuulnud.»

«Sa pead seda kohe nägema,» kostis proua tütar, võttis kaane karbikeselt, kus krookleht, konnakarp ja kaks kalaluud sees olid. Paar kastepiiska hiilgas krookleht; need pillutas laps murule maha. Silmapilk oli rohuaed, haljas muru ja kõik, mis nähtaval oli olnud, ära kadunud, kui oleks maa nad neelanud, ja nii pikalt kui silmad ulatasid, ei nähtud muud, kui avavett, mis kaugel taevaga näis kokku sulavat. Üksnes nende jalgade alla oli tükike tahedat jäänud.

Nüüd pani proua tütar konnakarbi veele ja võttis kalaluud kätte. Konnakarp paisus, kasvas ja venis ilusaks lootsikuks, kuhu tosin või rohkemgi lapsi oleks mahtunud. Lapsed istusid kahekesi lootsikusse, Elts küll hirmuga, aga proua tütar naeris. Kalaluud, mis tal käes olid, kasvasid aerudeks. Veelained kiigutasid neid kui kätkis kaugemale. Aegamööda tuli teisi lootsikuid neile ligemale, igaühel inimesed sees; need laulsid ja olid rõõmsad.

«Meie peame neile vastu laulma,» ütles proua tütar, aga Elts ei osanud laulda. Kuid seda ilusamini laulis proua tütar. Teiste lauludest ei saanud Elts palju aru, aga üks sõna, mis igast laulust kostis, oli «Kiisike!» Elts küsis, mis see nimi pidi tähendama, ja proua tütar kostis: «See on minu nimi.»

Ei tea, kui kaua nad sedaviisi juba lusti olid sõitnud, siis kuulsid nad korraga hüüdmist:

«Lapsed, tulge koju, õhtu jõuab ligi.»

Kiisike võttis karbikese taskust, kus krookleht sees seisis, kastis selle vette, nii et paar piiska külge jäid, — ja silmapilgul olid nad uhke hoone ligidal, kesk rohuaeda; kõik näis ümberringi kuiv ja tahe kui ennegi, vett ei olnud kuskil. Konnakarp ja kalaluud pandi krooklehe juurde karbikesse ja lapsed läksid tuppa.

Suures toas istus söögilaua ümber kakskümmend neli naisterahvast, kõik uhkes riides, kui oleksid nad pulmas

olnud. Ülal laua otsas istus proua kuldtoolil. Elts ei teadnud, kust ta nii palju silmi pidi võtma, et kõike seda ilu oleks võinud näha, mis siin avalikult igast kohast paistis. Laual oli kolmteistkümmend rooga, kõik kuld- ja hõbevaagnais; aga üks roog jäi katsumata ja viidi niisamuti jälle laualt, kaas peal, nagu lauale oli toodud.

Elts sõi kallist magusat rooga, mis parem kui kook maitses. Jälle arvas ta end taevas olevat, sest maa peal ei võinud ta seda iial võimalikuks arvata.

Söögilauas räägiti tasasel kombel, aga üht võõrast keelt, millest Elts sõnagi ei mõistnud. Proua rääkis paar sõna tüdrukuga, kes ta tooli taga seisis; tüdruk ruttas toast ja tuli natukese aja pärast väikese vanamehega tagasi, kelle habe pikem oli kui ta ise. Vanamees teretas kummardades ja jäi ukse piida kõrvale seisma. Proua tähendas sõrmega Eltsu poole ja ütles: «Vaata seda külalast, kelle ma kasvandikuks tahan võtta. Tee mulle temasarnane kuju, mille homme tema asemel külasse võime läkitada.»

Vanataat vaatas osava silmaga Eltsu peale, kui tahaks temast mõõtu võtta, kummardas siis jälle proua poole ja läks toast välja. Pärast sööki ütles proua lahke sõnaga Eltsule:

«Kiisike palus mind, et ma sind temale seltsiks jätaksin. Sa ise ütlesid ka, et sul lust oleks siia jääda. Eks ole tõsi?»

Elts langes ta ette põlvili, andis ta kätele ja jalgadele suud, tänuks selle armu eest, et proua ta kurja võõrasema küüsist oli päästnud. Aga proua tõstis ta põrandalt üles, silitas ta pead ja pisaraist niiskeid palgeid. Siis ütles ta:

«Kui sa ikka sõnakuulelikuks, heaks lapseks jääd, siis käib su käsi õnnelikult; tahan lasta su eest muretseda, sulle kõiki tarvilikke õpetusi anda, kuni sa inimeseks kasvad ja oma käe peal võid edasi saada. Minu preilid, kes Kiisikest koolitavad, juhatavad ka sind kõiges peenikeses näputöös ja tarkuses.»

Natukese aja pärast tuli vanamees tagasi, pikk saviga täidetud mold õlal ja väike kaanega korvike pahemas käes. Moldi ja korvikest põrandale pannes võttis ta tüki savi kätte ja hakkas sellest titekest tegema, mis igapidi inimeselapse kujuline näis. Kõhtu, mis õõnsaks oli jäetud, pani vanamees kolm silku ja palukese leiba. Siis tegi ta titele rindade kohta augu, võttis korvist küünrapikkuse musta ussi ja laskis selle läbi augu tite rinda pugeda. Madu sihises ja keerles sabaga, kui tahaks ta vastu tõrkuda, aga pidi siiski minema. Kui proua titte igalt poolt oli vaadanud, ütles vanamees:

«Nüüd pole meil muud tarvis kui piisake külalapse verd.»

Elts kahvatas kohkudes seda kuuldes, ta arvas oma hinge sellega kurjale müüvat. Aga proua ütles trööstides:

«Ära karda midagi! Me ei taha su verd kurja, vaid üksnes hea ja su tulevase õnne pärast.»

Siis võttis ta peenikese kuldnõela, pistis sellega Eltsu käsivarde ja andis nõela vanamehele, kes selle tite südame kohta pistis. Seepeale pani ta titekese korvi, kaane alla kasvama, ja lubas hommikul prouale näha tuua, mis ta kätetööst oli sündinud.

Hiljemini mindi puhkama; ka Elts pidi toatüdruku seltsis magamiskambrisse minema, kus talle pehme säng valmistati.

Kui ta teisel hommikul siidsängis patjade sülest ärkas ja silmi laiali sirutas, leidis ta peenikese udusärgi oma seljas ja uhked riided toolil sängi ees. Seal tuli tüdruk tuppa, käskis Eltsul silmad pesta ja juuksed silida, mispeale ta tema uhkete riietega peast jaluni ehtis kui uhkema saksa-lapse. Miski ei teinud Eltsule niipalju rõõmu kui kingad! Ta oli siiasaadik enamasti ikka palja jalu käinud. Eltsu arvates ei võinud vist kuningatütreilgi ilusamaid kingi olla kui temal!

Kingade üle rõõmustades ei olnud tal aega teisi riideid tähelegi panna, ehk küll kõik väga ilusad olid. Ta

kodunt toodud talulapseriided olid öösel ära viidud, mispärast, seda pidi ta hiljemini nägema. Ta riided anti savist titele, kes tema asemel külla pidi minema. Titt oli öösel salakambris paisunud ja hommikul täielikult Eltsu sarnaseks kasvanud; ta kõndis juba omal jalal, nagu jumalast loodud loomad. Elts ehmatas teda nähes, mis igas tükis ta eilset kuju avaldas. Proua ütles Eltsu ehmatust tähele pannes:

«Ära karda, laps! S a v i n e ei või sulle midagi viga teha. Selle läkitame su võõrasemale tonkimise-pakuks! Vemmeldagu ta seda niipalju kui tahab, kivi-tuim Savine ei tunne sest valu. Aga kui kuri naine meelt ei hakka parandama, siis võib temale ükskord sinu kujust nuhtleja sündida.»

Sellest päevast elas Elts õnnelikku põlve kui hellitatud saksa-laps, keda kuldkätkis oli kiigutatud. Ei olnud tal muret ega vaeva, õppimine läks päev-päevalt kergemaks ja endine kibe elu külas paistis kui tume unenägu.

Aga mida sügavamalt ta seda elu siin õnnepõlves tundma õppis, seda imelikum näis igapidi lugu, mis loodud kombel ei võinud sündida. Siin võis vist üks iseäralik vägi toimetajaks olla, mida tema ei tundnud ega mõistnud. Paarkümmend sammu toa uksest eemal seisis kõrge raudkivi õuel. Kui söögiaeg jõudis, läks pika habemega vanamees kivi juurde, võttis hõbekepikese põuest ja koputas sellega kolm korda kõlisedes kivi vastu. Siis kargas kivist suur kuldkukk välja ja istus kivi otsa. Igakord kui ta seal tiibu siputas ja laulis, tõusis kivi alt midagi nähtavale. Esiteks pikk kaetud söögilaud, kus nii palju taldrikuid peal, kui sööjaid oli; see laud läks ise tuppa, kui oleks tuuletiivad teda kandnud. Teisel kukelaulul läksid toolid laua järel; hiljemini üks roavaagen teise järel, mis kõik kivi alt kerkisid ja tuule võimul söögilauale lendasid. Niisama ka mõdupudelid, õunad ja marjad, mil kõigil eluvaim sees näis olevat, nii et neil tõstjaid ega kandjaid tarvis ei olnud.

Said sööjad kõik oma kõhud täitnud, siis koputas vanamees teist korda hõbekepikesega kivi külge, ja kuldkukk laulis pudelid, vaagnad ja taldrikud, toolid ja laua kivi alla tagasi. Aga kui kolmeteistkümnes vaagen tuli, kust seest iial ei söödud, jooksis suur must kass vaagna järel ja mõlemad istusid kivi otsa kuke kõrvale ega liikunud sealt enne, kui vanamees nad ära viis. Ta võttis vaagna kätte, kassi kaenlasse ja kuldkuke õlale ning kadus nendega siis kivi alla. Millal vanataat sealt tagasi tuli, ei olnud Elts iial näinud; niisama vähe oli ta teada saanud, mis imeliku kivi all varjul võis olla. Mitte üksi söögid ja joogid, vaid kõik muud majatarbed ja riided tõusid kuldkuke laulul kivi alt.

Ehk küll söögilaual väga pisut ja iga kord võõras keeles räägiti, mida Elts ei mõistnud, seda enam juttu ja laulu tehti muidu toas ja rohuaias, kus proua oma preilidega koos oli.

Aegamööda õppis Elts ka nende keelt tundma ja mõistis enamasti kõik, mis räägiti. Siiski kulus mõni aasta, enne kui ta enda keel nende sõnade järgi hakkas painduma.

Ükskord oli Elts Kiisikeselt küsinud, miks kolmeteistkümnes vaagen igapäev lauale tuuakse, kust keegi inimene ei söö; aga Kiisike ei teadnud talle mingit vastust anda. Kiisike oli vist seda emale rääkinud, sest mõne päeva pärast laskis proua Eltsu oma ette kutsuda ja ütles tõsise sõnaga:

«Ära koorma tühjade mõtetega oma südant, mis sulle mingit kasu ei või tuua. Sa tahaksid teada saada, mispärast meie kolmeteistkümnendast vaagnast iial ei söö? Vaata, armas laps, see on varjuliste õnnistuse vaagen. Sinna külge ei tohi me mitte puutuda, — muidu lõpeks meie õnnepõlv otsa. Ka inimestega oleks siin ilmas palju parem lugu, kui nad ahnuse pärast mitte kõiki andeid endile ei kisuks ja taevalistele õnneandjatele midagi tänuks jätaks. Ahnus on inimeste kõige suurem viga!»

Aastad lendasid Eltsul õnnelikus elus tuulekiirul edasi. Ta oli juba priskeks nooreks tüdrukuks kasvanud ja palju õppinud, mida ta külas kogu eluajal ei oleks võinud tundma saada. Aga Kiisike oli veel niisama pisike laps kui sel päeval, kus ta Eltsuga metsas esimest korda kokku oli juhtunud. Need preilid, kes proua seltsis elasid, pidid iga päev mõne tunni Kiisikest ja Eltsu õpetama, kirjatähti ja mitmesugust peenikest näputööd. Elts oskas kõik täielikult, aga Kiisike himustas enam lapsemängu kui midagi tarvilikku tööd. Tuli tal naljatuju peale, siis viskas ta näputöö käest, võttis oma karbikese ja jooksis õue merd mängima, mida keegi pahaks ei pannud. Mõnikord ütles ta Eltsule:

«Kahju, et sa nii suureks oled kasvanud, nüüd ei või sa minuga enam mängida.»

Kui nüüd üheksa aastat räägitud kombel mööda olid läinud, laskis proua ühel õhtul Eltsu oma magamiskambrisse kutsuda. Elts pani seda imeks, sest sel ajal ei olnud proua teda iial enese ette lasknud tulla. Süda peksis tütarlapsel kui lind põues, nii et see lõhkema kippus. Üle läve astudes, nägi ta proua palged punased ja silmad täis pisaraid, mis ta kiiresti kuivatas, kui tahaks ta neid Eltsu eest peita.

«Armas kasvandik,» alustas proua, «aeg on tulnud, kus me peame lahkuma.»

«Lahkuma?» kisendas Elts ja langes proua ette nuttes põlvili. «Ei, kallis proua, ei seda või ilmas olla enne, kui meid surm kord lahutab. Te võtsite mu ükskord heldesti vastu, seepärast ärge lükake mind ära!»

Proua ütles trööstides:

«Laps, ole rahul! Sa ei tea neist asjust veel midagi, mis ma su õnne pärast ette võtan. Sa oled inimeseks kasvanud ja aeg on tulnud, et ma sind kauemini siin vangis ei tohi pidada. Sa pead jälle inimeste seltsi minema, kus sulle õnneteed avanevad, mis sind edasi peavad viima.»

Elts palus haledasti vastu: «Kallis proua, ärge tõugake mind ära. Ma ei igatse muud õnne kui teie juures

elada ja surra. Võtke mind toatüdrukuks või pange muidu tööle, kuidas ise arvate, aga ärge saatke mind hulkuma. Parem oleksite mind võinud võõrasema juurde külasse jätta, kui et mõneks aastaks taeva võtsite ja nüüd põrgu tagasi saadate.»

«Ole vait, armas laps!» ütles proua, «sa ei tea seda, mis ma su õnne pärast pean tegema, ehk mul küll süda sealjuures valutab. Kõik peab nõnda sündima, nagu ma praegu talitan. Sa oled surelik inimene, sinu aastad lõpevad omal ajal otsa, seepärast ei tohi sa pikemalt siia jääda. Ehk küll mul ja neil teistel, kes igapäev mu ümber, inimeste kujud on, siiski ei ole me inimesed, vaid kõrgemad olevused, keda inimesed ei tunne. Sa saad kaugel maal armsa abikaasa, kes sulle kohaseks loodud, elad temaga õnnelikult, kuni teie elupäevad õhtule jõuavad. Lahkumine ei ole mulle kerge, aga see peab nõnda olema, seepärast pead sellega rahulikult leppima.»

Siis silitas ta oma kuldkammiga Eltsu juukseid ja käskis teda magama minna. Aga kust vaene Elts sel ööl und pidi võtma? Elu näis talle kui pimedam öötaevas, kus ainustki tähte ei hiilanud.

Seni kui Eltsu kurbuse-kütkesse jätame, läheme külasse vaatama, kuidas ta isatalus asjad edasi käivad, kus Savine tema asemel võõrasemal tonkimise-pakuks oli.

Et kuri naine vanuses paremaks ei lähe, on tuttav lugu. Räägitakse, et mõnikord äkilisest noormehest vanusega vaga lammas pidavat kasvama, aga tigeda südamega noorest tütarlapsest, kes tanu alla on saanud, peab vanas eas kuri kiskja hunt sündima. Võõrasema piinas kui põrguhark Savist ööd ja päevad, aga tuimal loomal ei tulnud sest iial viga, sest valu ta keha ei tundnud. Juhtus mees mõne korra lapsele abiks vahele minema, siis sai ka tema mõne matsu lepituse palgaks.

Ühel päeval oli võõrasema jälle savist tütart pöörasel kombel peksnud ja pealegi ähvardanud talle otsa teha. Vihaga sasis ta mõlema käega Savise kõrist kinni ja tahtis teda kägistada. Kuid vaata, seal tuli must madu sihise-

des lapse suust ja nõelas võõrasema keeletosa, nii et ta sõnalausumata surnult maha langes.

Mees leidis õhtul koju tulles surnud naise põrandalt kui paku paistetanud: tütart ei olnud kustki poolt leida. Mehe kisa peale tuli külarahvas kokku. Naabripere rahvas oli lõuna ajal majas suurt kära kuulnud, aga et niisugust lugu enamasti igapäev seal juhtus, ei läinud keegi vaatama. Pärast lõunat oli kõik vaikseks jäänud, aga tütart ei olnud kellegi silm näinud.

Siis pesti surnud naise keha, pandi riide; kupatati soolaga herneid surnuvalvajaile, kes ööseks sinna jäid. Väsinud mees läks kambrisse puhkama ja tänas vist õnne, et tulehargist oli pääsenud. Laualt leidis ta kolm silku ja palukese leiba, võttis selle õhturoaks ja heitis sängi puhkama. Teisel hommikul leiti ta surnult asemel, niisama paistetanud kui nainegi. Paari päeva pärast maeti nad ühte hauda, kus nad enam teineteisele viga ei võinud teha. Kadunud tütrest ei saanud külarahvas iial enam sõnumeid.

Eltsul ei olnud kogu öö silmalaud kinni läinud. Ta nuttis ja kaebas oma viletsust, et õnnepõlvest ootamata äkki pidi lahkuma. Hommikul andis proua talle pitserkiviga kuldsõrmuse ja sidus siidpaelaga pisikese kuldkarbi ta kaela, kutsus siis vanamehe, näitas käega Eltsu peale ja jättis kurval näol Eltsu jumalaga. Elts tahtis parajasti tänada, kuid siis koputas vanamees kolm korda hõbekepikesega tasahiljukesi ta pähe. Elts tundis sedamaid, et ta linnuks oli saanud; kätest kasvasid tiivad ja jalgadest pikkade küüntega kotkajalad, ninast kõver nokk ja suled katsid üleni keha. Korraga tõusis ta tuulde ja lendas kui munast hautud kotkas pilve all edasi. Nõnda oli ta mõne päeva juba lõuna poole lennanud, vahetevahel väsinud tiibu puhanud; aga nälga ei tundnud ta mitte.

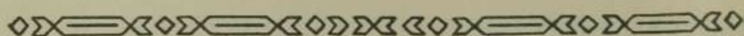
Ühel päeval juhtus ta madalal metsa kohal keeritama, kus jahikoerad haukusid; aga et neil tiibu ei olnud, ei võinud nad linnule kõrgel viga teha. Korraga tundis ta

teravat noolt oma tiiva külge puutuvat ja ta langes maha. Ta oli ehmatusest minestanud.

Kui Elts minestuse-unest ärkas ja silmad laiali sirutas, leidis ta enese põõsa all maas inimese kujul. Kuidas ta siia oli saanud ja mis talle muidu võõrast oli juhtunud, näis kui umbne unenägu. Korraga tuli uhke noor kuningapoeg ratsul sinna, kargas hobuse seljast ja pakkus Eltsule lahkesti kätt, öeldes:

«Õnnetunnil olin täna hommikul kodunt tulnud! Teist, kallis preili, olen pool aastat igal öösel und näinud, et siit metsast teid pidin leidma. Ehk küll sada korda tühja teed tallasin, siiski ei lõppenud mu igatsemine ja lootus. Täna lasksin suure kotka maha, kes umbes siia kohta võis langeda; kotka jälgi otsides leidsin kogemata teid.»

Siis aitas ta Eltsu hobuse selga ja sõitis temaga seltsis linna, kus vana kuningas nad rõõmsasti vastu võttis. Mõne päeva pärast tehti uhked pulmad; aga pulmapäeva hommikul olid viiskümmend koormat uhkete asjadega sinna tulnud, mis kallis kasuema Eltsule oli läkitanud. Pärast vana kuninga surma sai Elts kuningannaks, kus ta vanas eas oma noorpõlve lugu ise oli rääkinud. Aga Tontla metsast ei ole hiljem midagi enam nähtud ega kuuldud.

VAESELAPSE KÄSIKIVI

Üks vaene vanemateta tütarlaps oli kui lambatall järele jäänud ja õelasse peresse kasvandikuks saanud, kus tal muud sõpra ei olnud kui perekoer Krants, kes mõnikord vaeselapse käest leivakoorukesi sai. Tütarlaps pidi hommikust õhtuni perenaisele käsikivil jahvatama, ja kui väsimust puhates kivi tal mõnikord seisma jäi, oli malk kohe kihutajaks lapse kannul. Õhtul olid vaeselapse käed kui puunotid tuimad, aga kes sellest hoolis. Palukese, mis vaestelelastele armust antakse, peab suurem osa enamasti vere ja higiga perevanemaile tasuma. Jumal üksi taevas kuuleb vaestelaste ohkamisi ja loeb nende silmapisaraid, mis palgeid mööda alla veerevad.

Ühel päeval, kui meie nõder tütarlaps jälle rasket käsikivi ümber ajas ja väga nukras tujus oli, et perenaine ta hommikul söömata oli jätnud, tuli sinna lonkur ühe silmaga sant näruses riides. Aga ta ei olnud päris kerjaja, vaid kuulus Soome tark, kes enese sedapuhku sandiks oli moondanud, et rahvas teda ei tunneks. Sant istus ukselävele, vaatas teraselt lapse rasket tööd, võttis palukese leiba oma kaelakotist, pistis lapsele suhu ja ütles:

«Lõuna on veel kaugel, võta pisut leiba keha karastuseks.»

Vaenelaps näris kuivanud palukest, mis magusam kui sai maitses. Ta tundis sedamaid jõudu kätes kasvavat. Sant ütles:

«Sul vaesel võivad käed küll väsinud olla ühtepuhku rasket kivi ümber ajades?»

Tütarlaps vaatas kahtlevalt vanataadi silmi, nagu oleks tahtnud tunnistada, kas küsimine tõsi või pilkamine pidi olema; ja kui ta näo lahke ja tõsise leidis, siis kostis ta:

«Kes vaeselapse kätest lugu peab! Veri on alati küünte all ja malk mõõdab selga, kui nii palju ei jõua teha, kui perenaine tahab.»

Sant käskis lugu pikemalt rääkida, et ta lapse elu põhjani tundma saaks. Kui vaenelaps jutu oli lõpetanud, võttis vanamees kotist rätikuräbala, andis lapsele ja ütles:

«Seo õhtul magama heites see rätik oma pea ümber ja ohka südame põhjast: «Magus unenäoke, kanna mind sinna, kust käsikivi leian, mis ise jahvatab, et minu nõdra abi pikemalt tarvis ei oleks!»

Vaenelaps pistis rätikuräbala põue ja tänas anni eest vanameest, kes sedamaid oma teed läks. Õhtul magama heites tegi vaenelaps, nagu sant teda oli õpetanud: sidus rätiku pea ümber ja ohkas silmaveega soovisõnu, ehk tal küll enesel palju lootust ei olnud. Ta uinus kergema südamega magama kui muidu. Kaetud silmade ette tuli kentsakas unenägu, mis tütarlapse pikale teele rändama viis, kus mitu imelikku juhtumist sündis. Viimaks jõudis ta sügavale maa alla, mis ehk põrgu võis olla, sest kõik näis kole ja võõras. Õueväravad seisid laiali, kus ühtki elavat looma liikumas ei nähtud. Edasi minnes tõusis mürin, nagu oleks käsikivi jahvatamas. Vaenelaps kõndis argsel sammul mürina poole edasi, kuni ta aida ulualt suure kirstu leidis, kust seest kivimürin ta kõrvu kostis. Lapse jõud ei võinud kirstu liigutada, veel vähem paigast tõsta. Seal nägi ta tallis sõime küljes valget hobust ja mõnus mõte tuli talle sedamaid pähe: hobune tallist võtta, köiega kirstu ette rakendada ja sedaviisi kirst ära viia. Ta tegi mõtted tõeks, pani lobuse köitega kirstu ette, istus ise kirstu kaanele, võttis pika vitsa kätte ja hakkas tuhatnelja kodu poole kihutama.

Teisel hommikul unest ärgates tuli tähtis unenägu

talle meelde, mis nii elav näis, nagu oleks ta tõesti kirstu kaanel tüki maad sõitnud. Silmi laiali sirutades nägi ta kirstu oma ees, aseme kõrval. Asemelt karates võttis ta kehikutäie otri, mis eile õhtul jahvatamata jäänud, puistas terad auku, mille kirstu kaanelt leidis, ja vaata rõõmsat imet: kivid hakkasid sedamaid mürisema! Natukese aja pärast oli valmis jahu kotis.

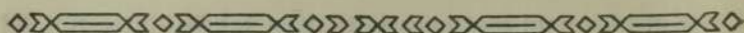
Nüüd oli vaesellapsel hõlpus põli. Salakivi kirstus jahvatas, mis talle anti, ja tütarlapsel ei olnud suuremat vaeva, kui viljateri pealt sisse puistata ja jahu alt välja võtta. Kirstu kaant ei tohtinud ta iial lahti teha, — sant oli selle kindlasti ära keelanud, öeldes: «See oleks sulle surmaks!»

Perenaine sai mõne aja pärast märku, et kirst jahvatusel vaeselapse abimees oli. Ta hakkas salanõu pidama: tütarlast majast ära ajada ja jahvatamiskirstu tema asemele võtta, mis süüa ei tahtnud. Esiteks tahtis ta jahvatava kirstuga ennast ligemalt tutvustada, et näha saaks, kus imelik jahvataja seisab. Himu kihutas naist ööd ja päevad ega andnud talle kuskil mahti, enne kui ta saladust tundma saaks.

Ühel pühapäeva hommikul käskis ta vaesellapsel kirikusse minna ja lubas ise koduhoidjaks jääda. Seesugust lahket lubamist polnud vaeselapse kõrv enne veel kuulnud. Ta pani rõõmuga puhta särgi selga ja paremad hilbud ümber, siis ruttas ta kirikuteele.

Perenaine vahtis nii kaua ukselävelt talle järele, kuni tütarlaps ta silmist kadus, siis võttis ta aidast kehikutäie viljateri, puistas need kirstu kaanele, et kirst jahvatama hakkaks. Aga kirst ei teinud seda. Vast siis, kui pihutäis vilja kaane auku pandi, hakkasid kivid tööle; siiski oli naisel palju vaeva ja tööd, enne kui raske kirstu kaane pealt jõudis kangutada. Viimaks läks kirstu kaas niikaugelt praokile, et eideke silma sisse usaldas pista, — aga oh õnnetust: elav tuluke kargas kirstust välja ja sütitas perenaise põlema, nagu oleks ta takukoonal olnud. Temast ei jäänud muud üle kui kamalutäis tuhka.

Kui hiljemini leskmees teist naist tahtis võtta, tuli tal meelde, et kasvandik vaenelaps juba inimese-ealiseks oli jõudnud ja seepärast tarvis ei olnud kaugemat kosjateed ette võtta. Pulmad peeti vaiksel kombel ja kui naabrirahvas õhtul koju oli läinud, läks ka mees noorikuga magama. Teisel hommikul leidis noorik aita minnes, et kirst käsikiviga öösel aidast ära oli kadunud ega mingit jälge vargast polnud nähtavale jäänud. Ehk küll igalt poolt otsiti, ligemalt ja kaugemalt kuulati, kas kuskil kadunud asja inimeste silma oleks tõusnud, siiski ei ole tänapäevani sest midagi nähtud ega kuuldud. Imelik käsikiviga kirst, mille ükskord unenägu maa alt välja toonud, võis niisama imelikult sinna tagasi olla läinud.

KAKSTEISTKÜMMEND TÜTART

Ühel kehval vabadikul oli kord kaksteistkümmend tütart, nende hulgas kaks paari kaksikuid. Jumeda näoga tütarlapsed olid kõik terved ja prisked ning üleväga viisikad inimesed.

Vanemate kitsikut elamist vaadates näis küll mitmele mõistmata, kuidas nad hulgale lastele peatoitu ja kehakatet jõudsid muretseda. Lapsed olid iga päev pestud silmadega, silutud juustega, ja ikka olid neil puhtad, valged särgid seljas, otsegu saksa-lastel. Mõned arvasid vabadikul salajase varakandja olevat, teised pidasid teda nõiaks, mõned teised jälle tuuletargaks, kes tuulispeana salavara pidi kokku riisuma. Aga tõeliselt oli lugu hoopis teisiti.

Vabadiku naisel oli salajane õnneandja, kes lapsi toitis, kasis ja haris. Kui ta tütarlapse-põlves alles võõras talus teenimas oli, nägi ta kolm ööd ühtjärge unes uhke naisterahva enese juurde tulevat, kes teda jaaniööl küla allikale käskis minna. Ta ehk ei oleks seda unenägu palju tähele pannud, kui jaaniõhtu tule ääres üks hääleke talle alaliselt sääsekombel kõrva poleks pirisenud: «Mine allikale, mine allikale, kus su õnne veesooned immitsevad!»

Ehk ta küll natuke kohkus salanõu kuuldes, siiski võttis ta viimaks julgust, lahkus teiste tütarlaste hulgast, kes kiigel ja tule ümber käratsesid, ja hakkas allika poole sammuma. Aga mida ligemale ta jõudis, seda

enam lõi ta süda kohkuma. Ta oleks vist teelt tagasi läinud, kui sääse hääleke kõrvas mahti oleks andnud. Nüüd pidi ta vägisi edasi minema.

Ligemale jõudes nägi ta valges riides naisterahvast allika ääres kivi otsas istuvat. Kui see tulija kartust nägi, tõusis ta jalule ja läks mõne sammu tütarlapsele vastu, pakkus teretades kätt ja ütles:

«Ära karda, armas laps, ega ma sulle kurja tee! Pane tähele ja pea meeles, mis ma sulle kuulutan. Tänavu sügisel tulevad sulle kosilased; mees on kehv nagu sinagi, siiski ära hooli sellest, vaid võta ta viinad vastu. Te olete mõlemad head inimesed, seepärast tahan teile õnne tuua ja teid edasi aidata; aga murekandmist ja kätetööd ärge jätke maha, muidu ei või ükski õnn teil kesta. Säh, võta see kotike ja pista oma tasku, seal ei ole muud sees kui mõned lähkrikivid. Saad sa esimese lapse ilmale toonud, siis viska üks kivike kaevu, et ma sind vaatama tuleksin. Kui laps ristimisele viiakse, tahan ma vaderiks minna. Meie tänaöösisest kokkusaamisest ja jutust ära lausu kellelegi sõnakest, ja sedapuhku jätan jumalaga!»

Nõnda rääkides oli imelik võõras tütarlapse silmist kadunud, otsegu maa alla vajunud. Tütarlaps ehk oleks ka seda lugu unenäoks arvanud, kui kotike ta pihus teisiti poleks tunnistanud. Kotist leidis ta kaksteistkümmend lähkrikivi.

Kuidas neitsi jaaniööl ette kuulutanud, nõnda hiljemini sündiski: tütarlaps viidi sügisel mehele ja kosilane oli kehv sulane. Teisel aastal tõi noorik esimese tütre ilmale; ta tuletas meelde, mis tal jaaniööl tüdrukupõlves oli juhtunud, tõusis salamahti sängist, läks kaevule ja viskas ühe kivikese kaevu. Kivike kukkus sulpsatades kaevu. Sedamaid seisis valges riides lahke neitsi ta ees ja ütles:

«Ma tänan, et sa mind meeles pidasid. Saada tuleval pühapäeval kahe nädala pärast laps ristimisele, ma lähen siis ka kirikusse ja tahan lapsele vaderiks olla.»

Kui laps kirikusse viidi, tuli võõras naisterahvas,

võttis lapse oma sülle ja laskis ta ristida. Pärast ristimist sidus ta hõberubla lapse mähkmeisse ja saatis tütre emale tagasi. Nõnda sündis hiljemini lugu iga lapse sündimise ajal, kuni neid tosin täis saanud. Viimase lapse sündimisel oli neitsi tütre emale öelnud:

«Tänasest päevast ei saa sinu silm mind enam näha, ehk ma küll nägemata iga päev sinu ja su laste ümber tahan olla. Kaevu vesi kosutab su lapsi paremini kui kallimad road. Jõuab aeg kätte, kui su tütred mehele lähevad, siis pead sa igaühele tema rublatüki kirstus kaasa andma, mis ma vaderiandeks kinkisin. Suuremat uhkust ei pea neil tüdrukupõlves olema, kui kõige puhtamad särgid ja rätikud äri- ja pühapäeval.»

Lapsed kasvasid ja kosusid, et lust oli näha. Leivapalukest leiti enamasti ikka vabadiku majas, mõnikord ka servet. Siiski näis kaevuvesi lastele ja vanematele kõige rohkem tuge andvat.

Vanem tütar sai nõukale perepojale mehele. Ehk tal küll suuremat kaasa viia ei olnud, kui mõned riidehilbud, siiski tehti kirst, ning pandi riided ja vaderi rublatükk sinna sisse. Mehed leidsid kirstu vankrile tõstes väga raske ja arvasid kive selle sees olevat, sest et muud varandust kehval vabadikul ometigi tütrele ei olnud kaasa anda. Nooriku imestus oli seda suurem, kui ta peiu kodus kirstu lahti tehes selle lõuendipakkudega täidetud ja põhjas nahkkotis sada hõberubla leidis.

Sama lugu sündis hiljemini iga tütrega, keda kauaks vanemate juurde ei jäetud, kui rahva suus korra avalikuks tõusnud, missugune rikas kirst igaühele kodunt kaasa oli antud.

Aga üks neist väimeestest oli väga ahne: ta ei tahtnud sellega leppida, mis noorik kirstus kaasavaraks toonud, vaid mõtles: vanemail võib palju salavarandust veel kodus olla, kui igale tütrele nii palju jõuavad kaasa anda.

Seepärast läks ta ühel päeval äiale võõrsiks ja hakkas vara nuiama. Vabadik ütles tõtt mööda:

«Mul ei ole midagi varandust hinge taga, niisama vähe jõudsin oma tütardele suuremat anda kui ühe kirstu. Mis igaüks oma kirstust leidnud, ei tulnud minu käest, vaid oli ristiema vaderianne, kes igale lapsele ristimispäeval ühe rublatüki kinkis. Sellest heldusandest on hiljemini vara kirstu kasvanud.»

Ahne väimees ei uskunud äia juttu, ta ähvardas kohtusse kaevata, et vanamees sorts ja tuuletark olevat, kes kurjaga palju varandust kokku korjanud. Et vabadik niisugust süüd hingel ei teadnud olevat, ei kartnud ta väimehe ähvardust. Aga väimees täitiski ähvarduse ja kaebas. Kohus laskis teised väimehed ette kutsuda ja nõudis neilt, kas igaüks niipalju varandust oli saanud. Mehed tunnistasid tõeks, et igaüks kirstutäie lõuendipakkusid ja sada hõberubla oli saanud. Seda peeti väga imeks: kõik ümberkaudne rahvas teadis vabadiku kehva olevat, kellel muud varandust ei olnud kui kaksteistkümmend kaunist tütart. Et need tütred maast-madalast ikka puhaste valgete särkidega olid käinud, teadis rahvas ka. Ometi polnud keegi neil veel suuremat uhkust näinud, ei sõlge või preesi rinnas ega kirjut rätikut kaelas.

Kohtuvanemad võtsid nõuks imeliku loo pikemalt läbi katsuda: kas vanamees tõesti nõid peaks olema.

Ühel päeval läksid kohtuvanemad hulga teenritega linnast välja ja tahtsid vabadiku maja ümber vahid panna, et keegi jooksu ei pääseks või mingit vara salamahti kõrvale ei viiks. Ahne väimees võeti teejuhiks kaasa.

Kui nad metsa äärde jõudsid, mille varjus vabadiku hurtsik seisis, pandi vahid igale poole valvama, et sealt ainustki loomakest pakku ei põgeneks, enne kui asi selgeks saab. Ka hobused jäeti siia ja mindi jala teerada mööda otsekohe hurtsiku poole. Teejuht väimees käskis tasa astuda ja keelas rääkimast, et sorts tuuletiivul eest ära ei põgeneks. Natukese aja pärast jõudsid nad hurtsiku ligidale, kui korraga imelik hiilgus puude vahelt neile silma tõusis. Eemal tuli suur ilus hoone nähtavale, mis

üsna klaasist oli tehtud ja kus mitusada küünalt põles, ehk küll päikesepaistel õues ja toas muidugi küllalt valge oli. Kaks sõjameest, peast jaluni raudriides, pikad paljad mõõgad käes, seisid vahiks ukse ees. Kohtuhärrad ei teadnud, mis nad imeloost pidid arvama, see näis enam unenäo kui tõe sarnane. Siis astus priske noormees, siidriides, toa uksest ja ütles:

«Meie kuninganna andis käsu ülemkohtuhärrat enda ette kutsuda.»

Ehk küll kohtuhärra natuke hirmu tundis, siiski astus ta noormehe kannul üle läve tuppa.

Kes jõuaks uhkust ja ilu rääkida, mis toas tema silma ette tõusis. Uhkes kirikusuuruses toas istus üks naisterahvas aujärjel, siidi, sameti ja kullaga ehitud. Paar jalga temast madalamal istusid vähematel kuldtoolidel kaksteistkümmend ilusat neidu, niisama uhkesti ehitud kui kuninganna isegi, aga kuldkrooni ei olnud neil kellelgi peas, nõnda kui proual. Mõlemal pool tuba seisis hulk teenreid, kõik valgeis siidriideis, kuldkeed kaela ümber.

Kui ülem-kohtuhärra kummardades ligemale astunud, küsis kuninganna:

«Mispärast olete täna hulga sulastega linnast välja tulnud, otsekui kurjategijaid püüdma?»

Kohtuhärra tahtis vastata, aga ehmatus oli paelutanud ta keele kütkesse, nii et sõnakest suust välja ei saanud.

«Mina tean küll kurjust ja valekaebamist,» jätkas proua juttu, «sest minu silma eest ei seisa midagi varjul. Laske valelik kaebaja siia tulla, aga pange käed ja jalad tal enne raudahelaisse, — siis tahan ta üle kohut mõista. Ka teised kohtuhärrad ja teenrid peavad tuppa astuma, et lugu avalikuks tõuseks ja nad hiljemini võiksid tunnistada, et siin kellelegi ülekohut ei tehta.»

Üks neist siidriides sulastest ruttas toast käsku täitma. Natukese aja pärast toodi kaebaja väimees tuppa, käed ja jalad ahelais, ja kuus raudriietega sõjameest tal

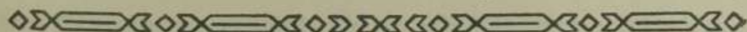
vahiks. Nende jälil tulid teised kohtuhärrad ja nende sulased tuppa. Siis hakkas kuninganna nõnda rääkima:

«Enne kui ma ülekohtusele teenitud palga kohtuotsuseks mõistan, pean teile asjaloo lühidalt seletama. Olen vete ülemvalitseja. Kõik allikasooned, mis maa seest immitsevad, seisavad minu voli all. Tuulekuninga vanem poeg oli mu armuke, aga et isa talle luba ei andnud naist võtta, pidime oma abielu tema ees salamahti hoidma, niikaua kui ta elas. Et mul võimalik ei olnud lapsi kodus kasvatada, seepärast vahetasin iga kord, kui vabadiku naine maha oli saanud, tema lapse oma lapse vastu ümber. Vabadiku lapsed kasvasid minu tädi peres kasvandikkudena üles. Kui aeg tuli, et vabadiku tütardest üks mehele pidi viidama, siis tuli teist korda vahetamine. Iga kord lasin öösel enne pulmi oma tütre ära tuua ja vabadiku lapse asemele viia. Vana tuulekuningas oli juba ammugi voodis maas, nii et ta meie pettust tähele ei pannud. Ristimispäeval kinkisin igale lapsele ühe rublatüki, mis temale kirstus tulevast kaasavara pidi sigitama. Väimehed olid ka kõik noorte naiste ja nende varaga rahul, aga see üleannetu ahne, keda siin ahelais näete, hakkas äia peale valekaebust ajama, millega ta enesele suuremat varandust lootis saada. Kahe nädala eest suri vana tuulekuningas, mistõttu mu abikaasa tema asemele valitsejaks tõusis. Nüüd ei ole meil pikemalt tarvis abielu ja lapsi varjul hoida. Siin istuvad teie nähes minu kaksteistkümmend tütart; nende kasuvanemad, vabadik oma naisega, on minu juures armuleival, kuhu nad surmani jäävad. Aga sina, üleannetu kuri loom, kelle raudu lasksin panna, pead sedamaid teenitud palga saama. Lasen sind ahelate kütkes kuldmäkke vangi panna, et su ahned silmad alati kulda näeksid, aga mitte põrmukest sellest ei pea su näpu vahele tulema. Seitsesada aastat pead seda piina kannatama, enne kui surmale meelevald antakse sind puhkama viia. See on mu kohtuotsus.»

Kui kuningaproua nii pikalt oli rääkinud, tõusis kärgatus, nagu raske kõue müristamine, nii et maapind

värises ja kohtuhärrad sulastega seltsis uimaselt maha langesid. Minestusest pääsedes leidsid nad endid metsas, kuhu teejuht nad enne oli viinud. Aga seal, kus uhke klaashoone praegu kõige ilu ja uhkusega oli seisnud, immitses väike allikas selget külma vett maa seest välja.

Vabadikust, tema naisest ja ahnest väimehest ei olnud hiljemini kuskil midagi kuulda ega näha. Aga leseks jäänud nõukas naine oli sügisel teisele mehele saanud, kellega ta õnnelikult surmani elas.

KUIDAS VAENELAPS KOGEMATA ÕNNE LEIDIS

Kord elas kehv päeviline, kes koos oma naisega päevast päeva end vaesel viisil toitis. Kolmest lapsest oli noorim, üks poeg, järele jäänud, kes sel ajal üheksa aastane oli, kui vanemad teineteise järel mulda viidi. Poisikesel ei olnud paremat nõu, kui heade inimeste uste eest leivapalukest kerjama minna. Aasta pärast juhtus ta nõuka peremehe tallu, kus sel puhul karjapoisikest tarvis oli. Peremees ei olnud küll kuri, aga püksid seisid naise jalas, kes kui tulehark kõigi üle majas valitses. Kuidas vaeselapse käsi siin käis, võib igamees arvata. Peksmine, mis ta iga päev sai, oleks kolmele enam kui küllalt olnud, kuid leiba ei antud iial nii, et kõht täis oleks saanud. Aga et vaesellapsel midagi paremat loota ei olnud, pidi ta häda kannatama.

Õnnetul kombel oli üks lehm ühel päeval karjast kadunud. Küll lõhkus poisike päikese veeruni mööda metsa paigast teise, aga ei leidnud kadunud lehma. Ehk ta küll teadis, mis lugu tal seljaga kodu saab olema, siiski pidi ta pärast päeva karja koju ajama. Päike ei olnud veel kaua taeva servast vajunud, seal kuulis ta juba perenaise häält:

«Laisk koer! Kuhu sa karjaga jääd?»

Ei aidanud siin pikem kõhklemine, kui aga kiiresti koju ja kepi alla.

Ehk küll juba õhtuhämarik käes oli, kui kari õueväravasse jõudis, oli terase perenaise silm kohe ühe lehma

puudu leidnud. Sõnalausumata tõmbas ta aiast ligema teiba, millega poisikesele selga hakkas virutama, nagu tahaks teda peeneks tampida. Tulises vihas oleks ta poisikese surnuks nottinud või eluaegseks sandiks teinud, kui peremees, kisa ja nuttu kuuldes, halastuse pärast väetile appi ei oleks jõudnud. Et ta tigeda naise kombeid põhjani tundis, sellepärast ei usaldanud ta järsku vahele minna, vaid püüdis vahemehena lepitada. Ta ütles poolpaludes:

«Jäta ta jalaluud murdmata, et ta võib kadunud lehma minna otsima. Sellest saame enam kasu kui ta surmast.»

«Tõsi küll,» ütles perenaine, «ega raibe ometigi kallist lehma maksa,» andis siis veel mõne kibeda vopsu pealekauba ja saatis ta metsa lehma otsima. Ähvardades lisas ta veel juurde:

«Kui lehmata tagasi tuled, siis peksan su surnuks.»

Nuttes ja oiates läks poisike väravast välja, otsekohe metsa, kus ta päeval karjaga oli olnud, ta otsis kogu öö mööda metsa, aga ei leidnud kustki lehma jälgi.

Kui teisel hommikul päike oli koidu rüpest tõusnud, oli poisikesel nõu peetud ja otsus käes. Ta ütles: «Saagu minust mis saab, aga koju ma enam ei lähe.» Nende sõnadega andis ta kandadele tuld ja jooksis joonelt ühtepuhku edasi, nõnda et kodu tal selja taha jäi ja iga sammuga kaugus kasvas. Kui kaua ja kui kaugele ta nõnda oli jooksnud, seda ei teadnud ta isegi, aga kui tal viimaks jõud rauges ja ta otsegu surnu maha langes, seisis päike juba pea lõuna kõrgusel. Viimaks ärkas ta raskest unest ja tundis nagu veemärga suus olevat. Silmi laiali ajades nägi ta väikest vanameest pika halli habemega enda ees seisvat, kes parajasti lähkrile prunti tahtis peale panna.

«Anna mulle veel juua!» palus poisike.

«Tänaseks on sulle sest küllalt,» kostis vanataat. «Kui mu teerada mind kogemata siia ei oleks toonud, siis oleks see sul vist viimane magamine olnud, sest sa olid juba poolsurnud, kui ma su leidsin.»

Siis nõudis vanataat poisikeselt pikemalt, kes ta pidi olema ja kuhu ta tahtis minna. Poisike rääkis kõik oma elujuhtumised sest ajast, kui ta võis mäletada, kuni eileõhtuse peksuni, ja kuidas ta seepeale pakku oli läinud. Sõna lausumata ja sügavas mõttes oli vanataat tema juttu kuulanud, ja kui poiss tüki aega vait oli seisnud, ütles vanamees tõsise sõnaga:

«Minu armas vaenelaps! Sul ei ole lugu parem ega pahem olnud kui teistelgi, kelle armsad hellitajad ja pisarate pühkijad hauasängis mulla all puhkavad. Tagasiminek ei ole sul enam võimalik. Oled sa korra jooksu läinud, siis pead endale uut õnne maailmas otsima. Et mul enesel ei maad, ei maja, ei naist ega last pole, sellepärast ei või ma ka sinu eest pikemalt hoolt kanda; aga üht head nõu tahan sulle ilma hinnata anda. Maga siin täna öösel rahulikult puhates. Hommikul, kui päike tõuseb, pane seda kohta teraselt tähele, kust päike üles kerkis. Selles sihis pead rändama, nõnda et igal hommikul päike sul silmi ja õhtul alla veeredes kuklasse paistab. Tee on küll natuke pikk, aga seda ei tohi sa mitte pahaks panna. Jõud kasvab sul iga päevaga. Seitsme aasta pärast seisab kõrge mägi su ees, nõnda et mäehari ligi pilvini ulatab. Seal õitseb sinu tulevane õnn. Võta mu leivakott ja lähker; nende seest leiad sa iga päev niipalju toitu ja keelekastet, kui sul parajasti tarvis läheb. Aga hoia, et sa leivaraasukest ega joogipiiska iial ilma-asjata ei raiska, muidu võiks sinu toiduallikas hõlpsasti otsa saada. Näljasele linnule ja janusele elajale on sul luba rohkusest anda. Jumal näeb seda hea meelega, kui üks loom teisele head teeb. Leivakoti põhjast leiad kokkurullitud kobrulehe. Seda pead sa väga hoolsasti hoidma. Tuleb sul teel jõgi või järv vastu, siis laota kobruleht vee peale laiali; ta moondub sedamaid lootsikuks ja kannab su üle lainete. Siis mässi leht jälle kokku ja pista oma leivakotti.»

Selle õpetuse peale andis ta poisile oma leivakoti ning lähkri ja hüüdis siis: «Jumalaga!» ning oli teisel silmapilgul poisikese silmist kadunud.

Poisike oleks seda asja unenäoks pidanud, kui mitte kingitud leivakott ja lähker ta käes lugu tõeks ei oleks tunnistanud. Ta hakkas nüüd leivakotti läbi katsuma, ja leidis sealt seest poole leiba, karbikesetäie silku ja teise võid ja kauni tükikese seakamarat veel pealegi. Niisugust maiust ei olnud ta suu kaua aega maitsenud. Lähkrist leidis ta märga, mis pooliti nagu rõõsk piim ja pooliti kui mõdu maitses ja väga suupärane oli. Kui poisike oli oma kõhu täitnud, heitis ta magama, leivakott ja lähker pea all, et varas neid ei võiks näpata.

Teisel hommikul ärkas ta päikesega koos, karastas jälle oma liikmeid ja läks siis rändama. Imelikul kombel ei tundnud ta oma jalus iial väsimust; vast tühi kõht tuletas talle meelde, et lõunaaeg oli kätte jõudnud. Ta täitis kõhu nüüd maitsva toiduga, magas hea tüki aega ja rändas siis jälle kaugemale. Et ta eksimata õigel teel oli käinud, tunnistas allaveerev päike, mis tal just kuklas seisis.

Nõnda oli ta mitu päeva juhatatud sihis edasi läinud, kui ta üht väikest järve oma silmade ees nägi. Siin võis ta oma kobrulehe võimu katsuda. Kuidas vanamees ette oli öelnud, nõnda lugu sündiski: väike lootsik aerudega seisis veepinnal. Poiss astus lootsikusse ja mõni tugev aerutõmme viis ta teisele kaldale. Seal sai lootsikust jälle endine kobruleht, mis leivakotti pisteti.

Sel kombel oli poisike juba mitu aastat rännanud, kuna söögi- ja joogitagavara leivakotist ja lähkrist mitte ei kahanenud. Võisid nüüd küll ehk juba seitse aastat möödas olla, sest ta oli tugevaks noormeheks sirgunud, kui ta ühel päeval kaugelt kõrget mäge silmas, mis kõige vähemalt pilvede kõrgune näis olevat. Siiski läks käies veel enam kui nädal aega, enne kui ta mäele jõudis. Viimaks sinna saades istus ta mäejalale puhkama, et näha saada, kas vanamehe ettekuulutused tõeks lähevad.

Ta ei olnud veel kaua istunud, kui iseäralik sisisemine kaugelt ta kõrvu ulatas ja natuke aega hiljemini suur madu nähtavale tuli, kes kõige vähemalt kahekümne

sülla pikkune oli ja loogeldes natuke maad eemalt sealt mööda läks, kus noormees istus. Ehmatus oli tema liikmed nagu halvanud, seepärast ei võinud ta eest ära põgeneda; aga niisama kiiresti oli madu temast mööda läinud.

Tükk aega jäi nüüd kõik ümberringi vaikseks. Siis näis tema arvates, nagu tuleks kaugelt üks raske kere hopp! hopp! hüpates temale ligemale. See oli suur konn, kaheaastase hobusesälu kõrgune. Ka see kole loom läks poisist mööda ilma teda nägemata.

Siis kuulis ta ülal kanget kohinat, nagu oleks raske äikesepilv tõusmas. Kui noormees oma silmad tõstis, lendas kõrgel üle tema pea suur kotkas samas sihis, kuhu enne madu ja konn olid läinud.

«Need on imelikud asjad, mis mulle õnne peavad tooma!» mõtles noormees.

Korraga nägi ta äkitselt meest musta hobuse seljas enda poole tulevat. Hobusel näisid olevat tiivad jalgade küljes, sest ta lendas tuulekiirusel.

Kui võõras mees nägi noormeest mäe ääres istuvat, pidas ta hobuse kinni ja küsis:

«Kes läks siit mööda?»

Noormees kostis: «Esiteks suur madu, küll kahekümne sülla pikkune, siis suur konn, kaheaastase sälu kõrgune, ja viimaks suur kotkas kõrgel üle minu pea. Kui suur ta oli, seda ei võinud ma mitte arvata, aga ta tiibade kohin oli kange äikesepilve sarnane.»

«Sa oled õieti näinud,» ütles võõras, «need olid mu kõige suuremad vaenlased, kellele praegu järele kihutan. Sinu võiksin teenistusse võtta, kui sul midagi paremat ei ole nõuks peetud. Roni mäest üle, siis saad otsekohe minu majasse. Mina jõuan, kui mitte juba varem, sinuga ühes sinna.

Noormees lubas tulla, mispeale võõras kui tuul kaugemale sõitis.

Tee mäest üle ei olnud kerge. Meie rändajal läks kolm päeva aega, enne kui mäeharjani jõudis, siis jälle kaks päeva, enne kui teiselt poolt alla sai. Sinna tulles

leidis ta peremehe juba kodus eest. See rääkis talle, kuidas ta mao ja konna õnnelikult tapnud, aga kotkast ei olnud ta kätte saanud. Siis küsis ta noormehelt, kas tal himu oleks aastasulaseks jääda.

«Head sööki pead sa iga päev niipalju saama, kui tahad, ka palgaga ei taha ma mitte ihnustada, kui sa oma ametit ustavalt pead.»

Pärast seda kui kaup mõlema meelepärast sai tehtud, talutas peremees uut sulast igas kohas majas ümber ja näitas talle, mis tal tuleb teha. Seal oli koobas kalju sees kolmekordsete raudustega kinni pandud.

«Koopas seisavad mu kurjad koerad ahelate kütkes,» ütles peremees. Sa pead selle eest hoolt kandma, et nad ukse alt end käppadega välja ei kaeva. Sa pead teadma, et kui aga üks neist koertest peaks lahti pääsema, siis enam võimalik ei oleks teisi kinni hoida, vaid nad läheksid ninamehe jälil ka minema ja hävitaksid kõik ära, mis maa peal elab. Kui viimaks viimane koer vangist pääseb, siis on maailma ots käes, ja päike paistab viimast korda.»

Seepeale talutas ta sulase mäe juurde, mida jumal ei olnud loonud, vaid mis väga suurtest üksteise peale hunnikusse pandud kaljurahnudest inimeste käte abil tehtud.

«Need kivid,» ütles peremees, «on selleks kokku kantud, et kui koerad ukse alla augu on kaevanud, siis sedamaid uue kivi võib ette veeretada. Härgi, kes peavad kivi vedama, tahan sulle laudas näidata, sind ka pikemalt õpetada, mis sa sealjuures pead tähele panema.»

Laudast leidsid nad umbes sada musta härga, igaühel oli seitse sarve peas. Need härjad oli rohkesti kaks korda nii suured kui kõige suurem sirkashärg.

«Kuus paari neist härgadest, kivivankri ette rakendatud, veavad kivi hõlpsasti ära. Tahan sulle anda raudkangi, millega kivi külge pead puutuma; siis veereb ta ise vankrile. Sa näed, su vaev ei ole mitte suur, aga seda suurem valvsus peab sul olema. Kolm korda päevas pead ust vaatama ja kord öösel, et mitte õnnetust ei sünniks.

Muidu võiks kahju suurem olla, kui sina mulle jõuaksid vastata.»

Lühikese ajaga oli meie sõber oma uue ameti ära õppinud ja see oli temale väga meelepärast: iga päev kõige paremad söögid ja joogid, mida inimese süda aga iial võis ihaldada! Kahe-kolme kuu pärast olid koerad augu ukse alla kraapinud, kust nina võisid läbi pista; aga sedamaid pandi uus kivi toeks ette ja koerad pidid oma tööd jälle alustama.

Nõnda oli mitu aastat mööda läinud; meie sulane oli kauni hulga rahakopikaid oma teenitud aastapalgast tallele pannud. Siis ärkas ta südames igatsus, ükskord jälle teiste inimeste hulka tagasi minna, sest et ta mitmel aastal muud inimest ei olnud näinud kui oma peremeest. Peremees oli küll ikka väga hea ta vastu, aga aeg läks koledal kombel igavaks, iseäranis siis, kui peremehel pikk magamistuju peale tuli, kus ta iga kord seitse nädalat vahetpidamata uinus ja kogunisti nähtavale ei tulnud.

Nüüd oli peremehel jälle niisugune magamistuju peale tulnud, kui ühel päeval äkki suur kotkas kaljumäe otsa istus ja nõnda juttu alustas:

«Eks sa ole suur alp, et oma kauni elu hea söögi ja joogi eest ära annad. Hoitud rahast ei ole sul midagi kasu, sest siin ei ole inimesi, kel seda tarvis läheks. Võta peremehe tuulejalgne hobune tallist, köida temale rahakott selga, istu ise koti otsa ja sõida sinnapoole, kuhu päike looja läheb. Siis saad mõne lühikese nädala pärast jälle rahva hulka. Aga hobuse pead sa raudahela külge kinni köitma, et ta ära ei võiks joosta. Muidu läheb ta endise peremehe juurde jälle tagasi ja peremehel on võimalik sind kiusama tulla. Aga kui tal hobust ei ole, siis on tal jalad kammitsas.»

«Kes siin siis peab koeri vahtima, kui ära lähen, seni kui peremees magab?» küsis sulane.

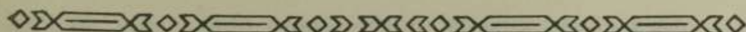
«Alp sa oled ja albiks sa jääd!» kostis kotkas. «Kas sa siis sest veel ei ole aru saanud, et armas Looja teda selleks on loonud, et ta põrgukoeri peab vahtima. See on

selge laiskus, kui ta seitse nädalat magab. Kui tal enam võõrast sulast ei ole, küllap ta siis pikast unest võõrdub ja oma ameti eest hakkab hoolt pidama.»

See nõu oli sulasele väga meelepärast. Ta tegi, kuidas kotkas oli rääkinud, võttis hobuse, köitis oma rahakoti tema selga, istus ise koti otsa ja sõitis minema. Veel ei olnud ta mäest kuigi kaugele jõudnud, kui ta peremeest juba oma selja taga kuulis hüüdvat:

«Pea kinni! Pea kinni! Mine sa jumala nimel oma rahaga, aga jäta mulle minu hobune!»

Sulane ei võtnud seda kuulda, vaid sõitis rahulikult edasi, kuni ta mõne nädala pärast jälle surelikkude inimeste seltsi sai. Seal ehitas ta endale kena maja, kosis noore naise ja elas õnnelikult rikka mehena. Kui ta veel surnud ei ole, siis elab ta alles tänapäeval; aga tuulejalgne hobune on juba ammugi otsa saanud.

PUULANE JA TOHTLANE

Ühel kitsil peremehel oli sellepärast alati tüli ja meelehaigust, et sulased ja tüdrukud tema juures iial paika ei pidanud. Ehk ta küll nende käest rohkem tööd ei tahtnud kui teised, oli seal siiski see vahe, et ta teenijaile niipalju süüa ei andnud, et nad oleksid kõhu täis saanud. Kes veerand või pool aastat koerapõlve oli kannatanud, selle sundis nälg jälle hulkuma. Ja kui viimaks ümberkaudu avalikuks sai, mispärast pere ära oli läinud, siis ei olnud ihnsal peremehel kogunisti enam võimalik sulaseid saada.

Kaugel Alutaga elas kuulus tark. Selle juurde tõttas peremees nõu küsima, viis targale kotitäie raha ning muud meelehead ja päris: kas ei oleks võimalik leida niisugust sulast ja tüdrukut, kes vähema toiduga lepiksid ja peremeest paljaks ei sööks. Tark kostis:

«Võimalik on see asi küll, aga see käib üle minu jõu. Seal pead sa v a n a peremehe juurde minema, kes sind üksi võib aidata.»

Seepeale andis ta pikemalt õpetust, kuidas mees kolmel neljapäeva õhtul natuke aega enne kesköõd, must jänes kotis, ristteele pidi minema ja seal vilistama, et vanaperemees tuleks.

«Katsu siis ise, kuidas kaupa saate,» ütles tark, «mina ei või seal pikemalt mitte aidata. Aga ära lase ennast petta.»

Mees küsis, kust ta musta jänese pidi saama, ja tark käskis musta kassi kaasa võtta.

Kui nüüd esimene neljapäev tuli, pistis peremees kassi kotti ja läks ristteele, ehk tal küll natuke hirmu nahas oli. Ta vilistas ja ootas, aga kedagi ei tulnud. Viimaks vilistas ta veel korra ja mõtles: «Kui ta nüüd ei tule, siis olen asjata käinud.»

Tuules tõusis kohin, nagu oleks sepalõõts puhunud. Siis nägi ta musta kogu ülal tuuleõhus lendavat ja hääl küsis: «Mis sa tahad, vennike?»

«Mul on must jänes müüa,» kostis mees.

«Tule tuleval neljapäeval, mul ei ole täna aega sinuga kaupa teha,» ütles hääl ja sedamaid kadus kogu vaataja silmist.

Mees oli küll natuke pahane, et ta asjata oli käinud, aga mis see aitas, — ülemate vastu peab alam kannatlik olema.

Teisel neljapäeval läks asi paremini korda. Sai ta esimest korda vilistanud, siis tuli väike vanamees, kaelkott kaelas, ja küsis: «Mis sa tahad, vennike?»

Mees kostis jälle: «Mul on must jänes müüa.»

«Mis ta hind on?» küsis võõras vanamees.

Mees kostis: «Ma ei taha jänese eest suuremat hinda kui ühe sulase ja tüdruku, kes mind teenivad, aga mind paljaks ei söö.»

«Mitme aasta peale tahad sa kauba teha?» küsis vanaperemees.

«Minupärast nii kauaks, kui ma elan,» andis talumees vastuseks.

Aga võõras tähendas, et see kogunisti võimalik ei olevat ja et nad muud kaupa ei võivat sobitada kui seitsme aasta või kaks korda seitsme aasta peale. Talumees oli sellega rahul.

«Tule siis tuleval neljapäeval, too oma must jänes kaasa, siis toon sulle sulase ja tüdruku, kes su käest iial süüa ega juua ei tarvita. Aga põuasel ajal pead nad

ööseks vette likku panema, muidu närtsivad nad ega suuda enam tööd teha.»

Mees oli kolmandal neljapäeva-õhtul jälle ristteel. Ta vilistas ja vanaperemees tuli sedamaid sinna, aga üksi, ei olnud tal sulast ega tüdrukut kaasas.

«Sa pead mulle nimetissõrmest kolm tilka verd kauba kinnituseks andma, et sa ei võiks taganeda,» ütles võõras.

Mees küsis, kus sulane ja tüdruk on.

«Kotis,» kostis vanaperemees.

Et kaelkott suur ei olnud, seepärast kartis talumees pettust. Võõras, kes ta mõtteid näis tundvat, ütles: «Mina ei peta sind.» Ta sasis korra kaelkotti ja viskas takukoonla suuruse topi välja, öeldes: «Siin on su sulane!» Pikk laia pihaga mees seisis sedamaid vanataadi kõrval. Teisest topist, mis kotist visati, sündis tüdruk.

«Siin on sinu teenrid, kes süüa ei taha,» ütles võõras. «Nüüd anna kinnituse veretilgad ja must jänes mulle vastu, siis võid koju minna.»

Mees tegi nõnda, kuidas kästud, ja küsis viimaks, mis uute teenrite nimed on.

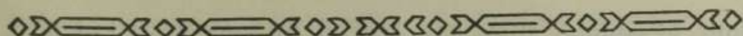
«Sulase nimi on Puulane ja tüdruku nimi Tohtlane,» ütles vanaperemees, pistis arvatud jänese kotti ja läks siis oma teed. Talumees läks oma pererahvaga koju.

Sulane ja tüdruk tegid iga päev hommikust õhtuni tööd, aga ei küsinud iial süüa, — asi, mis peremehele väga armas oli. Ja kui nad mõnikord palaval suvepäeval närtsinud näisid, siis pandi nad ööseks likku, ja teisel hommikul olid nad niisama prisked ja tugevad kui ennegi. Ihnus peremees pani nüüd igal aastal rohkem rahavara kokku, sest et tal tarvis ei olnud pererahvale leiba ega palka maksta. Sedaviisi olid kaks korda seitse aastat mööda läinud, nõnda et ainult mõni nädal veel puudus. Peremehel tuli mure, et ta oma teenijad võiks kaotada. Seepärast mõtles ta üht ja teist, kuidas võimalik oleks aega pikendada.

Ühel hommikul ta tõusis üles ja nägi, et sulane ja tüdruk veel tööl ei olnud. Ta arvas, et nad lakas alles maga-

vad ja ronis mööda redelit üles. Aga seal ei olnud kedagi. Asemelt, kus nad olid maganud, leidis ta mädanenud puukännu ja hunnikukese kasetohtu. Äkki mõistis ta, mis olid tähendanud tüdruku ja sulase nimed, kes vist muud ei võinud olla kui nõiduse võimul puust ja tohust tehtud. Ta tahtis praegu hakata mööda redelit alla minema, kui üks käsi ta kõrist kinni võttis ja ta sealsamas ära kägistas. Naine ei leidnud hiljemini lakast muud kui kolm verepiiska. Aita minnes pani ta tähele, et viljasalved olid tühjad ja rahakirst kolletanud kaselehtedega täidetud.

Nõnda oli korraga kõik vara lõppenud. Ja ka lesknaine suri mure pärast, ehk ta küll sellest teada ei saanud, et vanapoiss oli kägistanud peremehe, kes ahnuse pärast oma hinge temale oli müünud. See oli siis ahnele mehele palgaks, et ta ülekohtusel kombel oma rikkuse oli kokku pannud.

UDUMÄE KUNINGAS

Kord olid külalapsed metsas öitsil. Öö oli külm ja udune, nõnda et ka tule ääres soojus kohmetanud käsi enam ei tahtnud painutada. Korraga ütles üks terase vaimuga tütarlaps:

«Tahan ennemini tüki maad joosta, see teeb mulle enam sooja kui tule ääres istumine.»

Nõnda rääkides pistis ta teiste hulgast jooksu. Teised naersid talle järele ja ütlesid: «Küll ta tuleb pea jälle tagasi!» Aga väike jooksik ei tulnud tagasi.

Kui hommikul koit juba väljas oli, hakkasid nad kadunud tütarlast hüüdma, aga kuskilt poolt ei tulnud häält vastu. Lapsed arvasid: ta on vististi külasse läinud. Kuid koju tulles ei leitud väikest jooksikut kuskilt. Vanemad läksid metsa tütart otsima; käisid enam kui poole päeva ühest paigast teise, ilma et jälgi oleksid leidnud. Nüüd tõusis neil hirm, et metsalised ehk lapse on tapnud. Mure ja kurbusega läksid nad õhtu eel koju tagasi.

Kadunud laps oli tüki maad teistest eemale jooksnud, kuni ta ühele mäekünkale jõudis, kus tuluke põles; muud ei võinud ta paksu udu läbi näha. Laps arvas tule juures teisi öitsilisi olevat, ronis mööda mäekinku üles ja nägi, et halli habemega ühe silmaga vanamees tule ääres küljeli maas oli ja raudkepiga tuld kokku lükkas.

Laps tahtis kohkudes jälle tagasi minna, aga vanamees oli teda juba näinud ja hüüdis valju häälega:

«Jää seisma, või ma viskan sind raudkepiga! Mul on

küll üksainuke silm, aga see on niisama osav kui käsi, nii et ma iial sihist kõrvale ei viska!»

Laps jäi värisedes seisma. Vanataat käskis teda ligemale tulla, ja kui laps ei julgenud, siis tõusis vanamees üles, võttis tütarlapse käest kinni ja ütles: «Tule soojendama!»

Värisedes ja vabisedes pidi tütarlaps temaga minema. Vanamees võttis saia oma kaelkotist, andis lapsele ja käskis teda süüa. Siis koputas ta raudkepiga murule, ja kaks ilusat tütarlast seisis kohe tule ääres, nagu oleksid nad maapinnast tõusnud. Natukese aja pärast olid lapsed sõbrustanud, mängisid ja tegid nalja tule ääres. Aga vanamehel oli silm kinni, nagu oleks ta maganud.

Kui koit oli tõusmas, astus üks vanaeit sinna ja ütles külalapsele: «Täna pead sa meie lastele võõraks jääma, ka tuleva öö siin magama; siis läkitan su koju tagasi.»

Ehk küll külalapsel esiotsa hirm oli olnud, siiski sai ta teiste lastega pea nii tuttavaks, et enam kartust ega kodumõtteid ei tulnud. Päev lõppes neil mängides ja õhtul viidi lapsed üheskoos magama. Aga teisel hommikul tuli keegi noor naisterahvas ja ütles külalapsele:

«Sa pead täna koju minema, sest vanemail on sinu pärast suur kurbus; nad arvavad su surnud olevat.»

Nõnda rääkides talutas ta last oma käe kõrval, kuni nad metsast välja said. Seal ütles naisterahvas:

«Mis sa eile ja mineval ööl oled kuulnud ja näinud, sellest ei tohi sa sõnakestki kodus rääkida; ütle aga, et sa metsa olid eksinud.»

Siis andis ta lapsele hõbepreesikese ja ütles:

«Kui sul himu peaks olema meile kord võõrsile tulla, siis puhu selle preesi peale, küll sa siis leiad tee meile!»

Laps pistis preesi taskusse ja mõtles küla poole minnes, mis vanemad sest asjast pidid arvama, kellele ta tõtt ei tohtinud tunnistada. Külatänavas läks temast kaks meest mööda, keda ta ei tundnud. Isatalu õueväravasse jõudes näis koht talle hoopis võõras: kus enne midagi ei olnud, seal kasvasid nüüd õunapuud, ilusad õunad puude

küljes. Ka maja näis võõras. Seal astus keegi võõras mees toa uksest, vangutas nagu imestades pead ja ütles nõnda, et tütarlaps õues seda kuulis:

«Üks võõras külatüdruk on meie õue peal.»

Tütarlapsele näis asi nagu unenägu, siiski astus ta mõne sammu edasi, kuni ta ukse läveni jõudis. Üle ukse tuppa vaadates nägi ta isa ahjupingil istuvat, keegi võõras naine ja noor mees istusid tema kõrval, aga isal olid habe ja juuksed üsna halliks läinud.

«Tere hommikust, isa!» ütles tütar, «kus eit on?»

«Eit, eit?» hüüdis võõras naine kohkudes. «Tule jumal appi! Kas sa oled kadunud Tiiu vaim või elav inimene nagu meiegi? Ega meie armas laps, kes seitsme aasta eest suri, ometi teist korda võinud elusse tagasi tulla?»

Tiiu ei mõistnud sellest jutust midagi. Siis tõusis võõras naine pingilt jalule, kääris Tiiu särgivarruka üles, kus väike põlenud arm käe peal oli, ja hüüdis siis tütarlapse kaela hakates:

«Meie Tiiu, meie surnuks nutetud laps, kes seitsme aasta eest metsa kadus.»

«Ei see või iial olla,» kostis Tiiu, «ma olen aga ühe öö ja päeva teilt ära olnud, või kaks ööd ja ühe päeva.»

Nüüd oli imekspanemist mõlemalt poolt küllalt. Tiiu nägi sellest selgesti, et ta kauemini ära oli olnud, kui ta ise arvas, sest ta oli nüüd emast natuke pikem ja ema ning isa olid vanaks läinud. Ta oleks heameelega vanemaile juhtumist seletanud, aga ei tohtinud. Viimaks ütles ta:

«Ma olin eksinud ja sattusin võõra rahva sekka.»

Vanemate rõõm oli väga suur kadunud tütart leides; seepärast ei hakanud nad pikemalt pärima, kus laps oli olnud.

Aga teisel õhtul, kui isa ja ema olid magama läinud, ei olnud Tiiul enam mahti. Ta võttis preesi taskust ja puhus sellele peale, et teada saada, mis imelik lugu temaga oli sündinud. Sedamaid oli ta jälle tule ääres mäel ja ühe silmaga vanamees seal, kus ta enne oli olnud.

«Armas vanataadike!» palus Tiiu, «anna mulle otsust, mis lugu minuga on olnud?»

Vanamees kostis naeratades: «Lorisemine on naiste asi!» Siis koputas ta oma kepiga murule, ja see noor naisterahvas, kes Tiiu koju oli saatnud ja talle preesi kinkinud, seisis ta ees. Ta võttis Tiiu käest kinni ja viis ta mõne sammu tulest eemale. Seal ütles ta:

«Et sa kodus midagi ei ole rääkinud, seepärast tahan sulle enam tunnistada: vanataat tule ääres on Udumäe kuningas, vanaeit, keda sa esimesel õhtul nägid, on murueit, ja meie oleme tema tütred. Tahan sulle nüüd ühe kõige ilusama silmulise preesi anda; ütle kodus, et sa selle oled leidnud. Kui tahad meid näha, siis puhu jälle preesi peale. Täna ma ei tohi sulle pikemalt rääkida; aga pea suu kinni, siis pead edaspidi meist enam kuulda saama. Nüüd mine koju, enne kui vanemad unest ärkavad.»

Hommikul, kui Tiiu unest ärkas, pidas ta öösel sündinud lugu unenäoks. Aga ilus prees ta rinnas näitas, et ta mitte und ei olnud näinud. Kuid elu oli tal külas nõnda võõraks läinud, et ta sagedasti õhtuti, kui vanemad magama läksid, oma preesi peale puhus ja ennast Udumäele tagasi soovis. Päeval oli ta meel enamasti nukker, sest et ta öösist õnnepidu taga igatses ja palju rahu ei leidnud.

Sügisel käisid tal mitmed kosilased, aga ta ei võtnud neid vastu. Viimaks enne jõulu joodi viinad selle noormehega, kelle ta tagasi tulles isamajas eest oli leidnud. Peigmees tuli nende juurde koduväiks, sest et vanemad mõlemad juba vanad olid.

Teisel aastal tõi Tiiu tütrekese ilmale, kes väga kena laps oli. Aga siiski ei jõudnud see ema südant rahuldada, kes ühtepuhku Udumäele himustas ja heameelega sinna oleks läinud, kui last oleks võinud üksi jätta.

Kui aga tütar seitsme aastaseks oli saanud, ei võinud ema ühel ööl enam igatsust vähendada, vaid puhus preesile ja jõudis Udumäele. Murueide tütred tulid rõõmukisaga temale vastu.

«Miks sa nii kaua meilt ära olid?» küsisid nad.

Tiiu rääkis silmaveega, kuidas tal mitte võimalik pole olnud siia tulla, ehk küll süda igatsenud.

«Udumäe kuningas peab meid aitama,» ütlesid tütarlapsed ja palusid Tiiu kahe nädala pärast tagasi tulla ning väikese tütre kaasa võtta. Tiiu lubas seda teha, kui see on võimalik.

Aga kui minekuaeg kätte jõudis, magas laps nii vaikselt isa kõrval, et naisel südant ei olnud teda kaasa viia; sellepärast läks ta jälle üksinda preesi abiga sinna. Vana Udumäe kuningas oli tulepaistel küljeli maas ja ütles, kui Tiiut nägi:

«Sa oled täna õnnetul tunnil ilma lapseta siia tulnud, mis sulle suurt piina toob. Siiski võid veel viimast korda rõõmu-ööd maitsta, enne kui su kannatuspäevad algavad.»

Nõnda rääkides koputas ta raudkepiga murule ja sedamaid tõusid murueide tütred nähtavale, võtsid Tiiu oma seltsi ja läksid siis ilupidule.

Vaheajal oli kodus mees unest ärganud. Kui ta naist sängis ei leidnud, tõusis ta üles ja läks sedamaid õue otsima. Ka sealt ei leidnud ta kadunud naise jälgi. Mehe viha süttis põlema, sest ta arvas naise kuskil kurjal teel olevat. Seepärast ei heitnud ta enam magama, vaid läks sedamaid külatargale lugu rääkima ja nõu küsima. Tark ütles, kui viinaklaasist asjale selgust oli leidnud:

«Su naisega ei ole asi õige, ta käib öösel libahundiks ja on seda vist juba kaua aega teinud, mida sa tänini ei ole tähele pannud. Kui ta koju tuleb, pead sa ta otsekohe kohtu kätte andma.»

Mees leidis koju tulles naise lapse kõrval rahulisti sängis magavat, aga ta ei hakanud naist äratama ja öösist käiku taga küsima, vaid läks kohtu ette, nagu tark oli käskinud.

Naine kutsuti sinna. Ta ei tahtnud selle peale vastust anda, kus ta mineval ööl oli olnud, ei ka tunnistada, kus ta enne lapsepõlves seitse aastat redus viibinud, vaid ütles:

«Minu hing on süütu, muud ei või ma tunnistada.»

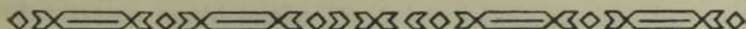
Kui ta hiljemini niisama vähe saladust avaldas, siis mõistis viimaks kohus: naine on sorts, libahunt ja kurjategija, sellepärast peab ta tulesurma saadetama.

Seal tehti suur tuleriit, sinna otsa seoti vaene naine kinni ja süüdati puud alt põlema. Aga kui tuluke parajasti põlema hakkas, langes nii paks udu maha, et võimalik ei olnud oma jalgade ette näha. Kui hiljemini päikeseterad olid udu ära võitnud, siis leiti tuleriit alles põlemata, aga naist polnud enam kuškil; ta oli kui udusse ära sulanud. Udumäe kuningas oli ta päästnud.

Ehk küll Tiiul hiljemini Udumäel head päevad olid, siiski ei leidnud ta süda rahu, vaid igatses mahajäänud lapse järele.

«Oleks mu tütreke siin,» ohkas ta sagedasti, «siis võiksin õnnelikult elada, aga nüüd on pool südant alati külas lapse juures, ja ma elan poole südamega leinas.»

Udumäe kuningas tundis ta salamõtteid ja laskis ühel ööl tütrekese külast emale tuua. Siis oli mõlema õnn täielik, emal ja tütrel, nii et kummalgi pikemat igatsemist ei jäänud. Külarahvas ja mees arvasid, et libahundiks moondatud naine oli öösel lapse ära viinud. Mees kosis teise naise; siiski ei läinud tema peres ega teistes taludes elu enam nii õnnelikult kui enne. Põud tegi neile igal suvel kahju, vili ja heinad läksid raisku, sest et karastavat udu öösel nende paika ei langenud. Udumäe kuningas oli vihane, et nad tema kasvandiku tahtsid ära hukata.

KERGEJALGNE KUNINGATÜTAR

Kord elas väga ilus ja kaunis kuningatütar. Ta oli kõigil pool kuulus, sest tal käis palju kosilasi, küll hommiku ja õhtu, küll lõuna ja põhja poolt, nõnda et mitmel ajal nädal otsa peiuratsud õueväravast ei kadunud! Aga kosimine polnud meestel nii hõlpus kui meieaegseil, kes mõnikord ühel hommikul seitse suitsu läbi käivad ja siiski kaela ei kaota. Kauni kuningatütrega oli teine lugu ja peigudel pidi rohkesti julgust olema, kui nad kosja tahtsid minna. Kuninglikul tütarlapsel olid väga kerged jalad; seepärast oli ta isale kindlasti tõotanud, mitte enne mehele minna, kui peiukese leiab, kellel niisama kiired koivad oleksid, et mitte üksnes temaga võidu, vaid veel tüki maad mööda jõuaksid joosta. Noh, sest ep oleks suuremat viga olnud, kui võidujooksu kõrva üks teine tükk lisaks ei oleks pandud: et iga kosilane, kelle sammud piiga sammusid ei jõua võita, kohe oma elu pidi kaotama.

Küll tuleb imeks panna, et siiki ikka veel noori suurtsugu mehi maailmas leiti, kes kardetava katsetüki ette võtsid, ehk küll veel keegi neist paremat palka ei olnud saanud, kui et külmaks ja kangeks läinud keha pea võrra lühemaks tehti. Maharaiutud pead pandi siis iga kord nagu nende pilkamiseks ja teistele hirmutuseks pikkade ritvade otsa kuningakoja ette püsti.

Mõni targem võiks nüüd mõelda, et neil ritvade otsas rippuvail nuppudel vist palju aju ja aru sees ei võinud olla,

kui nad end nii albil kombel või odava hinna eest turule olid viinud. Aga niisugused targad mõtlejad unustavad, et mõnel noorel inimesel tuline veri meelemõistuse ära küpsetab, misläbi vahel enam mõistust p—s kui peas leitakse.

Aegamööda nähti, et hirmutuseks ritvade otsa pandud nupud seda head tegid, et kosilaste alatine jooks vähenes ja mõni tulija väravast tagasi pööras, enne kui õnnekaupa katsuma läks. Siiski tuli vahete-vahel üks ja teine alp sinna, kes enam koju tagasi ei läinud, vaid oma pea kaarnate roaks ridva otsa andis.

Nüüd olid juba kosilaste ratsude kabjad tükk aega teelt nõnda võõrdunud, et rahvas lootma hakkas, kõik tühja tuule käigud võiksid lõppenud olla, kui korraga keegi himude kiinist kihutatud kauge maa kuningapoeg uuesti õnne tuli katsuma. See kosilane oli väga kaval mees; seepärast oli ta juba kodus paar aastat või kauemini oma jalgu jooksu vastu iga päev koolitanud. Nüüd oli mehel amet selge, sest kogu kuningriigis, mis ta isa valitsuse all, ei leitud meeste- ega naistesoost ühtki, kellest kuningapoeg mööda ei oleks jooksnud. Kui ta nüüd hiljemini tõlla ja hobustega kosjateele sõitis, tahtis ta esiteks seeläbi oma rikkust rahvale näidata, teiseks jalgu puhata, et need enne võidujooksu ära ei väsiks. Poole vaka osa kulda võttis noormees teemoonaks kaasa, mis nagu kaerakott tõlla taha kinni seoti.

Kuningapoeg ei olnud kosjateel veel kaugele sõitnud, kui ta korraga näeb kaugel lagedal inimese kuju otsegu linnutiibadega lendavat. Mõne silmapilgu pärast vihiseb kiirejalgne mees nagu tuul tõllast mööda.

«Pea kinni, pea kinni!» kisendab kuningapoeg nagu elu eest, et tuulejalgse kõrv seda kuuleks.

Mees peatab kohe jooksu ja jääb kuulama, mispärast teda hüütakse. Seal vast näeb kuningapoeg, kuidas jooksjal kummagi jala küljes veskikivi ripub. See imelik nali ülendab mehe jooksmise võimu kuningapoja silmas kohe mõne vaksa kõrgemaks. Seepärast küsib ta:

«Miks sul veskikivid jalgade küljes on?»

«Muidu ei jääks kiirel jooksul mul jalad maa külge kinni,» kostab mees, «ja ma võiksin kogemata kes teab kuhu minna, kui jalgadel suuremat raskust ei oleks kanda kui paljas keha.»

Kuningapoeg mõtleb kohe: niisuguse mehe võiks teenistusse võtta: kes teab, kuidas lugu käib, ehk võin teise enese eest võidujooksule saata, kui ise ei arva korda saavat.

«Kas sul ei ole himu minu teenistusse tulla?» küsib ta mehelt.

«Miks ei, kui kaupa saame. Mis te mulle siis palgaks lubate?»

Kuningapoeg kostab: «Iga päev priskesti süüa ja juua, niipalju kui süda sul igatseb, kenad täielikud suve- ja talveriided ja toop kulda aastapalgaks.»

Mees oli sellega rahul, ja kuningapoeg käskis tal tõlla taha kullakoti otsa istuda.

«Mispärast?» küsis mees. «Kas arvate oma hobustel kiiremad ja tugevamad jalad olevat kui mul? Pole karta, neist jõuan igal puhul mööda.»

Nõnda läksid nad edasi.

Tüki aja pärast näeb kuningapoeg meest tee ääres istuvat, kellel püss palges, otsegu sihiks ta mõnd lindu. Aga ehk küll kuningapoeg ja ta sulased igale poole teraselt vahivad, siiski ei näe nad nii kaugele kui silmad ulatavad ei maa peal ega tuuleõhus midagi, mille peale kütt võiks sihtida.

«Mis sa seal teed?» küsib kuningapoeg.

Kütt näitab käega, nagu tahaks tähendada: ärge tehke häält, teie hirmutate mul linnu eest ära.

«Mis sa seal teed?» küsib kuningapoeg teist ja, kui vastust ei anta, veel kolmat korda.

«Olge vait,» ütleb kütt tasasel häälel, «kui teile vastan: ma pean esmalt linnu maha laskma.»

Natukese aja pärast kuuldus pauk, mispeale kütt kohe üles tõusis ja nõnda rääkis:

«Lind on mul käes, nüüd võin teile vastuse anda. Juba tükk aega keeritas üks sääsk Babüloni linna torni ümber ja tahtis torni nupu otsa istuda, aga seda ei võinud ma mitte sallida, sest sääsk on rohkesti kümme leisikat raske: ta oleks võinud peenikesele nupuvardale viga teha, sellepärast lasksin vaenlase maha.»

Kuningapoeg küsib imestades: «Kuidas võid sa siis nii kaugele näha?»

«Mis tühi kaugus see on?» naerab mees, «minu silm ulatab palju kaugemale.»

«Oodake natuke!» hüüab kergejalgne jooksumees, «tahan vaatama minna, kas mees on luisanud või tõtt rääkinud.»

Seda öeldes pani ta nagu tuul minema ja oli paari silmapilgu pärast kuningapoja silmist kadunud.

Seda meest ehk võiksin ma ka kuskil kogemata tarvitada, mõtleb kuningapoeg ja hakkab kaupa sobitama.

«Tahad mulle teenriks tulla?» küsib ta osava silmaga kütilt.

«Miks ei,» kostab mees, «kui kaupa saame. Mis te mulle palgaks lubate?»

Kuningapoeg ütleb: «Iga päev priskesti süüa ja juua, niipalju kui süda himustab, täielikud kenad riided suve ja talve tarbeks ja toop kulda aastapalgaks.»

Kütt oli sellega nõus, ja praegu jõudis kiirjalg Babülonist tagasi, lastud suur sääsk seljas, mis mehele suuremat koormat ei teinud. Terava silmaga kütt istus tõlla taha kullakoti otsa: siis sõideti edasi.

Nad ei olnud veel palju edasi sõitnud, seal nägi kuningapoeg, kes kavala mehe kombel igas kohas silmad ja kõrvad ärksad hoidis, tee ääres mehe küljeli maas olevat ja kõrva maa küljes hoidvat, otsegu tahaks ta midagi kuulatada. Kõrv oli mehel toruvärki loodud ja kolm sülda pikk.

«Mis sa seal teed?» küsis kuningapoeg. Kuulaja vastas:

«Rooma linnas istuvad praegu viis kuningat isekeskis koos, kes sõja pärast salanõu peavad. Tahaksin praegu kuulata, kas ehk sõda ka meile puutub.»

Kuningapoeg küsis imestades: «Kuidas sa nii kaugele võid kuulda?»

Mees kostis: «Ega see kaugel ole, mu kõrv ulatab veel kaugemale. Ei räägita palju kuskil maailmas midagi, mis minu kõrva ei ulataks, kui mul lusti oleks muidu kõike tühja naistelori teada saada.»

Kuningapoeg arvas omas meeles kohe, et seesuguse mehe abi mõnikord tarvilik võiks olla, ja küsis kõrvamehelt:

«Kas sul ei oleks lusti minu teenistusse tulla?»

«Miks ei,» kostis kõrvamees, «kui aga kaupa saame. Mis te siis mulle aastapalgaks lubate?»

Kuningapoeg andis vastuseks: «Iga päev priskesti süüa ja juua, niipalju kui süda himustab, täielikud kenad riided ja toop kulda aastapalgaks.»

Kõrvamees oli sellega väga rahul, mispeale kaup ära tehti. Mees keerutas oma pika kõrvatoru kokku, et see maha ei puutuks, istus teravsilma kõrvale kullakoti otsa tõlla taha ja nõnda sõitsid nad edasi.

Said nad jälle tüki teed edasi sõitnud, seal tuli suur mets neile vastu. Juba tükk aega enne seda, kui mets neile ette juhtus, oli kuningapoeg tähele pannud, et mõni puulatv imelikult aeg-ajalt paari sülla osa üle metsa teistest kõrgemale kerkis, ja siis ruttu silma eest jälle kadus. Ta küsis oma sulastelt asja tähendust, aga ükski ei võinud seda lugu talle seletada. Kui keegi puu all oleks ja kirvega raiuks, võiks küll puu maha langedes silmist kaduda, aga kuidas puu esmalt ladva paar sülda taeva poole sirutab, enne kui ta maha langeb, seda ei mõista inimese aru seletada.

Aegamööda jõudsid meie teekäijad metsa ja seal said nad õnnekombel oma silmaga naljakat puukerkimist tundma õppida. Nad ei olnud veel kuigi palju metsa varjus sõitnud, kui puudekerkimise lugu korraga avalikuks

tõusis. Seal nähti kergitajat parajasti tööl. Keegi mees, kui ta paraja puu silmaga välja oli valinud, astus sellele sedamaid ligemale, sasis mõlema käega puutüvikust kinni ja tõmbas tüviku juurtega tükkis maast üles, otsegu oleks puu kapsas või kaalikas olnud. Tõlla kinnipidamist nähes jättis ta töö ja astus mõne sammu ligemale, sest ta arvas, et uhkes tõllas sõitja härra vist metsa peremees võiks olla, kes teda keelama tuleb. Sellepärast ütles ta alandlikult:

«Aus härra! Ärge pange pahaks, kui loata mõne kõhetu puukese teie metsast võtsin, suuremaisse ma ei puutunud. Eit tahtis putru keeta ja läkitas mu seepärast metsa, et sületäiekese puid pudrupaja alla koju viiksin. Tahtsin parajasti veel paar tükki lisaks võtta ja siis minema hakata, kui teie siia jõudsite.»

Kuningapoeg pani mehe kangust väga imeks, siiski mõtles ta: tahan nalja pärast enese metsa peremeheks tunnistada, kuni ta tugevust veel selgemini näha saan: seepärast ütles ta puukergitajale:

«Ma ei keela; võta minupärast veel üks jämedam pealekauba.»

Rõõmsa näoga läks mees tagasi, võttis sedamaid puust kinni, mille ümber käed ei ulatanud, ja tõmbas lopsti maast välja.

«Kas sul ei ole lusti minu teenistusse tulla?» küsis kuningapoeg.

«Miks ei, kui kaupa saame,» kostis mees; «mis te mulle siis aastapalgaks lubate?»

Kuningapoeg vastas: «Iga päev priskesti süüa ja juua, niipalju kui süda himustab, täielikud riided ta toop kulda aastapalgaks.»

Mees kratsis kõrva tagant, nagu oleks veel natuke kahevahel pakutud palga pärast, siis ütles ta:

«Lubage mulle esmalt veel niipalju aega, et puusületäie eide kätte ära viin ja talle ütlen, kuhu lähen, muidu võiks ta mind ilmaaegu oodata; siis tulen jalapealt karates jälle tagasi.»

Luba saanud, võttis ta väljakistud puud sülle ja läks kiirel sammul minema, ega viitnud ka tagasitulekul kaua aega. Kuningapojal oli meel rõõmus, et jälle ühe sulase oli saanud, keda kogemata hädas abiks võis tarvitada.

Mets oli juba ammugi selja taha jäänud ja kaunis tükk lagendikku ära sõidetud, kus silmavaade kaugele ulatas Seal nähti eemal linna ja natuke maad siinpool linna seitset tuuleveskit, mis kõik ühel pool tee ääres kõrvu reas seisid. Asjade sündi teraselt tähele panev kuningapoeg märkas kohe, kuidas kõigil tuuleveskitel tiivad keeritasid, ehk küll ilm ümberringi nii vaikne näis, et mitte lible ega suleke õhus ei liikunud. Edasi sõites tundis ta korraga äkitselt tuult, mis kui torust või seinaaugust mõnikord tuppa tungib, aga paar sammu kohast kaugemal lõppes tuul jälle niisama ruttu. Kuningapoeg sirutas silmi igale poole, siiski ei näinud ta tükil ajal midagi iseäralikku, kust tuulesünnitajat oleks võinud umbarvates otsida.

Nad ei olnud linnaväravast enam kaugemal kui mõned vaod maad; seal silmab kuningapoeg tee kõrval kogemata keskmise kasvuga meest, kes — jalad suure kivi vastu toetatud ja keha natuke tahapoole käänatud — mingit iseäralikku tööd näis toimetavat.

Kuningapoeg laseb hobused kinni pidada, siis võõralt mehelt küsima:

«Mis sa, vennike, seal teed?»

Mees kostis: «Mis ma vaene kehvik pean tegema? Kui midagi paremat teenistust kuskilt poolt ei leidnud, mis mind võiks toita, pidin häda pärast ametiks võtma, vaiksel ilmal, kui tuult ei ole, linna tuuleveskid jooksma puhuda. Aga palju ma selle tühja tööga võin teenida? Hädasti niipalju, et nälga ei sure.»

«Kas sul veskite jooksmapuhumine siis nii hõlpus töö on?» küsis kuningapoeg.

«Noh,» kostis mees, «seda võite ju oma silmaga näha. Suu seisab mul ala kinni ja näpuga vaotan ma ühelt

poolt ninasõõrme kokku, et tuult üleliiga ei tõuseks, mis muidu tiivad veskitega tükkis lendu puistaks.»

«Kas sul ei ole lusti minu teenistusse tulla?» küsis kuningapoeg:

«Miks ei,» kostis tuulepuhuja, «kui kaupa saame ja te mulle nii palju annate, et mul pikemalt tarvis ei ole tühja kõhu näpistamist kannatada. Mis te siis mulle palgaks lubate paisata, kui teie teenistusse tuleksin?»

Kuningapoeg kostis: «Mis ma teistele sulastele annan, seda pead sinagi saama. Iga päev priskesti süüa ja juua, niipalju kui süda himustab, kenad täielikud riided ja veel pealegi terve toop kulda aastapalgaks.»

Tuulepuhuja ütles rõõmsa näoga: «Sellega võib juba mees niikaua leppida, kuni ta juhtumisi midagi paremat leiab. Olgu siis, lööme käed kauba peale kokku! Meest sõnast, härga sarvest, ütleb vanasõna.»

Kuningapoeg võttis uue sulase kaasa ja läks siis viie kange sulasega seltsis kuningalinna, õnne- või õnnetusekaupa otsima. Kas saab kenale tütarlapsele meheks või annab oma pea ridva otsa?

Kuningalinna jõudes laskis ta endale ja oma sulastele kõige uhkemas trahteris korteri valmistada, ja andis pealegi trahteri peremehele käsu teenritele rohkesti süüa ja juua anda, mida neist igamees ise ihaldab. Pihutäit kuldraha lauale visates ütles kuningapoeg:

«Võta see pisku käsirahaks; kui meil minek kätte tuleb, küllap tasun siis veel, mis puudub.»

Siis käskis ta rätsepad ja kingsepad kogu linnast kokku kutsuda, kes sulastele uhked riided pidid õmblema, sest ehk küll iga mees omalt kohalt ametis väga osav oli, siiski ei olnud ühel ainukeselgi paremaid sulgi kehal, nõnda et neist ülepea tõelikult võis tunnistada, mis vanasõna ütleb: «Üheksa ametit, kümnes nälg,» või «Ega kenal laululinnul igakord ilusat kuube leita!»

Aga kergejalgse neitsi isa, vana kuningas, oli juba rahva suust uue kosilase uhkust ja raharikkust kuulnud, enne kui noormees ise ta silma ette astus, mis vast kol-

mandal päeval sündis. Teenrite uhked riided ja jalavarjud ei saanud enne valmis. Vana kuningas ütles, kui uhket, priske keha ja palgega noormeest oli näinud, isaliku armuga:

«Jätke, armas sõber, parem see võidujooks katsumata; oleksid teil jalad kergemad kui kerged, ega te siiski minu tütre vastu jõuaks, kellel jalad kui linnutiivad all. Ma kahetsen teie noort elu, mille ilmaaeagu tahate ära anda.»

Kosilane kostis: «Aus kuningas, rahva suust kuulsin, kuidas lubatud pidavat olema, et kes ise ei taha teie tütrega võidu joosta, see võib ka oma sulase või palgalise saata.»

«See on tõsi küll,» vastas kuningas, «aga sellest abimehest ei tõuse teile mingit kasu. Jääb abimees teele maha, mis tõesti saab sündima, siis ei võeta mitte tema pead, vaid teie pea peab vastama ja mahalõigatult ridva otsa saama.»

Kuningapoeg mõtles natuke aega ja ütles siis kindlal sõnal:

«Olgu siis nõnda, üks minu sulastest peab õnne katsuma ja minu pea maksma. Olen kord sellepärast kodunt välja tulnud, ja ennem, kui õnne katsumata jälle rahva naeruks tagasi lähen, kaotan pea otsast. Parem naergu rahvas surnud pead ridva otsas kui elavat meest.»

Ehk küll vana kuningas veel paljugi rääkis ja kõigest väest kosilast püüdis keelata, siiski ei aidanud see midagi, vaid ta pidi viimaks järele andma. Võidujooksmine pidi teisel päeval tulema. Oli kuningapoeg ära läinud, ütles isa oma tütrele, mida pikakõrvamees trahteris kuulis ja kuningapojale ära rääkis:

«Armas laps, sa oled tänini palju noormehi hukanud, mis juba mitu korda mu südant on kurvastanud. Aga keegi neist hukatud kosilastest pole mulle nii meelt mööda olnud kui see noor kuningapoeg, kes homme sinuga tahab jalgade väledust katsuda. Ta on priske mees ja väga targa jutuga. Armastusest minu vastu vähenda homme oma jalgade kiirust, et kosilane või ta sulane si-

nust võitu saab ja ma ükskord endale väimehe saan, kes riigi pärib, kui suren, sest et mul poega ei ole.»

«Mis?» vastas kuningatütar uhkusest ja vihast punetava näoga: «mina peaksin ühe poisi pärast oma jalgade jõudu hakkama salgama, et seeläbi tanu alla saaksin? Ei, kogunisti mitte, parem jään eluotsani vanapiigaks. Kes on teda siia sundinud? Mina ei ole teda mitte kutsunud, sama vähe kui neid, kes enne teda siia tulid. Meie metsas kasvab ritvu veel küllalt, mida tema ja temasarnaste alpide peadele võib toeks panna, kui nad tuule kätte pannakse hullu tuju jahutama. On kosilane teie meelest kallis, siis saatke ta pigemini enne jooksmise katsumist koju tagasi, aga minu poolt ärge lootke talle mingit armuheitmist. Kes keeldu ei kuule, peab kahetsema.»

Kuningas tundis selle poolest oma tütre kindlust ega hakanud kauemini vastu vaidlema. Pärast seda, kui kõrvamees jutu sisu kuningapojale oli kuulutanud, astus kergejalgne sulane tuppa ja ütles:

«Mul on häbi rahva nähes veskikividega joosta; ostke parem kuus härjanahka ning laske neist paun teha, siis ostke veel niipalju rauda paunale raskuseks, kui mu jalakivid kaaluvad, — siis on kõik korras: rahvas peab mind siis reisijaks antvärgi-selliks.»

Kuningapoeg täitis tõrkumata mehe tahtmise, laskis nahad ja raua osta, niipalju kui tarvis arvati, ja teisel hommikul oli paun aegsasti valmis. Mees pani pauna selga ja hakkas minema, ehk küll õppimata koorem seljas esiotsa jalgadele natuke võõras näis, mis seda kaugemat kammitsat ei tahtnud karta, kuni nad aegamööda koormaga harjusid.

Võidujooksmise kohta oli rahvast otsatult palju kokku kogunud, kus mõningad paunameest naersid, teised jälle ütlesid: «Targem püüab, kui jooksma läheb, üleliigseid riideid seljast võtta, aga sel mehel ei ole meelde tulnud veel paunagi maha panna.»

Kõrvamees kuulutas neid jutte kohe kuningapojale; aga jooksumees ei pidanud neist lugu. Jooksuteeks oli teh-

tud penikoormapikkune tänav, kuhu mõlemale poole puid istutatud, mis jooksjale ägedal päikesepaistel varju andsid. Tänava otsas immitses väike allikasoon maapinnast vett välja. Seaduseks oli tehtud, et võidujooksjad pidid tühja pudeliga allikale jooksma, seal pudeli veega täitma ja kes siis tagasi tulles olgu sammu või kaks teisest ette jõuab, sellele jääb võit.

Kui nüüd kuningatütar ja kosilase kergejalgne sulane antud käsu peale ühteaegu jooksu pistsid, ei väldanud kuigi kaua, kui paunamees nagu tuul tütarlapsest möödas oli, allikale jooksis, pudeli täitis ja tagasi hakkas tulema. Poolel teel vast tuli kuningatütar veel allikale minnes temale vastu.

«Pea natuke kinni, vennike!» palus kuningatütar, «olen jalga natuke kederluust nikastanud. Anna mulle oma pudelist paar tilka vett jalale ja puhka, küll siis läheme jälle edasi.»

«Minugipärast,» ütles mees, «ega mul kiiret ole; ma istun, kui tahate, siin seni kui allikalt tagasi jõuate, küllap siis läheme üheskoos jälle edasi.» Aga kui ta maha jalgu puhkama istus ja midagi pettust ei kartnud, pani kuningatütar otsegu meest meelitades talle unerohtu nina alla, nii et mees sedamaid magama uinus. Siis võttis neitsi täidetud veepudeli tema käest ja hakkas tagasi lippama. Silmamees nägi seda lugu, võttis oma püssi ja laskis nii osavasti ühe puuoksa puust, et see kergejala nina peale kukkus ja ta unest äratas. Ehmatades leiab mees tühja pudeli ja piiga juba tüki maad kodu pool ees. Nüüd andis ta jalgadele tuld, nõnda et kannad välkusid, tõttas teist korda allikale, täitis pudeli ja hakkas siis kui tuul jälle tagasi kihutama. Natuke maad enne tänava lõppu jõudis ta siiski kuningatütrest mööda ja oli mõne silmapilgu enne teda tagasi saanud.

Sedaviisi jäi võit kosilasele, kes sel korral oma pead ridva otsa ei müünud. Kuningatütar aga läks vihases tujus koju, sest niisugust nalja ei olnud ta veel eluilmas näinud, et kellelgi inimesel kiiremad jalad all on kui temal.

Kuningapoeg läks oma sulastega trahterisse, laskis uhke pidu valmistada ja andis jooksumehele rohkesti kingitusi, niisamuti ka kütile, kes jooksja õigel ajal oli äratanud. Siiski ei jõudnud pidude kära kõrvameest eksitada seda kuulamast, mida vaheajal kuningakojas isa ja tütre vahel räägiti.

«Nüüd, armas laps!» ütles kuningas, «pead sa mehele minema, siin ei aita enam miski, sinu jalgade kiirus on kiiremast võidetud. Ma olen sellega väga rahul, sest esiteks lõpeb seeläbi meeste hukkamine ja teiseks saan väimehe, kes igas tükis mulle meelt mööda on.»

Kuningas püüdis veel pikemalt rääkida, aga siin pääsesid äkitselt tütre keelepaelad lahti, mis siiasaadik vihakütkes kinni seisid, ja nüüd langes kenast suust sõnu kui oja veskirattale, nii et kuningas enam pikemalt ei võinud rääkida. Et seda juttu keegi ei jõuaks sõna-sõnalt korrata, seepärast tahan jutu sisu lühidalt nimetada.

Tütar oli kindlal sõnal kinnitanud, et kui isa teda vägisi tahaks mehele sundida, siis võiks ta küll ennemini oma elu jätta, aga sellele mehele naiseks minna, kes oma sulase läbi tema üle kogemata võidu saanud, ei jõuaks ükski vägi maailmas teda sundida. Hiljem, kui tütre keeleke juba hakkas väsima ja kuningas jälle mõned sõnad võis vahele lisada, katsus ta kord ähvardusi, kord meelitusi, aga kõik ilma asjata.

«Minupärast võite temale poole kuningriiki lepitusehinnaks pakkuda ja anda,» hüüdis tütar, «aga naist ei või temale minust elades saada.»

Kuningapoja meel läks väga nukraks, kui kõrvamees juttu sai korranud. Aga puukergitaja ütles: «Ärge kurvastage sellepärast, tütarlapsi on maailmas enam kui seesinane kuningatütar arvab, ka ilusamaid ja viisakamaid kui tema. Küsige kuninga varakambrist niipalju kulda, kui üks mees kotiga seljas jõuab ära kanda, lepitushinnaks ja jätke ta tütar hallitama, nii et ükski enam ta peale ei vaata, veel vähem kosima tuleb.»

See nõu oli kuningapojale meele järgi; seepärast üt-

les ta teisel hommikul, kui vana kuninga suust neid sõnu oli kuulnud, mis talle kõrvamees juba eile oli teatanud:

«Jäägu siis minupärast nooriku kosimine. Lepin teiega, kui mulle oma varandusekambrist pika teekäigu kuluks niipalju kulda lubate, kuipalju üks mees kotiga seljas jõuab ära kanda.»

Kuningas lubas seda tõrkumata, pealegi veel rõõmus olles, et sel korral nii odavasti pääsenud, sest oleks noormees poole kuningriiki leppimishinnaks tahtnud, siis oleks ta pidanud selle andma, aga siin pääses ta kotitäie rahaga. Oma meeles mõtles kuningas: arvasin noormehe kavalamaks, kui ta on: aga ta ei oska arvata, kui raske kuld on, mida tugevamgi mees palju ei jõua kanda. Nõnda lahkusid siis mehed teineteisest, mõlemad lepitud kaubaga väga rahul.

Trahteris ütles puukergitaja kuningapojale: «Nüüd saatke sulased linna ja laske purjeriide-pakud ära osta, mis poodides leida, siis ajage viiskümmend rätsepaselli kokku ja laske ostetud purjeriidest kuuekordne kott õmmelda, nii pikk ja lai, kui riie aga ulatab. Selle kotiga tahan varakambrist teie tütarlapse lunastushinna tuua.»

Kuningapoeg täitis kõik nõnda ja lubas sikusõitjaile rohket palka, kui nad koti läbi öö hommikuks valmis õmbleksid. Kui juba, nagu räägitakse, perenaise lihavaagen kerisel rätsepa nõela kiirustab, siis võib kohe arvata, kui palju rohkem kuningapoja palk seda tegi. Rätsepad torkisid kogu selle öö purjeriide kallal ega olnud neil kellelgi suuremat muret, kui oma silmi naabrimehe eest hoida, et ta oma nõelakiirusega tema silma ei torkaks. Natuke aega enne keskhommikut oli meestel kott valmis ja kõik õmblused enamasti kahekordselt õmmeldud. Rätsepad said tööpalga ja niipalju jootraha veel pealekauba, et selle ühe öö vaeva eest võisid kolm päeva trahteris pidutseda. Puukergitaja võttis tühja koti selga ja läks sellega kuninga varandusekambri ülevaataja juurde tühjale kotile moona otsima.

Kui varandusehoidja põhjatut kotti nägi, ütles ta pil-

gates: «Ehk sa oled, vennike, teelt eksinud: sa tahtsid vist kuhugi aganikku minna; raha jaoks ei oleks seesugust koguni tarvis olnud.»

Kotimees vastas: «Ega kott ääri nutma lähe, ja rohkem ma ei või sisse panna, kui jõud mul lubab ära kanda.»

Nõnda rääkides olid nad varakambrisse jõudnud. Olid uksed lukust lahti ja kullatündrid kõik nähtaval, ütles varahoidja: «Mis sa arvad, kas peaks sellest sulle kotitäit saama, mis siit ära kannad?»

Kotimees kostis: «Saab näha: kes enne katsumist midagi võib tõeks kiita? Minu peremehel oli siia tulles kindel lootus noorikuga tagasi sõita, aga nüüd ei saa paremat palka kui kotikesetäie raha. Noh, raha on mõnikord parem kui kuri naine.»

Varandusehoidja ütles pilgates: «Kahju, et sul kühvlit kaasa ei ole võetud, see lühendaks tööd, sest kämblaga koti täitmine on väga igav, pealegi kui suur kott täita on.»

Puukergitaja vastas: «Minu kadunud isa ütles mitu korda naljatades: «Kui mehel kannu ja kappa ei ole, siis peab ta kas tõrre servast või vaadi suust rüüpama.»»

Seda öeldes tõstis ta esimese kullatündri üles nagu udusulgede korvikese, palus kotisuud lahti hoida ja puistas siis raha kõlisedes kotti. Rahahoidjal kippus juba hirm peale, aga kui teise ja kolmanda tündriga paremat lugu ei olnud, siis läks mehike valgeks nagu lubjatud sein. Natukese aja pärast olid kõik kullatündrid tühjendatud, aga kott ei olnud veel poolelgi.

Kandja küsis: «Kas teie kuningal suuremat vara enam ei ole?»

«Valamata kulda on veel taga kastides, aga seda ei ole veel rahaks tehtud.»

«Tooge aga siia!» ütles puudekergitaja ja tühjendas kastid niisama, nagu ta enne seda tündritega oli teinud. Olid kõik nurgad ja nurgakesed tühjendatud, siis võttis ta koti selga ja sammus trahteri poole tagasi.

Rahahoidjal ei olnud sel korral ukse lukku panemise muret, sellepärast jooksis ta, otsegu oleks tal kiil püksis

1945

olnud, kuningale õnnetust kuulutama. Ka vana kuningas ehmatas seda lugu kuuldes, laskis tütre kutsuda ja hüüdis:

«Vaata, mis viletsust sinu kangekaelne vastupanemine nüüd on teinud. Kõik rahavarandus on otsas, kosilane on mu paljaks teinud kui kirikuroti. Mis kuningas ma nüüd olen? Rahata riigivalitsejal ei ole kätt ega jalga, miska ta vaenlaste vastu võib minna. Saavad sõjamehed kuulda, et mul enam vara ei ole neile palka maksta, siis lähevad nad kõik oma teed.»

Tütar ütles: «Asi ei või sedaviisi jääda: me peame kas kavalusega või väekaupa vara jälle nende käest tagasi püüdma.»

Aga enne kui nad aega said mingit kavalust hakata katsuma, toodi juba sõnum, et kuningapoeg oli linnast ära läinud.

«Nüüd peame väekaupa katsuma,» ütles tütar. «Laske silmapilk kõik sõjavägi kokku kutsuda ja petise kosilase kannule kihutada, kes ometi oma raske koormaga rutusti edasi ei jõua.»

Käsk täideti silmapilk. Teisel päeval oli vägi koos: nüüd mindi rahamehe jälile teele, ees hobuse-, taga jalavägi, viimaks veel kuningas tütrega tõllas. Kolmas jagu kulda sellest varandusest, mis vaenuliku kosilase käest tagasi pidi saadama, lubati sõjameestele meeleheaks, et nad seda ägedamalt peale kipuksid. Kuningapoeg oli oma varaga juba tüki maad edasi jõudnud, sest kuuekordne rahakott ei takistanud kuskil kandja sammu: aga muul kombel ei oleks ka kogunisti võimalik olnud rasket koormat edasi viia. Veolojuseid oleks küll hea raha eest niipalju võidud osta, kui koorma raskus tarvitas. Kust aga vankritelgi võtta, mis raskuse all ei katkeks?

Varandusekandja oli parajasti üle kõrge mäe jõudnud, kuhu ta mäe alla jalgu puhates põõsa alla istus, kui pikakõrvamees neile kõik rääkis, mis selja taga kuningalinnas salanõu sobitades räägiti ja toimetati. Silmamees oli mäeharjalt oma silmaga tagakihutavat väge selgesti näinud: sellepärast lõi kuningapoja meel natuke kartlikuks. Aga

tuulepuhuja ütles: «Me peame mäest natuke kaugemale minema, kust mu suutuul neid osavamalt võib tabada, kui väehulgad mäele jõuavad.»

Sedamaid läksid mehed edasi, kuni paraja koha leidsid. Kui nüüd silmamees kuulutas, et esimene hobuseväe osa juba mäeharjale jõudnud, hakkas tuulemees puhuma. Ja kas sa näed! Otsekui oleks tuulispask kerget tolmu ja prügi maast üles keeritanud, nõnda tuiskasid mehed ja hobused pilvede alla üles, kust nad hiljem maha langesid, nii et kellelgi liiget liikme külge ei jäänud. Samasugust tuulelendu tehti hiljem ka jalaväele, nõnda et viimaks muud üle ei jäänud kui tõld, kus vana kuningas kergejalgse tütrega sees istus.

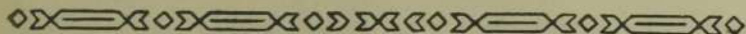
«Kas pean need ka lendu kihutama?» küsis tuulemees. Aga kuningapoeg keelas teda seda tegemast, öeldes: «Katsume veel korra heaga kaupa.»

Siis sõitis ta oma tõllaga mäele tagasi, kuningale vastu, teretas viisakasti ja ütles: «Nüüd olete ühe korraga kehvaks meheks saanud, teil ei ole enam vara ega sõjaväge, mis kuningas te nüüd võite olla? Lubage tütar mulle naiseks, siis lõpeb kõik viletsus.»

Ei võinud nüüd vana kuningas ega kangekaelne kergejalgne tütar enam vastu tõrkuda, vaid leppisid kokku. Kuningapoeg ütles nüüd äiapapale:

«Olge mureta, varanduse lasen kohe tagasi kanda ja hoolsa ning targa valitsuse ajal kasvab riiki jälle rahvast juurde, kes nende aset täidavad, kes täna tuulde puistati. Seni kui noormehed alles kasvavad, hoiavad minu tugevad sulased riigi rahu, kellest üks oma silmaga pisemagi kihulase võib näha, teine oma kõrvaga hiire aevastamist saja sülla sügavusel maapõhjas kuulda, kolmas oma rammuga kõik varandusekambri kullad ja hõbedad seljas ära kanda ja neljas suuga kõik sõjaväed tuulde puhuda.»

Mindi siis kuningalinna jälle tagasi, kus väga uhked pulmad peeti, mis neli nädalat kestsid. Väimees aga jäi vanale kuningale koduväiks ja sai pärast vanamehe surma riigi valitsejaks.

LOPI JA LAPI

Ükskord elas kehv vabadik naisega tüki maad külast eemal üksikus hurtsikus. Mehe nimi oli Lopi, naisel jälle Lapi. Näis, kui oleksid mõlemad viletsusepõlve jaoks sündinud, sest ükski asi ei läinud nende käes edasi.

Nooremas põlves oli jumal neile ka lapsukesi andnud, aga neist ei jäänud ühtainustki ellu, kes vanemaile vanusetuge oleks võinud anda. Kui kaks kuivanud kändu istusid mees ja naine iga õhtu ahjupingil, kus nende süda vahest tühjast asjast paisus ja tüli toas tõusis. Nagu igamees ise teab, püüab inimene tüli puhul enamasti oma süüd teise peale veeretada ja mitu korda ka seal, kus midagi inimlikku kurjust asju rikkumas ei olnud, seda inimese süüks arvata. Nõnda kuuldi tüli puhul sagedasti Lopi suust sõnu:

«Oleksin õnnekorral parema naise saanud, mis siis viga elada, ma võiksin täna rikas mees olla.»

Aga Lapil olid jõudsamad keeletiivad, mis, kui mees ühe sõna oli rääkinud, kohe kümme ja kakskümmend vastuseks andis. Seepärast, kui mees ülalräägitud jutuotsa kord joonele oli seadnud, ei saanud ta iial hakatusest kaugemale, vaid Lapi lõugutas kohe vastu:

«Kas sa hilpharakat näed! Kui ma hullus lapse rumaluses paremat meest ei osanud valida, siis on selles küll osalt ka minul süüd, ehk ma küll, tõtt öelda, usun, et muu mind sinu poole ei võinud meelitada kui nõiduse vägi; kes kuri teab, mis sa mulle salamahti söögi või joogi sisse

lisasid, kuni mul meel sinu järele hakkas käima. Kosilaste puudust ei olnud mul iial ja kui ma kogemata õnnetusel sinu paljap— kimpu ei oleks juhtunud, võiksin ma täna emandatanus kaetud laua taga istuda. Sinu hooletu pärast pean ma nüüd nälga ja vaeva kannatama, kuni surm päästma tuleb. Et kõik meie lapsed surid, oli ka sinu süü, kes ei naise ega laste eest osanud muret kanda.»

Ja nõnda jooksis lahtipääsenud jutuoja veel kaua edasi ega lõppenud mitu korda enne, kui mees rusikaga prundi suule ette vajutas.

Nõnda istus ühel õhtul jälle hurtsiku paarisrahvas riieldes ahjupingil, kui uhke saksavärki riides naisterahvas üle läve tuppa astudes naise keeleveskit äkitselt peatas ja mehe vinnatõmmatud käe jälle paigale pani. Võõras ütles, kui ta oli pererahvast lahkelt teretanud:

«Teie olete kehvikud, kes tänini palju vaeva pidite kannatama; aga kolme päeva pärast saab kõik teie vaev ühekorraga otsa: seepärast pidage rahu majas ja öelge ise, mida te endile kõige paremaks põlveks tahate soovida. Mina ei ole mitte, nagu teile silma paistan, inimene, vaid vägevam olevus, kes inimeste soovid jumalikul rammul täita võib. Kolm päeva on teil aega mõtelda ja kolm soovimist on teil luba nimetada, mis põlve või mis head te endile tahate soovida. Siis nimetage oma soovimised ning salavägi teeb nad silmapilk tõeks. Aga olge targad, et midagi tühja ei hakka soovima.»

Seda öeldes jättis uhke naisterahvas jälle jumalaga ja läks siis lipsti! uksest välja.

Lopi ja Lapi, kes tüli olid unustanud, vahtisid nüüd sõna lausumata üksisilmi ukse peale, kust ime oli tulnud ja kuhu ta oli kadunud. Viimaks ütles mees:

«Heidame puhkama. Meil on kolm päeva mõtlemise aega, seda tahame targasti pruukida, et võiksime endile kõige paremat õnnepõlve soovida.»

Aga ehk neile küll kolm päeva mõtlemise aega oli lubatud, siiski kulutasid nad enam kui poole ööd juba täna mõtete koormas ja hakkasid arvama, missugune kõige

parem võiks olla. Oh seda kallist rahu, mis nüüd kolm päeva järjestikku hurtsikus elas! Lopi ja Lapi olid nagu teiseks loodud, rääkisid teineteisega lahkesti juttu ja üks püüdis ikka teise tahtmist juba silmist ära tunda ja seda täita. Suurem jagu päeva istusid mõlemad sõnata nurgas ja pidasid soovimise nõu.

Kolmandal päeval pärast lõunat läks Lopi külla, kus sel hommikul siga oli tapetud ja vorstipada parajasti tulel võis olla. Ta võttis kodunt kaanega vitsiku kaasa ja tahtis naabri-perenaiselt natuke vorstivett paluda, kus sees ta õhtul kodus kapsapäid keedaks. Lopi mõtles, kui kõht hea roaga täidetud on, siis tulevad inimesele kohe paremad mõtted pähe. Koju jõudnud, pani ta kapsapaja tulele, et söök õigel ajal õhtulauale saaks.

Kui nüüd õhtu ja soovimiste avaldamise tund kätte jõudsid, auras kapsaleeme-vaagen laual. Mees ja naine istusid söögilauda, kus nad soovima pidid. Said nad mõned lusikatäied magusat leemekest suhu ja kõhtu pandud, ütles Lapi lahke meelega:

«Jumal tänatud hüva leemekese eest, sellega võib inimene juba kõhtu täita: aga veel magusam maitseks leem, kui vorst ka leeme kõrval oleks!»

Patsti! kukkus toa laest suur vorst keset lauda. Mees ja naine olid natuke aega kingituse üle nõnda ehmatanud, et neil meelde ei tulnud kohe vorsti otsast kinni hakata. Lopi märkas, et vorstiga esimene soovimine täide oli läinud, ja see vihastas teda nõnda, et ta täie suuga hüüdis:

«Võtku — sind või pangu vorst sulle nina otsa! kui —»

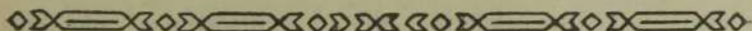
Aga vaene mehike ei saanud ehmatusest enam rääkida, sest vorst rippus juba Lapil nina otsas; mitte enam vorsti kombel, vaid kui ninaga ühest juurikast kasvanud tükk.

Mis nüüd teha? Kaks soovi oli tuulde läinud, pealegi veel viimane naise nina nii imelikuks loonud, et ta muu rahva silma ette ei usaldanud astuda. Siiski üks soov oli veel ütlemata ja sellega võisid nad targal kombel kõik

heaks moondada. Aga vaesel Lapil ei olnud sel silmapilgul paremat soovi meeles, kui et ta oma nina pika vorsti kütkest jälle lahti saaks, seepärast nimetas ta soovi, ja vorst oli tuulde kadunud.

Nüüd olid kõik kolm soovi otsas ja Lopi ja Lapi pidid jälle kehval viisil nagu ennegi hurtsikus elama. Küll ootasid nad tüki aega kena naisterahva teistkordset tulekut, aga kallis võõras ei tulnud enam.

Kes kogemata õnne kohe sabast ega sarvest ei oska kinni võtta ja kinni pidada, see on selle kaotanud.

KIVIALUSTE RISTITÜTAR

Kord oli üks noorik metsa marjule läinud. Torbik parajasti täidetud, tahtis ta kodu poole hakata minema, kui kogemata puude vahelt üks kogu talle silma puutus, mis eemalt inimese sarnane näis. Ligemale minnes leidis ta noore neitsi kahvatanud näo, verise suu ja paletega põõsa all minestuses maas. Naine ruttas allikale, mis kaugel ei olnud, puistas nopitud marjad põlle, täitis torbiku külma veega, miska ta neitsi silmi ja meelekohti pesi, kuni minestusest ärganud loomake silmad avas ja võõrastades ümber vaatas.

Võõrast naisterahvast enese kõrval leides kohkus neitsi esiotsa, aga üürikese ajaga lahkus ehmatus ja kartus; ta võttis lahkesti nooriku käest kinni ja ütles:

«Sinu heldus on täna mu elu hädakitsikusest päästnud! Kes teab, mis minust oleks saanud, kui sa mu peale ep oleks halastanud. Meie suguvõsa kurjem vaenlane, vana metsataat, juhtus täna teel minuga kokku, peksis mu poolsurnuks, nii et hingetult maha langesin. Sinu abita ehk oleksin siia paika jäänud! Mul ei ole täna võimalik suuremat palka sulle anda kui see sõrmus, mille su sõrme pistan. Vaata, nüüd oleme eluotsani kihlatud. Kui sa selle, kes sul praegu südame all, kord ilmale tood, siis pead mu vaderiks paluma ja mind kahe noorema õega seltsis vastu võtma, kui me kolmekesi varrule tuleme. Valva suud, et sa kellelegi tänasest juhtumisest sõnakest ei lähe kuulutama, ja kui sõrmuse pärast peaks küsitama, siis ütle, et

metsast leidsid.» Rääkides oli ta kuldsõrmuse oma sõrmest võtnud ja nooriku sõrme pannud. Naine pakkus talle maasikaid põllest, mida neitsi lahkesti vastu võttis ja neist rohkesti poole osa ära sõi.

«Sa oled mu minestust, nälga ja janu kustutanud, selle heateo tahan kord su tütrele tasuda, kui ta minuealiseks saades mehele hakkab minema.»

Lahket juttu edasi vestes olid nad metsa äärde lagedale jõudnud, kus neitsi jumalaga jättes metsa tagasi pööras. Naine tahtis veel marjule minna, et torbikut jälle täis noppida, aga päev jõudis juba õhtu ligidale; ja kui ta ülejäänud marjad põllest torbikusse puistas, tõusis torbik kuhjaga täis. See paistis naisele imelik, sest eks ta olnud oma silmaga näinud, kuidas neitsi rohkesti poole osa marju oli ära söönud. Siiski pidi imestamine koju jõudes veelgi kasvama. Kui ta marjad torbikust vaagnasse valas, leidis ta alumise poole hõberahaga täidetud. Mis see tähendas? Neitsi oli metsas juhtunud sõrmuseloo rääkimise ära keelanud, sellepärast pidas naine paremaks ka rahaasja salamahti pidada. Ta pani raha kirstu põhja kangapakkude vahele, kust ta hädapäevil lootis abi leida.

Pool aastat pärast räägitud marjulkäimist oli ta nurgavoodis maha saanud ja tütrekese ilmale toonud. Kui varrupäev ligemale jõudis, kus laps ristimisele pidi viidama, tegi emale ränka südamekoormat, et võõra neitsi kodupaik küsimata oli jäänud. Ta ei teadnud nüüd kuhugi sõnumeid läkitada. Varruliste saanid seisid ukse ees, aisad kõigil värava poole käänatud, taheti hakata kirikusse minema. Titeema vaatas vesiste silmadega lapse viijat, kahetsedes, et võõras neitsi palumata oli jäänud. Agâ näe, õuest kuuldub kellukeste kõlinat, ja ilus saksasaan sõidab kahe hobusega õueväravast sisse: kolm kasukaisse mässitud naisterahvast istuvad saanis.

«Te olete juba kirikuteel,» hüüab üks neitsi saanist, «ärge viitke aega! Meie kutsar käänab hobused ümber ja siis sõidame seltsis kirikusse. Küll tagasi tulles läheme titeema teretama.»

Ehk küll nurganaine toas seda juttu ei kuulnud, siiski arvas ta kohe, et kolm võõrast saksasaanis muud ei võinud olla kui ettekuulutatud palumata jäänud vaderid. Hommikul kurbusest täidetud süda kippus rõõmust lõhkema! Ta kaebas siiski, et kallid võõrad varruperest kuiva suuga kirikusse olid läinud, ega jõudnud tagasituleku aega oodata, kus võlgu jäänud hommikusööki armsaile külalistele võis tasuda.

Õnneks ei teadnud ta hing midagi sellest tülist, mis vahepeal vaderitel kirikus lapse nime pärast oli. Kui õpetaja küsis, mis lapsele nimeks antakse, kostis üks neist võõrastest neitsitest: «Maasikas!» — «Kuidas te ütlesite,» küsis õpetaja, «Mari, Madli, või Maret?» — «Maasikas,» anti teist korda vastuseks. Lapse isa ja vaderid vahtisid imestades üksteise silmi, keegi ei teadnud, mis sest asjast pidi arvama. Aga kirikuõpetaja ütles tõsise sõnaga: «Ma palun, ärge tehke siin nalja; öelge tõsiselt, mis lapsele nimeks saab, või ma ristin ta teilt küsimata ühe ristiinimese nimega.»

Siin läksid ka neitsi palged vihatujus punasemaks, kui ta julge viisaka sõnaga kostis:

«Jumal on inimesed, kõik muud loomad ja kasvud maa peale loonud ega kellelegi nime andnud, vaid seda on inimesed teinud. Kes mulle tohib keelata ristitütrele tahtmist mööda lasta nime panna?»

«Kas arvate vägisi mu üle võimuse saavat?» küsis õpetaja niisama pahasel meelel. «Kui nii hõlpsasti mu üle usute võimuse saavat, siis pean teile esiteks meelde tuletama, kes mina olen, teiseks teilt küsima, kes teie olete, ja kas ma seaduse loaga tohin teid lapse vaderiks vastu võtta?»

Sõna lausumata tõmbas uhke neitsi paberilehe oma põuest ja andis õpetajale lugeda. Kirikuõpetaja kahvatas lugedes surnukarvaliseks ja kogeles ehmatanud keelel:

«Andke andeks, andke andeks, aus suursugune —» aga neitsi tõstis ähvardades sõrme, öeldes:

«Vait, vait! Ristige lapsuke, meil ei ole pikemat juttu!»

Kirikuõpetaja ristis lapse, andis talle nimeks Maasikas. Siiski värisesid mehe käed pühal ametitoimetusel. Uhke neitsi oli last ristimise ajal oma kätel hoidnud ja hiljemini kirikuõpetajale kuldraha ja köstrile rublatüki hõbedat andnud, nagu teised vaderid selgesti silmaga olid näinud. Siis sõideti varrudeperesse tagasi. Teel arvasid külaeided, kui suur vaderi kingitus titeemale ja ristitütrele võis tulla, kus juba nii rohket ristimise hinda oli makstud.

Varruperesse tulles läks uhke neitsi jalapealt titeema teretama, võttis tal kaela ümbert kinni, silitas palgeid ja ütles, sõrmega teiste neitsite peale tähendades:

«Minu nooremad õed, keda varrule lubasin tuua. Me tõotame kolmekesi sinu tütrekese eest hoolt kanda, kui jumal su varem siit ilmast peaks ära kutsuma, kuni laps inimeseks kasvab!»

Seepeale andis iga neitsi lapseemale ühe kuldkarbikese, öeldes: «Karbikestes on tütrekese kingitused, mis vaderiandeks tõime; ära näita neid kellelegi, sa ise võid küll vaadata, kui tahad, aga ära kaota kalleid asju.»

Küll paluti uhkeid võõraid lauda kehakarastust võtma, aga nad ei tahtnud süüa ega juua, vaid lapseema lahkesti jumalaga jättes, lahkusid nad varrult ja sõitsid uhke saaniga õueväravast oma teed.

Varrulistel kipitas väga südamel teada saada, kes uhked võõrad neitsid olid ja mis neis kuldkarpides võis olla. Seda igatsemist ei jõudnud keegi täita. Ka lapse isal läks meel tusaseks, kui ta pärast varruliste lahkumist naise suust pikemat otsust ei saanud. Ta ei uskunud kogunisti, mis naine tõtt mööda tunnistas, et talle imelised võõrad niisama tundmata olid kui teistelegi. Mõni päev hiljem läks ta salamahti kirstule kuldkarbikesi vaatama, et näha saada, mis kallis varandus kuldkoore all peidus seisis. Ta ei leidnud muud kui kolm väikest lähkrikivi igas karbis. Ehk ta küll seda leidu natuke imeks pani, siiski ei avaldanud ta kellelegi sõnakest.

Väike Maasikas oli seitsme aastaseks saanud, kui ta ema äkki rängasti haigeks jäi, nõnda et mõne päeva pärast pikemat elulootust ei võinud olla. Haige igatses ise enne surma jumalaarmu, seepärast paluti kirikuõpetaja sinna. Õpetajale tunnistas ta loo, mis talle metsas enne tütre sündimist võõra neitsiga oli juhtunud. Kirikuõpetaja ütles trööstides:

«Ole sellepärast rahul! Sellest kokkusaamisest ei või sinu hingele mingit kahju ega koormat tulla, ja tütrekese pärast võid sa rahulikult silmad kinni panna, — küll vaderineitsid ta kasvatamise eest hoolt kannavad.»

Kui ta jumala armuleiba ja -karikat oli maitsenud, õnnistas ta oma tütrekest, jättis jumalaga ja läks puhkama.

Teisel päeval pärast matusepidu tuli uhke vaderineitsi ja tahtis ristitütart endale kasvandikuks viia. Aga leskmees ei raatsinud lapsest lahkuda, palus teda veel endale rõõmuks ja nukra meele jahutuseks jätta. Ta palumise peale jäeti laps küll sinna, aga neitsi ütles: «Üks meist õdedest tuleb iga päev väikest Maasikakest vaatama.»

Nõnda ka hiljem sündis; iga päev käis üks neitsi emata last vaatamas, tõi talle puhtaid riideid, magusaid kooke ja mitmesuguseid ilusaid mänguasju.

Aasta pärast võttis leskmees nõuks teist naist minna kosima. Kaks päeva enne pulmi tuli vanem neitsi ja ütles: «Maasikas ei tohi pikemalt sinu juurde jääda, ma tahan ta täna kaasa võtta. Sina saad küll teise naise ja võid aegamööda küll jälle lapseisaks saada, aga Maasikas ei leia enam teist ema. Kõik, mis me siiasaadik ristitütrele kinkisime, jäägu sulle ja su noorele naisele, aga kolm kuldkarpi, mis me varrupäeval lapsele kinkisime, pean ma kaasa võtma.»

Mees püüdis küll vastu tõrkuda, niipalju kui ta jõudis, siiski ei aidanud siin tema vastupanek midagi. Väike Maasikas palus nuttes: «Ma tahan ristiemade juurde minna!»

Isa pidi viimaks järele andma. Ta läks tüki maad salaja neitsi jälil, et näha saaks, kust tee nende koju läks, mis kaugel ei võinud olla, sest et nad iga päev käisid last vaatamas. Uhke neitsi läks, laps käekõrval, selle metsa poole, kus kadunud ema noorikupõlves marjul oli käinud ja esimest korda võõra neitsiga kokku juhtunud. Kui neitsi nüüd lapsega suure kivi ligi jõudis, mis metsa ääres lagedal seisis, kadus ta äkki vaataja mehe silmist, otsegu oleks nad maa alla vajunud. Mees tõttas küll sinna paika, käis mitukümmend korda kivi ümber, otsis jälgi ja põrutas vahete-vahel jalakanda vastu maad, kas mingit õõnsat kohta ei leiaks: aga kõik vaev läks tuulde; ei saanud ta last ega lapse ristiema näha. Noore naisega elades unustas ta aegamööda kadunud naise tütrekese.

Siin peame väikese Maasika elust jutustama. Nimetatud kivi ligidal seisis kolme vaksa sügavusel muru all süllalaiune ja poolteise sülla pikkune paekivi, mis tuttaval jalaastumisel keldriluugi kombel üles tõusis, tulija sisse laskis ja siis silmapilk jälle kinni langes. See sündis nii imekiiresti, et eemaltvaataja sellest aru ei saanud, vaid uskuma hakkas, et nähtav inimene äkki kas maa alla oli vajunud või nägemata tuulde tõusnud. Mis niisugust arvamist veel tõelisemaks tegi, oli see, et kuhugi kriipsu ega märki murule maha ei jäänud, murupind näis kui ühest tükist valatud. Paaskaane alt leiti lai kallist kivist väljaraiutud trepp, mis sügavamale viis.

Trepiastmeid mööda alla minnes jõudis väike Maasikas ristiemaga seltsis ilusa õue peale, kus klaasist ehitatud hoone seisis; see oli neitsite kodu, mida Kivialuse mõisaks nimetati. Teenijaid leidus siin palju, kes kõiksugu peenikest naiste näputööd valmistasid. Ka väikesele Maasikale õpetati aegamööda niisugust näputööd, ehk teda küll teenijana ei peetud, vaid kui hellitatud saksa-last kasvatati, kel millestki puudu ei olnud. Ristiemad kandsid ta eest hoolt ja armastasid teda ema kombel. Nõnda kasvas ta kuuteistkümne aasta vanuseks, kuni ta priskeks tütarlapseks oli õitsenud.

Seal ütles ühel päeval vanem ristiema temale:

«Mu armas Maasikas! Aeg on kätte jõudnud, kus sa meist pead lahkuma. Siiski loodame jumala helduse peale, et lahkumine kaua ei kesta. Läheb asi õnnelikult korda, siis saame jälle kokku ega või meid seal muu lahutada kui surm. Kaks ustavat teenrit ja oma kolm kuldkarbikest pead sa kaasa võtma. Karbikestest leiad kõik, mis sulle pikal teekäigul võiks tarvis minna.»

Kui ta tütarlapsele veel pikemalt mõnd juhatust teekäigu jaoks oli andnud, avaldas ta viimaks, et kolme päeva pärast minek pidi tulema. Küll oli Maasikal südamekurbus suur, aga vähem ei olnud lahkumise tunnil ristiemade kurvastus. Nad tahtsid silmapisarais sulada, kui ristitütre kaela ümbert kinni hakkasid ja talle mitukümmend korda suud andsid. Viimaks kutsuti mõlemad sulased, vanaealised mehed, keda Maasikas enne ei olnud näinud, ja öeldi, et need teda teel kaitsevad. Nõnda mindi siis teele: Maasikal väike korvike käes, kus sees ta kuldkarbikesed olid.

Said nad tüki aega metsas edasi läinud ja tütarlapsel lahkumise pisarad laugelt tahenenud, ütles üks tema saatjaist: «Ega me pikka teed jala ikka jõua ära käia.» Maasikas küsis: «Kust peame hobused võtma?» Mees kostis: «Hobused ja muud teekäigu tarvidused on teil korvis kuldkarbikestes.» Maasikas vahtis kahtlevalt ta silmi, kui püüaks sealt otsust, mis seesugune pilkamise jutt pidi tähendama. Aga mees ütles tõsise näoga:

«Võtke üks lähkrikivike karbikesest, siis saame sedamaid sõiduriista ja hobused.»

Ehk küll tütarlaps ei uskunud, täitis ta siiski mehe käsu, võttis kivikese, mis talle näppu juhtus, ja andis mehe kätte. Mees puhus kolm korda kivikese peale ja ütles: «Tõld nelja hobusega astugu ette!»

Silmapilk seisis tõld hobustega seal. Maasikas pandi saksaks tõlda istuma, üks mees istus kutsariks pukki, teine toapoisiks tõlla taha, ja siis läks teekäik rutusti edasi.

Päike seisis juba kõrgel lõunas, kui kutsar küsis, kas tühi kõht lõunat ei himusta. Maasikas kostis: «Meil pole mingit toiduvara kodunt kaasa võetud.» — «Aga kivikesi küllalt,» kostis toapoiss tõlla tagant, «andke üks siia.»

Maasikas andis kivikese, mees puhus jälle saadud kivikese peale ja hüüdis: «Kaetud laud, astu roogadega ette!» Silmapilk seisis kaetud laud kalliste roogadega Maasika ees. Ta sõi oma kõhu täis ja andis siis teenritele, niipalju kui nad himustasid. Hiljemini puhus mees jälle laua peale, kus korraga kõik kadus ja väike kivike Maasika pihku tagasi kargas. Õhtul sündis söögilauaga niisamuti, aga teine kivike moondati patjadega sängiks, kus neitsike öoväsimust puhkas.

Nõnda tehti hiljemini iga päev, nii et neil millestki puudust ei olnud. Ometi läks Maasikal pikal teel aeg igavaks, ta soovis endale naisterahva seltsi. Enam nalja kui tõe pärast võttis ta ühe kivikese näppude vahele, puhus, nagu meestelt oli näinud, ja hüüdis: «Toatüdruk, astu ette!» Silmapilk istus viisakas tütarlaps ta kõrval. Mis viga nüüd Maasikal ilusas tõllas sõita, kus ta hommikust õhtuni magusat juttu võis vesta.

Ühel hommikul öömajalt teele minnes ütles kutsar Maasikale:

«Täna jõuame kuulsa targa tallu; sinna peate sisse minema ja teraselt tähele panema, mis vana tark teile juhatab. Tema käsu peame täielikult täitma, muidu läheb meie asjatalitus nurja. Ühe kivikese peate targale meeleheaks täna ära kulutama, et meid lahkesti vastu võetaks ja meile kõige paremat nõu antaks.»

Enne õhtut jõudsid nad targa juurde, kus meestel rasket rahakotti tuli kanda, mis — pool hõbe, pool kulda — kivikesest oli sünnitatud. Tark ütles, kui Maasika kätt oli vaadanud:

«Teie teekäik läheb homme pimedasse metsalaande, kus teile kolm elajat vastu tuleb, esiteks põdralehm, siis vana hunt ja viimaks karu. Püüdke neid metsalisi mee-

litada, et nad ligi lasevad tulla, ja pange igaühele oma tunnismärk külge, et nad teinekord ära tunnete, kui jälle kokku juhtute. Põdralehmale pange siidvöö ja hundile nahkrihm kaela, aga karule peate oma sõrmuse käpavarba külge pistma, mis teile kadunud ema varandusest üle jäänud. Kolm päeva hiljemini tungib kole vihane madu teile peale: selle käest te ei või end muidu päästa, kui peate ühe kivikese põhjakotkaks moondama ja teenritega seltsis ta selga istuma, kes teid tuulekiirusel pilve alla üles kannab, kuhu madu ei või tulla. Tõlla ja hobused neelab ta küll, aga sest pole teil suuremat viga. See kõhutäis on talle viimaseks toiduks: ta sureb seitsme päeva pärast, kus hobused tõllaga ta suust jälle välja tulevad. Mis pikemalt sünnib, jäägu nimetamata, sellest saab teile ja teie kivialustele ristiemadele õnne.»

Teisel päeval jõudsid meie teekäijad pimedasse metsalaande, kus kõik nõnda sündis, nagu tark oli ette kuulutanud. Esiteks tuli põdralehm, siis vana hunt ja viimakas karu neile vastu. Maasikas meelitas metsalisi ükshaaval endale ligemale ja sidus igaühele ta märgi külge: põdralehmale sinise siidvöö, hundile nahkrihma kaela ümber, aga karule pistis ta emalt päritud kuldsõrmuse käpavarba külge. Karu lakkus kui tänades ta käsi ja jooksis rõõmsa mõmisemisega metsa tagasi.

Palju koledam oli lugu, mis kolme päeva pärast neile juhtus. Juba kaugel kuuldi kohinat ja mühinat, kui oleks raskeimat heinakuhja mööda maad veetud. Viimaks tõusis madudekuninga pea kuldse krooniga kaugelt nähtavale. Aga sel silmapilgul oli Maasikas ühe kivikese põhjakotkaks muutnud, ja istus oma kolme teenijaga seltsis tema selga, kes nad kõrgele üles pilvede alla kandis. Sealt nägid nad, kuidas määratu madu tõlla hobustega tükkis alla neelas, kui oleksid need pisukesed hiirepojad olnud. Seitse päeva lendas põhjakotkas oma koormaga kõrgel pilvede all, magas öösel pilve serval ja ta seljasistujail polnud millestki puudu, sest et Maasika kuldkarbikeste kivikesed neile kõik andsid.

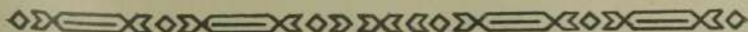
Seitsmenda päeva hommikul lendas põhjakotkas oma koormaga maha. Nad jõudsid parajasti sinna, kui hobused tõllaga surnud madudekuninga suust välja sõitsid. Seda imet alles vaadates nägid nad vana meest ja naist uhkes kuninglikus ülikonnas nende seltsi astuvat. Mehel oli nahkrihm ja naisel sinine siidvöö kaelas, mida Maasikas sedamaid nendeks tunnistas, mis ta hundi ja põdralehma kaela oli sidunud. Natuke aega hiljemini jõudis ka priske noormees sinna, kelle sõrmes karule antud sõrmus hiilgas. Võõras vanamees rääkis:

«Tänu sulle, Maasikas, kallis õnnelaps, kes sa meid pikast vangipõlvest oled päästnud. Ma olin seitsmesaja aasta eest lõunamaal rikas kuningas, siin seisab mu abikaasa ja seal mu poeg; meie kolm tütart on otsa saanud. Kuri Põhjamaa madudekuningas võitis mu riigi ja neelas kõik mu alamad oma kõhtu. Minu moondas ta hundiks, mu abikaasa põdralehmaks ja mu poja karuks. Kuhu tütred jäid, ei ole ma kuulnud, võib-olla, et madu nad nahka on pannud.»

Maasikas arvas sedamaid, et ta kivialused ristiemad kadunud tütred võisid olla, aga ta ei rääkinud enne, kui asi tõeks läheb, et vanemate rõõm seda suurem oleks. Ta valmistas ühe kivikese teiseks tõllaks, millel kuus hobust ees oli; sinna tõlda istus kuningas abikaasa ja pojaga. Siis hakati kodu poole tagasi minema. Juba kolmandal hommikul tulid Maasika ristiemad teel vastu. Aga kes jõuaks rääkida vanemate ja tütarde rõõmu, kui nad seitsmesaja-aastase lahusoleku järel ootamatult jälle kokku said.

Hiljemini kosis kuningapoeg Maasika endale abikaasaks ja sai isa kuningriigi valitsejaks, kes vanuse pärast ise enam ei tahtnud valitseda. Ka kolm tütart viidi aegamööda mehele, aga keegi ei olnud hiljemini nende suust kuulnud, kust nende kividega kuldkarbikesed olid tulnud või kuhu nad viimaks jäänud.

NUPUMEES

Kalevipoja päevil elas Kunglamaal väga rikas kuningas, kes iga seitsme aasta järel kesksuvel oma riigi alamatele suured ilupidud laskis valmistada, mis iga kord järjestikku kaks ja kolm nädalat vältasid. Niisugune ilupidude aasta oli parajasti käes ja paari kuu pärast pidude hakatus oodata; aga rahva ootus ja lootus näis sel puhul kahevahelisem kui muidu, sest et kaks korda — neljateistkümne ja seitsme aasta eest — oodatud rõõm nurja oli läinud.

Ehk küll kuninga poolt küllalt pidude vara oli muretsetud, siiski ei saanud kellegi suu sellest maitsta. Asi näis imelik ja uskumata küll, aga palju inimesi leiti igal pool, kes oma silmaga nähtuse tõeks tunnistasid. Mõlemal korral — nõnda räägiti — kui valmistatud söögid ja joogid pidulisi ootasid, oli tundmata võõras mees tulnud kokkade ülema juurde luba paluma, söögist ja joogist paar suutäit maitsta, aga kulbipistmine leemepatta ja õllekannu suuletõstmine oli imeväel kõik aidad, käsikambrid ja keldrid tühjendanud, nii et kuhugi riismeid ega piiska järele ei jäänud.

Kõik kokad ja kokapoisid olid aga nägemist vandega kinnitanud; siiski oli rahva viha raiskuläinud pidude rõõmu üle nii suur, et kuningas neile lepituseks seitsme aasta eest kokkade ülema pidi laskma üles puua, miks ta võõrale mehele maitsmise luba oli andnud. Et sellel korral jälle säherdust pahandust ei tõuseks, oli pidusid val-

mistavale ülemale tõotatud väga rohke palk, ja kui sellegipärast keegi vastutust enese peale ei tahtnud võtta, lubas kuningas viimaks oma noorema tütre valmistajale abikaasaks; aga õnnetuse korral pidi mees kahju eluga vastama.

Riigi rajal, kuningalinnast kaugel elas nõukas talumees kolme pojaga, kellest noorem maast-madalast juba teravat mõistust näitas, sest et Murueit teda kasvatanud ja salamahti mõne korra oma rinnal oli imetanud. Isa nimetas poega nupumeheks, miska ta tahtis tähendada, et pojal rohkesti mõistust nupus oli. Ta ütles mitu korda poegadele:

«Teie, vanemad vennad, peate keharammu ja kätetööga endile igapäevast leiba teenima; sina, pisike nupumees, võid mõistuse läbi maailmas edasi saada ja ükskord vendadest kõrgemaks tõusta.»

Enne surma jagas ta oma põllu- ja heinamaad pooleks, mis vanemale ja keskmisele pojale päranduseks said. Nooremale pojale andis ta niipalju teeraha, et ta laia maailma võis minna oma õnne katsuma.

Kadunud isa keha ei olnud laual veel külmaks jahtunud, seal riisusid vanemad vennad nooremalt viimse kopika, viskasid ta üle läve toast välja ja hüüdsid pilgates: «Sina, kaval nupumees, pead meist kõrgemaks tõusma ja üksnes mõistuse läbi maailmas edasi saama, seepärast võiks raha sulle koormaks olla!»

Noorem vend unustas vendade kadeduse ja läks mureta teele. «Küllap jumal annab õnne!» oli ta endale troostiks ja saatjaks isakojast kaasa võtnud; vilistas kurvad mõtted tuulde ja kõndis lahkel sammul edasi. Kui ta tühja kõhu näpistamist hakkas tundma, sai ta kogemata kahe reisija antvärgi-selliga kokku. Nupumehe viisakas olemine ja naljakas jutt oli sellidele meele järgi; nad andsid puhkepaigas talle oma leivakotist süüa. Nõnda ajas Nupumees esimese päeva õnnelikult õhtule. Sellidest õhtu eel lahkudes läks ta rõõmsasti edasi. Täidetud kõht ei lasknud homse päeva muret tõusta. Öömaja leidis ta

igas kohas, kus haljas muru põrandaks all ja sinine taevas katuseks peal oli; kivi pea all andis pehme padja magajale.

Teisel päeval lõuna eel jõudis ta ühte üksikusse tallu. Noor naine istus ukse ees ja nuttis härdasti. Nupumees küsis, mis ta südant nii raskesti oli kurvastanud, ja kuulis naise suust:

«Mul on hullu peaga tige mees, kes mind igapäev peksab, kui ma ta jampse tahtmisi ei jõua täita. Täna käskis ta mind õhtuks enesele kala keeta, kes vees küll elab, aga kala ei tohi olla, ja kel silmad küll, aga mitte pea küljes. Kust ma niisuguse elaja maa pealt võiksin leida?»

«Ära nuta, noorikukene!» ütles Nupumees trööstides, «su mees himustab vähki, kes vees küll elab, aga kala ei ole, kel ka silmad, aga mitte peas.»

Naine tänas hea juhatamise eest, andis talle süüa ja veel leivakoti teemoonaks kaasa, millega Nupumees mõne päeva võis elada. Selle kogemata tulnud abiga võttis ta sedamaid nõuks kuningalinna minna, kus tarkus kõige enam peab maksma; seal lootis ta vististi õnne leida.

Kõigis paigus, kuhu ta tuli, ei kuuldud muud juttu, kui kuninga suvistest lustipidudest. Kui Nupumees oli kuulda saanud, missugust palka valmistajale oli lubatud, hakkas ta asja arvama ja enesega nõu pidama, kas ehk võimalik ei oleks ametit oma peale võtta. Läheb asi korda — ütles ta ise endaga rääkides — siis olen korraga õnne teel. Mis kartust võiks mul olla? Kõige pahemal korral kaotaksin oma elu, aga surema peame ükskord ometi, olgu varem või hiljem. Alustan asja targast otsast, miks siis see korda ei peaks minema. Ehk on mul parem õnn kui teistel. Ja kui kuningas oma tütart mulle ka ei annaks, peab ta ometi lubatud rahapalga maksma, millega rikkaks meheks tõusen.

Sedaviisi mõeldes sammus ta edasi, laulis ja vilistas kui lõoke, puhkas vahel põõsa varjus päeva palavust, magas öösel puu all või lagedal ja jõudis õnnelikult

kuningalinna selle päeva õhtuks, millal ta hommikul leivakoti põhja oli tühjendanud. Teisel päeval palus ta luba kuninga ette minna. Kuningas märkas ta osavat mõistust ning julgust ja nõnda saadi hõlpsasti kaubale. Kuningas küsis: «Mis su nimi on?»

Nupumees vastas: «Mu ristitud nimi on Nikodemus, aga kodus kutsuti mind ikka Nupumeheks, mis seda tähendab, et pea ja aru parajal kohal.»

«Ma tahan sind Nupumeheks jätta,» ütles kuningas, «sest sa pead oma nupuga kõik kahju mulle vastama, kui mingit õnnetust peaks juhtuma.»

Nupumees palus kuningalt seitsesada meest endale abiks ja hakkas ajaviitmata pidude ettevalmistamist toimetama. Ta laskis kakskümmend suurt rehehoonet ehitada, mis laiale lagendikule neljanurgeliselt nagu mõisa karjalaudad üles tehti, et lai õueruum hoonete vahele jäi, kuhu ainuke suur värav sisse viis. Rehekütmise tubadesse laskis ta suured keedupajad ja katlad müürida, keristele raudraamid teha, mille peal liha, käkki ja vorsti võis küpsetada. Teised rehed tehti katelde ja laiade tõrtega õlle pruulimiseks, nõnda et katlad soojas rehetoas, tõrred reheall seisid. Teised ahjuta hooned ehitati külmade roogade tarvis käsikambriteks, üks leiva, teine sepikute, kolmas saia jne. hoidmiseks. Kõik tarvidused, nagu: jahu, tangud, liha, sool, rasv, või ja muud laoti hoonete vahele õue peale kuhjadesse ja pandi viiskümmend sõjameest värava ette vahiks, et varga näpud kuhugi ei võinud puutuda.

Kuningas käis iga päev ettevalmistamist vaatamas ja kiitis Nupumehe osavust ja tarkust. Peale nimetatud hoonete ehitati veel mõnikümmend leivaahju lagedale ja pandi igale ahjule omajagu vahisoldateid juurde. Pidude tarvis tapeti tuhat nuumhärga, kaks tuhat vasikat, viis tuhat siga ja kesikut, kümme tuhat lammast ja palju muid pudulojuseid, mis igalt poolt karjade kaupa kokku aeti. Jõgedel nähti lootsikuid ja lotje, maanteil voorivankreid alati moona vedamas. Niisuguseid killavoore nähti juba

mõni nädal liikumas. Õlut oli üksi seitse tuhat aami pruulitud.

Ehk küll seitsesada abimeest hommikust õhtuni tööd tegid, vahete-vahel ka päevilisi lisaks võeti, siiski seisis kõige suurem mure ja hool Nupumehe kaelal, sest tema aru ja tarkus pidi igas paigas teistele teed juhatama. Kokkadele, leivaküpsetajatele ja õllepruulijatele oli ta kindla käsu andnud, et nad kuskil võõrast suud toitu ja jooki maitsma ei tohi lasta. Käsu vastu eksijad ähvardati sedamaid võllasse puua. Aga kus mõnda seesugust maiast võõrast nähtavale juhtuks, pidi mees silmapilk pidude valmistaja ette toodama.

Esimese pidupäeva hommikul toodi Nupumehele sõnumid, et tundmata vanamees ühte kööki tulnud ja kokalt luba palunud leemepajast kulbiga natuke rooga maitseda, mida kokk omast peast ei tohtinud lubada. Nupumees käskis võõra enese ette tuua. Natuke aega hiljemini toodi väike halli habemega vanamees tema ette. Mehike palus alandlikult luba pidude rooga ja keelekastet pisut maitseda. Nupumees käskis tal enesega seltsis ühte kööki tulla, kus ta, kui võimalik, soovi lubas täita. Minnes vaatas ta teraselt, kas mingit iseäralikku asja võõra vanamehe küljes leida oleks. Seal nägi ta hiilgavat kuldsõrmust vanakese pahema käe nimeta sõrmes. Kööki astudes küsis Nupumees:

«Mis pandi võid sa mulle anda, et midagi kahju ei sünni, kui sulle rooga maitseda annan?»

«Aus isand,» kostis võõras, «mul ei ole midagi pandiks anda.»

Nupumees näitas kena sõrmuse peale ja käskis sõrmuse pandiks panna. Vanarauk tõrkus paludes vastu, ütles sõrmuse kadunud naise mälestuse olevat, mida ta tõotust mööda iial oma käest ei tohtinud ära anda, sest et muidu õnnetus võiks tulla. «Siis ei ole mul võimalik su tahtmist täita,» ütles Nupumees, «pandita ei saa keegi minu käest kuiva ega märga maitseda.»

Maius kihutas vanarauka taga, et ta viimaks oma

sõrmuse pandiks andis. Kui ta nüüd kulbi tahtis katlasse pista, ropsas Nupumees talle selja tagant nii tugevasti kirvesilmaga pähe, et kõige tugevam nuumhärg selle löögi tagajärjel oleks maha langenud, aga väike vanarauk ei kukkunud siiski, vaid vaarus natuke jalul.

Nupumees sasis mõlema käega ta habemest kinni, käskis tugevad köied tuua, millega vanamehe käed ja jalad kinni köideti ja ta jalgupidi üles parrepuu külge tõmmati. Nupumees hüüdis pilgates:

«Kannata seal seni, kui pidupäevad mööda jõuavad, siis peame pikemalt aru. Sinu võimusõrmus jääb vaheajal minu kätte pandiks.» Vanamees pidi selle otsusega leppima: ta ei võinud kätt ega jalga oma kammitsas liigutada.

Nüüd hakati lustipidu pidama, kuhu rahvast igalt poolt tuhandete kaupa kokku kogus. Ehk küll pidud täis kolm nädalat vältasid, siiski ei olnud söögist ega joogist kuskil puudust, vaid kõigest jäi veel rohke osa järele. Rahvas tänas ja kiitis kuningat ja pidude valmistajat. Kui kuningas talle tingitud palka tahtis maksta, ütles Nupumees:

«Mul on veel ühe võõraga natuke asjatalitamist, enne kui palka tulen saama.»

Ta võttis seitse tugevat meest endale seltsiks kaasa, laskis nad tugevad vemblad kätte muretseda ja talutas siis sinna, kuhu ta vanamehe kolme nädala eest parre külge oli riputanud. «Mehed! sasige vemblad tugevasti pihku ja virutage mul vanameest nii, et ta seda sauna ja meie võõruspidu eluajal ei unustaks!»

Mehed hakkasid seitsmekesi koledal kombel vanameest parkima, nii et nad tal elu kippusid võtma; aga nende valusad vopsud katkestasid aegamööda köie otsa parrest, kuhu jalad üles olid seotud. Põrandale kukkudes vajus mehike tuulekiirusel maa alla. Aga lai auk jäi sinna, kust ta oli alla pääsenud. Nupumees ütles:

«Pant on minu käes, millega ta järele pean minema. Viige palju terviseid kuningale ja öelge, et kui ma

tagasi ei peaks tulema, siis mu teenistuse palk vaestele jagataks.»

Ta puges sedasama urgasteed mööda maa põhja, kuhu vanamees oli läinud. Esiteks leidis ta tee väga kitsa, aga mõne sülla sügavusel palju laiema, nõnda et ta hõlpsasti võis edasi minna. Trepiastmed hoidsid jala libisemast, nii et pimedas midagi karta ei olnud. Ta oli tüki aega käinud, enne kui ukse taha jõudis. Ukseprao vahelt tuppa luurates nägi ta kolme noort tütarlast istumas ja tuttava vanamehe pea oli tüdruku süles. Tütarlaps ütles:

«Kui veel paar korda peamuhku noateraga vajutan, siis kaob paistetus ja valu.»

Nupumees mõtles: see on vististi mu kolme nädala eest vajutatud kirvesilma ase. Ta tahtis niikaua ukse taga oodata, kuni pererahvas magama läheb ja tuli toas kustutatakse. Vanamees palus:

«Aidake mind kambrisse, et sängi puhkama saan, keha on väga põrunud, nii et kätt ega jalga või liigutada.»

Seepeale viidi ta kambrisse magama. Videviku ajal, kus tüdrukud toast olid läinud, puges Nupumees salamahti tuppa, kus ta kaljaastja taga peiduurka leidis.

Tütarlapsed tulid natukese aja pärast tagasi ja rääkisid isekeskis tasakesi, et vanataat uuesti ei ärkaks.

«Peamuhust ei ole viga,» ütles üks, «ja põrunud keha paraneks ka aegamööda, aga taadi kadunud võimusõrmust ei või kuidagi viisi tagasi saada: see kahju on otsata suur ja vaevab teda vist enam kui kehavalu.»

Õhtu hilja norises vanataat kambris, kui Nupumees peiduurkast välja tuli ja tütarlastega sõprust tegi. Esiotsa näisid piigad küll ehmatanud, aga kaval noormees oskas nende kartust kahandada, nii et nad ta ööseks sinna jätsid. Ta oli tütarlaste suust kuulnud, et vanamehel kaks haruldast asja, kuulus mõõk ja pihlakane vitsake, pidid olema, mis ta minnes kaasa tahtis võtta. Vitsake tegi merel mehele silda ette ja mõõgaga võis perekama sõjaväe hävitada.

Teisel õhtul oli Nupumees mõõga ja vitsakese kätte saanud ja hommikul enne valget noorema piiga abiga minema läinud. Aga ukse eest ei leidnud ta endist urgasteed, vaid laia õue, ja kaugemal lainetas kopli tagant meri.

Tütarlastel oli pärast ta lahkumist isekeskis sõnavahetus tõusnud, mis nii kõrgeks läks, et vanamees nende kärast üles ärkas. Ta märkas nende tülist, et keegi võõras siin oli käinud, tuli vihaga sängist ning leidis mõõga ja vitsakese varastatud.

«Mu kallim varandus on riisutud!» möirgas ta, kehavalu unustades, ja tormas uksest välja.

Nupumees istus alles merekaldal ja mõtles, kas vitsakese rammu pidi katsuma või teist kuiva teed otsima. Äkitselt kuuleb ta kohinat oma selja taga, nagu tõstaks marutuult. Üle õla tagasi vaadates näeb ta vanamehe suisa oma poole jooksvat. Püsti karates on tal veel aega vitsaga merelaineid lüüa ja hüüda: «Sild ees, vesi taga!» Kui sõna suust tulnud, leiab ta end merel silla peal tüki maad kaldast eemal.

Vanamees tuleb ähkides ja puhkides kaldale, kuhu ta seisatab, kui varast merel silla peal näeb. Ta hüüab lõõtsutades: «Nikodemus, pojuke! kuhu sa lähed?»

— «Kodu poole, papake!» anti vastuseks.

«Nikodemus pojuke! sa lõid kirvesilmaga mulle pähe ja riputasid mu jalgupidi parsile?»

— «Jah, papake.»

«Nikodemus, pojuke! Kas lasksid mind seitsmel käel virutada ja viisid mu kuldsõrmuse?»

«Jah, papake.»

«Nikodemus, pojuke! Kas sõbrustasid mu tütardega?»

— «Jah, papake.»

«Nikodemus, pojuke! Kas oled mõõga ja vitsakese varastanud?»

— «Jah papake.»

«Nikodemus, pojuke! Kas tahad tagasi tulla?»

— «Jah, papake!» andis Nupumees jälle vastuseks.

G. Reindorff 1945

Vaheajal oli ta silda mööda nii kaugele saanud, et vanamehe juttu enam ei kuulnud.

Üle mere jõudnud, kuulas ta ligemat teed kuningalinna ja tõttas sinna oma palka nõudma.

Aga, ennäe, seal leidis ta lood hoopis teisel joonel, kui oli lootnud. Ta vennad olid mõlemad kuninga teenistuses, üks kutsariks, teine kammerteenriks. Mõlemad elasid priskesti ja olid rikkad mehed. Kui Nupumees kuningalt oma palka läks paluma, ütles kuningas: «Olen sind juba terve aasta oodanud, ja kui sinust kuskil ei kuuldud ega nähtud, arvasin sind surnuks ja tahtsin su palga lasta vaestele jagada, nagu olid käskinud. Vaata, seal tulid ühel päeval su vanemad vennad su palka pärima. Andsid asja kohtu kätte, kus palk õigust mööda neile mõisteti, sest et sind enam elus ei arvatud olevat. Hiljemini võtsin su vennad oma teenistusse, kus nad praegu alles on.»

Nupumehele näis kuninga jutt kui imelik unenägu, sest et ta enda teada kauemini kui kaks ööd maa all vanataadi majas ei olnud ja tagasi tulles mõned päevad teel oli kulutanud; aga nüüd näis, et iga öö aasta pikkune oli olnud. Ta ei tahtnud vendadega hakata kohut käima, jättis neile raha, tänas jumalat, et eluga oli tagasi pääsenud, ja tahtis uut teenistust minna otsima.

Kuninga kokk võttis ta oma poisiks, kus ta iga päev küpsetatud liha vardas pidi ümber pöörama. Ta vanemad vennad põlgasid teda halva ameti pärast ega tahtnud temaga läbi käia, aga Nupumees armastas neid siiski. Nõnda oli ta ühel õhtul vendadele mõnda sellest rääkinud, mis ta allilmas oli näinud, kus hanedel ja partidel kuld- ja hõbesuled seljas olnud. Vennad viisid kuuldud jutu kuninga ette ja palusid nooremat venda sinna läkitada, et ta haruldast lindude sugu siia tooks. Kuningas laskis kokapoisi kutsuda ja käskis teda teisel hommikul sinna maale minna sealt kallisulelisi lindusid tooma.

Raske südamega läks Nupumees teele, võttis siiski salaja hoitud sõrmuse, vitsakese ja mõõga kaasa. Mõne päeva pärast sai ta mereranda, kus ta enne tagasi tulles

oli olnud; seal nägi ta vanameest kivi ääres istumas. Nupumehe ligemale jõudes küsis pika habemega vanamees: «Miks on su meel nukker, vennike?» Nupumees rääkis talle oma kibeda loo. Vanamees käskis tal julge ja kartmata olla.

«Niikaua kui võimusõrmus sinu käes on,» ütles vanamees, «ei või sulle midagi viga sündida.»

Ta andis Nupumehele konnakarbikese, käskis nõiavitsaga silla teha, kuni ta keset merd saaks, seal pidi ta pahema jalaga konnakarbile astuma, misläbi ta allilma jõuab, kus pererahvas parajasti magab. Edasi käskis ta ämblikuvõrgust koti õmmelda, hõbe- ja kuldsulgsed lestjalad sinna sisse pista ja siis viibimata tagasi tulla.

Nupumees tänas mõnusa õpetuse eest ja tõttas minema. Asi läks ettekuulutust mööda korda; aga vaevalt oli ta oma saagiga mere kaldale jõudnud, seal oli vanapoiss ähkides ja puhkides tema kannul ja ta kuulis sillale saades jälle küsimusi, nagu esimeselgi korral: «Nikodemus, pojuke! Sa lõid kirvesilmaga mulle pähe ja riputasid mind jalgupidi parsile?» jne., kuni viimaks lestjalgsete vargus veel juurde lisati. Nupumees andis iga küsimise peale «jah» vastuseks ja tõttas minema. Nagu halli habemega sõber minnes oli kuulutanud, sai ta õhtul kalli linnukoormaga kuningalinna; ämblikuvõrgust tehtud kott pidas nad kinni, nii et ükski lahti ei pääsenud. Kuningas kinkis talle jootraha ja sundis ta teisel päeval jälle tagasi minema, sest ta oli vendade suust kuulnud, et allilma peremehel väga palju kuld- ja hõbe-majariistu olla, mida kuningas endale himustas.

Nupumees ei tohtinud käsu vastu tõrkuda; siiski läks ta nukral meelel teele, sest ta ei võinud ette teada, kuidas asi edasi läheb. Aga merekaldal tuli halli habemega vanamees talle lahkesti vastu ja küsis kurvastuse põhjust. Siis andis ta Nupumehele jälle konnakarbikese ja peotäie lähkrikive; õpetas pealegi nõnda:

«Kui pärast lõunat sinna saad, on peremees parajasti sängis leiba luusse laskmas, tüdrukud ketravad toas vok-

kide taga, seni kui vanaeit köögis kuld- ja hõberiistu haljaks küürib. Roni hiljukesi korstna otsa, viska nuustikusse seotud lähkrikivid vanaeidele kaela, rutta ise kannul järele, pista kallid riistad ämblikuvõrgust kotti ja siis minema, nii kuidas jalad kannavad.»

Nupumees tänas ja täitis saadud õpetuse igas tükis. Aga kui lähkrikivide nuustikuke ta sõrmelt pääses, kasvas ta kohe kuuevakaseks munakividega täidetud kotiks, mis vanaeide puruks maha rabas. Sedamaid oli Nupumees kõik kuld- ja hõberiistad ämblikuvõrgust kotti ajanud ja teele kihutanud.

Vanapoiss arvas kivikoti kolinat kuuldes korstna maha langenud olevat, ega usaldanud niipea vaatama minna. Kui ta tüki aega hüüdis ja vanaeidelt vastust ei saanud, pidi ta viimaks ise vaatama minema. Õnnetust leides ruttas ta varast taga kihutama, kes veel kaugel ei võinud olla. Nupumees oli juba merel, kui tagakihutaja ähkides ja puhkides kaldale jõudis.

«Nikodemus, pojuke!» jne., küsis vanapoiss jälle kõik endised küsimused otsast otsani. Viimane küsimus oli: «Nikodemus, pojuke! Ära sa mu kuld- ja hõberiistad varastasid?» — «Ära, papake!» anti vastuseks. — «Nikodemus, pojuke! Kas lubad veel tagasi tulla?» — «Ei, papake!» kostis Nupumees ja ruttas silda mööda edasi. Ehk küll vanapoiss varga kannul sõimas ja sajatas, siiski ei võinud ta teda kinni saada, sest et kõik nõiariistad varga käes olid.

Nupumees leidis halli habemega vanakese jälle merekaldalt, viskas raske kuld- ja hõbeasjade koti seljast, mille ta üksnes võimusõrmuse abil jõudnud ära kanda, ja istus siis maha väsinud jalgu puhkama. Juttu ajades kuulis ta nüüd vanamehe suust mõndagi, mis teda kohkuma pani. Vanake ütles:

«Vennad vihkavad sind ja püüavad sulle igal viisil otsa teha, kui sa nende peetud kurjale nõule ette ei jõua. Nad kihutavad kuningat sulle niisugust tööd andma, mille juures sa hõlpsasti surma leiaksid. Kui sa täna õhtul rikka

koormaga kuninga ette astud, saab ta su vastu lahke olema; siis palu endale armupalgaks, et kuningatütar õhtul salamahti ukse taha kuulama saadetaks, mis su vennad isekeskis räägivad.»

Kui Nupumees hiljemini rohke varandusega kuninga ette astus, mida vähemasti kümne hobuse koormaks võis arvata, leidis ta kuninga väga lahke ja helde enese vastu. Nupumees palus nüüd armupalgaks, mis halli habemega vanake oli käskinud. Kuningas rõõmustas, et varakandja suuremat palka ei küsinud, ja käskis tütre õhtul ukse taha salamahti kuulama minna, mis kutsar ja kammerteener isekeskis räägivad.

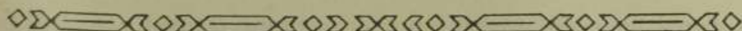
Heal põlvel ülemeelseks läinud vennad hooplesid oma õnnega ja, mis veel rumalam oli, laimasid sealjuures valelikult kuningatütart.

Kutsar ütles: «Ta on mitu korda öösel minu juures magamas käinud.»

Kammerteener kostis naerdes: «See tuli sellest, et ma teda enam ei tahtnud ja ukse ta eest kinni panin; muidu oli ta igal öösel minu sängis.»

Häbi- ja vihapunetusega astus tütar kuninga ette ja rääkis silmapisaratega, mis häbemata valet ta oma kõrvaga teenrite suust oli kuulnud, ja palus üleannetuile nuhtlust. Kuningas laskis nad sedamaid vangitorni heita ja teisel päeval, kui nad kohtu ees oma süü olid üles tunnistanud, ära hukata. Aga Nupumees tõusis kuningale nõumeheks.

Mõne aja pärast tungis üks võõras kuningas suure sõjaväega riiki ja Nupumees läkitati vaenlaste vastu sõtta. Seal tõmbas ta oma allilmast toodud mõõga esimest korda tupest ja hakkas vaenuväge niitma, kuni lühikese aja järel verisel lahingulagedal kõik otsa leidsid. Kuningas rõõmustas sõjavõidu üle nõnda, et Nupumehe enda väimeheks võttis.

HARULDANE NAISE TRUUDUS

Vanal ajal elas põhjatu rikas noor kaupmees; tal oli üheksasada üheksakümmend üheksa laeva, mis ühtepuhku kaugele võõrastele maadele kaupa vedasid ja sealt ka teist kaupa või selget raha peremehele jälle tagasi tõid. Et laevu täis tuhat saaks, seepärast laskis ta veel ühe uue laeva ehitada.

Kui laev valmis saanud ja praegu pukkidelt taheti alla merde lasta, siis juhtus kogemata, et üks kangipuu laeva peremehe külge puutus ja ta püksid ülalt värvlist kuni sääreni lõhkus. Rikkal mehel on rebenenud pükstega palju halvem lugu kui vaesel, kelle juures niisugust asja palju tähele ei panda; aga kuulus kaupmees pidi kartma, et inimeste silmil muud sihti enam ei võinud olla, kui tema kärisenud püksid. Ta küsis seepärast arglikult teed ligema sikusõitja poole, kes tekkinud viga võiks parandada. Teda juhatati sadama ligidale ühte väikesesse põikuulitsasse, kus üks rätsep elavat.

Väike nõelakuningas vaatas läbi laiade prilliklaaside kaupmehe-isanda püksihaavu, laskis õpipoisil haiged püksid isandal jalast tõmmata ja andis, seniks kui neid kokku õmmeldi, ühe pika laia kuue kaupmehele kehakatteks. Ja et mehel oodates aeg igavaks ei läheks, palus rätsep teda niikauaks teise tuppa oma tütarde juurde minna.

Jumal oli väikest sikusõitjat kolme väga kena tütrega õnnistanud, kellest noorem niisama jumeda näo kui viisaka olemisega oli. Püksata kaupmehe süda oli sedamaid

rätsepa noorema tuikese poole vajunud ja seal veel kiiremalt sõbrustanud, kui püksid kokku õmmeldi. Kui hiljemini rätsepapoiss parandatud pükstega tuppa astus, oli kaupmehel paha meel usinate sõrmede peale, et nad talle pikemat aega ei andnud kauni neitsiga magusat juttu vesta. Püksid jalga ajanud ja meistrile rohke palga töö eest maksnud, läks ta veel kord kambrisse tütreid jumalaga jätma ja neitsisid endale võõrsile paluma, kus kahe nädala pärast uhke ilupidu saavat olema. Tütarlapsed tänasid lahke palumise au eest, aga lisasid kahetsedes juurde, et neil niisuguseid riideid pole selga panna, kui uhke pidu nõuab.

«Riided jäävad minu mureks,» ütles kaupmees, «ja nii on meie kaup koos, et teid nimetatud päeval minu katuse all võin vastu võtta.»

Koju jõudnud, polnud tal kiiremat tööd, kui neliteistkümmend tükki kõige ilusamat siidriiet poest välja otsida ja rätsepa tütardele läkitada, keda ta suusõnaga veel paluda laskis, et nad endile kolmekesi igast tükist täielikud ülikonnad laseksid õmmelda, et neil igaühel neliteistkümmend isesugust ülikonda oleks, sest lustipidu vältavat neliteistkümmend päeva ja seal peavad neitsitel iga päev ise riided ja iga kord ühest tükist olema.

Nüüd oli nõelanäpukestel linnas kiirust: kahe nädalaga pidid nelikümmend kaks naisterahva siidülikonda pitside, paelte ja poortidega olema valmis õmmeldud ja neitsitele selga passitud, et kuskil kühmu või viga ei leitaks. Ja tõepoolest toimetati töö nimetatud päevaks valmis, sest rikas kaupmees maksis kiire töö eest kahevõrra palka.

Kui nüüd esimese pidupäeva õhtul sikusõitja tütred nii uhkesti ehitult rikka noore kaupmehe pidule tulid, venisid mitme neitsi ja mamsli huuled kadedusest pikemaks, sest et neil nii ilusaid riideid ei olnud. Nende kadedus kasvas päev-päevalt suuremaks, kui rätsepa neitsid igal õhtul teistes uutes ülikondades sinna tulid, mida veel ei olnud nähtud. Aga mis naisterahvaste kadedustuld

veel enam lõkendama kihutas, oli see, et rikas kaupmees kedagi lahkemalt vastu ei võtnud kui rätsepa tütreid. Neljateistkümnendal õhtul, pidude lõpetusel, kinkis kaupmees rätsepa nooremale tütrele raske kuldkee ja kalliskividega kuldsõrmuse, mis mõnituhat rubla väärt arvati. Selle armupandiga oli ta neitsi endale kihlanud.

Neli nädalat hiljemini valmistati uhked pulmad, mispeale rätsepa noorem tütar kui rikka mehe abikaasa uhkesse majja elama läks.

Viha ja kadedus rätsepatütre kogemata õnne üle tegi linnarahva nagu pööraseks. Kõige suurem meelepaha oli ühel kehvaksjäänud krahvil, kelle tanuta õde hea meelega kaupmehele oleks käe andnud ja kaasaraha asemel suure soo au tema kotta viinud; ja rikkalt õemehelt võis pealegi mõni kullatükk ka venna tühja kukrusse kukkuda. Kaupmehe kosimine oli nende mõlemate lootused tuulde ajanud; seda ei võinud krahv talle andeks anda ja pidas salamahti nõu, kuidas õe põlgamist rätsepa väimehele saaks tasuda.

Kaupmees käis õhtul sagedasti trahteris tuttavate seltsis aega viitmas, kus ta ka krahvihärraga mõnel korral kokku juhtus.

Ühel õhtul pistis ta kaupmehele kirbukese kutistajaks kõrva, kui nõnda juttu alustas: «Teil on väga kaunis noor abikaasa majas: ma panen imeks, kuidas te usaldate kodunt õhtul ära minna ja nooriku üksi jätta. Või kas usaldate naise truudust? Seda ei ole vist veel maailmas leitud, et kena naine mehe vastu truuks jääb.»

Kaupmees kostis: «Te laimate mu naist kadeduse pärast. Aga kuidas võiksite juttu tõeks teha, kui teilt tunnistähti tahaksin nõuda?»

Krahv tõotas sedamaid oma sõnad tõeks teha, kui kaupmees talle loa annaks noore emanda juures sagedasti võõraks käia. Kaupmees vihastas enam ta häbemata jutu üle, kui välja näitas, siiski oli ta mõttes kahtlema hakanud, kuni ta viimaks krahviga selle peale kihla lõi, et krahv tema suure varanduse palgaks saab, kui ta

emanda peale tõstetud laimamise tõeks jõuab teha. Aga emand ei tohtinud sest kihlalöögist midagi märki saada. Kui tunnismeeste juuresolekul kaup oli tehtud, pidi krahv oma õnne katsuma.

Kaupmees rääkis õhtul koju tulles noorele emandale, kuidas ta asjatalituseks pikema aja peale kodunt pidi ära minema ja vast mõne nädala pärast pikalt teekäigult tagasi jõudma. Kõik kodused talitused ütles ta seniks krahvihärra hooleks andvat, kes juba täna ta majja tulevat. Emand soovis teele kaasa minna, aga kui mees seda igatsemist ei täitnud, ütles ta: «Tehke, kuidas tahate, mina pean kõigega rahul olema.» Kui kaupmees teisel hommikul krahviga veel kihlalöömise pärast üht-teist salaja oli rääkinud, läks ta teele, ja nooriku silmaveepisarad olid ta saatjad.

Pikk teekäik ei läinud kaupmehel seekord kaugele, ta oli linna alevis endale korteri üürinud, kus ta vaikselt hiire kombel elas, kõrvad alati kuulamas, mis sõnumeid noorikult tuuakse. Karske noorik oli pärast mehe lahkumist oma kambrisse läinud ja kindlasti nõuks võtnud, seni kui mees kodunt ära jääb, ei kuhugi poole võõrsile minna ega kedagi muud võõrast peale oma õdede oma majas vastu võtta. Seega lootis ta tühja keelepeksmist rahva keskel ära hoida. Vaene loom, kes võrkusid ei tundnud, mis tema jalga püüdsid kütkendada! Toidu laskis ta iga päev tüdrukul oma kambrisse tuua, ja kui ta pühapäeval kirikusse läks, pidi tüdruk teda iga kord saatma.

Veerand aasta pärast tuli mehelt kiri, et asjatalitus palju pikemale viibivat kui ette oli arvatud, mispärast kogunisti võimalik ei olevat tagasituleku aega nimetada. Seda kirja ei andnud krahv emandale, vaid kirjutas kaupmehe nimel teise, valekirja, milles ta võõra maa lustlikku elu ja ilu kiitis ja viimaks emandale nõu andis krahvihärra seltsis aega viita, et ootamine väga igavaks ei läheks. Emand kirjutas tõtt mööda vastu:

«Ma elan üksi oma vaikses kambris, ei himusta ka ühtki seltsimeest endale ajaviiteks, vaid palun aga

iga päev jumalat, et ta teid teelt õnnelikult tagasi saadaks mu igatsemist täitma.»

Ka see vastus ei pääsenud iial kaupmehe silma ette. Krahv kirjutas emanda nimel jälle teise petiskirja, milles ta kiitis, nagu oleks ta iga päev kas linnas võõraks käinud, või omas kojas võõraid vastu võtnud, või jälle krahvihärra seltsis aega viitnud, nõnda et tal igatsemist mehe järele iial mõttesse ei tulnud. Niisugust kurja pettust tegi krahv iga kord, kui emand ja isand teineteisele kirjutasid; sest ta oskas teiste inimeste käekirja nii osavasti järele teha, et abielurahvas sest aru ei saanud. Kui kaupmees viimaks kirjutas, et ta mõne nädala pärast koju lootis tulla, siis ei andnud krahvihärra seda kirja emanda kätte, vaid käskis valesõnumeid välja laotada, kui oleks kaupmees võõral maal otsa leidnud. Vaene leseks jäänud emand nuttis ja leinas härdasti, laskis musta riidega toa seinad kinni katta, pani endale leinariided selga, ega lasknud mitte enam oma õdesidki võõrsile tulla; aga kirikus käis ta igal pühapäeval pärast nagu ennegi.

Kõik kavalus ja pettus, mis krahv tänini teinud, läks asjata tuulde, tal ei olnud võimalik kaupmehe-emandaga kokku saada ega ligemalt sõbrustada; niisama vähe oli tal tunnismärki, miska emanda peale oleks võinud süüd tõsta. Siis pidas ta nõu veel kord kavalust katsuda. Ta laskis ühel päeval tüdruku kaudu emandat paluda, et emand riidekirstu ööseks oma kambrisse hoida võtaks, kuni see teisel hommikul jälle ära viiakse, sest majas ei pidanud kuskil tühja ruumi olema, kuhu kirstu oleks võinud panna. Emand, kes mingit kavalust ja pettust ei kartnud, lubas palumise täita. Krahv oli ise salamahti kirstu pugenud ja sedaviisi emanda kambrisse saanud. Õhtul magama heites oli emand kuldkee kaelast võtnud ja voodi ette lauale pannud; isand oli selle kee toonud kihlamise andeks, seepärast kandis emand iga päev keed kaelas.

Kui ta nüüd öösel rahulikult magas, puges krahvihärra tasahiljukesi kirstust, napsas kuldkee laualt, pistis

tasku ja tõttas oma varjuurkasse tagasi, kust ta hiljemini kirstuga ära kanti.

Varastatud kuldkee pidi kaupmehele tunnistama, et emand abielu oli solkinud ja kee krahvile armupandiks kinkinud. Emand ei olnud leinakurbuses kuldkeed tähele pannud, kui ta hommikul üles tõusis, ehk ta küll muidu iial armsa abikaasa kingitust kaela panemata ei jätnud.

Pärast lõunat kogemata aknast uulitsale vaadates, näeb ta surnuks arvatud abikaasat tagasi tulevat. Silmapilk kisub ta mustad leinakatted seintelt, jookseb rõõmust nuttes isandale vastu ja langeb ta kaela. Kaupmees, võõras ja külm kui jäätükk, ei näita midagi rõõmu, sest ta peab naise rõõmustust petlikuks silmakirjaks; — krahvihärra oli talle kirbu kõrva pannud, mis kuskil enam rahu ei andnud. Emand tahtis sedamaid kööki rutata teelt tulnud mehele rooga valmistama, aga isand keelas seda tegemast; ta lubas ise õhtusöögi pärast muretseda.

Kui nüüd õhtusöögiaeg jõudis, toodi puuvaagen jahupudruga lauale; kaks puulusikat oli pudru sisse pistetud. Emand ajas silmad laiali ega teadnud, mis ta sellest asjast pidi arvama. Kaupmees ütles kurva ja tõsise sõnaga:

«Täna õhtul tahame pudruvaagnast veel viimast korda kõhud täita, sest see on kõik, mis mulle endisest suurest varast üle on jäänud. Homme oleme kerjused, kel enam leivakoorukest ei ole.»

Emand palus nutuga seletada, mis kogemata õnnetus nad korraga kehvaks oli teinud.

«Selle õnnetuse oled sina sünnitanud,» kostis mees, «sinu eksitus abielutruuduse vastu on meid nii kaugele viinud, et kerjakepid peame kätte võtma. Kus on su kuldkee, mis sulle kihluse pandiks kinkisin?»

Nüüd vast pani emand tähele, et tal keed kaelas ei olnud. Ta kargas ehmatades laua tagant ja jooksis oma kambri, unustatud keed tooma. Sealt ei leidnud ta midagi. Ta hakkas keed otsima, aga kaupmees ütles keelates:

«Jäta tühi tembutamine, millega mind arvad petta! Tean, sa oled kee ise ära kinkinud, mis praegu armukese käes on.»

Mis võis naisel salgamine ja vabandamine siin aidata? Üleannetu krahvihärra leidis kuldkee abil igalt poolt enam usaldust, sest inimesed usuvad palju kergemini paha kui head; peale selle võis ta tunnismärgiga kohtu ees oma sõnad tõeks teha ja selle peale vanduda, et ühe öö emanda kambris oli olnud.

Nõnda mõisteti viimaks, emanda vabandamisest hoolimata, kohtus otsuseks: abielurikkuja naine viiakse laevaga kõrgele merele ja visatakse seal laevalt vette kaladele roaks. Aga kaupmees heidetakse kergemeelse kihlalöömise nuhtluseks ja teistele ähvarduseks eluks ajaks vangitorni.

Viimane kergemeelsele mõistetud kohtuotsus oli tõesti paras, aga süütule naisele tegi ilmalik õigus väga rasket ülekohut. Rikka kaupmehe endine varandus mõisteti kõik krahvihärrale omanduseks. Õnnetu kaupmees palus oma abikaasale veel ainukest armu, et teda enne uputamist tõrvatud riidesse õmmeldaks ja kakskümmend vöö sisse õmmeldud kuldtukatit kaasa antaks, et kui lainetest väljavisatud keha kuhugi võõrasse randa peaks ujuma, siis rahvas leitud raha eest temale haua valmistaks. Kohus täitis ta palve.

Nõnda viidi endine rikas kaupmees ahelais vangitorni, kuna ta süütu abikaasa laevaga kaugele merele saadeti ja seal lainetesse visati. Tõrvatud riidest tehtud ülikond paisus kui põis laiali ja kandis õnnetut emandat lainetel, nii et ta põhja ei vajunud. Halastamata laevamehed hüüdsid naerdes: «Küllap vesi neelab aegamööda saagi!» ja pöörasid kodu poole minema ega mõelnud pikemalt viletsa looma peale, kes kui lagleke laiadel lainetel ujus.

Jumala mõtted käisid teisiti kui eksijatel inimestel. Tema halastus ei lasknud süütut hinge elusalt mere põhja minna, vaid juhatas imelikul kombel teed, et ta hädast võis pääseda. Merelained pidid tõrvatud rii-

desse õmmeldud naist kolm päeva ja kolm ööd oma turjal kandma ja viimaks kaugele võõra maa kaldale viskama.

Ehk küll emand väga väsinud oli, kui ta kuivale oli saanud, siiski ei unustanud ta jumalale tänu andmast imeliku abi eest, mis teda surmaviletsusest päästnud. Pärast tänamist heitis ta murule magama ja pika vintsutuse rasket väsimust puhkama, et tulevase aja vastu eluvõimu koguda. Veel ei olnud ta silmad laugele vajunud, seal kuulis ta kaht musta lindu kõrgel kuuse ladvas nõnda kõnelevat:

«Seal on praegu,» ütles esimene lind, «üks vilets loomake ranna kaldal maas, kelle lühikese aruga inimesed oma seltsist on välja tõuganud. Ta vaene leiab siin rannas, kus ühtki elulist ei ole, viimaks ometigi otsa, ehk ta küll hõlpsasti end võiks päästa.» — «Kuidas nii?» küsis teine lind. «Vaata,» kostis esimene jutunokataja, «ehk ta vaene küll väga väsinud on, siiski peaks ta oma jõu kokku võtma ja penikoorma osa teed paremat kätt mööda rannakallast edasi minema, kus vaga kirikuõpetaja elab, kes ta lahkesti vastu võtaks ja ta väsinud keha karastaks. On ta seal mõne päeva puhanud ja oma rammu kosutanud, siis võiks ta suurde linna minna, mis kirikust kaugel ei ole ja kus rahval veepuudus on, sest et kuri nõid mõnesaja aasta eest maa all kõik veesooned on kinni pannud, nii et kaevudesse muud veepiiska ei tule, kui mis vihmasagar pilve rinnast lüpsab. Siiski oleks pisike asi linnarahvale joogivett anda.»

«Kuis nõnda?» küsis teine mustlind.

«Kas näed!» kostis esimene, «keset turgu seisab suur hall raudkivi, mille all kõik allikasooned lukkus seisavad Ei ole suuremat tööd tarvis kui lukukivi lasta üles kangutada, küllap siis maa põhjast veesooned rohkesti märga välja immitseksid. Pealegi võiks see inimene rohket palka saada, kes linnarahvale vett annaks. — Aga see vaene naisterahvas võiks leida veel suuremat au ja õnne, kui ta kuningalinna läheks ja seal kuninga ainukese

poja terveks teeks, keda tänini arstid ei võinud aidata ega pulbrid parandada, ei ka tohtrid tervistada. Nõnda on vaene noormees juba seitse aastat sängis ega leia kuskilt abi, sest et inimeste mõistus ta haigust ei jõua ära tunda. Ja ometigi võiks kuningapoeg pisukese vaevaga oma tervise kätte saada, kui talle haiguse-vastalist arstirohtu antaks.»

«Mis rohud võiksid ta tõbe kergendada?» küsis teine tark lind.

«Tõve parandamine oleks pisuke asi,» nokatas jutuvestja pikemalt. «Seal poleks suuremat tarvis kui toomkirikusse minna ja altarist paremat kätt kolmandasse kirikupinki astuda, seal põrandalaud üles kangutada, kus all hiirepesa seisab. Kui pesa poegadega tükkis välja võetakse, pajas või katlas veega ära keedetakse, vedel läbi rätiku kurnatakse ja pudelisse valatakse, siis oleks terviserohi käes. Igal hommikul ning õhtul üks lusikatäis hiire rammusat vedelat haigele juua anda ja sellesama märjaga rindu väljastpoolt määrida — see teeks haige mõne päevaga terveks.»

Väga kahju, et meie päevil maa- ja linnaarstid linnukeelt ei oska, mis neid mõnikord teele võiks juhatada, kus nad omast peast asjaga toime ei saa. Aga ka mõnele ennasttäis ninatargale, kes mõnusamat inimese õpetust põlgab, võiks ehk lindude jutust paremaid mõtteid ahtrasse pähe tulla. Aga läki jutujoonele tagasi.

Kui õnnetu emand mustade lindude tarkust oli kuulnud, uinus ta magama. Imelikul kombel laskis jumala heldus magades uut rammu ta kehasse kosuda; ehk ta küll kolm päeva eineta oli olnud, siiski ei tundnud ta ärgates ei väsimust ega tühja kõhu näpistust. Tarkade lindude kõne tuli talle sedamaid meelde; siiski ei võinud ta selgesti öelda, kas lugu ärkvel või unenäos oli sündinud. Aga et tal mingit paremat nõu ei olnud, tahtis ta juhatatud katseteed ette võtta. Suure vaevaga jõudis ta õhtu eel kirikuõpetaja majja, kus head inimesed ta lahkesti vastu võtsid ja ta eest muret kandsid.

Mõne päeva pärast tundis ta küllalt jõudu pikemat teekäiku ette võtta. Õpetaja ja pererahvas palusid teda veel mõne päeva neile võõrsile jääda, sest ta oli neile kõigile armsaks saanud, aga ta ei tahtnud neile kauemini koormaks jääda, vaid tänas heategemise eest, jättis jumalaga ja läks siis teele, lindude juhatamist mööda pikemalt õnne katsuma. Et mustade lindude teejuhtimine esimeses tükis tõeks oli läinud, seadis ta sammud veeahtra linna poole.

Seal tuli tal mõttesse, et kui ta naisterahva riietes sinna läheks, siis linnarahvas ta tarkusest palju lugu ei hakkaks pidama. Vanal heal ajal ei sallitud veel kanalaulu, nagu meie päevil, kus mõni kukk kiidab, kuidas tibuke juba poole sääre kõrguselt laulu oli tõotanud, mispärast ta lauliku noore kana ise turule kannab, hüüdes: «Tulge ja kuulge, kui kenasti minu tibuke laulab!»

Emand ostis endale meesterahva riided ja läks mehe näol linna. Ta piiras oma pikad juuksed pea ümbert lühemaks, pani sinise kuue selga, punase võõ niuete ümber ja kirju särgi pükstele, nii et ta kui loodud venelane näis. Kui ta mõne päeva pärast linna jõudis ja trahterisse korterisse asus, leidis ta söögilaualt mitmesuguseid jooke, põletatud ja joodavat viina, õlut ja mõdu, aga vett ei olnud piisakest nähtaval. Ta palus klaasi joogivett tuua. Trahteri peremees ütles kahetsedes:

«Aus isand, te võite kõiksuguseid jooke meie linnast janukustutuseks saada, aga värsket vett ei või me teile kõige kõrgema hinna eest anda: vett peame väga kaugelt vedama põuasel ajal nagu praegu, kus jumal pilvest märga ei anna.»

«Miks te ei lase kaevusid kaevata?» küsis meheks moondatud emand.

Trahteri peremees kostis: «Kaevusid on meil vanast ajast saadik paljugi kaevatud, aga muud vett ei tule iial nende sisse kui vihmasajust. Meie linnavalitsus on juba otsatult palju raha kulutanud ja suurt palka sellele tõotanud, kes oskaks veekaevu jälile juhatada; ja ehk küll

igalt poolt palju osavaid kaevumeistreid siin on käinud oma õnne katsumas, ei ole veel ükski neist veesooni leidnud.»

Emand ütles: «See lugu näib väga imelik! Tahan pärast lõunat teie linna hulkuma minna, ehk leian kogemata rohukasve, mis allikasoont juhatavad.»

«See oleks tühi vaevamine,» ütles trahteri peremees, «siiski võite oma õnne katsuma minna.»

Kaupmehe-emand luusis ühest uulitsast teise, kuni ta turule jõudis. Seal leidis ta suure halli raudkivi, nagu mustad linnud oma jutus olid tähendanud; ja et nende kaks esimest kuulutust tõeks olid läinud, kasvas tal julgus, vee vangistusest päästmine käsile võtta. Ta läks linnaülema juurde, nimetas end kaevumeistriks ja tõotas linnale vett muretseda, kui talle niipalju töömehi ja riistu antakse, kui parajasti tarvis. Aga linnaülemale tuli meelde, missugust rahakulutust asjata töö tänini oli teinud, seepärast palus ta tühi katsumine parem tegemata jätta.

Kaevumeister ei lasknud end nii hõlpsasti teelt eksitada, vaid ütles: «Andke mulle viis- või kuuskümmend töömeest abiks, tarvilikud tööriistad, nagu kangid, köied ja muud, siis tõotan teie linnale niipalju vett muretseda, et sest kahe- ja neljajalgseile küllalt peab saama.»

Linnavanem küsis panti, mis nii suur oleks, et sellega kõik kulud võiks tasuda, kui tööst tõotatud kasu ei tõuseks. Emand kostis: «Raha ei ole mul sedapuhku niipalju pandiks panna, aga ma tõotan teile iga töömehe eest viiskümmend või — kui tahate — sada päeva tööd teha, kui ma teile lubatud vett ei peaks andma. Aga kui lubaduse tõeks teen, siis maksate mulle palga, mis te veeleidmise eest avalikult olete tõotanud.» Nii sobisid nad kaubaga kokku.

Pärast ettevalmistusi läks emand viiekümne töömehega seltsis turule, otsatu hulk linnarahvast nende kannul, et imetööd näha saaksid. Emand-meister laskis esiteks kivi ümber mõne kraavi lõigata, tugevad palgid

kangide kombel kivi serva alla pista, köied osalt palkide otsa, osalt kivi ümber köita, ja kui siis mehed antud käsul ühekorraga kõigest väest kangutasid, vedasid ja vinnasid, kerkis kivi kõrgele üles. Ja vaata imet: kihisedes immitses lai veesoon kivi alt välja! — Rõõmukisa kõlas tuhandete suust. Linnaülem ja teised kohtuvanemad astusid ligemale, täitsid peekrid ja kannud värske veega, mis selge, külm ja karastav oli. Kõik, kes vett maitsesid, kiitsid ühest suust, ja targad tohtrid ütlesid vee tervisele väga mõnusa olevat. Et kaevumeister tõotuse tõeks oli teinud, maksti lubatud veeleidmise hind temale keelamata palgaks, ja pealegi läks linnarahva tänu ja õnnistus talle saatjaks teele.

Nüüd ei olnud emandal tarvis jalgsi käia, vaid ta võis tõlla ja kuue hobusega sõita, kui seda himustas. Ta sõitis sedamaid kuningalinna. Kui ta jumalale tänu andes selle peale mõtles, kuidas lindude õpetus ta kogemata õnneteele oli juhatanud, võttis ta ühtlasi nõuks endale teised riided muretseda, sest et vene talumehe riided tohtrile ei kõlvanud. Ta laskis oma juuksed teisiti seada ja ostis endale ülikonna, nagu muud arstid linnas iga päev kannavad. Kui ta mõne päeva pärast kuninga pealinna jõudis, üüris ta uhkes trahteris endale korteri ja nimetas end arstiks, kes kaugelt maalt tulnud.

Kuulsa kauge maa arsti tulek jõudis ruttu kuninga kõrva. Ta läkitas oma sulased trahterisse ja laskis võõra tohtri oma haige poja juurde paluda. Ta ütles tohtrile: «Ma olen suur kuningas, aga kõige au ja rikkuse juures õnnetu isa. Mu ainuke poeg põeb juba seitse aastat haigevoodis maas ja keegi ei jõua teda parandada; ehk küll kõige kuulsamad arstid omalt ja võõralt maalt kõiksugu rohtusid on katsunud, siiski ei võinud nad vigast tervist parandada. Südamekurbusega näen, kuidas mu armas laps päev-päevalt hauale ligemale jõuab.»

Uus arst palus luba haige juurde minna, mispeale ta haige kambrisse viidi. Haige kuningapoeg sängis näis enam varjukuju kui inimeseloom olevat; hingamine oli

ainuke elumärk, muidu oleks võinud teda surnuks pidada. Tohter ütles: «Pikaleviibimise läbi on tõbi väga rängaks läinud, siiski ei kaota ma veel hoopis lootust.» Ta lubas tarvilikud rohud valmistada ja mõne päeva pärast arstimise käsile võtta.

Teisel päeval läks ta uhket toomkirikut vaatama, nii nagu iga võõras seda ülemat linna ilu vaatamas käis. Kui ta kirikut väljast ja seestpoolt küllalt oli vaadanud, siis luges ta altarist paremat kätt kolmanda pingini, kangutas põrandalaua üles, leidis sealt mustlinnu poolt juhatatud hiirepesa poegadega, sidus nad tükkis ninarätikusse, seadis põrandalaua vanale kohale ja tõttas oma korterisse tagasi. Seal hakkas ta salamahti terviserohtu keetma, laskis peale keetmist tüki aega seista, enne kui vedela läbi rätiku kurnas, mille ta pudelisse pani. Paari päeva pärast läks ta haiget kuningapoega vaatama, andis haigele lusikatäie keedetud rammurohtu sisse ja määris sellega ta rindu. Imerohu võim oli nii vägev, et haige lõunal süüa küsis ja antud toit talle esimest korda maitses.

Kuningas oli söögihimustuse üle esiteks kohkunud; ta pidas seda tahtmist jampsiks ja arvas surmatunni juba ligi olevat, kus mõnikord ka rasked tõbised söögiisu näitavad. Aga et emand-tohter vastu ei tõrkunud, seepärast täideti haige tahtmine. Kui kuningapoeg pärast sööma mõne tunni rahulisti oli maganud, ärkas ta lahkema näoga ja ütles oma keha tugevama olevat. Juba teisel päeval ajas ta end omal jõul voodis istukile, aga kuuendal päeval tundis ta niipalju tugevust, et voodist toolile võis tulla.

Toolil istudes langesid ta silmad sagedasti noore tohtri peale, kes ta elu surma küüsist oli päästnud ja keda vana kuningas enne ei raatsinud lasta ära minna, kuni poeg täielikult oli toibunud. Ühel päeval ütles kuningapoeg ohates tohtrile: «Kahetsen südamest, et jumal teid naisterahvaks ei ole loonud. Mul ei ole veel eluajal kaunimat nägu silma puutunud kui teie, — ma kosiksin teid kohe abikaasaks, kui te naisterahvas oleksite.» Tohter kostis: «Leppige sellega, mis jumal on teinud, ja andke

talle tänu, et raskest tõvest olete pääsenud. Te võite nüüd, kui te terve ja priske olete, kohe endale kõrgemast soost naisterahva abikaasaks valida.»

Kuninga rõõm oli otsata suur poja õnneliku terveks-saamise üle. Ta oleks arstile kümme korda rohkem maksnud, kui esiteks oli lubanud, aga arst tõrkus selle helduse vastu ega tahtnud suuremat palka, kui tükikest maad sealt kuningriigist, kus peal ta sünnilinn seisis ja kus ta abikaasa praegu vangis võis istuda, kui surm teda ei olnud päästnud. Lahkesti täideti ta palve. Aga kuningas käskis kingitud maatüki piirid nii laiali ajada, et ligi neljas osa riigi maast ja rahvast tohtrile päriseks sai.

Mõne päeva pärast oli kingituse tunniskiri kohtu poolt välja antud ja kuninga pitseriga kinnitatud. Siis lahkus maavalitseja kuningakojast, jättis tänades jumalaga ja asus teele oma tulevase pesalinna poole.

Ligemale jõudes rõhusid mitmesugused mõtted ja tundmused ta südant, kus ta endist lugu meelde tuletades oma kehvuses üleskasvamist lapsepõlves, kogemata rikkusepõlve kaupmehe majas ja rasket viletsust järele mõtles. Rikkus ja viletsus olid ilma tema süüta tulnud, sellepärast ei olnud ta hingel mingit koormat. Ta kandis ikka veel meesterahva riideid ega tahtnud neid enne jätta ja end tunda anda, kuni kõik talitused olid korda seatud. Oma endise maja ees laskis ta tõlla kinni pidada ja teenri läbi küsida, kas ta siin mõneks päevaks endale korterit võiks üürida.

Praegune majaperemees, meie tuttav krahvihärra, ehk küll pettuse läbi põhjatu rikas, oli väga rahaahne ja püüdis igapidi oma mammonat suuremaks kasvatada. Seepärast oli ta silmapilk valmis rikkale võõrale härrale korterit üürile andma, kui talle häbemata kombel küsitud hind tõrkumata oli lubatud.

Emand pani teisel päeval uhked meesterahva riided selga ja läks linna ülemkohtu ette, kus ta kuninglikku kingituskirja kohtuvanemale näitas ja end nende ülemvalitsejaks tunnistas. Võib küll arvata, et teda seal suure

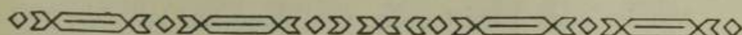
aupakkumise ja alandusega vastu võeti. Maavalitseja esimene kohtule antud käsk kuulutas: endine rikas kaupmees, kes mõne aasta eest kergemeelse kihlalöömise pärast vangi pandi, ja ta varanduse pärija krahvihärra, niisama ka toatüdruk, kes sel ajal kaupmehe-emanda, nüüd krahvi juures teenimas oli, tulevad kohtu ette tuua. See ülema valitsuse käsk täideti jalapealt.

Pikas vangipõlves kõhetuks ja näost kahvatuks läinud kaupmehel olid hallid juuksed juba peas ja pikk, poole rinnani ulatav habe suus. Käed ja jalad olid tal raudahelais ja narakad riideräbalad keha ümber. Krahvihärra astus uhke sammuga kohtutuppa, sest et tal kui rikkal suursugusel mehel midagi karta ei võinud olla. Uus maavalitseja käskis sedamaid tänini vangis peetud kaupmehe ahelad lahti päästa ja krahvihärra ahelaisse köita. Ehk küll kohtuvanemad imestades üksteise silmi vahtisid, siiski ei usaldanud keegi ühtki sõna ülema maavalitseja käsu vastu rääkida. Nüüd küsis meesterahva riides emand krahvihärralt: «Tunnistage, kuidas kaupmehe-emanda kuldkee teie kätte sai?» Krahv kostis häbemata julgusega: «Emand kinkis mulle kee armupalgaks.» — Seepeale köideti tüdruk ahelaisse ja nõuti tema käest kuldkee lugu. Tüdruk tunnistas hirmuga kogu pettuse avalikult üles. Kohtuotsuseks mõisteti, et krahvihärra ja tüdruk kogu eluks ajaks vangi pannakse, ja nad viidi sinnasamasse torni, kus kaupmeest siiasaadik oli vangis peetud.

Pärast seda, kui kurjategijad räägitud kombel oma teenitud palga olid saanud, läks emand ära, pani oma endised naisterahva riided selga ja andis end siis oma abikaasale tunda. Kaupmees kahetses häbenedes oma eksimise süüd ega usaldanud silmi emanda poole tõsta, keda ta süütult oli põlanud ja surma saatnud. Helde südamega emand, kes altari ees tõotatud truudust mehe vastu tänini oli puhtasti hoidnud, andis talle kõik ülekohtu andeks. Seepeale õnnistas kirikuõpetaja teist korda nende abielu ja peeti suuremad pulmad kui esimesed olid olnud.

Aga emanda isa, vana rätsep, magas juba mullasängis ega saanud enam seda rõõmupäeva näha, kus laimatud tütar jälle ausse tõusis.

Sellest pulmapäevast peale elasid nad eluotsani õnnelikult, ja kaupmehel ei tulnud iial enam kaksiti mõtlemist abikaasa truuduse pärast. Jah, õnnelikuks tuleb kiita iga meest, kes endale on nii kauni ja vaga naise saanud, kelle elu kui selgem allikavesi läbi paistab, et seal mingit kõntsa ja prügi sees ei leita.

TUHKA-TRIINU

Ennemuiste elas rikas mees oma naise ja ainukese tütrega, kes vanemate meelest armsam oli kui silmamuna ja keda seepärast väga hellasti kasvatati. Hea tütarlaps oli nende armastuse väärt.

Ema oli kord und näinud, mida ta raskeks õnnetuseks arvas, ja ta oleks selle eest mõnegi kopika kulutanud, kui keegi oleks võinud unenäo osavasti ära seletada. Aga enne veel, kui ta unenäole targa seletaja leidis, jäi ta rängasti haigeks — südamerabandusse, ja tundis juba teisel päeval surmatunni ligemale tulemas. Mees oli kodunt ära läinud arsti otsima; naine kutsus siis tütrekese oma sängi ette, silitas ta palgeid ja ütles kurva näoga:

«Taevas kutsub mu siit ilmast ära puhkama, ma pean mullasängi minema ja sinu, tallekese, maha jätma. Sinu isa ja üks teine kõrgem taevas kannavad su eest hoolt ja minu emalik silm valvab su üle teisest ilmast. Jääd sa vagaks ja heaks lapseks, siis on meie südamed igavesti ühendatud, sest armusidemeid ema ja lapse vahel ei jõua haud ja surm iial katkestada. Istuta mulle hauakünkale iluks pihlakas, et linnud sügisel sealt marju leiaksid ja selle eest sulle head teeksid, kui sul teisi sõpru ei peaks olema. Juhtub su südamel olema mõni salasoov, siis raputa pihlaka latva, et ma sellest teada saaksin; või kui sulle elus kibedad tunnid tulevad, siis poe pihlaka varju, mis sind kui eide rüpp trööstib ja su kurba südant jahutab.»

Natuke aega pärast seda, veel enne kui isa arsti juurest tagasi oli jõudnud, langesid eidekese silmalaud igavesti kinni. Tütreke nuttis härdasti, ei raatsinud ööl ega päeval ema juurest ära minna, enne kui eidekese külm keha kirstu pandi ja mulda viidi.

Tütar istutas pihlaka hauale, siblis juured mulla sisse ja kastis neid oma silmaveega. Ja kui hiljem pilverinnast lisa peale tuli, läks puu kasvama, nii et lust oli näha. Laps istus sagedasti ema puu vilus, mis talle nüüd kõige armsamaks paigaks maa peal oli saanud.

Teisel sügisel läks isa kosja ja tõi mõne nädala pärast uue leekuninganna majasse. Aga temale ei olnud meelde tulnud kosja minnes selle peale vaadata, kas naisest ka tütrele ema saab. Ehk küll nõukal leskmehel naise saamine iial raske ei ole, siiski tuleb seda harukorraks arvata, et vaenelaps ema saab.

Võõrasemal oli kaks tütart esimesest abielust. Need tõi ta tulles kaasa, ja et veri ikka veest paksem on, siis võib kohe arvata, et mehetütar kuldseid päevi ei tohtinud loota. Ema pidas oma tütreid kullaks, aga mehetütart mullaks. Ja kui kuldtütred seda märkasid, mis eideke muldtütrest pidas, siis mõistsid nad sedamaid: meie oleme valitsejad, tema meie ori!

Nii kuidas ikka uue luua komme, näitas võõrasema esimesil päevil pärast pulmi võõrale tütrele lahket nägu; seda tegid silmakirjaks ka ta mõlemad tütred, aga kellelgi ei tulnud lahkus südamest. Nende südamed olid toored, uhkuse, tigeduse ja muude patuvõsudega täidetud, aga armastusetaimele ei antud kuskil idanemiseks ruumi.

Armetu mehetütre elu läks päev-päevalt kibedamaks, aga isal ei olnud silma nägemas ega südant lapse valu tundmas.

«Miks ta ilmaaegne leivanirk toas peab vedelema!» ütles võõrasema. «Eks köögis ole küllalt asupaika? Koogud kaela ja siis kaevult vett kandma! Sealt lauta, leiva- ja pesukünale! Kes leiba tahab süüa, peab ka palukest oskama teenida.»

Tütred kiitsid pealegi: «Jah, tema peab meie orjatüdruk olema.»

Seepeale võeti kõik paremad riided vaeselapse käest ja tühjendati kadunud ema kirst, kust kõik ehtehilbud võõrasema tütardele anti. Mehetütrele pandi selga vana, narakas hall kuub, millega ta tuhas ja tolmus hommikust õhtuni majatöid pidi toimetama. Et ta seal silutud ja puhas ei võinud olla, sellepärast sõimasid võõrasema ja poolõed teda Tuhka-Triinuks. Nad tegid vaeselapsele igal viisil kahju ning meelepahandust ja laitsid teda salamahti isa ees, nii et laps ka tema poolt abi ei leidnud, kui ta mõnikord läks häda kaebama. Tuhka-Triinu kannatas kaua aega vaikselt, nuttis ja palus jumalat, aga ei läinud ema hauale istutatud pihlakale siiski oma südamevalu avaldama.

Kui ta ühel päeval oja ääres riideid loputas, juhtus, et üks harakas puuladvast jutustas: «Rumal laps, rumal laps! Miks sa pihlakale ei lähe kaebama ja nõu küsima, kuidas oma rasket põlve võiksid kergendada.»

Need sõnad tuletasid talle meelde eide viimast juttu surmavoodil, ja ta võttis nõuks pihlaka palvele minna, niipea kui mahti leiab. Päeval ei olnud küll see iial võimalik — aga öösel, kui teised magasid, tõusis ta salamahti asemelt, pani riided selga, läks ema hauale, istus künka otsa ja hakkas pihlakat raputama.

Üks hääleke küsis: «Kas on süda sul veel puhas ja vaga kui ennegi või oled juba eksinud?»

Triinu kostis: «Jumal üksi näeb ja tunneb südame mõtteid; minu hinge teada ei ole küll mingit eksitust.»

Nüüd tundis ta, nagu oleksid nägematud käed ta pead ja palgeid silitanud, aga hääl õhust hüüdis: «Kui sul põli väga ohakaseks läheb ja sa tööga enam valmis ei jõua saada, siis kutsu kukk ja kana endale appi!»

Tütarlaps ei osanud esiotsa küll mõista, mis abi talle kodulindudest pidi tulema. Kodu poole minnes tuli tal meelde, kuidas poolõed sagedasti kiusu pärast herned ja läätsed tuhka puistavad, kust tema need iva-ivalt välja

peab otsima, enne kui keedupatta saab panna. Ta tahtis kord naljapärast katsuda, kas ehk juhatatud abimeeste nokad ajaviitlikku tööd ei võiks kergendada.

Kuningas oli uhke pidu valmistanud ja igale poole käskjalad välja saatnud, kes kogu riigis lausa pidid kuulutama, teedel ja radadel välja hüüdma, et kõik noored prisked tütarlapsed viieteistkümne ja kahekümne aasta vahel pidid kuninga lustipidule tulema, mis kolm päeva järjest kestab, sest ta ainukesel pojal olevat nõu teiste hulgast see tütarlaps välja valida, kes kõige viisakam ja mõistlikum ning kuningapojale meelepärast on.

Oh sa kallis aeg, mis kihin ja kahin nüüd igal pool tõusis! Õnneks ei olnud kästud ristimisetähte kaasa võtta, mispärast võisid minna õnne katsuma ka need, kes jalad juba mõne sammu kahekümne aasta piirist üle olid tõstnud.

Tuhka-Triinu poolõed, eide kuldtütrekesed, pidid mõlemad kuninga pidule minema. Nüüd oli vaesellapsel hommikust õhtuni tööd. Ta pesi ja vaalis riideid, õmbles uusi ehteid ja pidi selle kõrval kõik muud majatalitused toimetama. Aga nagu ei oleks sellest veel küllalt, viskas vanem poolõde kausitäie läätsi tuhka, hüüdes: «Nopi sealt ja pane keema!» Triinule tuli õnneks ema haual kuuldud õpetus meelde, seepärast ütles ta: «Kukekene, kanakene! Tulge läätsi noppima!» Silmapilk olid kutsutud abimehed kohal ja hakkasid noppima, kuni nad lühikese ajaga viimased ivakesed tuhast siblisid ja nokkadega kaussi panid.

Kui siis hiljem esimene pidupäev kätte jõudis, pidi Tuhka-Triinu õdesid ehtima, nende päid sugema, silmi pesema ja neid uhkesti riidesse panema, mille eest teda tänuks sõimati ja mõned lopsud kõrvade taha paisati, nii et silmad tuld lõid ja kõrvad kumisesid. Tuhka-Triinu kannatas rahulikult seda ülekohut ja ohkas mõne korra taeva poole. Aga kui poolõed pidule olid läinud ja ta üksi võõrasemaga koju jäänud, tõusis tal südamesse raske igatsus, mis pisarad silmi ajas. Temagi oleks hea meelega pidule läinud, kui luba oleks antud ja kui tal oleks olnud

G. Reindorff 1946

riideid selga panna, millega teiste piduliste sekka oleks võinud minna.

Kui ta peatäie nutnud oli ja sellega esimese kurbuse kustutanud, võttis ta sukavardad näppu ja istus leeaugu kõrva pingikesele, kus ta süda aegamööda jälle kergemaks läks. Ta mõtles kadunud eide peale ja palus jumalat, et ta ise ükskord ka mulla alla saaks. Aga nii kaua, kui ta veel põrmupõlves elab, tõotas ta vagal meelel kõik kannatada, kuni ta ükskord paremas ilmas jälle eide kaissu puhkama saaks.

Korraga kuulis ta oma nime hüütavat, aga silmi tõstes ei näinud ta kedagi. Natukese aja pärast ütles nägematu hääleke: «Mine, raputa pihlakat!»

Tuhka-Triinu tõttas käsku täitma. Sai ta paar korda pihlakat raputanud, läks pimedus valgeks ja küünrakõrgune kuldriides naisterahvas istus pihlaka ladvas, väike korvike ühes ja kuldkepike teises käes. Pisike võõras küsis tütarlapselt üht ja teist, kuidas ta elupäevad tänini olid olnud, ja kui ta lugu oli kuulnud, tuli ta puuladvast maha. Ta silitas vaeselapse palgeid ja ütles trööstides: «Sinu elupäevad lähevad üürikese aja pärast paremaks. Aga täna pead sa kuninga pidule minema.» Tuhka-Triinu vahtis uskmatult tema silmi ja arvas juttu pilkamiseks.

Pisike naisterahvas võttis korvist kanamuna, puudutas muna kuldkepikesega, ja sedamaid seisis ilus tõld murul. Siis võttis ta karbikesest kuus hiirepoega, moondas need kuueks ilusaks võigukarva hobuseks, kes tõlla ette rakendati. Mustast põrnikast tehti kutsar ja kaks kirjut liblikat moondati teenriteks. Need palusid Tuhka-Triinut tõlda istuda ja kuninga pidule sõita. Kuidas tohtis vaenelaps tahmases riides pidule minna? Pisike nõiàneitsike — või kes ta muud võis olla — puudutas oma kuldkepikesega ta pead, ja vaata, silmapilk sai Tuhka-Triinu kõige uhkemaks saksapreiliks. Ta vanad, halvad riided muutusid iluehteiks, mis olid üsna siid ja samet ning kullast ja hõbedast läikisid. Kõige ilusam oli kuld-

pärg ta peas, mis kalliskividest läikis, nõnda et need nagu tähed taeva küljes hiilgasid.

Nõianeitsike õpetas: «Sõida nüüd pidule ja maitse teistega seltsis kõiki ilusid ja luste, et endiste piinapäevade mälestus su meelest kustub ja rõõm su südamele koitma hakkab. Aga kui kukk keskööl kolmandat korda laulab, siis ei tohi sa silmapilkugi kauem viibida, vaid pead ruttu koju tulema, nagu põleks tuluke sul taskus. Muidu lõpeb nõiduse vägi, kaovad tõld, hobused, kutsar, teenrid, ja sa isegi saaksid jälle selleks tagasi moondatud, kes sa enne olid. Seepärast ära unusta mu õpetust, muidu langed sa häbisse ja kaotad oma õnne.»

Tuhka-Triinu tõotas aega teraselt tähele panna, istus tõlda ja sõitis tuhatnelja kuninga pidule. Kui ta pidusaali astus, näis, nagu oleks päike tõusnud, nõnda et kõik teised preilid ja neitsid ta kõrval kahvatasid nagu kuu ja tähed lausa koidu valgel.

Poolõed ei tundnud teda küll mitte ses uhkuses ja ilus, aga nende süda kippus kadedusest lõhkema. Kuningapojal ei olnud enam silma ega kõrva teisi tähele panna, ta ei raatsinud silmapilku lahkuda Tuhka-Triinu kõrvalt, kellega ta magusasti juttu vestis, naljatas ja tantsis, otsegu ei oleks teisi toas enam olemas. Ka vana kuningas ja ta abikaasa püüdsid kenale neiule igapidi au pakkuda, kellest nad miniat lootsid saada.

Tuhka-Triinu elas kui taevas, nõnda et lust ja ilu talle aega ei andnud midagi mõtelda, vaid ainult silmapilgu õnne maitseda. Peaaegu oleks ta ka nõianeitsikese õpetused unustanud, kui kukelaul keskööl teda ei oleks taga kihutanud kodu poole ruttama.

Kui ta toauksest välja läks, laulis kukk juba teist korda, aga veel enne, kui ta tõlda jõudis astuda, oli kukekõri kolmandat korda hüüdnud. Sel silmapilgul kadusid tõld, hobused, teenrid, nagu oleksid nad maa alla vajunud. Tuhka-Triinu tundis vanu tahmaseid ja tolmuseid riideid enda ümber olevat ja kihutas nüüd joostes, jalakandadele tuld andes kodu poole, nii et pea otsas kihises

ja higi palgeid mööda maha tilkus. Ta puges leeaugu kõrvale asemele puhkama, mõtles tüki aega ilule ja aule, mis temale kuningakojas oli näidatud, ega võinud und kaua aega silmalaugudele tulla. Viimaks jäi ta magama ja puhkas teise hommikuni rahulikult, ehk küll unenäod mitmel viisil õnnelikku ilupidu tema silma ette tagasi tõid.

Poolõed ärkasid vast lõuna eel pidu väsimusest. Kui nad sängist välja tulid, pidi Tuhka-Triinu neid pesema, riidesse panema ja nende päid sugema, kusjuures nad muust ei rääkinud kui eilsest peost kuningakojas ja tundmata võõrast neiust, kelle ilu, uhkus ja viisakad kombed teiste üle nõnda olid hiilanud, et sellest silmapilgust, kus ta üle läve tuppa oli astunud, kuningapoja silmad enam temalt ära ei läinud. Oli see loodud inimeselaps, siis ei võinud ta muud olla, kui kõige rikkama kuninga tütar, kas ehk Kunglamaalt pärit. Pärast tema lahkumist seisnud kuningapoeg norgus, pole enam tantsinud ega kellegagi juttu teinud.

Tuhka-Triinu süda hüppas rõõmust seda kuuldes, sellepärast viitis ta poolõdesid ehtides kolm korda pikemalt aega ega hoolinud nende sõimust ja taplusest midagi, mis nagu hane selga kallatud vesi temasse ei puutunud. Leeaugul ei olnud tal õhtuni muud mõtet kui eile maitstud ilu ja kuningapoeg, kes tema peale silma oli visanud.

Kui nüüd poolõed teisel õhtul jälle pidule läksid, jäi Tuhka-Triinu rahulikult koju ega läinud enam ka pihlakapuud raputama, vaid kõik pidi taevaisa hooleks jääma. Juba enne keskööd tulid poolõed kuninga pidult tagasi, rääkisid koju tulles, kuidas kuningapoeg lodus ja nukker olnud, kellegagi pole tantsinud ega juttu teinud, vaid üksisilmi ukse poole vahtinud, kas eilne neiu jälle sinna tuleb. Kuningas olevat seepärast öelnud, ta poeg olevat poolhaiglane, nõnda et kolmas pidupäev sel korral pidamata jäävat.

Mis meil veel rääkimata jäi: Tuhka-Triinu oli kiirel põgenemisel pidusaalist ühe oma kuldkingadest ukseläve

ligidale ära kaotanud. Teisel hommikul leidis kuningapoeg kogemata ärakaotatud kinga ja lootis sellega tütarlapse jälile saada. Ta igatsus ei andnud enam ööl ega päeval talle mahti. Ennemini oleks ta hauda läinud, kui tundmata võõrast neiust lahkunud. Aga kust võis ta selle leida?

Mõne päeva pärast andis ta käsu, linnas ja maal igas kohas kuulutada, et tal olevat kindel nõu see tütarlaps endale abikaasaks kosida, kelle jalg mahajäänud kuldkinga mahub. Selle kutse peale ruttasid siis kõik noored tütarlapsed õnne katsuma, kas jalg neid jõuaks kuningapoja abikaasaks kanda.

Kuningakoja uhkemas toas seisis ilus kuldne king siidpadjal. Sinna talutati ülemad ja alamad tütarlapsed üksteise järel, et igaüks võiks kinga oma jalga passida. Kuid ühele oli king pikk, teisele jälle lühike, kolmandale väga kitsas, nõnda et kellegi jalg sisse ei mahtunud. Küll pidi siis mõni varvas ja jalakand piina kannatama, mis ometi ei aidanud. Ühel päeval läksid ka Tuhka-Triinu poolõed sinna oma head õnne katsuma. Neil olid enda arvates nii pisikesed jalad, et peaaegu käokinga oleksid võinud mahtuda. Seepärast tõmbasid, kiskusid, vajutasid ja toppisid nad vägisi jalga kuldkinga, nii et veri küünte alla valgus. Aga kõik nende vaev läks nurja. Noorem poolõde ütles nina kärssu tõmmates: «See on albi king, kiusupärast tehtud, kuhu sisse kellegi jalg ei või mahtuda.» Ligemal silmapilgul pidi tema jutt valeks minema.

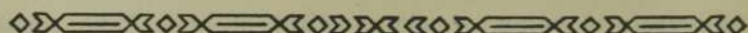
Suur oli nende imestus ja ehmatus, kui äkitselt toa uks lahti läks ja — Tuhka-Triinu tuppa astus oma igapäevases tuhatolmuses ülikonnas, nagu ta harilikul kombel leeaugu serval istus. Vihas andsid nad käsu tahmane hilbakas kuninga toast välja visata, aga enne, kui keegi nende käsku kuulda võttis, oli Tuhka-Triinu oma jala kuldkinga pannud, mis nagu tema jala tarvis näis valatud olevat. Enne kui vaatajad aega said imestusest natuke puhata, tõusis juba teine, veel kentsakam tükk nende silma ette. Tuba läks korraga paksu udupilve, nii et sammu

kaugusele ei võinud vaadata. Udust hiilgas äkki nagu tulevalgus, kust pisikese nõianeitsi särav kuju välja paistis. Ta puudutas kuldkepikesega Tuhka-Triinut, kellest mõttekiirusel vana kuju maha langes, ja nende ees seisis see hiilgav neitsi, kes esimese pidupäeva õhtul kuningapoja meelest kõige armsam oli olnud. Nüüd ruttas kuningapoeg hõisates kauni neitsi poole, langes ta kaela ja ütles siis: «Selle neiu on jumal mulle abikaasaks loonud.»

Väike nõianeitsi — või kes ta muidu võis olla — kinkis Tuhka-Triinule nii palju kaasavara, et seda voorikaupa linna veeti ja seal uhked pulmad peeti, mis terve kuu vältasid.

Nõnda sai põlatud vaesestlapsest kuningapoja abikaasa. Ta poolõed tahtsid kadedusest lõhkeda, et Tuhka-Triinu nii kõrgele oli tõusnud, keda nemad siiasaadik halvemaks kui õuekoera olid pidanud. Aga Tuhka-Triinu vaga süda ei läinud neile kurja kurjaga tasuma, vaid andis kõik ülekohtu andeks ja tegi neile pealegi veel head, kui ta ise pärast äiataadi surma kuninga kaasaks oli saanud.

Ehk ta küll juba ammugi mulla all puhkab, siiski elab mälestus temast rahva suus kustumata. Teda kiidetakse kõige paremaks ja kõige kaunimaks kuningannaks, kes kunagi on elanud.

PARISTAJA-POEG

Paristaja-poeg tegi kuradiga seitsme aasta peale kauba, et kurat teda sulase viisil pidi teenima ja tõrkumata igas tükis peremehe tahtmist täitma. Truu teenistuse palgaks tõotas Paristaja-poeg talle oma hinge anda. Kurat täitis oma lubatud kohust peremehe vastu, ei põlanud kõige raskemat tööd ega nurisenud iial toidu üle, sest ta teadis, mis palga ta seitsme aasta pärast õigust mööda pidi saama.

Kuus aastat olid mööda läinud ja seitsmes juba käes, aga Paristaja-pojal ei olnud kogunisti lusti kurivaimule oma hinge nii odavasti müüa; seepärast lootis ta mingi kavalusega end vaenlase küüsist päästa. Juba kaupa tehes oli ta vanapoissi tüssanud: enese vere asemel talle kuke verd kinnituseks andnud, missugust pettust tölpsilm tähele ei pannud. Selle pettusega läks kõige kindlam side tühja, miska hinge pidi sõlmitama, et ta enam lahti ei pääseks.

Ehk küll teenistusaja lõpp päev-päevalt ikka ligemale jõudis, siiski ei olnud Paristaja-pojal veel mingit tempu välja arvatud, miska ta end lahti võis päästa. Nüüd juhtus, et must äikesepilv ühel palaval päeval lõuna poolt üles tõusis ja rasket müristamist ähvardas. Vanapoiss põgenes sedamaid maa põhja varjule, kuhu ta selle tarbeks urgastee kivi alla oli teinud.

«Tule, vennike, mulle seltsiks, seni kui müristamine mööda läheb!» palus kurat mesikeelel peremeest.

«Mis palka sa mulle selle eest lubad, kui su palumise täidan?» küsis Paristaja-poeg.

Kurat tõotas maa all kaupa sobitada, sest et siin enam tingimise mahti ei olnud, kus pilv igal silmapilgul kaela ähvardas tulla.

Paristaja-poeg mõtles: täna on kartus vanapoisi üsna küpseks teinud. Kes teab, ehk päästan enda õnnelikult ta käest. Nõnda mõteldes läks ta temaga koopasse.

Raske müristamine vältas sel korral väga kaua; raks kärgatas raksu järel, nii et maapind vabises ja kaljud kerkisid. Igal põrutamisel vajutas vanapoiss rusikad kõrvade ette ja pigistas silmad kinni; külm higi kattis ta värisevat keha, nii et ta sõna suust ei saanud.

Õhtu eel, kui müristamine mööda läinud, ütles ta Paristaja-pojale: «Kui vanataat vahete-vahe nii palju kära ja mürinat ei teeks, võiksin ma temaga läbi saada ja rahulikult elada, sest et ta nooled mulle maa all haiget ei või teha. Aga ta kole mürin küpsetab mu nõnda, et ma korraga meele peast kaotan ja enam ei tea, mis teen. Maksaksin sellele mehele rohket palka, kes mind sest kitsikusest päästaks.»

Paristaja-poeg kostis: «Siin ei ole paremat nõu, kui müristamisriistapuu vanataadi tagant salamahti ära varastada.»

«Ma varastaksin küll,» kostis kurat, «kui asi võimalik oleks, aga vana Kõu on alati valvel, ta ei jäta päeval ega öösel müristamisriista vahtimata, kuidas seal varastamine võimalik oleks?»

Paristaja-poeg hakkas nüüd pikemalt rääkima, kuidas tema arvates asi võiks korda minna.

«Jah, kui sina mulle appi tuleksid,» hüüdis kurat, «siis ehk võiks nõu meil korda minna; mina üksi ei või temast iial jagu saada.»

Paristaja-poeg lubas talle abimeheks tulla, aga selle vaeva eest ei küsinud ta pisemat palka, kui et kurat tema hingekaubast pidi tagasi astuma.

«Minupärast võta kolm hinge, kui sa mind sest koledast hirmust päästad!» hüüdis kurat rõõmsasti.

Siis avaldas talle Paristaja-poeg, mil viisil ta varguse arvas võimaliku olevat, kui nad mõlemad ühel meelel ja ühel rammul tööle läheksid. «Aga,» ütles ta viimaks, «meie peame niikaua ootama, kui vanataat jälle ühel päeval end nõnda ära väsitab, et raskesti magama uinub. Muidu magab ta kui jänes, silmad vallali.»

Mõni aeg pärast meeste nõupidamist tõusis pikk ja raske müristamine. Kurat istus Paristaja-pojaga jälle kivi all varju-urkas peidus. Hirm oli vanapoisi kõrvad kinni pannud, nii et ta sõnagi seltsimehe jutust ei kuulnud. Õhtul läksid mõlemad kõrge mäe otsa, kus vanapoiss Paristaja-poja oma õlgadele tõstis ja nõiduseväel ennast pikemaks hakkas venitama, ise sealjuures lauldes:

«Veni, veni, vennikene,
Kasva, kaelapennikene!»

kuni ta pilve piirini kasvas.

Kui Paristaja-poeg üle pilve serva silmad kaugemale ulatas, nägi ta Kõue-taati rahulikult magavat, pea vastu pilverüngast asetatud, aga parem käsi seisis põigiti müristamisriista üle sirutatud.

Seepärast ei oleks võimalik olnud pilli ära võtta, sest et käe külge puutumine magaja oleks äratanud. Paristaja-poeg ronis vanapoisi õlalt pilvele, läks kassisammul ligemale ja võttis kavaluse abiks. Ta võttis täi oma kõrva tagant ja pistis Kõue-taadile nina peale kutistajaks. Vanamees hakkas sedamaid käega nina sügama. Silmapilk käppas Paristaja-poeg müristamisriista ta kõrvalt ja kargas pilve servalt kuradi kuklasse, kes temaga mäest alla punus, nagu oleks tal tuluke kannul. Ei olnud vanapoisil enne püsi ega aega tagasi vaadata, kuni ta põrgu jõudis. Seal pani ta vargasaagi raudkambrisse seitsme luku taha, tänas Paristaja-poega mõnusa abi eest ja laskis ta hingega tükkis priiks.

Reindorff

Aga nüüd sündis ilmale ja inimestele õnnetus, mida Paristaja-poeg ei teadnud ega võinud ette arvata: pilved ei andnud enam piisakest märga, kõik närtsis põua kätte.

«Olen ma kergel meelel seda kogemata viletsust rahvale sünnitanud, siis pean ma asja jälle püüdma parandada, niipalju kui iial võimalik,» mõtles Paristaja-poeg, ja hakkas nõu pidama, kuidas häda võiks vähendada.

Ta läks põhja poole Soome rajale, kus kuulus tark elas, avaldas sellele varguseloo ja rääkis ühtlasi, kus müristamisriistapuu praegu varjul seisab.

Tark ütles:

«Peab vanale Kõue-taadile sedamaid sõnumeid saatma, kus ta müristamisriist vangis seisab. Küllap ta siis ise pikemalt nõu leiab, et kadunud omandust tagasi püüda.»

Siis läkitas ta põhjakotkaga vanale pilvetaadile sõnumeid. Juba teisel hommikul tuli Kõu tarka tänama, kes talle varga jäljed kätte oli näidanud.

Seepeale moondas Kõu end poisikeseks, läks kellegi kalamehe juurde ja kauples enda suviseks palgaliseks. Sest tema teadis, et kurat sagedasti järvel käis kalu tabamas, ja lootis temaga seal kokku saada. Ehk küll poisike Pikker väsimata ööd ja päevad nootasid oma silmast ei lasknud, siiski läks tükk aega, enne kui ta vaenlast näha sai.

Kalamees oli ammugi tähele pannud, kuidas mõnikord ööseks järve lastud võrgud hommikul üsna tühjalt välja tõmmati, aga ta ei teadnud, mis selle põhjuseks oli. Poisike teadis paremini, kes see kalavaras oli, aga ta ei tahtnud enne rääkida, kuni ta varast peremehele ka võiks näidata.

Ühel kuuvalgel ööl, kui ta peremehega seltsis järvele läks võrkusid vaatama, juhtus, et varas parajasti tööl oli. Lootsiku servalt vee alla luurates nägid mõlemad, kuidas vanapoiss võrgusilmustest kalu noppis ja kaelkotti toppis.

Teisel päeval läks kalamees kuulsalt targalt abi otsima ja palus tarka niisugust tempu teha, mis varga

võrgu külge kinni köidaks, nii et ta peremehe tahtmata ära ei pääseks. Lugu sündis täielikult kalamehe soovimist mööda. Kui teisel päeval võrk järvest üles vinnati, tõusis vanapoiss tükkis veepinnale ja veeti nüüd kaldale.

Oh seda nahaparki, mis ta siin kalamehelt ja kalapoisikeselt sai! Et ta targa abita võrgu küljest ei võinud lahti pääseda, pidi ta kalameeste virutamist kannatama, kus rohkesti hobusekoorem vemblaid ta kere peale kulutati, hoolimata, kuhu matsud puutusid. Vanapoisi verine pea oli paistetanud kui pakk, silmamunad kippusid välja tungima, mis niisama inetu kui kole näis. Siiski ei halastanud kalamees ja tema poisike piinatud kuradi peale, vaid puhkasid aeg-ajalt natuke väsimust ja hakkasid siis jälle uuesti kolkima.

Kui ainekeelil palumised midagi ei aidanud, hakkas vanapoiss viimaks rohket lunastushinda pakkuma, tõotas poole varandust või rohkemgi kalamehele anda, kui ta kütkest lahti päästetaks. Vihane kalamees ei hakanud enne kaupa tegema, kui viimne ramm lõppes, nii et ta enam malka ei jõudnud liigutada. Kui kaup oli tehtud, päästeti vanapoiss targa abiga võrgust. Ta palus kalameest poisiga seltsis kaasa tulla, lunastushinda ära tooma. Kes teab, ehk lootis ta neid mingi kavalusega veel petta.

Põrgutalus valmistati võõrastele väga uhke ja pikk lustipidu, mis kauemini kui nädalapäevad vältas ja kus millestki puudu ei olnud. Vanaperemees näitas võõrastele oma varakambreid ja salariistu, laskis mängumeestel ilusamaid pillilugusid kalamehele meelelahutuseks mängida.

Ühel hommikul ütles poisike Pikker salamahti kalamehele:

«Kui täna sulle jälle suurt ilu ja au näidatakse, siis palu pill välja tuua, mis raudkambris seitsme luku taga seisab.»

Söögilauas, kus meestel pead juba poolpurjus olid, palus kalamees pilli salakambrist näha tuua. Kurat täitis palumise, tõi pilli tuppa ja hakkas ise selle peal mängima.

Ehk ta küll kõigest väest hingeõhku pilli sisse puhus ja toru küljes sõrmi liigutas, siiski ei tulnud pillist paremat häält välja kui sabanäpistisse pandud kassilt või hundisõidul vingutatud põrssalt.

Kalamees ütles naerdes:

«Ärge väsitage end ilmaaegu! Ma näen selgesti, et teist pillipuhujat ometi ei saa! Mu karjapoisike oleks osavam pillilööja.»

«Tohoo!» hüüdis kurat, «või arvate selle pilli puhumist pajuvile sarnaseks, et mängimine üsna naeruasi on? Tule, vennike, katsu esiteks, ja kui sina või su karjapoiss midagi hääle sarnast pilli sisse peaks puhuma, siis ei taha ma pikemalt põrgu peremehe nime kanda. Säh, tule katsu!» hüüdis ta, pilli poisikese kätte andes.

Poisike Pikker võttis pilli. Aga kui ta suu toru külge pani ja hingeõhku sisse puhus, siis värisesid põrgu seinad ning kurat langes oma perega uimaselt maha, ja näisid minestuses otsegu surnud.

Äkitselt seisis poisikese asemel vana müristaja-taat ise kalamehe kõrval, tänas abi eest ja ütles:

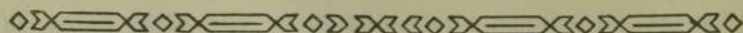
«Tulevail päevil, kui mu pill jälle pilvedest hüüab, peavad su võrgud rohkesti saaki saama.»

Siis ruttas ta kodu poole minema.

Teel tuli Paristaja-poeg talle vastu, langes põlvili, süüd kahetsedes ja alandlikult andeks paludes. Kõue-taat ütles:

«Inimeste kergemeel eksib sagedasti taevaliku tarkuse vastu. Seepärast täna õnne, pojuke, et mul jälle võimalik on neid viletsuse jälgi kustutada, mis sinu rumalus rahvale on sünnitanud.»

Seda öeldes istus ta kivi otsa ja hakkas müristamispilli puhuma, kuni vihmaväravad lahti läksid ja maapinda pisaratega jootsid. Paristaja-poja võttis vana Kõue-taat endale sulaseks, kus ta praegu veel elavat.

PIKSE PILL

Alguse päevil oli vanataadil maailma korraleseadmisega väga palju talitusi, mis hommikust õhtuni tal aega viitis ja mõnda ei lasknud tähele panna, mis siin ja seal tema seljataga sündis. Kanged mehed olid juba ilma algusest saadik üksteise vastased, mis sagedasti tüli tegi. Nõnda olid Pikne ja Vanatühi tüki aega teineteisega rammu katsudes võidelnud, kumb kumma üle suurema voli peaks saama. Ehk küll mehed ööd ja päevad alati teineteise kannul luurasid ja päid rohkesti mõtetega väsitasid,kuidas vägivalla või kavalusega teineteisele enam pussi võiksid mängida, siiski ei olnud nad tükil ajal õnnelikku silmapilku leidnud, kus salaja peetud nõu võiksid tõeks teha.

Juhtus kord, et Pikne alalise valvamise väsimusel kui unekott raskesti magama uinus ja õnnetul viisil oma pilli pähitsi alla panemata unustas, kus mänguriist muidu ikka seisis. Raske uni lukutas silmad ja kõrvad, mispärast mees ei näinud ega kuulnud, mis ta ligidal juhtus. Vanatühi, kes enamasti igal sammul vaenlase jälil luusis, leidis Pikse magamast, astus kikivarvul ligemale, võttis pilli magaja kõrvalt maast ja pistis vargasaagiga lippama. Sellega lootis ta müristajataati kõige enam pahandada ja ta võimust vähendada, kui karistaja pilli ära peitis, mis siiasaadik kõige kurjem põrguliste nuhtleja oli olnud. Kui nüüd Pikne unest ärgates silmad vallali ajas, nägi ta sedamaid kahju, mis vaenlane talle magades oli teinud. Et keegi muu pilli ei võinud varastada kui Vanatühi, seda

märkas ta kohe, aga kuidas varastatud omandust varga küüsist tagasi nõuda?

Ta oleks muidu küll varguseloo vanaisale ära kaevanud ja talt abi palunud, aga seeläbi oleks ta enda hooletus avalikuks tulnud, ja vanataat oleks ehk pealegi veel vihasel meelel teda karistanud. Need mõtted tegid Piksele tüki aega muret. Ta põgenes enamasti üksikuisse kohtadesse, kus keegi teda silma ei saanud.

Ehk Vanatühi küll muidu külavasika sarnane lontrus ja rumal igas tükis, siiski oskas ta oma nahka Pikse eest hoida. Muidu kartis ta Pikse pilli kui kolli, nii et eemalt juba putkama põgenes, aga nüüd võis ta natuke julgem olla. Ta teadis mõne salajase varju-urka, kus Pikse nooled talle ei võinud viga teha; veepõhjas võis ta Pikse pärast mureta elada. Pikne arvas sedamaid, kui ta mõnel päeval Vanatühja silma ei saanud, et ta kuskil vee all peidus istus, ometi ei leidnud ta tükil ajal midagi paremat nõu, kuidas teda kinni ja oma pilli ta käest tagasi pidi saama.

Kogemata juhtus talle ühel päeval mõnus nõu mõttesse, mille ta sedamaid tahtis ette võtta. Ta moondas enda poisikesekujuliseks, läks siis rannaküladesse ja otsis seal, kas võimalik ei oleks mõne kalamehe juurde teenijaks saada.

Nõukas kalamees, Lijon nimi, ütles, kui ta viisaka poisikese juttu oli kuulnud: «Lojuste karja mul küll ei ole, kuhu sinusuguse võiks panna, aga ma tahan sind katseks võtta, kas sust ehk aegamööda kalapüüdmisel abilist võiksin saada. Sa näid terase vaimuga poiss olevat. Kui sa niisama virk ja sõnakuulelik oled, siis võime hõlpsasti kaubale saada.» Teisel hommikul järvele minnes võttis ta poisikese kaasa, õpetas teda õnge, nooda ja võrkudega ümber käima ja muid kalamehele tarvilikke talitusi täitma.

Juba mõne päeva pärast leidis ta terasest õpipoisist endale abi, kes kõik toimetused hõlpsasti tundma õppis ja igal sammul peremehele abiks oskas olla. Aegamööda sai poisike talle otsegu paremaks käeks, nii et ta iial

enam üksi kalale ei läinud. Teised kalamehed nimetasid irvihambail poisikest Lijoni sabarakuks. Poisike ei pannud sõimunime pahaks, vaid rõõmustas kogemata õnne üle, et ta nüüd iga päev hommikust õhtuni veepinnal võis sõita, kus vaenlane ehk kuskil põhjas peidus istus.

Nüüd juhtus, et Vanatühi oma pojale tahtis pulmi teha ja pulmalistele väga uhke peo valmistada, et rahvasuu tüki aega ta rikkusest saaks jahvatada; — auahnus on kuradil kõige kurjem tagakihutaja! Vana põrgupapa sirutas käpad igale poole, kust saaki lootis õngitseda, aga kõige enam püüdis ta sealt põldudelt vilja lõigata, kuhu teised olid külvanud, et tal suuremat vaeva ei oleks, kui teiste poolt valmistatud tööd aga kotti pista.

Nõnda juhtus ta ühel päeval ka sinna järvele, kuhu kalamees Lijon ööseks oma võrgud oli pannud. Kui ta parajasti võrgusilmustest kalu välja kitkus, tuli kalamees poisikesega järvele võrkusid välja tõmbama. Poisikese terane nugissilm oli kui välk eemalt juba vaenlast vee all näinud. Ta tõukas peremehele külge ja sosistas talle salamahti kõrva, mis vea pärast viimaseil päevil kalasaak neil nii kehv oli olnud. «Vargakäsi nosib praegu võrgu kallal,» ütles ta, sõrmega peremehe silma varga peale juhatades, kes järve põhjas praegu tööl oli ja tulijaid tähele ei pannud. Aga Lijon oli osav kunstimees, kes varga käpa sedamaid varguse külge oskas kinnitada, nii et tal tema abita pääsemist loota ei võinud olla.

Kui ta kõik salatembud oli toimetanud, läks ta poisikesega koju tagasi ja ütles naljatades: «Las' tal homme hommikuni kalu lugeda, kui palju neid võrku läinud!»

Teisel päeval, kui järvele mindi võrkusid välja tõmbama, leiti vanataadike-Tühi võrgulingus kinni, kust mehike end ei võinud lahti päästa, vaid avalikult kalamehe silma ette pidi astuma.

Kui tal nüüd pea võrguga veepinnale kerkis, andis kalamees pihlakase aeruga kohe mõned matsud teretamiseks, et mehikesel kõrvad vihisedes pilli puhusid. Kaldal võtsid mõlemad, kalamees ja poisike, vemblad kätte ja

hakkasid vargale palka maksma. Ehk küll poisike kehast kõhe näis, siiski maitsesid ta matsud nii valusad, et Vanatühja soontest ja üdist läbi käisid ja tossu kippusid välja võtma. Siis hakkas Tühi kisendades paluma: «Anna seekord andeks, vennike, ja võta kuulda mu vabandamist. Häda ajab härja kaevu, niisama sel korral ka minu vaese su võrgule. Mul tulevad poja pulmad majja, mida — nagu ise tead — kalata ei või valmistada. Ja et mul enda käest võrkusid ei olnud, pidin mõne kala sinu võrgust laenuks võtma. See oli mu esimene eksitus sinu vastu ja jäägu ka viimaseks. Ei taha ma elupäevil sauna unustada, mille täna mulle kütsite. Su poisikese vihtlemine on teinud mu üsna tuimaks, nii et kätt ega jalga ei jaksa liigutada.»

Kalamees kostis: «Jäägu meie tüli siis sedapuhku seisma. Sa tunned nüüd mu võrgud ja oskad end teinekord vististi nende eest hoida. Võta kalakott selga, ja siis kasi mu silmist, et ma su kandu enam ei näe, ehk muidu — !» Seda öeldes näitas ta malka.

Vanatühi andis tänades kalamehe jalgadele suud, et nii hõlpsasti lingust oli pääsenud. Ehk tal küll juba rohkem kui koorma võrra kalu kotis oli, siiski himustas ta veel üht kala püüda, keda ta kõige magusamaks pidude roaks arvas. Mesikeelel hakkas ta kalameest paluma oma poja pulma võõraks tulla, seal lootis ta kas väe- või kavalusekaupa kalamehe hinge kätte saada. Kalamees lubas tulla, kui poisikese ühes kaasa võiks võtta.

Vanatühi mõtles: väga hea, õnn näib mul parem olevat, kui ise arvasin: siin pakutakse mulle ühe asemel kaks. «Minupärast võta jõmpsikas kaasa, kui üksi ei taha tulla!» hüüdis ta jumalaga jättes ja vedas valust kangeid reisi longates edasi.

Ehk Vanatühi muidu küll igapidi kitsipung on, siiski valmistas ta pojale uhked pulmad, kus mingist asjast puudu ei olnud, vaid rohkus, ilu ja rõõm igal sammul pulmalistele nähtavale tõusis. Tühi näitas pulmalistele oma põhjatut raharikkust ja varandust, miska aitades salved ja

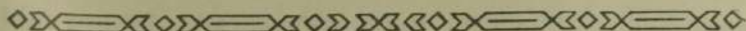
kirstud kuhjaga olid täidetud. Ta laskis mitmesuguseid imelikke pillisid ajada ja veel imelikumaid tantse teha, mida keegi muu ei osanud kui tema pererahvas üksi. «Palu, et pill välja toodaks, mis seitsme luku taga seisab ja selle peal meile üks lugu mängitaks!» ütles poisike salamahti peremehele. Kalamees täitis ta soovi ja hakkas sedamaid põrgutaati meelitama, et see oma imepilli neile näitaks ja pulmalistele lustiks tükikese laseks mängida.

Vanatühi läks teist korda teadmata lõksu. Ta tõi taeva müristamise pilli seitsme luku tagant, seadis oma viis sõrme toru külge ja hakkas elu eest puhuma. Aga tema mängimishelin kostis kole. «Ärge võtke vihaks ega pange pahaks, kui järsku teile ütlen, pillimeistrit teist enam ei saa; minu karjapoisike oskaks ehk paremini puhuda. Jah, te võiksite talle veel iga päev õpipoisiks minna.»

Tühi, kes mingit pettust ei märganud, andis pilli poisikese kätte. Kas imet nähtud! Poisikese asemel seisab äkki vana Pikne ise, ja puhub nii tugevasti pilli, et kurivaim perega seltsis põrandale langeb.

Pikne tõttas kalamehega minema, väga rõõmus selle üle, et nende kavalus nii mõnusasti korda oli läinud. Kui nad tüki teed olid ära käinud, istusid mõlemad laia kivi otsa jalgu puhkama. Seal hakkas Pikne lusti pärast pilli puhuma, siis rääkis ta kalamehele kõik tänini katsutud kavalused, miska ta Vanatühjalt viimaks oma pilli kätte saanud. Jutu ajal hakkas korraga vihma sadama, mis kuivanud maapinda seitsme kuu pärast jälle karastas.

Pikne tänas lahkudes endist leivavanemat ja lubas iga kord ta palumised kuulda. Sest ajast on Lijon jumalate ja inimeste keskel vahemeheks saanud ja tänapäevani sellesse auametisse jäänud.

ROHKESTI TASUTUD HEATEGU

Äge päikese palavus ähvardas äikesevihma. Kiiresti püüdis seepärast noor talumees heinamaal loogu kokku võtta, et kuivad heinad veel enne vihma varjule saaks. Kui ta kiire töö lõpetusel koju hakkas minema, tõusis lõuna poolt juba must pilv ja tuli ruttu ligemale. Noormees kiirustas sammu, et enne vihma veel koju jõuaks.

Metsa ääres nägi ta võõrast meest, kelle pea kännu najale oli toetatud, raskesti magamas, nii et ligemale jõudev müristamine teda ei äratanud. — See mehike võiks täna rohkem kehakastet saada, kui tal meelepärast oleks, kui ta unest äratamata jätaksin — mõtles talumees ja astus ligemale. «Kuule, vennike!» hüüdis ta ja võttis käega raputades magaja õlast kinni. «Kui sul hanenahka kasukat seljas ei ole, siis karga üles ja otsi vihmavarju; raske äikesevihm on praegu tulemas.»

Võõras mees kargas ehmatades jalule, öeldes: «Tänu, tuhat tänu sulle, külamees, lahke äratamise eest!» Siis katsus ta ruttu taskud läbi, kui tahaks rahakopikaid otsida, mis tänupalgaks võiks pakkuda. Aga kui ta tühjadest taskutest midagi ei leidnud, pööras ta silmad poolhäbelikult talumehe poole ja ütles: «Õnnetuseks ei ole mul midagi tasku juhtunud, mida sulle palgaks võiksin pakkuda, aga siiski ei pea su palk tasumata jääma. Mul on tuline kiire taga, kui tahan ähvardava pilve eest pakku pääseda; pane seepärast tähele ja pea meeles, mis

sulle lühidalt kuulutan. Kahe aasta pärast võetakse sind väeteenistusse, kus sa hobuseväe-rügemendis aset leiad. Tüki aega käid sa väega ühest paigast teise, kuni viimaks põhjapoolsele Soomemaale korterisse asute. Ühel päeval läheb su süda kodumaale igatsedes raskeks, kui parajasti sinu kord on hobusekarja minna. Natuke maad sinu seisukohast eemal puutub laial murulisel lagedal kõveraks kasvanud kask sulle silma. Astu kase ligi, koputa kolm korda tüvele ja küsi: kas Kõver kodu? Siis pead tänase heateo eest palka saama. Ja nüüd: jumalaga!»

Seda öeldes tõttas ta minema ja oli üürikese ajaga talumehe silmist kadunud, kes minejat tagant vaadates naeratades pead vangutas ja siis kiiresti kodu poole sammus. Aga kui ta vihma hakatusel koju jõudis, olid võõras mees ja ta ettekuulutused juba unustusse läinud.

Ometigi juhtus hiljemini asi, misläbi ettekuulutuse esimene järk tõeks läks: noor talumees pandi kahe aasta pärast soldatiks ja sunniti hobuseväe teenistusse. Arvata oleks võinud, et see kogemata lugu talle nüüd kokkusaamise võõra mehega meelde tuletab, aga siiski ei olnud nõnda, vaid nimetatud päev näis ta mälestusest hoopis kustunud olevat. Ta oli juba tüki aega väeteenistuses rügemendiga kohast teise käinud ja viimaks, kui ta rohkem kui neli aastat kroonu leiba oli söönud, põhjapoolsele Soomemaale korteri saanud. Seal võõral maal kodust ja armsaist omastest kaugel, läks tal süda sagedasti nukraks, igatsemine ajas pisarad silmi, kui ta teiste nägemata üksi mõtteid haudus.

Ühel päeval tuli temale kord hobustega karja minna. Kui ta jälle üksipäini nukral meelel laial lagedal istus ja igatsusi kodu poole läkitas, juhtusid ta silmad kogemata vähe kõveraks kasvanud kase peale, mis temast kaugel ei seisnud. Imelikult läks ta süda korraga ilutsema, lapseja noorpõlve päevad tõusid mälestuses elavaks, ka praegune koht näis talle tuttav, ehk ta küll selgemat otsust ei võinud anda, kas see tutvus unenäos või ärkvel oli tõusnud.

Käega otsaesist hõõrudes, kui tahaks ta mälestust äratada, tuleb äkitselt juhtumine võõra mehega tal nii selgesti meelde, nagu päikesetera paksust pilvest. Loovõtmine, vihma ähvardusel ülestõusev äikesepilv, võõras magaja metsa ääres ja selle tähtsam ettekuulutus on, nagu oleksid vast eile sündinud, ta silma ees. Kui ta nüüd lennul kõik tänini juhtunud elukäigu-muutused mõttes läbi käinud, leiab ta, et ettekuulutus tõsine oli olnud. «Mis kahju mulle katsumisest võib tulla, kui kase juurde lähen ja tüvele koputan?» mõtleb mees. Esiteks ei tea siin keegi, mispärast ma tembutan, ja teiseks ei ole inimeste silmi nägemas, kes mind hiljemini albi töö pärast võiksid naerda.

Nõnda mõeldes läheb ta kase ligi, vaatab tüki aega ringi, kas midagi võõrast või iseäralist puu küljes nähtavale ei tõuse, — siis võtab korraga südame rindu ja koputab tasahiljukesi kolm korda tüvele, kuna keel pool tõrkudes küsib: «Kas Kõver kodu?» Küsimise peale ei tulnud mingit vastust. Sõjamees tunneb julgust oma südames kasvavat, koputab teist korda kõvemini, nii et tüvi vastu kõlab, ja hüüab valju häälega: «Kas Kõver kodu?»

Kases tõuseb kohin ja äkki seisab võõras mees ta ees nagu tuuleõhust sündinud.

«Noh, minu sõber!» ütleb ta lahkel sõnal, «väga hea, et minu lubadust meelde tuletasid. Arvasin sind hoopis unustanud olevat, mis ma sulle ükskord rääkisin, ja mul oleks väga kahju olnud, kui mulle seeläbi võimatuks oleks saanud sulle võlga tasuda. Lapsed, ae!» hüüdis ta kase sisse, «kes teist võib kõige kiirem olla?»

«Mina,» kostis üks hääl, «võin niisama kiire olla, kui lind lendab.»

«Väga hea,» ütles Kõver, «aga kes võib veel kiirem olla?»

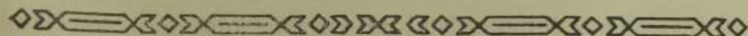
Teine hääl vastas: «Ma võin tuulega võidu joosta!»

«Saame näha, ehk võib mõni teine veel kiirem olla,» ütles vanamees ja küsis siis kolmat korda.

Seepeale kostis üks peenike hääleke: «Isa, ma võin nii kiire olla kui inimese mõte!»

«Tule siia, mu poeg!» hüüdis Kõver, «sind võin täna parajasti tarvitada.» Siis pani ta mehekõrguse koti, kuld- ja hõberahaga täidetud, sõjamehe ette, võttis ta kübarast käega kinni ja ütles: «Sõjamees kübarast! — Ja mees rahakotiga koju!» Silmapilgul tundis sõjamees, nagu lendaks kübar tema peast, aga kui ta ümber hakkas vaatama, kuhu kübar oli jäänud, leidis ta enda äkitselt kodus omaste ja sugulaste keskel, ja põhjatu suur rahakott seisis ta kõrval põrandal. Esiotsa pidas ta juhtumist unenäoks, kuni hiljemini selgesti aru sai, et ta õnn tõsine oli.

Kui teda keegi ei tulnud jooksiku viisil taga otsima, hakkas ta viimaks uskuma, et kadunud kübar tema asemel teenistusse oli jäänud. Enne surma avaldas ta imeliku loo oma lastele ja arvas, — sest et kingitud raha oli talle õnne toonud, — et rahakinkija mitte mõni kuri vaim ei võinud olla.

HÄRJAPÕLVLASTE RIID

Kord juhtus üks mees läbi metsa minnes väikesele lagendikule, kus kolm härjapõlvlast isekeskis kurjasti riidlesid. Nad lõid, torkasid ja hammustasid üksteist, sõtkusid jalgade alla ja sasisid karvupidi, et kole oli näha. Mees astus ligemale ja küsis, mis tükist neil tüli tõusnud.

«Väga hea, külamees, et siia tulid,» kisendasid härjapõlvlased, «sa võid kui kohtumõistja meie tüli lõpetada!»

Mees ütles: «Esiteks kõnelge mulle lugu, millest teil riid tõusnud, muidu ei ole mul võimalik teile õigust mõista. Aga ärge kisendage kõik ühekorraga, vaid rääkige ükshaaval ja mõistlikult, et ma teie jutust aru saaksin.»

«Hea küll,» kostis üks härjapõlvlane. «Ma tahan riiu alguse sulle ära seletada. Vaata, isa suri meil eile, ja meie vennakesed kolmekesi tahtsime praegu ta päranduse isekeskis jagada; sealtap tõusis kogemata tüli.»

Mees küsis: «Mis päranduse isa teile jättis?»

«Siin seisab kõik ta järelejäänud varandus,» kostis jutustaja härjapõlvlane ja näitas mehele vana kaapkübarat, paari viiskusid ja tugevat vemmalt.

«Ärge olge meeletud,» ütles mees, «kas need tühjad asjad kellegi tülitsemist väärt võiksid olla? Targem viskaks nad üheskoos kõik sõnnikuhunnikule. Aga kui te seda ei raatsi teha, siis jagage isekeskis. Te olete kolmekesi ja isast on kolm asja järele jäänud, seepärast üks

võtku kübar, teine viisud ja kolmas kepp, siis on lugu korras.»

«Ei lähe korda!» kisendasid härjapõlvlased. «Neid asju ei tohi ükski jagada, muidu kaob neist salavõim. Asjad peavad lahutamata jääma.»

Mees hakkas nüüd pikemalt järele pärima, miks neid tühje asju ei tohitud lahutada, ja üks härjapõlvlane andis talle niisuguse vastuse.

«Vana näotu kaapkübara-lotike, mida siin näete, on kandjale suureks varanduseks. Kui ta kübara pähe paneb, näeb ta kõike, mis maailmas juhtub, olgu ligi või kaugel, nähtav või nägematu; jah, kübara peremees tunneb inimeste mõttedki ära. Paneb ta siis veel viisud jalga ja ütleb: tahan Kura- või Poolamaale minna, siis ei ole tal midagi suuremat tarvis, kui jalga maast tõsta: silmapilk jõuab ta igatsetud kohta. Võtab kübara- ja viisukandja kepi oma kätte ja rabab matsu tuuleõhku, siis peab ta ees kõik veeks sulama, olgu sõbrad või vaenlased. Jah, kindlad kaljud, mäed ja kurjad vaimudki peavad selle kepi ees pihuks ja põrmuks minema. Seesinane vemmal on piksenoolest veel tüki tugevam. Sellest näete ise, et neid kolme asja iial ühest ei tohi lahutada, vaid me peame neid kordamööda tarvitama, üks täna, teine homme ja kolmas ülehomme.»

«Lugu näib naljakas küll,» ütles mees, kel juttu kuuldes mõnus mõte meelde tulnud. «Kui ma teie päranduse jagamisel tõusnud tüli pean õiendama, siis tuleb mul esiteks asjalugu läbi katsuda, kas kõik tõsi on, mis räägite.»

«Võid katsuda,» hüüdsid härjapõlvlased ühest suust, «aga tee kiiresti. Täna peetakse Kuramaal parajasti uhket pulmapidu, kus meie sõbrad ja sugulased kõik koos on. Meil on ka himu pulma minna.»

Mees kostis: «Seda võite hõlpsal kombel toimetada, kui kiidetud salavägi tõesti asjade sees elab.» Seepeale võttis ta esiteks vana kübaraloti kätte ja nägi, et kaabu vildist ei olnud, vaid inimeste äralõigatud sõrmeküünte

laastudest tehtud. Kübarat pähe pannes nägi ta uhkeid pulmi Kuramaal ja mis muidu laias ilmas sündis. Ta ütles härjapõlvlastele: «Andke mulle nüüd viisud jalga ja kepp kätte, siis astuge ise kolmekesi ritta, seljad minu ja silmnäod hommiku poole käänatud, aga ärge vaadake üle õla enne tagasi, kuni teile otsuse annan, kuidas asju isa tahtmist mööda peate jagama.»

Tölparulised härjapõlvlased täitsid tõrkumata kohtumõistja käsu, pöörasid silmad hommiku ja seljad tema poole. Mees kergitas, kui kübar peas ja viisud jalas, vemmalt paar korda tuuleõhus ja laskis siis valusasti härjapõlvlaste kaela langeda. Silmapilk olid need ta eest kui ära pühitud, ega olnud muud märki neist järele jäänud kui kolm veepisarakest krooklehtedel, kus mehikesed olid seisnud.

Et esimene katsetükk nii mõnusasti korda oli läinud, pidas mees nõu Kuramaale pulma minna. Nimetatud sooviga jalga tõstes hüüdis ta: «Kura pulma!» ja oli silmapilk pidule saanud. Seal leidis ta väga rohkesti rahvast koos, küll ülemaid ja alamaid, sest pulmade valmistaja oli kuulus rikas peremees. Saladust ja avalikku nägev kunstkübaramees nägi, silmi toalaele tõstes, rohke perekonna väikesi võõraid toalae all ja parsil, nõnda et nende hulk palutud võõrastest põrandal palju rohkem näis. Aga keegi muu ei võinud seda pisukest peret näha kui tema üksi.

Väikesed rääkisid isekeskis: «Kas näete! Vana onu tulnud ka pulma.»

«Ei ole tõsi!» hüüdsid teised vastu, «võõral mehel on küll onu kübar, viisud ja kepp, aga onu ennast ei ole siin.»

Vahepeal toodi roavaagnad lauale, vaagnail kaaned peal. Seal silmas kõiknägev, mida keegi teistest tähele ei pannud, kuidas imelikul kiirusel head road vaagnaist koristati ja teised halvemad nende asemele pandi. Niisama tehti joogikannude ja pudelitega.

Nüüd küsis kõiknägija, kus maja peremees pidi

olema, astus viisakalt teretades ta ligi ja ütles: «Ärge pange pahaks, et ma kui tundmata võõras kogemata teie lustipidule olen tulnud.»

«Olge terve tulemast,» vastas pulma-peremees. «Söögi- ja joogivara on meil küllalt, seepärast ei või üks või kaks palumata võõrast meile mingit koormat teha.»

Kõiknägija ütles: «Ma usun küll, et mõned võõrad enam või vähem siin mingit raskust ei või teha, aga kus palumata võõraste hulk palutud võõrastest üle käib, seal võib ka kõige rikkam peremees kahju leida.»

«Ma ei oska teie juttu mõista,» ütles peremees.

Võõras andis talle oma kübara, öeldes: «Pange mu kübar pähe ja tõstke silmad toalaele üles, küllap siis näete.»

Peremees pani kübara pähe, tõstis silmad lae poole, ja kui ta väikeste võõraste tempusid söögilauas nägi, kahvatas ta surnukarva valgeks ja kostis ehmatanud häälega: «Oi, vennike! Need võõrad olid mu hingele teadmata, ja kui teie kübara peast võtan, siis on nad kadunud. Kuis võiksin neist pääseda?»

Kübaraomanik kostis: «Tahan väikesed võõrad kähku teie kaelast ära saata, kui natukeseks ajaks palutud võõrad toast välja viite, uksed ja aknad hoolsasti kinni panete ja selle eest muretsete, et kuskil oksamulku ega pragu toaseinas vallali ei jääks.»

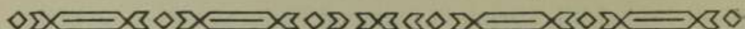
Ehk küll pulma-peremees selle asja vastu natuke uskumata oli, siiski täitis ta võõra mehe soovi ja palus pisikesed hilpharakad toast välja kihutada.

Natukese aja pärast oli tuba palutud võõrastest tühi, uksed, aknad ja muud väljapääsuaugud hoolega kinni pandud, nii et aga kõiknägija väikeste võõrastega üksi tuppa jäi. Seal hakkas mees oma vemmalt keeritama lae all ja toa nurkades, et lust oli näha! Mõne silmapilgu pärast oli kogu väikeste võõraste parv hukatud, ja toa põrandalt leiti nii palju veepiisku, kui oleks paksemat vihma sadanud. Üks oherdimulk oli kogemata toaseinas jäänud kinni toppimata; selle läbi oli üks väike toast pää-

senud, ehk küll karistaja vemmal teda pakku põgenedes natuke oli puutunud. Ta ohkis tüki aega õue peal: «Ai, ai! mis valus! Juba mõne korra maitsesin vana Pikse-isa nooli, mis selle vembla vastu midagi ei olnud.»

Peremees palus võõrad tuppa tagasi, kui ta imekübara abiga oli näinud, et tuba väikestest puhtaks saanud. Söögilaual vaatas kõiknägija pulmaliste salamõtteid ja nägi mõnda, mida teised keegi ei teadnud. Peigmehel oli suurem igatsus äia vara kui noorikut saada; mõrsjal, kellel tüdrukupõlves mõisajunkruga tegemist olnud, kasvas lootus mehest ja tanust häbivarjajaid saada.

Väga kahju, et meie päevil niisugust kübarat enam kuskil leida ei ole.

VÕLLAMEHIKESED

Üks kirikuõpetaja otsis juba mõnda aega endale sulast, kes muude toimetuste kõrval ka selle talituse enese peale pidi võtma, et igal kesköõl kirikukella helistab. Küll olid juba mitu väga kõlblikku meest endid teenistusse tinginud, aga niipea kui nad öist kellahelistamist läksid toimetama, olid nad äkitselt kui maa alla kadunud; ei kuuldud seal kellakõlksu ega saadud kellalööjat enam näha. Ehk küll kirikuõpetaja asja väga saladuses pidas, siiski sai hulga inimeste äkiline kadumine aegamööda teatavaks, mispärast keegi enam ta juures ei tahtnud teenida.

Mida enam asjalugu tuttavaks tõusis, seda rohkem vangutas rahvas kahevahel mõttes pead. Ka ei leitud kurjade keelte puudust, kes jutustasid, et kirikuõpetaja ise sulaste elukägistaja olla. Papp oli hädaga palga kolmevõrra kõrgemaks tõstnud ja pealegi veel iga päev head sööki lubanud. Mitu kuud oli igal pühapäeval pärast jutlust kantslist pajatatud: «Mul on kõlblikku sulast tarvis, kellele rohket palka ning priskesti süüa anda ja korraliku ülespidamise luban, jne.», aga ikka jäi kuulutamine asjatuks.

Seal tuli ühel päeval Kaval-Ants ennast pakkuma, kes lühikese aja eest üht ihnust peremeest oli teeninud ja kanget nälga kannatanud; seepärast tõmbas igapäevane lubatud hea söök teda papi poole. Ta tahtis sedamaid uude teenistusse astuda.

«Hea küll, mu poeg,» ütles kirikuõpetaja: «kui sul julgust ja usaldust jumala vastu ei puudu, võid täna öösel juba oma katsetüki kellaga ette võtta. Homme tahame siis teenistusekaupa kinnitada.»

Ants leppis sellega, läks peretuppa ega teinud uue ameti pärast endale muret.

Kirikuõpetaja oli ihnuskael. Pererahva rohke söömine tegi talle meelepahandust: seepärast läks ta enamasti söögiajal peretuppa, lootes, et inimesed tema silma all süües vähem julged võiksid olla söömas. Ta noomis peret, sööma vahele sagedasti keelekastet võtma, arvates, et kui kellelgi palju vedelat kõhus, siis on tal vähem ruumi leiva ja serve tarvis. Aga Ants oli kavalam kui ta isand; seepärast tühjendas ta ühe hingega joogikapa, öeldes: «See teeb söögile kahevõrra ruumi.» Kirikuõpetaja arvas kuuldud jutu tõeks, ega läinud sellest päevast peale iial enam rahvast joomisele meelitama. Aga Ants naeris salamahti, et kelmustükk korda oli läinud.

Umbes tund aega enne kesköö läks Ants kirikusse. Ta leidis kiriku seestpoolt valgustatud ja pani natuke imeks, kui sisse astudes hulga rahvast ees leidis, keda palved siia ei olnud kogunud. Inimesed istusid pika laua ümber ja mängisid kaarte. Ants ei tundnud kartust, või kui tal ka pisut kartusetunnet oli, ei lasknud ta tarkuse pärast sellest midagi välja paista. Ta läks julgesti laua juurde ja istus kaardimängijate seltsi. Üks neist oli teda tähele pannud ja küsis: «Vennike, mis sul siin otsimist on?»

Ants vahtis suurte silmadega tüki aega ta otsa ja ütles siis naeratades: «Sina, ninatark, peaksid parem suu kinni pidama! Kui kellelgi siin küsimise õigust on, siis arvan, et mina seesinane küsija olen. Kui mina oma õigust ei tarvita, siis oleks teist vist kõige targem oma edev suu kinni pidada!»

Seepeale võttis Ants kaardid ja mängis tundmata meestega, kui oleksid nad ta paremad sõbrad. Tal oli hea õnn — iga sissepandud raha tuli kahevõrra tagasi, mislàbi mõne teise mängija taskud põhjani tühjendati.

Nüüd kuuldus kukelaulu; kesköö võis parajasti käes olla. Seal kustutati äkki küünlad ja silmapilk olid mängijad laua ja pinkidega üheskoos kadunud. Ants pidi pimedas kirikus tüki aega käsikaudu teed otsima, kuni viimaks kirikutorni trepi leidis.

Kui ta esimesest trepist oli üles roninud, leidis ta viimasel trepiastmel väikese mehikese istuvat, kel pea otsast puudus.

«Hohoo, pisukene! Mis sul siin otsimist on?» küsis Ants, ja andis talle vastust ootamata nii valusasti jalakannaga kuklasse, et peata mehike mööda pikka treppi alla veeres. Teisel, kolmandal ja neljandal trepil leidis ta samasugused tummad vahimehed ees ja laskis nad üksteise järel maha keeritada, et neil kondid kogu kehas naksatasid.

Viimaks oli Ants takistamata kella juurde jõudnud. Kui ta silmad üles lõi, et näha, kas kõik seatud korras on, silmas ta veel üht peata mehikest, kes küürakil kella sees istus. Mehike oli kara kellast lahti teinud ja näis ootavat, kui Ants köiest kinni hakkas, et siis raske kara talle pähe visata, misläbi kellalööja vististi surma oleks saanud.

«Pea kinni, sõbrake!» hüüdis Ants. «Nõnda ei ole me teineteisega kihla löönud. Sa vist nägid juba, kuidas ma su pisikesed seltsimehed nende eneste jalakeste vaevata mööda treppi alla veeretasin? Varsti pead sa nende järele lendama. Aga et sa kõige kõrgemal istud, siis pead ka kõige uhkema sõidu saama: tahan su luugist välja visata, et sul enam tagasituleku lusti ei oleks.»

Nõnda rääkides seadis ta redeli püsti, miska väikese tahtis kellast välja tuua ja ähvarduse tõeks teha.

Mehike tundis hädaohtu, milles ta kõikus, ja hakkas paluma: «Vennike! Heida mu vaese elu peale armu! Selle eest tahan sulle kindlasti tõotada, et ei mina ega mu seltsimehed sind iialgi öisel kellahelistamisel ei tule eksitama. Olen küll väike ja näotu, aga kes teab, ehk võiks ükskord ka juhtuda, et sulle tehtud heategemise eest enam kui sandi tänu tasuks toon.»

«Sina pisikene sitanirps!» naeris Ants. «Su tasumispalk ei saa sääse saba mitte raskendama! Aga et ma täna just heas tujus olen, võid pealegi ellu jääda. Siiski hoia end, et sa mulle teele vastu ei tule, sest ma ei hakkaks sinuga teist korda mitte naljatama.»

Peata mehike tänas alandlikult, ronis kui orav mööda kellaköit alla ja jooksis, kui oleks tal tuluke taskus, kirikutorni treppidest alla.

Aga Ants hakkas südamerõõmuga kella lööma.

Kui kirikisand keskööl kellahelinat kuulis, pani ta seda imeks ja oli rõõmus, et ta viimaks ometi sulase oli leidnud, kes katsetööga õnnelikult hakkama saanud.

Ants läks pärast tehtud tööd lakka ja puges heintesse magama.

Papil oli harilik viis vara hommikul tõusta, et näha, kas rahvas kõik oma seatud tööl on. Teised olid kõik platsis, aga uus sulane puudus ja keegi ei öelnud teda näinud olevat. Kui nüüd keskhommik möödas ja päike juba noores lõunas seisis, Ants aga ikka veel nähtavale ei tulnud, siis tuli kirikisandale kartus — ja ta ei uskunud teisiti, kui et kellalööja pidi, nagu teised enne teda, otsa leidnud olema. Aga sel ajal, kus peret kolklaual lõunasöögile kokku kutsuti, tuli ka Ants nähtavale.

«Kus sa kogu ennelõuna oled olnud?» küsis papp.

«Magasin,» kostis Ants haigutades.

«Magasid!» hüüdis papp imestades. «Sa ei tohi ometigi tahta, et iga päev lõunani võid magada?»

«Arvan,» kostis Ants, «et see on nii selge mõista kui allikavesi. Keegi ei või kaht isandat teenida. Kes öösel tööd teeb, peab päeval puhkama, nõnda kui mujal päevatöö tegijail öö puhkamiseks on seatud. Laske mind öisest kellalöömise teenistusest priiks, siis olen hommikul ühes päikesega töö kallal. Aga kui ma pean öösel kella lööma, siis tuleb mul päeval magamisaeg, kõige vähemalt lõunani.»

Kui nad veel pikalt edasi-tagasi olid vaielnud, tehti viimaks kaup ometi kindlaks, kus alamalnimetatud tingi-

mused aluseks pandi. Ants pidi öisest kellalöömise ametist päästetama, päeva tõusust päeva veeruni tööd tegema, peale keskhommikut poole ja pärast lõunasööki terve tunni magama, kuid pühapäeval hoopis prii olema.

«Aga,» ütles papp, «mõne korra võiks ometigi ette tulla, iseäranis talvel, kus päevad lühikesed, et töö pikemale ulatab.»

«Ei, mitte iialgi,» hüüdis Ants, «selle eest on suvepäevad jälle pikad. Ma ei või mitte enam tööd teha kui mu kohus on, see on: päeva tõusust päeva veeruni äripäevil töös olema.»

Mõni aeg pärast seda paluti kirikisand linna suurtele varrudele last ristima. Linn ei olnud kirikumõisast kaugemal kui söögivahe tee, siiski võttis Ants leivakoti kodunt kaasa.

«Miks sa leivakoti tahad kaasa võtta?» küsis kirikuõpetaja, «me jõuame ju õhtuks linna.»

Ants kostis: «Kes võib kõik asjad ette teada: teel võib mõni kogemata juhtumine tulla, mis meie sõitu viivitab, ja te tunnete mu kontrahti, mille järele mul kohus on teid üksnes päevaveeruni teenida. Peaks päike enne looja minema, kui linna jõuame, siis peaksite juba üksi edasi sõitma ja mina maha jääma.»

Papp pidas juttu naljaks, seepärast ei andnud ta talle mingit vastust, ja nõnda sõitsid nad teele.

Lühikese aja eest oli värsket lund sadanud, mille tuul tuisates kokku puistanud, nii et tee paiguti umbne oli ja kiiret sõitu takistas. Linna ligidal pidid nad suurest metsast läbi minema. Päike seisis juba puude ladvul, kui nad metsa äärde jõudsid. Hobused venitasid pikkamisi samm-sammult sügavast lumest läbi ja Ants pööras sagedasti oma silmnäo päikese poole.

«Miks sa nii sagedasti üle õla tagasi vahid?» küsis kirikuõpetaja.

«Sest et mul kuklas silmi ei ole, mis päikese järele võiksid vaadata,» kostis Ants.

«Jäta nüüd oma rumalad naljatembud,» ütles papp, «ja pea muret, et enne täielikku pimedat linna saaksime.»

Ants sõitis sõnalausumata edasi, aga ei jätnud aegajalt päikese poole vaatamast.

Nad võisid ehk metsa keskele olla jõudnud, kui päike alla veeres. Ants pidas hobused kinni, võttis oma leivakoti ja astus saanist.

«Noh, Ants, oled sa peast hulluks läinud? Mis sa tahad teha?» küsis hingekarjane.

Ants vastas vaikselt: «Tahan enesele siin öömaja valmistada, päike on alla läinud ja minu teenistusaeg möödas.»

Leivaperemees tegi kõik, mis võimalik, kulutas palumisi ja häid sõnu, ja katsus vahete-vahel ka ähvardamistest abi, aga kui kõik katsetükid ei aidanud, lubas ta viimaks head jootraha ja aastapalgale lisa.

«Eks teil ole häbi, kirikisand!» ütles Ants, «kas tahate kiusaja olla ja mind õigelt teelt eksitada, et ma tingitud lepingu vastu pean eksima. Kõik maailma varandused ei jõua mind petta: meest peetakse sõnast, härga sarvest. Tahate täna õhtul linna saada, siis sõitke jumala nimel üksi edasi, mina ei või ega tohi kauemini teiega kaasa tulla, sest minu tänane teenistusaeg on möödas.»

«Mu armas Ants, kulla poiss!» ütles papp, «ma ei tohi sind üksi siia jätta. Vaata natuke ümber, küllap siis näed, mis hädaohu sisse sa meelega tahad minna. Seal seisab hukkamisepaik võllaga, kaks kurjategijat ripuvad praegu veel oma kehadega võllasambas, seni kui nende hinged põrgus põlevad. Ega sa ometi niisuguste seltsimeeste naabriks taha ööseks jääda?»

«Miks siis mitte?» küsis Ants. «Võllaroad ripuvad üleval tuuleõhus, mina tahan öömaja alla maapinnale teha; seal ei või meie üksteist eksitada.» Nõnda rääkides pööras ta oma leivaperemehele selja ja läks leivakotiga oma teed.

Papp pidi, kui ta ristimiserahast ei tahtnud ilma jääda, üksi linna sõitma. Seal ei pandud pisut imeks, kui teda

kutsarita nähti tulevat; aga kui ta oma imeliku jutu Antsust oli rääkinud, siis ei teadnud inimesed, keda nad suuremaks albiks pidid arvama, kas isandat või teenrit.

Ants ei pidanud sellest lugu, mis rahvas temast arvas või rääkis. Ta oli kaasavõetud leivakoti abiga oma kõhu tagakihutused vaigistanud, siis süütas ta oma ninasoendaja põlema, tegi laiaoksalise kuuse alla aseme valmis, mässis end sooja kasukasse ja uinus varsti magama.

Ta võis mõned tunnid olla maganud, kui äkiline käratsemine ta äratas. Öö oli kuust valgustatud. Ei kuigi kaugel tema asemest seisid kaks peata mehikest kuuse varjus ja rääkisid vihaselt teineteisega. Ants tõstis pea natuke kõrgemale, et paremini võiks näha, aga selsamal silmapilgul hüüdsid mehikesed: «Tema on, tema on!»

Üks astus Antsu aseme ligemale ja ütles: «Vana sõber! Üks õnnelik juhtumine veab meid kokku. Mu kondid valutavad mul veel natuke kirikutorni trepist: ehk on sul lugu juba meelest läinud? Selle eest peavad täna sinu kondid saama virutatud, et sa mõne nädala meie kokkusaamist mäletaksid. Seltsimehed! ae! Seadke vemblad vinna ja tulge tööle.»

Otsegu paks sääsepere kargasid nüüd igalt poolt peata mehikesed sinna, kõigil tugevad vemblad käes, mis suuremad kui nende kandjad olid. Nende väikeste vaenlaste suur hulk ähvardas hädaohtu, sest nende hoobid langesid nii tugevasti, et võimukas mees vähe paremad võis anda. Ants uskus eluotsa kätte tulevat: nii rohkele vaenlaste hulgale ei jõudnud ta vastu panna.

Talle õnneks tuli üks väike mehike sinna, kui kolkimine kõige paremal käigul oli. «Pidage kinni, pidage kinni, seltsimehed!» hüüdis ta oma sugulasi. «See mees oli kord minu heategija, ma olen selle eest ta võlglane. Ta kinkis mulle elu, kui ma tema voli all olin. Kui ta teist mõne valusasti trepist alla on visanud, siiski ei ole õnneks keegi seeläbi lonkruks saanud. Saun on pekstud liikmed ammugi jälle pehmeks haudunud, seepärast andke andeks ja minge koju!»

Peata mehikesed lasksid endid hõlpsasti oma seltsimehest lepitada ja läksid vaikselt oma teed. Ants tundis nüüd oma päästjas öise vaimu kirikukellast.

See istus nüüd kuuse alla Antsu kõrvale ja ütles:

«Sel korral panid sa minu juttu naeruks, kui sulle ütlesin, et ehk võib aeg tulla, kus sulle kasu võiksin tuua. Niisugune silmapilk on täna tulnud; sellest võta õpetust, et kõige pisematki looma maailmas ei tohi põlata.»

«Tänan sind südamest,» ütles Ants, «minu kondid on neist vähestest hoopidest kui purustatud, seepärast oleksin selle sauna hõlpsasti oma eluga võinud maksa, kui sa parajal ajal poleks siia tulnud.»

Peata mehike rääkis pikemalt: «Mu võlg sinu vastu oleks nüüd tasa: aga ma tahan enam teha ja sulle saadud peksmise eest veel valuraha maksta. Sul ei ole pikemalt enam tarvis sulasepõlves ihnsa kirikisanda teenistuses end piinata. Kui homme koju saad, siis mine viibimata põhjapoolsesse kiriku nurka, seal leiad seina sisse müüritud suure kivi, mis mitte nõnda kui teised lubjaga ei ole valgeks tehtud. Ülehomme öösel on meil ligem täiskuu. Kanguta siis keskööl tähendatud kivi raudkangiga müürist välja. Sa leiad kivi alt põhjatu varanduse. Seal seisavad mitmest põlvest korjatud kuld- ja hõbe-kirikuasjad ja väga palju selget raha, mis sõja kitsikusel sinna varjule pandud. Need, kes varanduse maha panid, on enam kui saja aasta eest kõik surnud, nüüd ei tea kellegi hing sellest asjast. Ühe kolmandiku salarahast pead sa kiriku vaestele jagama; kõik, mis üle selle, on õigust mööda sinu omandus, miska nõnda võid teha, nagu ise tahad.»

Kaugel külas kuuldi sel silmapilgul kuke laulu. Äkitselt oli peata mehike kui ära pühitud, nii et temast jälge ega märki järele ei jäänud. Ants ei võinud tükil ajal valutavate liikmete pärast magama uinuda ja mõtles palju peidus seisva varanduse peale; nii uinus ta vast koidu eel natuke magama.

Päike seisis juba kõrgel, kui ta leivavanem linnast tagasi tuli.

«Ants, sa olid eile suur alp, et minuga ühes ei sõitnud,» ütles papp. «Vaata, ma olen priskesti söönud ja joonud ja peale selle on mul veel raha taskus.» Seda öeldes kõlistas ta raha, et Antsu süda õige raskeks läheks.

Ants vastas rahulikult: «Te olete selle pisikese raha eest, aus kirikisand, öösel pidanud valvama, seni kui mina magades sada korda rohkem olen teeninud.»

«Näita mulle, mis sa oled teeninud?» ütles kirikuõpetaja.

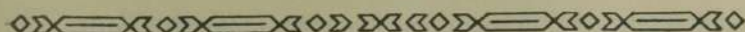
Aga Ants andis vastuseks: «Albid kiitlevad oma kopikatega, kuna targad oma rublad ära peidavad.»

Koju jõudnud, toimetas Ants rutusti oma talitused, päästis hobused rakkest ja andis neile söögi ette, tegi siis käigu kiriku ümber ja leidis tähendatud kohas lupjamata kivi müüri seest.

Esimesel ööl, kus kuu täis saanud ja teised kodus kõik magasid, läks ta salamahti toast, võttis raudkangi, murdis suure vaevaga raske kivi müürist välja ja leidis tõesti rahaaugu, nagu peata mehike oli juhatanud. Pühapäeval jagas ta kolmanda osa rahast kiriku vaestele, tegi enese siis kirikuõpetaja teenistusest lahti, ja et ta lühikese aja eest palka ei tahtnud, laskis leivavanem hea meelega ta minema.

Aga Ants läks kaugemasse kohta, ostis seal ilusa talukoha omanduseks, kosis noore naise ja elas peale seda veel mitu aastat õnnes ja rahus.

Sel ajal, kui minu vanaisa alles karjapoisike oli, elas veel palju vanu inimesi meie külas, kes Antsu olid tundnud ja seda juttu tõeks võisid tunnistada.

KUIDAS KUNINGATÜTAR SEITSE AASTAT OLI MAGANUD

Kord oli ühe suure kuninga tütar äkitselt ära surnud. Leinamine ja kaebuse kisa täitis kogu maad.

Sel päeval aga, kui surnu pidi puusärki pandama, tuli kaugelt maalt üks tark mees leinava kuninga linna. Ta märkas kõikide kurblikust olemisest, et siin midagi iseäralikku asja võis juhtunud olla ja küsis, mis mure ja raskus linnarahvast koormab. Niipea kui ta teadust oli saanud, läks ta kuningliku koja ligidale, nimetas ennast targaks arstiks ja palus luba, et ta kuninga ette tohiks minna. Juba ukse lävelt hüüdis ta valju häälega:

«See neitsi ei ole surnud, vaid väsinud; laske teda mõni aeg puhata.»

Kui kuningas seda hüüdmist oli kuulnud, andis ta võõrale käsu ligemale astuda. Aga tark ütles: «Neitsi ei tohi mitte hauda pandud saada, kuhu surnud maetakse. Ma tahan klaasist kirstu ehitada, sinna sisse tahame ta sängitada ja rahulikult magada lasta, kuni ärkamise aeg kätte jõuab.»

Kuningas oli selle jutu üle väga rõõmus, ta tõotas targale rohket palka, kui kuulutus tõeks pidi minema. Tark tegi suure klaasist kirstu, pani siidpadjad sinna sisse, sängitas kuningatütre nende peale, pani kaane kinni, ja laskis kirstu ühte suurde tuppa kanda, aga vahid ukse ette panna, et keegi magajat ei ärataks.

Pärast seda, kui see oli sündinud, ütles tark kuningale: «Nüüd saatke mehi välja kõigile maadele ja laske

kõik klaasvarandused üles osta, ma tahan siis ahju teha, suurema kui teie kuninga linn, kus sees meie klaasi mäeks kokku sulatame. Kui kuus aastat on mööda jõudnud ja lõokeste laul parajasti seitsmenda suve tulekut kuulutab, siis saatke igale poole käskjalad välja ja laske kuulutada, et igal noormehel luba on teie tütrele kosja tulla. Kes neist kosilastest kas hobuse seljas ratsa või oma jalgade peal käies klaasmäe harjale jõuab, see peab teile väimeheks saama. Sest kui väljavalitud mees tuleb, mis seitsme aasta ja seitsme päeva pärast saab sündima, siis ärkab teie tütar unest ja annab peiule kuldsõrmuse. Kes selle sõrmuse teie kätte toob, kas oleks ta ka kõige kehvem teie alamaist, võib-olla mõni vabadiku poeg, sellele peate teie oma tütre abikaasaks andma, muidu saaks ta igavesse unne langema.»

Kuningas tõotas targa tahtmist kõigis asjus täita, ja käskis sedamaid kõigilt ümberkaudu maadelt klaasivarad kokku osta, millega, kui kuues aasta lõpule läks, terve penikoorem maad seitsme sülla kõrguselt sai täidetud.

Vaheajal oli tark mees oma sulatamiseahju valmis teinud, mille kõrgus ligi alamate pilvedeni ulatas. Kuningas pidi temale kaks tuhat inimest abiks andma, kes klaasiahju täitsid; sellepeale hakati klaasi sulatama, misläbi nii kange palav tõusis, et rabad, jõed ja väiksemad järved ära kuivasid, ja ka allikates ja sügavamates kaevudes vee vähenemine nähtavale tõusis.

Meie tahame niikaua, kui tark oma klaasmäge kokku sulatab, ühte taluhurtsikusse minna, mis kuningalinnast kaugel ei ole, ja kus üks vana isa oma kolme pojaga elab. Mõlemad vanemad vennad olid osavad, igapidi tublid poisid, aga noorem natuke lollakas. Kui isa haigevoodil maas ja oma elu otsa ligi tundis tulevat, laskis ta pojad oma aseme ette astuda ja rääkis nõnda: «Ma tunnen, et mul kojuminek pea käes on, sellepärast tahan ma teile oma viimast tahtmist kuulutada. Teie, minu armsad vanemad pojad, peate üheskoos maja ja maid talitama, kui te mitte mõlemad naist ei lähe võtma ja kahe leepaja-kuninga

valitsus lahutust majasse ei sigita. Üks vana tõesõna ütleb: «Ruum, kus seitse naiseta venda rahulikult elavad, läheb kahe venna naisele väga kitsaks, nii et nad teineteise tutist kinni sasivad.» Niisugusel puhul peate te maja ja põllumaad eneste keskel jagama. Siiski peab noorem vend, kes peremeheks ega sulaseks ei kõlba, nii kaua kui ta elab, teie juures peavarju ja toitu leidma. Selle eest kingin ma teile mõlemale oma rahakirstu päranduseks. — Teie noorem vend on küll natuke lühikese aruga, aga tal on hea süda, sellepärast saab ta kõiges niisama heatahtlikult teie sõna kuulma, kuidas ta minu vastu ikka sõnakuulelik on olnud.»

Vanemad vennad tõotasid kuivade silmadega ja rohkesõnaliste keeltega isa tahtmist täita, aga noorem ei rääkinud ühtki sõna, vaid nuttis kibedasti. «Veel ühte tahan nimetada,» ütles isa, «kui ma olen surnud ja teie mind hauda olete sängitanud, siis palun ma viimast pisukest armastuse teenistust, et igaüks teist ühe öö minu haua peal valvab!»

Mõlemad vanemad pojad tõotasid kuivade silmadega ja rohkesõnaliste keeltega isa tahtmist täita, aga noorem ei rääkinud ühtki sõna, vaid nuttis kibedasti. Lühikest aega pärast seda kõnet oli isa oma silmad igavesti kinni pannud.

Mõlemad vennad valmistasid suure võõruspeo ja palusid palju võõraid matusele, et surnud isa kõige auga mulla alla saaks viidud. Nad ise olid lustilised, sõid ja jõid kui pulmas, seni kui noorem vend vaikselt nuttes isa puusärgi kõrval istus. Ja kui surnukirst ära kanti ja hauda lasti, seal näitas noorema poja meelest, kui oleksid kõik rõõmud surnud ja isaga üheskoos hauasängi maetud.

Õhtul hilja, peale selle kui viimased külalised ära olid läinud, küsis noorem vend, kes esimesel ööl isa haual pidi valvama. Teised ütlesid: «Meie oleme matuste valmistamisest väsinud ega või täna öösel mitte valvata, aga sul ei ole midagi paremat tegemist, sellepärast mine öövahiks!»

Noorem vend läks sõnalausumata isa hauale, kus kõik vaik oli ja sirts üksi laulis. Et ta mitte magama ei uinuks, sellepärast kõndis ta tasaste sammudega edasi ja tagasi. Võis ehk kesköö olla, seal hüüdis otsekui kaebav hääl hauast:

«Kelle sammu sõelunekse
Sõmerliiva silmadesse,
Musta mulda kulmudelle?»

Poeg aga mõistis ja kostis vastu:

«Noorem poega, poisikene,
See'p see sammul sõelunekse
Sõmerliiva silmadesse,
Musta mulda kulmudelle.»

Hääl küsis, miks vanemad vennad esiteks ei olnud valvama tulnud, mispeale noorem neid vabandas, et nemad matustest väsinud ja täna ei võinud tulla.

Aga isa hääl pajatas: «Iga töötegija on oma palga väärt, sellepärast ei taha ma sulle sinu palka keelata. Pea saab aeg tulema, kus sa paremaid riideid tahaksid, et uhkemate inimeste seltsi võiksid astuda. Siis astu minu haua äärde, löö oma pahema jala kannaga kolm korda rünka peale ja ütle: «Palun, armas isa, minu palka e s i m e s e öö valvamise eest.» Siis pead sa riideid ja hobuse saama. Ära räägi oma vendadele sellest midagi!»

Päeva tõusul läks hauavaht koju, võttis natuke hommikusuurust kehale karastuseks ja heitis siis puhkama.

Õhtul, kui öövalvamise aeg ligemale jõudis, küsis ta vendadelt, kumb neist sel ööl isa haual tahaks valvata. Vennad andsid irvitades vastuseks: «Ega ometigi keegi isa hauast lähe varastama. Aga kui sul lusti on, siis võid sina ka täna öösel seal valvata. Siiski ei saa sa oma valvamisega isa mitte enam elusse tagasi tuua.» Noorem vend läks selle armutu kõne üle veel nukramaks kui enne ja tõttas pisarsilmil toast välja.

Isa haua peal oli kõik vaikne nagu eilegi õhtul, üksnes sirts laulis rohu sees. Et ta mitte magama ei uinuks, kõndis hauavaht tasaste sammudega edasi ja tagasi. Võis ehk kesköö olla, kuked olid juba kaks korda laulnud, seal hüüdis üks kaebav hääl hauast:

«Kelle sammu sõelunekse
Sõmerliiva silmadesse,
Musta mulda kulmudelle?»

Poeg aga mõistis ja kostis vastu:

«Noorem poega, poisikene,
See'p see sammul sõelunekse
Sõmerliiva silmadesse,
Musta mulda kulmudelle.»

Hääl küsis, miks vanemad vennad ei olnud tulnud, ja noorem vabandas neid, et nad päevatööst väsinud ja öösel ei võinud valvama minna.

Aga isa hääl pajatas: «Iga töötegija on oma palga väärt, sellepärast ei taha ma sulle sinu palka mitte keelata. Pea saab aeg tulema, kus sa veel paremaid riideid sooviksid saada, kui need, mis sa eile enesele teenisid. Siis astu julgesti minu haua äärde, löö oma pahema jala kannaga kolm korda rünka peale ja ütle: «Palun, armas isa, minu palka teise öö valvamise eest!» Silmapilgul saad sa kaunimad riided ja parema hobuse, nii et inimesed oma silmi sinu pealt ei raatsi ära pöörata. Aga ära räägi oma vendadele sellest midagi!»

Päeva tõusul läks hauavaht koju, leidis mõlemad vennad veel magamas, võttis natuke hommikusuurust kehale karastuseks, sirutas ennast siis ahjupingile ja magas, kuni päike juba tüki üle lõuna seisis.

Õhtul, kui öövalvamise aeg jälle ligemale jõudis, küsis ta vendadelt, kumb neist sel ööl isa haual tahaks valvata. Vennad naersid ja kostsid pilgates: «Kes kaks ööd albi tööd on teinud, see võib seda ka kolmandal ööl teha. Isa ei

saa hauast mitte ära joosta, veel vähem lähevad inimesed teda sealt varastama. Oleks ta veel meelemõistusel olnud, siis ei oleks ta niisugust öövalvamist oma haua juures mitte himustanud.»

Noorem vend oli väga kurb nende armastuseta kõne üle ja läks jälle pisarsilmil ära.

Isa haua peal oli kõik vaikne, nõnda kui mõlemal õhtul enne seda, üksnes sirts laulis rohu sees ja metskits mäkerdas kõrgel taeva all. Et ta mitte magama ei uinuks, kõndis hauavaht tasaste sammudega edasi ja tagasi. Kesköö võis käes olla, kuked olid juba kaks korda laulnud, seal hüüdis jälle kaebav hääl hauast:

«Kelle sammu sõelunekse
Sõmerliiva silmadesse,
Musta mulda kulmudelle?»

Poeg aga mõistis ja kostis vastu:

«Noorem poega, poisikene,
See'p see sammul sõelunekse
Sõmerliiva silmadesse,
Musta mulda kulmudelle.»

Hääl küsis jälle, mispärast vanemad vennad ei olnud tulnud, ja sai sellesama vastuse kui eilegi.

Aga isa hääl pajatas: «Iga töötegija on oma palga väärt, mina ei taha sulle sinu palka mitte keelata. Pea saab aeg tulema, kus sa iseenesest tundma saad, et mida enam inimesel on, seda enam ta veel soovib. Aga heale pojale, kes isale ka pärast surma armastust näitas, peavad kõik soovimised täidetud saama. Esiotsa tahtsin ma oma peidetud varandused teie vendade keskel jagada, nüüd oled sina minu ainuke pärija. Kui sulle kaunid riided ja hobused enam meele pärast ei ole, mis ma sulle esimese ja teise öö valvamise eest palgaks lubasin, siis astu julgesti minu haua äärde, löö pahema jala kannaga kolm korda künkale ja ütle: «Palun, armas isa, minu palka k o l -

m a n d a öö valvamise eest!» ja sel silmapilgul pead sa kõige kaunimad riided ja kõige kallima hobuse saama. Kõik ilm vaatab imestades sinu peale, sinu vennad kadestavad sind, ja üks suur kuningas valib su endale väimeheks. Aga ära oma vendadele sellest midagi räägi!»

Päeva tõusul läks hauavaht koju ja mõtles iseeneses: niisugust aega ei saa minule vaesele iial tulema. Peale seda, kui ta natuke hommikusuurust kehale karastuseks oli võtnud, sirutas ta ennast ahjupingile, magas, ja ärkas alles siis, kui päike juba metsa puude ladvul seisis.

Seni kui tema magas, rääkisid vanemad vennad isekeskis: «See öövalvaja ja päevamagaja ei saa meile iial kasu tooma, mispärast peaksime me teda söötma. Parem võime söögi seale anda, kelle jõuluks võime tappa.»

Vanem vend ütles: «Kihutame ta majast välja, ta võib võõra rahva uste eest endale leiba kerjata.» Teine arvas, see ei läheks korda ja saaks neile endile häbi tegema, kes nad kui nõukad mehed venna kerjama olid saatnud. «Parem tahame leivakoorukesed oma laualt temale ette visata, kõht ei saa tal sealjuures täis, aga ta ei sure ka mitte nälga.»

Vaheajal oli tark oma klaasmäe valmis sulatanud, kuningas ka igal pool lasknud kuulutada, et igal noormehel luba on tema tütrele kosja tulla; aga ainult sellele tahtvat neitsi kätt anda ja naiseks minna, kes hobuse seljas ratsa ehk oma jalgade peal kõndides klaasmäe harjale jõuab minna.

Kuningas laskis suured võõruspeod valmistada, et kõik külalised, kes sinna tuleksid, enda kõhtu võiksid täita. Pidu pidi kolm päeva vältama, ja iga päev tapeti sada härga ja seitsesada siga, ja tehti viissada vaati õlut. Virna laotud vorstid seisid kui seinad, sepikleibu ja kooke oli suuremate heinakuhjade sarnased hunnikud.

Magav kuningatütar kanti klaasmäe harjale. Võõraid tuli igalt poolt sinna, osalt julgustükki katsuma, osalt imet vaatama. Hiilgav mägi läikis kui teine päike, nii et teda juba mitme penikoorma kauguselt võis näha.

Meie tuttavad, mõlemad vanemad vennad, olid endale ilusad piduriided teha lasknud ja pidudele läinud. Noorem pidi koju jääma, et ta oma kehva ülikonnaga uhkeile vennastele häbi ei teeks. Aga vaevalt olid vennad teele läinud, seal läks noorem isa hauale, tegi, kuidas hääl talle oli õpetanud, ja ütles: «Palun, armas isa, minu palka esimese öö valvamise eest!»

Samal silmapilgul, kus palumine tema huulte üle läinud, seisis vaskne hobune vasksete valjastega seal, ja sadula peal olid kõige kaunimad hiilgavad vaskriided, peast jalakannani, ja kõik oli nõnda korrapärast, kui oleks see tema keha järele tehtud.

Lõuna ajal tuli vaskne mees oma vaskse hobusega klaasmäele, kus sajad ja tuhanded seisid, ilma et ühelainsal võimalik oli ka ehk mõnd sammugi libedat mäge mööda üles minna. Vaskne ratsuline kihutas hulgast läbi, sõitis kolmanda osa klaasmäge üles, kui oleks see loodud maa olnud, pööras siis ümber, teretas kuningat ja oli sedamaid rahva silmist jälle kadunud. Mõned vaatajatest tahtsid olla tähele pannud, kui oleks magaja kuningatütar oma kätt liigutanud, kui vaskmees üles sõitis.

Mõlemad vennad ei jõudnud õhtul küllalt vaskse mehe ja tema vaskse hobuse imeteost rääkida. Noorem vend kuulas vaikselt nende jutte, aga ei lasknud midagi sest märgata, et tema ise seesinane oli olnud.

Teisel hommikul läksid vennad päeva tõusu ajal jälle ära, et nad pidudele ei hilineks. Päike seisis noorel lõunal, kui noorem vend isa hauale läks; ta tegi, kuidas temale oli õpetatud ja ütles: «Palun, armas isa, minu palka teise öö valvamise eest!»

Samal silmapilgul, kus palumine tema huulte üle läinud, seisis üks hõbehobune hõbedast valjaste ja sadulaga seal, ja sadula peal seisid kõige kaunimad hiilgavad hõberiided, peast jalakannani, ja kõik näis nõnda korralik, kui oleks see tema kehale tehtud.

Lõuna ajal tuli hõbedast mees oma hõbedast hobusega klaasmäele, kus sajad ja tuhanded seisid, ilma et ühel-

ainukesel võimalik oleks olnud ka ehk mõnd sammu siledat mäge mööda üles minna. Hõbedast ratsuline kihutas hulgast läbi, sõitis hea tüki enam kui poole klaasmäge üles, mis tema hobuse kapjade all kui loodud maa näis olevat, pööras ümber, teretas kuningat ja oli natukese aja pärast jälle kadunud. Täna olid inimesed selgesti näinud, et magaja kuningatütar hõbemehe ligemale tulemisel oma pead oli liigutanud.

Vennad olid õhtul koju tulnud ja ei jõudnud küllalt hõbedast mehe ja tema hõbedast hobuse imetegu kiita, aga arvasid viimaks ometi, et see ei võinud keegi loodud inimene olla, vaid kõik nägemine nõiutud silmamoondamise peal seisvat. Noorem vend kuulas vaikselt nende juttu, aga ei lasknud midagi sest märgata, et tema ise seesinane oli olnud.

Kolmandal hommikul olid vanemad vennad mõlemad päeva tõusul jälle ära läinud. Rahvast oli sel päeval veel rohkem kokku kogunud, sest et seitse aastat ja seitse päeva, kus kuningatütar pikast unest pidi ärkama, täna otsa lõppes. Päike seisis juba üle keskhommiku, kui noorem vend isa hauale läks; ta tegi, kuidas temale oli õpetatud, ja ütles: «Palun, armas isa, minu palka k o l m a n d a öö valvamise eest!»

Sel silmapilgul, kus palumine tema huulte üle läinud, seisis kuldne hobune kuldsete valjaste ja sadulaga seal, ja sadula peal seisid kõige kaunimad hiilgavad kuldriided, peast saadik jalakannani, ja kõik näitas nõnda korralik, kui oleks see tema kehale tehtud.

Lõuna ajal tuli kuldne mees oma kuldse hobusega klaasmäele, kus sajad ja tuhanded seisid, ilma et ühelainsal võimalik oleks olnud kas ehk mõnd sammu mööda siledat mäge üles minna. Mõlemad ratsulised, vask- ja hõbemees, ei olnud ühtki jälge järele jätnud, vaid mäği oli niisama siledaks jäänud kui ennegi. Kuldne ratsuline kihutas hulgast läbi, sõitis mööda kuldmäge üles kuni harjani, mis tema hobuse kapjade all kui loodud maa näis olevat.

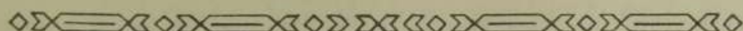
Kui tema üles oli jõudnud, läks kirstukaas iseenesest vallali, magaja kuningatütar ajas ennast istukile üles, tõmbas kuldse sõrmuse omast sõrmest ja andis selle kuldmehele. Aga kuldne tõstis neitsi oma kuldse hobuse selga ja sõitis temaga pikkamisi mäest alla. Ta pani neitsi kuninga kaissu, teretas lahkelt ja oli ligemal silmapilgul kadunud, otsekui maa alla vajunud.

Kuninga rõõmu võite küll mõtelda. Ta oli teisel päeval targa mehe nõu järel igal pool laskinud teada anda, et see, kes tema tütre kuldsõrmuse tagasi toob, temale väimeheks peab saama. Suurem osa võõraid olid ööseks sinna jäänud, et asja otsust näha saada. Ka meie vanad sõbrad, mõlemad vanemad vennad, olid rahva hulgas ja maitsesid pidude rooga. Aga nende imestus ei olnud mitte pisukene, kui nad üht kehva riietega kaetud inimest, kes peaaegu nende põlatud venna kujuline näitas, kuninga ligi nägid astuvat. Jah, selle kerjaja käes oli tõesti kuningatütre sõrmus. Kuningas kahetses oma tõotust, sest ta ei võinud niisugust asja mitte ette mõtelda.

Aga tark ütles kuningale: «See noormees, keda teie tema kehva ülikonna pärast kerjajaks arvate, on ühe vägeva kuninga poeg kaugelt maalt. Ta sai kolm päeva pärast sündimist kurja rõugutaja naise poolt talupojalapse vastu ümber vahetatud, aga viimane suri esimestel kuudel, seni kui varastatud kuningapoeg talumajas üles kasvas ja oma arvatud isa vastu ikka sõnakuulelik oli.»

Kuningas oli sellega rahul, laskis suure pulmapeo valmistada, mis neli nädalat vältas ja andis hiljem kõik kuningriigi oma väimehele péranduseks. Niipea aga kui väimees talupoja riided seljast oli võtnud, ei olnud ta enam lollakas, vaid tark isand oma uues seisuses; sest et tema rumalus mitte sündinud ei olnud, vaid üksnes kurja naise poolt temale tehtud. Pühapäeval näitas ta ennast rahvale oma kuldriietes ja kuldse hobuse seljas.

Tema arvatud vennad aga olid kadeduse ja viha pärast surnud.

TÄNULIK KUNINGAPOEG

Kord oli üks Kullamaa kuningas metsalaanes ära eksinud ja ei leidnud kõige otsimisega enam teed, ehk ta küll risti ja põigiti käis. Seal astus keegi võõras mees tema juuurde ja küsis:

«Mis sa otsid, vennike, siin pimedas laanes, kus muud ei ela kui koledad metsalised?»

Kuningas kostis: «Ma olen ära eksinud ja otsin nüüd teed, kust koju võiksin saada.» — «Tõotage mulle omanduseks, mis teile kodu õues kõige esiteks vastu tuleb, siis tahan teile teed juhatada,» ütles võõras mees.

Kuningas seisis hea tüki aega sügavas mõttes ja kostis siis: «Mispärast peaksin ma oma hea jahikoera kaotama? Aegamööda võin ma isegi koju saada?» Seal läks võõras oma teed. Aga kuningas hulkus eksiteel veel kolm päeva mööda laant ümber, seni kui kodunt kaasa võetud toiduvara otsa lõppes, kuid ei võinud siiski kadunud teerada kätte saada, mis teda koju oleks viinud.

Nüüd tuli võõras mees teist korda tema juurde ja ütles: «Tõotage mulle omanduseks, mis teile kodus kõige esiteks õues vastu tuleb?» Aga kuningal oli väga kange pea, sellepärast ei lubanud ta ka sel korral veel midagi.

Nukral ja vihasel tujul eksis ta jälle metsas ühest paigast teise, kuni ta viimaks väsinult puu alla maha langes ja juba oma surmatunni tulemist uskus. Seal tuli võõras mees — kes muu ei olnud kui vanapoiss ise — kolmat korda kuninga ette ja ütles: «Ärge olge ometi alp!

Mis võib teil ühes koeras nii kallis olla, et te seda oma elu päästmiseks ei raatsi ära anda. Tõotage mulle, mis ma teejuhatamise palgaks küsisin, ja te peate eluga sest hädast pääsema!»

«Minu elu maksab rohkem kui tuhat koera!» vastas kuningas. «Seal küljes seisab terve kuningriik rahvaga. Olgu siis, ma tahan sinu soovimist täita; vii mind koju.»

Need tõotusesõnad olid vaevalt tema keele üle käinud, seal leidis ta end metsa äärel lagedal, kust kuninglik koda tema silma ulatas. Ta sammus ligemale, ja esimene, mis temale õueväravas vastu tuli, oli amm kuningliku rinnalapsega, kes isa vastu oma käed laiali sirutas. Kuningas ehmatas, sõitles amme ja käskis lapse ruttu ära viia. Tema truu koer tuli natuke hiljemini saba liputades joostes sinna, aga truuduse palgaks tõukas kuningas teda vihas jalaga eest ära. Nõnda peavad süüta alamad sagedasti vastama ja valu kannatama, kui ülemad suisa päil midagi kõverust on teinud.

Kui kuninga viha natuke sai jahtunud, laskis ta oma lapse, ilusa poisikese, ühe kehva talupoja tütre vastu ümber vahetada. Nii kasvas kuninga poeg kehvade inimeste leeaugul, seni kui talupoja tütar kuninglikus kätkis siidriiete peal magas.

Aasta pärast tuli vanapoiss oma võlga kätte nõudma ja võttis väikese tütarlapse enesega kaasa, keda ta tõesti kuninga lapseks arvas, sest et laste vahetamise pettus temale teadmata oli jäänud. Aga kuningas rõõmustas väga, et tema kavalus nii hästi korda oli läinud, laskis suured rõõmupeod valmistada ja kinkis varastatud lapse vanematele rohkeid andeid, nii et tema pojal hurtsikus mingist puudu ei võinud tulla. Siiski ei usaldanud ta poega veel enese juurde tagasi võtta, kartes, et pettus seeläbi avalikuks võiks tõusta. Talu pererahvas oli vahetamise kaubaga väga rahul; neil oli laual üks sööja vähem ja leiba ja raha üleliiga.

Vaheajal oli kuningapoeg nooreks meheks kasvanud, elas vanemate kojas rõõmu ja ilu-au sees, aga ei võinud

ometi selle üle ise rõõmsaks saada. Sest kui ta oma päästmise lugu oli kuulnud, läks tal meel nukraks, et üks vaene süüta tütarlaps tema asemel on pidanud vastama, mis tema isa kergel meelel oli eksinud. Seal võttis ta kindlasti nõuks, kui iial võimalik, vaene tüdruk päästa, või temaga üheskoos otsa saada. Neitsi kulu peal kuningas olla, see rõhus tal südant.

Ühel päeval pani ta enesele salamahti talupoja riided selga, võttis poolevakase hernekoti õlale ja läks sinna metsalaande, kus isa kaheksateistkümne aasta eest oli teelt eksinud.

Laanes hakkas ta suure häälega kaebama: «Oh ma vaene, kuis olen ma ära eksinud! Kes võib mulle siit metsast teed juhatada? Inimese hingekest ei ole kuskil lähemalt leida!»

Vähe aega pärast seda tuli üks võõras mees, pika halli habemega ja nahkpungaga vöö küljes, otsegu tartlane, teretas lahkesti ja ütles: «Mul on ümberkaudne koht siin tuttav ja võin teid, kui te mulle rohket palka lubate, sinna viia, kuhu teil süda ise himustab.»

«Mis mina vaene mehike teile võin lubada,» kostis kaval kuningapoeg, «olen kehv inimene; mul ei ole suuremat midagi kui see hing sees, sest kuubki minu seljas on leivavanema päralt, keda ma peatoidu ja riiete eest pean teenima.»

Võõras mees pani hernekotti tema seljas tähele ja ütles: «Sugu varandust näib teil siiski olevat; te kannate seal kotti seljas, mis raske näib?»

«Kotis on herned,» anti vastuseks. «Minu vana tädi on mineval ööl hinge heitnud ja ei ole nii palju järele jätnud, et surnuvalvajatele maa pruugi järele kupatatud herneid une hurjutuseks võiks ette anda. Ma palusin oma peremehelt jumala tasumise peale need herned, tahtsin praegu sinna minna, võtsin tee lühenduseks otsekohe käigu läbi metsa, kust üks jalgteerada jooksis, mis aga mind nüüd, nagu ise näete, eksile on viinud.»

«Siis oled sa vaenelaps, nagu sinu jutust märkan.»

ütles võõras mees hambaid irvitades. «Kas sa ei tahaks mulle teenima tulla, ma otsin praegu virka sulast minu pisukesele elamisele, ja sa oled mulle meelepärast.»

«Miks ei, kui me kaupa lepime,» vastas kuningapoeg. «Sulaseks olen ma sündinud, võõra leib on igal pool kibe, seal on mul enamasti ükskõik, missuguse peremehe sundimist ma pean täitma. Mis te siis mulle aasta palgaks tõotate?»

«Noh,» ütles võõras mees — «iga päev priskesti süüa, kaks korda nädalas liha, kui kodunt kuhugi kaugemale tööle lähed, võid või silku leivakõrvaseks, täielikud suve- ja talveriided ja pealegi veel kahe külimitu osa kasumaad.»

«Ma olen sellega rahul!» ütles kaval kuningapoeg. «Tädi võivad mul ka teised mulda viia, ma tahan teiega minna.»

Vanapoiss näis tehtud kasuliku kaubaga väga rahul olevat, ta keeritas ennast ühe kanna pealt kui keder ümber ja lõikas lusti-tralli, et mets aga laksas. Natukese aja pärast läks ta uue sulasega kodu poole minema, püüdis magusa jutuga teed lühendada, ja ei pannud tähelegi, kuidas tema seltsimees iga kümne ja viieteistkümne sammu tagant ühe hernetera kotist maha pillutas.

Öösel magasivad meie teekäijad metsas laiaoksalise kuuse all, kust nad teisel päeval jälle edasi rändasid, kuni nad — kui päike juba metsa ladval seisis — suure kivi juurde jõudsid. Sinna jäi vanamees seisatama, vaatas terase silmaga igale poole ümber, vilistas korra metsa ja lõi siis pahema jala kannaga kolm korda vastu maad. Äkitselt läks kivi alt üks salavärav lahti, kust koopasuu sarnane sisseminek paistis. Nüüd võttis vanapoiss kuningapoja käevarrest kinni ja käskis valju häälega: «Käi minu järel!»

Sedamaid oli umbpimedus nende ümber ja kuningapoja meelest näis, kui läheks nende tee ühtepuhku sügavamale maa põhja. Hea tüki aja pärast hakkas valgus jälle kumendama, aga see valgus ei olnud päikese paiste

ega kuu kuma sarnane. Kuningapoeg tõstis arglikult silmad üles, aga ei näinud taevast ega päikest; üks hiilgav udupilv kõikus nende üle ja näis uut ilma katvat, kus kõik nähtav üsna võõrast värki oli. Maapind ja vesi, puud ja rohutaimed, elajad ja linnud, kõik näitas teist viisi, kui mis ta enne oli näinud. Aga mis temale kõige võõram näis, oli imelik vaikus ümberringi, kus kuskil häält ega kobinat ei kuuldud. Kõik oli kahinata kui surnuhauas; tema enese jalaastuminegi ei teinud kahinat. Siin ja seal nähti mõnd lindu oksa peal istumas, kael pikale aetud ja kõrisõlm paisus, aga silmanähtav häälitsemine ei tunginud siiski nende kõrva. Koerad ajasid suud ammuli, otsegu haukumisele, härjad tõstsid tuttaval kombel pead üles, kui oleksid nad ammunud, aga ei haukumist ega ammumist tulnud kõrva. Vesi voolas kohisemata üle kivide madala põhja peal; tuul painutas metsas puulatvu, aga kahinat ei olnud kuulda; kärbes ja sitikas lendasid sirinata. Vanapoiss ei lausunud sõnagi, ja kui tema seltsimees mõnikord rääkida katsus, märkas ta sedamaid, et hääl selsamal silmapilgul suhu vaikis, nagu oleks ta surnud.

Sedaviisi olid nad kes teab kui kaua kole-kentsakas vaikses ilmas edasi läinud, kus kartus kuningapoja südame pakile pani, tema juuksed harjase kombel püsti ajas ja hirmu külm tema liikmeid lõdistas, — kuni viimaks, oh õnneliku rõõmu! esimene kolistuse märk tema kõrvakuulmesse puutus ja seda varjutaolist elu tõsiselt elustavat näis. Tema meelest näitas lugu, kui oleks suur hobusekari rabasoost läbi tunginud.

Siin tegi vanapoiss oma suu lahti ja ütles keelt nälbates: «Pudrukatel keeb, meid oodatakse koju!» Jälle olid nad tüki aega edasi läinud, kui kuningapoeg saeveski müdinat arvas kuulvat, kus ehk paar tosinat saage võisid tööl olla. Peremees ütles: «Vana suureit magab juba norisedes.»

Kui nad selle peale ühele mäeharjale jõudsid, nägi kuningapoeg tükk maad eemal oma peremehe talu; hoo-

neid oli nii palju, et seal ennemini küla ehk väikest linnaalevit võis arvata, kui ühe pere elukohta.

Viimaks jõudsid nad sinna, ja leidsid õueväravas tühja koeraosmiku. «Poe sisse!» käratas peremees — «ja seisa seal rahul, kuni ma vanaeidega sinu pärast kõnelen. Tema on, nagu enamasti kõik vanad inimesed, väga enda tahtmist täis ja ei salli võõrast inimest majas.»

Kuningapoeg puges värisedes koeraosmikusse ja hakkas juba oma üleliigset julgust kahetsema, mis teda näpistisse oli viinud.

Tüki aja pärast tuli peremees tagasi, hüüdis teda varjuurkast välja ja ütles vihase, torssis näoga: «Pane nüüd teraselt tähele meie pereseadust, ja hoia ennast, et sa selle vastu ei eksi, muidu võiks sul käsi siin väga halvasti käia:

Silmad, kõrvad sidemeta,
Suudevärav ala sõlmes!
Täida sundi tõrkumata,
Meeletahtel mõteldessa:
Kõnet üksi küsijalle!»

Lävest üle tuppa astudes, silmas kuningapoeg üht noort, väga ilusat piigat, sõstrakarva silmadega ja käharate juustega. Ta mõtles enda meeles; kui taadil niisuguseid tütreid palju peaks olema, tahaksin ma temale küll koduväiks tulla! Tütarlaps on mulle väga meelt mööda.

Kena tütarlaps toimetas söömalaua korrale, ei rääkinud musta ega valget, pani õhturoad lauale, ja läks siis viisakal kombel leepajale istepaika võtma, otseku ei oleks ta võõrast meest koguni tähele pannud. Ta võttis lõngakera ja vardad näpule ja hakkas siis sukka kuduma.

Peremees istus üksi söömalauda, ei kutsunud sulast ega tüdrukut endale seltsiks, ja vana suureite ei olnud kuskil nähtaval. Vanapoisi söögiisu oli määratu; lühikese ajaga pani ta kõik puhtalt nahka, mis laualt leidis, ja kust kõige vähemalt tosin inimest oma kõhtu oleksid võinud täita. Kui ta viimaks lõugadele natuke puhkamise aega oli andnud, ütles ta plikale:

«Korista nüüd katelde ja padade põhjad puhtaks, ja täitke nende riismetega enda kõhtu; aga kondid jätke koerale närida.»

Kuningapoeg tõmbas küll suu natuke viltu kuulutatud katlapõhja pühkmete roa üle, mida tema kauni piiga ja koeraga seltsis pidi sööma. Natukese aja pärast läksid aga mehel silmad jälle lahkeks, kui ta nägi, et riismetest magus roog lauale toodi. Söömalauaal vahtis ta ühtepuhku salaja luurates tütarlapse peale, ja oleks kes teab kui palju selle eest andnud, kui tal luba oleks olnud piigaga mõned sõnad rääkida. Aga kus ta iial suud sõnalepüüdis painutada, seal tuli tütarlapse kartlik silm paludes teel tema vastu, kui tahaks ta ütelda: «pea suu kinni!» Sellepärast laskis oma silmad rääkida, ja tegi kuulmata sõnad söögiisuga tõeks, sest eks tütarlaps olnud road keetnud, ja eks pidanud temale meeleheaks olema, kui võõras oma kõhtu täitis ja sööki ei põlanud. — Vanataat lamas ahjupingil pikali maas ja tegi täidetud kõhule tuuleõhku, et toaseinad paukudes vastu kostsid.

Pärast õhtusööma ütles vanataat kuningapojale: «Kaks päeva võid sa pikka teekäiku puhata ja majas ümber silmitseda. Ülehomme õhtul pead sa minu juurde tulema, et ma sulle teiseks päevaks tööd võin juhatada; sest pere peab mul ikka varem tööl olema, kui ma ise hommikul üles tõusen. Küll tütarlaps näitab sulle magamisaseme.»

Kuningapoeg võttis hoogu, kui oleks ta tahtnud rääkida, aga oh häda, vanapoiss langes kui äikesepilv tema kukla ja hüüdis: «Sina koer, sulane! Eksid sa majaseaduse vastu, siis võid sa kohe pea osa lühemaks tehtud saada. Sule lõuad kinni! Ja nüüd kasi puhkama!»

Tütarlaps kutsus teda sõrme tähendusel toast, päästis ühe ukse lukust lahti ja andis märku, et noormees üle läve kambri astuks. Kuningapoeg arvas silmapisara tütarlapse laugelt leidvat ja oleks kõigest südamest kauemini lävele seisma jäänud, aga ta kartis vanataati ja ei tohtinud pikemat aega viita.

Ei see kaunis piiga iial tema tütar või olla, mõtles kuningapoeg, sest sel lapsel on lahke inimese süda. Ehk on tema seesama vaene tütarlaps, keda minu asemel siia saadeti ja kelle pärast mina hullu kombel julgustüki ette võtsin siia tulla.

Juba oli hea tükk ööd läinud, enne kui ta asemel magama uinus, kus kartlikud unenäod temale rahu ei andnud; ta nägi unes mitmesuguseid hädaohte, mis teda püüdsid võrgutada, ja igas kohas oli kauni piiga kuju, kes hädas temale appi tõttas.

Teisel hommikul unest ärgates oli tal esimene mõte, kõik teha ja toimetada, mis ta iial sõnatu tütarlapse silmast oskab tähendada. Ta leidis virga piiga juba tööl, aitas kaevust vett vinnata ja kanda, puid lõhkuda, tuld padade alla kohendada ja püüdis igal muul tööl piigat aidata.

Pärast lõunat läks ta õue peale oma uut kodupaika laiemalt vaatama ja pani väga imeks, et vana suureit temale kuskil silma ei puutunud. Tallis leidis ta ühe valge hobuse, laudas ühe musta lehma valge peaga vasikaga, teistes lautades, mis luku taga seisid, arvas ta häälitsemist mööda hanesid, parte, kanu ja muid linde olevat. — Keskhommikune ja lõunaroog olid niisama maitsvad olnud kui esimesel õhtul, ja ta oleks oma seisusega väga rahul võinud olla, kui kuri keelekütkendus piiga seltsis tal mitte väga raske ei oleks kanda olnud. Teise päeva õhtul läks ta peremehe käest tuleva päeva tööd kuulama.

Vanamees ütles: «Homseks tahan sulle kerge töö anda. Võta vikat kätte, niida niipalju heinu kui valgele hobusele päeva osaks tarvis läheb, ja kasi tall sõnnikust puhtaks. Peaksin ma kogemata sinna tulles sõime tühja või põranda sõnnikuse leidma, siis võiks sulle kibe lugu kätte tulla. Hoia ennast selle eest!»

Kuningapoeg rõõmustas ja mõtles omas meeles: «Küllap selle pisukese tööga korda saan; ehk ma küll veel iial tänini atra ega vikatit kätte ei ole võtnud, siiski

nägin ma sagedasti, mis hõlpsal kombel põllumehed neid riistapuid enda käes liigutasid; ja rammust ei ole mul mitte puudust.»

Kui ta parajasti asemele pikali tahtis heita, tuli tütarlaps salamahti kassi sammul tema juurde ja küsis madala häälega: «Mis tööd sulle anti?»

«Homme,» — kostis kuningapoeg — «on mul hõlpus töö; ma pean valgele hobusele rohtu söögiks niitma ja talli puhtaks kasima, see on kõik.»

«Oh sa õnnetu hing!» ohkas tütarlaps: «kuidas võiksid sa seda tööd toimetada? See valge hobune, peremehe vanaema, on täitmatu ablas loom, kellele kakskümmend niitjat vaevalt päeva osa toitu jõuaksid valmistada, ja teisel kümnel oleks hommikust õhtuni tööd, et sõnnikut tallist välja ajada. Kuis tahaksid sina üksi mõlemad tööd korrale toimetada? Pane minu nõu teraselt tähele ja tee kõik seda mööda: Kui sa hobusele paar sületäit rohtu sõime oled puistanud, siis pead pajupuu raagudest kindla võru punuma, ja tugevast puust kiilu tahuma, nõnda et hobune sinu tööd võib näha. Ta saab sinult sedamaid küsima, mis sa neid asju oled valmistanud, ja siis pead sa temale nõnda otsust andma: «Selle võruga köidan sinu suu kinni, kui sa enam peaksid sööma, kui ma sulle ette annan, ja selle vaiaga tahan ma sul augu tagant kinni kiiluda, kui sa rohkem peaksid maha pillutama, kui mul lusti on tallist välja pühkida.»

Peale selle, kui ta oma jutu oli rääkinud, läks tütarlaps niisama salaja kikivarbail uksest välja, kuidas ta oli tulnud, ega andnud noormehele niipalju mahti, et aega oleks saanud tänada. Ta tuletas piiga sõnu meelde, rääkis neid teist korda enese kõrva, et midagi ei unustaks, ja heitis siis asemele puhkama.

Teisel päeval vara hommikul läks ta tööle. Ta laskis vikati kiiresti rohu sees karata ja nägi rõõmuga üürikese aja pärast niipalju heina kaares maas, et mõne sületäie rehaga võis kokku riisuda. Kui ta esimese sületäie sõime hobusele ette oli puistanud ja sedamaid teise süle-

täiega talli astus, leidis ta ehmatades sõime juba tühja, ja rohkesti poole koorma osa sõnnikut talli põrandal.

Nüüd hakkas ta märkama, kuidas ta tütarlapse targa nõuta otsa oleks võinud leida, sellepärast tahtis ta kuuldud õpetust silmapilk teoks teha!

Kui ta parajasti võru punus, pööras hobune pea tema poole ja küsis imestelles: «Pojuke! mis sa selle võruga tahad teha?»

«Ei midagi,» kostis kuningapoeg, «ma punun rõnga aga valmis, et kui sul mõte peaks olema rohkem süüa kui mul lusti oleks sulle rohtu ette panna, mina siis selle võruga sinu lõualuud võiksin kinni näpistada.»

Valge hobune ohkas korra sügavasti ja jättis silmapilk närimise katki. Noormees kasis talli põranda puhtaks ja hakkas siis kiilu vestma.

«Mis sa selle kiiluga tahad teha?» küsis hobune jälle.

«Ei midagi,» anti vastuseks. «Ma teen selle aga prundiks valmis, kui ehk tarvis tuleb väljaandmise väravat kinnitada, et söök väga kiiresti läbi luie ei läheks.»

Hobune vaatas jälle ohates tema peale, ja mõistis jutu vist ära, sest lõuna oli juba ammugi mööda, aga valgel hobusel oli ikka veel toiduvara sõimes ja tallipõrand seisis puhas.

Seal tuli peremees vaatama, ja kui ta tallis kõik asjad seaduse korral leidis, küsis ta natuke imeks pannes: «Oled sa ise nii tark või on sul targad nõuandjad?»

Kaval kuningapoeg kostis kiiresti: «Mul ei ole kedagi muud kui minu nõder pea ja üks vägev jumal taevas.»

Vanataat tõmbas mokad vihavolti ja läks pomisedes tallist välja; aga kuningapoeg rõõmustas väga, et tal asi nii hästi oli korda läinud.

Õhtul ütles peremees temale: «Homseks päevaks ei ole sulle täielikku tööd, aga tüdrukul on mõnda muid talitamisi majas, sellepärast pead sina meie musta lehma lüpsma. Hoia ennast selle eest, et piima udarasse ei jääks. Leiaksin ma seda, siis võiks see su elule otsa teha.»

Kuningapoeg mõtles toast minnes: kui seal midagi kavaluse tempu ei peaks olema, siis ei või töö mulle raskeks minna; mul on, jumal tänatud, tugevad sõrmed, nendega tahan nisad välja pigistada, et piima piiska sisse ei pea jääma.

Kui ta parajasti puhkama tahtis minna, tuli tütarlaps tema juurde ja küsis: «Mis tööd sul homme on toimetada?»

«Homme on mul sellipäev,» kostis kuningapoeg. «Ma olen homme päev otsa prii, ega ole midagi muud tööd kui musta lehma lüpsta, et piimapiisakest udarasse ei jää.»

«Oh sa õnnetu hing! Kuis tahaksid sa seda toimetada,» ütles ohates tütarlaps. «Sa pead teadma, armas tundmata noormees, et kui sa hommikust õhtuni alati lüpsaksid, siiski ei jõuaks sa musta lehma udarat iial tühjendada; piim immitseb kui allika veesoon ühtepuhku uuesti peale. Nüüd märkan ma selgesti, et vanataat sulle tahab hukatust teha. Aga sellepärast ole mureta, nii kaua kui mina elan, ei pea sinu küljes mitte juukse karva rikutud saama. Pane teraselt minu nõu tähele ja täida kindlasti minu õpetust, siis pääsed sa kitsikusest. Võta, kui lüpsma lähed, potitäis tuliseid süsi ja sepapihid kaasa. Kui talli saad, siis pane pihid süte peale potti ja puhu söed lõkkele. Hakkab must lehm sinu käest küsima, mispärast sa seda teed, siis vasta temale, mis ma sulle salamahti kõrvakuulmesse ütlen.»

Tütarlaps sosistas mõne sõna temale kõrva ja läks siis kikivarbail toast välja, nagu ta oli tulnud. Kuningapoeg heitis asemele puhkama.

Hommikune koidutera ajas taevast punetama, kui ta juba asemelt tõustes lüpsiku ühte ja söepoti pihtidega teise kätte võttis ja sedamaid lauta läks. Ta täitis kõik, nagu tütarlaps eile õhtul temale oli juhatanud. Must lehm vaatas natuke aega võõriti tema toimetusi ja küsis siis: «Mis sa seal teed, pojuke?»

«Ei midagi,» kostis poiss vastuseks.» «Tahan pihid aga tulipunaseks kuumendada, sest et mõnel lehmal raibet

viisi leitakse, pärast lüpsmist piima udaras veel tagasi hoida; seal ei ole mõnusamat nõu, kui pärast lüpsmise lõpetamist nisa otsad tuliste pihtidega kokku vajutada, et piima nisasse ei valguks.»

Must lehm ohkas südamest ja vahtis kartlikel silmil lüpsja peale. Kuningapoeg võttis lüpsiku, lüpsis udara kuivaks, ja kui ta tükk aega hiljemini jälle katsuma läks, ei leidnud ta piimapiisakest udaras ega nisades.

Peremees tuli hiljemini lauta, tõmbas paar korda pigistades lehma nisasid, ja kui ta sealt piima ei leidnud, küsis ta kurja näoga: «Oled sa ise nii tark või on sul targad nõuandjad?»

Kuningapoeg kostis: «Mul ei ole muud kedagi kui minu nõder pea ja üks vägev jumal taevas.»

Vanamees läks pahal tujul oma teed.

Kui kuningapoeg õhtul peremehelt tööd küsima läks, ütles peremees: «Mul on kuhjake heinu veel luhal, mis ma kuival ajal varju alla tahaksin lasta viia. Vea mul heinad homme koju, aga pane teraselt tähele, et riismeid maha ei jää, muidu võiksid sa elu kaotada.»

Kuningapoeg läks rõõmsal meelel toast välja ja mõtles: Heina vedamine ei ole suur töö, mul ep ole suuremat vaeva kui koormasse panna, hobune peab vedama. Peremehe vanaemale ei taha ma armu näidata.

Õhtul tuli tütarlaps jälle salamahti tema juurde ja küsis hommikust tööd. Kuningapoeg ütles naerdes: «Siin õpin ma kõiksuguseid talurahva töid, homme pean kuhjakese heinu koju vedama ja selle järele vaatama, et riismeid maha ei jää: see on kõik minu päevatöö.»

«Oh sina õnnetu hing,» ohkas tütarlaps: «kuis jõuaksid sa seda toimetada? Tahaksid sa suurema vallaga terve nädala päevad heinu vedada, siiski ei jõuaks sa seda kuhjakest ära tuua. Mis ülevalt harja poolt ära võetakse, kasvab alt põhja poolt jälle lisaks peale. Pane tähele, mis ma sulle ütlen: sa pead homme enne koitu üles tõusma, valge hobuse tallist ja mõned tugevad köied ühes kaasa võtma, siis heinakuhjale minema, kuhja köitega ümbert kinni

köitma ja valge hobuse köite otsa rakendama. Kui sellega oled valmis saanud, siis roni ise kuhja otsa ja hakka seal lugema: üks, kaks, kolm, neli, viis, kuus ja nõnda ikka edasi. Hobune saab kohe sinu käest küsima, mis sa seal loed, siis pead sina vastama, mis ma sulle salamahti kõrvakuulmesse ütlen.»

Pärast salaasja kuulutamist oli tütarlaps lipsti toast läinud; sellepärast ei osanud kuningapoeg midagi paremat tööd ette võtta, kui puhkama minna.

Teisel hommikul unest ärgates tuli temale kohe meelde, mis tütarlaps õhtul nõuks oli kiitnud; ta võttis tugevad köied, ruttas talli, talutas valge hobuse välja, hüppas ise tema selga ja sõitis heinakuhjale, mis kõige vähemalt arvates viiekümne saadune võis olla, aga mitte kuhjakene.

Kuningapoeg täitis igapidi tütarlapse õpetusi, ja kui ta viimaks üleval kuhja otsas istudes ühest kuni kahekümneni sai lugenud, küsis valge hobune imestelles: «Mis sa seal loed, pojukene?»

«Ei midagi,» kostis vastuseks. «Ma hakkasin nalja pärast huntide karja metsa ääres lugema, aga neid on palju rohkem kui mina lugeda jõuaksin.»

Vaevalt oli see sõna tema suust välja tulnud, mis huntide karja nimetas, seal pistis valge hobune kui tuul punuma ja oli mõne silmapilgu pärast heinakuhjaga kodu.

Peremehe imestamine ei olnud mitte pisukene, kui ta peale keskhommikut õue minnes sulase päevatööga juba valmis leidis. «Oled sa ise nii tark või on sul targad nõuandjad?» küsis vanamees; mispeale kuningapoeg vastas: «Mul ei ole muud kedagi kui minu nõder pea ja üks vägev jumal taevas.» Vanamees läks pead vangutades ja vandudes oma teed.

Videviku ajal läks kuningapoeg jälle tööd küsima. Peremees ütles: «Homme pead sa mul valgepea-vasikaga karja minema ja selle eest hoolt kandma, et vasikas sinu käest metsa ei pääse, muidu võiksid sa hõlpsasti elu kaotada.»

Kuningapoeg mõtles enda meeles: mõni kümneaastane talupoja-poisike peab terve karja kaitsema, ega siis üheainukese vasika kaitsemine mulle raskeks või minna. — Kui ta parajasti magama tahtis heita, tuli tütarlaps salamahti tema kambri ja küsis, mis temale homseks tööks oli sunnitud.

«Homme on mul laisa töö,» ütles kuningapoeg — «ma pean valgepea-vasikaga karja minema.»

«Oh sina õnnetu hing!» ohkas tütarlaps: «sellega ei või sa iial korda saada. Sa pead teadma, et sel vasikal nii pöörane jooksuhimu on, miska ta ühe päevaga kolm korda ümber maailma võiks joosta. Pane teraselt tähele, mis ma sulle nüüd õpetan. Võta see siidlõng, seo üks ots vasika pahema jala, teine ots jälle enda pahema jala väikese varba külge, siis ei pääse vasikas mitte sammu sinu kõrvalt minema, kas sa nüüd istud või magad.»

Tütarlaps läks selle peale jälle oma teed ja kuningapoeg heitis magama. Aga meel oli noorel mehel selle üle väga paha, et tal jälle unustusse oli jäänud, tütarlast mõnusa nõu eest tänada. Ta täitis teisel hommikul kõik korrapärast, mis hea tütarlaps temale õpetanud ja viis vasika siidheide kütkes karjamaale, kes kui truu koerakutsikas temast mitte sammu kaugemale ei läinud.

Õhtul päikese veermise ajal viis ta vasika talli tagasi, kus peremees parajasti temale vastu tuli ja vihas põrnitava silmaga küsis: «Oled sa ise nii tark või on sul targad nõuandjad?»

Kuningapoeg kostis: «Mul ei ole muud kedagi kui minu nõder pea ja üks vägev jumal taevas.» Jälle läks vanamees kurja pomisemisega ära, ja kuningapoeg arvas tähele panevat, kuidas jumaliku nime kuulutamine iga kord vanapoisi viha oli paisutanud.

Õhtul hilja läks ta jälle peremehe juurde, et teise päeva sundi kuulda saada. Peremees andis temale kotikesetäie odrateri ja ütles: «Homme saab sul pidupäev olema, kus hommikust õhtuni võid magada, aga selle eest pead sa täna öösel end mehe kombel liigutama. Külva

mul sedamaid need odrad maha, nad saavad rutusti kasvama ja küpseks minema; siis lõikad sa nad põllult, pahmad ja tuulad ära, nii et võid nad linnasteks teha ja jahvatada. Saadud linnaste jahudest pead sa mulle õlut pruulima, ja homme vara, kui ma unest ärkan, mulle kannutäie värskest õllest maitseda tooma. Valva selle üle, et minu käsud täidetud saavad, muidu võiksid sa hõlpsasti elu kaotada.»

Süda raske murega täidetud, läks kuningapoeg nukral näol toast, jäi läve ette seisma ja hakkas kibedasti nutma. Iseenesega rääkides ütles ta: «Täna tuleb minu elule viimne öö kätte, säherdust tööd ei või ükski surelik toimetada; niisama vähe võib siin targa tütarlapse nõu mind aidata. Oh ma vilets hing! miks olen kergel meelel kuningliku lossi maha jätnud ja end hädaohu kütkesse sidunud. Mul ei ole isegi võimalik seda kibedat häda taevatähtedele kaevata, sest et siin taevast ega tähti ei nähta. Aga üks jumal on meil igas paigas.»

Kui ta nüüd, odrakotike käevarrel, läve ees seisis, vaata, seal läks toa uks vallali ja armas tütarlaps astus tema juurde. Piiga küsis, mis vea pärast ta nii kurb on, ja noormees vastas silmapisaratega:

«Oh, minu viimane tund on kätte jõudnud, me peame teineteisest igavesti lahkuma. Kuule siis veel minu tunnistust, enne kui ma suren: mina olen ühe vägeva kuninga poeg, kellele isa lai kuningriik ükskord osaks pidi saama; aga nüüd on kõik korraga otsas õnn ja lootus.»

Sellepeale rääkis ta, ja nuttis sagedasti jutu vahel, mis tööd peremees täna ööseks temale peale oli pannud. Aga ta süda paisus vihast, märgates, et tütarlaps tema kurvastusest palju lugu ei pidanud. Kui ta viimaks oma pika jutu sai lõpetanud, ütles piiga naerdes:

«Täna öösel võid sa siis, mu armas kuningapoeg, õige rahulikult magada, ja homme päeva otsa pidu pidada. Pane teraselt minu nõu tähele ja ära põlga sellepärast, et nõu ühe alamat sugu plika suust tuleb. Võta see pisuke võti, mis kolmanda linnulauda ukse lukud lahti päästab,

kus taga vanamehe teenijad-vaimud elavad. Viska odrad kotiga üle läve lauta ja kinnita sõna-sõnalt kõik, mis peremees öösunniks sulle oli peale pannud; lõpetusel pead veel juurde lisama: kui te juuksekarva võrra minu käsust eksite, siis peate kõik üheskoos otsa leidma; aga peaks teil abi puuduma, siis saab täna öösel seitsmenda aida uks lahti seisma, kus peremehe vägevamad vaimud elavad.»

Kuningapoeg talitas kõik kuuldud õpetust mööda ja heitis siis ise magama. Kui ta teisel hommikul unest ärkas ja pruuliköökí vaatama läks, leidis ta õlletõrred parajasti käärimas, nii et vaht üle serva maha kerkis. Ta maitses värsket õlut, täitis siis suure kannu vahutseva õllega ja viis peremehele katseks, kes praegu asemelt pea üles tõstis. Aga oodatud tänu asemel ütles peremees pahal tujul:

«See ei ole mitte sinu peast tulnud! Ma märkan, sa oled häid sõpru ja nõuandjaid leidnud. Hea küll, täna õhtul saame pikemalt jutustama.»

Õhtul ütles vanamees: «Homme ei ole mul tööd sulle anda, siiski pead sa, niipea kui ma unest ärkan, minu sängi ette astuma ja teretades mulle kätt lööma.»

Kuningapoeg naeris salamahti vanamehe naljaka tuju üle ja rääkis naerdes ka tüdrukule oma lugu. Aga tütarlapsel läks nägu kuuldes väga tõsiseks ja ta ütles:

«Hoia oma nahka! Vanamees tahab sind homme hommikul ära süüa. Üksainus asi võib sind sest õnnetusest päästa. Sa pead ühe raudlabida ahjus tulipunaseks tegema ja käe asemel kuuma labida temale hommikuteretuseks pakkuma.» Seda üteldes tõttas ta minema ja kuningapoeg läks magama.

Hommikul oli ta labida juba ammugi tulipunaseks teinud, enne kui vanapoiss unest ärkas. Viimaks kuulis ta hüüdmist:

«Laisk sulane, kus sa viibid, tule teretama!» — Kui kuningapoeg sellepeale tulise labidaga tuppa astus, hüüdis vanamees kaebliku häälega vastu: «Olen täna rängasti haige, ma ei suuda sinu käest kinni võtta. Aga tule õhtu tagasi, et ma oma sundimisi sulle võin kuulutada.»

Kuningapoeg vedeles luusides kõige päeva, kuni ta õhtul peremehe juurde läks, et tema käest teise päeva töösundi kuulda saada. Aga peremees oli väga lahke ja ütles naeratades:

«Ma olen sinuga väga rahul! Tule hommiku vara tütarlapsega minu juurde, ma tean, et teie teineteist ammugi armastate, sellepärast tahan teid kui mees ja naine kokku panna!»

Kuningapoeg oleks rõõmu pärast hõisates mõlemal jalal püsti karanud, aga õnne kombel tuli tal õigel ajal vanamehe vali majaseadus veel meelde, sellepärast vaigistas ta suud ja keelas jalgu. Aga kui ta enne magamaheitmist oma õnne armukesele kuulutas ja tema poolt niisamasugust rõõmu ootas, pidi ta imestades tähele panema, et tütarlaps ehmatuse pärast valgeks kahvatas kui lubjatud sein. Hiljemini, kui ehmatuse paelast köidetud keel jälle painduma hakkas, ütles piiga:

«Vanapoiss on märku saanud, et mina sulle nõuandjaks olen olnud, ja tahab sellepärast meid mõlemaid ära hukata. Meie peame veel täna öösel kiiresti pakku põgenema ja endid püüdma päästa, muidu tehakse meile ots. Võta kirves kätte, mine lauta ja löö valge vasika pea ühe võimsa lopsuga otsast maha, teise löögiga lõhesta pealuu pooleks. Vasika ajust leiad sa hiilgava punase kerakese, see too minu kätte; muud tarvitused tahan ma ise kõik korrale toimetada.»

Kuningapoeg mõtles: parem tapan ühe ilmasüüta vasika, kui et ma iseennast ja armsat tütarlast tappa lasen; läheb põgenemine meil õnnelikult korda, siis pääsen ma koju tagasi. Minu mahapuistatud herned võivad nüüd kasvamas olla, seeläbi ei saa me teelt eksida.

Siis läks ta lauta. Lehm lamas vasika kõrval maas ja mõlemad magasid nii raskesti, et nad mehe tulemist ei kuulnud. Aga kui ta vasika pea otsast maha oli löönud, oigas lehm magamisel koledasti, kui oleks ta midagi rasket und näinud. Noormees andis ruttu teise lopsu, mis pealuu lõhestas. Vaata nüüd läks laut ühekorraga valgeks

kui südapäeval. Punane kerake veeres peaajust välja ja paistis pisukese päikese heledusel. Kuningapoeg mässis kerakese hellasti rätiku sisse ja pistis siis põue. Oli õnn, et lehm unest ei ärganud, muidu oleks ta ammuma hakanud, misläbi ehk peremees oleks võinud ärksaks saada.

Väravas leidis kuningapoeg tütarlapse juba minekule valmistatud, väike riidekimbuke käes.

«Kus su kerakene on?» küsis piiga.

«Siin!» kostis noormees, ja andis nõiakerakese tütarlapse kätte.

«Meie peame kiiresti põgenema!» ütles tütarlaps, ja päästis ühe pisukese osa kerakesest rätiku mähkmest vallali, nõnda et hiilgav valgus otsekui laterna küünal nende pimedat ööteed valgustas.

Herned olid, nagu kuningapoeg ette arvanud, kõik kasvama läinud, sellepärast olid nad teelt eksimise pärast mureta. Teel rääkis piiga noormehele ühe salaloo, mis tema ükskord kogemata oli kuulnud, kui vanamees suureidega salalisel jutul oli olnud. Piiga pidi ühe kuninga tütar olema, keda vanapoiss kavaluse läbi vanemate käest ära petnud. Kuningapoeg teadis asja paremini, aga tema ei teinud sest pikemat juttu, vaid oli omas südames selle üle rõõmus, et tema ettevõtmine vaese tütarlapse päästmiseks õnnelikult korda läinud. Nõnda võisid teekäijad juba hea tüki maad ära käinud olla, kui natuke valgust hakkas tõusma.

Vanapoiss ärkas hommikul hilja magamast, hõõrus tüki aega silmi, enne kui nad lahti pääsid ja uni metsa läks; siis rõõmustas ta oma südant mõttes, kuidas noored inimesed mõlemad täna hommikul tema nahka pidid minema.

Peale selle, kui ta juba puhu aega oli oodanud, rääkis ta suud mööda: «Vist ei ole need oma pulmaehetega valmis jõudnud!» Aga kui ootamine väga pikale viibis, hakkas ta hüüdma:

«Sulane ja tüdruk, ae! kuhu te jääte?» Vandudes kisendas ta veel mõne korra neidsamu sõnu, aga

tema kutsumise peale ei tulnud sulast ega tüdrukut nähtavale.

Viimaks ronis ta vihaga sängist ja läks laisku viiblasi otsima. Aga seal leidis ta maja inimestest tühja; pealegi pani ta veel tähele, et mineval ööl keegi asemel ei olnud maganudki. Nüüd ruttas ta sedamaid lauta. Kui ta siin vasika tapetud ja nõiakerakese varastatud leidis, märkas ta sündinud asjade käiku. Ta vandus, et kõik mustaks läks, päästis kiiresti kolmanda vaimudetalli uksed lahti ja saatis oma abilised tööle, pakku põgenenud inimesi taga otsima.

«Tooge need mulle, kuidas te neid leiate, ma pean nad kätte saama!» Nõnda rääkis vanapoiss, ja tema vaimud pühkisid kui tuul minema.

Põgenejad olid parajasti laiale lagedale jõudnud, kui tütarlaps sammu seisatades ütles:

«Kõik ei ole mitte nõnda, kuidas õiguse kombel peaks olema. Kerakene minu käes hakkab liikuma, vististi kihutatakse meid taga!»

Tagasi vaadates nägid nad musta pilve, mis kiiresti ligemale jõudis. Tütarlaps keeritas kerakest kolm korda pihus ja ütles:

«Kuule, kuule, kerakene!
Jõuaksin ma jõgedena,
Kaaslane kalakesena!»

Silmapilk olid mõlemad muudetud. Tütarlaps sai jõeks lagedale ja kuningapoeg ujus kui kalake veelainetes. Vaimud läksid vihisedes neist mööda, pöörasid hiljem teelt ümber ja lendasid puhu aja pärast koju tagasi; aga jõekese ja kalakese jätsid nad puutumata. Niipea kui tagakiusajad läinud, moondas jõekene ennast jälle endiseks tüdrukuks ja tegi kalakese noormeheks. Sedaviisi läksid nad inimese kombel oma teed edasi.

Kui väsinud vaimud tühjade kätega tagasi tulnud, küsis vanapoiss, kas nad otsides siis midagi iseäralikku asja silma ei olnud saanud?

«Ei midagi,» anti vastuseks: «üksnes üks jõeke voolas seal lagedal ja üksainus kalake ujus jões.»

Vanamees mõuras tulise vihaga: «Oinapead! Need'ap nad olid, need'ap nad olid!» Kiiresti kiskus ta viienda talli uksed lahti, laskis vaimud välja ja andis neile käsu, jõekese vesi ära juua ja kalake kuivikul kinni püüda. Vaimud kasisid kui tuul minema.

Meie teekäijad jõudsid praegu metsa serva ligidale, seal jäi tütarlaps seisma ja ütles: «Kõik ei ole mitte nõnda, kuidas õiguse kombel peaks olema. Kerake minu pihus hakkab jälle liikuma.»

Ümber vaadates nägid nad teist korda pilve taeva all, esimesest tumedam ja servad punasemad. «Need on meie tagakiusajad!» hüüdis piiga ja keerutas kerakest pihus kolm korda, üteldes:

«Kuule, kuule, kerakene!
Moonda meida mõlemaida:
Minda kibuvitsa-põõsaks,
Poissi õilmepuhmakeseks.»

Silmapilk olid nad ümber muudetud. Tütarlapsest kasvas kibuvitsa-põõsake ja noormees rippus kui õilmepuhmake põõsa küljes. Kohisedes läksid vaimud üle nende mööda, ja tulid vast tüki aja pärast kodu poole minnes tagasi; jõekest ega kalakest nad ei olnud leidnud, aga kibuvitsa-põõsast nad ei hoolinud.

Niipea kui kiusajad olid ära läinud, moondasid ennast kibuvitsa-põõsas ja õilmepuhm jälle tüdrukuks ja poisiks, kes lühikese puhkamise järel kiiresti edasi tõttasid.

«Kas te ei ole neid leidnud?» küsis vanamees, kui oma sellid lõõtsutades nägi tagasi tulevat. «Ei!» kostis vaimude pealik: «meie ei leidnud ei jõekest ega kalakest lagedalt.»

«Kas teie siis muud midagi iseäralikku asja teel ei ole näinud?» kärgatas vanamees.

Pealik kostis: «Metsa serva ligidal seisis üks kibuvitsa-põõsas tee ääres ja õilmepuhm rippus põõsa küljes.»

«Oinapead!» kisendas vanamees, «need'ap nad olid, need'ap nad olid!»

Ta tegi siis seitsmenda talli ukse lahti ja läkitas oma vägevamad vaimud otsima. «Tooge nad mulle, kuidas neid leiate, kas surnult või elavalt! Mina pean nad kätte saama. Kiskuge põrgu kibuvitsa-põõsas juurtega maast ja tooge kõik kaasa, mis teile iial nagu võõrastavat silma peaks ulatama.»

Tuulemaru kiirusel pistsid vaimud minema.

Põgenejad puhkasid parajasti metsas puie varjul ja toetasid väsinud liikmeid toidu ja keelekastega. Äkitselt hüüdis tütarlaps:

«Kõik ei ole mitte nõnda, kuidas õiguse kombel peaks olema; kerake tahab mul vägisi põuest karata. Vististi kiusatakse meid jälle taga ja hädaoht on väga ligidal, aga mets varjab vaenlasi meie silma eest.» Siis võttis ta kerakese põuest, keerutas kolm korda oma pihus ümber ja ütles:

«Kuule, kuule, kerakene!
Talita mind tuulekeseks,
Seltsimeesi sääsekeseks!»

Silmapilk olid nad mõlemad ümber muudetud. Tütarlaps sulas tuuleõhuks, aga kuningapoeg kõikus kui sääseke õhu sees.

Vägev vaimude kari kihutas marutuule kohinaga üle nende mööda ja tuli tüki aja pärast kodu poole minnes jälle tagasi, sest et nad ei kibuvitsa-põõsast ega midagi muud võõrastavat asja ei olnud leidnud.

Aga vaimud ei olnud neist veel kuigi kaugele jõudnud, seal moondas ennast tuuleõhk jälle tütarlapseks ja tegi sääsest endise noormehe.

«Nüüd peame ruttama!» hüüdis hellakene, «enne kui vanamees ise meid otsima tuleb, kes meid igas moondamises ära tunneb.»

Nad läksid hea tüki teed joostes edasi, kuni nad sinna pimedasse tänavasse jõudsid, kus nad kõrgemale astudes

helendava kerakese valgusel teeraja leidsid. Väsinud ja lõõtsutades jõudsid nad viimaks suurele kivile. Siin keerutati jälle kerakest kolm korda pihus ja tark piiga ütles:

«Kuule, kuule, kerakene!
Katsu kivi kergitella,
Väravada valmistella!»

Silmapilk kerkis kivi eest ära ja nad olid õnnelikult jälle maa peale saanud. «Jumalale tänu!» hüüdis tütarlaps: «meie oleme pääsenud. Siin ei ole vanapoisil meie üle voli, ja tema kavaluse eest tahame endid hoida. Aga nüüd, sõber, peame teineteisest lahkuma! — Sina lähed oma vanematele ja mina lähen endale vanemaid otsima.»

«Ei mitte!» kostis kuningapoeg: «Mina ei raatsi sinust mitte enam lahkuda, sa pead minuga kaasa tulema ja mulle naiseks saama. Sina oled minuga hädapäevi kannatanud, sellepärast on õigus, et sa nüüd ka rõõmupäevi minuga ühes elad.»

Ehk küll tütarlapsel veel mitugi vaidlemist avaldatud tahtmise vastu oli, siiski läks ta viimaks noormehega kaasa.

Edasi minnes leidsid nad metsas ühe mehe puid raiumas ja kuulsid tema suust, et kuningakojas ja kõigel maal raske leinamine kuningapoja mõistmata kadumise pärast olevat, kes mõne aasta eest otsekui maa alla oli vajunud, nii et temast midagi märki järele ei jäänud.

Nõiakerakese abiga talitas tütarlaps koju minevale pojale jälle tema endised riided selga, miska ta isa silma ette võis astuda. Aga tüdruk ise jäi esiotsa ühe talumehe hurtsikusse, kuni kuningapoeg oma isaga asjad saaks läbi rääkida.

Aga vana kuningas oli enne siit maailmast ära läinud, kui poeg koju jõudis: ainukese poja õnnetu kadumine oli tema elupäevad rutemini õhtule viinud. Veel oma surmavoodil oli ta oma kergemeelset lubamist ja pettust kahetsenud, et ta vaese ilmasüüta tütarlapse vanapoisile

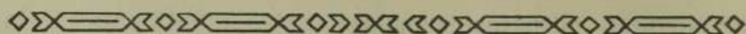
oli andnud, mispärast jumala karistus nüüd poja tema käest võtnud.

Kuningapoeg nuttis hea lapse viisil oma isa surma ja laskis teda suure auga maha matta. Siis leinas ta kolm päeva, kus kuiva ega märga tema suhu ei läinud. Aga neljandal hommikul näitas ta ennast rahvale kui uus valitseja, kogus nõumehed oma ümber kokku ja kuulutas neile, mis imelikke lugusid tema vanapoisi talus oli näinud ja kannatanud. Sealjuures rääkis ta pikemalt ka sellest, kuidas tark neitsi tema elu oli päästnud.

Seal hüüdsid nõumehed kui ühest suust: «Tema peab teile abikaasaks ja meile valitsejaprouaks saama.»

Kui sellepeale noor kuningas oma pruuti läks koju tooma, pani ta väga imeks, kui piiga kuninglikus uhkuses teel temale vastu tuli. Nõiakerakese abiga oli ta endale kõik valmistanud, mis iial tarvis läks; sellepärast uskus kõik maa, et piiga ühe määratu rikka kuninga tütar võis olla, kes kaugelt maalt siia tulnud.

Pärast seda valmistati pulmapidu, mis neli nädalat vältas. Ja siis elasid nad õnnelikult ja rahuga veel mõnedki aastad.

VÕÕRASEMA

Üks nooreealine leskmees oli teist korda kosja läinud, aga silmad koju unustanud, sellepärast tõi ta väga tigeda nooriku majasse.

Kõige kibedamat koerapidu pidi esimese naise tütar maitsema, kes kahe aasta vanuses kui talleke emast järele jäänud. Aegamööda, kus võõrasema ise tütrekese ilmale toonud, läks võõraslapse lugu hoopis lakka. Siiski kannatas vaene emata loomake kõike kibedat ja raskust, ega kaevanud kellelegi oma viletsust, kui üksnes silmapisaratega mõnikord jumalale taevas.

Kaval, tige võõrasema oskas rahva silma ees oma kurjust varjata ja tegi mõnegi tembu, kust teadmata inimesed võisid uskuda, et tema võõrastütart hellitab ja kallimaks peab kui oma lihast tütart. Läksivad tütarlapsed pühapäeval kiriku või kuhugi muusse võõrasse paika, siis nähti ikka võõrastütrel ilusamad ehted ümber kui oma lapsel.

Aga nende naabruses elas keegi tark lapseraugutaja vanaeit, see vaatas lugu terasema silmaga ja teadis, kuidas võõrastütre lugu kodu käis, kus teiste silmi vaatamas ja nägemas ei olnud. Tuli vanaeit vahetevahel neid vaatama, siis silitas ta salamahti teiste nägemata võõrastütre pead ja palgeid, üteldes: «Kannata ja looda! Küll tuleb ükskord ka sinule parem aeg.»

Ootajale läheb aeg igavaks; ja kui aasta aasta järgi mööda jõudis ja ometigi paremat majasse ei toonud, hak-

kas vaenelapse mõtlema, et külaeideke temale üsna tühja oli luisanud.

Juba olid mõlemad tütred inimeseks kasvanud, seal tuli ühel hommikul kosilane nende talusse. Aga emale meelehaiguseks ei tahtnud mees mitte tema tütart, vaid võõraslast kosida. Ema ütles:

«Lapsed on meil mõlemad veel väga noored, kelle kael tanu ei jõuaks kanda; mina ei raatsi neid nii vara mehele panna.»

Mees ei tahtnud nii kaua oodata, mispärast viimaks kaup sobitati, et ta poole aasta pärast kosjaviinaga pidi tagasi tulema. Ema mõtles salamahti omas südames: küllap toimetan asjad nõnda korrale, et tema ometigi minu tütre naiseks võtab.

Kui kosilane poole aasta pärast siis teist korda tagasi tuli, vahetas ema tütarlaste riided ümber ja pani nad mõlemad nõnda voki taha istuma, et tuppa astuja neid seljast, aga mitte silmist pidi nägema.

Viinad võeti vastu, ja ema ütles lahke sõnaga: «Noh, armas kosilane! kui vanasõna tõtt tunnistab, siis peab süda sind nägemata oma armukese juurde vedama. Avalda mulle nüüd: kumb neist ketrajaist sinu omane on?»

Kosilane astus sedamaid võõrastütre voki taha ja ütles: «Võõras küll koor pealt, aga tuum omane tütre sees.»

Nõnda pidid nüüd kosjaviinad joodud saama; ehk küll tuline viha ema südant kippus lõhkuma, siiski näitas ta kosilasele lahket nägu. Aga pärast kosilase minekut langes rahesadu seda raskemalt vaesele tütrele kaela, keda ta arvas peiule salamahti märku olevat andnud.

Pulmapäeva hommikul ehtis ema oma tütre uhkesti riidesse ja mässis silmad siidrätikute sisse, nii et vaevalt ninaots välja jäi, mispärast peig ega pulmalised tema pettust tähele ei võinud panna. Arvatud oma tütre asemel oli ta ühe õlest tite teinud, sellele tütre riided selga pannud ja leeaugu kõrvale istuma seadnud, et pulmalised uskuma saaksid: oma laps keedab niikaua kodu pulmalis-

tele rooga, kui poolõde kirikus mehele laulatatakse. Võõrastütar vaene aga istus rehe all kummuli pööratud vanas tündris, kuhu palju risu peale oli pandud, et hiir kogemata lõksust välja ei pääseks.

Saaja ei olnud õueväravast veel kaugele jõudnud, seal jõudis naabrieit tütarlapsele appi, päästis ta tõrre alt vangist ja käskis kiiresti saaja kannul joosta, et kirikus õnnistaja sõnu kuulda saada.

Aga sõites laulsid peiu saanitallad kirikuteel ühtepuhku:

«Oma ohkab tõrre all,
Kallis kana kaane all,
Võõras veereb hobulla,
Sandim sõidab saanilla!»

Peigmees küsima: «Mis saanitallad nii imelikult vinguvad?» Ämmaeit kavalasti kohe kostma:

«Saanitalda tantsib pulma,
Looka aga laulab lusti!»

Tõrre alt pääsenud tütarlaps jooksis küll kiiresti saaja kannul kirikuteed, aga hobuse jalad olid temast palju virgemad, sellepärast ei võinud ta pulmalisi enam kinni saada. Kui ta kiriku jõudis, olid sõrmused juba vahetatud. Mis nüüd teha? Kõik lootus oli otsas. Nuttes läks petetud ja ärapõlatud pruut kirikust, istus tee äärde maha, kust saaja kodu poole minnes mööda pidi sõitma. Seal laulis ta, kui pulmasaaja mööda läks:

«Seisa, seisa, saajakene,
Puhka, puhka, peiukene;
Oled võõra kaasa võtnud,
Kaotanud oma kanase!»

Peigmees küsis jälle, mis see laul pidi tähendama, ja ämmaeit vastas: «Üks lapuline laulab nalja!»

Aga asi ei näidanud peigmehe silmis kogunist naljakas; sellepärast laskis ta hobuse seisma jääda ja tahtis

minna taga nõudma, mis naljatemp tähendab. Isamees hakkas teda sõitlema, üteldes: «Ära tee ennast rahvale naeruks! Kes kosja- ja saajateel koera haukumist läheb kuulama? Omane on sul saanis, nüüd sõida koju, enne kui vorstid ja koogid külmaks jahtuvad.»

Aga ärapõlatud piiga oli ühe pulmalise saani kannale karanud ja sõitis nüüd teistega seltsis kodu poole. Saaja kinnipidamise paigas, seni kui peiupoisid kodunt õllekannusid tõivad, põgenes tütarlaps saani kannalt, istus kadakapõõsa alla ja laulis jälle oma lugu:

«Seisa, seisa, saajakene,
Puhka, puhka, peiukene!
Susi istub sul saanissa,
Kanake kadakapõõsas.»

Peigmehe süda paisus viha täis, ta tahtis asjalugu ligemalt minna vaatama, et selget otsust saada; aga ämm ja isamees sedamaid keelama: «Ära kuula lapuliste naljalori, miska ennast rahvale naeruks teed!» Ehk küll peigmehe meelest asi natuke kahtlaseks oli läinud, siiski ei julgenud ta vanemate inimeste keeldu tühjaks panna.

Pulmaperesse jõudes tõsteti noorik saanist ja viidi laua taha, aga rätikuid ei võetud tema peast, mispärast peigmees pettust ei võinud näha. Kui nemad söömalauas istusid, laulis põlatud laps ukse tagant:

«Peiukesta petetie
Võõrast osa võttemaie!»

Ämmaeit kargas vihaga pulmalauast ja ütles: «Sugege häbemata lapulised vemblaga lävelt ja ukse tagant!»

Aga võõrastütar põgenes lakka, kus ta seni tahtis oodata, kuni noorrahvas kambri saab magama viidud. Peigmehel ei maitsenud enam söök ega jook, imelikud laulud, mis ta mitu korda kuulnud, tegid tal meele nukraks.

Et noorikul sugugi naisterahva kombel loodud rindu ei olnud, sellepärast oli ema pistnud temale takukoonlad

särgi alla põue. Kui noorrahvas ja pulmalised magama läinud, laulis tuttav hääleke jällegi akna tagant:

«Peiukene, poisikene!
Takukoonlast kasvis rinda;
Takk ei anna lapsel' toitu
Ega mehel' meelehäida.»

Peigmees seisis kahevahel, süda sees külmem kui küünlakuu; aga kui noorik magama uinunud, ruttas ta asja läbi katsuma, kas laul tõtt või valet tunnistanud. Ja vaat, takud olid tõesti noorikul rindade asemel põues. Nüüd märkas mehike avalikult pettust; siiski ei lausunud ta sellest kellelegi sõnakest, vaid pidas salamahti nõu, kuidas ta ülekohut võiks kätte tasuda.

Teisel päeval noorikuga koju sõites leidis ta jõelt jää sees augu; pidas hobuse kinni ja tegi kui tahaks hobust joota, sasis siis äkitselt karvupidi nooriku peast kinni, vedas tema augu servani ja tõukas seal, pää all, jalad ülespoole, jää alla vette. «Parem naiseta elada kui takukoonalt kaisutada,» mõtles mees ja sõitis oma teed.

Õhtul koju jõudes leidis ta ootmatult kambris juba nooriku ees, keda nõiaeit salamahti sinna oli toimetanud. Mees oli vahetamise kaubaga väga rahul ega avaldanud kellelegi sest loost, mis temale pulmas juhtunud; ta elas rahulisti ja õnnelikult oma noorikuga.

Rohkem kui aasta pärast, kui noorikutanu kandjast juba täis naine oli saanud ja ta parajasti esimest lapsukest kiigutas, tahtis võõrasema teda vaatama minna, kes sinnasaadik noorikute vahetamisest midagi ei teadnud, vaid oma enese tütart mehenaiseks arvas.

Et võõrastütar pärast pulmi enam kodus oma silma ei näidanud, leidis ema loomuliku olevat. «Tütarlaps pelgab» — mõtles ema — «veel pulmapilli, ja teab juba ette, kuidas koju tulles tuletungal tema selga tantsima tuleks.»

Kui ta väimehele minnes jõekaldale jõudis, kuhu üleminevai talvel mees laulatatud nooriku oli uputanud, leidis

ta ilusa jõenupu veepinnal õitsemas. Eit tahtis õilmekest veest tõmmata ja tütrelapsele mänguks viia. Kätt välja sirutades kuulis ta häälitsemist, kas see tuulest või veest tõusnud, ei teadnud ta selgesti tunnistada, aga lauluhääl kostis:

«Ära nopi nupukesta,
Ära katku kannikesta:
See on tõusnud tütterista,
Kasvand kalli kaelaluusta,
Südame salasoonista.»

Kuulutus pani eide kohkuma, tal ei olnud paremat nõu, kui tarka minna otsima, kelle vägi tütrekese lillekese kammitsast võiks päästa. Targa abiga moondati jõenupp jälle inimeseks, misläbi ema kadunud tütre kätte sai ja temaga seltsis koju tagasi läks.

Seal hakkas ta salanõu pidama, kuidas kõige mõnusam oleks väimeest nuhelda, kes kallistatud lapse jõkke oli uputanud. Kui pikk nõupidamine midagi paremat kasu ei saatnud, läks ta teist korda targalt abi paluma.

Tark lubas tütre kassiks moondada ja väimehe talusse läkitada. Seal pidi kassike öösel salamahti poolõe lapse kõri ära kriimustama, et laps enam unest ei ärkaks.

Aga lapseraugutaja vanamoor, kes niisama kaval nõid oli, jooksis väimehe talusse ette, veel enne kui kass sinna jõudis; ta õpetas naisele ja ütles:

«Kui võõras kass õhtul tuppa tuleb, siis anna temale piima lakkuda ja meelita silitades oma sülle. Kõrveta siis tulise tuhaga ta küüned ja käpad ära ja viska kass üle ukse välja.»

Noor naine täitis õhtul täielikult külaeide õpetust ja kuulis tükk aega hiljemini veel kassi valusat vingumist õues. Teisel päeval sai naabrirahvas kuulda, kuidas kassiks käinud tütarlaps äkitselt raskesti haigeks oli jäänud, nii et ta enam sängist ei pääsenud. Käed ja jalad olla nartsude sisse mähitud, aga mis vea pärast? Seda ei teadnud keegi, sest ema ja tütar ei kuulutanud õnnetut juhtumist teistele.

Aga ema mõtles ööd ja päevad üksnes sellele, kuidas ta väimehele ja võõrastütrele kurja võiks ära tasuda. Ta mõtles: «Kui tark mind elajaks moondab, siis läheb asi paremini; ma maksan tütre põletatud käed ja jalad kasudega neile kätte.»

Tark moondaski ta koeraks, tappis salamahti väimehe koera, nülgis naha seljast ja tõmbas koeraks läinud eide selga, et väimehe peres rahvas teda omaks koeraks pidi tunnistama.

Aga lapseraugutaja vanaeit oli neist jälle rutulisem, jooksis väimehe talusse ja rääkis:

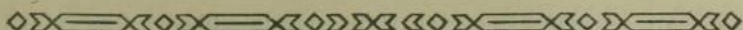
«Teie õuekoer kipub hulluks minema; ta jookseb ümber ja püüab inimesi ja elajaid hammustada. Püüdke ta sellepärast kinni, kui ta õhtul koju tuleb, pange köie otsa kütke, lööge hambad suust, ja lõigake mõlemad kõrvad peast; siis ei ole temast kellelegi kahju karta.»

Mees täitis nõiaeide õpetust, peksis kividega koera hambad puruks, lõikas kõrvad nudiks ja kihutas ta siis õuest minema. Hiljemini kuuldi jälle koera valusat ulgumist õue peal.

Aga teisel hommikul leiti koeraks läinud ämmaeit raskesti haige sängis maas, suu paistetanud ja verine, kõrvad rätikute sisse mässitud. Ei olnud nüüd emal ega tütrel pikemalt himu kolmat korda minna õnne katsuma, ehk nad küll salamahti nõu pidasid, kuidas ükskord väija kälimehele kõik võlad saaks kätte tasuda.

Hiljem tõotasid nad targale väga suurt palka ja maksid kolmanda osa käerahaks ette, et tark nende abita nuhtluse täide viiks. Küll katsus tark nüüd mitut kavalust ja tempu, aga lapseraugutaja nõiaeit tegi kõik tema tarkused tühjaks, nõnda et vanamees viimaks õnne tänas, kui tervete liikmetega oli pääsenud.

Laulatamata mehele saanud võõrastütar elas eluotsani oma mehega õnnelikult; jumal oli neile viis last andnud, kellest kõik juba asjaajajad olid, kui nende vanemad siit ilmast läksid. Võõrasemast ja tema lihasest tütrest aga ei olnud enam pikemalt midagi kuulda.

RÕUGUTAJA TÜTAR

Ükskord ennemuiste elas laias metsalaanes vana Rõugutaja oma naisega. Neil oli ka tütar, kes loodud kombel ilmale ei olnud tulnud, aga keda ema siiski inimeselapse viisil püüdis üles kasvatada, et edaspidi väimeest võiks saada.

Räägitakse, et tütarlapsel, nii kaugelt kui silma nähtaval, küll inimese nahk olnud, aga riiete all oli kuusekoor naha asemel keha katnud. Siiski lootis ema teda aegamööda mehele panna ja läkitas seepärast piigat igale poole rahva hulka, kus külades midagi pidu ehk ilu juhtus. Rõugutaja tütre ilusad riided, mitmekordsed helmeterõngad, kullatud kaelarahad, suur sõlg ja siidipaelad hiilgasid küll poiste silmi, aga kosilast ei toonud nad iial majasse. Poisid naersid pilkamisel: pealt küll ilus ja sale, aga alt kore kui kärnkonn!

Et tütreke viimaks kodus vanatüdrukuks ei hallitaks, läks ema nõiaeidelt abi otsima, laskis salajooki valmistada, mis — kui mehepoeg seda kogemata juhtuks jooma — teda tüdruku järel kihutab jooksma, kas tahtku või ei taha. Ema andis topsikese tütre kaenlaaluse karvu ja muid saladusi nõiaeidele, miska nõiaeit poiste kihutajat pidi valmistama. Kui imejook oli keedetud, ütles nõid: «Sest märjast seitse piiska, kas söögi või joogi sisse pandud, petab iga poisi, kes iial sest peaks maitsema.»

Peale selle valmistati Rõugutaja talus suur võõruspidu, kuhu inimesi igalt poolt kokku paluti, iseäranis

rohkesti poissmehi, et tütarlaps nende hulgast ühe võiks valida, kes kõige enam tema moka järele näikse olevat.

Kui pidu juba kaks päeva väldanud, näitas tütar emale ühe noormehe, keda ta väga endale abikaasaks himustas. Kaval ema pani salamahti seitse piiska nõiarohtu koogi sisse ja andis koogi poisile süüa, mispeale vaesel mehikesel enam kuskil püsi ei olnud, vaid ta pidi nagu kassipoeg õlekõrre järele, Rõugutaja tütre kannul jooksma, sest et tal muidu öösel ega päeval rahu ei tulnud.

Lühikese aja pärast läks ta kosja, ja viinad võeti lahkelt vastu. Paar nädalat hiljem valmistati uhked pulmad, nõnda et pidude uhkus ja ilu lastelastele mälestuseks jääks. Aga mis see kõik aitas? Kui noorrahvas õhtul kambri sai magama viidud, leidis peigmees sõbavarju alt nii palju koledust, et tal veri südames tarretas; ta põgenes veel selsamal ööl pakku ja jättis nooriku leseks järele.

Ema ja tütar ootasid küll tükk aega, et nõiaeide himudejook noormehe jälle tagasi meelitaks; aga kes ei tulnud, oli lahkunud peigmees. Kui nädal jälle mööda läinud ja siiski mees ikka tulemata jäänud, läksid neil mõtted kahtlaseks. Viimaks tulidki sõnumid, et lahkunud mees endale teise naise oli kosinud; ja sedaviisi lõppes nende ootus ja lootus.

Aasta hiljemini kuulis vana Rõugutaja naine, et tema endise väimehe naisel olla noor poeg sündinud. Nüüd kihutas kuri nõu tema südant, et ta kuskil enam rahu ei leidnud, enne kui nõia abiga noore lapseema libahundiks sai moondanud. Siis viis ta salamahti oma tütre nurganaise asemele sängi. Aga et tütrel loodud naisterahva rinda ei olnud, sellepärast ei võinud ta last imetada. Küll valas ta lehmapiima tohust torbiku rinda, aga laps ei võtnud seda oma suhu, vaid karjus ööd ja päevad nälja pärast, nii et kisa millalgi ei lõppenud. Küll veeti lapsele vihtlejaid ja nutuvõtjaid ligidalt ja kaugelt kokku, mis see ometigi aitas? Laps ei pannud oma suud kinni.

Ühel päeval hüüdis isa vihasel tujul: «Viige kisakõri toast välja, muidu lõhub minu kõrvad! Mina ei jõua pikemalt tema kisa kannatada.»

Lapsehoidja läks lapsega väljale, seal tuli lapse kisa peale lepikust emane hunt, kiskus lapse vägisi hoidja käest, aga ei teinud temale ega lapsele viga, vaid pani õrna pisukese oma nisa külge ja imetas teda. Laps uinus magusasti magama; hoidja viis ta koju ja pani kätkisse, kus laps teise päevani rahulisti puhkas.

Lapsehoidja ei rääkinud hundilugu, vaid läks teisel päeval jälle kesaväljale, kus kõik nõnda sündis kui eilegi. Hoidjal oli hea meel, sest ta leidis hõlpsat põlve, ja lapseisal läks elu juba natuke rõõmsamaks, et kisa majas ei olnud, ehk küll nurganaine ikka veel sängis raskesti haige oli, nii et ta kätt ega jalga ei ütelnud liigutada võivat. Kui nüüd kolmandal päeval hoidja lapsele jälle imetajat oli läinud otsima, ütles hunt:

«Mina ei julgenud iga päev avalikult lagedale tulla, aga kui sa ta igal hommikul lepikusse Uku kivi juurde tood, tahan ma last imetada; aga seni kui mina imetan, pead sina lepiku ääres valvama, et keegi kogemata nägema ei tule. Ka sina ise ei tohi enne lapse järele tulla, kui ma sind kutsun.»

Lapsehoidja täitis tema käsku, ja enam kui nädalapäevad läks asi hästi korda; laps kosus silmanähtavalt, magas rahulisti kisata ja ärkas lahke näoga unest.

Ühel päeval vältas hundi imetamine hoidja meelest üleliiga kaua, ta läks salamahti vastu keeldu luurama, mis amm lapsega teeb. Imelik lugu oli küll, mis ta seal nägi. Uku kivi ääres istus noor alasti naisterahvas, laps tema süles, keda naine armsasti kaisutas ja oma käte peal kiigutas. Viimaks võttis ta hundi naha kivi pealt, puges sinna sisse ja hüüdis hoidjat, et see pidi tulema last võtma. Kui lapsehoidja kolm päeva järgemööda seda imelikku lapseimetamist oli näinud, ei jõudnud ta enam kodus oma suud kinni pidada, vaid tunnistas lapseisale, mis siiasaadik iga päev lapsega oli sündinud, niihästi

hundi imetamist kui naisterahva kuju, kes hundinahast välja pugenud. Mees hakkas kohe arvama, et siin õiget lugu ei võinud olla; ta keelas lapsehoidjat, et see salaasja kellelegi pikemalt ei räägiks, ja tõttas ise kuulsa targa juurde nõu ja abi otsima.

Tark ütles, kui mehe juttu oli kuulnud: «Siin peab kuri nõidustöö varjul olema, mida ma sedamaid selgesti avalikuks ei või teha; aga meie peame katsuma salaja kavaluse kombel hundi naha kätte saada ja ära hävitada, küllap siis saame näha, mis pettust oli tehtud.» Siis käskis ta, et mees Uku kivi öösel tulipalavaks pidi kütma, misläbi, kui hunt naha jälle kivi peale viskab, nahk ära kõrbeks, nii et see enam selga ei kõlba panna.

Mees vedas teisel päeval, kui lapseimetaja metsa oli läinud, paar sülda puid kivi ümber ja kivi peale, ja sütitas puud öösel põlema, nii et Uku kivi tulipunaseks läks nagu saunaahju keris. Kui lapseimetaja tulemise aeg kätte jõudis, koristas ta tukid ja tuha kõrvale ja puges ise põõsa taha peitu, kust ta kõik näha võis, aga ise teistest nägemata jäi.

Hunt tuli lapse kisa peale joostes metsast, võttis hoidja käest lapse, pani seniks murule maha, kuni ta hundinaha seljast tõmbas ja kivi otsa viskas; võttis siis lapse sülle ja hakkas imetama.

Mida terasemalt mees imetajat vaatas, seda tuttavamaks läks temale naise nägu ja kuju. Jah, ta tundis lapseimetajas oma naise ja märkas, mispärast nurganaine ikka veel kodus pimedas kambris istus.

Nüüd kargas ta põõsa tagant ja ruttas naisele ligemale.

Naine kiljatas ehmatuses, pani lapse murule ja tahtis kivi otsast oma hundinahka jälle selga panna; aga kasukas oli ära põlenud, üks kortsus tükike temast järele jäänud. Sellegi viskas mees kõige tulisemasse kohta, kus viimased riismed tuhaks põlesid. Siis võttis enese seljast kuue, andis naisele katteks ja palus teda nii kaua lapsega siin kannatada, kuni ta koju läheb sauna kütma.

Kodu läks ta lahke näoga nurganaise juurde ja ütles:

«Sa, minu armuke, pead täna sauna minema, siis saad varemini terveks.»

Naine tõrkus küll kõigest väest vastu, ütles, et ta tuuleõhku ei kannatavat, kuidas ta võivat sel viisil üle õue sauna minna. «Ma minestaksin õue peale ära ja võiksin surra.»

Mees kostis: «Ei ole viga! me mässime sul suud ja silmad villase vaiba sisse, et tuuleõhk sinu õrnale kehale kahju ei või teha.» Sellega oli naine väga rahul, sest tema ei kartnud tuuleõhku, vaid mehe silma, kes pettust sedamaid oleks ära tundnud.

Kui vaiba sisse mähitud nurganaine mehe abiga sauna oli viidud, pani mees sauna ukse tugevasti kinni, et keegi elav hing sisse ega välja ei pääsenud, istus ise hobuse selga ja kihutas tuhatnelja Rõugutaja peresse. Tuppa astudes, hüüdis ta lahke häälega:

«Tere, kallis ämmaeit! Tulen teid tänama, et mulle hea naise kasvatasite ja mind tulehargist päästsite, keda rumalast peast endale kosisin. Meie elame õnnelikult üheskoos, sellepärast himustab tütar teid näha saada, et te oma silmaga meie rahulist elu võiksite tundma õppida.»

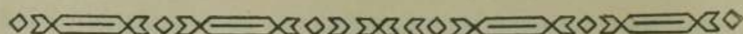
Rõugutaja eit ei märganud pettust, vaid rõõmustas, et asjad hästi korda olid läinud. Väimees rakendas hobuse vankri ette, istus ämmaeidega vankrile ja sõitis kodu poole. Seal ütles ta:

«Noorik läinud sauna vihtlema, ehk on teil ka lusti sinna minna, teetolmu ära pesema?»

«Miks ei!» kostis eit.

Mees laskis ta sauna minna, pani ukse kinni ja pistis siis tulekuke katusele. Seal põles siis saun ja Rõugutaja eit ühes tütrega.

Nüüd, kui maja kurjast soost oli puhastatud, tõi mees oma naise lapsega koju, kus nad eluotsani kiusamata elasid.

NÄKINEITSI

Vanal õnneajal leiti maapeal palju paremaid inimesi kui praegu, sellepärast laskis ka taevaisa mõne imelikuma loo neile avalikuks ilmuda, mis nüüd kas hoopis varjul seisab või harukorral kellelegi õnnelapsele nähtavaks tõuseb. Linnud laulavad küll vanal viisil kui ennegi, ja elajad teevad isekeskis häälitsemisi, aga kahju, meie ei oska nende keelt ega või nende juhatamistest midagi õpetust leida, veel vähem sealt seest endale tulu võtta.

Lääne rannas elanud vanal ajal üks kaunis näkineitsi ja olnud rahva silmile sagedasti nähtaval; veel minu vana lellepoeg, kes nimetatud kohal üles kasvanud, oli eemalt paar korda näkineitsit kivi otsas istumas näinud, aga poisikesel ei olnud julgust ligemale astuda. Moonduse kombel näidanud neitsi ennast mitmel puhul, kord kui hobusesälg või lehmamullikas, kord jälle muu elaja kombel; ta tulnud mõnel õhtul julgesti laste hulka, lasknud neid endaga mängida, poisikesi enese selga istuda, ja vajunud siis äkitselt kui maa alla.

Nagu vanem rahvas jutustanud, olla muistepäevil neitsike enamasti igal ilusal suveõhtul merekaldal nähtaval olnud, kus ta kivi otsas istudes kuldkammiga oma pikki valkjas-ruugeid juukseid silitanud ja kauneid laulusid lahutanud, nii et kuulajatel südamed kippunud sulama Aga inimeste liginemist ei olevat ta mitte sallinud, vaid kadunud nende silmade eest, või läinud kui luik lainetele

kiikuma. Mispärast ta inimeste eest pakku põgenenud ja nendega enam endist usaldust ei pidanud, sellest jutustame sedamaid pikemalt.

Muistepäevil, kaua enne Rootsi aega, elas Lääne rannas nõukas talumees oma naise ja nelja pojaga; igapäevast peatoidust leidsid nad enam merest kui põllumaast, sest et kalasaak nende päevil väga rohkesti õnnistatud olnud. Noorem poeg näitas juba maast-madalast vendadest igapidi teisiti olevat, ta põgenes inimeste seltsist, luusis merekallast ja metsi mööda, rääkis iseenesega ja lindudega või tuulehoo ja veelainetega; aga rahva hulgas ei teinud ta palju iial oma suud lahti, vaid seisis kui unenäos.

Kui vastu sügist tuulemarud mässasid ja laineid hoone kõrguseni üles kergitasid ja vahtus vastu kallast lõhkesid, siis ei leidnud poisike enam toas mahti, vaid jooksis kui meelest nõrgaks läinud mõnikord poolalasti mereranda. Tuult ja külma ei kartnud tema karastatud keha. Kaldal kargas ta lootsikusse, võttis aerud kätte ja sõudis mässavate lainete turjal kui lagle kaldast kaugele, ilma et liigjulgus temale iial hädaohtu oleks sünnitanud. Hommikul, pärast maruga mässamist, leiti ta mere ääres magusasti magamas.

Saadeti teda kuhugi asjaajamisele, kas suvel lojuste karja või muule väikesele talitusele, seal ei teinud ta muud kui vanematele meelehaiget. Ta heitis kuhugi põõsa varju, laskis lojused laiali joosta, heinamaale või viljapõllule minna, ja kaotas mõningad ära, nii et vennad paar söömavahet pidid raiskama, enne kui kadunud loomad jälle kätte said. Küll oli isa poisile kibedasti vitsa väänanud, mis aga enam ei mõjunud kui hane selga visatud vesi.

Kui poiss aegamööda noormehe-ealiseks kasvanud, ei läinud lugu mitte paremaks. Ükski töö ei tahtnud tema laiskade näppude vahel edasi minna, ta lõhkus ja katkestas tööriistad, kurnas töölojuseid üleliiga, aga tehtud tööst ei tulnud kellelegi kasu. Isa sundis teda vägisi võõ-

raste peremeeste taludesse teenima, lootes, et ehk võõra piits vedelejat parandaks ja inimeseks teeks, aga kes nädalaks poisi oli katseks võtnud, saatis ta teisel nädalal jälle koju tagasi.

Vanemad sõimasid teda päevavargaks ja vennad Une-Tõnuks; üürikese aja pärast liikus viimane nimi igas suus, ehk küll teda lapsena Jüri nimeliseks oli ristitud. Et Une-Tõnu kellelegi head ei teinud, vaid vanematele ja vendadele koormaks ja risuks jalgade ees oli, sellepärast oleksid nad mõnedki kopikad kulutanud, kui keegi neid laisast oleks päästnud.

Kui Une-Tõnu kuskil paika ei pidanud, või keegi teda ei tahtnud pidada, sundis isa ta viimaks ühele võõrale laevamehele sulaseks, sest et merel pakkupõgenemist karta ei olnud ja poiss maast-madalast merd armastas. Mõne nädala pärast oli ta ometigi, ei tea mil viisil, laeva pealt putkama pääsenud ja oma laisa-varbad kodumaa murule tagasi toonud. Siiski häbenes ta vanemate majasse minna, kus lahket vastuvõtmist loota ei olnud; ta vedeles ühest paigast teise, ja katsus, kuidas juhtus, tööta leivapalukest saada, et ta nälga ei lõpeks. Ta oli priske, täie kehaga noormees, ja oskas, kui tahtis, väga mõnusasti juttu vesta, ehk ta küll vanematekodus oma suud palju iialgi jutuga ei läinud raiskama. Priske nägu ja magus jutt, millega ta perenaist ja tütarlapsi enese poole oskas meelitada, pididki teda nüüd üleval pidama.

Kui ta ühel ladusal suveõhtul pärast päikese veeru üksipäinis merekaldal luusis, juhtus, et näkineitsi magus laul temale kõrvu tungis. Une-Tõnu mõtles sedamaid: tema on naisterahvas, nagu teisedki, ega ta mulle midagi kurja hakka tegema. Ta võttis silmapilk nõuks, laulu juhil ligemale minna, et kaunist laululindu oma silmaga tundma saada.

Kõrgemale kaljukünkale astudes, nägi ta mõned vaod eemal näkineitsit kivi otsas istumas, kuldse kammiga juukseid silitades ja kenasti lauldes. Noormees oleks endale rohkem kõrvu soovinud laulu kuulamiseks, mis kui

tuleleek temale südamesse tungis; aga ligemale astudes nägi ta, et siin silmi niisama palju tarvis läheks, et neitsi jumedust tähele panna.

Ehk küll näkineitsi vististi tema tulemist märkas, siiski ei põgenenud ta noormehe eest pakku, mis ta küll muidu iga kord teinud, kui inimesed tema ligimaile tulid. Une-Tõnu võis ehk veel kümme sammu temast eemal olla, kui ta korraga käiku peatas ja kahtleval mõttel isegi ei teadnud, kas ta pidi ootama jääma või ligemale astuma.

Vaata imet! Näkineitsi tõusis kivilt ja tuli lahke näoga temale vastu. Teretades pakkus ta noormehele kätt ja ütles:

«Ma ootasin sind juba mitu päeva, et sa siia tuled, sest tähtis unenägu oli sinu tulekut mulle kuulutanud. Sul ei ole inimeste seltsis kuskil kodu ega paika, kuhu sa võiksid minna, või kuhu sinusugune loomus kõlbaks. Mispärast tahaksid sa ka võõra voli all elada, kui vanemad sulle omas majas aset ei anna? Mina tunnen sind maast-madalast paremini kui inimesed, sest et ma nägemata sagedasti sinu ümber olin ja sind kaitsesin, kus ülemeelne julgus sulle otsa oleks võinud teha. Jah, minu käed hoidsid lainetel sagedasti sinu lootsikut, et ta merepõhja ei vajunud! Tule minu koju, kus sul isandapäevad saavad olema; seal pole millestki puudus, vaid mis sul süda iial himustab, seda pead sa maitsema. Ma tahan sind hellitada ja hoida kui oma silmamuna, et tuuleõhk, kaste ega külm sind ei pea vaevama ega sulle viga tegema.»

Une-Tõnu seisis ikka veel kahevahel, otsis näpuga kõrva tagant nõu ja ei teadnud, mis ta siin pidi kostma, ehk küll iga sõna neitsi suust tema südamesse oli tunginud kui tuline nool.

Viimaks küsis ta arglikult, kas neitsi kodu siit kaugel on.

«Meie võime tuulekiirusel sinna saada, kui sul kindlat usaldust minu peale on,» — kostis näkineitsi.

Nüüd tulid ühekorraga Une-Tõnule mitmesugused jutud meelde, mis ta enne rahvasuust näkineitsist oli kuulnud; ta süda läks kartlikuks, ja ta palus enesele kolm päeva mõtlemisaega.

«Sinu soovimist tahan ma täita,» — ütles näkineitsi, — «aga et sul meel jälle kahtlevaks ei läheks, tahan ma täna, enne kui me teineteisest lahkume, oma kuldsõrmuse sinu sõrme pista, et sul tagasitulek unustusse ei jääks. Kui meie hiljemini ligemalt tuttavaks saame, siis ehk võiks tänasest pandist kihlasõrmus kasvada.»

Nõnda rääkides tõmbas ta sõrmuse oma sõrmest, pistis noormehele väikesesse sõrme ja kadus ise selsamal silmapilgul, kui oleks ta õhuks sulanud.

Une-Tõnu ajas silmad laiali ja oleks praegust juhtumist unenäo-pettuseks pidanud, kui hiilgav sõrmus tema sõrmes teisiti ei oleks tunnistanud ja juhtumist tõeks teinud. —

Aga selle sõrmusega näis kui teine vaim olevat tema sisse sündinud, mis temale kuskil püsi ja rahu ei andnud. Ta hulkus öö otsa rahutult merekaldal ühest paigast teise ja tuli vahetevahel ikka kivile tagasi, kus peal näkineitsi õhtul istunud; aga kivi oli külm ja tühi. Hommikul heitis ta natuke puhkama, kus rahutud unenäod temale mahti ei andnud.

Unest ärgates ei tundnud ta nälga ega janu, vaid ootas üksisilmi õhtut, kus ta näkineitsit kindlasti lootis näha saada. Päev jõudis küll viimaks looduse korral õhtule, tuul vaikis ja laululinnud lepikus lõpetasid laulu, väsinud nokad tiibade alla puhkama pistes; — aga näkineitsit ei tulnud täna õhtul kuskilt temale silma.

Mure ja ohkamised kihutasid temale rasked pisarad silmalaugudele; meelepahandusel oleks ta endale kõige kibedamat valu teinud selle eest, et ta eile õhtul pakutud õnne kergel viisil ära põlanud ja mõtlemiseaega tinginud, kus teine targem sedamaid õnne sarvist mõlema käega oleks kinni sasinud. Kõik kahetsused ja kaebamised aga ei aidanud mehikesele siis enam midagi. Niisama

kurvalt läks tal öö ja teine päev mööda, kus raske murekoorem tühja kõhu näpistamist ei lasknud tähele panna.

Päikese veeru ajal istus ta rõhutud südamega sinna kivi otsa, kus näkineitsi toonaeile oli istunud, hakkas kibedasti nutma ja ohkas: «Kui ta täna ei tule, siis ei taha ma pikemalt enam elada, vaid kas siia kivi otsa nälga lõppeda või ülepeakaela lainetesse langeda ja mere põhjas oma viletsale elule otsa teha!»

Ei tea kui kaua ta muretujus nõnda oli istunud, kui ta pehmet sooja kätt oma otsal tundis. Silmi üles tõstes nägi ta enese kõrval kivi ääres neitsit, kes lahke sõnaga ütles:

«Ma nägin sinu rasket piina, kuulsin sinu igatsemise ohkamist, ja ei raatsinud pikemalt viibida, ehk küll vast homme õhtul sinu tingitud mõtlemiseaeg mööda jõuab.»

«Andke andeks, andke andeks, kallis neitsi!» palus Une-Tõnu kibedal silmaveel. «Andke andeks! Ma olin üks meeletu alp, et pakutud ootamata õnnest ei osanud kinni võtta. Pärgel teab, mis hullu meel mulle toonaeile pähe tuli! Viige mind, kuhu tahate, mina ei tõrgu vastu, vaid tahaksin rõõmuga oma elu teie eest ära anda.»

Näkineitsi kostis naeratades: «Mina ei igatse sinu surma, vaid tahan sind elusalt enesele seltsimeheks ja armukeseks viia.»

Siis võttis ta noormehe käest kinni, talutas ta mõne sammu vee ligemale, sidus siidrätikuga tal silmad kinni, ja sel silmapilgul tundis Une-Tõnu kaks tugevat kätt oma keha ümbert kinni hakkavat, kes teda maast nagu lendu tõstsid ja siis äkitselt otsekohe lainetesse pillutasid. Külma vett keha ümber tundes oli ta ära minestanud, nii et ta pikemalt midagi ei teadnud, mis temaga tehti ja mis tema ümber sündis. Sellepärast ei võinud ta hiljem endale ega teistele otsust anda, kui kaua tema minestus väldanud.

Üles ärgates pidi veel veidram lugu tulema.

Ta leidis enese siidsängis, pehmete patjade peal, uhkes klaasist seintega toas, mis seestpoolt punaste

samettekkidega kaetud olid, et hele valgus magajat ei äratLaks. Tükk aega ei teadnud ta isegi, kas ta veel elumaailmas või pärast surma kuskil tundmata kohas pidi olema. Ta sirutas tükk aega mitmel viisil liikmeid, käsi ja jalgu, võttis käega oma nina otsast kinni ja vaatas, — kõik näitas siiski endist loodud kommet. Valge peenike udusärk oli tal seljas ja ilusad võõrad riided tooli peal tema sängi ees. Kui ta tükk aega ennast sängis ringutanud ja käega katsudes tõsiselt enda elus leidnud, tõusis ta viimaks sängist ja pani uhked riided enesele selga.

Nüüd juhtus ta natuke köhatama; sel silmapilgul astusid kaks tütarlast tuppa, teretasid alandlikult ja palusid, et «aus härra» neile teada annaks, mis ta süda hommikusuuruseks himustab.

Seni kui üks lauda kattis, läks teine roogasid lauale valmistama. Üürikese aja pärast seisid sealiha, vorsti, käki ja kärjemee vaagnad, õlle- ja mõdukannud laual, nagu oleks kõige uhkem pulmapidu majasse juhtunud. Une-Tõnu, kes paar päeva söömata seisnud, pani nüüd lõualuud tööle ja sõi niipalju, kui kõhtu mahtus; siis viskas ta sängi pikali leiba luusse laskma. Tema üles tõustes tulid toatüdrukud tagasi ja palusid «ausat härrat» rohuaeda luusima minna, seni kui proua ennast laskvat riidesse panna. Nüüd visati temale igalt poolt niipalju «ausaid härrasid» kaela, et ta ennast ka ise seesuguseks hakkas pidama ja endise põlve unustas.

Rohuaias leidis ta ilu ja kenadust iga sammu pealt; haljendavate lehtede vahelt hiilgasid kuld- ja hõbeõunad, kuuse ja männi käbidki olid kullast, ja kuldsulised linnud hüppasid puie latvades ja okstel. Kaks tütarlast astusid põõsa tagant välja; neile oli käsk antud, «ausat härrat» rohuaias ühest paigast teise talutada ja temale kõike iludust näidata.

Eemale minnes jõudsid nad tiigi kaldale, kus seeshõbesulised haned ja luiged veepinnal ujusid. Ühetasane punetav koiduvalgus paistis igalt poolt, ehk küll päikest

kuskil nähtaval ei olnud. Õilmetega rohkesti kaetud põõsad õhkusid magusat lõhna, ja parmusuurused mesilased lendasid õilmete ümber. Kõik, mis siin puist ehk kasvudest inimese silma ulatas, paistis palju ilusam kui meie paigas nähtavale tõuseb. Hiljem tulid kaks uhkes riides tütarlast «ausat härrat» proua ette paluma, kes teda ootavat. Aga enne kui teda sinna viidi, pandi sinine siidsõba tema õlgade ümber. Kes võis neis ehetes endist Une-Tõnu ära tunda?

Uhkes kirikusuuruses toas, mis sedasama värki klaasist valatud oli kui magamisekamber, istusid kakskümmend neli jumedat neitsit hõbetoolidel. Natuke kõrgemal tagaseina ligidal seisid kaks kuldtooli, kus uhke kuningaproua ühel toolil istus ja teine alles tühi oli.

Kui Une-Tõnu üle läve tuppa astus, tõusid kõik neitsid istmeilt püsti ja teretasid tulijat alandlikult ega istunud ka enne toolidele, kui neile käsk anti. Proua ise jäi kuldtoolile istuma, kus ta noormehe vastu peaga teretamist nikutas ja siis sõrmega tähendades käsu andis, mispeale talutajad neitsid Une-Tõnu enda vahele võtsid ja ta proua ette viisid.

Noormees astus argsel sammul edasi ja ei usaldanud silma üles tõsta, sest et ootamatu ilu ja uhkus teda olid ehmatanud. Ta pandi proua kõrva kuldtooli peale istuma, ja proua ütles:

«See noormees on minu armas peiu, kellele ma end olen kihlanud ja kelle ma endale abikaasaks valinud. Teie peate teda igapidi austama ja tema sõna niisamuti kuulama kui minu sundi. Tuleb mul kord kodunt ära minna, siis peate teie temal aega viitma ja teda igapidi nii õrnalt hoidma ja varjama kui minu silmamuna. Raske nuhtlus saab sellele langema, kes minu tahtmist täielikult ei täida.»

Une-Tõnu näis nagu küpsetatud ja ei teadnud, mis ta pidi sest asjast arvama; lugu, mis ühe ööga temale juhtunud, näitas imelikum kui ime. Ikka pidi ta mõteldes küsima, kas see sündmus ärkvel või unenägu on. Proua

võis ehk tema mõtteid ära tunda, sellepärast tõusis ta tooli pealt, võttis tema käest kinni ja talutas ta ühte teise tuppa, kus kedagi inimest ei olnud. Nõnda ühest toast teise minnes said nad aegamööda kaheteistkümnendasse tuppa, mis teistest natuke vähem, aga ilu poolest veel ülem näis. Seal võttis proua kuningliku aukrooni peast, viskas uhke kullaga väljaõmmeldud siidmantli seljast toolile, ja kui Une-Tõnu natuke usaldas altkulmu oma silma üles tõsta, nägi ta arvatud proua asemel näkineitsit enese kõrval.

Oh sa kallis aeg, nüüd kasvas korraga julgus mehel südamesse ja tema lootus läks õitsema. Ta hüüdis rõõmsalt: «Oh, kallis näkineitsi!» — aga sel silmapilgul oli neitsi käsi tema suu peal; neitsi ütles tõsise sõnaga:

«Kui minu ja sinu enese õnn sulle armsad on, siis ära nimeta iial enam seda nime, mis mulle otsekui sõimuks on antud. Mina olen vee-ema tütar ja meid õdesid on palju, ehk küll me kõik igaüks omas paigas — meres, järvedes ja jõgedes üksikult elame ja harva õnnekorral üksteist näha saame.»

Siis seletas ta pikemalt, kuidas ta siiasaadik veel alles neitsipõlves elavat, aga kui seatud valitseja alamate vastu kuningaproua nime ja au pidavat üles näitama. Une-Tõnu, ootamata õnne pärast kui meelest ära heitunud, ei teadnud, mis ta rõõmus pidi tegema; siiski jäi tal keel nagu kammitsasse, nii et palju muud kui j a h või e i suust välja ei tulnud. Aga kui lõunal magusad road ja kallid haruldased joogid tal kõhtu ja pead olid täitnud, seal pääsid ka keelepaelad julgemalt liikuma, nii et ta endisel viisil oskas juttu vesta ja mõnda naljagi teha.

Teisel ja kolmandal päeval läks õnnelik elu niisama lõbusalt edasi; Une-Tõnu arvas end elusalt taevas olevat. Õhtul enne magama heitmist ütles neitsi temale: «Homme tuleb meil neljapäev kätte, kus mina tõotust mööda igal nädalal pean paastuma ja, teistest lahkunud, üksinda elama. Nimetatud päeval ei saa mind iial enne näha kui

kukk õhtul kolmat korda on laulnud. Minu teenijad-neitsid saavad vaheajal sinu eest hoolt kandma, et sul aeg igavaks ei läheks, või millestki puudus ei oleks.»

Hommikul unest ärgates ei leidnud Une-Tõnu silmad neitsit kuskilt; seal tuli temale eileõhtune jutt meelde, kuidas ta tänase ja kõik tulevad neljapäevad üksi, abikaasa seltsita pidavat olema. Teenijad-neitsid püüdsid küll igapidi temal aega viita, laulsid, mängisid ja tantsisid naljatelles tema ümber; vahetevahel söötsid nad teda jälle kui sündinud kuningapoega, nõnda et mehel päev rutemini mööda jõudis, kui ta oli arvanud. Pärast õhtusööma viidi ta magama, ja kui kukk kolmat korda sai laulnud, tuli neitsi tema juurde tagasi.

Nõnda sündis hiljemini lugu igal neljapäeval, kus mehike abikaasa paastumise pärast võõraste seltsis pidi elama. Ta oli mitu korda oma armast neitsit palunud, et temagi neljapäeval ühes tohiks paastuma minna, kuid ilma et neid palveid kuulda võeti. Kui ta nüüd jälle ühel kesknädalal selle palvega oma abikaasat piinas ja rahule ei tahtnud jääda, ütles näkineitsi pisarsilmil: «Võta, kui tahad, minu elu, mille vastu ma tõrkuma ei lähe, aga sinu soovimist, et ma sind enesega paastupäeva pidama viiksin, ei tohi ma mitte täita, sest et see mul kogunisti võimalik ei ole.»

Võis nüüd aasta ehk rohkemgi räägitud viisil elades neil olla mööda läinud, kui korraga kahtlased mõtted Une-Tõnu südamesse siginesid, mis teda aegamööda ikka enam taga kihutasid, nii et ta viimaks kuskilt enam mahti ei leidnud. Ei tahtnud tal nüüd toit maitseda ega öösel rahulist und silmile tulla. Ta hakkas kartma, et näkineitsil ehk veel keegi teine salaarmuke tema kõrval võis olla, kelle kaisus neitsi igal neljapäeval puhkas, seni kui tema teenija-tütarlastega aega pidi viitma.

Kamber, kus neitsi paastupäeval varjul istus, oli tal juba ammugi teada, aga mis see aitas? Uks seisis alati lukkus ja aknad olid seestpoolt mitmekordselt paksu riidega kinni kaetud, et kuhugi nõelasilma laiust auku ei

jäänud, kust päikesetera, veel vähem inimese silm sisse oleks pääsenud.

Aga mida võimatum salajase asja avalikuks minemine näitas, seda kangemaks tõusis mehel ihaldus: neljapävase paastumise lugu põhjani tundma saada. Ehk ta küll omast südamekoormast näkineitsile mitte sõnakest ei avaldanud, siiski märkas neitsi tema rahuta olemisest, et asjalugu enam vanal õiguse korral ei käinud. Küll palus ta mitu korda pisarsilmil, et mees teda ja iseennast valemõttega ei pea vaevama. «Mina olen» — ütles neitsi, «sinu vastu igal viisil ilma süüta, ei ole mul salaja armastamist ega muud pattu sinu vastu hingel. Aga sinu valearvamised teevad meid mõlemaid õnnetuks ja lõpetavad meie südamerahu. Rõõmuga tahaksin ma iga päev oma elu sinu eest või sulle anda, kui sa seda sooviksid, aga paastupäeval ei tohi ma sind enese ligi lasta. See on keelatud ja saaks meie armule ja õnnele igavest surma tooma. Meie elame kuus päeva iga nädalas rahulises õnnes teineteise seltsis, kuis võib siis ühe päeva lahkumine meile nii raskeks minna, et seda ei jõuaks kannatada.»

Kuus päeva oli niisugusel mõistlikul jutul iga kord kestust, aga kui neljapäev jälle kätte jõudis ja näkineitsi nähtavale ei tulnud, siis läks Une-Tõnul meel peast ja ta jampsis kui poolpöörane. Ta ei leidnud rahu ei puis ega mais; viimaks ei sallinud ta neljapäeval kedagi hinge enese ligidal; teenijad-neitsid ei tohtinud tema silma ette tulla, vaid pidid söögid ja joogid lauale kandma ja siis ära minema, et tema üksi kui tont majas võiks elada.

Seda moondumist panid kõik imeks, ja kui näkineitsi piigade suust võõrast lugu kuulis, tahtis ta silmad peast nutta; aga seda tegi ta siis, kui teisi nägemas ei olnud. Une-Tõnu lootis üksi olles enam aega leida salajase paastukambri seinu läbi katsuda, kas kuskilt õnne juhil praokest ei leiaks, kust sisse võiks luurata ja oma silmaga näha, mis seal tehakse. Mida enam ta ennast sedaviisi vaevas, seda nukramaks läks päev-päevalt neitsi;

näitas ta lahket nägu, siiski ei tulnud lahkus tal enam südamest nii kui endisel ajal.

Nõnda läksid mõned nädalad mööda, kus lugu paremaks ega pahemaks ei läinud; seal leidis Une-Tõnu ühel neljapäeval akna kõrval praokese, kus seestpoolt ette pandud riie kogemata klaasist natuke eemale oli jäänud, nõnda et silmavaatus kambri võis ulatada. Mis temale seal nähtavale tuli, tegi tal südame külmemaks kui küünlakuu. Salatoal ei olnud põrandat all, vaid ta näis nagu suur neljanurgeline tõrs olevat, mis mitme jala kõrguselt veega oli täidetud. Seal ujus tema armastatud näkineitsi. Peast kuni kõhuni oli tal küll endine ilus naisterahva keha, aga alumine pool nabast jalavarbani oli tal üsna kui loodud kalal, soomustega kaetud ja oimud küljes. — Laia kalasabaga lõi neitsi vahetevahel laksatades vett, nii et piisad kõrgele üles purtsatasid. —

Luuraja taganes kui uimane aknalt ja läks kurvalt oma teed. Ta oleks palju selle eest andnud, kui nägemise mälestuse meelest oleks võinud kustutada! Ta mõtles üht ja teist, siiski ei teadnud ta veel, mis ta pidi ette võtma.

Kukk oli õhtul küll vanal viisil kolmat korda laulnud, aga näkineitsi ei tulnud enam tema juurde tagasi. Ta valvas kõige öö, nii et unekatet silmale ei tulnud, siiski ei saanud kaunis neitsi temale nähtavaks. Vast noore lõuna ajal tuli näkineitsi mustas leinariides, silmnägu õhukese siidrätikuga kinni kaetud, ja rääkis nutuse häälega:

«Oh, sina vilets loom, kes sa rumaluse läbi meil mõlemal õnnepõlve oled lõpetanud! Täna näed sa mind viimast korda, ja pead nüüd oma endisse põlve tagasi minema; seda pead sa enesele süüks arvama. Jumalaga viimast korda!»

Üks äkiline raksatus ja kange mürin, kui tahaks maapind jalgade alt kaduda, pillutas Une-Tõnu uimaselt maha, nii et ta pikemalt midagi enam ei tundnud ega teadnud, mis temaga ja tema ümber sündis.

Kui ta viimaks, kes teab kui kaua aja pärast, minestuse-unest ärkas, leidis ta enda merekaldal, sealsamas kivi ligidal, kus kaunis näkineitsi oli istunud, kui ta temaga sõprust sigitanud. Uhkete riiete asemel, mis näkineitsi talus iga päev tema keha olid katnud, leidis ta oma endise ülikonna, mis palju vanem ja narakam näitas, kui ta tema arvates võis olla. Õnnepõlv oli mehikesel lõppenud ega võinud kibedamgi kahetsemine seda enam tagasi tuua.

Edasi minnes jõudis ta esimestesse taludesse, mis küll kõik vanal kohal seisid, kuid siiski teistviisi välja näitasid. Aga mis vaataja meelest palju imelikum oli: inimesed olid temale üsna võõrad; mitte ühtki tuttavat nägu ei tulnud temale vastu. Rahvas vaatas igalt poolt võõriti tema peale, nagu tuleks midagi ootamata imet neile silmade ette.

Une-Tõnu läks sealt oma vanemate talusse, kus niisamuti võõrad inimesed temale vastu tulid, kes teda ega tema neid ei tundnud. Imestades küsis ta oma isa ja vendade järele, kellest ükski temale ei teadnud vastust anda. Viimaks tuli üks halli peaga vanarauk kepi toel toast õue ja ütles:

«Külamees, see peremees, kelle järele sina küsid, magab juba rohkem kui kolmkümmend aastat mullas; ka tema pojad pidavat surnud olema. Kust sina siis, vana taadike, oled tulnud neid unustusse läinud vanu asju taga nõudma?»

V a n a t a a d i k e oli Une-Tõnu nõnda ehmatanud, et ta pikemalt sõnagi küsimuse peale ei võinud vastata. Ta tundis enese keha värisevat, pööras sedamaid selja võõraste inimeste vastu ja tõttas õueväravast minema. Kuuldud v a n a t a a d i k e ei andnud temale kuskil mahti; otsekui raske koorem oli selle sõnaga tema peale langenud, nii et teda jalad ei tahtnud edasi kanda.

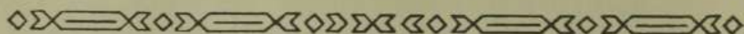
Lähemal allikal nägi ta päikese paistel veepinnalt oma kuju: kahvatanud kortsus palged, sisselangevad silmad, pikk hall habe ja hallid juuksed tunnistasid kuul-

dud sõnad tõeks. See kolletanud, närtsinud kuju ei olnud kuskil tükis endise noormehe sarnane, keda näkineitsi endale peiuks oli valinud.

Nüüdap vast märkas õnnetu mehike, kuidas arvatud paar aastat temal suurema osa eluajast olid lõpetanud, sest et ta nagu priske noormees näkineitsi kotta elama saanud ja nüüd kui töntsiks läinud vanarauk sealt tagasi tulnud. Seal ei olnud ta aja pikkusest ega keha närtsimisest midagi tähele pannud ja ei võinud nüüd seletada, kuidas vanuse koorem äkitselt kui linnupael tema kaela oli langenud. Mis nõu pidi ta nüüd ette võtma, kus ta nagu võõras võõra rahva sekka oli tuisatud? —

Ta luusis mõne päeva mööda randa ühest talust teise, kus head inimesed temale armu pärast leivapalukest andsid. Seal juhtus ta ühe terase noormehega kokku, kellele ta oma elukäiku otsast otsani avaldas; aga selsamal õhtul oli ta ka rahva silmist kadunud. Mõne päeva pärast veeretasid merelained tema surnukeha kaldale. Kas ta meelega või kogemata merre uppunud, jäi tänapäevani teadmata.

Räägitud ajast peale olevat näkineitsi olemine inimeste vastu hoopis teiseks läinud; üksnes lastele näitab ta ennast mõnikord, enamasti ikka moondatud näol, aga täiskasvanud inimesi ei lase ta iial oma ligi tulla, vaid kardab neid kui tuld.

MAA-ALUSED

Kord oli keegi mees tuisusel ööl jõulu ja uuejõulu vahel teelt eksinud; sügavatest lumehangedest läbi rännates väsis tal jõud, nii et ta viimaks õnne pidi tänama, kui paksu kadakapõõsa alt tuulevarju leidis. Sinna tahtis ta ööseks puhkama jääda, lootes teisel hommikul valges hõlpsamalt teed leida. Ta tõmbas keha siili kombel kerasse, mässis ennast sooja kasuka sisse, ja uinus üürikese aja pärast magama.

Ei tea kui kaua ta sel viisil põõsa all oli puhanud, kui ta kedagi ennast raputavat tundis. Unest virgudes, kostis üks võõras hääl temale kõrva:

«Külamees, ae! tõuse üles! muidu matab sind tuisk lumehange, et sa pärast enam välja ei pääse.»

Magaja tõstis pea kasuka varjust ja hakkas uniseid silmi laiali ajama. Seal nägi ta pika sihvaka kehaga mehe oma ees seisvat, kellel noor männipuu, paar korda kõrgem kui mees ise, kepi asemel käes oli.

«Tule minuga kaasa,» ütles männikepi-mees — «meil on metsas puie varjus tuluke üles tehtud, seal on parem puhata kui siin lagedal.»

Niisugust lahket pakkumist ei tohtinud mees ära põlata, vaid tõusis sedamaid jalule ja hakkas võõra mehe seltsis edasi tõttama. Tuisk möllas kangesti, nii et võimalik ei olnud kolme sammu kaugusele midagi näha; aga kui võõras mees oma männikeppi üles tõstes valju

häälega hüüdis: «Tohoo, tuisueit, anna teed!» siis tõusis lai tänav tema ette, kuhu lumekibemekest ei tulnud.

Mõlemal pool nende kõrval ja selja taga möllas tuisk pöörasel kombel, aga teekäijatel ei olnud temast midagi raskust. Lugu näitas nii, kui oleks mõlemalt poolt üks nägematu sein tuisku kinni pidanud, et ta nende peale ei võinud tungida. Tüki aja pärast jõudsid mehed metsa, kust tulevalgus juba kaugelt neile silma ulatas:

«Mis su nimi on?» küsis männikepi-mees, ja talumees kostis: «Pika Hansu poeg Hans.»

Tule ääres istusid kolm meest, valged lõuendist riided seljas, kui kõige soojemal suve ajal. Sammu kolmkümmend või rohkem nende ümber paistis üsna suvi vaatajale silma, samblad olid tahedad, ja haljad lehed ja taimekesed nende sees, sipelgad ja väikesed putukad liikusid murul. Siiski kuulis pika Hansu poeg kaugemal lagedal tuulehoo vuhinat ja lume sihinat. Veel imelikum näitas põlev tuluke, mis väga heledat valgust andis, aga mitte pisemat suitsu üles ei tõstnud.

«Mis sa arvad, Pika Hansu poeg, eks näita siin parem puhkamisease ööseks olevat kui lagedal kadakapõõsa all?»

Hans pidi lugu tõeks tunnistama ja võõrast meest pealegi juhatamise eest tänama. Siis viskas ta oma kasuka seljast, pani peaaluseks ja heitis küljeli tulepaistele. Männikepi-mees võttis oma lähkrı põõsa äärest ja pakkus Hansule keelekarastust; magus jook maitses väga ja tegi südame rõõmsaks. Männikepi-mees viskas ennast ka pikali maha, kus ta oma seltsimeestega võõral keelel kõneles, millest meie Hans ühtki sõnakest ei mõistnud; sellepärast uinus ta natukese aja pärast magama.

Üles ärgates leidis ta ennast üksinda võõras paigas, kus metsa ega tuld ei olnud. Silmi hõõrudes ja öösist juhtumist meelde tuletades, arvas ta ennast und näinud; ometigi ei võinud ta mõista, kuidas ta siia võõrasse paika oli saanud. Kaugemalt tungis vali müdin temale kõrva ja ta tundis maapinda oma jalgade all värisevat.

Hans kuulas tüki aega, kust poolt müdin tuleb ja võttis siis nõuks müdina juhil edasi minna, lootes sel viisil inimeste seltsi saada.

Teed käies jõudis ta ühe kaljukoopa suhu, kust müdin välja kostis ja natuke tulekuma silma ulatas. Koopasse astudes leidis ta põhjatu suure sepikoja, kus hulk lõõtsasid ja alaseid sees olid; iga alasi ümber seitse töömeest.

Naljakamaid seppi ei võinud kuskil maailmas leida olla! Põlvekõrgustel mehikestel olid pead suuremad kui nende kõhetud kehad, ja vasarad neil käes ligi kahevõrra nii suured kui nende tõstjad. Nende raskete raudnuiadega rabasid väikesed mehikesed nii valusasti alasite peale, et kõige tugevama kehaga mehed mõnusamaid vopsusid ei jõuaks anda. Väikestel seppadel ei nähtud rohkem kehakatteid kui nahkpõlled, mis kaelast jaluni ulatasid; selja poolt kehad olid alasti, kuidas jumal neid loonud.

Taga seina ääres istus Hansu tuttav männikepi-mees kõrge paku otsas, ja vaatas teraselt väikeste sellide tööd. Tema jalgade ees seisis kõrge piipkann, kust seest töömehed vahetevahel keelekastet võtsid. Seppade peremehel ei olnud enam eilseid valgeid riideid seljas, vaid must tahmane kuub ja suure pandlaga nahkvöö niuete ümber; aga kõrge männikepp oli tal käes, miska ta sellidele aeg-ajalt tähenduse märki andis, sest et siin müdina ja parina pärast inimese sõna keegi ei võinud kuulda.

Kas keegi Hanssu tähele oli pannud, sest ei saanud ta aru, vaid meister ja sellid toimetasid kiiresti oma tööd edasi, võõrast mehest hoolimata. Paari tunni pärast anti väikestele seppadele puhkamise mahti, kus lõõtsad seisma jäeti ja rasked vasarad käest põrandale visati.

Nüüd, kus töömehed koopast välja läksid, tõusis peremees paku otsast ja hüüdis Hansu enda ligemale.

«Ma nägin küll sinu tulekut,» ütles peremees, «aga kiire töö ei andnud mulle aega varemalt sinuga rääkida. Täna pead sa mulle võõrusele jääma, et sa minu elu ja

majapidamist näha saaksid. Viida siin niikaua aega, kuni ma mustad riided seljast võtan.» Seda üteldes tõmbas ta võtme taskust ja tegi taga koopaseinas ukse vallali, kuhu ta Hansu käskis astuda aega viitma.

Oh seda vara ja rikkust, mis nüüd Hansule silmade ette tuli! Ümberringi seisid igal pool kulla- ja hõberahnud virnas, mis vaatajale silma läikisid. Hans hakkas nalja pärast ühest virnast kuldrahnusid lugema ja oli parajasti viissada ja seitsekümmend üles lugenud, kui peremees naerdes tagasi tuli ja hüüdis:

«Jäta lugemine, see viidaks sul väga palju aega! Võta parem paar halgu virnast, mis ma sulle mälestuseks tahan kinkida.»

Igamees võib isegi arvata, et Hans niisugust käsku kaks korda ei lasknud anda; ta sasis mõlema käega kullarahnust kinni, aga ei jõudnud seda paigast liigutada, veel vähem üles tõsta.

Kullaperemees naeris ja ütles: «Sina, kõhetu kirp, ei jõua minu pisemat kingitust kaasa võtta, sellepärast pead sellega leppima, mis sul silm jõuab näha.» Nõnda üteldes, viis ta Hansu teise kambri, sealt kolmandasse, neljandasse ja nõnda edasi, kuni nad viimaks seitsmenda koopa kambri jõudsid, mis tubli kiriku suurune, ja nõnda kui teisedki põrandast laeni kulla- ja hõbedavirnadegà täidetud oli.

Hans pani imeks põhjatu suurt varandust nähes, miska kõik maailma kuningriigid oleks võinud päriseks ostetud saada, ja mis siin asjata maa all kaljukoopais varjus seisis. Ta küsis peremehelt:

«Mispärast kogute teie nii rohket varandust siia kokku, kust ükski elav loom kullast ja lõbedast kasu ei saa? Läheks see varandus inimeste kätte, siis saaksid nad kõik rikkaks, ja kellelgi ei oleks tarvis tööd teha ja vaeva näha.»

«See'p see on,» kostis kullaperemees — «mispärast ma ei tohi varandust inimeste kätte anda; seal läheks kõik maailm laiskuses hukka, kui kellelgi enam tarvis ei

oleks päilise leivapalukese eest muretseda. Inimene on seks loodud, et ta töö ja hoolega end peab toitma.»

Hans ei tahtnud seda kogunisti uskuda ja vaidles kõigest väest kullaperemehe arvamise vastu. Viimaks palus ta enesele seletada, mis tulu pärast siia kõik seda kulda ja hõbedat üheainukese mehe varanduseks hallitama oli pandud, ja kullaperemees siiski ikka veel väsimata varandust püüab peale kasvatada, ehkki tal üleliiga küllus juba käes on.

Kullaperemees andis vastuseks:

«Mina ei ole inimene, ehk mul küll inimese kuju ja nägu on, vaid üks neist kõrgemaist olenditest, kes Vanaisa seadust mööda maailmale ülemaks ja valitsejaks said loodud. Tema seaduse järel pean mina ja peavad minu sellikesed ühtepuhku maa all kulda ja hõbedat valmistama, kust iga aasta üks väike osa inimeste tarbeks välja antakse, niipalju kui neile asjaajamiseks kibedasti tarvis läheb. Siiski ei tohi keegi vaevata seda annet kätte saada. Meie peame esiteks kulda peeneks tampima, neid ivakesi mulla, savi ja liiva sõmeratega kokku segama, kus neid hiljem õnnekorral leitakse ja suure vaevaga välja otsitakse. Aga, sõber, meie peame jutu lõpetama, sest lõuna jõuab meil varsti kätte. On sul lusti pikemalt veel minu varandust vaadata, siis jää siia, rõõmusta oma südant kulla hiilgusega, kuni ma sind tulen söömalauale kutsuma.» Sedaviisi rääkides lahkus ta Hansust.

Hans luusis nüüd jälle üksi ühest varandusekambrist teise, katsus siin ja seal üht peenemat kullatükki virnast liigutada, mis temal aga kogunisti võimalik ei olnud. Ta oli küll ennegi juba targemate meeste suust kulla raskusest kuulnud, siiski ei võinud ta seda iial uskuda, mis ta nüüd enese katsumisel tunda sai. Tüki aja pärast tuli kullaperemees tagasi, aga nõnda moondatud, et Hans teda esimesel silmapilgul ei tundnudki. Tal olid helepunased tulekarva siidriided seljas, kuldtressidega ja kuldnarmastega uhkesti ehitud; kämbla laiune kuldvöö jooksis niuete ümber ja uhke läikiv kuldkroon oli tal

peas, kus kallid kivid kui tähed selgel talveööl särasid. Endise männikepi asemel pidas ta üht pisukest peenest kullast tehtud kepikest käes, millel oksad ja okkad küljes olid, nõnda et kepike kui suure männikepi titeke välja nägi.

Kui kuninglik varanduse peremees kullatubade uksed lukku pannud ja võtmed oma tasku oli pistnud, võttis ta Hansu käest kinni, talutas teda sepapajast välja ühte teise tuppa, kuhu neile lõunasöök oli valmistatud. Lauad ja istmed laudade ümber olid hõbedast; kesk tuba seisis uhke söömalaud, mõlemal pool lauda üks hõbetool. Söögi- ja joogiriistad, nagu kausid, vaagnad, taldrikud, kannud ja peekrid olid kullast.

Sai peremees oma võõraga lauda istunud, siis kanti kaksteistkümmend rooga järjestikku lauale; teenrid olid niisamasugused mehikesed kui sepadki, aga kõik puhtas valges riides, mitte alasti nagu sepad.

Väga imelik oli Hansul nende kiirus ja osavus, ja ehk neil küll nähtavalt tiibu ei olnud, siiski näitas nende kergus hüppamisel nõnda kui peaksid neil tiivad olema. Et nende pikkus laua kõrguseni ei ulatanud, pidid nad kui kirbud iga kord põrandalt laua peale hüppama! Suured roogadega täidetud kausid ja vaagnad käes, oskasid mehikesed neid nõnda hoida, et üht piiska üle serva maha ei läinud.

Sööma vaheajal valasid pisukesed teenrid mõdu ja kallist joodavat viina kannudest peekritesse ja pakkusid sööjatele juua. Peremees vestis lahkelt juttu ja seletas Hansule mõnda salalikku asja. Nõnda ütles ta, kui jutt tuli Hansuga kokkusaamisest tuisusel ööl:

«Jõulu ja uuejõulu vahel luusin ma sagedasti lustipärast maa peal ümber, et inimeste elamisest mõnda näha ja mõningaid neist tundma saada. Mis ma aga tänini neist näinud ja tundma õppinud, ei tohi ma mitte kiituseväärt nimetada. Suurem hulk inimesi elab üksteisele risuks ja meelehaiguseks. Igamees kaebab enamvähem teise üle, keegi ei näe enese süüd ja viga, vaid

arvab ikka teistele süüks, mis ta ise oli oma kaela peale veeretanud.»

Hans püüdis, niipalju kui tema jõudis, seda juttu valeks ajada, mispeale lahke peremees temale rohkemasti keelekastet peekrisse laskis valada, kuni Hansu keel viimaks suus nii kangeks läks, et ta enam sõna ei võinud vastu panna, niisama vähe sest aru saada, mis kullaperemees rääkis. Aegamööda uinus ta tooli peale magama, nii et ta midagi enam ei teadnud, mis temaga sündis.

Uimase pea väsimuses nägi ta imelikku kirjut und, kus sees tal nähtud kullarahnud ühtepuhku silma ees seisid. Unenäos tundis ta ennast palju tugevama olevat, ta võttis paar kullarahnu selga ja kandis nad hõlpsasti ära. Viimaks kippus tal jõud raske koorma all väsima, ta pidi maha istuma ja jõudu puhkama. Seal kuulis ta naljakat häälitsemist, mida ta väikeste seppade lauluks arvas, nõndasamuti kui nende lõõtsade tule valgus temale silma puutus. Laugude alt luurates, nägi ta aga halja metsa enese ümber, õitsva murupinna oma keha all; arvatud sepalõõtsade tule asemel paistis päikesetera lahkesti tema silma. Unepaelust pääsedes, läks tal tükk aega meeldetuletamiseks, mis temale vaheajal oli juhtunud.

Aga kui pikapeale mälestused elavaks ärkasid, näitas ometi praegune lugu nii imelik, et kuskil tükis loodud korraga kokku ei tahtnud minna. Hansule tuli meelde, kuidas ta talvel paar päeva pärast jõulu tuisusel ööl teelt oli eksinud, ja mis siis hiljemini sündinud. Ta oli öö võõraste meeste seltsis metsas tule ääres maganud, teisel päeval männikepi-mehel võõrsil käinud, seal lõunat söönud, rohkesti joonud — lühidalt: üleüldse paar päeva raisanud. Aga nüüd oli sula suvi igal pool tema ümber! Siin pidi miski salanõiduse vägi kuskil varjul olema.

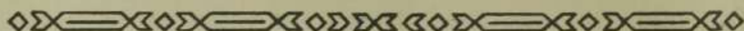
Maast üles tõustes leidis ta oma ligimail ühe vana tuleaseme, mis päikese paistel imelikult hiilgas. Tuleaset terasemalt tähele pannes nägi ta, et arvatud tuhahunnik peenike hõbejahu ja järelejäänud tukid selged kullatom-

bud olid. Oh seda õnne! Kust kotti võtta, miska varandust koju kanda? Häda koolitab mehe targaks. Hans võttis oma talvise kasuka seljast, pühkis hõbetuha kokku, nii et põrmukest üle ei jäänud, pani selle kuldtükkide riismetega kasuka sisse ja sidus siis kasukahõlmad vööga kimpu, et midagi maha ei variseks. Ehk küll koorem suur ei olnud, siiski oli tal hästi raskust, nõnda et Hansul mehe viisi kanda sai, enne kui ta paraja paiga leidis, kuhu oma vara võis varjule panna.

Sedaviisi oli Hans ühekorraga kogemata õnne läbi rikkaks meheks saanud, kes enesele mõisa oleks võinud osta. Iseenesega nõu pidades, arvas ta viimaks kõige paremaks vanast elupaigast lahkuda ja kaugemalt teist otsima minna, kus rahvas teda ei tundnud.

Seal ostis ta enesele ilusa päriskoha, kusjuures hea tükk raha veel järele jäi, kosis naise ja elas õnnelikult rikka mehe viisil eluotsani.

Enne surma oli ta oma lastele saladust avaldanud, kuidas maa-aluste peremees tema rikkaks oli teinud. Laste ja lastelaste suust venis jutt aegamööda laiemale.

TARK MEES TASKUS

Kord oli keegi noormees teed käies suure kivi äärde maha istunud lõunat võtma, ja kui ta kõhu sai täitnud, sirutas ta oma väsinud liikmed murule pikali, pead kivi vastu toetades.

Naljakad unenäod olid teda magades mängitanud, kus nagu madal pirisev hääleke ühtepuhku tema kõrvu laulnud. Aga mis veel imelikum, ka pärast ärkamist ei lõppenud pirin otsa, vaid kostis edasi. Hääleke näis mehe arvates kivi seest või kivi alt tulevat. Mees pani kuulates kõrvalehe kivi külge ja kuulis nüüd selgesti, et pirin kivist tõusis. Terasemalt pirinat tähele pannes, hakkas mees aegamööda ka sõnu märkama:

«Õnnelaps! Päästa mind igavast pikast vangipõlvest! Juba seitsesada aastat kannatan nõia väel siin rasket piina, mis siiski mul elu ei lõpeta. Sina oled suure-ristipäeva hommikul päikese tõusul ilmale tulnud, ja sina üksi võid mind vangist päästa, kui head tahtmist aitamiseks juhtuks olema.»

Noormees kostis kahtlikult: «Kes teab, kas ramm tahtmisega ühte jookseb! Räägi mulle esiteks oma viletsust pikemalt ja õpeta siis, mis ma sinu päästmiseks pean ette võtma ja tegema?»

Varjul hääleke ütles: «Lõika kolme mõisa piirilt sõrmepaksune ja vaksapikkune pihlaka oks, võta siis paar pihutäit nõiakollast ja kaetisrohtu, sütita need pih-

laka okstega üheskoos põlema, ja suitseta nendega, üheksa korda vastupäeva kivi ümber käies, kivi igalt poolt, et vähemat paigakest suitsetamata ei jää: küll siis pääsevad minu vangistuse väravad, et ma jälle päikesepaistele ja tuuleõhku tagasi saan. Minu tänu sinu heategemise eest peab põhjatu olema, sina pead minu läbi suureks meheks tõusma.»

Mees seisis natuke aega mõttes ja ütles siis: «Ligemist hädas aidata on iga ristiinimese kohus; ehk ma küll praegu ei või teada, kas sina hea või kuri vaim oled, tahan ma sind ometigi sinu hädakitsikust päästa. Aga enne kui ma seda teen, pead sa mulle kindlasti tõotama, et sinu lahtipäästmisest kellelegi ristiinimesele kahju ei sünni.» Kivi vang tõotas vandega, noormehe soovimist täita, ja tõotas teist korda oma endised lubamised päästmise palga tasumise pärast.

Nüüd läks mees metsa tarvilisi abipuid ja rohtusid suitsetamise tarvis otsima. Õnnelt teadis ta kohta, mis sealt liig kaugel ei olnud ja kuhu kolme mõisa piirid kokku jooksid. Siiski viivitas teda tarvilike asjade otsimine teise päeva lõunani, nõnda et ta vast natuke aega enne õhtut kivi juurde tagasi jõudis.

Tükk aega pärast päeva veeremist hakkas ta kivi suitsetama, käis õpetust mööda üheksa korda vastupäeva kivi ümber ja kandis hoolt, et pisemat osakest kivist suitsetamata ei jäänud. Kui ta praegu üheksandat ringi sai lõpetanud, kärgatas üks äkiline pauk, kui oleks maapind ühest ära põrunud, selsamal silmapilgul kerkis suur kivi ja tõusis kolme sülla kõrguseni. Üks väike mees kargas kui tuul kivi august välja ja pistis jooksu, et jalakannad välkusid. Aga ta ei olnud veel viit sammu mulgu äärest eemale jõudnud, seal langes kivi oma vanasse pesasse tagasi, päästjat ja päästetut tolmu ja prügiga kinni kattes.

Natuke aega hiljem tuli kivi alt päästetud vang päästja juurde tagasi, võttis tänades tema kaela ümbert kinni, ja kippus tema kätele ja jalgadele suud andma,

mida aga noormees ei lasknud teha. Hiljem istusid mõlemad kivi äärde murule maha, kus päästetud mehike nõnda oma elukäiku hakkas kõnelema.

«Mina olin omal ajal väga kuulus tark, tegin rahvale palju head ja sain selle eest rohket maksu. Ma arstisin inimesi ja elajaid, kui neile midagi viga juhtus; nõndasamuti ajasin ma kurjade nõidade tööd nurja, mis nad muule rahvale kahjuks püüdsid teha. Sellepärast vihkasid nemad mind ja kartsid mind kui tuld, sest et mina neist igapidi kangem olin. Nad pidasid isekeskis mitmel viisil nõu, kuidas nad mind võiksid lingutada, aga minu tarkus ajas kõik nende ettevõtmised tühja, nii et mulle neist iial kahju ei tulnud.

Viimaks panid nad üheskoos hulga raha kokku, saatsid sellega ühe kavala saadiku põhjamaale ja lasid sealt ühe kange Manatarga endale abiks tulla. See kelm võttis mind enam kavaluse läbi kui väekaupa kinni, varastas salamahti minu abiriistad ja pani mind kivi alla vangi, kus ma niikaua piina pidin kannatama, kuni õnne juhtumisel üks mees siia tuleks, kes suure-ristipäeva hommikul päikese tõusu ajal on sündinud.

Seitsesada aastat olin ma asjata seda õnnelikku silmapilku oodanud, seal tulid sina eile, võtsid heldest südamest minu palveid kuulda, ja said mulle päästjaks. Tänu, lõpmata tänu sulle heategemise eest; jah, niikaua kui minu elupäevad kestavad, tahan ma sind tänada. Ma tahan palgata sind teenida, kõik oma väge ja tarkust sinu õnne pärast tarvitada, kuni ma sind nii kõrgele olen tõstnud, kui surelikul inimesel iial võimalik on. Kui selle tõotuse sulle olen täitnud, siis tahan ma sind endale appi kutsuda, et ma sinu abiga oma vaenlasele kurja saaksin tagasi maksta, kui kogemata õnn teda minu silma ette peaks tooma. Sinna päevani tahan ma inimeste silmade eest varjul seista, et vaenlased minu päästmisest sõnumeid ei saaks. Mul on nõiduse väel võimalik end igal kombel moondada, nagu ma ise tahan; ma võin end kirbuks moondada ja sinu püksitaskus elada. Kus sul iial minu abi ja

G. Reindorff 48

nõu saab tarvis olema, seal astun ma püksitaskust ja kargan sulle kõrva taha nõu andma, mis sa pead ette võtma ja tegema. Minu peatoiduse pärast ei pea sul iial muret olema; ma olen seitsesada aastat kivi all eineta elanud, mis mul siis tuuleõhus ja päikese paistel viga peaks olema? Nüüd tahame magama heita, homme hommiku ühes seltsis teele minna õnne katsuma.»

Kui vaim või tark — või kes ta muud võiks olla — nõnda jutu oli lõpetanud, võttis noormees natuke õhtust leiba ja heitis puhkama. Teisel hommikul unest ärgates seisis päike juba kõrgel taeva servas, aga eileõhtust seltsimeest ei tulnud kuskilt nähtavale. Noormees ei teadnud une kammitsas, mis ta sest loost pidi arvama: kas eilsed juhtumised temale tõesti sündinud või paljas öösine unenägu olnud?

Peale hommikusuuruse võtmist tahtis ta parajalt teele hakata minema, kui kolm teekäijat sedasama teed tema poole tulid. Neil olid antvärgisellide viisil riided seljas ja nahkpaunad rihmasidpidi kuklas.

Korraga tundis meie noormees kutistamist oma kõrva taga ja otsekui peenike sääse sirin tungis tema kuulmesse:

«Meelita teekäijad jalgu puhkama ja kuula nende käest, kuhu nad tahavad minna.»

Nüüd vast tuli mehele meelde, mis kaupa tema seltsimees eile temaga teinud, et ta püksikarmanis lubas elada ja temale nõuandjaks olla. Eilsed juhtumised tõusid sedaviisi arvatud unenäost tõekirja.

Kirbukandja astus teretades paar sammu tulijatele vastu, palus lahke sõnaga neid kivi äärde jalgu puhkama istuda, et kui ehk nende teekäik ühelhaarul juhtuks minema, nad neljakesi seltsis edasi võiksid minna. Teekäijad antvärgisellid jutustasid, missugune suur õnnetus kuningalinnas mõne päeva eest olevat juhtunud, et kuninga ainuke tütar suplemisel jõkke ära uppunud. Ja ehk küll vesi seal kohal kogunisti sügav ei olevat, siiski ei pea rahvale võimalik näitama surnukeha jõest üles leida,

nõnda et kuningatütar kui vette ära sulanud näikse olevat.

Kirbukandja tundis jälle tuttavat kutistamist, ja tema salajane nõumees sirises temale kõrva: «Mine nendega ühes, sa võid seal õnne leida.» Kuulja täitis nõumehe käsku ja seltsis teistega.

Kui nad juba tüki maad edasi olid läinud, vedas tee neid paksu männimetsa, kus vana märsiräbal maantee kõrval kraavi ääres maas oli. Kõrvakutistaja ütles:

«Võta vana märsiräbal maast, see saab teile teel tulu andma!»

Ehk küll mees seda tõotust ei tahtnud uskuda, siiski võttis ta lagunud märsi maast, riputas paelapidi selga ja ütles naerdes: «Inimene ei pea midagi ära põlgama, mis ta kogemata teelt leiab; kes teab, kus märsiräbal meile tulu saab tooma?»

Seltsimehed kostsid naerdes: «Võta meie pärast, kui tahad, ega tühja märsi kandmine sul õlgu hakka vaevama.» Ometi pidid nad paar tundi hiljemini märsi salaväge tunda saama ja meest tänama, kes põlatud asja maast oli võtnud.

Äge lõunapäike pani meestel kehad aurama; nad istusid laiade okstega puu alla puhkama ja tahtsid parajasti leivapalukest hakata võtma, mis igaühel moonakotis oli, kui kõrvakutistaja oma peremehele ütles:

«Sunni märssi teile süüa andma!»

Mees mõtles: tahab tema mulle nalja teha, miks ma siis teistele nalja peaksin keelama? Ma tahan ka neile tempu teha.

Ta võttis märsikantsu kaelast, pani jalgade ette murule maha, koputas kepiga märsi peale ja hüüdis: «Märsike, märsike! muretse meile süüa!»

Kas imelikumat kuskil maailmas nähtud või kuuldud, kui mis nüüd sündis? Mehe naljatamine läks sedamaid tõeks. Märsi asemel seisis väike valge linaga kaetud söömalaud nende ees, roavaagnatega täidetud, neli lusikat roogade kõrval, ja mis magusad maiused laua peal!

Värske lihaga keedetud leem, sealiha, vorstid ja püülijahust koogid, keelekasteks jälle pudeliõlut, viina ja mõdu.

Mehed hakkasid palumata sööma, kui oleksid nad pulmalauas, sest et nad elupõlvel paremaid piduroogasid ei olnud maitsenud. Kui neil kõigil kõhud täidetud said, et keegi enam sööki ega jooki ei himustanud, kadus laud niisama äkitselt nende silmade eest kui ta sinna oli tulnud, ega jäänud muud järele kui vana märsiräbal.

Esiteks naersid mehed kolmekesi märsikandjat, aga nüüd himustas igaüks kallist annet enesele selga võtta, nõnda et sellepärast neil tüli kippus tulema. Viimaks ütles märsileidja:

«Mina võtsin räbala tee äärest üles, sellepärast arvan ennast õigusega märsi peremeheks.»

Teised ei tohtinud tema ütlemist valeks ajada, vaid pidid märsi tema leidjale päranduseks jätma. Siiski ei raatsinud toiduandjat enam endist viisi kaela panna, vaid üks neist teekäijatest, õppinud rätsep, võttis nõela ja niidikera oma paunast ja õmbles ühest leivakotist märsile mantli, kuhu sisse toiduandja õrnalt mähiti, et temale tee peal kogemata viga ei sünniks.

Kui mehed paar tundi pärast lõunasööma said puhanud, siis tõttasid nad jälle teele. Täis kõht ja lootusest kergitatud süda on teel kõige rõõmsamad saatjad; seda nähti ka meie teekäijatest, kes lauldes ja naljatades edasi läksid. Õhtul tehti põõsa varju murule ööase, kus märsike nõndasamuti kui lõunal neile rohkesti toitu ja keelekastet andis.

Magama heites tegi meestele kõige suuremat muret, kuidas nad öösel märssi pidid hoidma, et varga näpud selle külge ei ulataks. Viimaks ühendati nõu, et kõik neli pead märsi peale pidid saama kokku pandud, nõnda et ühel jalad lõuna, teisel põhja, kolmandal hommiku ja neljandal õhtu poole jooksid. Märsi leidja sidus veel pealegi ühe otsa oma vööst märsi ja teise otsa oma pahema käe külge, mis temale märsi liikumisest silmapilk tunnistust

võiks anda. Ehk küll nende leivaisa paremini ei võinud hoitud saada, siiski äratasid rahutud unenäod mehi mitu korda unest, kus igaühel esimene töö oli, kätt märsi külge pista, et teada saada, kas varandus veel vanas paigas seisis.

Hommikul üles tõustes valmistas märsike käsu peale neile sedamaid hommikusuurust, enne kui nad teele läksid. Nõnda sündis hiljemini see õnneline lugu iga päev, kuni nad nädala pärast kuningalinna jõudsid. Seal sosistas kõrvakutistaja oma päästjale kõrva, et üks kuri näkk kadunud kuningatütre oma urkasse on viinud, ja lubas temale teed juhatada sinna, kus neitsike praegu varjul istub.

Aga esiteks käskis ta mehe kuninga ette astuda kuulutama, kuidas temal kindel nõu olevat, uppunud kuningatütart jõest püüdma minna. Peaks tööl midagi kogemata õnnetust juhtuma, et ta enam eluga tagasi ei pääseks, siis pidavat kuningas tõotama pool palka tema vanematele koju läkitada, teise poole aga linna vaestele jagada. Ehk küll kuningal vähematki lootust ei olnud, nii pika aja eest surnud tütre jälgedele saada, siiski võttis ta lahkelt noormehe pakkumise vastu ja tõotas palgaga nõnda teha, kuidas mees oli soovinud. Teisel päeval taheti katsetööd ette võtta. Kuningakojast ära minnes pirises kõrvakutistaja: «Püüa enesele täna õhtu kolm vähki, need saavad sulle teed juhatama.» Mees täitis tema käsu.

Teisel päeval kogus linnarahvast kui rahet kaldale kokku, kus mees jõkke pidi minema kadunud kuningatütart otsima; ka kuningas ise ja palju suuremaid inimesi temaga seltsis tulid võõra mehe katsetööd vaatama. Siis kutsuti toaneitsid kohta näitama, kuhu kuningatütar vee alla oli vajunud, sest et neitsid sel päeval kaldal istudes oma silmaga õnnetut lugu olid näinud. Igamees võis silmapilk ära mõista, kuidas näidatud paigas uppumine võimalik ei võinud olla; veel ei olnud täit kolme jala sügavust, põhi oli kindel ja voolamine vaikne. Rohkem kui kolmsada sammu näidatud kohast allapoole minnes leiti

sügav haud, aga kuidas võis kuningatütar nii kaugele saada? Loomulik lugu ei võinud siin asjasünnitaja olla.

Nõumees pirises mehele kõrva: «Lase salamahti üks vähk jõkke ja pane tähele, kuhu poole tema läheb.»

Mees täitis viibimata tema käsu, tegi, kui tahaks ta oma käega veesügavust mõõta, ja laskis rahva nägemata ühe vähi vette. Vähk ujus sammu kakskümmend mööda jõge edasi, käänas siis äkitselt pahemat kätt ja kadus kalda alla. Teine ja kolmas vähk võtsid sedasama teed ette.

Nüüd pirises nõuandja mehele kõrva: «Tee on meile tuttav, sinna peame minema. Löö pahema jala kannaga kolm korda kalda peale, karga siis ülepea sisse, küll sealt saame teele.» Mees tegi, kuidas temale oli õpetatud, põrutas kolm korda kallast ja kargas siis ülepea jõkke, et vesi vahus tema järel üles tõusis. Rahvas ootas vaikselt, mis edasi pidi sündima.

Kalda alt leidis mees urkasuu, kust inimese keha hõlpsasti sisse võis pugeda. «Poe koopasse!» hüüdis nõumees. Kui mees natuke aega vaevaga edasi pugenud, läks pime tee ühekorraga nii laiaks, et ta püsti võis käia. Nõumees sundis teda julgesti edasi minema, kus midagi õnnetust karta ei ole. Tüki aja pärast hakkas pisut valguse-äima pimedale teele kumendama, kuni viimaks mees lausa valgusele jõudis. Seal seisis lai haljas muru tema silmade ees ja rohkesti poole versta kaugusel suur sinikivist ehitatud elumaja.

«Pane tähele!» ütles nõumees, «mis ma sulle nüüd õpetan, ja tee kõik tükid täielikult, muidu ei või sa kuningatütart vangist mitte päästa. Seal sinises näki majas elab kuningatütar. Kaks karu seisavad ööd ja päevad väravavahiks, et keegi elav loom sisse ega välja ei või minna. Neid peame lepitama. Võta oma märsike, kui meie sinna saame, ja sunni teda, et ta ennast mesipuuks moondab. See viska karudele ette ja poe nende selja tagant tuppa. Seal tahan sulle pikemalt õpetust anda.»

Väravasse jõudes kuulis mees karude mõmisemist,

mis teda arglaseks tegi, aga kui ta koledaid loomi värava prao vahelt oli näinud, kukkus tal süda korraga püksi. Siiski võttis ta märsi seljast ja sundis teda mesipuuks minema. Silmapilk seisis suur mesipuu tema ees, nii raske, et mees teda tõsta ei jõudnud. Aga karud olid meehaisu ninasse saanud, lükkasid ise värava lahti ja tormasid mesipuu kallale, nii et neil aega ei olnud meest tähele panna. Mees tõttas nende selja tagant õue ja sealt otsekohe toa ukse peale, mis õnneks lukkus ei olnud. Nõumees ütles:

«Paremal pool kambril on kuldvõti ees, pööra sellega uks lukku ja pista võti oma tasku, siis ei pääse vana näkk sealt välja. Pahemal pool kambris, kus hõbevõti ees, istub kuningatütar vangis, tema pead sa päästma.»

Kui mees kuldvõtmega ukse oli lukustanud, kuulis ta kambrist koledat mõuramist, et toaseinad vabisesid! Aga tema pistis võtme tasku ja ruttas hõbevõtmega ukse ette. Sai uks lahti tehtud, nägi ta kuningatütre kurtes sängi peal poolistukil. Võõrast meest nähes ehmatas ta, aga kui mees oli ütelnud, kuidas ta teda vangist päästma oli tulnud, kargas neitsi rõõmsasti sängist põrandale. Noormees ütles:

«Meie ei tohi siin pikemalt aega viita, vaid peame sedamaid teele minema, enne kui karud mesipuu jõuavad tühjendada.»

Siis võttis ta kuningatütre käest kinni ja talutas ta ukse ette. Karud mesipuu kallal tööl ei pannud nende tulemist tähele. Kikivarbail tasaselt astudes pääsid nad karude selja tagant õueväravast välja. Mees pani väravad väljastpoolt kinni, et karud välja ei pääseks, ja tõttas siis minekule.

Nõumees pirises tema kõrva: «Kutsu märsike tagasi!» Mees hüüdis: «Märsike, märsike! tule koju!» Silmapilgul rippus märss tema seljas. Urgasteele jõudes ütles noormees kuningatütrele:

«Ärge peljake pimedust ega edaspidist teekitsust, meie pääseme natukese aja pärast päevavalgele tagasi.

Vette jõudes pigistage silmad kinni, kuni ma teid kaldale kannan.» Edasi minnes leidis ta urka vastu jõge palju laiema, kui sisse minnes, nõnda et nad mõlemad lahkelt läbi pääsid. Jões võttis ta mõlema käega kuningatütre ümbert kinni ja kandis ta kuivale kaldale.

Suurem osa vaatajaid olid juba koju läinud, sest et neil enam otsijamehe tagasitulemise lootust ei olnud. Kuningas ja tema ligemad suured mehed istusid veel alles jõekaldal ja rääkisid õnnetust juhtumisest, kui ühekorraga kaks pead veepinnal nähtavaks tõusid. Kes jõuaks kuninga ja rahva rõõmu üles rääkida, kui oodatud surnukeha asemel neitsi elusalt ja tervelt kaldale jõudis. Kuningas langes kord tütre, kord jälle päästjamehe kaela, ja valas rõõmu silmavee pisaraid. Hulk rahvast nutsid temaga ühes. Aga kui rõõmusõnum tuulekiirul linna oli jõudnud, tulid inimesed tuhandete kaupa seda imet vaatama. Kuninga käsu peale pidi tema tütre päästja kuninglikus kojas aset võtma, kus temale kuninglikku palka makseti: kolmevõrra rohkem kui esiteks oli lubatud.

Õhtul, kui noormees uhkesse voodisse tahtis magama heita, pirises kõrvakutistaja:

«Sa ei tohi kauem siia jääda kui paar päeva, siis peame jälle teele minema, sest sa oled nüüd ühekorraga rikkaks meheks saanud. Ma usun, et kuningas sind aegamööda väimeheks võiks võtta, mis mina kiita ei tohi. Sina oled alles noor ja toores, sedaviisi sa ei kõlbaks niisugusesse ausse. Lähme parem veel maailma hulkuma, kuni sa vanemaks ja targemaks saad.»

Ehk küll viimane nõu mehele moka järele ei olnud, siiski tuli tal õnneks meelde, et temale kõik see siiasaadik tulu oli toonud, mis pisuke tark tema taskus õpetanud, sellepärast tahtis ta ka nüüd nõumehe soovimist täita.

Kuningas ja kuningatütar palusid küll päästjat neile kauemini võõrsiks jääda, aga noormees ei tohtinud nende palveid täita, sest et kõrvakutistaja temale teist nõu oli andnud. Kui rikkal mehel ei olnud tal enam tarvis jalgsi

käia, vaid ta võis, kui tahtis, uhkes tõllas sõita. Et tal aga kiiret ei olnud ja märsike iga päev tarviliku toidu andis, rändas ta enamasti vanal harjunud viisil enam oma kui hobuste jalgadel. Ühel päeval puhkas ta parajasti jalgu, kui teda kõrva taga jälle kutistati ja hääleke pirises:

«Sind aetakse taga ja tahetakse märsike vägisi sinu käest riisuda, sest endised seltsimehed on linnas teistele imelikust peatoitjast rääkinud, mida nüüd igamees enesele omanduseks soovib. Otsi tugev tammepuust nui, nii pikk, et parajasti kotti mahub, õõnesta üks ots ja vala sulatatud tina sinna sisse, siis saad enesele tugeva abimehe, kes sind vaenlaste vastu varjab.»

Mees täitis selsamal päeval tema tahtmist, valmistas enesele tugeva nuia ja pistis märssi.

Teisel päeval keskhommiku ajal, kui mees parajasti paksust metsast läbi läks, kargasid kümme meest puie varjust välja ja tahtsid teda riisuda. Kõrvakutistaja pirises temale kõrva:

«Hüüa nui märsist välja!»

Mees tegi nõnda, ja vaata imet, mis nüüd sündis! Nui läks korraga elusaks, kargas märsist ja hakkas vaenlasi virutama, kuni need natukese aja pärast kõik veriste selgadega ära põgenesid ja mitu päeva oma selgasid pidid hauduma, enne kui paranesid.

Ühel kenal suveõhtul jõudis meie teekäija suurde külasse, kus noorelrahval parajasti vainul lustipidu käes oli. Seal liikusid mõned noorikud ja tütarlapsed lauldes küla kiigel, seni kui teised pilli kihutusel siledal murul jalgu tantsul painutasid. Äkitselt tundis vaataja kutistamist oma kõrva taga ja hääleke pirises:

«Õnnetunnil oleme täna siia juhtunud, sest et minu vaenlane pidul on. Kui mul peetud nõu korda läheb ja sina küllalt osavalt asja oskad talitada, siis saame täna ta kätte ja ma võin temale teenitud palga kasudega ära tasuda. Vaata teraselt tütarlaste hulka, sealt leiad sa ühe, kellel helmete asemel ilus kirju sõrmejämedune pael kaela

ümber on seotud. Seda tütarlast pead sa enesega tantsule meelitama, kõige kiiremal keerutusel pead sa tema kirjust kaelapaelast tugevasti kinni sasima ja paela silmapilk katki rebestama, hoolimata sellest, kui sa ka tütarlast sealjuures peaksid kägistama! Tema visam kui kassi hing ei saa sinu pigistamisest mitte lõppema.»

Mees astus sedamaid tantsijate tütarlaste seltsi, siiski kulus tal tükk aega otsides, enne kui ta teiste hulgast paelakandja leidis, kes pikk käharjuustega tütarlaps oli ja kellele poisid palju puhkamise-aega ei raatsinud anda. Niipea kui taskutarga peremees silmapilgu leidnud, kus tütarlaps ühe mehe käest lahti oli pääsnud, palus ta piiga enesega tantsima. Kõige kiiremal tantsul võttis ta parema käega kirjust kaelanöörist kinni ja kiskus selle katki, nii et tükid laiali kargasid. Valus, kole möirgamine ja tütarlaps oli kadunud!

Rahvas ehmatas koledast kisast ja nägi ühe halli kitsehabemega mehe kiiresti paksu metsa poole jooksvat, aga üks teine, temast natuke pikem mees kihutas jooksja kannul, nii et sellel vististi pääsmist loota ei võinud olla. Kaugus ja õhtupimedus varjasid pikemat nägemist rahva silmist, mispärast natukese aja pärast nooremad inimesed lustipidu edasi venitasid, kui ei oleks neile midagi vahepealset takistust juhtunud.

Meie tuttav vaatas tükk aega noorerahva lusti ja hakkas siis edasi minema kohta otsima, kus ta rahulist ööaset võiks leida. Mitte kuigi kaugel külast kuulis ta kedagi kiirete sammudega enese taga käivat. Üle õla tagasi vaadates nägi ta tundmatu võõra mehe oma kannul.

«Oota, vennike!» hüüdis võõras mees. «Ma tulen sulle seltsiks kaasa. Kas sa mind enam ei tunne? — Lühike aeg on mind tugevaks meheks kasvatanud ja sinu silmale võõraks teinud; siiski olen ma veel sinu võlgnik selle eest, et mind seitsmesaja-aastasest vangipõlvest päästsid ja täna minu kurjema vaenlase minu voli alla andsid, et mul enam tarvis ei ole salamahti sinu püksikarmanis elada.»

Sellepeale kõneles ta oma päästjale pikemalt, kuidas ta oma vaenlase metsa kammitsasse pannud, kust ta enam tema käest ei võinud pääseda, sest et katki kistud nõidusepaelaga, mis üks elus madu olnud, kõik imevägi korraga otsa lõppenud. Nüüd lubas ta vaenlast veel mõne päeva nuiaga lasta parkida, kuni ta koha üles tunnistab, kuhu ta seitsmesaja aasta eest kolm kuningatütart ja otsatu varanduse peitu on pannud.

«Kui need üles leiame ja sul võimalik juhtub olema neitsikesi nõiduseunest üles äratada, siis saad sa väga rikkaks ja õnnelikuks meheks.» Sedàviisi pikka juttu lõpetades, võtsid nad üheskoos märsist leiba ja heitsid siis puhkama.

Teisel hommikul läksid nad metsa vangistatud nõida vaatama. Seal seisis vaene mehike, käed ja jalad tugeva köiega kokku seotud ja tugev puunott põlvede alt läbi aetud, nii et ta nagu siil küüras seisis ja ennast liigutada ei võinud.

Tark hüüdis sundides: «Nui märsist välja!» Seal kargas nui seotud mehe selga ja hakkas teda kolkima, nii et kõik luud tahtis pudruks tampida. Nõid hakkas armu paluma ja lubas tunnistada. Kui aga temalt kuningatütreid ja varandust taga nõuti, ütles ta koha pika ajaga olevat unustanud. Seal sunniti nui teist korda tööle! Et nüüd nõiataadil enam pääsemise lootust ei võinud olla, tunnistas ta viimaks koha, kus kuningatütred ja varandus pidid olema.

Tark ütles: «Seni kui meie need oleme üles leidnud, pead sa mulle vangiks jääma; aga siia paika ei tohi ma sind jätta, kus kogemata mõni inimene sind võiks leida ja armu pärast su kütked vallali päästa.» Nõnda rääkides tõstis ta mehikese kui takukoonla oma selga ja kandis ta sügava kuristiku suhu, kust ta tema alla viskas, nii et kondid raksatasid. «Oota seal» — naeris tark — «meie tagasitulekut!» —

Oma seltsimehele seletas tark, kuidas nemad koha kauguse pärast muidu sinna ei jõudvat kui nõiduse väel,

ja märsike pidavat neile sõiduriistaks saama. Tema käsu peale moondas ennast märss väikeseks künaks, kus kahel mehel parajasti sees ruumi oli, et nad istuda või pikali heites magada võivad. Künal oli mõlemal pool kaks süllapikkust tiiba. Kui mehed sisse olid istunud, tõusis küna nendega madalate pilvede kõrguseni ja hakkas lõuna poole lendama. Toitu ja keelekastet andis neile lendav küna iga päev targa käsu peale niisama hästi kui endine märsike, nii et neil millestki puudu ei tulnud, niisama vähe väsimust nende laevakesel, mis ööd ja päevad viibimata edasi tõttas.

Tuulesõudjad olid räägitud viisil juba rohkem kui nädala lõuna poole läinud, kui tark künale käsu andis, et see end maha pidi laskma. See sündis laias palavas liivakõrbes, kus muud ei olnud kui mõned ahervarte kivihunnikud. Tark moondas nüüd küna jälle märsiks ja andis oma seltsimehele selga, üteldes: «Sul on veel paaripäevane teekäik ees, kuhu mina ei tohi sind saatma tulla.» Siis ajas ta ühe müüri alt liiva kõrvale, kust natukese aja pärast luuk nähtavale tõusis. Kui ta luugi üles tõstnud, sai üks trepp silmadele nähtavaks.

Nüüd püüdis tark ühe suure porikärbse kinni ja pistis selle väikese karbikese sisse, mis mees oma põue pidi pistma. Tark õpetas teda nõnda: «Kui sinu käest küsitakse, kes see ehk see kuningatütar on, siis lase porikärbes karbikesest lahti ja pane tähele, kelle peale tema lendab. Kärbsest tähendatud neitsikese võid sa tõesti selleks tunnistada, kelle järgi sinu käest oli küsitud.» Sellepeale läks mees teele, saagu sest õnne või õnnetust tulema.

Tema oli enese arvates rohkesti söömavahe pimedat treppi mööda alla läinud, seal tundis ta jalgadel väsimust ja kõhus tühjuse näpistamist. Trepi astmele maha istudes karastas ta end söögi ja joogiga, puhkas paar tundi ja läks jälle edasi. Natukese aja pärast ulatas valguse-äima temale silma, poole tunni pärast leidis ta end võõras pai-

gas, kust uhke kuninglik koda nähtavale tuli. Mees sammus sinna poole.

Toa ukse ees astus väike halli pea ja habemega vanataat tema vastu ja ütles: «Tule, vennike, õnne katsuma! Võid sa mulle tõesti ütelda, missugune kuninga noorem tütar on, siis võta tema käest kinni, ja magajad saavad sedamaid üles ärkama. Aga kui sa eksid, siis langed sa nendega üheskoos magama.»

Mees võttis tuppa astudes karbikese põuest ja läks vanataadi kannul, kuni nad kolmandasse kambri jõudsid. Seal magasid ilusal siidvoodil kolm väga kaunist neitsit, pealt näha nõnda ühesugused, et mitte pisemgi märk ei tunnistanud, kes neist noorem ehk vanem võis olla. Kui mees tüki aega kahtlikult magajaid vaadanud ja enda peast midagi paremat nõu ei leidnud, päästis ta porikärbse karbikesest lahti. Kärbes lendas paar korda toas ümber ja laskis enda siis keskmise neitsi otsale maha. Mees astus ligemale, võttis neitsi käest kinni ja ütles: «See on noorem õde.» Samal silmapilgul ärkasid kuningatütred unest, tõusid sängist, ja noorem õde langes päästja kaela ümber, üteldes: «Tere tulemast, armas peiuke! Kes sa meid pikast nõiduseunest oled äratanud. Aga nüüd peame meie kodu poole tõttama.»

Minnes ei leidnud mees enam endist treppi, vaid kui nad natuke aega pimedas urkas käsikaudu teed olid otsinud, jõudis kena päikesevalgus nende kätte. Endise liivakõrbe asemel seisid ilusad, rohu ja lilledega kaetud luhad, ja vanade müüride asemel uhke kuninglik koda suure linnaga. Tark astus neile teel vastu, võttis päästja käest kinni ja talutas ta teiste seltsist natuke maad eemale, kus üks väike selge veega tiik põõsaste varjul seisis.

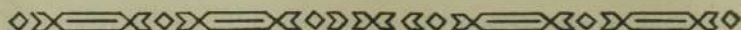
«Siruta silmad veepinnale!» käskis tark. Kui päästja tema käsku oli täitnud, kartis ta oma silmade pettust. Silmnägu oli temal küll endine, aga uhked kuninglikud riided, siidist, sametist ja kullast olid üsna võõrad.

«Kes neid minu selga on sünnitanud?» küsis noormees.

Tark kostis: «See oli märsikese viimne töö sinule. Edaspidi ei saa sulle enam tema ega minu abi pikemalt tarvis minema, sest et sa mõne päeva pärast kuningale väimeheks ja hiljem ise kuningaks tõused, kui vanarauk oma väsinud silmad kinni on pannud. Sellega loodan ma sulle oma võla tasunud olevat.» —

«Rohkem kui tuhat korda!» hüüdis mees rõõmuga, kus nad jumalaga jättes teineteisest lahkusid.

Mõne päeva pärast peeti kuninga väimehe pulmad. Ja kui aasta hiljem vana kuningas mulda oli läinud, tõusis väimees kuningaks, kus ta ehk praegu veel valitseb, kui surm teda ei ole puhkama viinud.

PÕHJA KONN

Ennemuiste elanud, nagu vanemad inimesed räägivad, väga kole metsaline, kes põhjamaalt välja tulles, tüki maailma inimestest ja elajatest paljaks teinud, ja aegamööda kõik elavad loomad maa pealt oleks ära hävitanud, kui keegi tema vastu abi ei oleks võinud leida. Temal olnud härjavärki keha ja ees konnavärki kaks lühikest ja taga kaks pikka jalga, kui ka kümne sülla pikkune maosaba tagumises keha otsas, mispärast ta kui konn edasi läinud, aga igal hüppamisel pool penikoormat maad ära mõõtnud. Õnneks pidanud ta paar aastat seal paika, kuhu ta ennast kord maha lasknud, ega läinud enne edasi, kuni kõik ümberkaudsed kohad paljaks olid söödud.

Keha olnud tal üleüldse soomustega kaetud, mis tugevamad kui kivi ja raud, et temale ükski asi viga ei võinud teha. Tema kaks suurt silma hiilanud öösel ja päeval kui heledamad küünlad, ja kes nende valgust kord õnnetult juhtunud nägema, see olnud kui ära tehtud ja pidanud tema suhu minema. Elajad ja inimesed läinud sellepärast ise temale söödaks, nõnda et temal iial tarvis ei olnud nende pärast sammu paigast ära minna.

Ümberkaudsed kuningad tõotanud otsata palka sellele mehele, kes, kas nõiduse ehk muu väe läbi, metsalise oskaks ära hävitada, mispärast mitugi oma õnne katsunud; siiski läinud nende ettevõtmised kõik nurja. Nõnda lastud kord suur mets põlema sütitada, kus sees kole loom asupaika pidanud; mets põlenud küll ära, aga kurjategijale

ei tulnud tulest pisemat viga. Vanema rahva suust päritud jutud olnud küll avaldanud, et koleda metsalise üle muidu keegi võimust ei võivat saada, kui kuningas Salomoni pitserisõrmuse läbi, kus peal salatähed seisvat, mis õpetust annavad, mil viisil metsalisele surma võib teha. Aga esiteks ei teadnud keegi kohta nimetada, kus sõrmus praegu varjul seisab, niisama vähe tarka, kes salakirja oskaks seletada.

Üks niisama julge südamega kui agara peaga noormees võtnud viimaks nõu õnnekaupa sõrmuse teed minna otsima, kus ehk kogemata juhtumine teda jälle võiks juhatada. Ta võtnud teed hommiku poole, ning paari aasta pärast saanud ta ühe kuulsa hommikumaa targaga kokku ja hakanud nõu küsima, kuidas see asjadetalitus kõige hõlpsamalt edasi võiks minna. Tark andnud vastuseks:

«Inimeste pisuke tarkus ei või sulle siin midagi aidata, aga jumala linnud taeva all saavad sulle kõige paremad teejuhid olema, kui sa nende keelt tundma tahad õppida. Mina võin sulle selle poolest õpetust anda, kui minu juurde tahad jääda.»

Noormees võtnud lahke pakkumise tänuga vastu, üteldes: «Sel juhul ei ole mul küll võimalik sulle midagi meelehead heategemise eest anda, aga kui mul asjatalitus õnnelikult korda läheb, siis tahan ma sulle sinu vaeva ükskord rohkesti ära tasuda.»

Sellepeale keetnud tark üheksat sugu rohtudest, mis ta salamahti kuuvalgel korjanud, rammujooki, andnud sest kolm päeva järjestikku, iga päev üheksa lusikatäit noormehele juua, misläbi linnukeel temale tuttavaks saanud. Lahkudes ütelnud tark: «Peaksid sa õnne korral kuningas Salomoni sõrmuse üles leidma ja oma kätte saama, siis tule siia tagasi, et ma salakirjad sõrmuse pealt sulle ära seletan, sest teist minu sarnast tarka maa peal praegu ei ole, kes sulle selle saladuse seletada võiks.»

Targa juurest ära minnes leidnud noormees juba teisel päeval, kui oleks maailm ümber muudetud olnud; kuskil ei käinud ta nüüd enam üksi, vaid leidnud igas paigas seltsi-

lisi, sest et ta linnukeelt oskas, kus seest mõnigi tarkus temale tuttavaks sai, mida ükski elav inimene temale ei võinud õpetada. Ometigi ei olnud tema tükil ajal veel sõrmusest midagi kuulnud.

Nüüd juhtunud ühel õhtul, kus ta pikast teest ja palavusest väsinud, aegsamalt metsas ühe puu alla maha istunud leiba võtma, et kõrgel puuladvas kaks ilusate kirjude sulgedega võõrast lindu isekeskis juttu vestsid, mis temasse puutus. .Esimene lind ütelnud: «Ma tunnen seda tühja-tuule-sõitjat puu all, kes kaua aega mööda maad rändab, siiski jälile ei saa. Ta otsib kadunud kuninga Salomoni sõrmust.» Teine lind kostnud: «Minu arvates peaks ta põrguneitsilt abi minema otsima, kes teda vististi sõrmuse jälile võiks juhatada. Kui sõrmus neitsi enese käes ei ole, siis teab tema selgesti, kelle käes haruldane asi seisab.» Esimene lind ütelnud: «Hea oleks muidu küll, aga kust ta põrguneitsi peab üles leidma, kellel kuskil kindlat asupaika ei ole, vaid täna elab ta siin, homme seal: mine tuult kinni püüdma!»

Teine lind kostnud: «Tema praegust asupaika ei tea mina küll nimetada, aga täna kolme päeva pärast läheb ta kasteallikale silmi pesema, nagu ta igal kuul sel ööl teeb, kus kuu täis oli saanud, et nooruse ilu tema palgeilt iial närtsima ei läheks ja vanuse kanavarbad silmi kortsu ei tõmbaks.» Esimene lind ütelnud: «Ega kasteallik siit kaugel ei ole, läheme naljapärast tema tempu vaatama.» «Minu pärast, kui tahad,» andnud teine vastuseks.

Noormees pidanud sedamaid nõu, lindude jälil kasteallikat minna otsima; siiski teinud kaks asja temale muret, esiteks, et ta kogemata kauemini magama võiks viibida, kui linnud minema hakkavad, ja teiseks, et temal tiibu ei olnud, miska ta lindude kannul jõuaks edasi minna. Teeväsimus ei andnud temale mahti öö otsa linde valvama jääda, vaid ta pidi silmad katte alla laskma. Ometigi ei tulnud mure pärast sel ööl temale rahulist und, vaid ta ärkas mitu korda üles, et lindude minek temale nägemata ei jääks.

Suur olnud sellepärast ta rõõm, kui ta päikese tõusul silmi ladvasse sirutades kirjusulelised seltsilised alles liikumata leidnud, nokad tiibade all. Ta võtnud hommikusuurust ja jäänud siis ootama, kuni linnud teele lähevad. Aga neil ei nähtud sel hommikul veelgi kuhugi minekut olevat; nad lennanud, kas lusti pärast või toitu otsides, ühest puuladvast teise, teinud seda tühja talitust õhtuni ja läinud siis sinnasamasse paika jälle puhkama, kus nad mineval ööl aset olid pidanud. Niisamuti sündinud lugu teisel päeval. Vast kolmanda päeva keskhommikul ütelnud üks lind teisele: «Täna peame kasteallikale minema, põrguneitsi silmapesemist vaatama.» Siiski jäänud nad lõunani sinnasamasse paika. Pärast lõunat tõusnud mõlemad lendu ja võtnud teed otsekohe lõuna poole.

Noormehel põksunud süda hirmu pärast, et teejuhid tal silmist ära ei kao. Aga linnud ei olnud kaugemale lennanud, kui tema vaatepiirid ulatasid: seal lasknud nad jälle ühte puulatva maha. Noormees jooksnud nende jälil, nii et nahk seljas suitsenud ja hing rindu kippunud kinni jääma. Kolme puhkamisega jõudnud linnud väikesele lagedikule, kuhu nad lagediku serva kõrges puuladvas aset võtnud.

Kui noormees hiljem ka sinna saanud, näinud ta kesk lagedikku ühe allika; seal istunud ta sellesama puu alla maha, mille ladvas linnud asusid. Tema teritanud oma kõrvu, et kuulda saaks, mis sulelised isekeskis räägivad. «Päike ei ole veel alla läinud,» — ütelnud üks lind — «meil läheb tükk aega oodata, enne kui kuu tõuseb ja neitsi allikale tuleb.» «Saab näha, kas ta noormeest puu all tähele paneb?» Teine lind kostnud: «Ega tema silmale midagi nägemata või jääda, mis noormehe haisu kannab. Juhtuks noormees nii kaval olema, et ta tema võrku ei läheks?» Esimene lind lisanud peale: «Küllap saame näha, kuidas nad teineteisega kaupa sobitavad.»

Tükk õhtut olnud juba läinud, täiskuu üle metsa kõrgele tõusnud, seal kuulnud noormees metsas natuke kahinat; mõned silmapilgud hiljemini tulnud metsa varjult üks

tütarlaps nähtavale, läinud lendavate sammudega üle muru allika poole, kui ei oleks tema jalatallad palju maa külge puutunud. Noormees pidanud omas südames tunnistama, et tema silm veel eluilmas jumedamat naisterahvast ei olnud näinud kui praegu. Ta ei raatsinud oma silma neitsi pealt enam ära tõsta.

Neitsi läinud, teda tähele panemata, allikale, tõstnud silmad kuu poole, langenud põlvili maha, kastnud üheksa korda oma silmnägu allikasse, vaadanud iga kastmise järel kuu palgele ja hüüdnud:

«Täis palgeil ja priske nagu sina praegu, saagu ka minu ilu kadumata õitsema!» Siis käinud ta üheksa korda allika ümber ja hüüdnud käigu lõpetusel:

«Neitsil nägu närtsimata,
Palgepuna pleekimata;
Peaks ehk kuu kahanema,
Mina siiski kasvamaie,
Õnnel ikka õitsemaie!»

Sellepeale kuivatanud ta pikkade juustega oma palged ära ja tahtnud minema hakata, kui ta silmad äkitselt sinna puutunud, kus noormees puu all istunud. Sedamaid kallanud neitsi oma sammud sinna poole minema. Noormees tõusnud püsti, et paremini näha saaks, mis nüüd edasi sünnib. Kaunis neitsi tulnud ligemale ja ütelnud:

«Õiguse pärast peaksid sa raske nuhtluse alla langema, et sa neitsi saladust kuuvalgel oled luuranud; aga et sa võõras oled ja kogemata juhtumisel siia saanud, tahan ma sulle süü andeks anda. Siiski pead mulle tõtt mööda tunnistama, kust sa oled, ja kuidas sa siia oled tulnud, kuhu tänini kellegi sureliku inimese jalga veel ei ole saanud?»

Noormees kostnud viisakasti: «Andke andeks, armas neitsi, kui teadmata ja tahtmata teie vastu juhtusin eksima. Pikal teekäigul kogemata siia tulles, leidsin ilusa koha puu alt, kuhu öömajale tahtsin jääda. Teie tulek viivitas mind magama heites, sellepärast jäin istuma, arvates, et vaikselt vaatamine teile viga ei võinud teha.»

Neitsi ütles lahke sõnaga: «Tule ööseks meile! Padjul on parem puhata kui siin vilus sambla peal.» Noormees seisnud natuke aega kahevahel ega teadnud, mis ta pidi tegema, kas lahke pakkumise vastu võtma või ära põlgama. Seal ütelnud puuladvas üks lind teisele: «Alp ta oleks, kui ta lahket palumist kuulda ei võtaks.»

Neitsi, kes ehk lindude keelt ei osanud, ütelnud sõbralikult: «Ära karda midagi, vennike! Ega ma sind kurja pärast tulnud kutsuma, ma soovin sulle kõigest südamest head.» Linnud kiitnud taga: «Mine, kuhu sind kutsutakse, aga hoia selle eest, et sa verd ei anna, muidu võiksid sa oma hinge ära müüa.»

Sellepeale läinud noormees neitsi seltsis minema. Mitte kuigi kaugel allikalt saanud nad ühte ilusasse rohuaeda; seal seisnud uhke elumaja, mis kuupaistel nõnda hiilanud, kui oleksid katus ja seinad kullast ja hõbedast valatud. Sisse minnes leidnud noormees palju uhkeid tubasid, üks ikka ilusam teisest; mitusada küünalt põlenud kuldküünlajalgade peal, misläbi päikese sarnane valgus igal pool olnud.

Aegamööda saanud nad ühte tuppa, kus söömalaud kallite roogadega kaetud olnud, kaks tooli seisnud laua kõrval, üks hõbedast, teine kullast; neitsi istunud kuldtooli peale ja palunud noormehe hõbetooli peale istuma. Valges riides tütarlapsed kandnud road lauale ja koristanud hiljem jälle laualt ära, kusjuures mitte ühtki sõna ei räägitud, ka käisid tütarlapsed nii tasase sammuga kui oleks neil kassikäpad jalgeks olnud.

Pärast sööma, kus noormees kuningliku neitsiga üksi tuppa oli jäänud, vesteti magusat juttu, kuni viimaks üks punases riides naisterahvas neile tulnud meelde tuletama, et nüüd aeg olla magama minna. Siis viinud neitsi noormehe ühte teise kambri, kus siidsäng udusulist patjadega seisnud, käskinud noormehe sinna puhkama heita ja läinud ise oma teed. Noormees arvanud ennast elusalt taeva olevat saanud, sest et seesugust pidu ja põlve siin maa peal kuskil ei võinud olla. Ta ei teadnud hiljemini

sellest selget otsust anda, kas unenäod või tõsised hääled tema sängi ümber olid laulnud; aga üks sõna kohutanud tema südant: «Ära anna verd!»

Teisel hommikul küsinud neitsi, kas noormehel lusti ei oleks hoopis siia elama jääda, kus kõigel nädalal muud ei leita kui üksnes pidupäevi. Ja kui noormees küsimuse peale kohe vastust ei andnud, lisanud ta juurde:

«Ma olen, nagu sa ise näed, noor, priske ja terve, ega seisa ma kellegi voli all, vaid võin teha, mis mul süda himustab. Siiasaadik ei ole meheleminemist mulle veel iial mõttesse tulnud, aga sest silmapilgust, kus ma sind eile õhtu kogemata näha sain, tõusid mul äkitselt teised mõtted pähe, sest et sina mu meele pärast oled. Peaksid sinu mõtted minu arvamistega kokku sündima, siis ehk võiks meist aegamööda paarisrahvas saada. Rikkust ja vara on mul põhjata palju, nagu sa iga sammu peal oma silmaga võid näha, sellepärast on mul võimalik iga päev kuninglikus põlves elada. Mis sul süda iial peaks soovima ja himustama, seda võiksin ma kõik täita.»

Ehk küll kauni neitsi lahke jutt noormehe meelt püüdnud ära segada, siiski tulnud temale õnneks veel meelde, kuidas linnud tütarlast põrguneitsiks nimetanud ja keelanud temale verd andmast, ja kuidas öösel, kas unenäos või ärksalt, seesama keeldus tema kõrva oli tunginud. Ta kostnud sellepärast:

«Armas neitsi, ärge pange pahaks, kui teile järsku tõelikult tunnistan, et kosimist nii äkitselt ei tohita käsile võtta kui hobuse vahetamist, vaid seal juures on tarvis pikemat arupidamist. Lubage mulle mõni päev mõtlemisaega, siis tahame kosjakaupa sobitada.»

«Miks ei,» kostnud kena neitsi — «minu pärast võid sa mõne nädala mõtelda ja oma südamega nõu pidada.»

Et nüüd noormehel kosjanõu pidamisel aeg igavaks ei läheks, talutas teda neitsi omas uhkes majas ühest paigast teise, näitas temale kõiki rikkaid varandusekambreid ja -kirstusid, mis kosilase südant pidid pehmitama. Aga

need varad olnud kõik nõiduseväel sünnitatud, sest neitsi võinud kuningas Salomoni pitserisõrmuse abiga iga päev niisugust hoonet, majarikkust ja varandust uuesti sünnitada, kuhu ta ise tahtis, siiski ei olnud neil iial pikemat kestust; nad olid tuulest tulnud ja läksid hiljemini kõik jälle tuulde, kus neist vähemaidki riismeid üle ei jäänud. Et noormees seda ei teadnud, arvas ta silmakirjaks loodud asjad kõik tõsised olevat.

Ühel päeval viinud neitsi teda ühte salakambri, kus hõbelaua peal kuldkarbikene seisnud. Karbikest näidates ütelnud neitsi: «Siin seisab minu kõige ülem varandus, mille sarnast kõiges maailmas kusagil leida ei ole, see on üks kallis kuldsõrmus. Peaksid sa mind kosima, siis ma kingin sulle selle sõrmuse kihlapandiks, misläbi sa kõige õnnelikumaks inimeseks saaksid. Aga et meie armastusesidemel igavene kestus oleks, pead sa mulle sõrmuse vastu kolm verepiiska oma pahema käe väikesest sõrmest andma.»

Noormehe süda läinud seda kuuldes äkitselt külmaks, sest vere tingimine tuletanud temale korraga jälle hinge müümist meelde. Siiski olnud ta küllalt kaval, et ta oma kartusega midagi märki ei näidanud, niisama vähe vastu läinud vaidlema; vaid ta küsinud nagu kogemata, mis lugu sõrmusega võib olla.

Neitsi kostnud: «Ühelgi elaval inimesel ei ole tänini veel võimalik olnud selle sõrmuse väge põhjani tundma saada, sest et keegi neid salamärke tema küljes põhjani ei osanud ära seletada. Siiski on mul võimalik juba selle pooliku tundmisega palju imeasju talitada, mida ükski teine inimene ei või teha. Pistan ma sõrmuse oma pahema käe väiksesse sõrme, siis võin ma kui lind tuulde üles tõusta ja sinna lennata, kuhu ma ise soovin. Pistan ma sõrmuse pahema käe nimeta sõrme, siis olen ma sedamaid kõikide silmas nägemata, mina näen küll ennast, niisamuti kõiki, mis minu ümber on, aga teised ei või mind mitte näha. Pistan ma sõrmuse oma pahema käe keskmisse sõrme, siis ei või ükski terariist, ei vesi ega tuluke mulle

viga teha. Pistan ma sõrmuse pahema käe esimesse sõrme, siis võin ma tema abiga enesele kõik asjad luua, mis ma soovin ja igatsen; ma võin silmapilk hooned üles ehitada ja kõiksugused muud asjad sünnitada. Niikaua kui sõrmus mul parema käe pöidlas seisab, on käel nii palju väge, et ta kaljud ja müürid võib lõhkuda. Peale selle seisavad sõrmuse küljes veel tõsised salamärgid, mida — nagu ma nimetasin, tänini veel keegi ei ole osanud ära seletada. Ometigi võib igaüks arvata, et nende sees vist väga palju saladusi varjul seisab. Sõrmus oli ennemuiste kuningas Salomoni omandus olnud, kes kõige targem kuningas ja kelle valitsuse all kõige targemad mehed maa peal elanud. Siiski on tänapäevani teadmata jäänud, kas seesinane sõrmus jumalik või inimlik näputöö on; mõned ütlevad, et üks ingel sõrmuse targale kuningale olla kinkinud.»

Noormehe esimene mõte olnud, neitsi juttu kuuldes, sõrmust mingi kavalusega enda kätte püüda petta; sellepärast teinud ta neitsi vastu näo, nagu ei tahaks ta kuuldud juttu kogunisti tõeks pidada. Ta lootnud, et neitsi ehk sõrmuse karbikesest välja võtab ja temale näitama hakkab, kusjuures temal ehk võimalik oleks imesõrmust enda näppude vahele saada. Siiski ei julgenud ta neitsi käest sõrmust näha paluda. Ta libitses neitsi ümber, näitas lahket nägu, aga süda mõtles pettust ja pidas nõu, kuidas sõrmust võiks kätte saada.

Viimaks võtnud neitsi kuldkarbikese võtme oma põuest, tahtnud karbikese lukku vallali päästa; aga natukese aja pärast pistnud ta võtme jälle endisse paika, üteldes: «Sellega on meil edaspidi veel aega küll.» Paar päeva hiljem tulnud neil jälle jutt imesõrmusest; seal ütelnud noormees: «Minu arvates ei näita niisugused asjad kogunisti võimalikud olevat, mis teie sõrmuse väest mulle räägite.»

Seal teinud neitsi karbikese lahti ja võtnud sõrmuse välja, mis kui heledama päikese terad näppude vahel hiilanud. Neitsi pistnud nalja pärast sõrmuse oma pahema käe keskmisse sõrme, käskinud noormeest noa võtta ja

teda pista, kuhu ta ise tahab, kuna sellest temale ometi viga ei võiks tulla. Noormees tõrkus kardetava töö vastu, aga kui neitsi oma tujuga järele ei andnud, pidi ta viimaks nõnda tegema. Ehk küll ta esiteks enam nalja pärast, aga hiljemini tõesti igat viisi püüdnud noaga neitsi külge puutuda, seisnud kui nägemata raudsein nende vahel, nii et noatera iial neitsi külge ei läinud, kes naerdes tema ees liikumata seisnud.

Sellepeale pistnud neitsi sõrmuse oma nimetissõrme ja olnud silmapilk mehe silmist kadunud. Lugu sündinud nii imelikul kiirusel, et noormees kogunisti aru ei saanud, kuhu neitsi tema eest peitu läinud. Natukese aja pärast seisnud neitsi jälle naerdes, sõrmus näppude vahel, endises paigas tema ees:

«Näidake,» — palunud noormees — «kas ka mul võimalik on neid naljatükke sõrmusega teha?»

Neitsi, kes midagi kavaluse pettust ei kartnud, andnud imesõrmuse tema kätte. Noormees teinud, kui ei tunneks ta sõrmuse väge ja küsinud: «Missugusesse sõrme pean ma sõrmuse panema, et terariist mulle viga ei võiks teha?» — ja neitsi kostnud naerdes: «Pahema käe kesk-misse sõrme.» Võtnud siis ise noa kätte ja püüdnud sellega torgata, aga ei saanud noormehele midagi viga teha. Seal võtnud mees noa enese kätte ja püüdnud enesele viga teha, mis aga temalegi kogunisti võimatu olnud.

Siis palunud ta neitsilt juhatamist, kuidas sõrmuse väel kive ja kaljusid võib lõhkuda, mispeale neitsi teda õue viinud, kus süllakõrgune munakivi seisnud. «Nüüd pane,» õpetas neitsi — «sõrmus oma parema käe pöidla külge ja löö siis rusikaga kivi peale, küll sa siis näha saad, mis vägi sinu käel on.» Noormees teinud nõnda ja näinud imestades, kuidas kivi tema rusika löögil tuhan-deiks kildudeks pudenes.

Seal mõtelnud mees: kes õnnekorda sarvist ei oska kinni sasida, on rumal, sest et läinud õnn teist korda enam tagasi ei tule. Kivi lõhkumisest magusat juttu vestes, pannud ta nagu teadmata mängides sõrmuse oma pahema

käe nimeta sõrme. Neitsi hüüdnud: «Nüüd oled sa minu silmale nii kaua nägemata, kui sõrmuse nimeta sõrmest ära võtad.»

Aga mehel ei olnudki seda tahtmist, vaid ta läinud kiiresti mõned sammud eemale, pistnud seal sõrmuse pahema käe väiksesse sõrme ja tõusnud kui lind lendu. Kui neitsi teda kõrgel lendamas näinud, pidanud ta esiotsa ka seda katsetükki naljatamiseks ja hakanud sellepärast hüüdma: «Tule tagasi, vennike! nüüd oled sa näinud, et ma sulle tõtt olin rääkinud!» Aga kes enam tagasi ei tulnud, oli noormees; nüüd märkas neitsi pettust ja hakkas kibedasti oma õnnetust kaebama.

Lenduläinud noormees ei peatanud varem oma kiirust, kuni ta mõne päeva pärast kuulsa targa juurde tagasi jõudis, kelle käest ta minnes linnukeelt oli õppinud. Targal olnud otsata suur rõõm, et mehel teekäik nii hästi korda läinud. Ta hakanud sedamaid sõrmuse pealt salakirju seletama, mis temal seitse nädalat aega viitnud, enne kui ta nendega valmis saanud. Sellepeale andnud ta noormehele põhja konna hukkamise pärast nõnda õpetust:

«Sa pead enesele raudhobuse laskma valada ja väikesed rattad iga nelja jala alla panna, nõnda et teda tagant edasi võib lükata. Sa ise pead hobuse selga istuma, kahe sülla pikkuse raudoda kätte võtma, mille sa üksnes sel viisil jõuad ära kanda, et imesõrmus sinu parema käe pöidlas seisab. Oda jämedus peab keskmise kase tüvikuga ühte minema ja mõlemad otsad olgu ühteviisi teritatud. Oda keskele pead sa kaks kümnesüllast tugevat raudahelat kinnitama, mis konna jõuavad kinni pidada. Niipea kui tema raudodasse hammustanud, nõnda et teravad otsad alt ja pealt lõualuust läbi lähevad, pead sa kui tuul raudhobuse seljast maha kargama, tema suust välja jooksma ja ahelate otsad nõnda raudvaiadega maa sisse kinnitama, et ükski ramm neid sealt välja ei saa. Kolme või nelja päeva pärast on koleda elaja ramm nii pikalt raugenud, et sa tema ligi tohid minna; siis pane Salomoni väesõrmus parema käe pöidlasse ja noti ta hoopis surnuks. Sinna

G Reindorff 48

minnes peab sõrmus su pahema käe nimeta sõrmes seisma, et kole loom sind ei või näha, muidu rabaks ta sind oma pika sabaga surnuks. Kui kõik asjad oled korrale toimetanud, siis kanna selle eest hoolt, et sa sõrmust ära ei kaota ega keegi kavalusega sinu käest kallist vara ei või varastada.»

Mees tänas tarka õpetuse eest ja lubas temale hiljem vaevapalka maksta; aga tark kostis: «Mina olen sõrmuse salakirjade seletamisest niipalju tarkust tundma õppinud, et mul muud varandust enam tarvis ei ole.» Nõnda lahkusid nad teineteisest, ja noormees tõttas kodu poole minema, mis tal nüüd raske ei olnud, sest et ta linnu kombel lennata võis, kuhu ta ise tahtis.

Paari nädala pärast koju tulles, kuulnud ta rahva suust, et kole põhja konn juba meie maa raja ligidal olla, mispärast inimesed kartsid, et ta iga päev üle piiri võib tulla. Kuningas lasknud igal pool avalikult kuulutada, et tema sellele mehele, kes koledale metsalisele otsa võiks teha, ühe osa oma kuningriigist tahab kinkida ja pealegi veel oma tütre temale naiseks anda.

Mõne päeva pärast astunud meie noormees kuninga ette ja rääkinud seal, kuidas tema lootus on koledat metsalist ära hukata, kui kuningas temale kõik tarvilised abiriistad laseb valmistada. Kuningas lubas rõõmuga kõik lasta teha, mis mehele tarvis peaks minema.

Seal kutsuti ümberkaudu kõik targad ametmehed kokku, need pidid esiteks raudhobuse valama, siis suure oda tegema ja viimaks ka raudahelad, mille rõngad kahe tolli jämedused olid. Aga kui kõik valmistused korrale olid seatud, leiti raudhobuse raskus nii suur, et sada meest teda paigast ei jõudnud liigutada. Nüüd ei olnud noormehel paremat nõu, kui oma võimusõrmuse abil üksi hobu edasi viia.

Põhja konn ei olnud enam penikoormat maad rajast kaugel, nõnda et ta paari hüppamisega üle raja võiks tulla. Noormees hakanud nõu pidama, kuidas tema üksi koleda loomaga võiks korda saada; et ta rasket raudhobust

tagant pidi lükkama, et võinud ta hobuse selga istuda, nagu tark käskinud. Kogemata andnud temale kaarna nokk tarvilikku õpetust:

«Istu raudhobuse selga ja nihuta seda oda otsa maad vastu toetades edasi, nii kui tahaksid sa lootsikut kaldalt lahti tõugata.»

Noormees täitis õpetust ja nägi edasisaamise sel viisil võimaliku olevat.

Kole metsaline ajanud juba kaugelt suu ammuli, millega ta oodatud saaki tahtnud vastu võtta. Veel paar sülda, siis oleks mees raudhobusega tema suus olnud. Ehk küll hirmu pärast mehel keha vabisema kippus ja süda jääkülmaks läks, siiski ei lasknud ta kartuse läbi oma meelemõistust segaseks minna, vaid lükkas kõigest rammust, nii et ta raudodaga tükkis, mis tal püsti käes seisis, konna suhu sai. Seal kargas ta raudhobuse seljast ja oli kui välk suust väljas, kui kole metsaline lõualuud kokku pigistas.

Kole mõuramine, mis mitme penikoorma kaugusele kostnud, andnud sedamaid märku, et põhja konn oda õnge oli hammustanud. Tagasi vaadates nägi noormees tema lõualuud kokku pigistatud, aga terav odaots seisis paari jala pikkuselt pealmisest lõualuust väljas, kust arvata võis, et alumine oda ots maa sees kinni seisis. Raudhobuse oli ta suud pigistades puruks hammustanud. Nüüd ruttas noormees ahelaid maapinda kinni panema, mistarvis paari sülla pikkused raudvaiad olid tehtud.

Koleda metsalise surmavõitlemine väldanud kolm päeva ja kolm ööd, ta peksnud vingerdades oma sabaga nii raskesti vastu maad, et kümne penikoorma kaugusel maapind värisenud. Kui ta enam saba ei jõudnud liigutada, võtnud noormees sõrmuse abiga ühe kivi maast, mida kakskümmend meest ei oleks jõudnud liigutada, ja nottinud sellega niikaua metsalise pähe, kuni enam elumärki nähtavale ei tulnud.

Otsata suur olnud igal pool rahva rõõm, kui sõnumid toodud, et kurjem vaenlane otsa oli saanud. — Võidu-

mees võetud suure au ja iluga kuningalinnas vastu, kui oleks ta kõige suurem kuningas. Ei olnud siin vanal kuningal tarvis tütart minna sundima, vaid tütar kippus isegi vahvale mehele minema, kes üksi enam oli teinud, kui teised kõige suurema sõjaväega ei jõudnud teha.

Mõne päeva pärast valmistati uhked pulmad, mida neli nädalat peeti ja kuhu kõik ümberkaudsed kuningad olid kokku tulnud seda meest tänama, kes maailma kõige kurjemast vaenlasest oli päästnud.

Aga pulma ilud ja rahva rõõm olid unustanud, et koleda metsalise keha matmata jäänud, mis nüüd mädanema läinud raisa haisu sünnitas, nii et keegi ligidale ei usaldanud minna. Raisahaisust siginesid tõved, mis palju inimesi mulda viisid. Sellepärast võtnud kuninga väimees nõuks, jälle hommikumaa targalt abi minna otsima, mis temal sõrmuse abil raske ei olnud, sest et ta linnu tiibadel sinna võis lennata.

Nagu vanasõna ütleb, ei pea ülekohus kaua kotis seisma, vaid pettusel võidetud vara niisama kiiresti jälle kaduma, kuidas ta oli tulnud. Seda pidi kuninga väimees varastatud sõrmuse pärast nüüd tundma õppima. Põrguneitsil ei olnud ööl ega päeval kusagil enam mahti, enne kui ta varastatud sõrmuse jälile sai. Kui ta nõiduse väel sõnumid oli saanud, et kuninga väimees linnu kombel targa juurde tuleb, moondas ta ennast kotkaks ja keeritas nii kaua pilve all, kui oodatud lind tema vaatepiirile jõudis, keda ta sõrmusest kohe ära tundis, mis paelaga linnu kaelas rippus.

Seal laskis kotkas ennast linnu selga, ja sel silmapilgul, kus tema küüned kinni sasisid, oli ta nokaga juba sõrmuse tema kaelast ära kiskunud, enne kui linnuks moondatud mees midagi selle vastu oleks võinud teha. Nüüd lasknud kotkas ennast oma saagiga maha, kus nad silmapilk mõlemad jälle endisel inimese kujul teineteise kõrval seisnud.

«Nüüd oled sa, ülekohtune, minu käes!» hüüdis põrguneitsi. «Sina petis ja varas, keda ma kui armukest vastu

võtsin, ja sinu eest heldesti hoolt kandsin: kas see oli minu palk? Sa petsid minu kallima varanduse ära, ja lootsid kui kuninga väimees õnnelikult elada, aga nüüd on lugu ühekorraga teisiti läinud. Sa oled minu voli all ja pead mulle kõige ülekohtu eest vastama.»

«Andke andeks, andke andeks,» palus kuninga väimees, «ma tunnen küll, et ma raskesti teie vastu olen eksinud ja kahetsen kõigest südamest oma süüd.»

Neitsi kostnud: «Sinu palved ja kahetsemised on hiljaks jäänud ja ei või nüüd sulle enam midagi aidata. Ma ei tohi sinu peale armu heita, see oleks mulle häbiks ja rahva naeruks. Sina oled kahevõrra minu vastu eksinud, esiteks minu armastuse põlanud ja siis minu sõrmuse varastanud, selle eest pead sa nuhtlust saama.»

Nõnda üteldes pistnud ta sõrmuse oma parema käe pöidlasse, tõstnud mehe kui takukoonla oma sülle ja läinud temaga minema. Nende tee ei läinud sel puhul mitte endisse uhkesse elumajasse, vaid ühte kaljukoopasse, kus raudahelad seina küljes rippusid. Neitsi võttis ahelad, köitis mehe käed ja jalad ahelate otsa, et ta sealt kuhugi ei võinud pääseda; siis ütles ta vihase häälega:

«Siin pead sa eluotsani vangis seisma. Ma lasen sulle iga päev niipalju toitu anda, et sa nälga ei lõpe, aga lahtipääsemise lootust ei tohi sul iial olla.» Selle otsusega läinud ta oma teed.

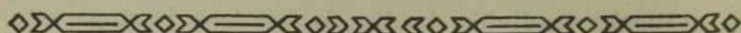
Kuningal ja tema tütrel olnud rasked leinapäevad, kui nädal nädala järele mööda jõudnud ja väimees tagasi ei tulnud ega midagi sõnumeid enesest ei andnud. Kuningatütar näinud sagedasti unes, kuidas tema abikaasal väga raske piinapõlv kannatada, sellepärast palunud ta oma isa, igalt poolt tarkasid lasta kokku kutsuda, kes ehk võiksid otsust anda, kus ärakadunud mees elab ja kuidas teda võiks päästa. Aga kõik kutsutud targad ei võinud enam kuulutada, kui et mees alles elus ja raskes piinapõlves on, ometigi ei teadnud keegi neist kohta nimetada, kus ta elab või kust teda võiks otsida.

Viimaks toodi üks kuulus Soome tark kuninga ette, kes niipalju teadis, et kuninga väimees hommikumaal vangis olla, aga mitte inimeste, vaid ühe vägevama olevuse voli all. Sellepeale läkitanud kuningas oma saadikud juhatatud jälil hommikumaale kadunud väimeest otsima. Need olid õnneks selle vana targa juurde saanud, kes Salomoni pitserisõrmuse kirjad ära seletanud ja sealt seest salatarkust saanud, mis teistele kõigile teadmata jäänud. See tark leidis peagi tarviliku otsuse ja ütles: «Mees on seal ja seal nõiduse väel vangis, aga teie ei või teda minu abita lahti päästa; ma pean ise teiega seltsis sinna minema.»

Nõnda läksid nad teele ja said lindude juhatusel mõne päeva pärast sinna kaljukoopasse, kus kuninga väimees juba ligi seitse aastat rasket vangipõlve oli kannatanud. Tema tundis esimesel silmapilgul tarka, aga tark ei tundnud teda mitte, sest et ta väga ära lõppenud oli. Tark päästis nõiduse väel tema ahelast, viis ta siis oma koju, toitis ja arstis teda seal nii kaua, kui mees jõudu oli saanud kodu poole hakata minema.

Ta oli sel päeval koju saanud, kui vana kuningas ära surnud, nii et teda kuningaks tõsteti. Nüüd tulid pika häda päevade peale rõõmupäevad, mis mehel eluotsani kestsid.

Aga sõrmust ei saanud ta enam tagasi, — ega ole hiljem kellegi silm imesõrmust näha saanud.

VÄGEV VÄHK JA TÄITMATU NAINE

Mees ja naine läinud hommiku vara heinamaale, teinud noore lõunani tööd, siis ütelnud naine mehele: «Mine, püüa jõest mõni vähk või kalake, mis sulle kätte juhtub, et leivakõrvast saame.» Mees, ehk küll tööst väsinud, ei tohtinud vastu tõrkuda, sest et püksid naise jalas seisid, nagu lugu mõnikord juhtub.

Jõkke minnes tõmbas ta esimesest urkast ühe labakinda suuruse vähi välja. Oh õnnesaaki! mõtles mees — suuremat vähki ei ole minu silmad veel elupäevil näinud. Aga selsamal silmapilgul tuli temale ehmatus peale, kui vähk selgel inimese keelel paluma hakkas:

«Lase mind, kulla vennike, lahti! Uinusin palaval päeval urkasse kogemata tukkuma, et sinu liginemist varem ei kuulnud, kui näpud juba sõrgadest kinni sasisid. Minu rohkem kui saja-aastane liha, visam kui hundil, ei saaks sulle maitsema. Mis kasu sa minu surmast saaksid? Peale selle olen ma üks kurjal nõiduseväel vähiks moondatud inimene!»

Mees kostis imestades: «Pai vähivend, ära pane pahaks, kui ma sinu palvet ei tohi kuulda võtta. Mina omalt poolt laseksin sind sedamaid vallali, kui mul tige naine ei oleks, kes mulle liiga teeks, kui tühja käega koju läheksin ja pealegi veel tunnistaksin, et suure vähi olin saanud ja õnnesaagi käest lasknud ära minna.»

«Noh,» — ütles vähk — «viimast ei oleks sul tarvis naisele kuulutada.» Mees kratsis kõrva tagant ja kõneles siis argsel viisil:

«Kui sa, vennike, minu naise kavalust teaksid, kuidas tema minu hinge tagant kõik saladused oskab välja kiskuda, siis räägiksid sa teisiti. Mis ta libeda meelitusega välja ei saa, seda kisub ta tigedusega, nõnda et mul iial võimalik ei ole midagi tema eest varjul pidada.»

Vähk kostis naeratades: «Ma näen, armas külamees, et sa nende seltsiline oled, kes naise pilli järele tantsima peavad, ja kahetsen sind sellepärast kõigest südamest. Aga et paljas kahetsus sulle midagi ei aitaks, tahan ma selle eest hoolt kanda, et sulle minu lahtipäästmise eest andeid toon, miska sa naise tigedust võid lepitada. Ehk ma küll sinu vastu väike näitan, siiski olen ma väe poolest sinust palju vägevam.»

Mees seisis natuke aega kahevahel ja vastas viimaks: «Jah, kui sul niisugune asi võimalik peaks olema, et mul naisega sinu päästmise pärast tüli ei tuleks, päästaksin ma sind silmapilk vallali.»

Vähk küsis: «Missuguseid kalu su naine kõige enam armastab?»

Mees kostis: «Seda ei tea ma isegi, aga minu arvates ei oleks soost midagi lugu pidada, kui mul temale värskeid kalu viia oleks, et ma tühja käega ei peaks tagasi minema.»

Vähk käskis teda kübara jõekaldale maha panna ja hüüdis siis: «Kübar kalu täis!» Kes imedamat ilmas näinud? Mehe kübar oli silmapilk kuhjani kaladega täidetud.

«Sest pisukesest tükist näed sa minu väge,» ütles vähk, — «ja võid nüüd nimetatud sunniga iga päev oma kübara täita. Peaks sulle midagi muud soovimist meelde tulema, siis pead mind asjatalitusele abiks kutsuma; hüüa aga jõkke:

«Vähk, vennike, urkast!
Must mees, kõrkjast!»

siis olen ma sedamaid sinu kutse järel seal. Siiski kinnitan sulle, et kui sa kaval mees tahad olla, ära kõnele tänast juhtumist oma naisele, mis sulle enam kahju kui kasu tooks.»

Mees lubas nii pikalt kui võimalik saladust naise eest varjul hoida, tänas vähki värskete kalade ja lubamise eest, laskis ta siis jõkke tagasi minna, ja ruttas rõõmsa sammu ja südamega naise poole minema.

Eidekese nägu läks lahkeks mehe rohket kalasaaki nähes, ta rookis kalad viibimata puhtaks, riputas soola peale ja pani nad pajaga tulele. Nii palju paituse ja armastuse sõnu kui täna ei olnud mees kaua aega oma naise suust kuulnud.

«Vaata, kullake, mis hea õnn sul on, kui minu soovimist täidad,» ütles naine, kui ta kalarooga sõi.

Sedaviisi läks neil elu nädalapäevad väga rõõmsalt ja rahulikult edasi, nagu esimestel päevadel pärast pulmi; mees tõi iga päev kübaratäie kalu jõelt, mis mõlemale maitsesid.

Pühapäeva lõunal tõmbas naine esimest korda nina krimpsu ja ütles: «Noh, mis pärgli lugu see on! Kas sa paremat toitu mulle enam ei jõua lauale tuua, kui neid kalaraipeid? Need on mulle läilaks läinud, süda ei taha enam vastu võtta!»

Mees küsis, mis ta siis kalade asemel peaks igatsema, ja naine kostis: «Värske lihaga keedetud leem ja sealiha oleksid mulle kõige enam mokapärast.»

Mees lubas küll teisel päeval tema himustamist täita, siiski läks tal meel nukraks, kui mõtlema hakkas, kas vähil võimalik peaks olema naise himustust täita.

Teisel päeval päikese tõusu ajal jõe kaldale jõudes, hüüdis ta arglikult:

«Vähk, vennike, urkast!
Must mees, kõrkjast!»

Silmapilk sirutas vähk oma sõrad kaldale ja küsis: «Mis sa tahad, vennike?» Mees kostis: «Mul omalt poolt

ei oleks küll midagi tahtmist, aga minu naisele ei maitse enam värsked kalad, vaid tema igatseb teist toitu?»

Vähk naeratas ja küsis, mis toitu naine peaks igatsema, ja ütles, kui naise himustust oli kuulnud: «Mine koju ja koputa iga hommiku kolm korda väikese sõrmega söömalaua külge, käskides: Värske lihaleem ja sealiha lõunaks lauale! siis pead sa soovitud rooga saama; aga ma palun sind, ära lase ennast naise himude sulaseks teha, muidu võiksid sa hiljemini kahetseda, kus kahetsus enam ei aita.»

Mees tegi teisel päeval, kuidas vähk temale oli õpetanud. Nõnda kui kästud, seisis lõunal sunnitud roog laual. Jälle oli nüüd niisama mahe lugu majas kui esimesel päeval kaladega; naine oli vaga kui tuike, ja püüdis kõik mehele teha, mis ta tema silmast arvas nägevat, et mehele meelepärast võiks olla.

Nädal ei olnud veel täiesti lõppenud, seal tõmbas naisuke ühel lõunal nina jälle krimpsu ja ütles: «Pöörane lugu! kes pärgel iga päev värsket lihaleent ja sealiha jõuaks süüa? Mul ei ole see võimalik, sest et süda enam ei taha vastu võtta.» Mees küsis alandlikult: «Ütle mulle, armuke, mis sa siis himustaksid?» Naine kostis: «Hanepraadi ja magusat kooki!»

Mehel vajus küll süda natuke püksi, kui jälle jalavarbad jõele pidi kandma, sest ta kartis vähki ühtepuhkuste palumistega vihastada; siiski ei tohtinud ta naise käsku täitmata jätta, muidu oleks tuli hõlpsasti katusele võinud minna. Tüki aega mööda jõekallast edasi ja tagasi käies, hüüdis ta viimaks arglikult:

«Vähk, vennike, urkast!
Must mees, kõrkjast!»

Silmapilk sirutas vähk oma mustad sõrad kaldale ja küsis: «Mis sa tahad, vennike?» Mees kostis: «Mul ei oleks küll omalt poolt midagi tahtmist; aga minu naisele ei maitse enam värske lihaleem ja sealiha, vaid tema himustab teist toitu.» Vähk küsis, mis naine pidi

himustama, ja ütles, kui tahtmist oli kuulnud: «Mine koju, sinu naise soovimised peavad sedamaid täidetud saama, ilma et sul sealjuures midagi suuremat tegemist tarvis oleks.»

Kui nüüd teisel päeval lõuna ligemale jõudis, vaatas mees sagedasti argliku silmaga söömalaua peale, kas vähi tõotus tõeks pidi minema? Ja mida kõrgemale päike tõusis, seda madalamale vajus mehe lootus, kui laud ikka veel tühi oli. Kuid vaata imet! Seatud ajal seisid hanepraad ja magusad koogid laual.

Naise õnn oli otsatu suur; «pai» ja «kulla mees» liikusid sagedalt tema keelel kui esimesel päeval pärast pulmi. Õhtul magama heites oli ta meest nii kaua kaisutanud ja meelitanud, kuni mees temale oma lugu vähiga oli rääkinud. «Mis meil nüüd enam viga,» ütles naine — «kui sul niisugune abimees on? Meie tahame paremal viisil hakata elama. Mina põlgan juba ammugi neid talurahva riideid ja sooviksin omale uhkemat emanda ülikonda: mine ja telli mulle emanda riided.»

Nõder mees püüdis küll vastu tõrkuda, üteldes, et tema ei teadvat, kas vähil niisugune asjasünnitus võimalik on, siiski ei andnud naine oma tuju järele, vaid pakitas iga päev nii kaua mehe peale, kuni ta teda jõele sundis minema. Et mehel ööl ega päeval kodus enam rahu ei olnud, läks ta ühel hommikul selle mõttega jõele: kui vähk minu tahtmist ei jõua täita, siis uputan enese jõkke.

Tükk aega kahevahel mõttes mööda jõekallast edasi ja tagasi käies, võttis ta ometi südant ja hüüdis argse häälega:

«Vähk, vennike, urkast!
Must mees, kõrkjast!»

Vähk sirutas silmapilk oma mustad sõrad kaldale ja küsis: «Mis sa tahad, vennike?» — Mees kostis: «Mul ei oleks omalt poolt küll midagi tahtmist, aga minu naise soovimistel ei ole lõppu, ehk tal küll iga päev hanepraad ja magusad koogid laua peal seisavad, siiski ei lepi tema

enam heade roogadega.» «Mis ta siis tahab?» küsis vähk. Mees kostis: «Uhkeid emanda riideid endiste hilpude asemele!» Vähk naeratas ja ütles: «Mine koju, sinu naise soovimine peab täide minema.» Mees tänas vähki lahke lubamise eest ja hakkas siis kodu poole minema, rõõmus selle üle, et talitus nii hõlpsasti korda oli läinud. Juba õueväravas tuli üks uhkes riides naisterahvas temale vastu, keda ta esimesel silmapilgul ei tundnud, ometigi hiljem omaks emandaks tõusnud naiseks pidi tunnistama.

Nüüd oli õnnepõlv neil käes, iga päev hanepraad ja magusad koogid laual ja naisel uhked emanda riided seljas.

Nädala lõpul ütles naine ühel õhtul mehele: «Ma olen lugu igapidi järele mõtelnud ja leidnud, et meie elu sedaviisi pikemalt ei või edasi minna. Uhked emanda riided, hanepraad ja magusad koogid, need ei mahu enam talupoja hurtsikusse; vähk peab meile ühe mõisa muretsema, kus mina iga päev proua viisil võin elada.»

Mees püüdis küll igapidi vastu tõrkuda, arvates, et vähk säherdust igatsemist pahaks võiks panna, aga naine ei andnud oma kiusutuju järele, vaid piinas meest, kuni ta tema igatsemist pidi täitma.

Raske südamega ja kurbade sammudega läks mees teisel hommikul jõele, pidas teel mitu korda kinni ja mõtles, kuidas ehk võimalik oleks sest kiusatusest pääseda. Aga et tal midagi paremat meelde ei tulnud, pidi ta viimaks ometigi vägevat abimeest paluma; ta hüüdis:

«Vähk, vennike, urkast!
Must mees, kõrkjast!»

Silmapilk sirutas vähk oma mustad sõrad kaldale ja küsis: «Mis sa tahad, vennike?» Mees kostis: «Mul ei oleks küll omalt poolt midagi tahtmist, aga minu naisel ei ole hea roa ja emanda riietega enam pikemat rahu, vaid ta piinab mind iga päev kui vaenlane, et ma sinu abi otsima tuleksin.» Vähk küsis, kui naise soovimisest

sai kuulnud, mis uudist ta igatseb. Mees rääkis, et naine uhket mõisat ja proua nime igatsevat ja tunnistas viimaks, kuidas ta ühel õhtul naisele oma kokkusaamisest vähiga oli rääkinud.

«Oh, sa vilets loom!» hüüdis vähk. «Nüüd oled sa oma õnne ja rahu lõpetanud! Sinu naise soovimised ei saa sulle enne enam rahu andma, kui teie kõik tänase õnne olete ära kaotanud. Siiski võid sa sel korral rahulisti koju minna: sinu naise tahtmine peab täide minema.»

Kui mees jõelt koju jõudis, arvas ta ennast teelt eksinud olevat, sest et ta oma endist hurtsikut enam ei leidnud ja kõik ümberkaudne koht silmale võõras näitas. Uhke mõisa keset ilusat rohuaeda seisis tema ees, ja kui mees alles kahevahel seistes ise veel ei teadnud, mis ta pidi tegema, tuli üks uhke proua siidriides temale vastu. Häälest tundis mees, et uhke naisterahvas tema laulatatud abikaasa oli, kes lahkesti temale ümber kaela kinni hakkas ja ütles: «Nüüd on minu soovimised täidetud; ma tänan sind ja sinu abimeest vähki!»

Mees ei teadnud, mis ta rõõmu pärast pidi tegema; tal oli nüüd naine, kes teda väga armsaks ja kalliks pidas. Roogade pärast ei olnud neil enam muret, sest kokad iga päev pidid muretsema, mis proua süda himustas. Paremat pidu ei võinud inimesel maa peal kuskil olla.

Aga siiski ei leidnud täitmatu naise süda rahu, vaid ta hakkas paari nädala pärast jälle meest vaevama, et mees teda vägeva vähi abiga kuningaks pidi tõstma. Mees tõrkus vastu, niipalju kui ta jõudis, mis ometigi midagi ei aidanud, sest et naine ööd ja päevad oma kuningahimu tema kõrva laulis ja temale kuskil rahu ei andnud. Küll ähkis ja puhkis vaene mehike, otsis kõrva tagant nõu, ja kui sealt midagi paremat ei leidnud, pidi ta viimaks vähilt abi minema otsima.

Jõele minnes oli ta enam surnud kui elav; ta katsus mitu korda abimeest hüüda, aga keelel ei olnud paindumist, et sõnu ütelda. Ometigi sai ta aegamööda kogeldes öelda:

«Vähk, vennike, urkast!
Must mees, kõrkjast!»

Silmapilk sirutas vähk oma mustad sõrad kaldale ja küsis: «Mis sa tahad, vennike?» Mees kostis arglikult: «Mul ei oleks omalt poolt küll midagi tahtmist, aga minu naisel ei taha prouapõlv mõisas enam maitseda.» Vähk küsis: «Mis põlve ta endale siis himustab?» Mees kostis: «Minu naine tahab kuningaks saada.» «Tohoo!» hüüdis vähk — «aga et kord sinu võlglane olen, tahan ma sel korral veel naise tahtmist täita. Mine koju, sinu naise soovimine läheb täide.»

Kuidas vähk tõotanud, nõnda leidis mees koju tulles oma naise kuningaks tõusnud. Sulaseid, teenreid ja tüdrukuid leiti tosinate kaupa, kes kõik uue kuninga käsud pidid täitma. Jumal tänatud! mõtles mees, nüüd leian ma ükskord rahu, sest naise kõrgem himu on täidetud, pealegi on tal igal sammul nii palju teenijaid, et ta seda tähele ei pane, kui ma kõrvale poen ja pika vaeva peale väsimust puhkan.

Rohkem kui paar kuud läks naisel kuninga-pidu lahkesti edasi, nõnda et mingi soovimine teda ei tulnud vaevama. Ühel päeval aga laskis ta oma mehe enese ette kutsuda ja ütles: «Mul ei ole pikemat lusti kuningas olla, vaid tahan veel kõrgemale tõusta! Seal pead sina ja peab sinu abimees vähk mind aitama.» Mees küsis: «Mis sa siis veel tahad, kui kuningapõlv sulle ei kõlba?» Naine kostis:

«Ma tahan jumalaks saada!»

Mees kohkus, et tükil ajal sõna omast suust välja ei saanud, siis hakkas ta naist paluma ja kui tema palumised midagi ei aidanud, ütles ta viimaks järsku välja: «Tee, mis sa tahad, aga seda palvet mina vähi ette ei lähe viima.» «Vaata täipunga!» hüüdis naine vihaga — «kas sina tohid minu vastu panna, kes ma sinu laulatatud naine ja pealegi veel kuningas olen! Silmapilk täida minu käsk või ma lasen su elu võtta!»

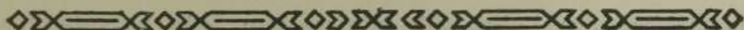
Mees mõtles: «Surema peame kõik, ükskõik kuidas ma otsa leian, kas kurja naise või vähi läbi; ma tahan käsu täita.» Nõnda mõteldes astus ta julgete sammudega teele; aga mida ligemale jõgi tuli, seda lühemaks läksid mehikesel sammud. Viimset julgust kokku võttes, hüüdis ta:

«Vähk, vennike, urkast!
Must mees, kõrkjast!»

Ümberringi oli kõik vaikne, ei tulnud siin vähki ega muud looma mehele silmade ette. Ta hüüdis teist korda — niisama asjata; viimaks veel kolmat korda. Seal sirutas vähk esiteks ühe, siis teise sõra pikkamisi kaldale ja küsis: «Mis sa minust tahad?» Mees ütles: «Mul ei oleks omalt poolt midagi tahtmist, aga minu kuningaks tõusnud naine ei anna mulle kuskil rahu.» «Mis ta siis veel himustab?» küsis vähk. Mees kostis: «Tema tahab jumalaks saada.» Vähk ütles vihaga: «Sealauta mõlemad! Sinu naine on jamps ja sina veel hullem kui jamps, sest et sa tema pilli järele tantsid.»

Mees tundis, kui oleks maapind tema jalgade all põrunud. Silmi laiemale selitades ei näinud ta enam jõge ega vähki; natuke maad eemal seisis üks onnike lagedal. Kui mees sinna jõudis, leidis ta sealauda ja oma naise närakais hilpudes nurgas sõnnikuse pahma peal maas.

Seal pidid nad eluotsani elama ja vanasõna meelde tuletama, mis ütleb: «Suur tükk ajab suu lõhki.»

LEITUD LAPS

Keegi naine leidis pühapäeva hommikul kiriku minnes metsast poisikese, kes ehk kahe aastane võis olla. Laps nuttis kibedasti tühja kõhu pärast, ja ei teadnud midagi sellest rääkida, kust ehk kuidas ta siia metsa oli saanud. Peenikesed riided tema ümber näitasid tunnistavat, et poisike ülema rahva soost pärit võis olla.

Naine võttis ta sülle, viis oma koju, andis temale süüa ja läks siis jälle kirikuteele — lootes seal kuulda saada, kus leitud poisikese kodu võis olla. Kui ta aga nüüd sel pühapäeval ega ka hiljemini ümberkaudu kirikutes mahakuulutamise peale kuskilt lapse vanemaid või pärijaid ei leidnud, pidas ta mehega koos nõu poisikest endale kasvandikuks võtta, sest see näitas väga terase vaimuga laps olevat, ja võis sellepärast, kui jumal elu ja tervist kinkis, neile rõõmuks üles kasvada. Neil oli enestel küll juba kuus last, neli poega ja kaks tütart, nõnda et kasvandik seitsmendaks leivarotiks majasse kasvas; aga jumal õnnistas neile põldu ja karja, nii et ihukatet ja peatoitu kõigile sai ja millestki puudu ei leitud.

Kui kasvandik noormehe-ealiseks saanud, ütles ta ühel päeval kasuvanematele: «Ma tänan teid kõige armu ja heategemise eest, aga nüüd on mulle tulnud aeg maailma rändama minna. Ehk leian õnne juhil kuskilt teenistust, mis mulle enam palka annab, kui enda väikesed

tarvidused ära kulutavad; siis maksan teile kasvatamise vaeva tagasi, ehk mul küll iial võimalik ei saa olema teile teie armastust kätte tasuda.» Siis jättis ta jumalaga, võttis leivakoti selga ja tõttas teele.

Kui ta juba mõne päeva lõuna poole teed tallanud, jõudis ta ühel päeval paksu metsa, kust raske oigamine tema kõrva tungis. Ta kuulas natuke aega teraselt, kustpoolt oigamine tõuseb, ja läks siis häälitsemise juhil edasi. Paksu põõsa alt leidis ta ühe haavatud vanarauga maast, kellel pea ja silmad verised olid, niisamuti ka samblad ja muru tema ümber verega värvitud. Vanakese silmad olid kinni, nõnda et raske hingamine ja oigamine üksi märki andsid, et kehal veel eluvaimu sees võis olla.

Noormees ruttas vett otsima ja leidis ligimailt ühe allika-soonekese selge külma veega, mis ta oma kübarasse täitis ja vanaraugale keelekasteks ja kehakarastuseks juua viis. Vanarauk neelas aplasti mõne lonksu pakutud jooki, hakkas siis köhides läkatama ja minestas viimaks abimehe käte vahele ära. Noormees tõstis ta oma selga ja kandis allikale, kus ta vanaraugale niikaua külma vett pähe valas, kuni ta minestuse unest ärgates jälle toibuma hakkas. Vanakese lõhkipekstud pea köitis ta oma kaelarätikuga kinni, puhastas silmnäo, juuksed ja riided verest, tegi siis sammaldest pehme aseme ja pani vanakese sinna puhkama.

Vanarauk uinus sedamaid magama ja puhkas rohkem kui pool päeva oma haavamise väsimust. Noormees istus tema kõrval ja tõrjus lehtpuu oksaga kärbseid magaja küljest. Vanamees ajas ühe silma natuke laiali, vaatas lahkelt oma abimehe peale ja ütles siis:

«Kõigest südamest tänan ma sind sinu helduse töö eest, mis sa mulle oled teinud ja mille eest ma sel puhul sulle võlgnikuks pean jääma, sest et röövlid minu kui kirikuroti paljaks on teinud. Edaspidi loodan ma sulle vaevapalka kätte tasuda, kui meie ükskord jälle kokku peaksime juhtuma. Sinu teekond ehk võiks kauem kesta, kui kodunt kaasa võetud leivakott ulatab, sellepärast

palun sind, pista minu silgukarbikene kotti, mille riisujad mulle üksi on jätnud.»

Noormees tõrkus tükk aega pakutud abi vastu võttes, mis ehk vanaraugal enesel palju tarvilikum võis olla; siiski pidi ta viimaks järele andma, kui ta märkas, et vanamees tema vastutõrkumist pahaks pani. Vanamees pistis oma karbikese tema leivakotti, üteldes: «Mul ei ole kodu siit kaugel, teekäijal aga mõndagi tuult talla all.»

Kui ta minema hakkas, pidi noormees tema kiirust imeks panema; mida kaugemale vanataat jõudis, seda lennukamaks läksid tema sammud, nii et ta üürikese ajaga kui lendav lind tema silmast kadus.

Et noormees rohkem kui poole päeva puhanud, käis ta veel tüki õhtut, enne kui puhkama jäi. Kui ta maha istus leiba võtma, näis, kui oleks leivakannik täna kotis kasvanud, ühtlasi ka leib värskemaks läinud. Kingitud karbikene oli värsket soolasilku täis, mis mehele väga maitsesid. Hommikusuurust võttes, leidis ta karbikese võiga ja lõunal jälle sealihaga täidetud. «Aituma lahkele andjale,» hüüdis mees — «kes mind selle rohkuse-karbikesega on õnnistanud! Mis viga nüüd teed käia.»

Ühel päeval istus ta tee äärde jalgu puhkama; seal tuli üks väike punane koer üle lageda joostes tema juurde, lakkus saba liputades tema käsi, võttis vahetevahel kuuehõlmast kinni, kui tahaks ta meest üles tõusma meelitada ja kuhugi viia. Noormees vaatas natuke aega koera tembutamist ja tõusis siis püsti, kusjuures koer rõõmu pärast tema ümber jooksis, siis jälle kuuehõlmast kinni hakkas ja meest oma järele püüdis vedada. Noormees mõistis tema sõnata tahtmist, läks koera jälil üle lageda metsa poole, mis ehk poole versta kaugusel teest võis olla. Vahetevahel jäi koer seisma ja vaatas, kas saatja tema jälil on.

Metsas leidis noormees ühe naisterahva, kes tugeva köiega männitüve külge oli köidetud, nii et ta ennast liigutada ei võinud; ega olnud tal muud kehakatet, kui peenikesest lõuendist särk. Mees päästis ta sedamaid puu

paelustusest ja kuulis, et röövlid ta paljaks olid riisunud ja puu külge sidunud.

«Mul ei ole küll võimalik» — ütles mees — «sulle midagi naisterahva riideid anda, aga võta minu kuub omale kehavarjuks, seni kui me rahva hulka jõuame ja sealt paremaid riideid leiame.»

Neitsi mässis ennast tänuga tema kuue sisse ja läks siis noormehe seltsis edasi; väike punane koer jooksis kui teejuht neil ees. Õhtul jõudsid nad ühe vana lossi ahervartesse ja tahtsid seal öömaja võtta, sest et ligimail midagi muud varjupaika neile silma ei ulatanud. Üks teekäija oli juba enne neid müürikantsi vahel asupaika võtnud.

Noormees võttis oma leivakoti ja palus teised endale võõrsiks, kuni nad kolmekesi kõhud täis said. Pärast sööma rääkis võõras mees, õppinud sepasell, kuidas temal nõu olla kuningalinna minna, kus sel puhul seppasid väga tarvis olevat ja neile rohket tööpalka maksetavat. Neitsi rääkis, et tema suurtsugu mõisniku tütar olevat, kes tädile tahtnud võõrsile minna, teel röövlite küüsi juhtunud, kes teda paljaks riisunud, puu külge sidunud ja siis tõlla ja hobustega oma teed läinud.

Siis peeti üheskoos nõu, kuidas neitsile riideid muretseda, miska temal võimalik oleks jälle inimeste seltsi minna: aga et kellelgi rahakopikat taskus ei olnud, tõusis neil kartus, kas nad kuskilt inimesi leiavad, kes neile riideid laenaksid. Magama minnes nägi noormees, et väike punane koer kadunud oli; sellepärast küsis ta neitsi käest, kuhu koer oli jäänud. Neitsi ajas silmad laiali ja kostis: «Mina ei ole s i n u koera silmaga enam näinud, sest ajast kui siia saime.» Nüüd imestas noormees niisamuti ja rääkis, kuidas tema koera jälil teed metsa oli leidnud ja sellepärast arvanud, et neitsi koer teda appi oli kutsunud.

Teisel hommikul läksid noormees ja sepasell õnne katsuma, kas nad neitsile kuskilt riideid laenuks võiksid saada, aga pidid mõlemad pärast lõunat tühja käega tagasi

tulema. Õhtul heideti koormatud südametega puhkama, sest et peetud nõu neil üsna tuulde oli läinud. Magades tuli lahke unenägu neitsit trööstima. Ta nägi unes, et üks väike vanamees temale riideid ja raha lubas, kui meestel küllalt julgust oleks teisel päeval katsetööd käsile võtta. Vanade müürikantside all öeldi keldrid ja seal sees põhjatu palju rikkust olevat. Siiski olevat meestel raske võitlemine ees, enne kui nad varandusevahtide tagant vara võivad kätte saada.

Neitsi rääkis hommikul meestele oma unenägu, mis nii elavalt tema silma ees seisnud, et ta üles ärgates väikese vanamehe kuju veel oma kõrval arvanud olevat. Mehed läksid viibimata keldrit otsima, mille nad ka üürikese aja pärast leidsid; siiski näitas sisseminek nõnda pime, et seal tuleta jalgade ette ei võinud näha. Õnneks leiti üks tõrvane palgiots liiva ja lubja puru seest; see lõhastati peergudeks ja mindi nüüd tulevalgel õnne teed otsima.

Tükk maad mööda kitsast urgasteed edasi minnes, said nad ühe raudukse taha, mis nii kindel oli, et nende löögid ja kangutamised ust ei võinud liigutada, veel vähem lahti teha. Lodus tiibadega tulid mehed tagasi ja rääkisid oma õnnetust. Sepasell rääkis, kuidas tema tugevamad vasaravopsud midagi kindla ukse vastu ei olla mõjunud, mis kaljuseina tugevusel kõikumata seisnud.

Kui nad siis kolmekesi parajasti lõunat võtsid, tuli väike vanake nende seltsi ja palus süüa, mida talle lahkelt anti. Pärast kõhu täitmist ütles ta: «Mul on neitsiga mõni sõnake salaja rääkida, mida teised kõrvad ei tohi kuulda.» Neitsi oli silmapilk ära tundnud, et vanake seesama oli, kellest tema öösel tähtsat und oli näinud, sellepärast ei tõusnud tema südamesse midagi kartust, kui ta vanakesega teiste seltsist pidi ära minema.

Kui nad müüride vahel üksiku koha olid leidnud, ütles vanamees: «Teie ei saa enne raudust lahti kangutada, kuni kolm kärnkonna olete tapnud ja nende verega kolm ristikest ukse peale teinud. Läheb rauduks lahti, siis olgu mehed vahvad, et nad varandusevahtide

üle võimust saavad. Võitlemine ei saa neile mitte kerge olema, aga selle vastu on palk põhjatu suur. Enam ei tohi ma sulle avaldada.»

Neitsi rääkis tagasi tulles, mis tema vanakese suust praegu kuulnud. Mehed läksid viibimata vanamehe õpetust mööda kärnkonni püüdma, keda siin niiskes keldri koobastes ei võinud puududa: ega viitnudki otsimine neil kuigi kaua aega, seal olid kolm kärnkonna käes. Sepasell võttis oma raske vasara, noormees tugeva tammetüvikust tehtud vembla, ja nõnda vaenu vastu valmistatult mindi teist korda teele, sinna, kus nad varandusekambri lootsid tühjendada.

Niipea kui rauduks kärnkonna verega sai ristitatud, kargas ta iseenesest lahti, nõnda et mehed vaevata üle läve teise keldri võisid astuda, mis tulevalgel kui tubli kiriku suurune nende silma paistis. Silmapilk tuli suur must koer haukudes meeste peale ja tahtis noormehe kintsust kinni sasida; ometi oli sepasell kiiruse poolest koerast üle ja rabas oma suure vasaraga osavalt temale pähe, nii et teist lööki enam tarvis ei olnud.

Natukese aja pärast tuli teine must koer, esimesest hea tüki suurem; sellel oli kaks pead ja neli silma. Ehk küll sepp esimese vopsuga tal ühe pea maha rabas, siiski tungis ta teisega seda kurjemalt meeste peale. Noormehe vemmal läks lüües kildudeks, aga koeral ei saanud sest midagi viga. Seal langutas sepp kõigest väest oma vasaraga koerale kukla, nii et kuri elajas surnult tema jalgade ette maha langes.

Nüüd tuli kolmas, veel suurem must koer, kellel kolm pead ja kuus silma oli. Sepp rabas ühe pea maha, natukese aja pärast ka teise taga järele, kus siis koer jooksu pistis ja vingudes oma kolmanda peaga meeste silma eest ära kadus.

Peale koera kadumist läks pime kelder ühekorraga nõnda valgeks, kui oleks mitukümmend küünalt põlema süütatud, ehk küll silm kuskilt ei küünalt ega lampi ei näinud.

Kui mehed alles imestades valgust vaatasid, astus tagaseinast üks noor naisterahvas välja, kaunim kui kõige ilusam lilleke, valges siidriides ja sõrmejämedused kuldkeed kaela ümber; ta pakkus lahkelt meestele kätt ja ütles: «Ma tänan teid kõigest südamest, et mind nõiduse paelust olete päästnud, kuhu sisse kuri nõid mu oli vangistanud.»

Siis tuli teine, niisama kaunis naisterahvas tagaseinast välja, tänas nagu esimene ja lisas juurde: «Nüüd päästke ka meie varandus, mis nõia keldris seisab.»

Mehed palusid endale teed juhatada ja läksid siis varandusekambrit tühjendama. Neitsid langesid teineteise kaela ümbert kinni ja nutsid rõõmu pärast. Siis rääkisid nad meestele, kuidas nemad ühe rikka kuninga tütred olla, keda võõrasema, kes varandust omadele lastele püüdnud saada, nõia abiga siia vangi pannud, ja neid koerteks moondanud, nõnda et vanem tütar kui ühe peaga, noorem jälle kui kahe peaga koer varandusekambrit pidid hoidma. Nõiduse sõlmed olla nõnda kinnitatud, et kui keegi loodud inimene koera peaks tapma, siis pääsevad kuningatütred lahti. Varandusekambris ütlesid nad kulda ja hõbedat koorma kaupa olevat, aga üks nõiduse väel karastatud karu olla ukse vahiks pandud.

Meestel oli julgust koledat katsetööd ette võtta; nad pidasid sellepärast üheskoos nõu, et noormees vemblaga karule silma pidi torkama, seni kui sepp tema seljataha kargab ja sealt vasaraga pead hakkab virutama. Siiski näitas töö palju raskem, kui nad ette olid arvanud, ja läks ehk tund aega, enne kui nad vaenlase üle võimust said. Mehed olid mõlemad veriseks kriimustatud.

Karu maha langemisel tõusis äkitselt kärgatus, kui oleks maapind neil jalgade all lõhkenud. Tagaseina müür langes maha ja nüüd seisid meeste silmade ees varandusekirstud, kulla ja hõbedaga täidetud, kirstude kõrval virna üles pandud sõled ja hõbehelmed, millest üksi mõni hobusekoorem võis saada. Üks noormees,

uhkes riides, astus kirstude tagant välja, teretas ja tänas oma päästmise eest; ka see oli üks kuningapoeg, keda nõid oli karuks moondanud ja oma varandusele vahiks pannud.

«Vanataadile taevas tänu!» — ütles kuningapoeg, — «kes teid siia on juhatanud. Vana nõid, kes ennast kolme peaga koeraks oli moondanud, ei saa meie üle enam võimust, sest et kaks pead tema otsast on raiutud, kus sees tema suurem nõidusevägi seisis. Nüüd tahame tema varanduse isekeskis jagada, kust meile igaühele küllalt peab saama.» — Kuningatütred andsid enda riietest mõisnikutütrele nii palju, kui temal tarvis läks; siis hakkasid nad varandust jagama, mis neil rohkem kui nädala päevad aega viitis.

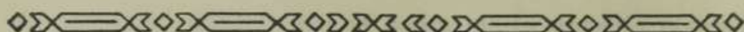
Jagamise lõpetusel tuli väike vanake sinna, rõõmustas, et asjad hästi korda olid läinud, ja ütles siis: «Nüüd tohin ma teile kõik saladused avaldada, mis tänini varjul seisid.»

«Sina,» — ütles ta meie noormehele — «oled niisama kuningapoeg kui need teised siin kuninga lapsed on. Kurjad inimesed varastasid sind lapsepõlves vanemate kojast, sest et sa nende ainuke laps olid; nad lootsid selleläbi pärast vana kuninga surma riigi valitsuse enda kätte saada. Mina olin sündimisest saadik sinu varjaja ja kandsin ühtepuhku hoolt, et sul talurahva majas midagi viga ei võinud sündida. Ehk küll sinu silm mind ei näinud, siiski olin ma ööd ja päevad sinu ümber. Kui sa hiljem rändama läksid, tahtsin ma sinu südant läbi katsuda, sellepärast moondasin ma ennast haavatud meheks, kellele sa metsast appi tulid, ja andsin sulle silgukarbikese, mis iial tühjaks ei lähe. Pärast seda juhatasin sulle teed koera kombel riisutud naisterahva juurde ja viimaks siia lossikantsidesse, kust sa õnne pidid leidma. Nüüd valige igamees, kuidas süda ihaldab, endale abikaasad, sest et teil varandust enam kui küllalt käes on.»

Seal kosis tapetud karust pääsenud kuningapoeg ühe, ja talumajas kasvanud kuningapoeg teise kuningatütre

enesele abikaasaks, ja rikka mõisniku tütar andis sepasellile käe ja südame päriseks.

Aga kasvandik-kuningapoeg läkitas poole osa oma varandusest kasuvanematele, kes nüüd korraga rikkaks läksid ning lastele ja lastelastele suure varanduse päranduseks võisid jätta.

ÕNNEMUNAKE

Ükskord elas kehv mees oma naisega suures metsas; jumal oli neile kaheksa last andnud, kellest vanemad võõra sunni all juba oma leivapalukest teenisid. Sellepärast ei teinud vanematele suurt rõõmu, kui neile veel vanal eal üheksas pojuke sündis. Siiski pidid nad lapsukese kui jumala anni vastu võtma ja ristirahva viisil ristida laskma.

Nüüd sündis aga, et keegi lapsele vaderiks ei tahtnud minna, sest igaüks kartis: kui vanemad ära surevad, siis jääb laps minu kaela koormaks. Mees mõtles: ma võtan lapse sülle ja viin pühapäeval kiriku, räägin, et vadereid kuskilt ei ole saanud, tehku siis kirikuõpetaja mis tahes, ristigu last või jätku ristimata, ega sellepärast patt minu hinge peale ei või langeda.

Natuke maad kodunt minnes leidis ta ühe sandi tee ääres istumas, kes temalt armu palus. Mees ütles: «Mul ei ole, vennike, sulle midagi anda, need kopikad, mis mul taskus, pean lapse ristimise eest andma; aga kui sa hea mees tahad olla, siis tule minu lapsele vaderiks, pärast lähme koju ja võtame, mis perenaine varrude roaks meile valmistanud.»

Sant, keda tänini veel keegi vaderiks ei olnud palunud, täitis rõõmuga mehe palumist, ja läks temaga seltsis kirikule.

Kui nad parajasti sinna jõudsid, tuli uhke tõld nelja

hobusega kiriku ukse ette, noor naisterahva-saks astus tõllast.

Kehv mees mõtles: siin tahan viimast korda oma õnne katsuda, astus alandlikult kummardades proua või preili, või kes ta oli, ette ja ütles: «Aus preili või kes te olete, võtke see vaev enda peale, et minu lapsele vaderiks tulete?» Preili lubas palumist täita. Kui nüüd laps pärast jutlust ristimisele viidi, panid õpetaja ja kirikurahvas väga imeks, et vaene kerjaja sant ja uhke suurtsugu naisterahvas üheskoos lapsel vaderiks seisid.

Lapsele ristiti nimeks Pärtel. Rikas vader maksis ristimiseraha ja kinkis veel pealegi kolm rublatükki vaderiandeks, mis lapse isale suurt rõõmu tegi. Sant läks temaga varrule. Õhtul enne äraminekut võttis ta väikese nartsu sisse mässitud karbikese oma taskust, andis lapse emale ja ütles:

«Minu vaderianne on küll väga pisuke, siiski ärge põlake seda ära; ehk võib temast ükskord teie pojukesele õnne tulla. Mul oli väga tark tädi, kes nõiduse väel palju oskas toimetada, see andis mulle enne surma selle linnumunakese karbikese sees: «Kui sulle kogemata midagi juhtub sündima, mis sa iial ei võinud mõtelda, siis anna see munakene; kui see selle kätte saab, kellele ta oli loodud, siis võib ta temale suurt õnne tuua. Aga hoidku ta munakest õrnemasti kui oma silma, et ta katki ei lähe, sest õnne koor on õrn.» Tänini, ehk ma küll ligi kuuskümmend aastat vana olen, ei ole mul midagi asja nii kogemata juhtunud, kui tänahommikune vaderiks palumine; seal tõusis minu südames esimeseks mõtteks: sa pead munakese lapsele vaderiandeks andma.»

Väike Pärtel kosus priskesti ja kasvas vanemate rõõmuks, kuni ta kümne aasta vanuses külasse nõukale peremehele karjapoisiks sai. Pererahvas oli karjapoisiga väga rahul, kes vaga ja tasane poisike oli ja iial perevanematele meelepahandust ei teinud. Kodunt minnes pistnud ema vaderi kingituse temale tasku ja käskinud seda õrnemalt kui silmatera hoida, mida Pärtel ka tegi.

Karjamaal seisis üks vana pärnapuu ja suur munakivi pärnapuu all; seda kohta armastas poisike väga, nõnda et kõigel suvel üht päeva ei läinud, kus tema pärnapuu all kivi otsas korra ei olnud istunud. Seal kivi otsas sõi ta enamasti oma leivapalukest, mis temale moonaks igal hommikul kodunt kaasa oli antud, ja väike allikas kivi ligidal andis temale keelekastet. Teiste karjalastega, kes isekeskis palju vallatust tegid, ei pidanud Pärtel sõprust. Imelik näitas, et kuskil ümberkaudu nii ilusat rohtu ei leitud kui kivi ja allika vahel; ehk küll kari iga päev seal söömas käis, siiski oli teisel hommikul muru ennemini hoitud heinamaa kui karjamaa sarnane.

Kui mõnikord palaval päeval Pärtel kivi otsa natuke tukkuma jäi, siis juhtus, et teda seal igakord imelikud unenäod rõõmustasid, nõnda et temal unest ärgateski veel kenad pilli- ja lauluhääled kõrvades kumisesid ja et ta ka lahtiste silmadega veel und nägi. Kivi oli temal kui kallis sõber, kellest ta iga päev raske südamega lahkus ja teisel hommikul jälle suure igatsusega sinna tõttas.

Pärtel oli viieteistkümne aastaseks saanud ja pidi nüüd karjapoisi ametist lahkuma. Peremees võttis ta sulaseks, aga ei pannud iial raskemat tööd temale peale, kui poisikese jõud kandis. Pühapäeval või suveõhtutel, kus teised külapoisid ja -tütarlapsed üheskoos nalja tegid, ei läinud Pärtel nende seltsi, vaid sammus vaikses mõttes karjamaale oma tuttava pärnapuu alla, kus ta mõnikord poole ööni viibis.

Nõnda istus ta kord pühapäeva õhtul jälle suupilli puhudes kivi otsas; seal roomas üks piimvalge madu kivi alt välja, tõstis pea üles, kui tahaks ta pilli kuulda, ja vahtis teraste silmadega Pärtli peale, mis kui tulesädemed temal peast hiilgasid. Hiljem juhtus seda naljakat lugu sagedasti, mispärast Pärtel, kui ta iial natuke puhkamisaega leidis, ikka oma kivile ruttas, et kena valget madu näha saaks; aga madu oli nõnda temaga ära harjunud, et ta ennast mitu korda poisikese jalgade ümber keerutas.

Pärtel oli nüüd noormehe-ealiseks jõudnud, tema vanemad mõlemad surnud; õed ja vennad elasid kõik temast kaugel, nii et tema neist ega nemad temast palju ei kuulnud, veel vähem üksteist näha said. Aga kallim kui vennad ja õed oli Pärtlile valge madu kivi all, kelle peale tema mõtted päeval käisid ja kellest ta öösel enamasti ikka und nägi. Sellepärast läks temal talv väga igavaks, kui lumi maas ja maapind külmetanud. Kui kevadised päikeseterad lume viinud ja maapinda sulatanud, läks Pärtli esimene tee jälle pärna alla kivile, ehk küll puu küljes veel lehekest nähtaval ei olnud.

Oh seda rõõmu! Niipea kui ta oma igatsust huulepillile sai õhanud, roomas valge madu kivi alt ja mängis tema jalgade ümber, aga Pärtli silmale näis täna, kui oleks maol pisarad palgeid mööda maha langenud, ja see tegi talle südamevalu. Nüüd ei jätnud ta palju ühtki õhtut kivil käimata, ja madu läks ikka julgemaks, nõnda et ta ennast mõnikord silitadagi laskis; kui aga Pärtel teda kinni püüdis võtta, libises ta tema sõrmede vahelt kivi alla tagasi.

Jaani-laupäeva õhtul, kus kõik külarahvas, noored ja vanad, üheskoos jaanitulele läksid, ei tohtinud ka Pärtel teistest maha jääda, ehk küll tema süda teda teisele teele meelitas. Aga keset lustipidu, kus teised laulsid, tantsisid ja muud nalja tegid, puges ta salamahti nende seltsist ja läks kiirete sammudega pärnapuu alla; see oli ainuke paik, kus tema süda rahu võis leida.

Ligemale minnes paistis kivilt hele tuluke tema silma, mis teda väga imestama pani, sest et tema teades sel ajal keegi inimene seal ei võinud olla. Aga kui ta sinna jõudis, oli tuli kustunud, ei tuhka ega kibemeid kuhugi järele jäänud. Ta istus kivi otsa ja hakkas tuttaval viisil huulepilli puhuma.

Korraga tuli hiilgav tuli kivi alt jälle nähtavale, mis muud ei olnud kui valge mao sätendavad silmad. Madu mängis jälle tema jalgade ümber, laskis ennast tema

poolt silitada ja vaatas teraselt tema peale, kui tahaks ta rääkida.

Kesköö ehk ei võinud enam kaugel olla, seal libises madu kivi alla oma pesasse ja ei tulnud Pärtli pilli peale enam nähtavale. Kui ta pilli suust võttes tasku pistis ja koju tahtis hakata minema, kohisesid pärnapuu lehed tuuleõhus nii imelikult, et kohin kui inimeste hääled Pärtlile kõrva kostis ja mitu korda arvas ta neid sõnu kuulvat:

«Õnnemunal koori õrna,
Viletsusel süda visa:
Tõtta õnne tabamaie!»

Seal tundis ta valusat igatsemist, et süda kippus lõhkema; siiski ei teadnud ta ise, mille järele ta igatses: rasked pisarad langesid tal silmist palgeile ja ta ohkas:

«Mis aitab õnnetule õnnemuna, kellele siia maailma õnne ei ole loodud! Ma tunnen lapsepõlvest saadik, et mina inimeste seltsi ei kõlba; nemad ei mõista mind ega mina neid: mis neile rõõmu teeb, see sünnitab mulle südamevalu, ja mis mind õnnelikuks võiks teha, seda ei tea ma isegi, veel vähem teised. Rikkus ja vaesus olid mul vaderiks, sellepärast ei võinud minust iial õiget looma kasvada.»

Seal tõusis äkitselt valgus tema ümber, kui oleks pärnapuu ja kivi heledamates päikeseterades seisnud, nõnda et tal tükil ajal võimalik ei olnud silmi lahti teha, vaid et ta vast aegamööda altkulmu natuke luurata usaldas, kuni silm valgusega harjus. Üks kaunis naisterahva kuju lumivalges riides seisis tema kõrval kivi peal, kui oleks ingel taevast maha tulnud. Aga neitsikese suust tuleb hääleke, magusam kui ööbiku laul tema kõrva, mis nõnda kostab:

«Armas noormees, ära karda, vaid võta ühe õnnetu tütarlapse palumist kuulda! Mina vaene elan viletsuse vangis, ja kui sina minu peale armu ei heida, siis ei ole mulle eluilmas enam pääsmise lootust. Oh, armas noormees, halasta minu peale ja ära tõuka mind mitte ära.

Mina olen vägeva kuninga tütar hommikumaalt, raha ja varanduse poolest otsata rikas, aga see ei või mulle midagi aidata, sest et nõiduse vägi mind mao kujul siia kivi alla sundis elama, kus ma juba mitusada aastat vangis olen olnud, ilma et ma ise vanemaks läheksin. Ehk ma küll kellelegi inimeseloomale iial viga ei ole teinud, siiski põgenevad kõik minu kuju eest, kui nad kogemata mind juhtuvad nägema. Sina olid ainuke elav hing, kes tänini minu liginemist sallis; jah, ma tohtisin sinu jalgade ümber mängida ja sinu käsi on mind mitu korda lahkesti silitanud. Sellepärast ärkas mul lootus südamesse, et sinust mulle päästja võiks sündida. Sinu süda on puhas kui lapse süda, kus sees midagi valet ega pettust ei ela. Peale selle on kõik sinu käes, mis minu päästmine tarvitab: üks suurtsugu inimene ja sant olid sul üheskoos vaderiks ja õnnemunake kingiti sulle vaderiandeks. Jaaniöösel üksi iga kahekümne viie aasta pärast on mul võimalik tund aega inimese kombel maa peal liikuda, ja kui seal üks puhta südamega noormees, kellel nimetatud haruldased anded käes on, tuleks ja minu palumist kuulda võtaks, siis võiksin ma pikast vangipõlvest pääseda. Päästa, oh päästa mind igavast vangistuseküitkest, ma palun sind kõigi inglite nimel.»

Nõnda rääkides langes ta Pärtli ette põlvili maha, võttis tema jalgade ümbert kinni ja nuttis härdasti.

Pärtli süda sulas seda nähes ja kuuldes, ta palus neitsit üles tõusta ja kuulutada, mil viisil päästmine peaks võimalik olema.

«Ma tahaksin silmapilk tulest ja veest läbi minna,» ütles Pärtel, «kui seeläbi sinu päästmine võimalik oleks; ja kui mul kümme elu kaotada oleks, kõik need annaksin ma üheskoos sinu päästmise eest! Üks tundmata igatsus ei anna mulle kuskil mahti, aga mis ma igatsen? seda ei tea ma mitte.»

Neitsi ütles: «Tule homme õhtul päikese veeremise ajal jälle siia ja kui mina mao kombel sinu ette astun, oma keha kui vöö sinu keha ümber keerutan ja sulle

kolm korda suud annan, siis ära ehmata mitte ja ära hakka kohkudes värisema, muidu pean ma jälle, kes teab ehk mõnisada aastat siin nõiduse vande all ohkama.»

Seda üteldes oli neitsi noormehe silmast kadunud ja jälle kohises pärnapuu lehtedest:

«Õnnemunal koori õrna,
Viletsusel süda visa:
Tõtta õnne tabamaie!»

Pärtel oli koju tulles koidu eel magama heitnud, aga imelikud kirjud unenäod, pool-lahked, pool-koledad, ei andnud temale puhkamise mahti. Kisaga kargas ta asemelt üles, sest et unenägu temale valetanud, nagu oleks valge madu ennast tema rindade ümber keerutanud ja hingamist kinni matnud. Ehk ta küll unenäo hirmutusest suuremat lugu ei pidanud, vaid omas meeles kindlaks jäi ja kuningatütart nõidusepaelust tahtis päästa, kas või peaks ta ise sealjuures otsa leidma, siiski läks tal süda tund-tunnilt raskemaks, mida madalamale päike õhtu poole veeres. Nimetatud ajal seisis ta kivi ääres pärna all ja tõstis ohates silmad taeva poole, enesele julgust ja rammu paludes, et ta nõtruse pärast värisema ei hakkaks, kui madu ennast tema keha ümber keerutab ja suud tuleb andma. Õnnemunake tuli äkitselt temale meelde; ta võttis karbikese taskust, päästis nartsust ja võttis munakese oma näppude vahele, mis käosulase munast suurem ei olnud.

Aga selsamal silmapilgul oli lumivalge madu kivi alt välja pugenud, ennast tema keha ümber keerutanud ja sirutas praegu oma pead üles, et suud anda, seal — mees ei teadnud isegi, kuidas see sündis — oli ta õnnemunakese maole suhu pistnud. Ta seisis, et küll süda külm, värisemata, seni kui madu temale kolm korda suud oli andnud. Nüüd sündis vägev kärgatus ja tulevalgus, kui oleks piksenool kivi sisse löönud ja raske müristamine pani maapinna vabisema, nii et Pärtel surnu sarnaselt maha langes ja sellest enam midagi pikemalt ei teadnud,

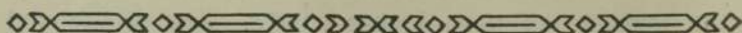
mida temaga või tema ümber sündis. Aga sel koledal silmapilgul olid nõidusekütked katki kistud ja kuninglik neitsi pikast igavast vangipõlvest pääsnud.

Kui Pärtel hiljem raskest minestusest ärkas, leidis ta ennast pehmete siidpatjade peal uhkesti ehitud sinises taevakarva klaaskambris. Kaunis tütarlaps oli tema sängi ees põlvili maas, silitas tema palgeid ja hüüdis, kui Pärtli silmad lahti pääsid:

«Tänu taevataadile, kes minu palveid on kuulnud! Ja tuhat, tuhat tänu ka sulle, kallis noormees, kes sa mind igavast nõidusevangist oled päästnud! Võta nüüd endale palgaks minu riik, see uhke kuninglik koda kõigi tema varandustega, ja kui tahad, veel pealekauba mind endale abikaasaks. Sa pead õnnelikult edaspidi siin elama, nõnda kui õnnemunakese peremehe kohus on. Tänini olid sa *ristiisa* põlves, aga nüüd pead sa parema põlve saama, kui sinu *ristiemal* oli.»

Pärtli õnne ja rõõmu ei jõuaks ükski üles rääkida; kõik tema endised teadmata südame-igatsused, mis temale kuskil rahu ei andnud, vaid teda pärna alla kivile kihutasid minema, olid nüüd otsa lõppenud. Tema elas, otsekui maailmast ära lahkunud, õnne rüpes oma armsa abikaasaga elu otsani.

Aga külas ja taluperes, kus ta enne teeninud ja rahvas teda tema vaguruse pärast armastas, tegi tema kadumine rasket südamevalu; sellepärast läksid kõik üheskoos tema jälgi otsima, ja oli neil esimene tee pärnapuu alla, kus, nagu igaüks teadis, Pärtel kõige sagedamasti käis ja kuhu teda ka eile õhtu nähtud minevat. Suur oli inimeste imestus, kui nad sealt ei teda, ega pärnapuud, ega kivi enam ees ei leidnud; ka väike allikas koha ligidal oli ära kuivanud, ja kellegi silm ei ole nimetatud asju hiljemini enam näinud.

KUIDAS SEITSE RÄTSEPAT TÜRGI SÕTTA LÄHEVAD

Kord vanal ajal elanud seitse rätsepat, kes nõelateenistusest ära tüdinenud ja kõrgemasse ametisse tahtsid minna.

Rahva juttudest olid nad mõndagi kangetest meestest kuulnud, hilja-aegu ka teada saanud, kuidas Türgimaal suur sõda tõusnud ja kuhu vahvaid mehi abiks otsitakse. Seda kuuldes paisusid meie mehikestel harjad punetades peas, nemadki tahtsid sõtta minna endale kannuseid teenima; sellepärast rääkisid nad isekeskis:

«Eks meiegi ole omalt kohalt mehed küllalt! Tänini torkasime rahulikult haavasid riide sisse, läki siis nüüd suuremate odadega vaenlase keresid haavama!»

Nad lasid endale pika, tugevast tammepuust odavarre teha, siis sepal oma seitsmed käärid kokku keeta, odale teraks taguda ja varre otsa kinni lüüa. Enne teeleminekut heideti liisku, kes neist teistele ülemaks pidi saama ja kui ninamees ees käima.

Kui liisk otsust oli andnud, astusid nad ritta ja võtsid üheskoos raske oda endi õlgadele, sest et koorem muidu ühele mehele väga raskeks oleks läinud. Esimene, liisul valitud peamees, kes oda teraotsa kandis, nimetati N i n a m e h e k s, sest et tema nina teistele teed pidi juhatama. Viiele järgmisele anti nimedeks: Ü h e r a m m u l a n e, K a h e r a m m u l a n e K o l m e r a m m u l a n e, N e l j a r a m m u l a n e ja V i i e-

r a m m u l a n e, mis küll seda ei tähendanud, et kellelgi neist kolme või nelja mehe ramm oleks olnud, vaid aga näitas, kuidas nemad järgemööda pidid teel käima, et midagi eksitust ei võiks tulla.

Seitsmes nimetati S a b a m e h e k s, sest et tagumine odavarre ots tema õlal seisis, aga Rammulased pidid kordamisi leivakotti kandma, üks söömavahe üks, teine söömavahe teine ja nõnda kuni viiendani. Peale selle oli igal mehel pressraud karmanis, et kange tuul neid lagedalt teelt ära puhuda ei võiks. Muidugi teada olid mehed kõik niisama targad kui julge südamega; kuidas oleksid nad ka muidu nii suurt asja usaldanud ette võtta, mis neil igal sammul elu võis lõpetada?

Sedaviisi sõja vastu valmistatud, läksid kõik seitse vahvat meest ühel ladusal suvehommikul teele, pidasid keskhommikut ja lõunat, puhkasid vahete-vahel põõsaste varjul teeväsimust, tõttasid siis jälle edasi, ja tahtsid, kui keegi vastu juhtuks tulema, küsida: kust tee kõige õigemalt Türgimaale läheb?

Üle lageda minnes nägi N i n a m e e s ja nägid teised tagajärele ühte talupere tee ligidal; sedamaid peeti nõu kaks meest salaja vaatama läkitada, kas ehk võimalik oleks siit teemoonale lisandust saada. K o l m e r a m m u l a n e ja V i i e r a m m u l a n e läksid vaatama. Tagasi tulles rääkisid nad teistele, kuidas nende silmad perest muud ei leidnud kui kolm naisterahvast ja mõned lapsed õue pealt, meestest ei hingekest kuskil.

N i n a m e e s ütles: «Sõjameestel peab julgust olema, läki sellepärast otsekohe vaenlase vastu, olgu ta nii tugev kui tahes!»

Mehed tõstsid rõõmukisa ja tormasid üheskoos talupere poole. Kui naised seitset meest ja pikka oda nägid, kohkusid nad küll silmapilgul natuke, aga üks eideke, kellel terased silmad olid, tundis sedamaid, mis mehikesed tulijad võisid olla, sellepärast ütles ta teistele: «Need vaenlased tõrjume luuavarrega õueväravast välja!» — võttis luuavarre kätte, teine naine sõnnikuhargi, kol-

mas leivalabida, ja seisid nõnda ukse ees, vaenlast oodates.

«Pidage kinni, vennikesed!» hüüdis N i n a m e e s — «tarkus peab mõnikord üleliiga julgust talitsema, muidu võib õnnetus sündida; meil on ü k s sõjariist, neil k o l m, ja palju koeri teevad karule viimaks otsa. Lähme parem tagasi!»

Teised tundsid, et peamehe nõu kiiduväärt oli, sellepärast pühkisid nad nii kiiresti minema, kui oleks neil tuli taskutes olnud. Kui S a b a m e e s tüki aja pärast usaldas üle õla tagasi vaadata, nägi ta, et vaenlased neil enam kannul ei olnud; seal kinnitati kiirust ja mindi pikkamisi edasi.

Õhtul päikese loojaminemise ajal lendas üks sitasitikas sõjameeste üle; nad kuulsid sitika tiibade surinat, mis vaiksel õhtul nii koledasti kostis, et mehed värisesid. N i n a m e e s hüüdis: «Vennikesed, vaenlane on meie peale tulemas, ma kuulen juba tema müdinat!» Üteldes libistas ta oda otsa oma õla pealt ja pistis punuma, et kannad välkusid. Teised mõtlesid: ega meilgi visamat elu sees ei ole kui temal; viskasid oda õlalt ja põgenesid niisama kui nende peamees pakku, üks sinna, teine tänna, kuidas kogemata juhtus.

N i n a m e e s oli tühja heinaküüni näinud ja jooksis sinna varjupaika otsima; üle ukse hüpates ei pannud ta tähele, et põrandal reha maas oli, mis, kui tema jalg kogemata pulkade külge puutus, üles kargas ja varrega temale vastu silmi lõi. «Andke armu, ehk viige mind vangi!» palus N i n a m e e s — «Aga jätke mind elama!», sest et tema rehavarre põrkamist vastu silmi vaenlase löögiks arvas.

Alles tüki aja pärast, kus kõik tema ümber vaikseks jäi, arvas ta vaenlased taganenud ja usaldas küünist välja minna. Vaheajal oli ööpimedus kõik kohad katnud, — kust pidi ta nüüd seltsimehed üles leidma? Hüüda neid ei olnud tal julgust, sest et ka vaenlased tema häält oleksid võinud kuulda. Niisamasugune kartus sõlmis

teiste meeste suud kinni, nii et ükski märki ei tohtinud anda.

K o l m e r a m m u l a n e, kes kogemata kibuvitsapõõsasse juhtunud, ei jõudnud okaste torkamist kauemini kannatada, vaid hakkas kibedasti nutma ja vaenlaselt armu paluma, kelle odade terasid ta end arvas piinavat. «Andke armu, vennikesed! juba ühest odast oleks küllalt, miks te mind nii mitmega torkate!» Kui vaenlased siiski ei kuulnud, pistis ta jooksu, kuni ta S a b a m e h e üle komistades maha kukkus; aga mõlemad ei usaldanud pikemalt endid liigutada, vaid mõtlesid: kui me vaikselt seisame, siis arvavad vaenlased meid surnud olevat. Nõnda lamasid nad hommikuni, kus nad vast koiduvalgel aru said, et teineteise sõbrad olid.

Et kuskil ümberkaudu vaenlase jälge enam näha ei olnud, hakkasid nad teisi hüüdma, kuni kõik üksteise järel sinna tulid. Keegi teistest ei olnud nii palju viga saanud kui K o l m e r a m m u l a n e, kelle keha mitmest kohast kriimustatud oli. N i n a m e e s ütles: «Kuhu kohta mind haavatud, seda ei tea ma küll ütelda, aga verejooksmisest tunnen, et viga olen saanud, sest püksid on mul verd täis.» Kui järele vaatama mindi, leiti veri tõmmukarva kollane, sellepärast ütles N e l j a r a m m u l a n e: «Hais on vängem kui verel.» Ninamees läks pükse puhastama ja tänas õnne, kui tähele pani, et tal kuskil haava keha küljes ei olnud. Sellepeale pidasid mehed üheskoos nõu ja otsustasid neid esimesi sõjamässamisi taluperes ja siin rahvale rääkimata jätta.

Kui oda oli üles leitud, istusid kõik üheskoos maha kehakinnitust võtma, enne kui nad kaugemale pidid minema. Seal tuli N i n a m e h e l e meelde sõjamehi üle lugeda, kas kahekordne mässamine neid ei olnud kaotanud? Üks mees leiti puuduvat; teised lugesid igaüks oma korra, aga ükski ei saanud enam kui kuus, seitsmes oli kadunud. Nad lugesid: mina olen mina ja siis üks, kaks, kolm kuni kuueni. Kes neist nimelt ära kadunud, seda ei võinud keegi ütelda.

Viimaks tuli ühele mehele kui tuulest tuisatud tark nõu pähe. Tema nägi ühe väikese hunniku maas ja ütles teistele: kui igaüks oma nina sinna sisse pistaks, siis võiks näha, mitu auku järele jääb. Nad tegidki nõnda, ja kui hiljem nina jälgi üle loeti, leiti neid — oh seda rõõmu! täielikult seitse. Aga ükski ei võinud ära mõista, kust neile lugemisel eksitus tulnud, et enam ei saanud kui kuus.

Kaugemale minnes tulid nad paksu metsa serva, kust kitsas teerada sisse läks. Siin peeti jälle nõu, mis parem võiks olla, kas rada mööda otsekohe metsast läbi või kaugemalt metsa ümber minna. Aga et keegi ei võinud ette teada, kas metsa ümber lagedal tee jälgi ees on, võeti viimaks üheskoos nõuks metsast läbi minna. Paks mets mõlemal pool teed tegi neile mineku väga vaevaliseks, sest et nad ühtepuhku kätega oksi kõrvale pidid painutama; sellepärast ei olnud ka võimalik palju pikemale ette vaadata, kui nina ulatas.

Takistustest ja pimedast hoolimata sammusid nad julge südamega ja vahva meelega edasi, nii et enne tähelegi ei pannud, kuidas üks hunt kesk tee peal magas, kuni Ninamees juba sammuga jalga üles tõstes tema peale tahtis astuda. Kui ta nüüd kogemata koledat metsalist oma jalgade ees nägi, hüüdis ta kohkudes: «Üks merekaru! üks merekaru!» ja kargas äkitselt tagasi, nõnda et Üherammulane ja Kaherammulane teiste tagumiste peale tungiti ja mehed üheskoos maha langesid.

Sabamees üksi jäi õnneks püsti, misläbi odatera otse hundi peale langes. Mehed oleksid küll kõik hea meelega pakku põgenenud, kui ehmatuses kohmetanud jalad neid oleksid kandnud või paks mets läbipääsemiseks mahti andnud. Et põgenemine siin kogunisti võimatu oli, pidid mehed häda pärast seisma jääma ja rahulisti ootama, kuni merekaru neid üksteise järel nahka saab neelama.

Ninamees, kes kõige ligemal oli, pani imeks, et

metsaline ennast paigast ei liigutanud, sellepärast arvas tema terane mõistus sedamaid, et nende terav oda merekaru magades oli surmanud. Ligemale astudes ja metsalist läbi katsudes leidis ta teda hingeta, mis küll nende haavamisest ei tulnud, vaid juba mõne päeva eest oli sündinud. N i n a m e h e rõõm läks põhjatu suureks kogemata õnne üle, aga kui ta üle õla tagasi vaatas ja oma seltsimehed kõik kummuli maas leidis, tõusis tal uus ehmatus, sest et ta arvas oma tagasipõrkamisega neid odavarrega koos läbi pistnud olevat, nii et mehed nüüd kui silgud küpsetamisevardas oda küljes rippusid.

Ta hakkas nii kibedasti oma südamevalu kaebama, et kõik mets ümberkaudu tema kisast kõlas. Teised arvasid esiotsa teda merekaru küüsis kisendavat ja ei usaldanud seepärast endid paigalt liigutada. Aga kui kisa pikemalt vältas, said nad aru, et nii valju häält metsalise kõhust neile kõrvu ei võinud kosta, julgemad tõstsid natuke päid ja luurasid salamahti kulmude alt, mis vea pärast nende peamees nõnda kisendab. Niipea kui nad märku said, et tapetud merekaru enam kõrvu ega sabaotsa ei liigutanud ja N i n a m e e s veata tema juures seisis, kargasid nad kui tuul maast ja tõttasid imelugu vaatama. Neil ei olnud kellelgi pisemat viga küljes, vaid nende mahalangemine sündinud üksnes sellepärast, et koleda metsalise silm neid ei peaks nägema.

Kui nad nüüd üheskoos merekaru — kelleks nad kriimsilma pidasid! — läbi hakkasid katsuma, kust ja kui sügavalt nende sõjaoda tema sisse oli tunginud, pidid nad väga imeks panema, et metsalise küljest pisematki haavamise märki nähtavale ei tulnud.

K o l m e r a m m u l a n e ütles: «Merekarul ei ole muud kui kaks loodud mulku, üks ees, teine taga, nüüd vaadake järele: kummast meie oda sisse on läinud?»

V i i e r a m m u l a n e oli ligemale astunud ja kui ta oma ninaga hundi külge puutus, hüüdis ta: «Ohoo! vennikesed, teie arvamised lähevad rägastikku. Merekaru

tossuke on juba ammugi seest välja läinud, sest tema lehkab!»

«Jah,» ütles Kolmerammulane: «Mul tõusis juba tükk aega mädanud hais ninasse nagu hapuks läinud silkude tündrist!»

Mehed pidasid üheskoos tarka nõu, surnud merekaru kasukas seljast nülgida ja odavarre otsa riputada, et rahvas sest näha saaksid, mis vahvat tööd nemad olid teinud. Keharaipe jätsid nad metsa maha, üteldes: «Söögu teda nüüd veised ja hobused, nõnda kui tema neid enne on söönud.»

Aga et õhtu juba ligemale jõudis ja neil alles teadmata, kui kaugele mets võis ulatada, sellepärast pidid nad samme kiirustama, et edasi saada. Versta kaugusel lõppes mets ja tuli vastu lage, kus peal muud ei kasvanud kui mõned kadakapõõsad. «Siia tahame ööseks jääda,» ütles Ninamees — «sest et me täna mehe viisil küllalt tööd oleme teinud ja vaeva näinud.» Seni kui teised magasid, pidi ikka neist üks mees vahikorda pidama, et midagi ootamata õnnetust neile kaela peale ei langeks.

Südaöö ajal, kui Kolmerammulane parajasti seatud vahikorda pidas, juhtus üks kole kumin tema kõrvu, mispärast ta oma seltsimehed unest äratas. Mehed seadsid üheskoos kõrvad kuulule, ja aeg-ajalt kõlas: mütt! mütt! mütt! nõnda kui viskaks keegi raske kivi kõrgelt maha. Mõned arvasid müdina nii kange olevat, et maapind nende all liikus. Mis see võis olla?

Ninamees küsis, kas keegi usaldaks müdina jälil kaugemale minna asjalugu vaatama; aga kellelgi ei näinud lusti olevat niisugust tükki ette võtta. Viimaks ütles Kolmerammulane, kes mõnikord oma terase mõistusega sasised asjad väga osavalt oskas seletada:

«Ma arvan teadvat, mis see müdin tähendab; tapetud merekaru vaim rändab vist kodukäija kombel ümber.»

Aga kui müdin aegamööda ikka nende ligemale jõudis, ütles Sabamees: «Mul tuleb üks tükk meelde, kuidas meie kodukäija üle kõige hõlpsamini võimust saame. Kodukäijad peavad metsalisi kartma; ma mässin tapetud merekaru naha kasuka viisi enda ümber ja lähen neljatöllakil müdina poole edasi, siis kihutan ta vististi põgenema.» Nõu oli meeste meele pärast, sellepärast mähiti Sabamees hundi kasuka sisse; aga et temal hädakorral varju oleks, sellepärast võtsid teised oda õlale ja läksid sada sammu temast eemal taga järele.

Sabamees ei olnud veel kuigi kaugele saanud, seal nägi ta lagedal ühe koleda viie-jalgse elaja; sel olid kaks pikka sarve ja tulised silmad peas, mis kui küünlad kaugele hiilgasid. Imelik oli tema käik, kaks esimest jalga tõstis ta ühekorraga, nõnda kui oleksid jalad kokku kasvanud, keskmised jalad astusid teineteise järel, aga viiendat jalga näis ta seks tarvitavat, et seda kui tiiba kord pahemalt, kord paremalt poolt üles tõstis, misläbi ta vist raske keha liikumist kergitas. Pea seisis temal maa küljes ja ehk oli ka selle tarbeks loodud, et see eest poolt kehale tuge annaks.

Kui mees kõike seda oli näinud, pidas ta kõige targemaks nii tasa kui iial võimalik tagasi minna, enne kui kole elajas teda võis silmata. Niipea kui teised tema juttu olid kuulnud, võeti sedamaid nõuks siit kaugemale minna, et kole metsaline neid üles ei võiks leida.

Kui hirm Sabamehe silma ei oleks petnud, siis oleks ta vististi midagi näinud, mis temale ega teistele kartust ei oleks teinud: ühe kammitsas hobuse, kes sel õhtul karjamaal maast rohtu sõi. Tema kõrvad olid sarved, saba viies jalg ja tulised silmad oli vaataja kartus temale sünnitanud.

Teisel päeval läks teekäik neil õnnelikumalt edasi ega tulnud midagi muud takistust, kui väike järv, mille kaldale nad õhtu eel said. Kõrgelt kaldalt alla vaadates, lainetas sinine järv nende silmade ees, kui tuulehoog veepinna üle puhus. Türgi sõjamehed istusid kaldale muru

peale maha ja hakkasid nõu pidama, kuidas nad üle võiksid saada, sest et kuskilt ligimailt paati ega lotja nende silma ei ulatanud. Oleksid nad teadnud, kuidas neil iste künka otsas oli, nõnda kui arvatud järve vesi — üks linaväli, mis parajasti siniste õilmetega täidetud oli, siis oleks nõupidamine neil palju kergem olnud ja vähem peavaevamist kulutanud kui praegu. Ninamees ütles:

«Siin ei või midagi parata, üle järve peame ometi saama, kuidas me muidu Türgimaale võiksime minna. Oleks kellelgi meist Kalevipoja kangus, siis võiks ta meid hõlpsalt üle järve teisele kaldale kanda; ehk kui keegi tugev ujuja on, see viigu teised üksteise järel üle vee kuivale.»

Kolmerammulane ütles: «On sul kangust, siis ole Kalevipoeg ja kanna meid järvest läbi, ehk oled sa osav ujuja, siis uju ja võta meid koormaks kaasa.»

Aga Vierammulane, kes parajasti tema selja taga seisis, tõukas teda kaldalt — ehk tõesti üteldes: künkalt alla. Kolmerammulasel oli esiotsa kartus küll suur, aga kui ta märkas, et kuiv muru tema nina all seisis, tundis ta silmapilk julgust omas südames ja hüüdis üles: «Kes vahva mees tahab olla, see tulgu minu järel!» Seal lükkas Ninamees veel kaks meest üle kalda, ja teised läksid ise lükkamata hüpates kaldalt alla.

Ehk küll kehad meestel natuke põrunud olid, siiski ei leidnud keegi enese küljes suuremat viga, vaid rõõmustas, et julgustükk õnnelikult korda läinud ja kardetud vesi keha märjaks ei teinud. Aga oda olid mehed kaldale unustanud ja pidid nüüd tagasi minema sõjariista tooma, sest et sõjamees odata niisama vähe läbi saab, kui põllumees sahata. Et õhtu juba käes ja siin varjuline paik leiti, tahtsid mehed siia ööseks jääda, ja kui nõu selle pärast peetud oli, tehti laager valmis.

Kui sõjamehed parajasti magama tahtsid minna, tungis vaenlane nende peale; see oli üks külamees, kes, tugev vemmal õlal, sõimates sinna tuli.

«Tee-äärsed risud!» hüüdis tulija, «kas teil mujal maad ei ole maha istuda, kui minu linapõllu peale? Oodake, võrukaelad! ma tahan teie seljad sinisemaks virutada kui linade õilmed!»

Aga Türgi sõjamehed mõtlesid: parem karta kui kahetseda, ja pistsid jooksu; vaevalt oli neil veel nii palju aega, et oda kaasa võtta. Nad ehk oleksid võinud vastu hakata, aga vaenlane, sõge, tormas nii äkitselt ja vihaselt nende peale, et neil vastusõdimine meeldegi ei tulnud. Pärast, kui nad juba rohkesti paar versta põgenedes edasi läinud, tuli vastuhakkamine neile meelde, aga kust pidid nad nüüd vaenlast enam kätte saama? Mine tuult kinni püüdma!

«Meie oleksime ta pihuks-põrmuks võinud tampida,» ütles Ninamees — «kui ta nõnda kogemata meie kaela ei oleks langenud.» Kolmerammulane ütles: «Ja mis vemmal tal käes oli! Ma tänan õnne, et ta minu selga mõõtma ei saanud, ta oleks kõik kondid puruks löönud. Aga mis te arvate, seltsimehed, kui meie homme hommikul sammud kodu poole pööraksime? Kes pärgel seda teab, kui kaugel Türgimaa veel võib olla ja mis viletsust meile tulla, enne kui sinna saame?» Teised leidsid sedamaid, et Kolmerammulase nõu hea oli.

«Aga,» — ütles Ninamees: «tuldud teed ei lähe ma mitte tagasi, seal jookseksime kui hiired kassi suhu ja viiksime oma nahad turule, sest et vemblamees meid virutamata ei jätaks.» Kõik pidid tunnistama, et Ninamehel õigus oli, ja kui nad ligi poole ööni asja edasi-tagasi igapidi läbi rääkinud, võeti viimaks üheskoos nõuks teist teed tagasi minna.

Seal said nad paari päeva pärast järve kaldale, kus tõesti märg vesi sees oli, ja mitte üksnes sinine pealt ei paistnud. «See on Peipsi järv,» hüüdis Neljarammulane, kes koha kohe ära tundis, «aga siin peame väga ettevaatlikud olema, sest et siin üks väga kole metsaline peab elama; kas see on elajas, lind või

kala, seda ei tea ma tõesti nimetada, siiski olen ma vanema rahva suust nii palju kuulnud, et Kalevipoeg ise tema üle võimust ei ole saanud.»

Ninamees seisis natuke aega mõttes ja ütles siis: «On's lugu tõesti nõnda, kuidas sa räägid, siis peame meie tema vastu sõtta minema ja temale otsa tegema! See töö toob meile suuremat au ja kiitust kui Türgi sõda.»

Kui nad nüüd metsa silmasid, kus sees kole elajas pidi asupaika pidama, siis vajus neil kõigil süda küll püksi, mis mõnel muul vahval mehel mõnikord ehk ka võib juhtuda, aga ometigi ei tahtnud nad oma vahvustööd tegemata jätta.

«Kes seda võib teada, kas meie eluga pääseme,» ütles Ninamees — «surm ei pea inimese vanusest lugu, vaid murrab maha, keda ta kätte saab. Aga meie ei taha tühja kõhuga siit ilmast lahkuda, sellepärast, vennikesed, istugem maha ja võtkem enne surma veel kord leiba, ehk (siin langesid pisarad tal silmist) on see meie viimne söömaaeg.»

Nüüd läks meestel süda haledaks, kui nad oma peamehe kurvastust nägid ja meelde tuletasid, et pärast täna söödud kakku neile teist enam ei hakata küpsetama. Surmast juttu vestes ei jätnud sellepärast ükski oma kõhtu täitmata, sest et nad arvasid: täie kõhuga sureb inimene hõlpsamalt kui tühja kõhuga.

Pärast sööma hakkasid mehed endid vaenu vastu valmistama, kusjuures mõnda vaheldamist sündis. Ninamees, kes siiasaadik ikka esimene oli olnud, arvas nüüd sellest auametist enda kohta küllalt olevat ja soovis, et üks teine mees tema asemele astuks. Aga teised tõrkusid vastu, üteldes, et see seaduse vastu oleks, kui nemad ülema ette tahaksid tungida; julgust olla neil küllalt, aga mitte keha, mis nende julgusega ühte jookseks. Kolmerammulane arvas, et kas see parem ei oleks, kui üks teiste kõikide eest sureks, ja peamees seda enese peale võtaks; aga Ninamees kisendas, et kõik mets

kõlas: «Nõnda ei ole mina kaupa teinud! Kes head nõu oskas anda, selle kohus on minu arvates ka nõu järele teha!»

Said nad veel tüki aega tapelnud ja edasi-tagasi vaielnud, siis tehti viimaks rahu, et kõik üheskoos odaga vaenlase kallale pidid minema; nad võtsid oda õlale ja läksid endisel viisil edasi metsa poole, kus kuri metsaline asus.

Enne aga kui nad metsa said, pidid nad üle lageda minema ja seal oli üks aavikuemand ehk järsku välja üteldes — jänes, kes parajasti end istukile üles toetanud ja oma pikad kõrvad püsti sirutanud. See kole kuju ehmatas rätsepaid nõnda, et nad sedamaid oma sammud peatasid ja nõu hakkasid pidama, kas nad edasi minnes järsku koleda metsalise peale pidid tormama ja oma pika terava odaga teda läbi torkama, või kas ehk mõnusam ei näiks pakku põgeneda, enne kui metsaline neile peale tuleks ja nad üksteise järel oma kõhtu nopiks.

Et nüüd S a b a m e e s kõige tagumine oli, ja temal kuus tuge ees seisid, sellepärast kasvas tema julgus otsata suureks, nõnda et ta N i n a m e h e l e hüüdis: «Torka ta maha, küll meie aitame tagant!»

Aga N i n a m e e s kostis: «Sul on hea teiste varjus loriseda; oleksid sa minu asemel, siis lööksid sul püksid vististi kaksteistkümmend.» Sedaviisi vaidlesid mehed tükk aega; üks andis teisele süüks, et otsekohe vaenlase kallale ei mindud, aga igal mehel seisid juuksed kui seaharjased hirmu pärast püsti.

Viimaks hüüdis N i n a m e e s: «Lähme siis, mehed, otsekohe tema peale!» pigistas silmad kinni, ja tormas edasi; sealjuures karjus ta kõigest väest: «Hurjoh! hurjoh!», mispeale jänes metsa poole punuma pistis. Kui N i n a m e e s kulmu alt luurates tema põgenemist nägi, hüüdis ta rõõmsalt:

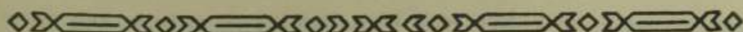
«Juba läheb, juba läheb! Mine püüa tuult enam kinni! Vaadake, vaadake, mehed! jookseb kui jänes! kas ta ei peaks jänes olema?»

Kolmerammulane ütles: «Ei tea, vennike, kus sinu silmad on jäänud? Metsaline on varsa suurune!» Neljarammulane püüdis asja õiendada ja arvas metsalise hobuse kõrguseks. Viierammulane ütles: minu silmast näitab nuumhärg metsalisega võrreldes pisem kui koerakutsikas. Aga Sabamees arvas elaja kõrguse heinakuhjaga ühte minevat. Sedaviisi ei olnud meestel tükil ajal võimalik metsalise suuruse pärast arvamisi ühendada; aga seda pidid nad viimaks kõik tõeks tunnistama, et kole loom äkitselt vaadates jänesevärki kehaga näis loodud olevat, kuid ometigi põdrast hea tüki suurem.

Kui Türgi sõjamehed räägitud kimbatusest õnneks kõik elu ja tervete liikmetega olid pääsnud, võeti natuke kehakarastust; siis hakati üheskoos nõu pidama, mis neil nüüd kõige esiteks tuleks ette võtta. Et nad siiasaadik oma teekäigul enam kui küllalt vahvate meeste töid olid teinud, mis tuleva põlve rahvale mälestuseks jääb: seda tundis igamees. Ka rõõmustas igaüks selle üle, et ta omalt kohalt mees olnud, keda ükski hädaoht teelt ei võinud eksitada.

Pikal nõupidamisel võeti otsuseks: «Kes niipalju päevapalavust ja raskust kannatanud kui meie seitsmekesi, sellel on täielik õigus koju minna ja edaspidi selle au- ja ilupuu varjus, mis nende vaprus üheskoos istutanud, oma vanusepäevi edasi ajada. Aga oda ja merekaru nahk pidid igaveseks mälestuseks kuhugi sündsamasse kohta üles seatud saama, tulevale põlvele nähtavaks, et kõik rätsepad teatust saaksid, mis tööd nende isade isad maailmas on toimetanud.

Kas praegu veel kuulsast sõjaodast ja merekaru nahast riismeid järele jäänud, seda ei tea küll keegi tõesti tunnistada, aga mis kõigele maailmale tuttav asi, see on rätsepate julgus ja vahvus. Need esivanemaist päritud omadused on kõigile osaks saanud, ja jäävad neile maailma otsani.

NAISTE MÕRTSUKAS

Kord elas rikas suurtsugu mõisnik, kelle valitsuse all laialised vallad, mõisad ja otsata palju rahvast seisid.

Ta pidas asupaika üksikus kindlas mõisas, mis metsade ja rabade taga varjul kui karupesa, ümberringi müüridega ja kraavidega piiratud oli, nõnda et vaenlased hõlpsasti sinna sisse ei võinud tungida. Rahva arvates olla suur härra üksiku koha endale sellepärast elupaigaks valinud, et põhjatu varandus inimestele silma ei paistaks ja riisumishimu ei hakkaks sünnitama. Seal arvati suured kivikeldrid kulla ja hõbedaga täidetud olevat, miska peremees, kui ta tahaks, terve kuningriigi endale päriseks võiks osta.

Ehk temale nüüd küll raha ja rikkust üleliiga osaks oli antud, siiski ei nähtud tal naistega õnne olevat, sest et ta abikaasad kõik lühikese aja pärast üksteise järel ära surid ja mehe leseks jätsid, kes aga iial pika leinamisega aega ei viitnud, vaid igakord hobuse jalad uuele kosjateele juhatas. Nõnda räägitakse, et temal keskmise mehe eal juba üksteistkümmend naist hauasängis maganud, kui ta kaheteistkümnendat kosima oli läinud.

Nagu igaüks isegi teab, ei või rikkal mehel iial naiste puudust olla, sest kuldvõrguga võib tütarlapsi tosinate kaupa püüda. Ometi tuli meie rikkale kosilasele kaheteistkümnenda naise võtmisel väike kõverus teele,

mispärast tema kehva mehe viisil mitu ja mitu suitsu enne pidi läbi sõitma, kui kositavale noorikutanu pähe pandi. Tema paljude naiste kiire suremine oli noored preilid ümberkaudu kõik kohkuma pannud, sest et see iial loomulikul kombel ei võinud sündida, et noored prisked naised kui kolletanud puulehed nii ruttu mulla alla langesid. Siin arvati vististi mingi iseäralik saladus varjul seisvat, mis naiste suremist sigitab; siiski ei olnud kellelgi võimalik selle poolest selgemat otsust saada.

Kui nüüd rikas, uhke kosilane mitu aega tühja teed sõitnud, võttis ta viimaks nõuks veel ühte mõisa õnne katsuma minna, kus kehvik mõisnik oma kolme priske tütrega elas. Tütred olid kõik ilusad kui õunad, siiski läikis noorem õde jumeduse poolest teistest üle, nõnda et temast kuninga proua oleks võinud saada, kui keegi teda sinna saaks tarvitama.

Uhke kosilane oli sedamaid oma silma noorema preili peale pannud, ja ehk küll preilikese süda esiotsa tema vastu külm näitas, siiski tegid rikkad kingitused, nagu siidriided, kuldkeed ja muud iluehted nii palju sooja, et isa ja mõlemad õed tütarlast mehele pakitasid, kes siis pikemalt ka enam vastu ei seisnud. Isa lootis rikkast väimehest endale tuge, tütred jälle kälimehelt kasu, kes juba nüüd neile oli omal kulul uhked pulmaülikonnad lubanud valmistada lasta.

Õed armastasid üksteist väga, sellepärast ei tõusnud vanematel õdedel mingit kadedust südamesse, et noorem nende eel pidi mehele minema. Peigmees oli palunud, et äiataat pulmi ei valmistaks, sest tema ise tahtvat kõik pulmade kulu enese peale võtta; pruut pidi isa ja õdede seltsis sinna tulema.

Nii pikalt oli kosimine hästi korda läinud ja peigmees juba koju tagasi sõitnud oma maja pulmade vastu valmistama; ka päev pulmapidudeks oli määratud. Seal sündis ootamatult üks tükk, mis tegi meelehaigust vanahärrale ja südamevalu ja kurbust pruudile. Mõisas elas keegi vaenelaps, kelle kui kaheaastase poisikese pärast vane-

mate surma saksad kasvandikuks olid võtnud; hiljem pandi ta hanede karjaseks, aga juba rohkem kui aasta teed oli ta toapoisi ametis. Mõisarahvas kutsus teda siiski ikka veel Hanede-Tõnuks.

Ta oli pool aastat noorem kui noorem preili ja lapsepõlves preiliga mänginud, misläbi nende vahel sõprus siginenud, nõnda et preili ikka Tõnu vastu väga lahke oli olnud. Tõnul ei olnud kõiges maailmas kedagi elavat hinge, keda tema nii kõrge au sees oleks pidanud, kui oma kallist preilit. Mis tema preili silmist arvas nägevat, seda tegi ta sundimata, ja ta oleks tulest ja veest kohkumata läbi läinud, kui preili teda oleks käskinud.

Kui ta kuulis, et preili ühele leskmehele pidi abikaasaks minema, ehmatas ta nii raskesti, et meelt tahtis heita; mitmel päeval ei võtnud ta leivaraasukest oma suhu ega saanud öösel und oma silmile. Ta rändas ümber otsekui surmakuju ja kõik arvasid teda raskesti haige olevat. Peigmeest oli ta esimest korda oma silmaga näinud, kui peigmees õueväravast välja sõitis, aga see nägemine oli kui terav mõõk Tõnu südamest läbi käinud.

«Minu kallis preili läheb oma õnnetuse sisse!» olid tema mõtted. Nüüd valvas ta ühtepuhku, et silmapilku leiaks, kus preiliga mõned sõnad võiks rääkida.

Kui preili ühel päeval rohuaeda oli läinud, astus Tõnu alandlikult tema vastu: «Aulik kallis preili, kuulge minu palumist! Ärge minge mitte abikaasaks mõrtsukale, kes teid niisamuti saaks ära tapma kui neid ühtteistkümmend, kes enne teid temale olid läinud.»

Preili kohkus tema juttu kuuldes ja küsis siis, kust tema seda võis teada, et härra endised prouad mõrtsuka läbi surma on läinud. Tõnu vastas: «Minu süda ütles mulle seda, kui peigmeest esimest korda silma sain, ja minu süda ei ole mind veel petnud.»

Kui preili kuuldud lugu oma õdedele ja isale oli rääkinud, paisus vanahärra süda tulises vihas nõnda põlema, et ta ähvardas Tõnu poolsurnuks lasta peksta ja siis koertega oma õue pealt välja ajada. Kes teab, ehk

oleks ta oma ähvardamise ka tõeks teinud, kui preilid paludes vahele ei oleks astunud ja tema viha püüdnud lepitada. Preilid ütlesid: «Ega poiss kurja pärast ole rääkinud, vaid tema soovis head.»

Paari päeva pärast laskis vanahärra Tõnu enese ette kutsuda, haugutas teda tema rumala lorisemise pärast ja ütles viimaks: «Kui sa jälle niisugust tühja juttu preili kõrva ette tood, siis tahan ma sinu kui hullu koera püssiga maha lasta.» Tütardele troostiks rääkis vanahärra, et Tõnu haiguse läbi meelest nõdraks oli läinud.

Siiski olid nooremal preilil kahtlased mõtted südamesse tõusnud, mispärast ta hea meelega peigmehest oleks lahkunud, kui lahkumine iial võimalik oleks olnud. Aga isa ja õed seisid üheskoos selle vastu, üteldes: «Ära põlga kergemeelselt oma õnne! Sa saad rikka mehe prouaks, elad seal iga päev kui taevas ja võid ka meid aidata.»

Mida ligemale pulmapäev jõudis, seda raskemaks läks preili süda; ka temale ei maitsenud enam toit ega tahtnud öösel unekate silmile tulla.

Ühel päeval laskis ta Tõnu salamahti oma ette kutsuda, ja küsis poisi käest nõu, mis ta pidi tegema, sest et vanahärra iial taganemist ei luba.

Tõnu palus, et preili tema kaasa võtaks. «Niikaua kui mina teie ligi olen,» ütles ta — «ei tohi keegi kurjalt teie külge oma kätt tõsta.»

Seal palus preili isa käest luba, Tõnu kaasa võtta. «Minugi pärast,» ütles vanahärra — «kui sinu peigmehel midagi selle nõu vastu ei peaks olema.» Peigmees tõmbas küll mokad natuke viltu, kui pruudi soovimist oli kuulnud, aga et tal lusti ei olnud kosimist pooleli jätta, pidi ta pruudi tahtmist ometi täitma.

Pulmad peeti peiu kodus suure lusti ja iluga; rohkem kui nädala jäid kõik pulmalised sinna, ja igaüks neist pidi koju minnes tunnistama, et ta veel oma eluajal paremaid pidusid pole näinud. Äi ja kälid jäid veel mõneks nädalaks kauemini sinna, kus nad kui taevas elasid.

Väimees oli neile palju rikkaid kingitusi kaasa andnud, kui nad lahkusid ja noorrahvas üksi uhkesse mõisa elama jäi.

Paar nädalat hiljemini ütles härra oma noorele abikaasale: «Ma pean, kallis armuke, kolmeks nädalaks kodunt ära minema kaugemaid mõisaid ja valdasid üle vaatama, sellepärast saatsin ma sinu isale koju sõnumid, et sinu õdedest üks niikaua siia sulle seltsiks tuleks, kuni ma tagasi jõuan. Õde võib täna õhtul või homme lõunal siia jõuda. Seni kui ma kodunt ära olen, jääb kõik maja valitsus sinu hooleks; pea muret, et kõik nõnda edasi läheb, kuidas ma olen seadnud. Siin on minu võtmed, neid ära usalda kellegi kätte; aga sina ise võid igasse kohta minna, kuhu süda sul himustab. Siin karbikeses on iseäralisti üks kuldvõti; sinna kambri, kus kuldvõtme lukk on, ei pea sa mitte oma jalga tõstma ega ust lukust lahti tegema, nii et sa sisse võiksid luurata. Ma palun sind, armuke, hoia ennast niisuguse edevuse eest, mis sinu ja minu õnne saaks kaotama, kui sa minu keelust üle astuksid. Peaksid sa, kas meelega või kogemata, keelatud kambri minema, mis mulle teadmata ei jää, siis peaksin ma oma käega sinu pea otsast maha raiuma.»

Proua tõrkus vastu, ei tahtnud õnnetusevõtit oma kätte hoida võtta, aga härra ei jätnud oma tahtmist, vaid tungis nii kaua tema peale, kuni ta kuldvõtme pidi vastu võtma. Lahkudes ütles ta härrale: «Minu pärast võid sa kartmata olla, mina ei taha sinu saladusi vaatama minna, kui sa neid mulle ise näitama ei tule.»

Teisel päeval pärast härra minekut jõudis ka proua keskmine õde sinna, nõnda et noorikul aeg ei võinud igavaks minna. Õed ajasid juttu ja tegid isekeskis nalja, kus mõnikord ka sellest räägiti, kuidas Tõnu ettekartus aina ilmaasjata neil südant oli koormanud. Siiski läks noorproua süda uuesti rahutuks, kui temale ühel hommikul sõnumid toodi, et Tõnu öösel ära oli kadunud ja ükski ei teadnud, kuhu ta läinud. Õhtul enne seda oli ta prouale ütelnud:'

«Ma ei tea, kust see tuleb, et ma teie pärast raskes mures olen; vist võib teile midagi õnnetust juhtuda. Igal ööl näen ma teist und, kui seisaks keegi kuri inimene teil selja taga, kes teile otsa kipub tegema. Enamasti äratab mind hommikul kole unenägu, kus teie verise peaga minu sängi ees seisate.»

Ehk küll proua tema unenägude-kartust tühjaks püüdis ajada, siiski langes eileõhtune jutt raskesti tema südame peale, kui ta poisi kadumist kuulis. Ta saatis otsijaid igale poole välja; need tulid õhtul tagasi, aga ükski neist ei olnud kadunud poisi jälgi leidnud. Proua meelest näitas, kui oleks Tõnuga tugevam abimees ja truum sõber temast lahkunud. Ehk küll preili igapidi püüdis proua rasket kurbust vähendada, siiski ei leidnud vaene proua troosti.

Seal juhtus, et ta ühel päeval oma õele kõiki varandusekambreid ja tubasid läks näitama, kusjuures nad, silmade himu täites, toast tuppa ja kambrist kambri kõik kohad läbi luusisid. Viimaks tulid nad ka sinna kambri ukse ette, kuhu kuldvõti teed pidi lahti tegema, aga kuhu proual luba ei olnud sisse astuda ega üle läve luurata, mis seal varjul pidi olema. Preili süda himustas salakambrit näha saada, sellepärast palus ta õde ust lukust lahti teha. Ehk küll proual niisama suur igatsus südames võis olla, siiski tuletas ta abikaasa keeldust meelde ja ütles, et tal luba ei ole sinna kambri minna. Õde pani tema kartust naeruks, üteldes:

«Võtmel ja lukul ei ole keelt suus, miska nemad härrale võiksid tunnistada, et keegi neid on tarvitanud. Ega sealgi muud varjul või olla kui mõned kallid kuldasjad, mida tema, kes teab mis kiusu pärast, sulle ei taha näidata. Kui mehed midagi kiuste pärast oma naiste eest ära peidavad, siis tohivad ka naised jälle kiuste pärast nende keelduse üle astuda. On sul kartus ust lahti teha, siis anna võti minu kätte, ma teen ukse lahti.»

Ehk küll proua ikka veel suuga õe tahtmise vastu tõrkus, siiski oli ta oma südames juba ammugi õega ühel

nõul. Ta võttis kuldvõtme karbikesest ja pistis lukuauku. Kiiremini kui temal aega oleks olnud võtit luku sees ümber keerata, kargas uks suure parinaga nende ees lahti; siin võis midagi salajast nõiduse väge tööl olla. Aga kes jõuaks ehmatust üles rääkida, mis nüüd proua ja preili peale langes, kui nende silmavaade üle läve salakambri oli ulatanud. Kesk tuba seisis tammepakk ja lai kirves paku otsas; kõik põrand oli üleüldse tarretanud verega täis! Aga mis kõige koledam näis ja nende südametes viimse veretilga külmaks jahutas: taga seina ääres seisid pika laua peal endiste prouade üksteistkümmend verist pead! Need viletsad hinged olid kõik siin mõrtsukakambris surma leidnud, võib-olla ehk niisamasuguse edevuse pärast, et nad mehe keeldust kuulda ei võtnud, ja nüüd üleastumist oma eluga pidid maksma.

Seesamasugune kole surm seisis nüüd ka kaheteistkümnendal proual silma ees; ta arvas sedamaid, et kuri mees, kes teised oli tapnud, ka tema peale ei hakka armu heitma. Proua nägi juba oma kaela verise paku peal ja tundis kirve tera oma kuklas, kui ta kohkudes lävelt tagasi vankus. Võtmest kinni hoides oli ta selle käest lasknud põrandale kukkuda; üles tõstes leidis ta vererooste tähed võtme küljes, mida pühkimised ja küürimised enam küljest ära ei võtnud.

Kui nad hiljem ust püüdsid kinni panna, leidsid nad, et see asi kogunisti võimatu oli; uks jäi kämbla laiuselt praokile, otsekui oleks nägemata kiil piitade ja ukse vahel seisnud.

Nüüd oli õdedel nutupilli ja kahetsemist enam kui küllalt, aga mis see enam võis aidata. Õnneks oli neil veel nädala päevad aega, enne kui härra lubanud tagasi tulla; vaheajal tahtsid nad nõu leida, kuidas asja parandada.

Öö oli mõlemal uneta mööda läinud, sest kui silmad kokku kippusid vajuma, äratasid verine pakk ja kirves neid sedamaid jälle unest. Hommikul astus toatüdruk proua kambri ja ütles härra juba õueväravas olevat.

Proua värises kõige kehaga nii, et ta istmelt ei jõudnud üles tõusta. Härra oli hobuse seljast astudes kohe proua järele küsinud ja siis ruttu treppi mööda üles tulnud. Tuppa astudes põlesid tal silmad kui tulukesed, nõnda et hirmu pärast kahvatanud proua üles tõustes tooli peale tagasi langes. Härra märkas silmapilk, mis siin oli sündinud, sellepärast küsis ta, kus kuldvõti oli jäänud. Proua võttis väriseva käega karbikese oma taskust ja andis härra kätte, kes selle lahti tehes kohe rooste märgid võtme küljes leidis. Seal paisusid tema palged sinipunaseks ja silmad pööritasid kui tulised rattad, nõnda et proua tema peale ei võinud vaadatagi.

«Üleannetu loom!» kisendas härra koleda häälega — «sina pead armetul viisil minu käte all surema, sest et sa minu keelduse üle oled astunud. Jumal taevas võib sulle ükskord andeks anda, aga mina ei või sinu edevuse peale armu heita. Eks ma olnud kõik valitsuse ja varanduse sinu kätte usaldanud; sina oled mind petnud! Rikkust ja vara olin ma sulle andnud, miska sa kuningaproua viisil võisid elada lustis ja õnnes! Mispärast oled sa minu käsu üle astunud?! Valmista ennast silmapilk surmale, sest sinu elupäevad on õhtul!»

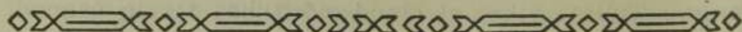
Proua püüdis mõned sõnad enda vabanduseks rääkida, aga härra kärgatas veel kurjemasti kui enne: «Valmista ennast surmale, sest sinu silmapilgud on loetud!» Proua õde oli juba käratsemise tõusul pakku põgenenud ja ei julgenud enam välja tulla, sest et tema ka endale kartis otsa tehtavat. Proua langes põlvili maha härra ette, hakkas jumalat paluma ja katsus vahetevahel veel abikaasa südant pehmitada.

«Sest lorist on küllalt!» kärgatas härra. «Nüüd pane pea paku peale!» Kui proua silmapilk käsku ei täitnud, vedas ta tema karvupidi pakule, rõhus pahema käega pea maha ja võttis kirve paremasse kätte, miska ta naise elule tahtis otsa teha. Aga samal silmapilgul, kus ta kirve üles tõstis, kukkus selja tagant üks vembla mats temale pähe, nii et kirves tema käest ja ta ise põrandale pikali

langes. Tulises vihas ei olnud mõrtsukas tähele pannud, et üks mees vemblaga tema kannul sammus, kui ta prouat tapmistuppa vedas. See mees oli Tõnu. Proua oli hirmu ja ahastuse pärast ära minestanud, nii et ta sest midagi enam ei teadnud, mis tema ümber sündis. Tõnu köitis tugeva köiega härra käed ja jalad kinni, et kui ta hiljem uimastusest toibuma hakkab, siis enam ei või pääseda ega kellelegi kurja teha. Siis tõttas ta minestanud prouale appi, kes mõne tunni pärast minestusest ärkas.

Nüüd anti asi kohtule teada ja läkitati proua isale sõnumid, et vanahärra sinna tuleks. Asja läbikuulamisel tõusis avalikuks, kuidas mõrtsukas üksteistkümmend prouat oli tapnud ja viimase niisamuti oleks ära hukanud, kui Tõnu appi ei oleks tulnud. Sellepärast pandi ta kaelakohtu alla ja mõisteti hiljem surma. Et temal kedagi ligemat sugulast ei olnud, kes varandust õigusel oleks võinud pärida, sellepärast anti kõik mõisad ja vallad leskprouale, aga üks osa varandusest jagati vaestele.

Ehk küll rikkal leskproual igalt poolt kosilasi käis, ei läinud ta mehele. Aga aasta pärast võttis ta Tõnu abikaasaks, ja nad elasid mõlemad õnnelikult eluotsani.

ÕNNE-RUBLATÜKK

Kord elas nõukas talumees; tal oli kolm poega, kellest kaks vanemat igapidi väga osavad mehed olid, aga noorem poeg näis lapsest saadik natuke lollakas, nõnda et temast kuskil tööl õiget asjatalitajat ei leitud. Isa õpetas neile surmavoodil:

«Kui minu elupäevad nüüd, nagu ma arvan, õhtule jõuavad ja mind siit maailmast ära kutsutakse, siis jagage pärandus nõnda, et kaks vanemat venda varandust ühetasa saavad, ja kui tahavad, ka põllumaad pooleks võtavad. Himustaks kumbki üksi majapidajaks jääda, siis maksku ta teisele vennale nii palju raha, kui pool põldu väärt on. Sina, Peeter, minu noorem poeg, ei kõlba majapidajaks ega teistele sulaseks, sellepärast pead sa välja rändama ja laias ilmas oma õnne katsuma. Sinu ristiema kinkis ristimise päeval ühe vana rublatüki, mida ta õnnerahaks nimetas ja sulle kaasa anda käskis, kui sa ükskord vanemate kojast pidid välja minema. Tema ütles: nii kaua kui minu ristipojal õnne-rublatükk taskus on, võib ta igas kohas hõlpsasti läbi saada, sest et hädad ja viletsused õnnelapse külge ei või puutuda. Jah, võta siis vaderiand pärandusekss ja katsu kuidas sa tema abiga läbi saad.»

Teisel päeval heitis ta hinge. Pojad vajutasid tal silmad kinni ja matsid ta maha. Et vanemad vennad mõlemad alles poissmehed olid, jäid nad üheskoos isatalusse elama. Nad andsid nooremale vennale leivakoti selga, mis

kõige vähemalt nädala päevad meest võis toita, ja ütlesid siis: «Mine nüüd õnneteed otsima!»

Peeter läks vilistades õueväravast välja ja võttis teekäiku hommikut vastu, mõteldes: kui päike hommikul tõuseb, siis näitab ta mulle sihti ette, et eksimise pärast kartust ei ole.

Niikaua kui ta moona leivakotist leidis, ei olnud tal pisemat muret, vaid ta rändas lauldes ja vilistades päevpäevalt kodust kaugemale. Mõne päeva pärast leidis ta leiba võttes, et kott tühjendatud oli, aga et tal kõht parajasti täis oli, ei tundnud ta sellepärast midagi raskust. Teisel hommikul magamast tõustes ahmas ta jälle käe leivakotile, mis aga niisama tühi oli kui tema kõht. Raske südamega sammus ta veel penikoorma osa teed edasi, istus siis maha puhkama ja hakkas nõu pidama, mis ta nüüd pidi ette võtma, et tühja kõhu näpistusest pääseda. Rublatükk seisis küll puutumata taskus, aga mis see temale siin võis aidata, kus kedagi inimeselooma ligimail ei olnud, kelle käest ta leiba oleks võinud osta. Ta toetas pea kivi najale ja sirutas keha murule, lootes, et ehk magades midagi mõnusat nõu võiks leida.

Unest ärgates leidis ta oma kõrval ühe võõra vanamehe istumas, kel pikk valge habe suus, aga üksainuke silm peas oli. See silm seisis kesk otsa ees nina kohal; seal, kus muidu loodud kombel inimesel silmad seisavad, nähti vanamehel kaks suurt soolatüügast, mis kui oinastalle sarved olid. Kolm suurt musta koera, üks ikka tükk teisest suurem, lamasid vanamehe jalgade ees.

Vanamees vahtis oma ühe silmaga teraselt Peetri peale ja küsis: «Külamees, kas sul ei ole lusti minu käest koeri osta? Ma müün nad sulle odava hinna eest.»

Peeter kostis: «Mul ei ole enesel palukest hammaste vahele võtta, mis ma koertele pean andma?»

Vanamees naeratas ja ütles: «Noh, sellega saaksid sa korda. Minu koerad ei küsi midagi sinu käest, vaid võivad veel sind pealegi toita.»

«Kas nad ehk jahikoerad on?» küsis Peeter, «kes iga

päev metsast elajaid püüavad ja peremehele liha toovad?»

Vanamees kostis: «Minu koerad on paremad kui igapäevased jahikoerad. Kui sa siga kotis ei taha osta, siis näitan sulle kohe, mis tulu need koerad oma peremehele toovad.»

Sõrmeotsaga väiksema koera pähe tipitades, käskis ta: «Jookse-too-süüa!»

Koer kargas maast ja pistis tuulekiirul lippama, nii et ta lühikese ajaga vaataja silmast kadus. Vähem kui poole tunni pärast tuli ta tagasi, käsikorv suus. Ütlemata suur oli Peetri rõõm, kui ta tema korvi magusamate roogadega täidetud leidis, nõnda kui sealiha, värskeid kalu, vorsti ja kooki. Ta sõi, et kõht kippus lõhkema.

Vanamees ütles: «Mis sul üle jääb, pead sa koertele andma, sest et korv iga kord tühjendatud peab saama ja pisemat raasukest ei tohi järele jääda.»

Peetril oli küll kahju koertele anda, aga ta ei tohtinud vanamehe vastu tõrkuda, kelle abiga ta praegu oma kõhtu oli täitnud. Ta ütles kahtlevalt: «Selle väiksema koera ostaksin ma hea meelega, kui mul nii palju raha oleks, aga minu varandus on ülepea üks rublatükk; enam ei ole mul hinge taga. Kui pakutud hinna eest koera tahad müüa, siis sobitame sedamaid kaupa.»

Vanamees oli pakutud hinnaga rahul, ometigi lisas ta juurde: «Neid koeri ei tohita iial üksteisest lahutada, muidu sünniks õnnetus niihästi koera peremehele kui koertele. Kui sul suuremat raha ei ole kui rublatükk, siis müün ma sulle selle eest väiksema koera ja kingin teised kauba peale. Sa saad tänase kaubaga hiljem vististi rahul olema. Nagu sa juba kuulsid, on esimese koera nimi: J o o k s e-t o o-s ü ü a, keskmisel: M u r r a-m a h a, suuremal: L õ h u-r a u a d! Peaks sulle midagi kogemata juhtuma, kus koerte abi tarvis läheb, siis hüüa aga nimelt, keda sa tahad ja sinu soovimine peab täidetud saama. Nõnda kui väiksem must sind iga päev toidab, saavad teised sind vaenlase vastu varjama.» Siis hüüdis ta

koertele: «Siin on teie uus peremees!» Koerad liputasid saba ja lakkusid Peetri käsi, kui tahaksid nad sellega tunnistada, et nemad käsku olid mõistnud. Jumalaga jättes puutus vanamehe sõrm Peetrile otsa peale, mis kui välk äkitselt temal kehast läbi käis; aga sel silmapilgul oli vanamees kadunud, kas tuuleõhku või maapõrmu sulanud, seda ei teadnud Peeter hiljem tõesti tunnistada.

Imelikult näis, kui oleks vanamehe näpp teda ja kõiki, mis temal silmade ees, ühekorraga teiseks loonud, sest et siiasaadik maailm veel iial nii ilus tema silma ees ei olnud paistnud kui praegu, ja ühtlasi ka teine vaim tema enese sisse elama tulnud. Peeter ütles iseenesega kõneldes: «Tänini elasin ma otsekui paksus pilveudus, kust ma nüüd valgusele olen pääsnud.» Koerad vahtisid teraselt temale silmi ja liputasid saba kui oleksid nad tahtnud sellega tunnistada: sul on õigus.

Kui Peeter tükk aega imelikku asjalugu mõtelnud, tõusis ta jalule ja hakkas edasi rändama. Õhtul kogemata kätt tasku pistes, leidis ta oma rublatüki seal alles ja ei võinud kogunisti ära seletada, kust raha sinna oli tulnud, sest et ta selgesti teadis, kuidas ta rublatüki ostetud koera eest vanamehele andnud, mis taat tema silma nähes oma tasku oli pistnud. Kuidas rublatükk sealt tagasi võis tulla?

Jookse-too-süüa oli sundimist mööda korvitäie õhtust toonud, millest peremehele ja koertele küllalt süüa sai; niisamuti ka teisel hommikul. Aga naljakas rahalugu ei läinud Peetril peast, sellepärast pidas ta nõu, asja täna sügavamalt läbi katsuda. Ta vahetas ühe mehe käest, kes teel vastu tuli, enesele parema kuue ja andis rublatüki teisele peale. Penikoorem maad kaugemale jõudnud, leidis ta rublatüki jälle taskust.

Nüüd vast märkas ta, kuidas lugu õnne-rublatükiga oli, mis, kui ta mingil kauplemisel välja anti, iga kord peremehe taskusse tagasi puges. Tema ostis nüüd iga päev endale riideid ja muid tarvilikke asju või muud tühja, nagu rikkamad mehed teevad, siiski jäi temale va-

deri kingitud rublatükk ikka tasku. Kuidas ta võõra käest sinna jõudis, seda ei teadnud peremees isegi. Tema mõtles rõõmsal meelel: ma võiksin, kui tahan, kõik maailma läbi rännata, sest et mul toit ja raha kusagil ei puudu.

Peeter oli juba mõnda aega ühest paigast teise rännanud, kui ta ühel päeval oma sammud metsalaande viis; koerad tõstsid haisu ajades ninad kõrgele, vahtisid siis jälle peremehe peale, kui tahaksid nad ütelda: siin ei ole õiget lugu, vaata ette! Peeter rändas edasi ja nägi, et koerad ikka rahutumaks läksid; ometi ei juhtunud midagi võõraslikku mehele silma.

Korraga kuuleb ta kaugelt rataste müdinat, kui tuleks midagi rasket koormat samm-sammult ligemale. Seal silmab ta tõlda ja nelja musta hobust tõlla ees, kes nagu surnuvankrit veavad, sest tõld oli mustade tekkidega kaetud ja kutsaril mustad riided seljas. Hobustel seisid pead ja kõrvad longus, otsekui tunneksid ka nemad leinamise kurbust.

Tõlla aknast sisse luurates nägi Peeter noore jumeda näoga naisterahva mustas leinariides üksipäini tõllas istuvat, kes kibedasti nuttis ja vahetevahel valge peenikese rätikuga oma palgelt pisaraid pühkis.

Peeter küsis kutsarilt, mis see lugu pidi tähendama, aga ei saanud midagi vastust. Peeter kärgatas valju sõnaga: «Lurjus! pea hobused kinni ja anna mulle vastust? Ehk ma teen sulle suu pähe, et sa rääkida oskad!»

Kui kutsar meest ja tema suuri koeri nägi, arvas ta, et siin naljalugu ei olnud, jättis hobused seisma ja hakkas jutustama, kuidas siin metsas üks kole metsaline asuvat, kes pooleldi põhjatu suure karu, pooleldi jälle linnu värki olevat, nõnda et tema niihästi maal kõndida kui ka lennata võivat. See kole metsaline hävitavat kõiges kuningriigis ümberkaudu otsata palju inimesi ja elajaid ja oleks juba ammugi maa elavatest loomadest hoopis tühjaks teinud, kui temale igal aastal tähendatud päeval üht ilmasüüta neitsit ohvriks ei viidaks, keda metsaline silmapilk tervelt alla neelavat. Kuningas laskvat selle tarvis

kõigest riigist kõik ilmasüüta kuueteistkümne-aastased tütarlapsed kokku tulla ja nende seas liisku heita, kelle viletsa peale suremise kord juhtub. Tänavune surmaloos olla kuninga ainukese tütre peale langenud, keda nüüd metsalisele söögiks viiakse. Ehk küll kuningas ja tema alamad väga raskes kurbuses olevat, siiski ei võivat keegi lugu parandada ega teisele joonele seada, sest et tõotus täidetud peab saama, sellest hoolimata, kas tütarlaps rikas või kehv, suurtsugune või alam on.

Peetril läks süda väga haledaks, kui ta kutsari juttu oli kuulnud ja õnnetu kuningatütre raskesti koormatud südame kurbust näinud. Ta võttis endale sedamaid nõuks neitsile surmateel saatjaks minna. Et nüüd tõld samm-sammult pikkamisi edasi sõitis, käis Peeter koertega tõlla kannul.

Kui nad viimaks kõrge mäe äärde jõudsid, mis keset laant seisis, pidas kutsar hobused kinni ja palus kuningatütre tõllast välja tulla, sest et nad nüüd piirile jõudnud, mis elule ja surmale vahet tegi. Sõna lausumata kui loodud lambatalleke astus kaunis kuningatütar tõllast ja hakkas mööda mäge üles minema. Peeter tahtis sedamaid tema kannule astuda, aga kutsar hüüdis:

«Külamees! Jäta halpimine! Sina võid küll niisamuti oma elu kaotada kui neitsi, siiski ei lähe asjalugu selletõttu mitte paremaks.»

Peeter kostis julgesti: «See on minu asi, aga mitte sinu!» ja astus julge sammuga edasi. Kuningatütre nutust paisunud silmad vaatasid kui tänades tema peale, ja mustad koerad liputasid lahkelt sabadega, kui tahaksid ütelda: see on vahva mehe viisi!

Nad ei olnud veel kolmat osa mäge üles roninud, kui äkitselt kohin ja mühin tõusis, otsekui oleks raskem rahepilv tulemas. Kõrgemalt mäe harjalt veeretas ennast üks kole metsaline alla, alt keha poolt karu värki, aga suuremast hobusest palju kõrgem; karvade asemel katsid soomused tema keha, kaks kõverat sarve peas ja kaks pikka tiiba seljas, jalapikkused seakihva värki hambad paistsid

koledal loomal suust; pikad küüned käppade ja jalgade küljes. Kole kiskja võis ehk veel paarkümmend sammu kuningatütrest kaugel olla, kui ta oma pika keele suust välja ajas, millega ta ehk nagu madu neitsit enne neelamist tahtis nõelata.

Aga sel silmapilgul hüüdis Peeter kohkumata: «Murra-maha!»

Mehe hüüdmist kuuldes põlesid metsalise silmad kui tuluke ja tema hingeaur suitses kui saunakerise leil; aga must koer oli peremehe sundi täites kui piksenool tema kallale karanud ja koleda loomaga juba võitlemas. Koer oskas väga osavalt ennast tema suu ja küünte eest hoida, kargas jalgade vahelt metsalise kõhu alla, ahmas hammastega kinni ja pures niikaua, kuni sisikonnad kõhust välja tulid ja koera hambad tema südamesse puutusid. Seal langes kole metsaline kalju raskusel maha, nii et kõik mägi tema koorma all värises, kus ta natukese aja pärast oma kurja elu välja õhkas. Aga koer, ehk küll temast kümme korda väiksem, sõi ta siiski puhtalt keha ja nahaga tükkis ära, nii et muud üle ei jäänud kui kaks sarve ja neli pikka hammast. Need korjas Peeter maast ja pistis oma kotti.

Siis tõttas ta kuningatütrele appi, keda hirm ja ehmatus minestusse maha oli pillutanud. Peeter kandis kübaras ligemalt allikalt külma vett, miska ta minestanud neitsi otsaesist ja palgeid niikaua kastis, kuni minestuserammetus lõppes. Otsekui pikast unest ärgates pidi ta tükk aega meelde tuletama, mis temaga oli sündinud; aga kui ta koledat metsalist enam oma ligidal ei leidnud, arvas ta ennast surmast päästetud, langes päästja ette põlvili maha ja andis silmaveega ja lahke sõnaga temale tänu.

Siis palus ta, et päästja temaga seltsis tõlda istuks ja kuninga juurde sõidaks oma teenitud palka nõudma, mis siin ei iial kitsik, vaid kuninglik võis olla. Peeter tänas lahke pakkumise eest ja andis siis vastuseks:

«Ma olen alles noor ja õppimata, sellepärast ei usalda ma veel kuninga silma ette tulla. Ma tahan esiteks

maailmas pikemalt ümber vaadata, ja kui mul elu ja tervist on, siis tulen ma kolme aasta pärast jälle tagasi.» Sedaviisi lahkusid nad teineteisest. Kuningatütar istus tõlda ja sõitis isakotta tagasi. Peeter jätkas oma rändamisteed kaugemale võõrale maale.

Kutsarile tõusis kuri mõte südamesse. Tema oli juttu kuulnud, mis kuningatütar ja Peeter isekeskis rääkinud; seal arvas ta mõnusaks, kui tema ennast kuningatütre päästjaks üles annaks ja suure palga enesele võtaks. Kui nad nüüd paksu metsa kohta said, kus tee ääres äkilise kalda taga sügav kuristiku auk oli, pidas ta hobused kinni, astus maha ja ütles kuningatütrele:

«Teie päästja on oma teed läinud, kust ta vististi enam tagasi ei tule teie ja teie isa käest endale vaevapalka nõudma. Ma arvan sellepärast, et teie kohus oleks mulle seda palka anda, sest et mina noormehe teile abiks olin tinginud, muidu ta ei oleks tulnud. Rääkige oma isale, kui meie teele koju saame, et m i n a teid koleda metsalise käest olen päästnud ja põrgu looma ära tapnud, nõnda et tema poolt hiljem kellelegi enam kahju ei või sündida: siis makstakse palk minule.»

Kuningatütar vastas: «See oleks esiteks üsna vale ja teiseks raske ülekohus, kui see mees, kes palga oli teeninud, ilma jääks, ja palk teisele antakse, kes midagi ei ole teinud. Jumal hoidku mind niisuguse patu eest!»

Kutsar tõmbas otsaesise kortsu ja hüüdis vihase häälega: «Noh, olgu siis, kuidas teie ise tahate! Elusalt ei tohi teie minu käest pääseda! Valmistage ennast surmale.»

Kuningatütar langes tema ette põlvili maha ja hakkas armu paluma, aga kurja mehe kivist süda ei võtnud palumist kuulda, vaid ütles valju sõnaga: «Valige kahest, kumba teie paremaks arvate: ütelge oma isale, et mina koleda metsalise olen tapnud; või kui teie seda valet ei taha rääkida, siis kukutan ma teid üle kalda sügavasse kuristiku auku, kus teie keelepaelad igavesti kinni jäävad. Ma räägin kodu, et kole metsaline teid on ära neela-

nud, nagu kõiki neid teisi enne teid, ja sellega on lugu otsas.»

Nüüd nägi kuningatütar, et siin enam pääsmise lootust ei olnud, kui ta kurja kutsari vastu pikemalt tahtis tõrkuda, sellepärast lubas ta isale valetada, nagu kutsar temale õpetanud; aga enne pidi ta veel kindla vandega tõotama lubatüd valet vististi tõeks tunnistada, ja siin ilmas mitte kellelegi elavale hingele ühtki sõna sellest avaldada, mis täna oli sündinud.

Ahastusest ja hirmust tuim kui puutükk, oli kuningatütar nurjatu mehe tahtmist täitnud; aga mida ligemale ta isakodule jõudis, seda raskemaks läks tema süda. Siiski ei võinud ta vandest pääseda, vaid pidi kutsari oma päästjaks nimetama.

Otsata suur oli linnarahva ja kuninga rõõm, kui surnuksnutetud neitsi elusalt ja terve kehaga tagasi tuli, ühtlasi sõnumeid tõi, et kole metsaline hukatud ja edaspidi temast kellelgi enam kartust ei olnud. Leinariided võeti nüüd seljast ja pandi rõõmuehteid nende asemele. Kuningas langes nuttes tütre kaela ega võinud tükk aega sõna suust välja saada; aga kui keelepaelad lahti pääsesid, siis tänas ta tütre päästjat, andis temale kätt ja ütles:

«Tänu ja kiitus olgu sulle, aus mees! Sina ei ole mitte üksnes minu ainukest last surma kurgust päästnud, vaid kõige riigi kurjema vaenlase volist lunastanud. Selle suure heategemise eest tahan ma sulle palka maksta ja oma kõige kallima varanduse anda: sina pead minu tütrele abikaasaks ja mulle väimeheks saama. Aga et minu tütar veel väga noor on, sellepärast peavad vast täna aasta pärast pulmad tehtud saama.»

Seal ehiti kutsar uhkesse riidesse ja tõsteti ta kõrgemate meeste seisusse, kus ta iga päev suures aus ja ilus elas ja enam seda põlve meeldegi ei tuletanud, kus ta alam teenija oli olnud.

Teiseti näitas lugu kuningatütrega, kes raskesti ehmatas, kui kuulda sai, et isa teda päästjale palgaks oli lubanud. Ta oli kurb ja nuttis sagedasti salamahti, kus

teiste silmad tema pisaraid ei näinud. Et tal keelepaelad raske vande all seisid, ei tohtinud ta kellelegi oma päästmise lugu rääkida, veel vähem seda kuulutada, mis tema südant ööd ja päevad vaevas: et ta armsale päästjale abikaasaks ei võinud minna.

Kui ootamise aasta mööda oli läinud, palus ta uuesti luba, veel ühe aasta pulmadega oodata, mis küll peiu meele pärast ei olnud, aga et kuningas tütre palumist oli kuulnud, pidi ta sellega leppima. Aga kui teise aasta lõpul tütar jälle paludes isa ette astus ja pulmade aega soovis pikendada, seal süttis kuninga süda vihas põlema; ta hüüdis: «Sina tänamatu loom! mispärast ei taha sa sellele vahvale mehele minna, kes sind koleda metsalise kurgust on päästnud ja kõik minu kuningriigi raske vitsa alt lunastanud!»

Tütar oli surnu-karvaliseks kahvatanud ja tema jalgade ette maha langenud, kus ta muud ei ütelnud, kui: «Oh mis õnnelik oleksin mina praegu, kui kole metsaline mind täna kahe aasta eest oma kõhtu oleks neelanud!»

Need kibeda kaebamisega räägitud sõnad tungisid kui tulised nooled isa südamest läbi; ta tõstis tütre põrandalt, võttis ta oma põlvede peale ja ütles: «Ma tahan, armas laps, veel viimast korda sinu palumist kuulda; aga täna aasta pärast ei või sind ükski vägi pikemalt pulmadest päästa, sest et mina sind oma kuningliku sõnaga päästjale abikaasaks olen tõotanud.»

Tütar tänas uue armu eest ja lootis ikka veel selle peale, et kallis noormees, kes tema elu surma küüsist oli päästnud, lubadust täites kolme aasta pärast tagasi tuleb.

Palju rutem, kui tema lootis ja ootis, lõppes aga ka kolmas aasta peaaegu otsa, ilma et võõra mehe tulekust midagi kuulda oleks olnud. Kuningatütar teadis ette, et tema enam isalt ootamisaja pikendust ei tohtinud paluda, sellepärast vaatas ta rahulikult pulmade vastu valmistamist, nuttis mõnikord salaja ja palus jumalalt abi.

Ööl enne pulmapäeva nägi ta unes, kuidas üks halli habemega ühe silmaga vanamees teda trööstima oli tul-

nud. Vanake oli ütelnud: «Ole julge ja kartmata! Ülekohus ei või iial kõrgemale silmale varju alla jääda, kui ta ka inimestele teadmata peaks jääma.» Unest ärgates tundis kuningatütar uut rammu ja lootust oma südames.

Nüüd juhtus, et sel päeval, kus kuningatütre pulmi peeti ja kõik linn sellepärast suures ilus ja lustis oli, üks võõras mees kolme musta koeraga linna väravast sisse astus. Ta nõudis järele, mispärast rahval nii suur rõõm on, ja sai vastuseks, et kuningatütrel parajalt pulmad olevat ja tema sellele mehele minevat, kes teda kolme aasta eest koleda metsalise hammaste vahelt olla päästnud.

Võõras küsis: «Ütelge mulle, kus see päästja on?»

«Noh,» anti vastuseks, «kus mujal kui kuningakojas, sest et peigmees ikka pruudi kõrval istub.»

Võõras hüüdis tulise vihaga: «Laske mind kuninga ette astuda, ma tahan temale avalikuks teha, et ta oma tütart üleannetule petjale tahab anda. Laske mind kuninga jutule!»

Kuningakoja väravavahid arvasid teda meelest nõdraks läinud inimese olevat, sellepärast võtsid nad tema kinni, köitsid tal käed ja jalad ahelasse ja viskasid ta siis vangitorni kindlate rauduste taha, et rõõmupidudel hullaja läbi midagi pahandust ei sünniks.

Nüüd märkas Peeter, et tema huisapäisa asja läinud talitama ja hakkas oma äkilist meelt kahetsema, sest et kuningatütar nüüd teisele naiseks saab, seni kui tema vangiahelates peab istuma. Seal kuuleb ta vangitorni akna taga kraapimist ja koerte vingumist, mõtleb: minu truud koerad kipuvad minu juurde tulema, ehk võib nende abi mind hädast päästa.

Õnneks tuleb temale meelde kolmat koera appi hüüda, ja sel silmapilgul kui tema «Lõhu-rauad!» oma suust välja ütelnud, on suuremal mustal juba käpad akna raudtrellide küljes, mis kui kuivanud vitsaraod koera rammu all katkevad. Koer kargas aknast sisse, näris peremehe käte ja jalgade ahelad otsekui takust lõngad katki, siis hüppas ta aknast välja, Peeter tema kannul.

Sedaviisi hädakitsikusest pääsenud, hakkas ta mõtlema, mis ta pikemalt ette pidi võtma, et kuningatütar ühele ülekohtusele osaks ei saaks. Tühja kõhu näpistust tundes, hüüdis ta esimest koera: «Jookse-too-süüa!» Koer jooksis tuule kiirusel ja tuli natukese aja pärast käsikorviga tagasi; roogade peale oli peenike valge ninarätik kaetud ja kuldsõrmus rätiku nurga sisse seotud; sõrmuse seest leidis Peeter kuningatütre nime, mis temale jälle lootust südamesse kasvatas.

Ninarätikuga ja sõrmusega oli lugu nõnda olnud. Kuningas istus uhkete pulmalistega lõunasöögil, paremat kätt kuninga kõrval istus tema tütar ja pahemat kätt tütre peigmees, endine kutsar, keda täna kuningale väimeheks pidi laulatatama. Seal jookseb must koer, tühi korv suus, tuppa, otsekohe kuninga tütre tooli ette, vahib paludes silmadega neitsi peale ja lakub tema käsi, kui tahaks ta ütelda: andke mulle ka toitu korvi?

Südamerõõm pani kuningatütre käed natuke vabisema, sest et ta silmapilk ilusa koera oli ära tundnud, et see tema päästja oma oli; sellepärast võttis ta söömalaualt liha- ja kalarooga, mõne tüki magusat kooki, pani kõik korvi sisse, ühtlasi tõmbas ta ka oma kihlasõrmuse sõrmest, sidus rätiku nurga sisse, ja kattis siis korvi rätikuga kinni.

Koer läks korviga oma teed; kuningatütar rääkis paar sõna kuningale salamahti kõrva sisse, seal tõusis kuningas söömalauast, võttis tütre käest kinni ja läks temaga salakambri; natuke aega hiljem kutsuti ka kirikuõpetaja sinna.

Kuningas küsis kirikuõpetajalt, kas niisugusel vandel kindlust peaks olema, mis inimene vägivaldselt surmahädas on vandunud, et selle läbi oma elu mõrtsuka käest päästa. Kirikuõpetaja kostis: «Vägivaldsel vandel, mis inimene vastumeelt vannub, ei ole jumaliku ega inimliku seaduse ees iial kestust, sest et niisugune vanne midagi ei tähenda.»

Nüüd tunnistas kuningatütar salaloo üles ja rääkis

otsast otsani, mis täna kolme aasta eest metsas temale oli sündinud. Kuningas käskis koera jälil mõned sulased otsima minna, kas nad kuskilt koera peremeest leiaksid; selle mehe pidid nad siis silmapilk kuninga ette tooma.

Üürikese aja pärast oli mees leitud ja tema kolme koeraga seltsis sinna toodud. Kuningatütar tundis sedamaid oma päästja, langes tänades tema kaela ümber ja ütles:

«Täna päästate minu elu teist korda kurja metsalise voli alt! Tuhat, tuhat tänu selle armu ja heategemise eest!»

Kuningas läks tütrega söömalauda tagasi ja käskis Peetri niikauaks siia ootama jääda, kuni ta teda laseb kutsuda.

Söömalauas küsis kuningas, mis nuhtlust peab niisugusele inimesele mõistetama, kes teise mehe vahva töö ära salgab ja teenitud tööpalga enesele võtab? — Endine kutsar mõtles: ma tahan näidata, mis osav kohtumõistja ma olen, ja kostis kuninga küsimise peale: «Niisugusele üleannetule ei oleks mõnusamat nuhtlust tarvis, kui et temale veskikivi kaela köidetakse ja teda mere sügavusse uputatakse.»

Kuningas ütles: «Väga hea, nõnda peab kohus mõistetud saama!» — ja andis siis käsu, võõras mees tuppa kutsuda.

Kui nüüd Peeter oma kolme musta koeraga sinna tuli, kahvatas kutsar lubjatud seina sarnaseks, langes kuninga ette põlvili ja hakkas armu paluma. Kuningas ütles: «Sina ülekohtune kurjategija oled ise enese peale kohut mõistnud ja pead nüüd nuhtlust nõnda saama, kuidas sa mulle ütlesid. Aga et meie ilus pulmapidu sinu pärast ei saaks segatud, pead sa niikaua vangitornis istuma, kuni minu tütre pulmad lõpevad.» Seal viidi kutsar toast, köideti raudahelasse ja pandi vangitorni kinni. Peeter võttis nüüd kotist oma tunnismärgid, koleda metsalise sarved ja hambad, mispeale lai kisa pulmaliste suust tõusis. Kuningas käskis Peetri enese kõrva kutsari

toolile istuda ja veel selsamal õhtul oma tütrega laulatada. Metsalise sarved ja hambad pandi kuninglikku kirikusse igaveseks mälestuseks seisma.

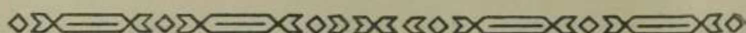
Nelja nädala pärast, kui pulmad lõpetati, anti kutsarile teenitud nuhtlus, kuidas tema ise oli mõistnud.

Seal astus ühel päeval Peeter kuninga ette ja rääkis, kuidas tema kui alama rahva laps kogemata õnne läbi kõrgeks meheks oli tõusnud, aga et temal veel kaks vanemat venda koju jäänud. Sellepärast palus ta kuningalt luba, neidki siia lasta tulla, et tema üksi õnnes ja ilus ei elaks, vaid ka oma vendadele nende elu võiks kergendada. Kuningas oli sellega rahul ja läkitas jalamaid käsu, et Peetri vennad sinna pidid tulema.

Sel päeval, kui vanemad vennad sinna tulid ja Peeter neid lahkelt vastu võtnud, hakkas suurem koer inimese keelil kõnelema ja ütles:

«Nüüd on meie aeg täis, sest et meie nii kaua sinu juurde pidime jääma, kuni näha saaksime, kas sina oma õnnepõlves ka vendi meelde tuletad. Taevataadile tänu! sa oled kui õige mees igas tükis oma kohust täitnud.» Äkitselt olid koerad luikedeks ümber moondatud, tõstsid tiivad lendu ja läksid oma teed. Kuhu? — Seda ei ole tänini veel keegi kuulnud ega näinud.

Peeter elas kui kuninga väimees suure au ja ilu sees ja aitas oma vendi, et ka nemad aegamööda nõukaiks meesteks said. Õnne-rublatüki kinkis ta oma vanema venna esimesele pojale vaderiandeks, üteldes: «Kui tema noormehe eal ükskord kodunt välja läheb, siis andke temale vaderikingitus teele kaasa, miska ta niisamuti maailmas võib läbi saada, kui mina läbi sain ja õnne leidsin.»

JULGE REHEPAPP

Kord elas rehepapp, kellele julguse poolest teist temasarnast meest ei olnud kõrva seada. Isegi vanapoiss oli temast kiitnud, et veel kuskil maailmas julgemat meest tema silma ei olevat juhtunud. Ta käis sellepärast sagedasti õhtutel, kus rehelisi rehes ei olnud, rehepapil võõrsil, ja magusat juttu vestes ei läinud neil aeg iial igavaks. Vanapoiss arvas, et rehepapp teda ei tunne, vaid liht-külameheks peab; aga rehepapp tundis teda väga hästi, ehk ta küll sellest võõrale iial midagi ei avaldanud; siiski pidas ta salamahti nõu, kuidas ta vanasarvikut kord võiks petta või temast endale tulu püüda.

Ühel õhtul oli vanapoiss oma poissmehepõlve kahetsedes kurtnud, et temal kedagi ei olevat, kes suka või kinda ära nõeluks; seal ütles rehepapp: «Miks sa, vennike, siis kosja ei lähe?»

Vanapoiss kostis: «Ma olen juba mõnikord õnne katsunud, aga tütarlapsed ei taha mulle tulla. Mida nooremad ja priskemad nad olid, seda kurjemalt naersid nad mind.»

Rehepapp käskis vanemaid tütarlapsi või lesknaisi kosida, kes taltsamad olevat ja palju iial kosilast ei põlgavat. Mõne nädala pärast kosinudki vanapoiss ühe elatanud piiga, aga mitte kuigi kaua peale selle tulnud ta jälle rehepapile oma häda kaebama, et noorik väga tige olevat, kes temale ööl ega päeval rahu ei andvat, vaid ühtepuhku piinavat.

«Mis mees sa siis olid,» naeris rehepapp — «et püksid naise jalga andsid! Oled sa naise võtnud, siis pead sa naise üle võimust saama!»

Vanapoiss kostis: «Mina ei saa temast jagu. Võtku teda see ja teine, aga mina ei tõsta enam oma jalga tema majasse.»

Rehepapp püüdis teda mitmel viisil trööstida ja käskis teist korda õnne minna katsuma, aga vanapoiss arvas esimesest katsetükist küllalt olevat, ega himustanud enam teist korda oma kaela naise kütkesse rakendada.

Aasta hiljemini, sügisel, kui rehepeksmine jälle alustatud, tuli vana tuttav rehepappi vaatama. Rehepapp märkas sedamaid, et külamehel midagi südame peal kipitas, aga ta ei hakanud küsima, vaid tahtis oodata, kuni teine ise oma lugu avaldaks.

Ei väldanud ka kuigi kaua, seal kuulis ta vanapoisi viletsust, kes suvel ühe noore lesknaisega tuttavaks saanud; see olnud nii mahe kui tuike, mispärast mehikesel teist korda kosjamõtted siginenud. Ta võtnud tuikese naiseks, aga leidnud hiljem kodus kurjema kulli, kes temal silmad peast tahtnud välja kiskuda, nõnda et ta viimaks õnne tänanud, kui õela käest oli pääsnud.

Rehepapp ütles: «Ma näen, et sinust naisemeest ei või saada, sest et sa jänes oled, kes naist ei oska valitseda.» Vanapoiss pidi ses tükis temale õigust andma. Said nad veel tüki aega naisekosimisest rääkinud, siis ütles vanapoiss:

«Kui sina tõesti nii julge mees oled, et kurjema põrgulise naisterahvaste hulgas usud taltsaks võivat teha, tahan ma sulle teejälgi juhatada, kust pealt sinu julgus paremat palka peab leidma, kui kurja naise taltsaks tegemisest. Sa tunned mäe otsas neid vana lossi ahervaresid? Seal all on suur ennemuistne varandus varjul, mis veel kellegi näppudesse ei ole puutunud, sest et ühelgi mehel julgust ei olnud varandust välja võtta.»

Rehepapp andis naerdes vastuseks: «Kui muud abi

tarvis ei lähe kui julgust, siis on varandus niihästi kui juba minu taskus!»

Nüüd õpetas vanapoiss, kuidas rehepapp tuleval neljapäeva õhtul, kus kuu parajasti täis saab, sinna pidavat minema rahaauku üles võtma, ja lisas siis veel peale:

«Hoia ennast selle eest, et sul vähemat kartust peale ei tule, sest kui sul süda peaks kohkuma või pisem sooneke keha sees hirmu pärast värisema, siis ei kaota sa üksi loodetud varandust, vaid sa võid ka oma elu kaotada, nõnda kui paljud teised, kes seal enne on käinud oma õnne katsumas. Kui sa minu juttu ei taha uskuda, siis mine kuhugi taluperesse sisse ja lase rahval rääkida, mis nad vana lossi müüridest kuulnud või mõned oma silmaga näinud. Veel üks kord: kui sul elu armas on ja sa varandust tahad pärida, siis hoia ennast kartuse eest!»

Tähendatud neljapäeva hommikul läks rehepapp teele, ja ehk tal küll pisemat kartust ei olnud, siiski astus ta külakõrtsi jalgu puhkama, lootes sealt inimesi tabavat, kes temale vana lossi müüridest üht ja teist võiksid rääkida. Ta küsis kõrtsimehelt, mis vanad müürid seal mäe otsas seisavad, ja kas rahvasuus midagi jälgi kuulda on, kes need üles ehitanud või kes need hiljem ära pillutanud.

Üks vana talumees, kes rehepapi küsimust kuulnud, andis nõnda otsust: «Rahva rääkimise järgi on mõnesaja aasta eest seal põhjatu rikas mõisnik elanud, kelle valitsuse all suured laialised vallad ja väga palju rahvast seisnud. Härra oli raudvitsaga rahva üle valitsenud, neid raskesti piinanud, aga alamate higist ja verest otsata palju varandust kokku kraapinud, nõnda et kulda ja hõbedat koormate kaupa igalt poolt lossi oli veetud, kus varandus sügavates keldrites varjul peetud, et varga ega röövli käpp sinna külge ei võinud puutuda.

Kuidas ülekohtune rikas mees viimaks otsa leidnud, see on kõigile teadmata jäänud. Ühel hommikul nägid teenrid tema sängi tühja olevat, kolm veretilka põrandal

ja suure musta kassi sängi peaotsas istumas, keda enne ega pärast seda kellegi silm ei olnud näinud. Arvati sellepärast, et kass muud ei võinud olla, kui kurivaim ise, kes teda kassi kombel sängis ära kägistanud ja siis põrgu viinud, tehtud ülekohut vastama.

Kui hiljem surmasõnumite peale sugulased kadunud vanahärra varandust pärima tulid, ei leitud kusagilt rahakopikatki. Esiotsa arvati sulased rahavargaiks ja mõisteti nad kaelakohtu alla, kus nad ometigi kõigi piinamiste peale vaatamata midagi ei võinud tunnistada, sest et nende hinged ilma süüta olid. Vaheajal olid mitu inimest öösel sügaval maa all raha kõlisemist kuulnud ja andsid sest kohtule teatust; ja kui kohus asja läbi katsudes rääkimise tõe näinud olevat, lasti sulased vangist lahti. Ehk küll seda imelikku öösist rahakõlisemist hiljem veel mitu korda oli kuuldud ja ka mõned rahaauku otsima läinud, siiski ei leitud midagi ega tulnud ainuski neist rahaotsijatest enam tagasi; neid oli vististi seesama ära viinud, kes raha peremehele koleda otsa teinud. Niipalju võis iga inimene mõista, et siin õiget lugu ei olnud, mispärast keegi ei usaldanud vanasse lossi elama minna, kuni viimaks katus ja seinamüürid tuule ja vihma käes ära pudenesid, nii et muud järele ei jäänud, kui praegused vanad kantsid. Ükski inimeseloom ei julge öö ajal sinna ligimaile oma jalga tõsta, — veel vähem nende alt ennemuistset varandust otsima minna.»

Nõnda rääkis vana talumees. Kui rehepapp tema juttu oli kuulnud, ütles ta kui pool naljapärast: «Mul oleks lusti minna õnne katsuma! Kes tahab tuleval ööl minuga ühes sinna minna?»

Mehed heitsid risti ette ja tunnistasid ühest suust, kuidas neil elu palju armsam olevat kui kõige maailma varandus, mida keegi hingehukatuseta kätte ei või saada. Siis palusid nad, et võõras mees tühja mõtte maha jätaks ja mitte oma elu kurjale müüma ei läheks. Ometi ei pidanud julge rehepapp nende palumistest ega ähvardamistest midagi lugu, vaid tahtis oma käe peal õnne minna kat-

suma. Ta palus õhtul kõrtsmiku käest koo peergu, miska ta endale silmavalgust tahtis muretseda, ja küsis teed, mis kõige otsemalt lossimüüridele viiks.

Keegi külamees, kes teistest natuke julgem näis, läks temale, põlev latern käes, natuke maad teejuhiks, siis ei usaldanud temagi kaugemale minna, vaid pööras rohkem kui pool versta müüridest eemal tagasi. Pime pilvine öö ei andnud valgust, sellepärast pidi rehepapp enam käsikatsel kui silmajuhil edasi minema. Tuule vingumine ja öökullide hõikamine kostis koledasti temale kõrva, aga ei võinud julget südant hirmutada.

Niipea kui ta müüride varjus tuld võis üles võtta, süütas ta ühe peeru põlema ja hakkas vaatama, kas kuskil ust või urgast oleks, kust maa alla võiks minna. Tükk aega asjata otsinud, nägi ta viimaks müüri all ühe augu, mis allapoole läks. Ta pani peeru seinavahele põlema ja koristas kätega kivi- ja lubjaprügi nii palju eest, et sisse võis pugeda.

Natuke maad edasi minnes leidis ta kivitrepi ja nii palju laialist ruumi, et püsti jalul alla võis astuda. Peerukimp õlal ja põlev peerg käes, läks ta trepiastmeid mööda sügavamale, kuni viimaks raudukse leidis, mis lukuta oli. Ta tõukas raske ukse vallali ja tahtis parajasti tuppa astuda, kui suur must põlevate silmadega kass tuulekiirusel ukse vahelt välja puges ja treppi mööda üles kargas. Rehepapp mõtles: see on vististi raha peremehe kägistaja, lükkas ukse kinni, viskas peerukoo põrandale ja hakkas siis ümber selitama.

Tuba oli suur ja lai ja uksi igal pool seintel; mees luges ülepea kaksteistkümmend ust ja pidas aru, missugust ta neist kõige esiteks pidi katsuma minema. «Seitse peab mõnikord õnnenumber olema!» ütles rehepapp ja hakkas nüüd sissetulemise uksest lugema kuni seitsmenda ukseni; aga uks oli lukkus ja ei tahtnud lahti minna. Kõige keharammuga vastu ust tõugates sai ta ometi aegamööda roostetanud lukust jagu, nii et uks lahti põrkas.

Rehepapp leidis sisse astudes keskmise suurusega toa, kus ühe seina ääres pikk laud ja pink, teise seina ääres jälle ahi ja leeauk ahju ees seisid; ka mõned puuhalud olid lee kõrval põrandal. Need sütitas mees põlema ja nägi tulevalgel, et väike pada ja jahukauss ahju otsal seisid; ka natuke soola leidis ta soolavakakese põhjast.

«Kas sa näed!» hüüdis rehepapp: «Ma leian siit kogemata toiduvara, vett on mul lähkris, mis joogiks kaasa võtsin, nüüd võin sooja körti keeta.»

Üteldes seadis ta paja tulele, valas vee ja jahud sisse, riputas soola peale, segas pilpaga ümber ja keetis kördi valmis; valas siis kaussi ja tõstis lauale. Hele tuluke leel andis toale valgust, et tarvis ei olnud peergu põlema sütitada. Julge rehepapp istus laua taha, võttis lusika kätte ja hakkas sooja kördiga tühja kõhtu täitma.

Korraga nägi ta, silmi üles tõstes, musta põlevate silmadega kassi ahju otsal istumas, ei võinud mõista, kust elajas sisse oli saanud, sest et ta oma silmadega näinud, kuidas kass mööda treppi üles läinud. Seal põrutati väljastpoolt kolm pauku ukse pihta, nõnda et toa seinad ja põrand vabisesid; aga rehepapp ei kaotanud julgust, vaid hüüdis valju sõnaga:

«Kellel pea otsas, astugu tuppa!»

Silmapilk põrkas uks laiali lahti, must kass kargas ahju pealt maha ja pistis läbi ukse putkama, kusjuures tal suust ja silmist tulesädemed välja purskasid.

Kui kass oma teed läinud, tulid neli pikka meest tuppa, kellel pikad valged rüüd seljas ja tulipunased mütsid peas, mis nõnda sätendasid, et tuba üleüldse kui südapäeva ajal valgeks läks. Mehed kandsid surnuraami õlgadel ja puusärk seisis raami peal, mis aga julgele rehepapile hirmu ei teinud. Sõnalausumata panid mehed puusärgi põrandale, läksid üksteise kannul uksest välja ja tõmbasid ukse kinni. Kass mäugus ja kraapis ukse taga küüntega, kui tahaks ta tuppa tulla, aga rehepapp ei pidanud temast lugu, vaid sõi rahulisti oma sooja körti.

Peale kõhutäitmist tõusis ta laua tagant ja läks puu-

särki vaatama; kangutas kaane pealt lahti, ja nägi väikese pika, valge habemega vanamehe kirstus. Rehepapp tõstis ta kirstust ja pani leele tule äärde end soendama. Ei väldanud ka kuigi kaua, seal hakkas vanataadike toibuma, liigutas käsi ja jalgu.

Julgel rehepapil ei olnud vähemat hirmu: ta võttis kördivaagna ja lusika laualt ja hakkas vanameest söötma. Aga vanakesel läks lusikaga söötmisel aeg pikaks, sellepärast sasis ta mõlema käega vaagnast kinni ja neelas kiiresti kõik kördi oma kõhtu. Siis ütles ta söötjale:

«Ole terve, pojuke, kes sa minu vaese peale oled armu heitnud ja minu näljas ja külmas tarretanud keha toetanud. Selle heategemise eest tahan ma sulle kuninglikku palka tasuda, et sa eluilmas mind ei pea ära unustama. — Vaata, ahju tagant leiad sa tõrvatunglad, sütita üks neist põlema ja tule minuga kaasa. Enne seda pane uks tugevasti kinni, et vihane kass tuppa ei pääseks, kes sul kaela murraks. Hiljem tahame teda taltsaks teha, et temast kellelegi enam kahju ei või sündida.»

Nõnda rääkides tõstis vanamees neljanurgelise, poole sülla laiuse paekivi põrandalt üles, mis kui kaas ühe keldri sisseminekut kinni kattis. Vanataadike astus treppi mööda eel ja rehepapp kartmata, põlev tõrvatungal käes, tema kannul, kuni nad koledasse sügavasse koopasse jõudsid.

Suures keldrivärki võlvitud koopas seisis rahalasu, kõige kõrgema heinasao taoline, pool hõbedat, pool kulda. Vanake võttis seinakapist peotäie vahaküünlaid, kolm pudelit joodavviina, suitsetatud seakintsu ja leivakaku välja, siis ütles ta rehepapile:

«Ma annan sulle kolm päeva aega seda rahakogu lugeda ja ära jagada. Sa pead rahahunnikud kahte osasse jagama, nõnda et mõlemad hunnikud ühetasaseks saavad, kummaski enam ega vähem ei leita ja ühtki üle ei jää. Seni kui sina rahajagamist toimetad, tahan ma seina äärde magada heita, aga hoia ennast, et sa jagamisel pisematki eksitust ei tee, muidu kägistan ma sind surnuks.»

Rehepapp hakkas sedamaid tööle ja vanamees heitis seina äärde puhkama. Et vähemat eksitust ei peaks juhtuma, toimetas rehepapp jagamist nõnda, et ta iga kord kaks ühesugust raha võttis, kas taalrid, rublatükid, kuldraha või peenikest hõberaha; neist pani ta ikka ühe pahemat, teise paremat kätt hunnikusse. Kippus tal jõud lõppema, siis rüüpas ta pudelist karastust, võttis mõne suutäie leiba ja liha, mispeale ta uue rammuga tööd edasi ajas.

Selleläbi, et ta öösel pikka aega ei maganud, vaid viibimata tööd edasi toimetas, sai ta teise päeva õhtul jagamisega valmis; aga üks pisuke hõberaha oli üle jäänud. Mis nüüd teha? Julgel rehepapil ei olnud selle pärast muret, ta tõmbas noa taskust, pani tera rahatüki keskkoha peale, ja lõi kiviga noa selga, nõnda et raha kahte tükki kargas. Ta pani ühe poole parema käe hunniku ja teise poole pahema käe hunniku otsa, äratas siis vanamehe magamast ja kutsus teda oma tööd vaatama.

Kui nüüd vanamehe silm ülejäänud rahapoolikuid mõlema hunniku otsas leidnud, langes ta rõõmuhõiskamisega rehepapi kaela ümbert kinni, silitas siis tükk aega tema palgeid ja ütles viimaks:

«Tuhat, tuhat tänu sulle, julge noormees, kes sa mind pikast igavast vangipõlvest oled päästnud. Ma olen juba mitusada aastat siin oma varandust pidanud valvama, sest et kuskilt ei leidnud, kellel küllalt julgust või osavat aru peas oleks olnud, miska ta raha nõnda oskaks jagada, et midagi üle ei jääks. Sellepärast pidin mina neid oma vandetõotuse järele kõiki üksteise järel kägistama, ja et neist keegi enam tagasi ei saanud minna, sellepärast ei ole viimasel kahesajal aastal keegi enam siia usaldanud tulla, ehk mina küll iial ühtki ööd ei lasknud mööda minna, kus ma rahaga ei kõlistanud. Sina, õnnelaps, pidid mulle ootamata päästjaks tulema, kui mul viimne lootus kippus lõppema ja ma igavest vangipõlve kartsin. Tänu, tuhat tänu sulle sinu heategemise eest.

Ühe rahahunniku saad sa endale vaevapalgaks, aga

teise hunniku pead sa vaestele jagama, minu raskete pattude lepituseks, sest et mina sel ajal väga tige ja ülekohtune inimene olin, kui ma maa peal elades seda varandust endale korjasin. Ühe töö pead sa veel mulle ja sinule enesele kasuks toimetama. Kui sa siit üles lähed, ja suur must kass sul trepi peal vastu tuleb, siis püüa ta kinni ja poo üles. Siin on kütke, millest ta enam lahti ei pääse.»

Seda üteldes tõmbas ta pastlapaela jämeduse peenikestest kuldtraatidest punutud nööri oma põuest, andis selle rehepapile, ja kadus siis, kui oleks ta maa põhja vajunud, tema silmist. Aga sel silmapilgul tõusis kärgatus, kui oleks kõik maapõhi rehepapil jalgade all pihuks ja põrmuks lõhkenud. Küünal kustus ära ja pilkane pime oli rehepapi ümber.

Ometi ei lõpetanud ootamata juhtumine tema julgust. Ta otsis käsipidi teed, kuni ta trepile sai, ronis siis astmeid mööda üles ja sai esimesse tuppa, kus ta tulles kõrti oli keetnud. Ehk küll tuluke juba ammugi leelt kustunud, leidis ta ometi tuha seest veel tulekibemeid, miska tule võis üles puhuda. Kirst seisis praegu veel raamil, aga vanakese asemel magas suur must kass kirstus. Rehepapp sasis tema peast kinni, tõmbas kuldnööri lingus temale kaela ümber ja riputas ta toaseina tugevama raudnaela külge üles. Siis heitis ta ise põrandale puhkama.

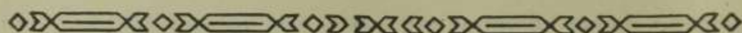
Teisel hommikul vast tuli ta müüride alt välja ja võttis teed lähemasse kõrtsi, kus ta tulles oli olnud. Kõrtsimehe rõõm ja imestus olid otsata, et võõras mees veata ja elusalt oli pääsnud. Aga rehepapp ütles:

«Muretse mulle hea hinna eest paarkümmend tündrist kotti ja palka hobuseid, miska ma varanduse ära viia võin.»

Sellest märkas kõrtsmik, et võõra mehe teekäik ei olnud tuulde läinud, ja talitas sedamaid rikka mehe tahtmist.

Kui nüüd rehepapp rahva suust oli kuulnud, missugused vallad vanal ajal lossiperemehe valitsuse all olid

seisnud, jagas ta kolmanda osa vaeste varandusest nendele valdadele, andis kaks osa kohtu kätte, et seda pidi vaestele jagatama, ja läks siis oma varandusega kaugele maale elama, kus teda keegi ei tundnud. Seal pidavat veel tänapäevani mõned tema sugulastest kui rikkad mehed elama ja oma suguvanema julgust õnnistama, kes selle varanduse oli võitnud.

KUIDAS KUNINGAPOEG KARJAPOISIKESE-PÕLVES ÜLES KASVAS

Ükskord oli kuningas, kes väga heldesti ja armulikult oma alamaid valitses, nõnda et kõiges kuningriigis ühtki inimest ei leitud, kes teda ei oleks õnnistanud ja temale elupäevade pikendust soovinud. Kuningas elas juba mõnda aastat õnnelikus abielus, aga neile ei olnud ainustki last antud. Suur oli sellepärast tema ja kõigi alamate rõõm, kui kuningaproua pojakese ilmale tõi; aga tema emasüda ei pidanud kaua seda õnne maitsma. Kolm päeva pärast poja sündimist vajusid tema silmad surma unel kinni, nii et nad midagi enam siin ilmas ei võinud näha, misläbi poeg vaesekslapseks ja kuningas leseks jäi.

Otsata raske oli kuninga leinakurbus armsa proua surma üle; temaga leinasid üheskoos riigi alamad, nii et kuskil rõõmsat silma ei leitud. Alamate tungil kosis kuningas küll kolme aasta pärast teise abikaasa, siiski ei olnud temal uue nooriku valitsemisel seda õnne kui esimesel kosimisel; ta oli tuikese matnud ja kulli asemele saanud, nagu, paraku, mitmele lesele juhtub. Kositud noorik oli valju südamega õel naisterahvas, kes ei kuningale ega alamatele head ei näidanud. Endise proua poega ei võinud ta oma silma all kannatada, sest et ta kartis, riigi valitsus võiks võõraspoja kätte saada, keda alamad tema kadunud ema pärast armastasid.

Tige kuningaproua pidas sellepärast kurja nõu, poisikest kuhugi salamahti kõrvale saata, kust teda kuningas

enam leida ei või; poisikest ära hukata ei olnud tal julgust. Keegi nurjatu vanaeit oli maksu eest kurja asja toimetusel kuningaproua abiline. Selle ülekohtuse naise kätte anti ühel ööl laps ja saadeti salateel kaugele, kuhu teda vaestele inimestele kasvandikuks pidi antama. Teel riisus vanaeit kõik peenikesed riided lapse seljast ja pani teised hilbud temale ümber, et keegi pettust ei märkaks. Vanaeit oli kuningaprouale kindla vandega tõotanud, et ta kellelegi inimesele kohta ei nimeta, kuhu kuningapoeg oli viidud.

Lapsevaras ei julgenud päevavalgel käia, sest et ta tagaotsijaid kartis, sellepärast viibis temal teekäik pikale, enne kui ta varjulise koha leidis, kus kuninglik laps aset pidi saama. Üksikusse metsatalusse, kuhu palju iial võõra inimese jalg ei saanud astuma, anti varastatud kuningapoeg kasvandikuks ja maksti peremehele sada rubla kasvatamise vaeva. Õnneks kuningapojale oli, et ta heade inimeste juurde saanud, kes tema eest niisamuti hoolt kandsid, kui oleks ta nende lihalik laps olnud. Terase vaimuga poisike tegi neile mõnikord nalja, iseäranis, kui ta ennast kuningapojaks nimetas. Rohkest kasvatamisehinnast märkasid nad küll, et poisike õiguse rajalt kõrvale läinud, isa· või ema poolt suurematsugu rahva laps võis olla, ometi ei ulatanud neil mõtted iial nii kõrgele, et nad seda oleksid võinud tõeks pidada, mis laps rumalast peast enesest kiitis.

Igamees võib isegi arvata, missugune suur ehmatus sel hommikul kuningakojas tõusis, kui leiti, et pojuke öösel oli ära varastatud, ja nii imelikul viisil, et keegi ei olnud kuulnud, ega pisemaid varga jälgi järele jäänud. Kuningas nuttis mitu päeva kibedasti oma kadunud poega taga, keda ta oma õndsa abikaasa pärast seda enam armastas, mida vähem ta teisest abikaasast õnne leidis. Küll otsiti kaua aega igalt poolt ja nuusiti kadunud lapse jälgi taga, tõotati suurt vaevapalka igaühele, kes selle poolest midagi märki võiks anda, ometi vajus kõik tühja, poisike näitas kui ära sulanud olevat, nii et ühegi otsija silma

temast põrmukest ei paistnud. Ükski inimene ei osanud niisugust salaasja seletada, mõned arvasid kurjavaimu või nõiduseväe lapse olevat viinud. Sinna üksikusse metsatalusse, kus kuningapoeg elas, ei olnud ükski otsija oma sammu viinud, niisama vähe võisid kuulutused sinna ulatada.

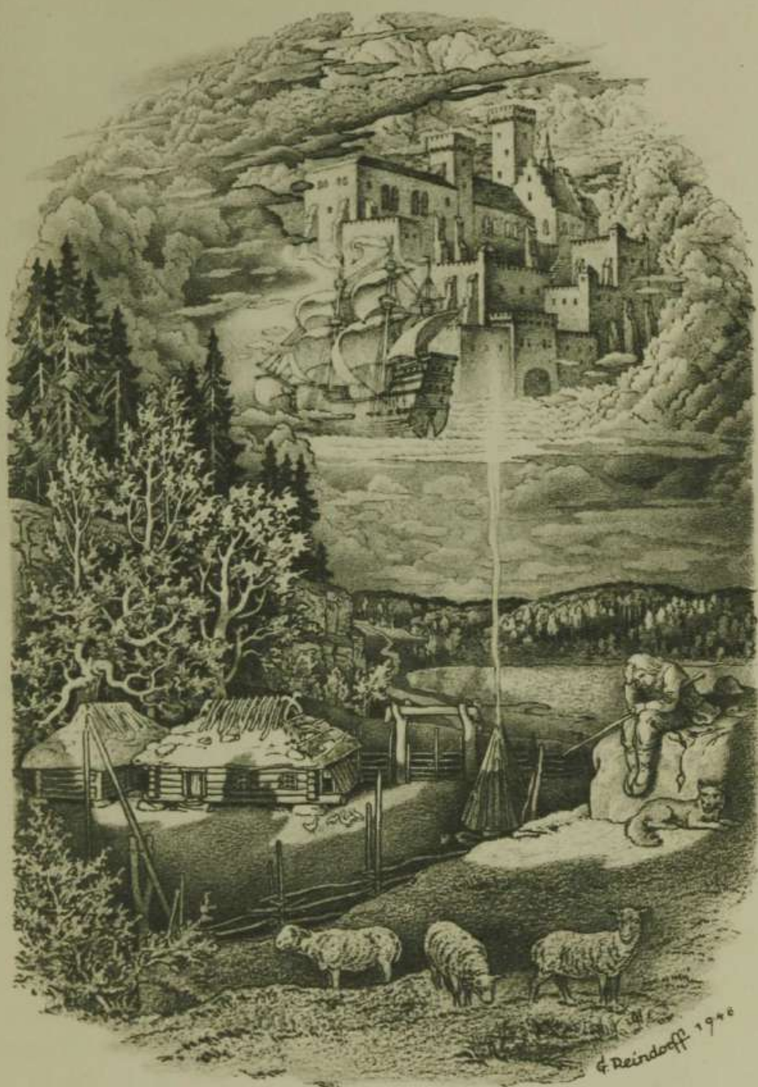
Seni kui teda kodus surnuna taga nuteti, kasvas kuningapoeg metsa varjul priskesti üles, kuni ta selle vanuseni jõudis, et juba asjatalitust võis ette võtta. Seal näitas ta igas kohas imelikku tarkust, nii et kasuvanemad sagedasti pidid tunnistama, kuidas siin muna kanast palju targem oli.

Kuningapoeg oli juba rohkem kui kümme aastat metsatalus elanud, seal tõusis tal igatsus südamesse muile rahvaile minna. Ta palus kasuvanematelt luba, enda käe peal leivapalukest minna teenima, üteldes: «Mul on mõistust ja rammu küllalt, et teiste abita oma pead võin toita. Siin üksikus elus läheb mul aeg väga igavaks.»

Ehk küll kasuvanemad esiotsa väga vastu tõrkusid, siiski pidid nad viimaks poisikesele järele andma ja tema igatsemist täitma. Peremees läks ise teda saatma ja temale mõnusat paika kuulama. Ühes külas leidis ta nõuka taluperemehe, kellele karjapoissi tarvis läks, ja et kasvandik ise seesugust ametit endale soovis, siis sobitati kaup sedamaid valmis. Ehk küll kaup aasta peale kinnitati, tehti veel iseäranis tingimine, mille järele poisil igal ajal lubatud oli ennast teenistusest lahti päästa ja kasuvanematele tagasi minna. Niisamuti tahtis peremees, kui tema poisiga rahul ei oleks, teda enne aastat priiks lasta, aga mitte kasuvanemate teadmata.

Küla, kus kuningapoeg teenistust saanud, seisis suure maantee ligidal, kust iga päev palju inimesi mööda käis, niihästi alamaid kui ülemaid. Karjapoiss-kuningapoeg istus sagedasti maantee ääres ja tegi teekäijatega juttu, kus ta mõndagi uudist kuulis, mis temal sinnaajani alles teadmata olnud.

Seal juhtus ühel päeval keegi hallide juuste ja pika

valge habemega vanamees teed käies sinna tulema, kus kuningapoeg kivi otsas istudes suupilli puhus, seni kui lojused vaikselt rohumaal sõid; tahtis ükski loom teistest kaugemale minna, kihutas karjase koer teda tagasi. Vanamees vaatas tükk aega poissi ja tema karja, astus siis mõne sammu ligemale ja ütles:

«Minu arvates ei ole sina mitte karjapoisiks sündinud.»

Poiss kostis: «Võib olla; ma tean niipalju, et mina valitsejaks olen sündinud, ja siin esimest valitsemiseametit õpin. Kui asi neljajalgsetega mõnusasti korda läheb, ehk katsun siis edaspidi kahejalgsetega oma õnne.» Vanamees vangutas kui imestades pead ja läks oma teed.

Teine kord sõitis uhke tõld mööda, kus üks naisterahvas kahe lapsega sees istus, kutsar puki peal ja toapoiss tõlla taga aset pidas. Kuningapojal oli parajasti torbikutäis nopitud maasikaid käes, mis uhke saksa-naisterahva silma ulatas ja temale marjahimu sünnitas. Ta käskis kutsaril hobused kinni pidada, ja hüüdis tõlla aknast sundides:

«Tattnina! too marjad siia, ma annan sulle paar kopikat saiaraha!»

Karjapoiss-kuningapoeg tegi, kui ei paneks ta hüüdmist tähele ega arvaks käsku endale antud, nõnda et naisterahvas teist ja kolmat korda pidi hüüdma, mis niisamuti tuulde läks. Seal hüüdis ta toapoisile tõlla taha:

«Mine, tee sellele tattninale kõrvad pähe, et ta minu käsku kuuleb.»

Toapoiss ruttas jalapealt saadud käsku täitma. Enne kui ta sinna jõudis, oli karjapoiss kivi otsa püsti tõusnud, tugeva vembla kätte võtnud ja kärgatas sealt toapoisile vastu:

«Kui sul himu ei ole verist pead leida, siis ära tõsta sammu ligemale, või ma lõhun sul silmad.»

Toapoiss läks tagasi ja kuulutas prouale oma lugu. Proua hüüdis vihaselt:

«Lurjus! Kas sina tattnina-poisikest hakkad kartma! Mine, võta marjatorbik vägisi tema käest, ma tahan

temale näidata, kes mina olen, pealegi veel tema vanematele lasta nuhtlust anda, kes teda paremini ei osanud kasvatada.»

«Ohoo!» hüüdis karjapoiss, kes antud käsku oli kuulnud. «Nii kaua kui mul veel eluvaimu liikmetes on, ei tohi keegi vägisi minu käest võtta, mis õiguse pärast minu omandus on. Ma tambin igamehe peeneks, kes minu käest maasikaid tuleb röövima!» Üteldes sülitas ta pihku ja keerutas vemmalt pea ümber, et tuul aga vingus.

Seda nähes ei olnud toapoisil pisemat lusti lugu katsuma minna; aga proua oli raske ähvardamisega ära sõitnud ja ütelnud, et tema seda sõimu iial nuhtlemata ei taha jätta.

Teised karjapoisid, kes eemalt juhtunud tüli olid kuulnud ja näinud, rääkisid õhtul kodus igaüks seda lugu oma pererahvale. Seal tõusis nüüd kõigile hirm, et neile ehk liiga hakatakse tegema, kui suur proua poisikese rumalat vastutõrkumist kohtusse läheb kaebama ja asjalugu tullakse läbi kuulama.

Kuningapoja peremees sõitles teda kurjasti selle pärast, üteldes: «Mina ei tule sinu eest kostma; albi leiba, mis sa oled sisse sõtkunud, võid sa ise küpsetada ja ära süüa.»

Kuningapoeg kostis: «Küllap sellega korda saan, see on minu asi. Jumal on mulle enesele suu pähe ja keele suhu loonud, miska ma enda eest võin kosta, kui tarvis on; mina ei tule teid paluma oma eest kostma. Oleks proua viisakasti maasikaid küsinud, ma oleksin neid temale andnud, aga kuis tohtis ta mind tattninaks sõimata? — Minu nina on iga päev tatist niisama puhas olnud kui temalgi.»

Proua oli kuningalinna sõitnud, kus tal midagi kiiremat talitust ei olnud, kui häbemata karjapoisi lugu kohtussse kaevata. Ei väldanud ka kuigi kaua, seal hakati asja läbi kuulama ja anti käsk, poisike peremehega seltsis kohtu ette tuua. Kui kohtusulased külasse tulid käsku täitma, ütles kuningapoeg:

«Minu peremehel ei ole selle asjaga midagi tegemist; mis mina olen teinud, seda pean mina ka vastama.»

Nüüd taheti tal käed selga kinni siduda ja teda vangi viisil kohtu ette viia; aga ta tõmbas terava noa oma taskust, põrkas paar sammu teistest eemale, pani noa otsa südame kohale ja hüüdis:

«Elusalt ei tohi mind keegi siduda! Enne kui teie käsi mind siduma tuleb, vajutan ma noatera oma südamesse! Minu surnukeha võite siduda ja temaga teha mis tahate; aga nii kaua kui mul eluvaimu veel sees on, ei tohi ükski hing köit ega ahelat minu külge panna! Kohtu ette tahan ma tõrkumata astuda oma tüli seletama, vangi viisil ei lase ma ennast viia.»

Tema julgus oli kohtusulased nõnda ära ehmatanud, et nad tema ligidale ei usaldanud astuda, kartes, et kui poiss ülemeeles endale otsa teeb, seda neile süüks saaks antama. Ja et tema ise heal meelel lubanud nendega tulla, pidid nad sellega leppima.

Tee peal panid kohtusulased iga päev enam imeks, mis mõistlik ja osav nende vang oli, kes igas asjas paremini otsust mõistis anda, kui nende pea-oid oleks kandnud.

Veel palju suurem oli kohtumõistjate imestus, kui nad poisikese suust asjalugu kuulsid, kes otsast otsani kõik nõnda ära seletas, et temale viimaks õigus pidi antama ja teda süüst vabaks mõistetama. Kui kuningas suurtsugu proua suust kohtuotsust oli kuulnud, ja proua palumist mööda asjalugu endale lasknud rääkida, pidi ka tema kohtumõistjatele õigust andma ja poisikese nuhtlemata jätma.

Nüüd paisus suurtsugu naisterahva süda tulises vihas, nii et ta lõhkema kippus; ta turtsus kui vihane kass koera peale, et üks tattnina talupoja-poisike tema vastu õigust oli saanud. Ta kaebas oma meelehaigust kuningaprouale, kes, nagu ta teadis, kuningast palju valjum oli.

«Minu abikaas» — ütles kuningaproua — «on üks vana müts ja tema kohtumõistjad üheskoos lambapead!

Kahju, et teie asja kohtusse kaebasite ja kohe esiotsa minu juurde ei tulnud; mina oleks teie tüli sedamaid teisiti talitanud ja teile õiguse andnud. Nüüd, kus asi kohtu läbi toimetatud ja kuninga poolt kinnitatud on, ei ole mul kogunisti enam võimalik avalikult asja paremale korrale seada; aga me peame isekeskis nõu pidama, kuidas me salamahti poisile nuhtluse võime peale panna.»

Kaebajal naisterahval tuli õnnekorral meelde, et tema vallas väga kuri taluperenaine elas, kus orjad iial pikemat paika ei tahtnud pidada, ja peremees tunnistavat ise, et nende peres hullem lugu on kui põrgus. Kui nüüd võimalik peaks olema, ninatarka poisikest sinna peresse karjapoisiks panna, siis saaks tema vististi raskemat nuhtlust, kui ükski kohtuotsus temale võiks mõista.

«Mina tahan sedamaid asja teie tahtmist mööda korrale talitada,» ütles kuningaproua, laskis ühe truu sulase oma ette kutsuda ja õpetas temale, kuidas ta asja pidi toimetama. Oleks tema hing seda võinud teada, et karjapoiss tema ära tõugatud kuningapoeg oli, siis oleks ta kuningast ja kohtust hoolimata poisikese otsekohe surma saatnud.

Niipea kui taluperemees kuningaproua käsu oli saanud, laskis ta karjapoisi oma teenistusest lahti ja tänas õnne, et ta nii hõlpsalt enese naha oli päästnud. Kuningaproua sulane viis ise poisikese sinna talusse, kuhu teda oli sunnitud. Tige perenaine hõiskas rõõmu pärast, et kuningaproua temale karjapoisi toimetanud, ühtlasi ka luba andnud, temaga teha, kuidas perenaine ise tahab, sest et poisike väga kangekaelne olevat, kes head sõna iial kuulda ei võta. Sel päeval ei tundnud ta uue veskikivi kõvadust, sellepärast lootis ta vanal viisil temaga jahvatada.

Üürikese aja pärast pidi aga naisekujuline põrguhark ära tundma, et aiamulk siin kõrgem oli, kui tema hüppamine võis ulatada, sest et poisikesel väga visa süda sees oli, kes oma õigusest kriipsu väärt järele ei andnud. Ütles perenaine ilmaasjata kurja sõna, siis sai ta kohe

tosina vastu; tahtis ta kätt poisi vastu üles tõsta, seal sasis poiss kas kivi, puuhalu või mis talle parajasti kätte juhtus, maast ja hüüdis eemalt:

«Ära usalda sammu täit ligemale tulla, või ma lõhun sul silmad ja tambin su keha pudruks!»

Seesugust juttu ei olnud eit veel eluilmas kellegi, kõige vähem teenijate suust kuulnud; peremees aga rõõmustas salamahti, kui ta nende tüli kuulis, ega läinud naisele appi, sest et poisike oma kohust täitis.

Perenaine püüdis nüüd näljaga karjapoissi taltsutada, et ta temale süüa ei andnud; aga karjapoiss võttis vägisi leivakaku, kust kätte sai, ja lüpsis karjas lehmanisasi piima leiva kõrva märjaks, nõnda et näljahammas temal kõhtu ei tulnud näpistama. Mida vähem perenaine karjapoisist võimust sai, seda enam püüdis ta oma tigedust mehe ja muu pererahva kaela lahutada.

Kui kuningapoeg mõne nädala ülekohtust elu iga päev oma silmaga näinud, pidas ta nõu, perenaisele kõik kurjus kätte tasuda, aga nõnda, et maailm huntlasest lahti pääseks. Ta püüdis ettevõetud nõu täitmiseks kavaluse läbi tosina hunte, pani need ühte koopasse kinni ja andis neile iga päev ühe elaja söödaks, et metsalised nälga ei lõpeks. Kes jõuaks perenaise kurjust nüüd üles rääkida, kus õigus tema poole vajus, sest et poiss igal õhtul ühe veise vähem koju tõi, kui ta hommiku karja oli ajanud, ega iial pikemat vastust ei andnud kui: «Mets murdis maha!» Perenaine kisendas kui pöörane ja ähvardas poisikest metsalistele roaks ette visata, aga poiss kostis naerdes:

«Sinu vihane liha saab neile magusam maitsema!»

Siis laskis ta hundid kolm päeva koopas söömata seista, ajas ühel ööl, kus pererahvas magas, karja laudast välja ja pani oma kaksteistkümmend hunti nende asemele lauta ja ukse tugevasti kinni, et metsalised välja ei pääseks. Kui asjad niikaugele joonde olid seatud, andis ta jalgadele nõu ja läks pakku, sest karjapoisi-teenistus oli temale juba ammugi vastumeelseks läinud; pealegi tundis

ta nüüd parajat rammu, miska suuremaid töösid ette võis võtta.

Oh sa kallis aeg, mis nüüd hommikul sündis, kui perenaine lauta läks lojuseid välja laskma, ja lehmi tahtis hakata lüpsma! Vihased, näljas hundid kargasid üheskoos tema kallale, murdsid ta maha ja neelasid riietega tükkis nahka, et muud üle ei jäänud kui keel ja süda, mis metsalistelegi ei kõlvanud, sest et nad väga mürgised olid. Ei olnud peremehel ega pererahval selle õnnetuse üle pikemat kurvastust, vaid igamees tänas õnne, et ta põrgulise käest oli pääsnud.

Kuningapoeg oli mõne aasta mööda maailma ümber käinud, üht ja teist ametit katsunud, ometi ei kuskil kaua paika pidanud, sest et lapsepõlve mälestused, mis kui unenäod ärksalt tema silma ees seisid, ühtepuhku temale meelde tuletasid: sina oled kõrgemasse seisusesse sündinud. Aeg-ajalt juhtus ta selle vanamehega kokku, kes teda karjapoisi-ametis juba lapsepõlves kord vaatamas käinud.

Kaheksateistkümne aasta vanuselt võttis kuningapoeg kellegi aedniku juures teenistust ja soovis aedniku-ametit õppida. Selsamal ajal juhtus kogemata lugu, misläbi tema elukord teisiti pidi minema. See ülekohtune vanaeit, kes teda kuningaproua käsul varastanud ja metsatalusse kasvandikuks viinud, tunnistas surmavoodil kirikuõpetajale tehtud ülekohtu üles, sest et tema patukoorma all vaevatud hing enne rahu ei leidnud, kui ta kuritöö avalikuks sai teinud; ta nimetas ka talu, kuhu ta lapse oli viinud, ehk ta küll sellest midagi pikemat ei teadnud, kas laps elama jäänud või ära surnud. Kirikuõpetaja ruttas sedamaid kuningale rõõmusõnumeid viima, kust kadunud poja jälgi pidi otsitama.

Kuningas ei rääkinud kellelegi oma teadmisest ühtki sõna, vaid laskis silmapilk ratsahobuse sadulasse panna ja läks kolme ustava sulasega kadunud poja jälgi taga ajama. Kui nad mõne päeva pärast metsatalusse jõudsid, tunnistasid peremees ja perenaine asja tõeks, et neile nii ja nii kaua aja eest üks poeglaps kasvandikuks toodud, sada

rubla kasvatamisevaevaks ette makstud, mispärast nad kohe arvanud, et laps suurema rahva oma võis olla, ehk neile küll iial seda mõtet ei tulnud, et laps kuninglikust soost pidi olema, vaid nemad igakord naljaks pidanud, kui laps ennast kuningapojaks nimetanud. Metsatalu peremees läks ise kuningat sinna külasse juhatama, kuhu tema poisikese karjapoisiks oli andnud, ei mitte enese, vaid poisikese tahtmist mööda, kes kauem üksikus kohas ei tahtnud elada.

Suur oli tema, aga veel suurem kuninga ehmatus, kui nad nooreks meheks kasvanud poissi enam sealt ei leidnud ja täielikke jälgi pererahva käest teada ei saanud. Rahvas teadis niipalju jutustada, et poiss ühe suurema proua kaebuse peale kohtu ette viidud, teda seal küll vabaks mõistetud ja lahti lastud. Aga hiljem tulnud kuningaproua sulane, kes poisikese tema käest võtnud ja ühte teise valda teenima viinud. Kuningas tõttas nüüd sinna, leidis ka pere, kus tema poeg lühikese aja olnud, siis aga ära põgenenud, nõnda et nad hiljem enam midagi temast ei olnud kuulnud. Kust nüüd umbes jälgi pidi otsitama, ja kes otsijatele teed pidi juhatama?

Kuningas kahetses raske murekoorma all oma õnnetust, et teele aetud jäljed tema silmast ära kadunud. Seal astub üks vanamees tema ette, seesama, kes enne seda mõnikord kuningapojaga koos oli olnud, räägib, kuidas ta eluteel ühe niisuguse noormehega aeg-ajalt ühte juhtunud, teda esimest kord karjas ja hiljem mõnes muus teenistuses näinud, sellepärast olevat temal lootust kadunud noormehe jälile saada. Kuningas tõotas vanamehele rohkesti jalavaeva tasuda, kui ta teda poja jälile võiks juhatada, käskis ühe sulase hobuse seljast maha tulla ja vanameest tema asemele hobuse selga astuda, et nemad kiiremasti võiksid edasi minna. Aga vanamees ütles naeratades: «Nii palju kui teie hobused jõuavad joosta, võivad minu jalad ammugi käia; need on maailmas enam teed mõõtnud kui ükski hobune.»

Nädala pärast said nad kuningapoja jälgedele ja leid-

sid ta ka üles, kes, nagu juba ülemal nimetasime, parajasti ühe uhke mõisa rohuaias kärneriametit oli õppimas. Otsata suur oli kuninga rõõm kadunud poega üles leides, keda tema juba mitu aastat kui surnut järel nutnud. Nüüd langesid rõõmupisarad tema palgeile, kui ta poja kaela ümbert kinni võttis, teda vastu rindu pigistas ja temale suud andis. Siiski pidi ta poja suust sõnumeid kuulma, mis ülesleidmise rõõmu vähendasid ja uut kurbust tema südamesse sünnitasid. Kärneril oli noor priske tütar, ilusam kui kõik roosid ja lillekesed uhkes rohuaias, ühtlasi vaga ja ilmasüüta kui taeva ingel. Sellele tütarlapsele oli kuningapoeg oma südame andnud ja tunnistas isale nüüd avalikult, et tema muud suurematsugu naisterahvast ei taha kosida, vaid üksnes kärneritütart endale abikaasaks võtta, ennemini kuningriigist kui piigakesest lahkuda.

«Tule aga koju,» ütles kuningas — «küll me siis selle asjaga korda saame.»

Poeg palus nüüd isa käest kalli kuldsõrmuse, pistis kõikide nähes piiga sõrme ja ütles:

«Selle sõrmusega kihlan ma sind endale, saagu aeg lühem või pikem viibima, siiski tulen ma sulle kosja, et sind oma koju viia.»

Aga kuningas ütles: «Ei, mitte nõnda, asi peab teisiti korrale toimetatud saama!» tõmbas tütarlapse sõrmest sõrmuse ja raius selle oma mõõgaga kahte tükki, andis siis poole sõrmust oma pojale ja teise poole kärneritütrele, üteldes:

«Kui teid jumal paariks on loonud, siis saavad sõrmuse osad omal ajal iseenesest kokku sulama, et kellegi silm kohta ei leia, kust sõrmus enne katki oli raiutud. Nüüd hoidke igaüks oma sõrmuse poolikut, kuni aeg täide saab minema.»

Kuningaproual kippus süda viha pärast lõhkema, kui tema võõraspoeg, kelle ta igavesti peidetud arvas olevat, koju tagasi tuli, ja nüüd seadust mööda kuningriigi pidi pärima, sest et kuningal teisest abielust üksnes kaks tütart olid sündinud. Kui paari aasta pärast vana kuninga silmad

G Reindorff 1948

kinni läinud, tõsteti tema poeg kuningaks. Ehk küll võõrasema temale rasket ülekohut oli teinud, siiski ei läinud tema kurja kurjaga tasuma, vaid jättis nuhtluse jumala kohtu hooleks.

Et nüüd võõrasemal vähematki lootust ei olnud väimehe läbi üht oma tütardest aujärje peale saada, pidas ta salaja nõu üht kuninglikku neitsit oma sugulaste hulgast noorele kuningale abikaasaks juhatada. Aga kuningas kostis lühidalt:

«Ma ei taha! Mul on omane juba ammugi valitud.»

Kui lesk kuningaproua hiljemini kuulda sai, kuidas noor kuningas alamatsugu tütarlast tahtis kosida, kihutas ta riigi ülemaid taga, et nemad üheskoos selle vastu pidid seisma. Aga kuningapoeg jäi kindlaks ja ei andnud järele. Peale seda, kui nad tükk aega edasi-tagasi olid vaielnud, andis kuningas viimaks otsuseks:

«Valmistagem suured lustipeod ja palugem kõik kuningatütred ja teised suurtsugu noored neitsid kokku, nii palju kui teie neid iial leiate, ja kui mina nende hulgast ühe peaksin leidma, kes minu valitud pruudist ilu ja vagaduse poolest ülem peaks olema, siis tahan ma teda kosida. Aga kui seda ei juhtu, siis saab minu endine valitud piiga mulle abikaasaks.»

Nüüd valmistati kuningakojas uhked lustipeod, mis kaks nädalat pidid vältama, et kuningal aega oleks neidusid silmitseda, kas keegi kärneritütrest üle jõuaks. Kõik ümberkaudsed kuningaprouad olid tütardega seltsis pidule palutud, ja et igaüks teadis, mispärast neid sinna oli palutud, sellepärast lootis ka iga tütarlaps, et õnnekord tema peale võis langeda. Juba olid pidud lõpu ligidal, aga noor kuningas ei olnud veel kedagi leidnud, kes temale meeltmööda näitaks. Viimsel pidupäeva hommikul astusid ülemad riigi nõumehed jälle kuninga ette ja ütlesid, mis vana kuninga leskproua neile oli õpetanud, et kui sel õhtul kuningas kosjaotsust selgeks ei tee, võiks rahva mässamist tulla, sest et kõik alamad kuningat abielusse soovivad.

Kuningas kostis:

«Ma tahan alamate tahtmist täita ja täna õhtul otsust anda.»

Siis saatis ta teiste teadmata ustava sulase kärneritütre järele, laskis piiga salamahti sinna tuua ja õhtuni varjul pidada. Kui nüüd õhtul kuningakoda tulest läikis, ja kõik kuninglikud neitsid omas uhkemates ülikondades silmapilku ootasid, kus neile kas õnne- või õnnetusekord pidi tulema, astus kuningas noore naisterahvaga pidude tuppa, kelle silmanägu nõnda rätikute sisse oli mähitud, et ninaots vaevalt välja paistis. Aga mis esimesel silmapilgul kõigile silma ulatas, oli võõra neitsi lihtne ülikond, valgest peenikesest lõuendist tehtud, ei kuskil siidi, sametit ja kulda, nagu teistel, kes peast varbani siidi ja sametisse olid mähitud.

Mõningad tõmbasid suud naerule, teised ajasid ninad vihakärssu, aga kuningas tegi, kui ei paneks ta seda tähele, päästis neitsikese pea rätikute mähkmest, astus siis piigaga lese kuningaproua ette ja ütles:

«Siin on minu valitud neitsi, kelle ma abikaasaks tahan võtta, ja palun teid kõiki, kes siin koos on, endile pulma.»

Lesk kuningaproua hüüdis vihaselt:

«Mis karjas kasvanud mehest paremat võis loota! Tahate sinna tagasi minna, siis võtke oma orjatüdruk kaasa, kes vististi sigu oskab sööta, aga kuningale abikaasaks ei kõlba, sest et niisugune külatüdruk aujärje ära roojastaks!»

Need sõnad paisutasid noore kuninga südame vihale; ta kostis valjusti:

«Mina olen kuningas ja võin teha, mis ma ise tahan; siiski häda teile, et teie täna endist karjapoisi-põlve mulle meelde tuletasite; sellega olete ühtlasi ka seda inimest mulle uuesti meelde tuletanud, kes mind karjapoisi-põlve oli sundinud. Aga et keegi mõistlik inimene siga kotis ei lähe ostma, sellepärast tahan ma kõigile avalikult enne laulatamist näidata, et ma kuskilt endale paremat abi-

kaasat ei oleks võinud leida, kui sestsinatsest tütarlapsest, kes vaga ja puhas on kui taeva ingel.»

Nõnda rääkides läks ta toast välja ja tuli natukese aja pärast sellesama vanamehega tagasi, keda ta karjasepõlves esimest korda oli näinud, ja kes hiljem kuninga tema jälile juhatanud. See vanamees oli väga kuulus Soome tark, kes kõiksuguseid salakunste mõistis. Kuningas ütles targale:

«Kulla tark! avaldage meile nõiduse väel nende neitsite seespidist olemist, kes praegu siin toas seisavad, et meie näha saame, kes nende hulgast kõige enam väärt on, et mulle abikaasaks saada?»

Tark võttis viinapudeli, lausus sõnad viina peale, palus, et neitsid kesk tuba kokku pidid astuma, ja riputas siis nõiaviinast igaühele paar piiska pähe, mispeale kõik, kuidas nad olid, püsti jalgel magama uinusid.

Oh seda imet, mis nüüd ilmus! Üürikese aja pärast nähti kõik neitsid ümber moondatud, nii et kellelgi enam endist inimesekuju ei olnud, vaid nähti seal nende asemel mitmesuguseid metsalisi ja koduelajaid: mõned olid madudeks, huntideks, karudeks, kärnkonnadeks, sigadeks, kassideks, teised jälle kullideks ja muudeks kurjalindudeks moondatud. Nende elajate keskel aga kasvas kaunis roosipuu, õilmetega kaetud, ja kaks tuikest istusid roosipuu oksadel. See oli kuninga poolt abikaasaks valitud kärneritütar.

Kuningas ütles: «Nüüd oleme igaühe sisu näinud ja ma ei lase ennast hiilgavast koorest petta!»

Lesk kuningaproua tahtis viha pärast lõhkeda, aga mis see temale enam võis aidata, kus lugu nõnda avalikult igaühe silma ees seisis. Seal suitsetas tark nõiarohtudega, kuni kõik neitsid unest ärkasid ja endised inimesekujud jälle välja paistsid. Kuningas võttis roosipõõsast sündinud armukese, küsis, kus tema sõrmusepool pidi olema, ja kui neitsi selle põuest oli võtnud, tõmbas ta ka oma sõrmusepoole taskust ja pani need peo peale, kus mõlemad silmapilk kokku sulasid, nii et kellegi silm pragu

ega märki ei näinud, kust mõõgatera neid enne oli lahutanud.

«Nüüd on ka minu kadunud isa tahtmine täidetud!» ütles kuningapoeg, ja laskis ennast veel selsamal õhtul kärneritütrega laulatada. Siis palus ta kõiki, kes seal olid, pulma; aga kuninglikud neitsid olid saanud kuulda, mis imet magamise ajal nendega oli sündinud, ja läksid nüüd, silmad häbi täis, igaüks oma koju tagasi. Seda suurem oli riigialamate rõõm, et kuningaproua seest- ja väljastpoolt laitmata inimeseloom oli.

Pärast uhkete pulmapidude lõpetust laskis kuningapoeg ühel päeval kõik ülemad riigikohtumõistjad kokku tulla, ja küsis nende käest, mis nuhtlust niisugusele kurjategijale peab tehtama, kes ühe kuningapoja salamahti lasknud ära varastada ja teda ühes taluperes karjapoisiks üles kasvatada; ja kui mehevanuseks kasvanud noormees õnne läbi viimaks endisesse seisusesse tagasi saab, siis peab ta üleannetuma suust veel sõimu kuulma.

Kõik kohtumõistjad vastasid ühest suust: «Niisugune ülekohtune peab võllas surma leidma.» Kuningas ütles: «Hea küll! Laske lesk kuningaproua kohtu ette kutsuda!»

Seal kutsuti lesk kuningaproua kohtutuppa ja kuulutati temale mõistetud kohtuotsust, kuidas ta võllas peab otsa leidma. Seda kuuldes kahvatas õel kuningaproua lubjatud seina sarnaseks, langes noore kuninga ette põlvili maha ja hakkas armu paluma. Kuningas ütles:

«Ma kingin teile elu ja ei oleks teid iial kohtu ette viinud, kui teie mind avalikult sellepärast taga järele ei oleks tulnud sõimama, mis mina teie ülekohtuse töö pärast olen pidanud kannatama. Aga minu kuningriigis ei ole teile enam pikemat eluaset ja viibimist. Veel tänapäeval pange oma asjad kokku, et enne kui päike alla veereb, minu linnast välja saate minema. Teenrid tulevad teid nii kaugele saatma, kuni üle rajapiiride jõuate. Hoidke ennast, et te elupäevil oma jalga enam minu piiridele ei tõsta, kus igaühel alamal luba on, teid kui hullu koera maha nottida. Teie tütred, kes ka minu kadunud isa lapsed on,

võivad siia jääda, sest et nende hinged sest ülekohtust puhtad on, mis teie mulle olete teinud.»

Kui lesk kuningaproua oli ära saadetud, laskis noor kuningas oma linna ligidale kaks ilusat eluhoonet ehitada, millest üks tema proua vanematele, teine jälle metsatalu peremehele kingiti, kes kuningapoja kehvas põlves armuga oli üles kasvatanud.

Aga karjapoisikese-põlves kasvanud kuningas ja tema alamastsoost sündinud abikaasa elasid õnnelikult eluotsani ja valitsesid oma riigi alamaid nõnda armulikult kui vanemad lapsi.

NALJAKAS HÄRJAMÜÜMINE

Ühel talumehel oli kolm poega, kaks vanemat targad, kolmas natuke lühikese oiduga. Isa teinud enne surma seaduse, et vanemad pojad üheskoos talukoha enda kätte võtaksid ja nooremat venda toidaksid, kellest enese toitjat palju loota ei olevat, ja kellele ta sellepärast suuremat pärandust ei lubanud kui noore künnihärja.

Et nüüd härja peremehel midagi künda ei olnud, sellepärast võtsid vanemad vennad kordamööda, täna üks, homme teine, noorema venna härja enda kätte künda. Teadu pärast muidugi, et igapäevane kündmine härga ei lähe kosutama, pealegi kui kündjal piits oma ja härg võõra päralt on.

Seal tuleb ühel päeval kogemata üks võõras mees, näeb härja lugu ja pistab nooremale vennale parmu kõrva, üteldes: «Arvad sa härga adra ees kosuvat, kui ta iga päev teiste kätte künda annad? Ära ole alp, võta parem oma härg, müü turul ära ja pista rahakopikas karmani, siis sa tead, mis sul on.» Noormees märkas, et külamehel õigus oli, võttis vendade käest härja, söötis teda sügiseni, köitis siis kütke sarve külge ja tõttas turule minema.

Tema tee käis suurest metsast läbi ja vinge tuul puhus puuladvad ühtepuhku tantsima. Kaks ligistikku puud triikisid kõikudes teineteise külge ja sünnitasid aeg-ajalt kiiksatusi.

Korraga jääb härjakaupmees kuulama: vaata, jälle üks «kiiks!» kostis temale kõrva, seal küsib ta:

«Mis? — kas sa küsid minu härga?»

Kiiks! häälitseb puuladvalt vastu.

Mees ütleb: «Härg on mul müüa, kui küsitud hinda tahad maksta, siis võta.»

Kiiks! kõlab ülevalt.

Mees küsib: «Tahad sa viiskümmend rubla anda, siis on kaup valmis?»

Kiiks! kostab jälle vastuseks. «Noh,» ütleb mees, «olgu siis, kas tahad raha kohe maksta?»

Tuulehoog puhkas vahel, sellepärast jäi mets vaiki.

«Ehk kas aasta pärast?» Kiiks! kõlab vastuseks.

«Hea küll,» ütleb mees, «mul on aega oodata. Aga sina, vanamees, pead ennast meile käemeheks lööma, et ma omast ilma ei jää,» ütleb ta kõrgele puukännule, mis tema ligi seisab: «kas tahad?»

Kiiks! kõlab vastuseks.

«Olgu siis,» — ütleb mees — «kaup on meil sobitatud, täna aasta pärast tulen ma hinda pärima, ja sina, vennike, tõotad selle eest seista, et ma omast ilma ei jää!»

Jälle: kiiks!

Mees seob oma müüdud härja kütketpidi männipuu tüve külge, keda ta ostjaks arvab, ja läheb siis koju tagasi.

Vennad küsivad, kuhu ta härja jätnud.

Tema vastab: «Ma müüsin härja viiekümne rubla eest ühele külamehele.»

«Kuhu raha jäi?»

«Raha makstakse mulle täna aasta pärast; nõnda oleme kaupa teinud,» kostab noorem vend.

«Vististi lasid sa ennast mõnest kelmist petta, nii et sa enam sabagi oma härjast ei näe, veel vähem raha,» ütlesid vennad. Noorem kostab vastu:

«Sellepärast ei ole pisemat kartust. Kaup sai kindlasti tehtud ja mul on tubli käemees, kes hinna omast käest maksab, kui ostja peaks tõrkuma, mida siin aga karta ei ole, sest et mõlemad ausad mehed on. Nad ei

tinginud kopikatki maha, vaid lubasid ühe sõnaga, mis härja eest küsisin.»

Aga ostja ja käemehe nime ega elukohta ei saanud vennad iial tema suust kuulda, mispärast nende esimene kartus ei vähenenud, et mõni üleannetu võrukael oma abimehega nende lollakat venda oli petnud. Müüja aga jäi selle peale kindlaks, et ta lubatud ajal oma raha kätte saab.

Aasta pärast just selsamal päeval, kus ta mineval sügisel oma härja metsa ära müünud, läheb ta hinda pärima. Vaikne ilmuke ei kiigutanud metsas puie latvu, sellepärast ei olnud seal kuskil kohinat ega kiiksumist kuulda. Edasi minnes leiab ta koha, kuhu ta mineval aastal härja oli müünud, ka ostja ja käemees seisavad endisel paigal, aga härga ei olnud enam nähtaval; see võis tapetud või kellelegi teisele müüdud olla. Mees küsib männi käest:

«Maksa mulle nüüd minu härja hind?»

Mänd ei lausu sõnakest; niisama vähe teise ja kolmanda küsimise peale.

«Oota, vennike!» hüüab mees — «ma tahan sul suu vallali teha!» — sasib tugeva vembla maast ja hakkab sellega männi tüve virutama, et kõik mets laksatades vastu kõlab. Vaata! ülekohtune kannatab valu, ei lausu sõna ega maksa hinda.

«Olgu peale,» ütleb mees. — «Käemees peab võla pärast mulle vastama ja härja raha ära tasuma. Sa näed, vanamees, et ostja, koer, maksta ei taha, sellepärast pead sina mulle maksma, nagu meil kaup sai tehtud. Anna mulle härg tagasi, või viiskümmend rubla? Noh, mis sa veel köbeldad? Suu oli usinam lubamas kui käed maksmas!»

Känd ei võinud loodud kombel musta ega valget lausuda, mispärast härjamüüja süda põlema süttis.

«Tohoo! ülekohtused!» hüüab ta vihaselt — «ma näen, kelmid olete mõlemad!» Nõnda sõideldes hakkab ta kändu sugema. Äkitselt langeb vana mädanenud känd

praginal tema tugevate hoopide all maha. Aga vaata imet! üks suur rahapott tema juurte alt tõuseb nähtavale, servini hõberahaga täidetud, mis kes teab mil ajal vanasti sinna oli maha maetud.

«Kas sa ülekohtust kelmi näed!» hüüab mees. «Ostja on olnud aus mees ja maksnud raha sinu kätte, mis sa tahtsid ära salata ja enesele hoida! Noh, selle eest oled paraja palga saanud, et ma su maha lõin. — Ära pane pahaks, aus mees!» ütles ta männile — «et sulle asjata mõned vopsud pihta andsin; aga sul enesel on suurem pool süüd; miks sa õigel ajal suud lahti ei teinud ja mulle ei ütelnud, et sa raha temale olid maksnud, kes meid mõlemaid püüdis petta.»

Siis võttis ta rahapoti õlale ja tõttas kodu poole minema. Raske koorem sundis teda sagedasti puhkama. Teel juhtus kirikuõpetaja temale vastu tulema ja küsib:

«Mis sa nii rasket oma kuklal kannad?»

Mees kostab: «Mineval aastal müüdud härja hinda, mis mulle täna kätte tasuti,» ja räägib siis pikemalt oma lugu, kuidas käemees teda püüdnud petta ja mispärast ta tema maha löönud.

Kirikuõpetaja, kes teda kui lolli tunneb, märkab kohe, kuidas rahaga lugu oli olnud, aga mõtleb ühtlasi: on temale kogemata õnne juhtunud, siis võib ta ka mulle mõne rubla meeleheaks anda.

«Anna mulle, vennike, ka üks kamalutäis oma rikkusest, siis on sul kergem kanda?»

Mees viskab temale pihutäie: «Säh, võta!»

Õpetaja ütleb: «Anna teine veel minu prouale.»

Mees annab niisamuti ka tema mõlemale tütrele, igaühele oma osa. Et nüüd kaup neil lõbusalt korda läheb, hakkab kirikuõpetaja ka oma pojale osa nuiama.

«Täitmata ahnuskott,» hüüab rahamees — «mis sa valetad? Sul ei olegi poega! Ehk arvad sa mind niisamuti petta kui käemees? Oota, ma näitan sulle petise palka!» Üteldes annab ta teisele rahapotiga vopsu pähe, nii et pott katki lõhkeb ja kirikuõpetaja surnult maha langeb.

Mees võtab kaelkoti kaelast, korjab raha maast, ka selle, mis ta kirikuõpetajale oli andnud, ja läheb siis koju.

Vanemate vendade imestamine oli õhtul suur, kui nende poolt naerdud härjamüüja raske rahakotiga tuppa astus, kus üsna selge hõbe sees oli. Siis jutustas ta neile oma juhtumisi, kuidas ta esiteks petise käemehe ja pärast valeliku kirikuõpetaja oli maha löönud. Viimane lugu tegi meestele kartust, et ka neile selle pärast ehk vastamist võiks tulla. Sellepärast nad läksid kahekesi välja, tõid pimedas salamahti kirikuõpetaja surnukeha koju ja peitsid ta varjule, kuni mahti leidsid teda salamahti maha matta, et rahvas jälgi ei leiaks ja tapmist nende peale ei läheks arvama. Aga noorem vend luuranud nende teekäiku ja näinud, kuhu nad kirikuõpetaja olid pannud.

Kui proua ja lapsed õpetaja jäljetult kadunud leidsid, kartsid nad teda vanapoisi poolt viidud olevat, ja ei tahtnud seesugust juttu rahva sekka lasta üles tõusta. — Nad ütlesid, kirikuõpetaja olla äkitselt hinge heitnud, valmistasid uhked matused, panid surnu asemel mõned kivid ja ühe õlekoo kirstu, mis mulda pidi pandama.

Vanemad vennad, kes märki saanud, et noorem surnud õpetaja nende tagant üles leidnud, kaevasid öösel augu ja matsid surnu sinna sisse. Aga et lollaka venna suu siiski tühja juttu nende kohta võiks tõsta, pidasid nad nõu, ühe siku tappa ja sinnasamasse paika ära peita, kus enne surnu oli seisnud. Sikk kaeti valge linaga kinni, ja jäeti tal pea otsa, nõnda et habe natuke katte alt välja paistis.

Vanemad vennad olid mõlemad kirikuõpetaja matustele palutud, noorem üksi koju jäänud. Igavusega läks mehikesel meel tusaseks: kas ehk tema teistest halvem on, et teda pidudele ei tuldud paluma? Ta mõtles: kui nemad mind ei ole palunud, tahan ma palumata sinna minna ja neile näidata, et mul enam õigust on kui teistel, sest et mina neile pidusid olin valmistanud.

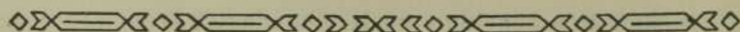
Kui matuselised parajasti söömalauas istusid, astus ta tuppa ja ütles:

«Noh, mis see lugu peab tähendama? Teie sööte ja joote siin, aga unustate mind palumata, kes ma ometi õigust mööda pidude peremees olen. Ehk kas olete teie, ehk kas olid minu vennad kirikuõpetaja surnuks löönud? Ei ole; sest mina ise andsin temale rahapotiga vopsu pähe tema häbemata ahnuse eest, et ta valega minu käest enam raha tahtis kiskuda, kui tal õigus oli. Mina andsin esiteks temale, siis tema proua ja mõlema tütre osa, igaühele kamalutäie, seal hakkab ta oma pojale minu käest osa ajama. Teie ju teate seda niisama hästi kui minagi, et tal poega ei ole? Selle häbemata vale pärast andsin temale lopsu pähe, ehk mul küll tahtmist ei olnud teda surnuks lüüa, vaid ainult karistada üleliia ahnuse ja vale pärast. Kui minu vennad ta hiljem koju tõid, oli ta juba ammugi surnud.»

Nõnda rääkis lollakas vend kirikuõpetaja matusel. Ehk küll rahvas teadis, et ta üks nõderpea on, ja tema jutust midagi suuremat lugupidamist ei ole, siiski arvasid mõningad heaks asja pikemalt läbi kuulata. Vennad salgasid ja ajasid tema jutud valeks, aga siiski mindi vaatama, kus kirikuõpetaja keha varjul pidi peetama. Noorem vend läks ise neile teejuhiks kaasa, kus ta vendadest peidetud surnu teadis olevat.

Sinna jõudes leiti valge linaga kinni kaetud surnukeha, kelle habe katte alt välja ulatas. Teejuht hüüdis rõõmsalt: «Noh, kas nüüd näete? Nemad katnud vanamehe küll palakaga kinni, aga habe paistab siiski välja. Tõmmake palakas pealt, siis leiate minu poolt mahalöödud kirikuõpetaja ja saate teadma, et mul õigus on pidulaual kõige esimene olla!»

Seal tõmmati kate surnu pealt ja leiti üks — tapetud sikk, pea sarvedega ja habemega alles küljest lõikamata. Nüüd märkasid mehed, et loll neid oli — kas meelega või tahtmata — narrinud, läksid matusele tagasi ja tapmise jutt oli lõpetatud. Sedaviisi jäid metsast leitud varandus ja kirikuõpetaja tapmine varju alla tänapäevani.

PILLI-TIIDU

Ükskord oli kehv vabadik, keda jumal lastega rohkem õnnistanud kui leivaga. Tütred ja pojad kasvasid vanematele rõõmuks ja olid enamasti kõik juba võõra sunni all igaüks oma leivapalukest teenimas; aga ühest pojast ei tahtnud kellelegi meelehead tulla. Kas poisike loomisest lollakas või muu vea pärast raisku läinud või kas laisa veri küünte all oli, seda ei võinud keegi tõelikult ütelda. Aga et ta, laisk ja vedel, kuhugi asjatalitusele ei kõlvanud, seda pidid vanemad ja külarahvas ühest suust tõeks tunnistama. Ei aidanud siin head sõnad ega vitsakaristamised, vaid mida vanemaks poisike läks, seda suuremaks kasvas tema laiskus. Talvel toas ahju taga ja suvel põõsa varjus magada oli tema ülem päevategu, kus ta vahel ajaviiteks vilistas või pajuvilet puhus, et lust oli kuulda.

Nõnda istus ta ühel päeval jälle põõsa taga, lindudega võidu vilet puhudes, kui üks võõras vanamees teed käies sinna juhtus tulema. See küsis lahke sõnaga: «Ütle mulle, pojuke, mis ametimeheks soovid sa ükskord saada?»

Poiss kostis: «Ameti pärast ei ole mul pisemat muret, kui ma aga rikkaks meheks saaksin, et mul tarvis ei oleks tööd teha ja teiste sundimise vitsa all seista.»

Vanamees ütles naeratades: «See nõu ehk võiks muidu hea küll olla, aga mina ei mõista, kust rikkus sulle peab tulema, kui sa midagi tööd ei viitsi teha? Ega

hiir ometi magajale kassile lähe suhu jooksma. Kes raha ja vara tahab teenida, peab oma liikmeid liigutama, tööd tegema ja vaeva nägema, muidu . . .»

Poiss vastu paluma: «Lõpetagem see jutt! Seda olen ma juba mitusada korda kuulnud, mis aga minu kohta kui hane selga valatud vesi näitab, sest et minust iial töötegijat ei või saada.»

Vanamees kostis lahke sõnaga: «Looja poolt on sulle anne kingitud, millega sa hõlpsasti igapäevast leiba ja rahakopikaid võiksid teenida, kui pillipuhumise ametiks võtaksid. Muretse enesele hea pill, puhu nii osavalt pilli kui pajuvilet, siis leiad sa leiba ja raha igas kohas, kus lustilisi inimesi elamas on.»

«Aga kust ma pilli peaksin saama?» küsis poisike. Vanamees vastas: «Teeni raha ja osta enesele üks pill. Esiteks võid sa pajuvilet ja lehepilli ajada, sa oled mõlemate peale juba väike meister! Ma loodan edaspidi sinuga veel kokku saada, küll siis näeme, kas sa minu nõu oled tarvitanud ja mis tulu sulle õpetusest kasvanud.» Sedaviisi lahkus ta poisist ja läks oma teed edasi.

T i i d u — nii oli poisi nimi — hakkas vanamehe jutu üle mõtlema, ja mida kauem ta mõtles, seda tõelikum näitas vanamehe juhatus. Ta võttis sedamaid nõuks juhatust mööda õnneteed otsima minna; siiski ei lausunud ta kellelegi sõna oma ettevõtmisest, vaid läks ühel hommikul kodunt ja — ei tulnud enam tagasi. Vanematele ei teinud tema lahkumine kurvastust, isa tänas õnne pealegi, et laisast pojast oli pääsenud, ja lootis, et maailm aegamööda laisanaha Tiidu seljast saab maha kammima ja häda teda inimeseks kasvatama.

Tiidu hulkus mõne nädala, luusides külast külasse ja mõisast mõisa, kus rahvas igas paigas teda lahkelt vastu võttis ja rõõmsalt pajuvilet kuulas, vilepuhujale süüa andis ja mõnikord veel paar kopikat raha kinkis. Neid kopikaid korjas poiss hoolega kokku, kuni ta neid aegamööda nii palju sai, et enesele ilusa torupilli võis osta.

Nüüd hakkas ta õnn õitsema, sest et kuskilt teist temasarnast pillipuhujat ei leitud, kes nõnda osavalt jalapärast pilli oskas puhuda. Tiidu pill sundis kõik jalad lendama. Kus iial pulmi, talguid või muid lustipidusid tehti, seal ei tohtinud Pilli-Tiidu enam puududa.

Paari aasta pärast oli ta nii kuulsaks pillipuhujaks tõusnud, et teda kui tuuletarka ühest paigast teise, sagedasti mitme penikoorma kaugusele veeti.

Nõnda puhus ta ükskord pilli mõisa talgutel, kuhu ümberkaudseid mõisnikke palju oli kokku tulnud rahva lustipidu vaatama. Kõik pidid ühest suust tunnistama, et nemad veel elupäevil osavamat pillipuhujat ei olnud näinud ega kuulnud. Üks mõisavanem teise järele kutsus Pilli-Tiidu endale võõrsiks, kus ta sakstele lustiks pilli pidi ajama, mis eest temale iga päev priskesti süüa ja juua anti, pealegi veel raha ja mõningaid kingitusi. Üks rikas härra laskis temale peast jaluni uued riided teha, teine kinkis temale ilusa torupilli vask-hääletorudega. Preilid sidusid siidilintisid tema kübarale ja prouade näpud kudusid temale kirjuid kindaid.

Mõni teine oleks Tiidu asemel selle õnnega väga rahul olnud, aga tema südame igatsus ükskord rikkaks meheks saada ei andnud temale kusagil mahti, vaid kihutas teda tulise piitsaga kaugemale minema. Mida enam ta aegamööda tundma sai, et pillipuhumine üksi teda nii rikkaks ei võinud teha, seda suuremaks kasvas päevpäevalt tema rahaahnus.

Rahva suus elavad jutud kuulutasid mõndagi lugu Kunglamaa rikkusest, mis ööl ja päeval Tiidu meelest ei läinud. Kui ma aga sinna saaksin, mõtles ta, siis leiaksin ma hõlpsalt rikkuse teed. Ta luusis tükk aega mere kallast mööda, kas sealt kogemata õnnel laeva või purjepaati leiaks, mis teda üle mere viiks.

Viimaks jõudis ta Narva linna, kus sel puhul võõraste maade kaubalaevu sadamas seisis. Üks laev üteldi mõne päeva pärast Kunglamaale minevat; ka leidis Tiidu kippari, kes teda kaasa tahtis võtta, aga küsitud vedamise

hind näitas suurem, kui ihnsal pillipuhujal lusti oli anda; sellepärast püüdis ta laevamehi oma pilliga meelitada, lootes sedaviisi odavamalt üle mere saada.

Õnneks leidis ta noore laevamehe, kes teda salamahti laeva lubas võtta, ilma et kippar seda teaks. Öösel enne seda, kui laev teisel hommikul teele pidi minema, viis laevamees Tiidu laevale ja peitis ta pimedasse nurka tündrite vahele, kuhu ta teiste teadmata temale toitu ja jooki viis, et mehike redupaika nälga ei sureks. Teisel ööl, kus laev juba kõrgel merepinnal purjetas ja Tiidu sõber laevalael üksipäini vahikorda pidas, tõi ta tema reduurkast välja, sidus tugeva köie temale keha ümber, kinnitas köie teise otsa laeva külge ja ütles:

«Ma lasen sind köit mööda merde, kus sa, kui teised sulle appi tulevad, köie oma keha ümbert pead katki lõikama ja neile valetama, et sa sadamast siiamaale laeva kannul oled ujunud.»

Ehk küll Tiidul natuke kartust tõusis, lootis ta ometi köie abil ennast mõne aja veepinnal kanda, sest et ta osav ujuja oli. Niipea kui teda vette oli lastud, äratas tema sõber teised laevamehed unest imelikku lugu vaatama, kuidas üks inimesevärki loom laeva järel veepinnal ujuvat. Mehed vaatasid suud-silmad laiali naljakat imet, äratasid siis kippari magamast ja palusid lugu vaatama tulla. Kippar heitis kolm korda risti ette ja küsis ujujalt:

«Vasta mulle tõelikult, kes sa oled, kas vaim või surelik inimene?»

Ujuja kostis: «Üks vilets surelik inimene, kelle võim väsimusel lõpeb, kui teie tema peale armu ei heida.»

Kippar käskis laevalt köie merde visata, miska ujuja üles võiks vinnata. Kui Tiidu köie otsa oma kätte saanud, lõikas ta noaga teise köie oma keha ümbert katki ja palus ennast üles tõmmata. Kippar küsis tema käest: «Räägi, kust sa tuled ja kuidas sa siia said?» Pilli-Tiidu kostis:

«Ma ujusin teie laeva kannul, kui sadamast teele läksite, pidasin vahetevahel tüürist kinni, kui mul jõud

kippus lõppema. Sel viisil lootsin Kunglamaa randa saada, sest et mul nii palju raha ei olnud, kui teie vedamise hinnaks küsisite.»

Noormehe imelik julgus pehmitas kipparil südant, ta ütles lahkelt: «Täna taevaisa, kes sinu elu imelikult on hoidnud! Ma tahan sind maksuta Kunglamaale viia.» Siis käskis ta Tiidule kuivad riided selga anda ja teda laevakambri magama saata, pika tee väsimusest puhkama. Tiidu ja tema sõber olid rõõmsad, et nende kavalus õnnelikult korda oli läinud.

Teisel päeval vaatasid laevamehed Tiidut kui imelooma, kes tööd oli teinud, mis kõigil võimatu näis. Edaspidi tegi tema ilus pillipuhumine neile suurt rõõmu ja kippar tunnistas mitu korda, et tema veel kuskil enne seda nii kena pilli ei olnud kuulnud.

Kui laev mõne päeva pärast Kungla randa jõudnud, jooksis sõnum laevameeste suust tuulekiirul laiali, missuguse pillikala nemad merest olid püüdnud, kes öö ja kaks päeva laeva kannul olevat ujunud. Muidugi teada, et Tiidu ja tema sõber lugu õiendama ei tohtinud minna, muidu oleksid nad ise kimpu langenud. Imelik jutt sigitas Tiidule võõras rannas palju sõpru, sest et igamees imelikku ujumist tema enese suust kuulda tahtis. Siin pidi mehike nüüd enam häda kui lusti pärast teistele valetama, et suu aga tolmas.

Temale pakuti mitmel pool teenistust, mida ta vastu võtta ei usaldanud, kartes, et kui keegi temalt ujumise osavust näha sooviks, siis tema valelikuks peaks jääma. Ta tahtis otsekohe kuningalinna minna, kus teda keegi ei tundnud ega tema ujumisest teadnud; seal lootis ta kõige hõlpsamalt niisugust teenistust leida, mis teda ühekorraga rikkaks meheks võiks tõsta.

Kui ta paari päeva pärast sinna jõudis, kippus tal pea ümber käima seda ilu, uhkust ja rikkust nähes, mis siin igal sammul tema ette tuli. Kahel silmal ei olnud kogunisti võimalik kõike ära näha, siin oleks paar tosinat silmi pidanud olema! Mida enam ta seda uhkust ja

rikkust tundma õppis, seda kibedamalt pidi ta oma vaesust kahetsema. Veel raskem näitas temale, et uhkest rahvast keegi teda tähele ei pannud, vaid kui hilpharakat teelt kõrvale tõukas, nõnda kui ei oleks temalgi õigust olnud jumala päikese paistel oma keha soojendada. — Pilli ei julgenud ta põuest koguni välja võtta; kartes mõtles ta: «Kes neist uhketest minu vaese pilli tuleb kuulama!» — Ta hulkus mitu päeva linna uulitsaid mööda ühest paigast teise, otsis teenistust mitmel viisil, aga ei leidnud niisugust, kus lootust oleks olnud lühikese ajaga rikkaks saada. Viimaks, kui lootuse tiivad juba lohakile langesid, leidis ta õnnekaupa ühe rikka kaupmehe majas teenistust, kus kohal köögis parajasti poissi tarvis läks. Siin oli Tiidul võimalik Kunglamaa rikkust sügavamalt tunda saada, mis tõepoolest suurem oli, kui ükski inimene nägemata oleks osanud arvata.

Kõik igapäevased tarberiistad, mis meie maal rauast, vasest, tinast, puust või savist tehakse, olid siin selgest hõbedast ja kullast; hõbepadades keedeti rooga, hõbepannidel küpsetati kooki, mis kuldkaussides ja kuldvaagnates lauale kanti. Sigadelegi anti küna asemel hõbeämber söögiga ette. Sellepärast võib igamees hõlpsalt isegi mõista, et Tiidul kustki tükis puudu ei võinud olla, vaid temal kokapoisi teenistuses isandapõli õitses; aga tema ahnusest täidetud süda ei leidnud siiski rahu. Teda piinas alati see üks mõte: mis aitab kõik rikkus minu silmade ees, kui varandus minu oma ei ole, ja kokapoisi teenistus ei jõua mind ometigi rikkaks meheks teha. Tema kuupalk oli rohkem kui meie paigal aastapalk, nõnda et kokkupandud palgaraha teda mõne aastaga nõukaks meheks oleks võinud teha.

Ta oli juba paar aastat kokapoisi teenistust pidanud ja häid rahakopikaid tagavaraks korjanud, misläbi tema rahaahnus päev-päevalt suuremaks kasvas ja ihnust sigitas, nii et ta enesele muidu riidehilpu ei raatsinud muretseda kui üksnes peremehe sunnil, kes hilpharakat omas majas ei sallinud. Seal tuli suur varrupidu, kus kaupmees

kõigile teenijatele omal kulul uhked ülikonnad laskis teha ja need igaühele kinkis.

Esimesel pühapäeval pärast varrupidu pani Tiidu uhke uue ülikonna selga ja läks linnast välja ühte lustiaeda, kus linna kodanikud suvel luusides aega viitsid. Kui ta tükk aega võõra rahva hulgas kõndinud, kus ta kedagi ei tundnud, niisama vähe teised teda, puutus kogemata üks nägu tema silmavaatesse, mis kui tuttav näis, ehk tal küll meelde ei tulnud, kus ta seda meest enne oli näinud. Varem kui ta mälestusest pikemat otsust leidis, kadus arvatud tuttav paksu rahvamurdu ära. Tiidu luusis edasi-tagasi, lasi silmad laialt ümber käia, kas ehk nähtud mees kusagil jälle tema nähtavale juhtuks; aga kõik otsimine jäi asjata. Vast õhtu eel nägi ta otsitud mehe laia pärna all murupingil üksipäini istumas.

Tiidu ei teadnud, mis ta pidi tegema, kas ligemale minema või nii kaua ootama jääma, kui võõras mees teda silmaks ja omalt poolt mingit märku annaks, kas ta temale tuttav või tundmata? Tiidu köhatas paar korda, mida võõras mees tähele ei pannud, kes nagu sügavas mõttes üksisilmi enese ette maha vahtis.

Ma astun ligemale — mõtles Tiidu — ja äratan teda mõtetest, küll siis saame näha, kas tunneme teineteist või ei tunne. Samm-sammult tasahiljukesi edasi minnes, vahtis ta teraselt võõra mehe peale. Nüüd lõi võõras mees oma silmad üles ja näis esimesel silmapilgul teda tundvat, tõusis pingilt, astus Tiidule vastu ja andis teretades temale kätt; siis küsis ta:

«Kuhu sa oma pilli oled jätnud?»

Seal vast tundis Tiidu, et küsija seesama vanamees oli, kes temale kodumaal poisikesepõlves pillipuhuja ametit kiitnud. Ta läks võõra mehega paksust rahvakogust ühte kõrvalisse paika ja rääkis seal oma juhtumisi sellest ajast kuni siia päevani. Vanamees tõmbas otsaesise kortsu, vangutas mitu korda peaga ja ütles, kui Tiidu oma jutu oli lõpetanud:

«Alp sa oled ja albiks sa jääd! Mis hullutuju sulle

pähe tuli, et pillipuhumise maha jätsid ja kokapoisiks läksid? Pilliga oleksid sa siin ühel päeval enam võinud teenida kui pooleaastases kokapoisi teenistuses. Jookse silmapilk koju, too oma pill siia ja hakka puhuma, siis saad sa oma silmaga näha, et ma tõtt rääkisin.»

Tiidu püüdis vastu tõrkuda, kartis uhke rahva naeru ja arvas ka, et pika ajaga pillilood temal meelest läinud. Aga vanamees ei andnud oma kiusu järele, vaid käis nii kaua Tiidu kaela peale, kuni ta koju pidi minema ja oma pilli siia tooma. Vanamees istus pärnapuu alla, oodates seni, kui Tiidu pilliga tagasi jõudis, seal ütles ta:

«Nüüd istu minu kõrva murupingile ja hakka pilli puhuma, küll siis näed, kuidas rahvas meie ümber kokku koguneb.

Tiidu hakkas, ehk küll vastumeelt, käsu peale pilli puhuma: tema meelest näis, kui oleks täna uus vaim tema pilli sisse läinud, sest et nii ilusat häälitsemist tema kõrv tänini veel ei olnud pillitorudest kuulnud, kui praegu helises. Üürikese aja pärast langes rahvast kui rahet igalt poolt niinepuu ümber kokku magusat pillilugu kuulama. Mida paksemalt neid tuli, seda kenamaks läksid pilli viisid.

Kui nad tükk aega kauneid lugusid kuulnud, võttis vanamees oma kübara peast ja astus rahva sekka pillipuhujale tänuandeid korjama. Seal visati nüüd igalt poolt taalreid, pooltaalreid ja peenikest hõberaha, vahetevahel langes ka siit ja sealt mõni hiilgav kuldraha vanamehe kübarasse. Tiidu lõhkus siis veel andjatele tänuks mõned ilusad jalapärased lood, enne kui koju hakkas minema. Paksust rahvamurrust läbi minnes kostis sagedasti temale kõrva: «Osav pillimeister! tule tuleval pühapäeval tagasi meile ilu tegema!»

Linna väravasse tulles ütles vanamees: «Mis sa arvad, kas tänane paari tunni teenistus ei peaks mõnusam olema kui kokapoisi amet? — Ma olen sulle teist korda teed juhatanud, nüüd hakka kui kaval mees kahe käega härja sarvist kinni, et õnn enam sinu käest ei pääse!

Minu aeg ei kanna sulle pikemalt juhatajaks siia jääda, sellepärast märka minu õpetamist ja tee selle järele. Igal pühapäeval pärast lõunat istu oma pilliga niinepuu all, kus täna istusime, ja hakka puhuma, et linnarahvas sinu pillist rõõmu leiab. Osta üks sügava pesaga kaapkübar ja pane oma jalgade ette maha, et kuuljad sulle tänupalka kübarasse võivad panna. Kutsutakse sind kuhugi pidule pilli puhuma, siis ära nimeta iial hinda, vaid luba sellega leppida, mida igamees sulle ise tahab anda. Sel viisil saad sa rikaste kodanikkude käest enam, kui sul julgust oleks küsida; juhtub mõnikord üks või teine kitsik vähem andma, siis tasub teiste rohke and kümme korda seda ära, ja sind ei tohi keegi rahaahneks nimetada. Kõige enam hoia ennast ihnuse eest! — Ehk saame edaspidi juhtumise korral teineteisega veel kokku, küll ma siis kuulen, kuidas sa minu õpetust oled täitnud. Seks korraks jumalaga!» Nõnda lahkusid nad teineteisest.

Pilli-Tiidul tõusis rõõm suureks, kui ta kodu raha lugedes leidis, et pillipuhumine paari tunniga enam palka oli andnud kui pooleaastane kokapoisi teenistus. Seal kahetses ta nurjaläinud aega ja tahtis sedamaid ennast praegusest teenistusest lahti päästa, mis ometi nii rutusti korda ei läinud, sest ta pidi esiteks ühe teise poisi enda asemele otsima. Mõne päeva pärast leidis ta teise poisi ja sai lahti. Ta laskis enesele ilusad kirjud riided teha, pani hõbepandlaga vöö ümber niude ja läks esimesel pühapäeval pärast lõunat jälle niinepuu alla pilli puhuma. Rahvast oli veel paksemalt kokku tulnud kui esimesel korral, sest et jutt osavast pillipuhujast linna laiali oli läinud ja igamees tema pilli himustas kuulda saada. Õhtul leidis ta raha lugedes ligi kahevõrra nii palju, kui esimesel pühapäeval. Nõnda sündis hiljem õnnekäik enamasti igal pühapäeval, nii et Tiidu sügisel uhke trahteri peal enesele korteri võis üürida.

Õhtutel, kus linnakodanikud trahteris käisid, paluti osav pillimeister sagedasti võõrastele pilliga ilu tegema, mis eest temale kahevõrra palka maksti, esiteks trahteri

peremehe ja teiseks võõraste poolt. Kui trahteri peremees hiljem nägi, kuidas osav pillipuhuja igal õhtul rohkem võõraid tema majasse meelitas, andis ta Tiidule korteri ja ülespidamise maksuta. Vastu kevadet laskis Tiidu oma pillile hõbetorud teha, mis seest- ja väljastpoolt ära kullati, nii et nad päikese paistel ja tulevalgel hiilgasid.

Suvel hakkas linnarahva lustipidu jälle väljaspool linna liikuma, kus pillipuhuja igal pühapäeval oma rikkust kasvatas. Seal juhtus ühel päeval kuningas rahva lustipidu vaatama, kus magus pillilugu kaugelt tema kõrva ulatas. Kuningas käskis pillimehe enese ette kutsuda ja kinkis temale mängimise eest kukrutäie kuldraha. Kui teised suuremad seda nägid, lasid ka nemad üksteise järele igaüks pillipuhuja oma kotta tulla, kus ta neile pilli pidi puhuma. Tiidu täitis seal kriipsu pealt vanamehe õpetust, ei küsinud kellegi käest tingitud hinda, vaid lubas sellega leppida, mis igamees ise annab; ja enamasti leidis ta iga kord hea tüki rohkem, kui ta oleks usaldanud küsida.

Mõne aasta pärast oli Pilli-Tiidu Kunglamaal rikkaks meheks saanud, kusjuures ta nõu pidas, omale maale tagasi minna, enesele seal mõisa osta ja pillipuhumist maha jätta. Kuninga ja teiste kõrgemate meeste kingitused olid tema vara suureks kasvatanud ja vanamehe ettekuulutused tõeks teinud. Ei olnud temal nüüd enam tarvis salamahti laevanurka pugeda, vaid ta võis kui rikas mees enese tarvis üksi ühe laeva palgata, mis teda kõige varandusega omale maale viiks. Sealse maa viisil oli ta enesele palju kuld- ja hõbeasju ostnud, mis nüüd kirstudesse pandi ja laevale veeti; teised kirstud jälle täideti selge rahaga. Viimaks astus varanduse peremees ise laeva ja laev purjetas sadamast välja.

Mõnus vinge tuul kihutas neid kiiresti mere seljale, kus muud silma ei paistnud kui taevas ja vesi. Vastu ööd pööras tuul ümber ja hakkas laeva lõuna vastu kihutama. Tund-tunnilt kasvas maru vägi kangemaks, kipparil ei olnud enam võimalik teesihti kuhugipoole kinni pidada,

sest et tuul ja lained siin ainukesed laeva peremehed olid, kelle tahtel ta edasi pidi minema.

Kui laeva päev ja kaks ööd sedaviisi lainetel oli vintsutatud, raksatas tal põhi vastu kaljut ja laev hakkas vajuma. Paadid lasti merde, et inimesed nende abil elu võiksid surma küüsist päästa, aga mis see kõik mässavate lainete vastu kestis? Üürikese aja pärast viskas kõrge laine paadikese ümber, kus Tiidu kolme laevamehega istus, ja veesäng võttis mehed oma kaissu.

Õnneks oli üks pikk istelaud Tiidu ligidale ujunud, nõnda et ta kätega külge ulatas ja laua abil ennast veepinnal võis hoida, enne kui ramm kätest lõppes. Kui nüüd tuul vaikima ja ilm selitama hakkas, nägi ta randa, mis silmavaatel kuigi kaugel ei paistnud. Viimast rammu kokku võttes püüdis ta kalda ligemale saada, aga leidis kalda palju kaugemalt, kui silmanäht oli kuulutanud. Ega oleks tema ka omal võimul kogunisti sinna saanud, kui merelt kalda poole puhutud lained teda ei oleks edasi aidanud; lainete abil jõudis ta aegamööda randa.

Tülpinud ja väsinud, enam surnud kui elav, langes ta kaljusele kaldale maha ja uinus natukese aja pärast magama. Kui kaua magamine tal seal väldanud, sellest ei võinud ta iial selget otsust saada, aga niipalju oli kui tume unenägu temal mälestusse jäänud, et tuttav vanamees teda vaatamas käinud, temale oma lähkrist juua andnud, mis teda imelikult karastanud ja otsekui uue eluvaimu temale sisse oli loonud.

Pikast unest virgudes leidis ta ennast üksi sammaldanud kalju peal ja märkas sellest, et arvatud kokkusaamine vanamehega unenägu oli olnud. Ometigi oli magamine temal nii pikalt jõudu kosutanud, et ta hõlpsalt jõudis üles tõusta ja teekäiku kaugemale ette võtta, kust inimesi lootis leidvat.

Tükk aega kallast mööda edasi minnes vaatas ta teraselt, kas kuskilt teerada või jälgi nähtavale tõuseks, mis rahvaile võiks juhatada. Aga nii kaugel kui silmavaatus ulatas, ei tulnud vähemat jäljemärki tema ette. Sammal,

liiv ja muru näitasid nii rahulikku olemist, kui ei oleks inimeste ega elajate jalad neid iial muljumas käinud. Mis nüüd teha, või mis nõu ette võtta?

Kui nõupidamine midagi paremat otsust ei võinud anda, tahtis Tiidu viimaks nina juhatusel edasi minna, lootes, et ehk kogemata õnn teda kuhugi viiks, kust teed rahvaile võiks leida. Poole penikoorma kaugusel leidis ta ilusad lehtpuumetsad lopsaka kasvuga, aga puud näisid kõik võõrad, nõnda et tema ühtainustki neist ei tundnud. Metsast ei leidnud ta ei karja- ega inimeste radasid, vaid mida kaugemale ta tungis, seda paksemaks läks mets, mis-läbi edasiminek igal silmapilgul raskemaks kippus minema.

Ta istus maha väsinud jalgu puhkama. Ühekorraga läheb süda tal raskeks, haledus ja raske kahetsus langevad ta kaela peale; esimest korda tõusevad tal mõtted, et ta ülekohut oli teinud, kui vanemate loata ja teadmata kodunt ära jooksnud, omaksed maha jätnud ja kui hulgus ühest paigast teise luusinud.

«Kui ma siia metsaliste hulka ära suren,» nuttis ta kibedasti, «siis olen paraja palga saanud kergemeele eest. Merepõhja läinud varandust ei läheks ma kahetsema, kuidas tulnud, nõnda läinud! Kui aga mulle pill oleks jäänud, miska ma kurba südant võiksin vaigistada ja murekoormat kergitada!» Hiljem edasi minnes näeb ta üht tuttavate lehtedega õunapuud. Hiilates paistavad lehtede vahelt suured punased õunad, mis temal himu kihutavad neid maitsma minna. Samme kiirustades jõuab ta natukese aja pärast sinna, ja oh mis õnnelugu! magusamat puuvilja ei ole tema suu veel iial maitsenud. Ta sööb kõhu täis ja heidab õunapuu alla puhkama, mõtleb enne seda: «Kui siin sarnaseid õunapuid palju kasvab, siis ei ole mul nälja pärast muret.» Unest ärgates sööb ta veel mõne õuna, topib siis taskud ja põue täis, ja tõttab edasi.

Paks pime mets viivitas käiku ja tegi läbipääsmise mitmes paigas raskeks, nõnda et öö kätte jõudis, enne kui lagendik või rahva jälgi nähtavale tõusis. Tiidu sirutas ennast pehmele samblale ja magas kui kõige paremas sän-

gis patjade peal. Teisel hommikul võttis ta mõne õuna suuruseks ja hakkas siis uue sammuga edasi püüdma, kuni ta mõne aja pärast lagedale jõudis, mis kui saareke keset laant seisis. Väike oja voolas lähemast allikast selget külma vett üle lageda.

Oja kaldale tulles näeb Tiidu veepinnalt kogemata oma kuju, mis teda nõnda ehmatab, et ta mõned sammud tagasi kargab, keha ja liikmed vabisevad kui haavalehed. Aga ka mõni teine temast julgema südamega mees oleks siin kohkunud, kui temale seesugune lugu juhtuks tulema kui Pilli-Tiidul. Kuju näitas temale vee pinnalt, et tal kalkuni loti sarnane ninaots nabani ulatas. Käega katsumine tegi nägemise tõeks.

Mis nüüd teha? Sel kombel ei olnud kogunisti võimalik inimeste seltsi minna, kes teda kui metsalist maha oleksid võinud lüüa. Ei tea, kas hirm silmavaates temal nina kasvatas, või kas nina tõesti ikka pikemaks venis; aga nina-peremehe meelest näitas lugu nii kole, kui kasvaks nina ühtepuhku pikemaks, nõnda et ta enam sammu ei võinud astuda, kartmata nina vastu jalgu komistada. Ta istus maha ja hakkas kibedasti oma viletsust kaebama:

«Oh, et keegi kogemata siia ei tuleks ja mind siin sedaviisi leiaks! Ennemini tahan metsas nälga surra, kui niisuguse inetu ninaga ennast teistele näidata.»

Oleks ta seda teadnud, mis ta vast hiljemini tundma sai, — et siin saare peal ühtki inimeselooma ei elanud — see oleks temale troosti võinud anda. Mida enam teda nüüd juhtunud õnnetus pahandas, seda jämedamaks paisus ta nina ja läks igal silmapilgul sinisemaks kui vihasel kalkunil.

Seal näeb ta ligidal põõsa küljes väga ilusaid pähkleid ja himustab meelejahutuseks neid katsuma minna; ta nopib peotäie, hammustab ühe katki ja leiab väga magusa tuuma koore seest. Saab ta veel paar tuuma alla neelanud, paneb ta imestades tähele, et inetu pikk nina silmanähtavalt kahaneb. Natukese aja pärast näeb ta veepinnalt ninaotsa loodud paigas, suust natuke kõrgemal, kus ta ennegi seisnud.

Nüüd tõusis suur rõõm endise kurvastuse peale; siis, otsekui tuulest tuisatud, tuleb temale mõte pähe imelikku sündmust sügavamalt läbi katsuda, mis oli temale esiteks pika nina kasvatanud ja hiljemini jälle kahandanud? — Kas ehk ilusad õunad? mõtleb ta küsides, võtab ühe õuna taskust ja hakkab sööma. Niipea kui näritud õunapuru kurgust alla läheb, näeb ta veepinnalt selgesti, kuidas nina ots silmanähtavalt pikemaks venib. Naljapärast sööb ta õuna hoopis ära ja leiab nina vaksapikkuse. Seal võtab ta paar pähklituuma, pureb need peeneks ja neelab alla, ja vaata imet! pikk nina närtsib kokku, kuni ta vana pärispiirile tagasi läheb.

Nüüd oli mehel selge otsus käes, mis temal nina esiteks kasvatanud ja pärast jälle kahandanud. Ta mõtleb: õnnetuseks arvatud juhtumine võib ehk mulle ükskord õnne tuua, kui ma jälle inimeste seltsi peaksin tagasi saama. Ta nopib taskutäie pähkleid ja tõttab siis endisi jälgi mööda tagasi minema, et metsast ninakasvatajat õunapuud üles leida. Et siin kuskil muid jälgi ei olnud kui tema enese endine tee, sellepärast sai ta hõlpsalt õunapuu juurde tagasi. Sinna tulles kooris ta mõned noored puud paljaks ja tegi enesele märsi, mille ta õuntega täitis. Aga et öö juba ligidal oli, ei tahtnud ta täna kaugemale minna, vaid siiasamasse öömajale jääda.

Jälle nägi ta imelikult unes, et tuttav vanataat teda oma lähkrist oli jootnud ja temale nõu andnud tuldud jälgi mööda randa tagasi minna, kus ta vististi abi saab leidma. Viimaks oli vanamees ütelnud: «Sest et sa merepõhja läinud varandust ei ole kahetsenud, vaid üksnes pilli, sellepärast tahan ma sulle uue pilli mälestuseks kinkida.»

Hommikul tuli öösine unenägu temale meelde; aga kes jõuaks tema rõõmu ja õnne üles rääkida, kui ta unenäos lubatud pilli märsi kõrval maas näeb. Tiidu võttis pilli ja hakkas lusti pärast puhuma, et kõik mets vastu kõlas. Kui pilliajamise himu oli täidetud, võttis ta tee jalgade alla ja hakkas mere poole minema.

Päike seisis juba paar sammu lõunast üle, kui ta

merekaldale tagasi jõudis ja ühe laeva kalda ligidal nägi, kus kallal laevameestel parandusetööd juhtus olema. Laevamehed imestasid üht inimest saare rannas nähes, kus nende teada keegi ei elanud. Kippar käskis väikese paadi laeva küljest merde lasta ja läkitas sellega kaks meest kaldale. Tiidu rääkis neile oma õnnetust, kuidas laev hukka läinud ja jumala arm teda imelikul viisil surmahädast oli päästnud. Kippar lubas teda maksuta kaasa võtta ja Kunglamaale tagasi viia, kuhu tema praegune laevatee minevat. Teel rõõmustas Tiidu oma kena pilliga kipparit ja laevamehi, kuni nad mõne päeva pärast Kunglamaa randa jõudsid. Seal tänas Tiidu silmaveega laevakipparit, kes teda hädast oli päästnud, ja tõotas temale edaspidi õnnepäevil vedamise hinna ausasti ära tasuda.

Kui ta paari päeva pärast kuningalinna tuli, puhus ta esimesel õhtul rahvale pilli, kust ta niipalju raha teenis, et enesele teised võõravärki riided võis lasta teha. Siis pani ta mõned punased õunad korvikese sisse ja läks oma kaubaga kuningakoja värava ette, lootes seal kõige paremat kaupa teha. Ei väldanud ka kuigi kaua, seal tuli üks kuninglik teener, ostis ilusad õunad, maksis rohkem hinda kui küsiti ja käskis õunakaupmehe teisel päeval tagasi tulla. Aga Tiidu pühkis minema, kui oleks tuluke temal taskus olnud, ega mõtelnud enam teist korda oma kaubaga sinna tagasi tulla, kus, nagu ta ette teadis, õunad ninasid hakkavad kasvatama. Veel selsamal päeval laskis ta enesele teise ülikonna õmmelda, ostis pika musta habeme, mis lõua külge liimiti, misläbi ta ennast nõnda teisiti moondas, et kõige tuttavamad inimesed teda ei oleks võinud ära tunda. Kaugel linna alevis võttis ta trahteri peal enesele korteri ja nimetas ennast võõramaa targaks, kes kõik vead oskab parandada.

Teisel päeval oli kõik linn kära täis sellest õnnetusest, mis kuningakojas juhtunud. Kuningas, tema abikaasa ja lapsed olevat eile ühe võõra mehe käest ostetud õunu söönud ja kõik selle järel haigeks jäänud. Mis nende haigus

oli, seda ei antud teada. Kõik linna tohtrid, arstid ja targad kutsuti kuningakotta, aga ükski ei võinud aidata, sest et nemad seesugust tõbe inimeste küljes veel ei olnud näinud. Hiljemini kuuldi tõvest niipalju, et see üks ninataud pidi olema.

Kui ühel päeval kõik arstid ja targad üheskoos nõupidamisele kokku olid tulnud, kiitsid mõned nõuks ülekäte läinud ninad maha lõigata. Aga kuningas ja tema omaksed ei tahtnud kibedat valu kannatada, mis lõikamine oleks teinud.

Seal toodi sõnumid, et ühe trahteri peal linna alevis keegi kuulus võõramaa tark olevat, kes kõik vead võivat parandada. Kuningas läkitas oma tõlla nelja hobusega sinna ja laskis targa ette kutsuda. Tiidu oli rohkem kui pool ööd enese kallal tööd teinud, mis nõnda korda läinud, et temas ei endisest pillipuhujast ega õunakaupmehest mitte pisematki märki järele ei jäänud. Ka rääkis ta nii kangesti murtud keelt, et mitu korda üht ja teist näpuga pidi tähendama, enne kui teised sest aru said.

Kuningakotta tulles vaatas ta imelikku viga, nimetas k a l k u n i t õ v e k s ja lubas seda parandada ilma lõikamata. Kuningal ja kuningaproual olid ninad juba rohkem kui küünrapikkuseks kasvanud ja venisid ikka veel pikemaks. Pilli-Tiidu oli ühe toosikese sisse peeneks tambitud pähklipuru pannud, andis igaühele noa otsakese täie sellest sisse ja sundis haiged pimedasse tuppa, kuhu nad pidid sängi heitma ja, patjade sisse mähitud, tugevasti higistama, et tõve vimm kehast välja tuleks. Kui neid sealt mõne tunni pärast valgele toodi, olid kõigil endised ninad silmnäo küljes.

Kuningas oleks rõõmu pärast esimesel silmapilgul ehk poole kuningriiki targale arstimise palgaks andnud, et tema omaksed koledast ninatõvest olid päästetud. Veehäda mere peal oli Pilli-Tiidu endist rahaahnust kahandanud, mispärast ta rohkem hinda ei palunud, kui aga sellevõrra, et tal võimalik oleks üht mõisat osta, kus ta oma elupäevi rahulikult soovis õhtule ajada.

Kuningas maksis temale siiski kolme võrra rohkem palka, millega Tiidu sadamasse ruttas ja laeva peale astus, mis teda omale maale pidi tagasi viima. Enne minekut oli ta habeme lõua küljest võtnud, võõrad riided maha pannud ja teised nende asemele selga. Kipparile, kes teda tühjalt saarelt päästnud, tasus ta vedamise hinna.

Kodumaa rannast sõitis ta oma sündimispaika, kus isa, kaks venda ja kolm õde alles elasid; ema ja kolm venda olid juba mulda läinud. Tiidu ei andnud ennast enne sugulastele tunda, kui mõisa oli ostnud. Seal laskis ta uhke pidu valmistada ja kõik sugulased võõrsile paluda. Söömalaual andis ta ennast tunda, üteldes:

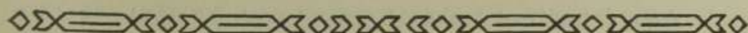
«Mina olen Tiidu, teie endine laisk poeg ja vend, kes mingile asjatalitusele ei kõlvanud, vanematele meelehaigust tegi ja viimaks salamahti jooksu läks. Õnn oli mul parem kui ma ise, sellepärast tulen ma kui rikas mees tagasi. Nüüd peate kõik minu valda elama tulema, ja isa peab surmani minu majas aset pidama.» —

Hiljem kosis ta ühe vaga tütarlapse enesele naiseks, kellel muud vara ei olnud kui ilus nägu ja hea süda. Pulmapäeva õhtul, kui ta noorikuga kambri magama läks, leidis ta suured kirstud ja kastid ees, kus tema endine merepõhja läinud varandus seisis. Ühes kastis oli kiri, kuhu peale need sõnad kirjutatud:

«Heale pojale, kes vanemate ja sugulaste eest hoolt kannab, annab ka merepõhi oma röövitud vara jälle tagasi.»

Aga kes see vägev vanamees olnud, kes teda õnneteele juhatanud, teda merehädast päästnud ja ahnuse ja ihnuse tema südamest võtnud: seda ei saanud ta iial teada.

Kas praegu veel Pilli-Tiidu järeltulijatest keegi peaks elama, on mulle teadmata; aga kui neist mõni peaks leitama, siis on need vististi nii peenikesed saksad, et talupoja suitsuhaisu ja rehetolmu nende küljest enam kellelgi nähtavale ei või tulla.

MUNAST SÜNDINUD KUNINGATÜTAR

Ükskord elas kuningas, kelle abikaasal lapsi ei olnud, mis neile mitu korda kurvastust tegi, iseäranis kui nad teisi alamaid inimesi nägid, kes selle poolest neist palju rikkamad olid. Iseäranis kurb oli kuningaproua siis, kui kuningat kodus ei juhtunud olema; seal istus ta enamasti ikka rohuaias laiaoksalise niinepuu all, pea norgus ja silmad vesised.

Nõnda istus ta jälle ühel päeval, kus kuningas paariks nädalaks läinud sõjaväge vaatama, mis riigi piiril vaenlaste tungi vastu seisis. Kuningaproua tundis täna oma südame väga rahutu olevat, nagu kipuks mingi ootamata õnnetus tema peale, nõnda et rasked pisarad temale silmi tõusid. Silmi üles tõstes näeb ta ühe vana eidekese karkude toel enese poole lonkavat, siis maha kummardades allikalt keelekastet võtvat, ja kui ta janu saanud kustutanud, otsekohe niinele lomberdavat, kus kuningaproua aset pidas. Eideke nikutab kummardades pead, üteldes:

«Ärge pange pahaks, aus suur prouake, et ma teie ette julgen tulla, ja ärge kartke mind mitte, sest võib ehk olla, et ma heal tunnil siia jõudsin ja teile õnne saan tooma.»

Kuningaproua vaatas kahtlevalt tema peale ja kostis siis: «Sul enesel ei näi õnnest üleliigsust olevat, mis sa sealt teistele võid anda?»

Aga vanaeit ei lasknud ennast teelt eksitada, vaid ütles: «Koreda koore all on mõnikord sile puu ja magus sisu. Näidake mulle oma kätt, et ma tunneksin, kuidas lugu teiega saab käima?»

Kuningaproua sirutas käe tema poole, et vanaeit käepihu kirja võiks lugeda. Kui ta nüüd tükk aega jooni ja kriipse teraselt tähele pannud, sõnaldas ta nõnda:

«Teil on praegu kaks muret südame peal koormamas, üks vana ja teine uus. Uus mure vaevab teid abikaasa pärast, kes praegu teilt kaugel ära on; — aga uskuge minu sõna, tema on priske ja terve, tuleb kahe nädala pärast tagasi ja kuulutab rõõmsaid sõnumeid teile. Teie vana mure, mis sügavamaid kriipse peosse pigistanud, see tõuseb sellest, et jumal teile ihusugu ei ole andnud!»

Kuningaproua palged läksid punaseks ja ta püüdis oma kätt eide peost lahti päästa, aga eit palus vastu:

«Kannatage veel natuke, siis saame asjad korraga selgeks.»

Kuningaproua küsis: «Ütle mulle, eidekene, kes sa oled, et sa mulle minu südamemõtted peopesast oskad üles tunnistada?»

Eit kostis: «Minu nimega ei ole siin asja, niisama vähe sellega, mis mulle teie südame salasoovidest tuttavaks sai; ma rõõmustan, et mulle õnneks antud teile meelejuhatust tuua ja teie südame kurbust vähendada. Nõiduse väel on teie ihu kinni pandud, et teie last enne ei saa ilmale kandma, kuni kinnitusepaelad saavad katkendatud ja loodud korraline komme tagasi tulema. Mulle üksi on see töö võimalik, kui teie kõik nõnda tahate teha, kuidas ma õpetan.»

«Kõik, kõik tahan ma hea meelega teha, sulle pealegi kuninglikku vaevapalka maksta, kui sa oma lubadused tõeks teed,» ütles kuningaproua.

Vanaeit seisis natuke aega mõttes ja andis siis vastuseks: «Täna aasta pärast peate nägema, et minu ettekuulutused tõeks lähevad.» Nõnda rääkides tõmbas ta mitme nartsu sisse mässitud tombu oma põuest, ja kui nartsud

said ära võetud, tuli pisuke kasetohust torbikuke nähtavale, selle andis ta kuningaprouale ja ütles:

«Torbiku seest leiate linnumuna; seda hauduge kolm kuud omas kaisus, kuni üks inimeselapse sarnane titeke elusalt välja tuleb. Titeke pange villavakka ja laske teda seal nii kaua kasvada, kuni ta sündinud lapse suuruseks saab; toitu ega märga ei ole temale tarvis, aga korvike seisku ikka soojas paigas. Üheksa kuud pärast titekese sündimist saate teie poja ilmale kandma. Sel päeval on villavakas kasvanud titeke sündinud tütarlapse suuruseks saanud, võtke ta välja, pange sündinud poja kõrva sängi ja laske kuningale kuulutada, et jumal teile kaksikud lapsed, poja ja tütre korraga on andnud. Poega imetage omal rinnal, aga tütrele peate amme muretsema. Sel päeval, kus mõlemad lapsed ristida viiakse, peate mind tütrele ristiemaks paluma. Torbikukese põhjast, villade alt leiate linnusulekese, see puhuge aknast, siis saan ma silmapilk sõnumeid ja tahan teie tütrekesele vaderiks tulla. Tänast juhtumist ei pea teie kellelegi kuulutama.»

Varem kui kuningaproual võimalik oleks olnud ühtki sõna vastuseks anda, ruttas lonkur vanaeit minema ja kümne sammu kaugusel ei olnud temast enam põrmukest nähtaval, vaid tema asemel astus üks sirge kehaga noor naisterahvas nii kerge sammuga, et tema käik enam linnu lennu kui inimese kõnni sarnane näitas. Aga kuningaproua pani väga imeks, mis ta täna oli kuulnud ja näinud, ja ehk oleks kõik unenäoks arvanud, kui torbikuke tema peos juhtumist tõeks ei oleks tunnistanud. Imelikult kergeks oli tal ühekorraga süda läinud. Tuppa minnes mähkis ta torbikukese, kust ta ühe munakese peenikeste villade sees leidis, siidrätiku sisse ja pistis oma põue, kuidas eideke käskinud, tõotas ühtlasi oma südames kõik tükid käsku mööda täita ja juhtumist salamahti pidada.

Parajasti kui teise nädala viimane päev pärast vanaeide lahkumist õhtule jõudis, tuli kuningas koju ja hüüdis juba eemalt prouale rõõmsaid sõnumeid:

«Minu sõjavägi on vaenlase üle täieliku võidu saanud ja ta riigipiirilt verise peaga tagasi saatnud, nii et meie alamatel tükil ajal tema pärast midagi ei ole karta.»

Nõnda läks vanaeide esimene ettekuulutus kuninga tagasitulekust ja rõõmusõnumitest täielikult tõeks, misläbi kuningaproua südames lootus ikka kindlamaks läks, et ka teised ettekuulutused aegamööda täide võisid minna. Ta hoidis torbikukest munaga oma põues kui kõige kallimat varandust ja laskis kuldse karbikese teha, kuhu sisse munatorbik pandi, et munale kogemata viga ei võinud tulla. Kolme kuu pärast oli munast poole sõrme pikkune elus titeke välja pugenud, mis õpetust mööda villavakka kasvama pandi. Sedaviisi oli teine ettekuulutus täidetud ja kuningaproua ootas üksisilmi seda aega, kus tema süda esimest kord emarõõmu pidi maitsema.

Ja tõesti tõi ta aasta pärast pojukese ilmale, kuidas vanaeit ette kuulutanud. Seal võttis ta villavakast tütrekese, pani ta poja kõrvale kätkisse, ja laskis kuningale ütelda, et tema kaksikud lapsed, poja ja tütre korraga ilmale toonud. Otsata suur oli nüüd kuninga ja tema alamate rõõm selle õnne üle, sest et kõik kindlasti uskusid, kuningaproua olevat kaksikutega maha saanud. Sel päeval, kus lapsi taheti ristida, tegi kuningaproua akna praokile ja puhus sulekese lendu, mis tütrele ristiema pidi tooma, sest proua usk oli selle peale nüüd kindel, et vader õigel ajal sinna pidi jõudma.

Kui nüüd palutud varrulised kõik juba koos olid, sõitis uhke tõld kuue munarebukarva hobusega kuninga trepi ette, ja tõllast astus välja noor naisterahvas ehakarva siidriides, peast jaluni kuldlõngaga kirjuks õmmeldud, nii et ta päikesega võidu läikis; aga silmnägu oli naisterahval peenikese udurätikuga kinni kaetud. Tuppa astudes tõmbas ta katte silmilt, kus kõik imestades pidid tunnistama, et nad eluilmas veel kusagil jumedamat naisterahvast ei olnud näinud kui see neitsi.

Ilus neitsi võttis tütrekese oma käte peale ja viis ta ristimisele, kus lapsele R e b u l i i n a nimeks pandi,

mida muud ei teadnud ära seletada kui kuningaproua üksi, sest et laps kui linnupoeg munarebust oli sündinud. Poja ristiisa oli üks suurtsugu meesterahvas ja anti V i l l e m pojukesele nimeks.

Pärast ristimist võttis ristiema kuningaproua käest torbikukese munakoortega, pani lapse kätki ja ütles salamahti kuningaprouale:

«Niikaua kui tütreke kätkis magab, peab torbikuke tema juures olema, et lapsele midagi viga ei sünniks, sest torbikukeses seisab tema tulevaste päevade õnn. Sellepärast hoidke seda varandust kui silmamuna ja kinnitage ka tütrekesele, kui ta meelt märkama hakkab, kuidas tema näotut asja peab hoidma.»

Kui ta veel pikemalt mõnda tütrekese kasvatamise pärast emaga oli rääkinud, andis ta ristitütrele kolm korda suud, jättis siis jumalaga, astus tõlda ja sõitis oma teed. Ükski ei teadnud, kust ta oli tulnud või kuhu ta läinud; ka kuningaproua ei andnud küsimiste peale pikemat otsust kui: tema on keegi mulle tuttav kuningatütar kaugelt maalt.

Lapsed kosusid priskesti. Villem ema piimal ja Rebuliina amme rinnal, aga amm armastas tütrekest niisama õrnalt kui oleks see ta lihane laps olnud, mispärast kuningaproua teda pärast võõrutamist lapsehoidjaks võttis. Väike Rebuliina läks iga päev ilusamaks, nõnda et vanemad inimesed arvasid temast ükskord ristiema sarnase neitsi kasvavat.

Amm oli paaril korral tähele pannud, et öösel, kus kõik magasid, üks võõras väga ilus naisterahvas tema rinnalast vaatamas käinud; kui ta seda lugu kuningaprouale avaldas, kinnitas see temale, et amm öisest võõrast kellelegi pikemat juttu ei pidanud tegema.

Kui kaksikud kahe aastaseks saanud, jäi kuningaproua äkitselt raskesti haigeks; küll kutsuti arste ligidalt ja kaugelt kokku, kes ometi ei võinud aidata, sest et surma vastu rohtu ei kasva. Kuningaproua tundis ise, et tema sammud tund-tunnilt haua ligemale jõuavad, selle-

pärast laskis ta Rebuliina hoidja, endise amme kutsuda, kes kõige ustavam tema teenijatest oli, andis naise kätte õnnetorbikukese munakoortega ja õpetas, kuidas haruldast asja pidi hoitama.

«On minu tütreke» — ütles kuningaproua — «kümne aastaseks saanud, siis anna torbikuke tema enda kätte ja õpeta, kuidas ta haruldast asja peab hoidma, kus sees tema tulevate päevade õnn varjul seisab. Poisikese pärast ei ole mul muret, sest et kuningas teda kui riigi pärijat saab hoidma.»

Lapsehoidja pidi vandega temale tõotama salaasja igaühe eest varjul pidada.

Siis laskis ta kuninga oma sängi ette kutsuda ja palus, et kuningas endist amme nii kaua Rebuliinale hoidjaks ja teenijaks pidi jätma, kui tütar ise himustaks. Kuningas tõotas abikaasa soovimist täita ja see heitis veel samal õhtul hinge.

Paari aasta pärast läinud lesk kuningas jälle kosja ja toonud teise noore abikaasa majasse, kes elatanud kuningast midagi lugu ei pidanud, vaid teda au pärast oli võtnud. Esimese proua lapsi ei kannatanud võõrasema oma silma all, mispärast neid kuningas ühes kõrvalises paigas laskis üles kasvada, kus Rebuliina endine amm laste eest emalikku hoolt kandis. Juhtusid lapsed aga kogemata võõrasema silma ette, siis tõukas ta neid kui koerakutsikaid jalaga eest ära, mispärast lapsed teda kui tuld kartsid.

Kui Rebuliina kümne aasta vanuseni jõudnud, andis amm vaderi kingituse tema kätte ja õpetas, kuidas ta seda pidi hoidma. Aga et kingitus lapse silmale nii näotu paistis, ei saanud laps temast palju lugu pidada, pani kirstu, kus teised emast päritud asjad seisid ja ei mõtelnud pikemalt torbikukesele. Peale selle oli jälle paar aastat mööda läinud, kui ühel päeval, kus kuningas kodunt läinud, võõrasema Rebuliina rohuaias niinepuu all istumas leidis ja kui kull lapse kallale kargas, tütarlast karvupidi kiskus ja lopsis, et veri suust ja ninast välja tuli. Nuttes

jooksis neitsike tuppa tagasi, ja kui ta amme sealt ei leidnud, tuli kogemata vaderi kingitus temale meelde, mille ta sedamaid kirstust võttis ja kurva meele jahutuseks vaatama läks, mis seal sees on. Aga ta ei leidnud torbikukesest midagi suuremat varandust, kui näputäie peenikesi lambavillu ja paar tühja munakoort. Villade all torbikukese põhjas oli üks linnusuleke. Kui tütarlaps parajasti neid tühje asju akna peal vaatas, tõstis korraga tuuleõhku, mis sulekese aknast lendu puhus. Silmapilk seisis üks võõras ilus naisterahvas Rebuliina kõrval, silitas temal pead ja palgeid ja ütles lahke sõnaga:

«Ära karda, armas laps, mina olen sinu ristiema ja tulin sind vaatama. Sinu nutust paisunud silmad kuulutavad mulle kurbust. Ma tean, et sinu elu võõrasema voli all kerge ei ole, aga kannata ja jää vagaks kõiges kiusatuses, siis saavad sulle ükskord paremad päevad tulema. Kasvad sa inimese osaliseks, siis ei ole võõrasemal enam midagi voli sinu üle, niisama vähe võivad teised kurjad inimesed sulle viga teha, kui sina oma torbikukest ei lase ära kaduda; ka munakoori ei tohi sa raisku lasta minna, sest omal ajal koguvad koored jälle munakeseks kokku, kust sulle õnne saab siginema. Õmble siidist kotike, pista torbikuke sinna sisse ja hoia ööd ja päevad oma põues, siis ei saa võõrasema ega teised sulle midagi kurja tegema. Peaks sulle midagi kogemata asja juhtuma, kus sa minu nõuta ei arva korda saavat, siis võta linnusuleke torbiku põhjast ja puhu õue lendama; silmapilk tulen mina sinu juurde sind aitama. Lähme rohuaeda, seal võime niinepuu all pikemalt juttu ajada, et teised keegi ei kuule.»

Niinepuu all istusid nad murupingi peale, kus ristiema magusat juttu vestes tütarlapsel nii armsasti aega viitis, et piigake tähele ei pannud, kuidas päike juba ammugi alla läinud ja õhtupime kätte jõudnud. Seal ütles ristiema:

«Anna mulle torbikuke, ma tahan natuke õhtuleiba muretseda, et sa tühja kõhuga ei pea magama minema.»

Seal rääkis ta salasõnu torbikukese peale, kusjuures laud magusate roogadega maa seest üles kasvas. Nad

sõid mõlemad oma kõhud täis, mispeale ristiema Rebuliina kuningakotta tagasi saatis, ja minnes lapsele salasõnu õpetas, mis tema torbikukesele pidi ütlema, kui ta midagi tahtis. Imelik oli, et hiljemini võõrasema iial enam paha sõna võõrastütrele ei andnud, vaid enamasti tema vastu ikka lahke oli.

Mõni aasta oli pärast seda mööda läinud, Rebuliina täie noore inimese ealiseks üles kasvanud, kus tema ilu ja jumedus igaühele silma paistis, nõnda et kusagil maailmas teist temasarnast naisterahvast ei võinud olla. Seal sündis raske sõda, mis päev-päevalt ikka kibedamaks läks, kuni viimaks vaenlane kuningalinna alla jõudis ja oma väega linna hakkas ümber piirama, nii et keegi hing enam sisse ega seest välja ei saanud. Nälg hakkas linnarahvast piinama ja ka kuningakojas läks toiduvara lõpule, nõnda et mõne päeva pärast leivapaluke käest kippus kaduma. Rebuliina saatis ühel päeval oma sulekese lendama, ja vaata! silmapilk oli ristiema tema juures. Kui kuningatütar oma häda ja viletsust temale sai kaevanud, ütles ristiema:

«Sind, armas laps, võin mina sest hädaohust küll päästa, aga teistele ei ulata minu abi, nemad peavad ise katsuma, kuidas nad hädast võivad pääseda.»

Siis võttis ta Rebuliina käest kinni ja talutas ta linnast välja, keskelt vaenuväest läbi, kelle silmad nõiduse väel nõnda olid moondatud, et ükski põgenejaid ei võinud näha. Teisel päeval langes kuningalinn vaenlaste kätte, kuningas viidi kõige tema perega vangi, aga tema poeg Villem oli õnne korral pääsenud ja salamahti pakku põgenenud. Kuningaproua oli ühe sõjamehe oda läbi surma leidnud. Ristiema oli Rebuliinale talurahva riided muretsenud ja tema silmnäo hoopis teisiti ümber moondanud, nõnda et sel viisil ükski teda ei võinud tunda.

«Kui ükskord parem aeg jälle kätte tuleb,» ütles ristiema, «kus sul himu oleks endisel kujul inimeste silmade ette astuda, siis räägi salasõnu torbikukesele ja sunni teda sind endiseks tagasi moondama; siis peab see

nõnda sündima. Kannata nüüd mõni aeg raskeid päevi, kuni parem põlv tuleb.»

Lahkudes manitses ta veel tütarlast, et see torbikut pidi hästi hoidma, ja läks siis oma teed. Rebuliina hulkus mõne päeva ühest paigast teise, aga et vaenlased ümberringi kõik kohad paljaks olid rüüstanud, siis ei leidnud ta esiotsa kuskilt peavarju ega teenistust. Torbikuke andis temale iga päev toitu, siiski ei olnud tal tahtmist pikemalt oma käe peal elada, mispärast ta rõõmuga ühes taluperes tüdrukuks hakkas ja seal nii kaua tahtis elada, kui asjad aegamööda teiseks lähevad.

Õppimata talurahva töö läks esiotsa Rebuliinale väga raskeks, sest et ta sinnasaadik niisuguse jämeda töö külge veel oma kätt ep olnud pistnud. Aga kes teab, kas tema liikmed tõesti nii ruttu tööga ära harjusid või aitas teda salamahti imeline torbikuke töö juures? — kolme päevaga käis kõik töö tema käes nii korralikult, kui oleks ta maast-madalast juba selle peale üles kasvanud. Tema kohta läks vanasõna valeks, mis ütleb: «Talupojast võib iga päev küll saksa, aga saksast ei iial enam talupoega saada.»

Seal juhtus ühel päeval mõisaproua külast läbi sõitma, kui Rebuliina parajasti õue peal puuriistu küüris. Tütarlapse imelik kiirus ja viisakas olemine torkasid sedamaid prouale silma; ta laskis kutsaril hobused kinni pidada, käskis tüdruku ligemale astuda ja küsis:

«Kas sul ei ole lusti mõisa minu juurde teenima tulla?»

«Hea meelega,» kostis kuningatütar, «kui leivavanemad mulle luba annavad, kelle teenistuses ma praegu olen.»

Proua lubas seda asja peremehega korrale toimetada, käskis tütarlapse tõlla taha istuda ja sõitis temaga mõisa. Sedaviisi sai Rebuliina jälle hõlpsama põlve peale, kus tal suuremat tööd ei olnud, kui tubasid puhtaks kasida ja iga päev prouat ja preilisid riidesse aidata panna.

Poole aasta pärast tungisid rõõmsad sõnumid mõisa,

et vana kuninga poeg, kes õnneks vaenlase käest oli pakku pääsenud, võõral maal endale sõjaväge kokku kogunud, miska tema kuningriigi vaenlase käest tagasi võitnud ja nüüd isa asemele kuningaks oli tõstetud. Aga rõõmusõnumite kõrval jooksid ka ühtlasi surmasõnumid; need kuulutasid, et vana kuningas vangis olevat surnud. Et Rebuliina teistele oma kurbust ei tohtinud näidata, nuttis ta salamahti kibedaid pisaraid oma isa surma pärast, sest et tema arvates kadunud kuningas tema isa pidi olema.

Pärast leinamise aasta lõpetust laskis noor kuningas kuulutada, kuidas temal kindel tahtmine on abikaasat hakata kosima, mispärast ligidalt ja kaugelt kõik suurematsugu neitsid kuningakotta pidudele paluti, et kuningas nende hulgast endale nooriku võiks valida, kuidas tema silm ja süda ihaldavad. Ka selle proua tütred, kus Rebuliina teenistust pidas, kes kõik kolmekesi noored ja prisked tütarlapsed olid, valmistasid pidude vastu. Rebuliinal oli nüüd paar nädalat hommikust õhtuni küllalt tööd oma preilisid ehtides, enne kui need minema said. Sel ajal nägi ta igal ööl und, nagu tuleks ristiema tema sängi ette ja ütleks: «Ehi esiteks teised minema ja mine ise taga järele pidudele, kus keegi nii kaunis ja ilus ei ole kui sina!»

Ehk ta küll esiotsa unenäost lugu ei pidanud, tõusid talle viimaks ometi mõtted südamesse, unenäo käsku täitma minna. Mida ligemale pidude päev jõudis, seda rahutumaks läks Rebuliina süda, ja kui proua tütardega ära sõitnud, viskas ta end sängi kummuli ja nuttis kibedaid pisaraid. Seal oli, nagu ütleks temale hääl: «Võta õnnetorbikuke, siis leiad sa kõik, mis sulle tarvis läheb.» Rebuliina kargas maast, võttis torbikukese põuest, luges õpetust mööda salasõnu torbikukese peale, ja vaata imet! silmapilk seisid kõige uhkemad kuldriided sängi peal valmis! Silmi pestes tuli tema endine jume nägu nähtavale, ja kui uhked riided selga olid pandud ja ta peegli ette astus, ehmatas ta ise oma ilu pärast.

Trepist alla minnes leidis ta uhke tõlla ukse ees, kuus munarebu-karva hobu tõllal vedajaks. Ta istus tõlda ja sõitis tuule kiirusel edasi, nii et ta vähem kui tunni aja pärast kuningakoja ukse ette jõudis. Kui ta parajasti tõllast tahtis välja astuda, leidis ta ehmatades, et ta kiiresti riidesse pannes õnnetorbikukese koju oli unustanud. Mis nüüd teha? Ta võttis sedamaid nõuks koju tagasi sõita, kui üks pääsuke tõlla akna peale lendas ja torbikukest oma nokas kandis. Rõõmsalt võttis Rebuliina oma torbikukese pääsukese nokast, pistis põue ja kargas kui orav kerge sammuga mööda treppi üles.

Pidude toas sätendas kõik uhkusest ja ilust; suurtsugu preilid olid igaüks oma kallimad ehted ümber pannud, lootes, et noore kuninga silm teda saaks teiste hulgast valima. Aga kui äkitselt toa uks laiali läks ja Rebuliina pidukotta astus, seal kahvatas teiste hiilgus kui tähtedel päikese tõusul, nõnda et kuningapoeg enam kedagi teist ei näinud kui tulijat neitsikest. Mõned vanemad inimesed, kes veel mäletasid, kuidas varrude lugu olnud, kus kuningat tema kadunud õega ristiti, rääkisid isekeskis:

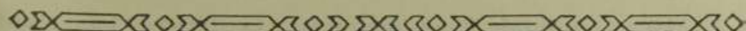
«See neitsi võib vististi selle tundmatu naisterahva tütar olla, kes meie vana kuninga tütrel vaderiks oli.» Kuningas ei läinud enam Rebuliina kõrvalt sammu ära, ega hoolinud midagi teistest võõrastest.

Kesköö ajal sündis imeline lügu: äkitselt läks tuba kui udupilvesse, nõnda et enam küünalde valgust ega inimesi ei nähtud. Natukese aja pärast tõusis udust valgus, kus üks naisterahvas nähtavale tõusis, kes keegi muu ei olnud, kui Rebuliina ristiema. Ta ütles noorele kuningale:

«See naisterahvas, kes praegu sinu kõrval seisab, on sinu arvatud õde, keda sinuga üheskoos ristiti ja kes sel päeval ära kadus, kui linn vaenlaste kätte langes. Neitsi ei ole aga mitte sinu õde, vaid ühe kaugeltmaa kuninga tütar, kelle mina nõiduse väest päästsin ja sinu kadunud emale kasvandikuks andsin.»

Siis tõusis kärgatus, et kuningakoja seinad vankusid ja silmapilk oli ristiema ära kadunud, nii et keegi ei näinud, kuhu ta oli jäänud.

Noor kuningas laskis ennast teisel päeval Rebuliinaga laulatada, mispeale uhked pulmad peeti. Kuningas elas oma abikaasaga väga õnnelikult eluotsani, ometi ei ole keegi pikemalt kuulnud, kuhu õnnetorbikuke oli jäänud. Arvatakse, et ristiema selle salamahti kaasa võttis, kui ta viimast korda ristitütart vaatamas käis.

HELDE PUURAIUJA

Ennemuiste läinud üks mees metsa puid raiuma. Tulnud kase juurde, tahtnud kaske maha raiuda; kask kirvest nähes haledasti vastu paluma:

«Jäta mind elama! Ma olen alles noor ja hulk lapsi mul taga, kes minu surma pärast nutaksid.»

Mees kuulnud tema palumist ja läinud tamme juurde; tahtnud tamme maha raiuda. Tamm kirvest nähes haledasti vastu paluma: «Jäta mind veel elama: ma olen alles priske ja tugev, tõrud küljes kõik toored, mis ei kõlba külvamiseks. Kust tulev põlv tammemetsa peab saama, kui minu tõrud nurja lähevad?»

Mees kuulnud tema palumist ja läinud saarepuu juurde, tahtnud saarepuud maha raiuda. Saarepuu kirvest nähes haledasti vastu paluma: «Jäta mind veel elama! Ma olen noor ja kosisin vast eile nooriku, mis temast vaesest peab saama, kui mind maha raiud?»

Mees kuulnud tema palumist ja läinud vahtrapuu juurde, tahtnud seda maha raiuda. Vahtrapuu aga haledasti vastu paluma: «Jäta mind veel elama, mul lapsed alles väiksed, kõik kasvatamata, mis neist peab saama, kui mind maha raiutakse?»

Mees kuulnud tema palumist ja läinud lepa juurde, tahtnud leppa maha raiuda. Lepp kirvest nähes haledasti vastu paluma: «Jäta mind elama! Ma olen parajasti piimas, pean palju väikseid loomasid oma mahlaga toitma, mis neist peab saama, kui mind maha raiutakse?»

Mees kuulnud tema palumist ja läinud haavapuu juurde, tahtnud teda maha raiuda. Haab aga haledasti vastu paluma: «Jäta mind elama! Looja on mind loonud, et lehtedega tuulekõigul pean kahisema ja öösel üleannetuid kurjal teel hirmutama. Mis maailmast peaks saama, kui mind maha raiutakse.»

Mees kuulnud tema palumist ja läinud toominga juurde, tahtnud toomingat maha raiuda. Toomingas kirvest nähes haledasti vastu paluma: «Jäta mind elama! Ma olen alles õitsev ja pean künnilinnule varju andma, et ta minu okste peal laulaks. Kust rahvas kaunist linnulaulu leiaks, kui linnud minu maharaiumise pärast meie maalt ära põgeneksid?»

Mees kuulnud tema palvet ja läinud pihlaka juurde, tahtnud pihlakat maha raiuda. Pihlakas aga haledasti vastu paluma: «Jäta mind elama! Ma olen parajalt õilmes, kust marjakobarad peavad kasvama, mis sügisel ja talvel lindudele toitu peavad andma. Mis neist vaestest peab saama, kui mind maha raiutakse?»

Mees kuulnud tema palumist ja jäänud mõtlema: kui lehtpuudest midagi loota ei ole, tahan okaspuiega õnne minna katsuma. Ta läinud kuuse juurde ja tahtnud kuuske maha raiuda. Kuusk kirvest nähes kohe haledasti vastu paluma: «Jäta mind elama! Ma olen alles noor ja tugev, pean sugu kasvatama, suvel ja talvel rahvale iluks haljendama. Kust nad varjupaika leiaksid, kui mind maha raiutakse?»

Mees kuulnud tema palumist ja läinud männi juurde, tahtnud mändi maha raiuda. Mänd aga kirvest nähes haledasti vastu paluma: «Jäta mind elama! Ma olen alles noor ja tugev, pean kuusega seltsis ühtepuhku haljendama; kahju oleks, kui mind maha raiutakse.» —

Mees kuulnud tema palumist ja läinud kadaka juurde, tahtnud kadaka maha raiuda. Kadakas aga haledasti vastu paluma: «Jäta mind elama! Ma olen kõige suurem metsa varandus ja õnnetooja kõigile, sest et mind 99 tõve vastu võib tarvitada. Mis inimestest ja elajatest peab saama, kui mind maha raiutakse?» —

Mees istub mätta otsa ja hakkab mõtlema: «Lugu näitab imelikum kui ime, igal puul oma keel suus ja palumisesõnad keele peal, miska hukkamise vastu seisab; mis pean ma tegema, kui kuskilt enam puud ei leia, mis ennast vaikselt laseks maha raiuda? Minu süda ei jõua nende palumiste vastu seista. Kui mul naist kodu ei oleks, läheksin ma tühja käega koju.»

Seal astub metsa paksust pika halli habemega vanamees, kasetohust särk ja kuusekoorest kuub seljas, mehe ette ja küsib:

«Miks sa, vennike, nii nukral meelel künka otsas istud? Kas sulle keegi pahandust on teinud?»

Mees kostab: «Miks ma nukker ei peaks olema? Võtsin hommiku kirve kätte, läksin metsa, tahtsin sealt tarbepuud raiuda ja koju viia, aga vaata imet! ühekorraga leian kõik metsa elavalt, kus igal puul oma meel peas ja keel suus on, miska vastu oskab paluda. Minu südames ei ole ühtki verepiiska, mis nende palumise vastu jõuaks seista. Saagu minust mis saab, aga mina ei raatsi elusaid puid hukkama minna.»

Vanataat vahib rõõmsa silmaga tema peale ja ütleb:

«Ma tänan sind, külamees, et sa minu laste palumiste vastu oma kõrvu ei olnud lukku pannud; sellest heldusest ei pea sulle kahju tulema; ma tahan sulle selle eest tasuda ja hoolt kanda, et sul edaspidi millestki ei pea puudus olema. Minu laste valamata vere piisad peavad sulle õnneks saama; mitte üksnes ahjukütte ja tarbepuude poolest ei pea sul iial puudust olema, vaid ka muude asjade poolest peab õnnistus sinu majasse astuma, nõnda et sul edaspidi suuremat vaeva ei ole, kui aga südame soovimist suuga avalikuks teha. Siiski pead sa ennast selle eest hoidma, et sinu soovid ülekäte ei lähe; ka oma naisele ja lastele tuleta meelde, kuidas nad üleliigseid soove peavad taltsutama, nõnda et soovimised mitte kõrgemale ei tohi tõusta, kui nende täitmine võimalik näitab. Muidu tuleks oodatud õnnest õnnetus. Säh, võta see kuldvitsake ja hoia teda kui oma hinge!»

Üteldes andis ta mehele paari vaksa pikkuse ja sukavarda jämeduse kuldvitsakese ja lisas õpetuseks peale:

«Tahad sa hoonet ehitada või midagi muud tarvilikku tööd teha, siis mine sipelgapesale, vibuta vitsakest kolm korda pesa poole, aga ära löö mitte pesasse, muidu võiksid väikestele elukatele viga teha. Käsi neile, mis nad peavad tegema, seal leiad sa teisel hommikul töö tehtud, nagu sa olid soovinud. Tahad sa toitu, siis sunni pada, et ta sulle peab valmistama, mis sa himustad. Tahad sa toidu kõrvale maiust, siis näita kuldvitsakest mesilastele ja sunni neid tööle, siis saavad nad sulle rohkem kärjemett tooma, kui sina ja sinu pere jõuaksid süüa. Tahad sa mahla, siis sunni kaske ja vahtrapuud, nad saavad sinu käsku sedamaid täitma. Lepp saab sulle piima andma, kadakas tervist tooma, kui sa neid sedamööda sunnid tegema. Kala- ja liharooga saab sulle pada iga päev keetma, ilma et sul tarvis oleks kedagi elavat looma tapma minna. Tahad sa lõuendit, siid- või villast riiet, siis sunni ämblikke, küll nemad sulle kangast koovad, sedamööda, kuidas sa himustad. Sel viisil ei saa sul edaspidi ühestki asjast puudust olema, vaid igalt poolt küllust, kõik selle eest, et sa minu laste palumisi kuulsid ja neid elama jätsid. Mina olen m e t s a i s a, keda Looja puude üle valitsejaks on seadnud.» Siis jättis vanataat jumalaga ja kadus sedamaid mehe silmist.

Aga mehel oli kuri naine, kes kui tige koer juba õue peal haukudes vastu tuli, kui ta meest tühja käega metsast nägi tagasi tulevat.

«Kus puud jäid, mis sa pidid tooma?» kisendas naine; mees kostis tasaselt: «Jäid metsa kasvama.»

Naine kärgatas vihaga: «Oh oleksid kõik kaseraokesed endid vitsakimbukesteks kokku sidunud ja sinu laisa nahka hakanud parkima!»

Mees vibutas salamahti vitsakest ja ütles, et naine ei kuulnud: «See soovitus sündigu sinule!»

Seal hakkas naine äkitselt kisendama: «Ai, ai! ai, ai! oh mis kibe! ai, ai! see käib südamest läbi! ai, ai! andke

armu, andke armu!» Kisendades kargas ta ühest paigast teise, võttis kord siit, kord sealt oma keha küljest kinni, kui oleks kibe vitsahoop sinna puutunud. Kui mees nuhtlusest küllalt arvas olevat, andis ta vitsakesele sedamööda käsu.

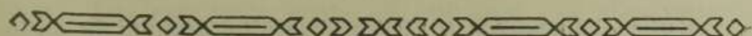
Sellest esimesest katsetööst märkas mees, missuguse kalli ande metsaisa temale oli kinkinud, sest et ta õnnevitsakesest veel naisekaristaja pealekauba saanud. Tal oli vana poollagunenud ait õuel, sellepärast tahtis ta veel selsamal päeval sipelgate hooneehitamise rammu katsuda; ta läks nende pesale, vibutas kolm korda kuldvitsakest ja hüüdis: «Tehke mulle uus ait õue peale!» Teisel hommikul magamiselt tõustes leidis ta aida valmis ees.

Kes nüüd õnnelikum võis olla, kui meie mees? Toiduvalmistamise pärast ei olnud neil pisemat muret, mis süda ihaldas ja kuldvitsake leemepajale käskis, seda keetis pada ja kandis iga päev ise lauale, et pererahval suuremat vaeva ei olnud kui — süüa. Ämblikud kudusid neile kangast, mutid kündsid nende põllud ja sipelgad viskasid seemet peale, nõnda kui nemad ka sügisel vilja põllult ära koristasid, nii et kuskil inimese kätt tarvis ei olnud. Pääsesid mõnikord tigeda naise lõualuud lõugutama või mehele midagi kurja soovima, siis pidi ta kuldvitsakese võimul igakord ise kannatama. Mõni mees ohkab vist siin: oh kui mul niisugune kuldvitsake oleks!

Kuldvitsakese peremees oli oma elupäevad õnnelikult õhtule ajanud, sest et tema iial enesele niisuguseid asju ei läinud soovima, mis võimatud näisid olevat. Enne surma andis ta kuldvitsakese oma lastele päranduseks ja õpetas neile, nagu metsaisa teda oli õpetanud, kuidas nad õrna riistakesega pidid ümber käima, ja noomis neid võimatute soovimiste pärast. Lapsed täitsid isa käsku ja elasid niisama õnnelikult kui temagi.

Hiljem kolmandas põlves juhtus, et vitsake mehele pärandusekѕ sai, kes vanemate keelust lugu pidamata väga palju tühja soovis ja sellepärast kuldvitsakest ilmaaegu vaevas; siiski ei tulnud tema soovimistest suuremat kahju,

sest et soovitud asjad võimalikud olid. Ülemeelne mees ei leppinud veel sellega, vaid hakkas, vitsa rammu katsudes, võimatuid asju soovima. Nõnda oli ta ühel päeval kuldvitsakest sundinud päikest taevast maha tooma, et tema päikese ligemal olles kord oma selga võiks soendada. Vitsake täitis küll peremehe käsu, nagu teda oli sunnitud, aga et päikese mahatulemine üks võimatu asi on, sellepärast saadeti Looja poolt päikesest nii tulised terad soovija kaela peale, et ta kõigi hoonetega tükkis ära põles ja mitte pisemat märki järele ei jäänud, kus kohas hooned enne olid seisnud. Sellepärast, kui ka õnnevitsake tules sulamata oleks jäänud, ei tea keegi enam paika nimetada või teed sinna juhatada, kust teda otsida sünniks. Arvatakse ka, et mahatulnud ägedad päikeseterad sel õnnetul päeval metsas puud nõnda ära olevat ehmatanud, et nende keelepaelad kinni jäid ja hiljem ükski enam sõna suust ei saanud.

ÕISED KIRIKULISED

Minu vanaisa onupoeg elanud noormehe-põlves kiriku ligidal talus, mis talvel, kus tee külmetanud sood mööda käis, neilt täie kahe versta kaugusel ei olnud. Ühel jõululaupäeva õhtul heitnud pererahvas aegsasti puhkama, sest nad esimese püha hommikul vara tahtnud üles tõusta ja kiriku minna, kus sel päeval jumalateenistus tulevalgel peeti. Peremees ärganud kõige esiteks unest, läinud ukse ette ilma vaatama, ja näinud kiriku aknad tulevalgest juba läikimas. Tuppa tagasi minnes kihutanud ta pererahva magamast:

«Tõuske üles, meie oleme kauaks viibinud; küünlad sütitatud kirikus juba põlema.»

Nüüd olnud pererahval tuline kiirus taga, kõik karanud asemelt, pesnud silmi, ajanud riided selga, ja nooremad läinud sedamaid jalgsi minema, seni kui teised hobuseid rakendanud ja neile kannule sõitnud. Küünlatulest valgustatud kirik seisnud kui ehitud neitsi neil teejuhiks eel, sest et udune ilm palju tähevalgust silmade ette ei andnud.

Ligemale jõudes tunginud kirikuliste lauluhääl neile vastu, ehk küll laulu viis natuke võõras näidanud. Kiriku uksed seisnud laiali ja kirik nähtud tungil rahvast täis, aga mitte ühtainukest hobust polnud kiriku ligidal nähtaval. Mehed astunud eel, lootes tungimisel veel kuskilt paika leida, naisterahvad käinud nende järel.

Kui mehed parajasti kiriku ukse ette jõudnud ja jalga üle läve tahtnud tõsta, vaikinud lauluhääl ja küünlad kustunud äkitselt ära, misläbi kirik ühekorraga kottpimedaks läinud. Üks võõras mees tulnud kiriku ukse peal neile vastu ja ütelnud: «Teil, püha veega ristitud rahval, ei ole siin praegu midagi tegemist! nüüd on m e i e kirikuaeg; teie jumalateenistus algab vast hommikul!» —

Inimesed vaadanud üksteise otsa, ja ei teadnud, mis nad imelikust loost pidid arvama; seal lükatud kirikuuks seestpoolt kinni, ja meestel ei jäänud paremat nõu, kui koju tagasi minna, sest et õpetaja ega köstri toas veel tuld ei olnud üles võetud.

Võõras mees võtnud minu vanaisa onupoja käest kinni, talutanud teda paarkümmend sammu teistest eemale kiriku nurga taha ja ütelnud salalikult:

«Tule kolm päeva enne jaanilaupäeva keskööl siia, siis tahan sulle õnneteed juhatada; aga ära lausu minu kutsumisest kellelegi sõnakest, muidu võiksid kahju leida.» Nõnda üteldes oli ka tema kadunud.

Kodu poole minnes kadunud udu ja taevas läinud selgeks, nii et tähed taevast paistnud; nende seisust näinud mehed kesköö parajasti käes olevat, mida ka kuke laul neile kodunt vastu kuulutanud. Vanemad inimesed heitnud teistkorda sängi puhkama, seni kui noorrahvas ärksalt hommikut ootama jäänud. Mõne tunni pärast vast tulnud õige kirikuaeg, kus minek uuesti ette võetud.

Pererahvas rääkinud hiljemini mõnele tuttavale sellest jõuluööl kirikus käimisest, sealt veninud rahva keskel jutt laiali ja tulnud viimaks ka kirikuõpetaja kõrva. Õpetaja lasknud mehed enese ette kutsuda, pärinud asjalugu nende käest põhjani läbi ja keelanud siis kaugemale rääkimist, sest et nende arvatud kirikus käimine jõuluööl muud ei võinud olla kui elav unenägu. Ehk küll mehed omalt poolt igaüks selgesti teadnud, kuidas nemad tõesti kirikus käinud ja ärksal silmal asjalugu näinud, siiski ei läinud nad õpetaja vastu sellepärast pikemalt vaidlema, vaid lubanud oma suud kinni pidada. Aga mis see enam

aitas, kus jutt igale poole oli külvatud ja päev-päevalt kaugemale läks? Mine tuult kinni võtma või rahva suust juttu tagasi püüdma.

Minu vanaisa onupojal olnud esiotsa kindel nõu juhatatud õnneteed otsima minna, aga mida ligemale aeg jõudnud, seda sügavamale vajunud julgus püksi. Kes tema kutsuja või kes need öösised kirikulised olnud, ja kui pikalt üks risti-inimene neid uskuda võivat, seda ei osanud ta mitte seletada.

Oleks tal võimalik olnud mõne teise ustava mehega nõu pidada, kes teab, ehk oleks seal kahevahel mõtlemised kahanenud, aga see, et võõras mees asja salamahti käskinud pidada, teinud temale kõige suuremat südameraskust. Ta olnud ennast juba mõttega sõbrustanud, asja katsumata jätta, kui kaks nädalat enne jaanipäeva üks kogemata tükk juhtunud, mis teda jälle teisele teele käänanud.

Ühel õhtul pärast päikese veeremist koju minnes, leidnud ta ühe võõra vanaeidekese tee ääres istumas. Mees teretanud ja tahtnud mööda minna, aga vanaeit hakanud temalt küsima, mis vea pärast ta nii sügavas mõttes on, et otsekui pool unenäos teed käib. —

Mees ei usaldanud eide küsimuse peale vastust anda, sest et tõtt ei tohtinud ta rääkida ja valetada ei tahtnud. Vanaeit ehk mõistnud tema mõtteid, kui ta küsinud: «Eks sa taha, pojuke, mulle oma kätt näidata, kust ehk sinu südamekoormat näen ja sulle head nõu võin anda?» —

Mees seisnud kahevahel ja ei teadnud, mis ta pidi tegema, kas eide soovimist täitma või täitmata jätma. Vanaeit ütelnud lahke sõnaga:

«Ära karda midagi! ega ma kurja pärast sul kätt taha vaadata; ma soovin sulle õnne, mis sulle tõesti tarvis läheb, sest et alles noor ja oskamatu oled, ja suurem osa elupäevi sul ees seisavad. Ettekuulutused tulevaist päevist võivad mõnikord inimesele tuluks tulla; peaksin ma midagi sinu pihust leidma, mis parem näiks varjul pidada, siis ei taha ma sulle sest rääkida.

«Ei, ei! kulla eidekene,» hüüdnud minu vanaisa onupoeg, «kuuluta mulle kõike, olgu hea või paha, mina ei lähe kohkuma selle eest, mis minu peale on pandud!» ja andis siis vanaeidele käe vaadata. Vanaeit seadnud prillid nina peale ja hakanud tema peopesast tarkust lugema. Kiri võis ehk natuke segane olla, sest vast tüki aja pärast andnud ta ootajale nõnda otsust:

«Sa oled haruldane õnnelaps, sul seisab suur õnn ligidal, kui küllalt osav oled kogemata õnne sarvipidi kinni võtma, et ta sinu käest enam ei pääseks. Kartus tundmatu mehe pärast on tühine, sa võid julgesti teda uskuda, sest et tema sulle õnne soovib, aga enesele kasu ei taha, mine kartmata sinna, kuhu sind kutsutakse, kurja ei ole sul sealt karta. Ainukest eksitust võib sinu oma süda sulle teha; hoia ennast kahevahel mõtlemiste eest ja täida truusti, mis sulle targemad õpetavad. Aga tahad sa ükskord kosjateele minna, siis tee silmad lahti, muidu langed sa õnnetuse sisse. Siledal munal on mõnikord kare tuum sees, ja sinu abielu jooned on pihus natuke segased. Ettevaatlikult võid sa ennast kõigist võrkudest päästa. Pikemalt ei tohi ma sulle täna kuulutada, aga kui ükskord kogemata jälle kokku saame, hakkad sa mind vististi tänase juhatamise eest tänama.» —

Mees pistnud käe karmani, tahtes mõne kopika võtta ja vanaeidele vaevapalgaks anda, aga eit mõistnud tema käetalitust ja hüüdnud vastu:

«Ära paku mulle raha, mida ma kellegi käest ei võta; mina avaldan kõik kuulutused rahvale maksuta, sest et nende õnn mulle kõige ülemaks palgaks on.»

Ta tõusnud üles, jätnud jumalaga ja läinud nii kerge sammuga kui noorem tütarlaps, et kannad taga välkunud. Ehk küll minu vanaisa onupoeg räägitud lugu enam naljaks kui tõeks pidanud, leidnud ta ometi oma südame palju kergemaks läinud, kui oleks raske koorem tema pealt võetud, mispärast ta kindlaks nõuks võtnud juhatatud õnneteed otsima minna.

Kolm päeva enne jaanilaupäeva läinud ta õhtu hilja

kirikuteele, et keskööl sinna jõuaks; mida ligemale ta jõudnud, seda rahutumaks läinud tal süda sees, otsekui hüüaks keegi tema kõrva: «Sa ei ole õigel teel!» Ei olevat ka palju enam puudunud, et ta samme kodu poole tagasi ei käänanud. Seal tõusnud kena lauluhääl tuuleõhust ja tema kuulnud sõnu:

«Ära eksi õnneteelta,
Ära kohku karte'essa!
Varjajad sind valvamassa,
Õnne osa ootamassa,
Ära eksi õnneteelta.»

Mees tundnud laulu peale julgust kasvavat, astunud kiiremal sammul edasi ja jõudnud natukese aja pärast kirikuukse ette, mis lukkus olnud. Pahemalt poolt kiriku nurga tagant tulnud võõras mees ja ütelnud:

«Väga hea, et sa minu kutsumise peale oled tulnud; ma ootasin juba tükk aega ja hakkasin kartma, et sa enam ei tule ja mul võimalik ei oleks sinuga pikemalt jutule saada. Meie jõuluöösine kirikuskäimine sünnib iga seitsme aasta tagant ühe korra, enamasti ikka sel ajal, kus kõik inimesed puhkavad, mispärast ma siiasaadik kedagi ei leidnud, kellele ma õnneteed oleksin võinud juhatada. Aeg on mul lühike, öökull kutsub mind kuke laulul koju. Pane teraselt tähele, mis ma sulle õpetan, märka iga sõna ja tee, kuidas sulle juhatan. Teie pere heinamaal seisab väike küngas, mida rahvas kalmukünkaks nimetab; künkal kasvavad kolm kadakapõõsast, ja keskmise põõsa all magab põhjatu vanaaegne varandus mullapõrmus, mille sina välja võid võtta, kui varanduse varjajaid oskad lepitada, ja kriipsu mööda nõnda teed:

Muretse enesele kolm musta, üks suleline ja kaks karvalist, verista need rahaaugu varjajatele ja kanna hoolt, et lepituseverest piiska raisku ei lähe, vaid kõik varjajatele valgub ja nende südant sinu vastu pehmitab. Siis kaabi preesi küljest mõned kibemed hõbevalget vere peale, et pealtmurune hõbedavalgus altmurusele silma

ulatab ja teed saab juhatama. Sellepeale lõika kadakapõõsast kolme vaksa pikkune vits, kasta vitsa ladvaots kolm korda murule, kuhu lepituseverd valasid, ja kõnni üheksa korda õhtust hommiku poole minnes kadakapõõsa ümber, aga igal käigul löö vitsaga kolm korda põõsa alla muru peale ja hüüa igal löögil: Igrek! Kaheksandal käigul kostab maa alt raha kõlin sinu kõrvu, ja üheksanda käigu lõpetusel paistab hõbeda läik sulle silma. Seal lange põlvili maha, pane suu muru ligidale ja hüüa üheksa korda: I g r e k! küll siis katel hakkab kerkima. Oota vaikselt, kuni ta üles tõuseb.

Enne tõusmist tuleb sulle mõnda koledust silmade ette, mida sa ei tohi karta ega nende eest kohkuda, sest et nemad sulle viga ei saa tegema, kui sina julgeks jääd. Neil ei ole kellelgi keha ega eluvaimu sees, vaid nad on tühjad varjukujud, selle tarvis sünnitatud, et nad mehe julgust peavad läbi katsuma, kas tema nii suure õnne väärt on, et varandust tema kätte võib anda. Peaksid sa neid nähes pisemat kartust näitama, siis pühi oma näpud puhtaks, sest et sa varast nende vahele midagi ei saaks. Jaanilaupäeva õhtul, kui tuled ümberkaudu põlevad ja rahvas jaanitulel lustipidu peab, pead sa kolme mustaga rahaaugule minema. Kolmanda osa leitud rahast pead sa vaestele jagama, sest ülejäänud varandusest sulle veel küllalt saab.»

Seda õpetust andis võõras mees sõna-sõnalt kolm korda, et see mehele pähe hakkaks ja midagi eksitust ei tuleks. Kui kolmanda korra õpetuse viimne sõna tema suust oli tulnud, laulnud köstri kukk kesköõd, ja jutumees olnud sedamaid kuulja silmade eest kui ära pühitud. Kas ta tuulde tõusnud või maapõhja vajunud, seda ei võinud nägija tõelikult kellelegi kuulutada.

Minu vanaisa onupoeg läinud teisel päeval tähendatud kolme musta elajat otsima, leidnud ka õnnelt ühe musta kuke ja koera naabrikülast ja püüdnud öösel ühe muti kinni, hoidnud ja söötnud neid kodus, kuni aeg kätte jõudnud rahaaugule minna. Jaanilaupäeva õhtul, kui päike

alla veerenud, külarahvas kõik jaanitulele läinud, pistnud ta muti kotti, võtnud musta kuke kaenla, sidunud mustale koerale oheliku kaela, et koer pakku ei läheks, ja läinud siis salamahti õnneteele varandust nõudma.

Selgel suveööl olnud kõik kohad nähtaval. Kesköö1 alustanud ta tööd õpetust mööda, veristanud esiteks kuke, siis muti ja viimaks koera, pidanud hoolt, et viimne verepiisk juhatatud paika murule valguks, kaapinud oma preesist hõbevalget vere peale, lõiganud siis kolme vaksa pikkuse kadakavitsakese põõsast, kastnud kolm korda vitsa ladvaotsa verisele murule ja hakanud siis vastupäeva üheksa korda kõndi tallama; löönud ka igal käigul kolm korda põõsa alla murule ja hüüdnud igal löögil: «Igrek!»

Kaheksandal käigul kostnud rahakõlin selgesti temale kõrva ja üheksandal käigul läikinud hõbeda hiilgus temale silma. Seal langenud ta üheksanda käigu järgi põlvili muru peale maha, ja hüüdnud üheksa korda maa alla: «Igrek!» Äkitselt tõusnud kadakapõõsa alt tulipunane kuldharjaga kukk, siputanud tiibu, laulnud ja tõusnud lendu. Kuke järel visatud maa seest külimitu osa hõberaha mehe jalgade ette. Nüüd tulnud tulipunane kass, pikkade kuldküüntega, kadakapõõsa alt, mäugunud kord ja pistnud jooksu, tema kannul visanud maasuu jälle külimitu osa hõberaha mehe jalgade ette murule, mis temal südame rõõmuga täitnud. Siis tõusnud suur tulipunane koer kuldpea ja -sabaga põõsa alt üles, haukunud paar korda ja pistnud minema; paari külimitu osa hõbe-rublatükke lennanud maa seest koera järel mehe ette. Selsamal viisil tulnud järgnevalt tulipunane kuldsabaga rebane, tulipunane kahe kuldpeaga hunt, tulipunane kolme kuldpeaga karu kadakapõõsa alt välja ja igaühe kannul visatud suurem hulk raha murule, mehe arvates tulnud karu kannul paar vakka tema ette maha, misläbi hunnik juba heinasao kõrguseks tõusnud. Pärast karu minekut tõusnud kohin ja mühin kadakapõõsa alt, kui oleks viiskümmend sepalõõtsa puhunud.

Aga kohina järel tõusnud üks kole suur pea kadakapõõsa alt nähtavale, mis pool inimese ja pool elaja kuju näidanud, olnud üheksa jalapikkust kuldsarve pääs ja kaks küünrapikkust kuldkihva suus. Veel koledam kui tema kuju olnud tulesädemed, mis kui keema läinud rauast temal suust ja ninasõõrmetest välja pursanud ja kohinat sünnitanud. Mees arvanud, et sädemed iga silmapilk teda võivad ära kõrvetada, ja kui nüüd kole loom kõrgemale tõustes oma pead tema poole käänanud, seal ei andnud hirm aega võõra mehe õpetust meelde tuletada, vaid minu vanaisa onupoeg põgenenud pakku, kusjuures ihukarvad ja juuksed kui harjased püsti tõusnud.

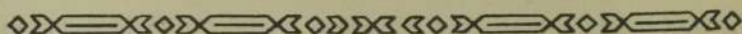
Põgenedes tundnud ta tükk aega veel kolli tulist hingeõhku kuklas ja tänanud õnne, et jalad teda veel jõudnud kaugemale kanda. Ega olnud tal aega tagasi vaadata, kus vaenlane ühtepuhku tema kannul olnud ja iga silmapilk temale oleks võinud otsa teha. Mees jooksnud oma elu poolest, nii et rinnad kippunud lõhkema, kuni ta viimaks oma õue jõudnud ja sinna kui surnu maha langenud.

Vast hommikul äratanud teda päikeseterad, — kas unest või minestusest, kes seda võiks teada. Pea olnud tal raske ja uimane, nii et tükk aega läinud, enne kui ta öösisest juhtumisest selget aru võinud saada. Seal olnud siis temal esimene töö, aidast kolm kuuevakast kotti võtta ja nendega künkale minna, kuhu sisse ta öösist murulevisatud raha tahtnud korjata, enne kui teised inimesed temale ette jõuaksid.

Künkal leidnud ta kõik kolm kadakapõõsast endistes paikades, ka kolme tapetud elaja kehad ja kadakavitsakese, aga rahast ei tulnud pisemat märki tema silma nähtavale, niisama vähe murul kadakapõõsa ümber ühtki jäljekest, kus öösel rahahunnik oli seisnud. Murupinnal ei nähtud vähemat tähte, kus augu suu olnud, mis öösel elajaid ja raha välja andnud. Kui tapetud elajate kehad asja tõeks ei oleks tunnistanud, mis öösel siin tehtud, oleks võinud lugu unenäoks pidada. Nähtud raha olevat vist maa alla tagasi läinud, kus see ehk veel tänapäevani jul-

gemat meest ootab, kes koledate varjukujude eest pakku ei lähe põgenema, vaid varanduse välja toob.

Kuidas vanaeide teine ettekuulutus kosimisest hiljemini kas tõeks või valeks läinud, sellest ei tea mina midagi rääkida. Ehk küll minu vanaisa onupoeg oma rahaaugu ülesvõtmisest sagedasti oli rääkinud, ei avaldanud ta iial ühtki sõna oma kosimisest ja mis temal sealjuures oli juhtunud. Võib-olla, et sealgi tükis mõni kõverus tema teele oli tulnud, mida ta teistele ei tahtnud kuulutada, vaid parem vaikselt oma risti kandis.

KÜTI KADUNUD ÕNN

Kord olnud keegi niisama osav kui õnnelik kütt, kes, kui ta metsa läinud, olgu suvel või talvel, iial rohke saagita tagasi ei tulnud. Mis temale parajal kaugusel silma ette juhtunud, kas lind või neljajalgne elajas, oli niihästi kui tema kotis, sest et tema laeng iial tuulde ei läinud, vaid otsekohe looma külge, keda ta tappa tahtis.

Ühekorraga — ei tea, kes temale selle kurja tembu oli teinud — kadunud kütil endine õnn; linnud ja neljajalgsed põgenenud kaugelt tema eest, ja kui ta kogemata kellegi ligi saanud, et püssilaeng elajasse oleks võinud puutuda, läinud laeng igakord tuulde. Küll märganud kütt sedamaid, et tema püssiga enam seatud korralist lugu ei olnud; ta uhtunud ja ohatanud püssi igal viisil, matnud kolmeks päevaks ukseläve alla, kust naisterahvad üle käinud, aga ükski abitükk ei tahtnud aidata. Nõnda olnud ta juba rohkem kui nädalapäevad risti ja põigiti mööda metsi hulkunud, iga päev mõned paugud tuulde põrutanud, ometi ei saba ega sarve, ei sulge ega karva kotti saanud.

Nukral meelel läinud ta ühel õhtul metsast tulles kõrtsi, ja tahtnud muretuju jahutuseks paar suutäit viina võtta, aga ka viinal ei olnud maitset. Seal toppinud ta tubakat piipu, pannud piibule tule peale ja istunud kõrtsilaua taha oma nosu suitsetama. Silmi kogemata üles tõstes näinud ta teise võõra mehe nurga pool laua otsas istumas, kellel ei piipu suus ega õlletoopi laua peal ees ei olnud, vaid mees tõmmanud kriiditükiga kriipsukesi

lauale, lugenud neid vahetevahel, kustutanud ära, teinud uued kriipsud asemele, kui oleks temal kes teab kui suured asjad kokku arvata.

Kui sedaviisi tükk õhtut läinud, lasknud kütt enesele toobi õlut anda, miska ta vahel kuivanud suud kastnud, siiski üht sõna ei rääkinud, vaid mõtetega aega viitnud, nõnda kui teine mees oma kriipsude arvamisega. Kõrtsmik astunud kaubakambrist ja küsinud:

«Külamehed, kui teil tahtmist ei ole midagi enam minu käest võtta või ööseks siia jääda, siis tehke minekut, ma tahan kõrtsiuksed kinni panna ja magama heita.»

Kütt kostnud: «Anna, vennike, veel aega piipu toppida ja tuld peale panna, siis lähen ma koju.»

Kui nimetatud talitus toimetatud, võttis ta oma püssi nurgast, jättis jumalaga ja läks toast välja. Sõna lausumata käis võõras mees tema kannul, kes, nagu kütt ukse ees kuuvalgel tähele pannud, rohkesti pea osa temast pikem oli ja ühe jala peal natuke lonkas. Natuke maad edasi minnes, näinud kütt, et külamees temaga sedasama teed läinud, jäänud seisatama ja küsinud:

«Kas läheme ehk ühte teed?»

Võõras mees kostnud: «Võib-olla! minu tee läheb igale poole, kust jälgi ees leiab, olgu pahemat või paremat kätt.»

Kütt ütelnud: «Minu tee läheb otsekohe koju.»

Võõras mees kostnud naeratades: «Ükspuha, siis tulen sind tüki teed saatma, sest et minul kodu ikka seal on, kuhu ma parajasti juhtun.»

Edasi minnes küsinud kütt, mis kriipsusid tema seltsimees kõige õhtu laua peale tõmmanud, ja neid kokku lugenud. Võõras mees kostnud lühidalt: «Tänaseid päevatalitusi, misjuures ühe leidsin puuduvat, sellepärast pean ruttama, enne kui kesköö kätte jõuab, et veel üht kala püüda.»

«Siis olete vististi kalamees?» küsis kütt.

Võõras kostis: «Sedamööda kui lugu juhtub, olen ma kalamees, linnupüüdja või mis minust muud tahetakse.

Seadust mööda pean ma alati teiste inimeste teenistuses oma kingi kulutama. Aga ütle mulle, külamees, mispärast sina nii nukral meelel oled, et sul kõrtsis viin ega õlut ei tahtnud maitseda?»

Kütt rääkis temale oma õnnetust, kuidas tema püss vist ära tehtud, et linnud ja elajad teda enam ligi ei taha lasta, ja kui kogemata keegi laskmise kaugusele tulevat, siis minevat laeng igakord tuulde.

Võõras mees ütelnud, kui ta küti õnnetust oli kuulnud: «Sinu püssirikkuja võib kaval mees olla, kelle vastu sinu ohutamised midagi ei aita. Siin ei ole paremat nõu, kui vana-peremehe käest abi minna otsima, kes siin üksi aidata võib.»

Kütt küsis:

«Kes see vana-peremees on ja kus ta elab? Ma ei ole temast tänini midagi kuulnud.»

Võõras mees kostis: «Kes tema on ja kus ta elab? seda ei või ma sulle tõesti ütelda, siiski tahan ma sulle teed juhatada, kus sa temaga võid kokku saada ja oma häda temale kaevata. Vaata, ülehomme on neljapäeva õhtu ja kuu parajasti täis. Mine natuke aega enne keskööd ristteele, vilista kolm korda ja oota, kuni ta tuleb; püss võta ühes kaasa. Sedaviisi kui tulevirts sul praegu on, ei või ta kedagi looma tappa, ehk pistaksid sa püssi otsa looma külge. Ma tahan naljapärast viis sammu sinust eemal seista, pane püss tugevasti kuuliga laengu ja sihi minu peale, kas pähe, südame kohta, kõhtu ehk kuhu sa ise tahad. Viga ei saa sa mulle mitte tegema.»

«Aga kui ma sulle viga teen?» küsis kütt.

«Noh, siis on see minu süü,» ütles võõras mees — «mispärast sulle midagi vastamist ei tule. Tee kuulile oma märk külge, et sa ta ära tunned.»

Kütt laadis oma püssi, võttis ühe hundikuuli, tegi hammastega märgi peale, ja laadis siis rasvalapiga tugevasti rohutropi peale. Kütt mõtelnud iseeneses: teist inimest naljapärast suretada oleks patt, aga ma tahan temale ühe mälestuse anda, et tal pikemalt lusti ei pea olema

niisugust nalja jälle katsuda. Ma läkitan kuuli tema pahema reie sisse, sest et pahem jalg tal muidugi juba lonkab. Nõnda mõteldes sihtis ta vaksa põlve kedrast kõrgemale võõra mehe reie peale, et kuul luu kõrvalt pehmest lihast läbi pidi minema.

Võõras mees seisis viis sammu temast eemal liikumata. Püss paukus prantsatades lahti, võõras mees aga astub naerdes tema vastu ja ütleb: «Säh, võta oma kuul,» ja annab kuuli kütile tagasi.

Kütt tundnud sedamaid oma märgitud kuuli, ja näinud, et mehel ega tema riietel midagi viga ei olnud. «Võtku see ja teine minu püssi ja sind!» hüüab kütt vihaga. «Teie olete kas mõlemad nõiduse väel ära tehtud, või vanapoiss istub teie sees!»

Võõras mees kostab naerdes: «Ütlesin sulle juba ette, et sinu püss nii kuidas ta praegu on, kellelegi loomale viga ei või teha; temale on targemat arsti tarvis, kui sinu ohutamised jõuaksid parandada. Mine, kuidas ma sulle õpetasin, ülehomme õhtul vana-peremehelt abi otsima.»

Pikemalt juttu vestes olid nad külatänava ligi tulnud ja lahkusid seal teineteisest jumalaga jätmata, kus kütt mööda tänavat külasse läks ja võõras mees väljaspool tänavat külast mööda sammus. Lahkudes kuulnud kütt, kui võõras mees iseenesega rääkides ütelnud: «Minu tänane päevaarv on nüüd täis.»

Teisel päeval, neljapäeva õhtul, läinud kütt juhatust mööda ristteele kadunud õnne otsima, ehk küll süda tal natuke külm sees olnud; vilistanud kolm korda ja jäänud ootama, mis edasi sünnib. Põhja poolt kuulnud ta kohinat, kui oleks rahepilv tõusmas, siis tulnud kui välgutuluke kolm korda tema silma ja selle peale seisnud väike punase habemega vanamees tema ees. Kuidas ta sinna saanud, kas tuulest maha paisatud või maapinnast üles tõstetud, seda ei võinud kütt mitte ütelda, sest et tema vanamehe tulekut ei olnud näinud.

Vanamees küsinud: «Mis sa minust tahad, et mind siia vilistanud?» Kütt jutustanud temale otsast otsani oma

loo, kuidas temal püss nõiduse väel ära tehtud, et enam elajate ja lindude ligi ei saa, ja kui kogemata neist keegi laskmise kaugusele tuleb, siis minevat laeng igakord tuulde.

Vanamees ütelnud: «Kui ma sulle kadunud õnne pean tagasi tooma, peame meie esiteks selle peale kaupa sobitama, kui kaua ma sind pean teenima?»

Kütt kostis: «Nii kaua kui ma elan.»

«Hea küll,» ütles vanamees — «õnne tahan ma sulle tuua, aga vaata ette, et suur õnn sind ülemeelikuks ei tee.» Siis pistis ta oma käe kaelkotti ja tõi sealt pihutäie kaseurbi välja, andis need kütile ja ütles:

«Õmble kodus üks väike kotike ja pista need urvad sinna sisse. Lähed sa metsalindu või neljajalgseid elajaid küttima, siis pista urvakotike oma tasku või põue, siis saad sa iga kord elajaid ja linde nii palju, kui sa himustad, ega pea mets neist iial kahanema. Seda jagu, mis sa täna oled tapnud, leiad sa homme jälle ees; aga hoia ennast selle eest, et sa kõige suuremat lindu või elajat, kes kui ninamees iga kord teiste ees on, oma püssiga ei tapa, muidu kaotaksid sa õnne ja üheskoos ka oma elu. Nüüd anna mulle kauba kinnituseks veel kolm piiska oma verest!»

Kütt kohkus seda kuuldes ja seisis kahevahel, mis ta pidi tegema. Vanamees, kes ehk tema mõtteid ära mõistis, ütles:

«Tee, mis sa tahad, ega siin midagi vägivaldset asja ei ole, meie teeme sõbrakaupa. Tahad sa nõnda kui viimasel ajal iga kord saagita metsast koju tulla, siis jäta veri andmata, aga on sul tahtmist metsasaagi läbi rikkaks meheks saada, siis pead sa mulle kauba kinnituseks küsitud veretilgad andma.»

Kütt võttis oma pastlanõela kübara äärest, torkas sellega pahema käe nimeta sõrme, litsus kolm piiska verd, mis vanamees ühe kasetohu külge kastis ja siis tohu oma tasku pistis. Sellepeale puhus ta kolm korda küti püssi sisse ja ütles rõõmsa näoga:

«Nüüd on meil asjatalitus korras, sinu püss on nõiduse väest päästetud, tapab iga looma, mis sulle ette saab tulema. Kauba peale kingin ma sulle ühe püssikuuli, sellega võid sa püssi nõidujale teenitud palga kätte tasuda. Lase see kuul, kus sa tahad, tuulde ja nimeta lastes keha kohta, kuhu ta peab minema, siis läheb kuul sinna, ehk oleks sihimärk mitukümmend penikoormat sinust kaugel.»

Kütt võttis tänades kuuli, tahtis lahkudes vanamehele «jumalaga» ütelda, aga vanamees pani oma käe tema suu peale ja käskis vait olla. Silmapilk oli ta küti silma eest niisama imelikult kadunud, kuidas ta enne sinna oli tulnud.

Kütt käänas sammud kodu poole ja tahtis teisel päeval metsa minna oma õnne katsuma, kas vanamehe lubadused tõeks või valeks peaksid minema. Läheb lubadus tõeks, mõtles kütt, siis olen õnnekaubale juhtunud; ometigi on kahju, et ma vanamehele kolm verepiiska pandiks andsin. Küllap leiame aegamööda nõu kaupa teisiti teha, ehk ma päästan ennast kavalusega tema kütkest.

Koju tulles viskas ta ennast riietega sängi, tahtis paar tundi puhata ja hommiku vara metsa minna katsuma, kas püssiarstimine oli abi toonud. Rahulist magamist ei tulnud temale kõigel ööl; niipea kui laug silma kippus katma, äratasid teda igakord linnuparved ja elajatekarjad, mis kohinal temast mööda sõitsid. Koidikul kargas ta asemelt, laadis püssi, pistis õnneurvad püksitasku, pani jahitasku kaela ja tahtis suuruseta kodunt minna; vast ukse peal tuli temale meelde enne minekut mõni suutäis linnupetet võtta.

Metsa jõudes tuli talle parv tetri vastu, ninamees isasest metsisest suurem. Kütt ei puutunud temasse, vaid sihtis keset parve: püss paukus ja ühekorraga langesid kuus tetre tema ette ühe laenguga maha.

«Aitüma! Vana-peremees!» hüüab kütt — «ma näen, et sa sõna oled pidanud ja lubadust täitnud.» Seal tuleb tal kuul meelde, mis püssi ärategijale karistuseks kauba peale oli antud; ta mõtleb: ma tahan ülekohtule teenitud

palga maksta ja hoolt kanda, et temal edaspidine käik minu püssi vastu nii kerge ei pea olema.

Ta laeb püssi, paneb kuuli peale ja ütleb: «Tungi nõia mõlemast põlveluust läbi!», laseb sellepeale laengu tuulde. Et tal täna pikemat himu ei ole lindusid lasta, võtab ta oma kuus tetre maast ja hakkab kodu poole minema.

Lagedale tulles tõuseb parv põldpüüsid tema nina eest üles, jälle üks teistest suurem neil ees. Kütt mõtleb: kahju, et püssi moonata jätsin, muidu oleksin võinud siin teist korda õnne katsuda. Linnud, nõnda kui oleksid nad tema mõtteid mõistnud, lasevad paarisaja sammu peale ennast jälle maha. Tema laeb püssi ja sammub nende järele. Linnud tõusevad teist korda üles. Kütt laseb suure ninamehe eemale lennata, põrutab korra keset parve ja vaata!, tosin püüsid langeb maha.

«Tohoo!» hüüab kütt — «kui lugu pikemalt nõnda edasi läheb, siis ei tohi ma muidu enam metsa minna, vaid pean hobuse vankriga kaasa võtma, miska linnukoorma võin koju viia.»

Ja lugu läinud nii õnnelikult edasi; ta saatnud igal nädalal terve koorma lindusid linna turule müüa, ometigi ei nähtud sellepärast neid metsades kuskil kahanevat, vaid küti arvates kasvas neid seda rohkem peale, mida enam tema eest ära oli hävitanud.

Hõlpus amet, kus linnulaskmine nii kui mängu asi näis, olevat teinud aga küti hooletuks, hooletusega tõusis viinahimu, nõnda et ta nüüd enamasti ikka kõrtsides vedeles ja harva sealt õhtul kirjude silmadeta koju tuli. Joobnud peaga oli ta paar korda oma kaubast vana-peremehega teistele kiidelnud, misläbi jutt laiali pääses ja rahvas rääkima hakkas, et kütt oma hinge vanapoisile olla müünud.

Ühel õhtul, selgel kuuvalgel ööl tulnud kütt kõrtsist, laengus püss õlal, kui tropp rebaseid lagedal tema ette juhtunud; nende ninamees, tükk maad teiste eel joostes, olnud nii ilus, et sooja peaga kütil aega ei olnud kauba

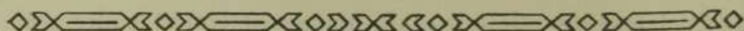
tingimisi meelde tuletada, mis temale keelanud suuremat elajat maha lasta. Ta tõstnud kiiresti püssi palgele, sihtinud ja andnud suurele rebasele matsu pihta. Samal silmapilgul langes — ei küll lastud rebane, aga tema asemel kütt surnult maha.

Teisel hommikul leitud tema surnukeha vähem kui verst maad külast eemal välja pealt, kus püssikuul tema südamest läbi läinud. Püssist võis selgesti näha, et ta ennast ise meelega ei olnud tapnud, sest et püss paar sammu temast eemal leiti ja püssi ots temast ära käänatud oli.

Külamehed viinud ta koju ja hakanud kirstu tegema, kui üks suur must kass sagedasti nende silmade ette tulnud, keda ükski enne ei olnud näinud. Surnu seisis laua peal, valge linaga kinni kaetud. Kui kirst valmis saanud ja surnukeha tahetud sisse hakata panema, tõusnud meestele uus ehmatus. Lina surnu pealt ära võttes ei leitudki seal enam surnut, vaid üks õlekubu oli tema asemel laual. Surnuga ühes oli ka suur must kass kadunud, kes keegi muu ei võinud olla kui vanapoiss ise.

Hiljem tõusnud kuuldavaks, et ühel ligimail asuval sortsil, kes kaua aega sängis põdenud, mõlemad jalad põlvest kangeks olid jäänud, nõnda et mees muidu ei võinud käia kui kahe karguga. Selle mehe jalad oli vist metsas tuulde lastud küti nuhtlusekuul alt võtnud, selle eest, et sorts tema püssi oli ära teinud.

Jutt tunnistab avalikult, et kes kurjale verd annab, see müüb temale ka oma hinge; ehk anna sõrmeots kuradile, tema võtab sind kõige käega tükkis.

HÄDAOHUST PÄÄSENUD KUNINGAPOEG SAAB VENDADELE PÄÄSTJAKS

Muiste-päevil olnud keegi noor kuningas rängasti haigeks jäänud, mispärast igale poole käskjalgu välja saadetud arsti otsima. Ehk küll lausujaid ja tarku rohkesti kokku tulnud, siiski ei võinud ükski neist kuninga haigust parandada. Viimaks toodud põhjamaalt üks kuulus tark, kes osava silmaga sedamaid kuninga vea ära tundnud, et temal käed sõrmist küünarnukini kullakarva ja jalad varbaist põlvini hõbekarva, aga kõht sinikivikarva klaasist olevat. Tark ütelnud:

«Selle tõve vastu ei aita ohud ega rohud, vaid kuningas peab endale noore abikaasa kosima, siis saab ta kolme päevaga terveks. Abikaasa peab karva ja vere poolest kuninga haigusega ühte minema, muidu ei ole arstimine võimalik.»

Kuningas käskinud nüüd kõiges kuningriigis niisugust naisterahvast otsida, kes teda pidavat arstima. Mõne päeva pärast leitud, et ühe sõjaväepealiku noorem tütar haigele kuningale arstiks kõlbavat, sest et piigal valgeruuged, kullakarva juuksed, lumivalge, hõbekarva ihunahk ja sinised silmad on. Kui neitsi kuningale näha viidi, hüüdnud kuningas silmapilk sängist: «Ma tunnen, see rohi saab mind terveks tegema!» Ta kargas sängist ja käskis jalapealt pulmad valmistada, mis veel selsamal päeval peeti

Pulmaõhtul, enne kui noorrahvas magama läinud, astunud üks käekatsuja vanaeit kuninga nooriku ette ja

palunud luba kätt katsuda. Natukese aja pärast rääkinud vanaeit:

«Lühikeste õnnepäevade järel saavad teile pikad piinapäevad tulema ühe kurja õe pärast, aga jumal laseb teile viimasest pojast päästja kasvada. Teile saavad kolmest nurgavoodist kaksteistkümmend poega sündima.»

Seda üteldes kadunud vanaeit kuningaproua silma eest, kui oleks ta tuulde sulanud. Aga proua vanem õde, kes ise kuningale abikaasaks soovis saada, vihkas nooremat selle õnne pärast ja pidas salanõu, nooremale õele kurja teha.

Noor kuningaproua toonud esimesel nurgavoodil kuus poega ühekorraga ilmale, kes kõik prisked ja terved lapsed. Kuningas juhtunud sel puhul kodunt ära olema, kui proua nurgavoodile saanud, sellepärast saadetud teener kuningale sõnumeid viima, teine jälle lastele amme otsima. Kuningaproua vanem õde palganud ühe nõianaise rohke hinna eest, kes lapsed pidi ära hävitama või salamahti kõrvale saatma, nõnda et kuningas sellepärast oma abikaasat hakkaks vihkama. Nõiaeit moondanud enese nooreks naiseks ja tulnud kui kogemata ammeotsijale tee peal vastu ja ütelnud: «Mina olen juba paar korda suurtsugu sakste ja ülema rahva lastele ammeks olnud, sellepärast viige mind kuningaproua ette, sest et tema kusagilt lastele paremat amme ei või leida.» Nõnda siis viidi kuri loom kuningaprouale näha, kes oma hinges midagi sest ei teadnud, et tema õde selle naise kuritööle oli palganud.

Öösel, kui kuningaproua maganud, võtnud nõiaeit salamahti kuus poega kätkist, andnud need vanapoisile ja pannud kuus koerakutsikat laste asemele. Kui kuningas koju tulles neid kutsikaid näinud, mis tema abikaasa üteldi olevat ilmale toonud, süttis tuline viha temal südames põlema, nõnda et ta käskinud: abikaasa kutsikatega tükkis ära hukata. Aga et kuningaproua vaga ja helde südamega inimene olnud, läinud kõik alamad üheskoos

kuningalt andeks paluma: «Ega üheainukese süü pärast ometi inimesele surmanuhtlust tohita peale mõista!» Kuningas võtnud nende palumist kuulda ja andnud prouale sel korral andeks.

Aga juba teisel nurgavoodil pidi teine süü viletsa proua kaela langema. Õnnetul viisil juhtus kuningas jälle võõral maal olema, kui proual mahasaamise aeg kätte tulnud. Kuningaproua toonud kolm prisket pojakest ilmale, ja kui lastele amme mindud otsima, tulnud nõiaeit teel vastu ja pakkunud ennast ammeks. Et kuningaproua teda ei tunneks ja põlgama ei hakkaks, olla ta endale teistviisi kuju moondanud. Ometi tõrkus proua süda teda vastu võttes, nõnda et naine poolvägisi ammeks pidi tungima. Nüüd sündis niisama kui esimesel korral öösel, kus proua magas, laste vahetamine; kolm poega anti vanapoisile ja pandi kolm koerakutsikat nende asemele kätki.

Kuningas laseb koju tulles kutsikad ära tappa ja tahab ka abikaasale surmakohut mõista. Seal hakkab kuningaproua härdasti nuttes paluma:

«Minu hing on ilmasüüta, ehk ma küll seda ei mõista, kuidas imelik lugu on võinud sündida! Mina nägin oma silmaga, kuidas ma esimesel korral kuus ja teisel korral kolm prisket poega ilmale olin toonud, kelle asemel hiljem koerakutsikad kätkis leiti.»

Kõik teenijad tunnistavad proua jutu tõeks ja paluvad ühest suust andeks, üteldes: «Niisugusel imelikul juhtumisel peab ilmalik kohus t e i s t k o r d a andeks andma, sest et jumal üksi niisugust salaasja võib ära teada. Aga kui asi kolmat korda peaks sündima, siis ei tohi teie proua peale pikemalt armu heita, vaid tema peab süüd vastama.» Kuningas võtnud proua ja alamate palveid teist korda kuulda ja andnud abikaasale andeks.

Kolmandal nurgavoodil toonud kuningaproua jälle kolm poega ilmale. Laste sündimine juhtunud kesköö ajal ja et tuba pime olnud, võtnud nurganaine ühe poja salamahti ja peitnud patjade vahele sängi, nõnda et kellegi

hing sest lapsest ei teadnud. Ammeotsijad leidnud niisama kui esimesel ja teisel korral nõianaise metsast ja viinud ta ammeks. Öösel vahetanud amm kaks poega kutsikate vastu ümber ja viinud lapsed vanapoisi kätte. Kutsikaid nähes süttinud kuninga viha põlema ja ta käskinud need sedamaid ära tappa. Seal toonud kuningaproua oma peidetud poja välja ja ütelnud:

«Kõik minu sündinud lapsed olid selle sarnased. Mis vägi neid teiseks moondanud, on mul teadmata.»

Aga kuningas kärgatanud vihaga: «On mul üksteistkümmend poega nurja läinud, siis ei maksa selle üheainukese pärast nende ema elusse jätta. Parem saagu ta lapsega ühes ära hukatud, et mulle enam säherdust uut meelepahandust ei sünniks!»

Sellepeale lasknud ta kohtumõistjad kokku tulla ja küsinud neilt nõu, kuidas prouale surma peaks tehtama. Kohtumõistjad andnud nõnda otsust:

«Väga hirmus on üht inimeselooma tulega ära põletada, niisama hirmus temale köit kaela ümber panna ja võlla puua, aga veel koledam teda mõõgaga hukata. Tehkem parem kõrgete servadega raudsäng, pangem ema pojaga sinna sisse, laskem mõlemad sängiga kaugele merele viia ja seal nad vette visata.»

Nende nõu olnud kuningale meelepärast; ta lasknud raudsängi teha, ema pojaga sisse panna ja nad laevaga kaugele merepinnale viia. Kui õnnetud hinged raudsängiga laeva pealt merde visatud, seal sündinud ime, et säng põhja ei vajunud, vaid kerge paadikese kombel veelainetel ujunud. Jumala arm tahtnud neid hoida, et ilmasüüta hinged kurjade inimeste läbi otsa ei leiaks.

Kuningapoeg kasvanud raudsängis mere peal silmanähtavalt, ja saanud seitsme nädala pärast täiskasvanud inimese taoliseks. Laevamehed visanud neile armu pärast enne minekut märsiga leivapalukesi ja lähkriga keelekastet kaasa, mis imelikul viisil ema ja poega toitnud, ja ehk nad küll iga päev sõid, siiski ei lõppenud toit ega jook neil käest. Kui kuningapoeg seitsme nädala pärast

nooreks meheks kasvanud, ütelnud ta ühel päeval emale: «Eit, ma tahaksin liikmeid sirutada!» Kuningaproua kostnud: «Ära siruta veel, armas poeg, muidu läheks sängi jalgelaud otsast, meie langeksime merde ja leiaksime seal otsa.»

Kuningapoeg ütles paari päeva pärast teist korda: «Eit, ma tahaksin liikmeid sirutada, sest et jalad ja sääreluud mul alalises kõveruses valutavad!» Ema kostnud keelates: «Armas poeg, ära siruta veel liikmeid, mis suurt viletsust meie kaela võiks tuua.»

Seal hüüdnud poeg kolmat korda hädakisaga:

«Mul on kange ahastus südames ja raske valu kõigis liikmetes, nii et ma seda vangipõlve pikemalt enam kannatada ei jaksa. Ma tahan jalad välja sirutada, saagu mis saab!» Ema kostnud: «Ükskõik! Kus surm, seal muld. Siruta siis liikmeid nii palju kui tahad, et pikast piinast võiksid pääseda!»

Seal sirutanud kuningapoeg oma jalad tugevasti raudsängi otsa vastu, et jalgotsast laud pragisedes eest ära karanud. Aga nemad ei läinud ometi merepõhja, vaid leidnud endid kuivikul ühel väikesel saarel. Sängist pugedes langenud kuningaproua seepärast murule põlvili ja tänanud taevaisa imeliku päästmise eest.

Kuningapoeg sammus rannast kaugemale vaatama, kas saarel kuskil toiduvara võiks leida, miska nad oma päid võiksid toita. Tükk maad edasi minnes tulnud metsapaksustikust temale üks väike vanamees pika halli habemega vastu ja pakkunud temale tulerauda. «Mis ma sellega pean tegema, kulla taadike?» küsinud kuningapoeg. «Mul ei ole leeauku ega muud sündsat kohta, kuhu tuleraua võiksin panna.» Vanamees toppinud poolvägisi tuleraua temale pihku, üteldes:

«Löö selle tulerauaga kuhu tahes tuld üles, siis saad sa küllalt süüa ja juua, niipalju kui su süda himustab.»

Kuningapoeg läinud tühja andega ema juurde tagasi; ema sedamaid küsima: «Ütle, kust sa selle tuleraua said? Ega sa ometi seda ülekohtuselt kellegi käest ole varas-

tanud?» Poeg kostnud vabandades ja pooleldi paludes: «Ära pane pahaks, pai emake, aga üks võõras vanamees, kellega metsas kogemata kokku sain, toppis mulle vägisi tuleraua pihku. Andes ütles ta: kui selle tulerauaga tuld üles lööd, siis saate teie süüa ja juua.» —

Ehk küll emal ega pojal pisemat lootust ei olnud, siiski tahtnud poeg naljapärast katsetööd ette võtta. Ja, kas sa näed! nõndapea kui tulekibemed kivist karanud, seisnud roogadega ja jookidega laud nende ees, et neil pikemalt näljakartust ei võinud olla.

Teisel päeval läinud kuningapoeg jälle metsa luusima, ja teist korda tulnud halli habemega vanamees temale vastu, kes kui rähn küüsipidi mööda kõrget puud maha roninud, sest et tal küüned sõrmede ja varvaste küljes kui kassil teravad olnud. Vanamees pakkunud temale üht kirvest; kuningapoeg tõrkunud vastu kirvest võttes, mispeale vanamees tõsise sõnaga ütelnud: «Ära ole alp, vaid võta, mis ma sulle heast südamest annan!» ja toppinud terariista vägisi temale kätte, lisanud siis veel peale: «Kanna kirves koju ja sunni teda, et ta sulle ühe elutoa üles peab raiuma, siis saad sa sedamaid peavarju leidma.» —

Kuningapoeg viinud kirve koju; ema jälle temalt taga nõudma, kas ehk kirves käpatud võõra oma ei võiks olla. Poeg seletanud temale kirve saamise loo, mispeale ema süda rahule jäänud. Siis löönud poeg tulerauaga leiva ja road lauale, miska nad niisamuti kui eile tühja kõhtu täitnud. Pärast sööma andnud ta kirvele käsu: «Raiu üks uus tuba meile üles!» ja sedamaid seisnud ilus tuba nende silmade ees, kui oleks see maapinnast üles kasvanud. Ema ja poeg astunud üle läve tuppa ja võtnud seal endale asupaika.

Mõne päeva pärast tõusnud merepinnal laev nähtavale. Kuningapoeg läinud kalda ligemale, liputanud laevameestele valge rätikuga märku ja meelitanud neid kalda ligemale; siis ostnud ta laeva rikka koorma ära ja lasknud kaldale tuua. Kirves sünnitanud peremehe käsu

peale ühtepuhku hooneid hoonete kõrva, kuni neist lühikese ajaga linn saanud. Aga kuningapoeg lasknud laeva viljaga täita ja saatnud siis kodu poole minema. —

Kui ta sellepeale metsa luusima läinud, tulnud väike vanamees pika halli habemega jälle temale vastu. Vanamees kõnelnud: «Sul on nüüd linn küll valmis, aga kodanikud puuduvad linnas. Säh, võta see pihlaka-kepike, mine homme hommiku sipelgapesale, koputa vitsakesega kolm korda pesa peale ja hüüa: «Muretsege rahvast minu linnale!», siis saab uuele linnale kodanikke küllalt tulema.»

Kuningapoeg täitnud teisel hommikul tema õpetuse ja leidnud koju tulles kõik linna hooned rahvaga täidetud, kellele tuleraud igapäevast leivapalukest muretsenud.

Laevakippar läinud koju jõudes otsekohe kuningakotta, rääkinud kuningale imelikku lugu, kuidas tema tühjale saarele juhtunud, kus enne seda ühtki elavat hinge ei leitud, ja nüüd seisvat kalda ligidal uhke linn, linna peremees ostnud laeva koorma ära ja läkitanud laeva, viljaga täidetud, jälle tagasi. «Minu väike aru ei jõua ära mõista,» — lõpetanud kippar jutu — «kuidas see linn nii äkitselt sinna on siginenud?» —

Kuningas kostnud: «Pean ise sinna minema kuuldud imetööd vaatama.» Aga tema olnud vaheajal sõjaväepealiku vanema tütre enesele abikaasaks kosinud, kes nüüd tema juttu kuuldes rääkinud: «Ei ole teil tarvis sinna minna; tarvilikum on kolmest kuningriigist läbi sõita sinna maale, kus kaunis kaev kuldsete raketega ja hõbedast vinnaga, seal on üks kuldne müürsepa-labidas ja teine hõbedast tema kõrval.»

Õnneks juhtus kuningapoeg oma kõrvaga seda juttu kuulma, sest tema oli ennast vanamehe abiga väikeseks kirbuks moondanud ja istus kuninga toa akna peal, kus teda keegi tähele ei pannud. Ta mõtles kuningaproua juttu kuuldes: «Oh, peaks see kaev minu linna all olema, siis tuleks kuningas vististi sinna vaatama.» Aga koju tulles leidnud ta haruldase kaevu juba linna all; üks kass

jooksnud kuldsammast mööda üles ja palunud armu, siis tulnud ta alla ja palunud enesele surma.

Sellepeale sündinud jälle, et üks teine laevakippar oma laevaga sinna saare ligidale juhtunud. Kuningapoeg kutsunud teda laevaga randa, ostnud laevakoorma tükkis ära ja lasknud laeva viljaga täita. Kippar läinud koju tulles jalapealt kuningakotta imelikku lugu kuulutama. Üle läve tuppa astudes ei pannud ta tähele, et kuningapoeg kärblase kombel tema põue oli pugenud. Kippar rääkinud kuningale, kuidas tema tühja saare pealt kogemata väga kauni koha leidnud, kus üpris kena linn seisvat ja kõik hooned kuld- ja hõbekarva hiilgavat, linna väravas seisvat väga uhke kuldkaev, mis päikese paistel säravat. Seal himustanud kuningas ise sinna minna oma silmaga imelikku lugu vaatama. Aga kuningaproua ütelnud sedamaid keeldes: «Ei ole teil tarvis sinna minna, palju tarvilikum on neljast kuningriigist läbi sõita, kus need kenad heinamaad seisavad; hein korjab ennast ise niitjate ja riisujate abita kokku, läheb lakka ja tuleb ise lakast maha, et töötegijaid, tõstjaid ja mahaviskajaid kusagil tarvis ei ole. Ka peavad seal kolm kuningat isekeskis sõda: on üks neist vägev, siis on teine temast veel palju vägevam, ja kolmas ei anna kogunisti oma võimu käest. Väga tarvis on seda sõjakära vaatama minna.»

Kuningapoeg mõtles omas meeles: juhtuks säherdune lugu minu linna all, siis tuleks kuningas vististi sinna neid imeasju vaatama. Nõnda kui nimetatud mõte temal pähe tulnud, leiti ka kõik asjad juba nõnda sündinud, sest et halli habemega vanamees neid korrale toimetanud.

Nüüd tõusnud mõne päeva pärast kolmas laev merepinnal nähtavale; kuningapoeg meelitanud jälle laeva oma randa, ostnud kaubakoorma tervelt ära, täitnud laeva viljaga kuhjani täis ja läkitanud minema. Aga ennast moondanud ta nööpnõelaks ja läinud kippari kuue sisse. Koju saades tõtanud laevakippar kuninga ette ja kuulutanud kõiki imeasju endisel tühjal saarel. «Seal on» — rääkinud kippar — «kõige imelikumad asjad. Kulla ja

hõbeda karva hooned, kõiksugu kuldkaevud, ja heinamaad, mis ise heina niidavad, loogu võtavad, lakka viivad ja lakast jälle maha viskavad, nii et kusagil inimeste käe abi tarvis ei lähe. Peale selle sõdivad seal ühtepuhku kolm kuningat isekeskis, kes iial üksteise üle võimust kätte ei saa.»

Seal tõusnud kuninga südames kange ihaldamine sinna minna ja oma silmaga neid imeasju tundma saada. Aga kuningaproua ütelnud tema nõu kuuldes: «Ei ole tarvis sinna minna, vaid palju tarvilikum on viiest kuningriigist läbi sinna sõita, kus üksteistkümmend meest lauas istuvad, ja kellel käed küünarnukini kullakarva ja jalad põlvini hõbekarva on; need asjad on palju imelikumad.»

Siiski tõotanud kuningas saarele minna vaatama, mis laevamehed temale kuulutanud. Aga kuningaproua tõrkunud kibedasti vastu ja keelanud kuningat sinna minemast; kuningas kostnud vastu: «Tänini olen ma kaks korda teie keelmist kuulnud, aga pikemalt ei ole mul lusti selle järele tantsida, vaid kolmas kord tahan oma tahtmist täita. Pealeselle on kõik teie kuulutused valeks läinud, ma käisin kõik kohad läbi, kuhu mind käskisite minna, ometi ei leidnud ma sõrmeküüne võrra neist kiidetud imeasjadest.»

Kui kuningapoeg seda juttu kuulnud, tõttas ta kodu poole minema ja rääkis oma emale kuuldud lugu, kus need üksteistkümmend meest pidid olema. Kuningaproua saanud sedamaid aru, missugune lugu üheteistkümne mehega võis olla, sellepärast küpsetanud ta kolm kooki; kaks kooki sõtkunud ta oma rinnapiimaga, aga kolmandale seganud ta surmarohtu taigna sisse. Siis hakanud ta poega õpetama:

«Mine nööpnõela kombel sinna ukselävele, kus need üksteistkümmend meest lauas istuvad, ja oota, kuni peremees teisest kambrist tuleb ja laua otsa maha istub. Kui nad nüüd kõik söömalauas istudes leiba hakkavad võtma, siis moonda ennast meheks ja astu üle läve tuppa. Tereta neid alandlikult, ja paku neile oma koogid külaleivaks

maitseda. See, kus surmarohi sees, anna majaperemehele tervelt ette, teised kaks murra üheteistkümneks jaoks ja pane igamehele üks tükk lauale, ja meelita neid võõrast leiba võtma.»

Poeg toimetanud ema õpetust mööda asjad korda. Majaperemees hammustanud kõige esiteks oma kooki, aga kui suutäis kõrisõlmest alla läinud, lõhkenud ta keskelt katki. — Noored mehed kohkunud väga ja kõnelnud isekeskis: mis see kole lugu peaks tähendama! Aga kuningapoeg palunud neid julgesti süüa. Aga ükski neist ei julgenud koogiraasu oma suhu pista, vaid ütelnud: «Söö esiteks, siis tahame meie tagant järele ka süüa.» Nüüd võttis ta koogitüki, sõi ja teised sõid tema järel. Pärast sööma hakkas ta teisi vendi endile võõrsiks paluma. Vennaksed küsima: «Mil viisil peame meie minema? Kas hobuse kombel või inimese näol?»

Aga tema õpetas neile: «Läki tuikeste kombel lennates.» Nõnda sündiski siis ja nad jõudsid lühikese ajaga sinna.

Ja teisel päeval jõudis ka kuningas saarele, kuuldud imeasju vaatama, mis ta kõik täielikumalt ees leidis, kui temale ette oli räägitud. Viimaks astus ta ka sinna hoonesse, kus ta endine äraaetud proua elas ja kes juba ukse lävel lahkelt teretades temale vastu tuli. Aga kuningas ehmatanud esimesel silmapilgul raskesti ja ei teadnud, mis sest loost pidi arvama, kas proua varjukuju, või kas ta elavalt tema ees seisis. Seal rääkinud proua lahke sõnaga: «Siin seisavad minu kaksteistkümmend poega, nagu ma neid ilmale kandnud, ei mitte koerakutsikaid, mis teile näidati.» Nüüd tulnud imetegija vanamees sinna ja seletanud kuningale põhjani, kuidas kõik omal ajal oli sündinud ja kes laste ümbervahetajad olnud.

Teisel hommikul läinud kuningas oma proua ja kaheteistkümne poja seltsis koju, peitnud nad ühte salaurkasse varjule ja lasknud kõik ülemad kohtumõistjad kokku tulla; ka tema praegune teine abikaasa pidi nende hulgas istuma. Nüüd rääkinud kuningas ühe kehvamehe lugu,

mis ülekohut sellele olla tehtud ja kuidas üks verepoolt ligem sugulane kõige suurem süüdlane leitud olevat. Veel varem kui kohtumõistjad suud saanud lahti teha, hüüdnud kuningaproua vihaga: «Niisugusele kurjategijale ei või paremat palka anda, kui teda ühe suure tündri sisse panna, mis seestpoolt raudokastega peab olema, ja tündrit niikaua ümber veeretada, kuni teravad okkad liha kontide pealt on maha kiskunud ja tema suure valuga hinge peab heitma. Tema abimehed peavad hobuste vahel lõhki kistud saama ja nende kehatükid ratta peal poodama.» Kohtumehed kiitnud ühest suust proua nõu. —

«Hea küll!» ütelnud kuningas, käskinud toa uksed lahti teha ja vangid salaurkast välja tuua. Aga kui endine proua poegade seltsis tuppa astunud, seal kahvatanud teine proua surnu-sarnaseks, langenud siis kuninga ette põlvili ja hakanud armu paluma. Kuningas kostnud tõsise näoga: «Ei mitte mina, vaid teie ise olete kohtuotsuse andnud; teie tahtmine sündigu!»

Kui sellepeale ülekohtusele prouale ja nõianaisele mõistetud surm oli tehtud, võttis kuningas oma esimese abikaasa enda juurde, aga ei jäänud enam sinna elama, vaid läks proua ja poegadega seltsis saarele uude linna, mis igapidi palju uhkem olnud kui tema endine asupaik.

PAIKLIKUD ENNEMUISTSED JUTUD

MIKS TALLINN IIAL VALMIS EI TOHI SAADA

Igal sügisel tõuseb kord pimedal kesköōl väike hall mehike Ülemiste järvest, läheb mäge pidi alla linna väravasse ja küsib väravavahilt: «Kas linn juba valmis, või kas on seal veel midagi ehitamist?»

Nagu nüüd suuremates linnades enamasti ikka juhtub, ei leita ehitamisetööl palju iial puhkamist, vaid kui uusi hooneid ei ehitata, tuleb vanade kallal mitmes paigas kohendamisi, lappimisi ja teisiti-seadmisi, nõnda et palju iialgi töövahet ei ole, kus kõik ametmehed puhkaksid. Aga peaks ka kogemata ühel puhul kõik ehitamisetöö seisma, siiski ei tohita seda järvemehikesele kuulutada. Sellepärast on kohtu poolt linna väravavahtidele kindel käsk antud, halli vanamehikese küsimise peale iga kord vastuseks anda:

«Linn ei ole veel kaugeltki valmis, seal on palju ehitusi pooleli, mis ehk mõne hea aasta aega ära kulutavad, enne kui kõik tööd korda saavad.»

Võõras vanamehike vangutab siis vihaselt pead, pobiseb sõnu, mida vaht ei oska, pöörab kanna pealt ümber ja läheb Ülemiste järve tagasi, kus tema alaline asupaik on . . .

Peaks temale küsimise peale kogemata vastuseks antama, et valmis linnas midagi ehitamist enam ei ole, siis saaks selsamal tunnil Tallinnale ots tulema, sest et Ülemiste järv kõige veekoguga Lasnamäelt orgu alla langeks ja linna kõigega ära uputaks.

VINGUV JALALUU

«Mis ta kisa kihutanud,
Nutuhäälta äratanud?»
«Kalevipoeg»

J õ e p e r e Arukülast K a d r i n a kiriku poole minnes läheb tee kitsast orust läbi, kus enne, nagu vanemad inimesed veel selgesti mäletavad, öösel sagedasti haledat vingumisehäält kuuldud, mis kui piinatud looma kaebamine kostnud. Mõned möödakäijad näinud kuuvalgel ööl ka kedra viisil keerlemist, mis ehk kuuldud vingumist võis sünnitada.

Päevavalgel ei leitud sealt muud, kui üks inimese jalaluu, mis omas paigas liikumata seisnud. Keegi ei teadnud tõesti ütelda, kas jalaluul öösise vingumise ja keerutamisega midagi tegemist on või ei.

Aga üks julge südamega A r u k ü l a noormees ei leidnud varem rahu, kuni asjalugu temale selgeks saanud. Tema olnud paar korda seisma jäänud, kus teised hirmu pärast sammusid kiirustanud, seal näinud ta, kuidas jalaluu keerutamine vingumist sünnitanud, mispärast ta salamahti nõu pidanud asjalugu põhjani tundma saada.

Ühel kuuvalgel ööl läinud ta orgu, kuulnud juba eemalt vingumist ja näinud ligemale minnes jalaluu imelikku keerlemist. Tema vaadanud tükk aega naljakat kedratantsu ja näinud selgesti, et vingumine tõesti luu kiirest ümberkeerutusest tõusnud. Seal karanud ta paar sammu edasi, sasinud mõlema käega luukedrast kinni, mis veel tema pihus sipelnud, kui tahaks ta julge mehe käest vägisi pakku põgeneda. Aga tugeva mehe nahkkindad ja sepapihi sarnased sõrmed ei lasknud vangistatud asja nii hõlpsalt oma käest putkama minna.

Aegamööda lõppes jalaluu siplemine ja äkitselt seisis üks võõras mees luuhoidja ees, kes kui tuulest sinna oli visatud. Võõras mees pajatas:

«Tuhat tänu sulle selle heategemise eest, et sa mind pikast piinapõlvest tulnud päästma, kus minu vaene hing

tänini rahu ei võinud leida. Küll käis rahvast paljugi mööda, siiski ei olnud kellelgi julgust tantsivat luud oma kätte võtta, nagu sina, hea mees, praegu tegid. Talita pikemalt, kuidas ma sulle tähendan, kõik nõnda, et minu väsinud hing ükskord puhkama saab, siis pead sa oma vaeva eest kuningliku palga saama.

Homme hommikul, kui koiduvalget tõstab, kaeva siia kohta, kus meie praegu seisame, seitsme jala sügavune ja kuue jala pikkune haud, pane kont haua põhja hommikupoolsesse otsa, mine siis ja palu kirikuõpetaja siia, et tema palve ja surnumatmise õnnistamisega selle kondi maha matab, siis pääsen ma piinast ja saan igavesse rahusse puhkama.

Ma olin omal ajal rikas ja suur kuningas Rootsimaal; ülekohus kihutas mind siia maale sõdima, kus väga palju vaga verd minu läbi ära valati, sellepärast pidin ma pattude nuhtluseks sõja-mässamisel siin paigas õnnetu otsa leidma. Suurem osa väge langes minuga selsamal päeval, riismed, mis õnnekorral järele jäid, põgenesid pakku, nii et kellelgi aega ei olnud surnute peale vaadata. Vaenlased riisusid minu keha paljaks ja jätsid kui koera raipe siia maha. Hiljem olid metsalised minu keha ära söönud, nii et muud temast järele ei jäänud, kui see ainuke jalaluu, mida siia vinguma pandi, kuni keegi tema peale juhtuks halastama, et luu saaks maha maetud ja minu hing pattude piinast päästetud.

Kui jalaluu seatud surnu viisil on sisse õnnistatud ja kirikuõpetaja kolm labida otsa täit mulda tema peale on visanud, siis ära täida hauda veel mullaga, vaid oota seni, kui kirikuõpetaja on koju läinud. Pärast kaeva hauda hommiku poolt servast veel poole jala osa sügavamaks, sealt leiad sa oma vaevapalga. Leitud rahast maksa 25 taalrit kirikuõpetajale matmise eest, lase viiskümmend taalrit kiriku vaestele jagada; mis sellest üle jääb, on kõik sinu oma, miska sa teha võid, kuidas sa ise tahad.» Nõnda rääkides olnud võõras niisama imelikult mehe silma eest kadunud, nagu ta sinna tulnud.

Mees pannud vaia sinna kohale märgiks, kuhu ta haua pidi kaevama, läinud siis koju labidat tooma ja olnud koidu piiril juba tööl, nagu temale olnud õpetatud. Jalaluu seisnud vaia kõrval liikumata, nagu ta sinna maha oli pandud. Lõuna ajal saanud haud valmis, mees pannud jalaluu sisse ja läinud siis kirikuõpetajat sinna paluma, kellele ta oma öösise juhtumise otsast-otsani kõnelenud; siiski ei lausunud ta matmise palgast sõna, sest et ta isegi veel ei teadnud, kas ta midagi peaks leidma, ja tühja lubamisega valelikuks ei tahtnud jääda. Kirikuõpetaja pannud küll väga imeks, mis ta mehe suust kuulnud, siiski ei tõrkunud ta pikemalt vastu, vaid läinud mehega seltsis rahutut inimesekonti ristirahva viisil maha matma. Pärast õnnistamist ja kirikuõpetaja äraminekut kaevanud mees õpetust mööda hommikupoolt haua servast poole jala osa sügavamaks, seal tulnud lai vaskne kaas maa seest temale vastu.

Kaant lahti kangutades leidnud ta nelja toobri suuruse vaskkatla, servini rootsi taalritega täidetud. Tema püüdnud kangiga katelt üles kergitada, mis kogunisti võimalik ei olnud, sellepärast jätnud ta tühja töö, võtnud kuue seljast, laotanud maha, kuhu peale ta kord-korralt nii palju raha pannud, kui turjal jõudnud ära kanda. Kantud rahalasud puistanud ta natuke maad eemal põõsaste varju maha, kuni katel põhjani saanud tühjendatud; katla põhjas olnud veel ligi poole külimitu osa selget kulda. Tühja katla jätnud ta sinnasamasse, täitnud haua mullaga täis, silitanud siis pealt ühetasa ja läinud külast hobust tooma, miska varandust ära vedada. Aga hobusel olnud kaks korda tugevasti vedamist, enne kui kõik raha ära viidud.

Nüüd tasunud õnnelik rahaleidja kirikuõpetajale matmise palga, andnud ka viiskümmend taalrit vaeste osa õpetaja kätte ja palunud neid kiriku vaestele ühetasa ära jagada.

Mõne päeva pärast ostnud ta enesele kaks tugevat hobust ja rautatud vankri, pannud rahakoorma peale ja

läinud oma kohalt ära. Kuhu? — Seda ei ole hiljem keegi kuulnud; aga arvatakse, et ta üle mere kas Soome- või Rootsimaale olla läinud, sest et leitud taalrid kõik Rootsi kuningate raha olnud, mis seal enam maksab kui meie maal.

Pärast seda aega ei ole kellegi kõrv orus enam jalaluu vingumist kuulnud, mis enne matmist veel minu vanaisa mööda käies mitu korda oli kuulnud.

PAIGAST LÄINUD JÄRVEKE

«Juhi jälgi, järvekene,
Vana põlve piiridele!»

Võru linnakesest Pihkva poole minnes seisab seitsmenda verstasamba taga maanteest pahemat kätt sügavas kitsas orus väike järveke sõmerliiva küngaste vahel. Pool versta kaugemal, libamisi mööda mäge üles kõrgemale minnes, seisab niisamuti pahemat kätt teest ümmargune väike org sõmeraküngaste keskel, mis põhja poolt servast selgesti tunnismärki annavad, et veelained sealt ükskord läbi minnes künka seina maha on kiskunud. Lõuna-ida pool orukese kaldal kasvab praegu ilus kasemetsa salguke, ja metsa vahelt ulatavad paar väikest talukest vaataja silma, kuhu teisele poole metsa äärde paarikümne aasta eest koolimaja on ehitatud. Sinna tähendatud paika viivad meid vanaaegse jutu jäljed, kellest alamal sedamaid saame kuulutama, mis rahva suu räägib.

Mõnesaja aasta eest seisnud nimetatud orus väike järveke selge hõbedakarva veega, haljaste muruliste kallaste vahel; praeguse kasemetsa asemel haljendanud kõrgel kaldal kaunis tammik, tammiku varjus üksik kena talu, mis juba eemalt nõukast peremehest tunnistanud. Ümberkaudu praeguste talude asemel, mis mõlemal pool maanteed siit ja sealt teekäija silma ette tulevad, olnud vanal ajal lausa lehtpuu-mets.

Aga läki järvele tagasi, mille pinnale päikese paistel tammik ja talu oma kuju maalivad, kus palju iial lainete kortsu näha ei ole, sest et kõrgete kallaste keskel järveke maru ja tuule mängu palju ei saanud märgata. Talu pererahvas tõi järvest iga päev tarvilist keelekastet ning keeduvett, ja karastasid palaval suveilmal järves oma tülpinud kehasid.

Talu kõige ülem ja kaunim varandus oli peremehe ainuke tütar, kes kui orjavitsa õilmeke viie tugeva venna seltsis üles kasvas ja ilusama lille kombel õitses, nõnda et teist temasarnast piigat ligemal ega kaugemal kuskil ei leitud. Tema vaga ilmasüüta süda näitas ka sellepoolest lille sarnane, et ta ise ei teadnudki, mis rõõmu ta oma jumedusega teistele, iseäranis noormeestele tegi. Kosilasi käinud temal küll juba mitu korda ja mitmelt poolt, siiski ei olnud tal lusti ega tahtmist nii vara naiserangisid oma kaela lasta panna. «Meheleminemisega on mul veel aega küllalt!» naeris ta vanemate ja vendade vastu, kui kosilased asjata ukselävelt kodu poole ratsutasid.

Ühel päeval juhtunud kogemata üks noor suurtsugu rüütel Kirupää lossist Vastseliina minnes ja järvetalust mööda ratsutades kaunist tütarlast järve kaldal silmama. See hakanud himustust rüütli südamesse kihutama, nii et tema edaspidi ööl ega päeval nähtud piigakest enam ei võinud meelest unustada. Kui ta sellepärast kuskil rahu ei leidnud, püüdnud ta mitmel viisil asjatalitamisel rahvale valetades järvetalusse teed võtta, kus peremees või perepojad temaga juttu ajasid, aga tütarlaps iial nähtavale ei tulnud.

Et ettevõetud kavalus nurja läinud, pidanud noor rüütel uut kavaluse-nõu, kuidas ta õnnekaupa piigaga võiks kokku saada. Ta luuranud mitu päeva salamahti järvekese ümber, kuni ta ükskord silmapilgu leidnud piigaga üksi jutule saada ja oma südame igatsust temale kuulutada. Ehk küll tütarlapsel tema vastu pisemat armastust ei olnud, siiski ei tohtinud ta järsku suurtsugu noormehe vastu hakata tõrkuma, kes ehk põlgamise

pärast tema vanematele ja vendadele palju kurja oleks võinud teha. Häda pärast pidanud ta rüütli armastuse pakkumist kannatama, ehk ta küll iial pisemat liginemist ei sallinud, mis tema neitsilikule olemisele oleks võinud sõimu teha. Kui vanemad ja vennad tütarlapse kindlust tundma said, ei pannud nad selle vastu, kui suurtsugu võõras enamasti iga päev nende talusse tuli, kes ehk omas südames lootis ükskord kogemata silmapilgu leida ja tütarlast oma armastuse võrku püüda. Rüütli palumiste peale aga vastas piiga iga kord:

«Aus härra! teile prouaks minusugune ei kõlba, sest teie olete kõrge saks ja mina madal talupojatütar, ja teile kasunaiseks kaisutada tulla ei ole mul mitte vähemat himu. Sellepärast oleks minu arvates kõige parem, et teie mind unustaksite ja oma sugurahva juurde tagasi läheksite.»

Ühel päeval istunud nad jälle kahekesi järvekese kaldal laia tamme varjus, kus rüütel vana viisi oma tulipalavat armastusepilli tütarlapse kõrva oli puhunud, tõotades, kuidas ta ennemini, kui see võimalik oleks, kümme korda oma elu tahaks anda, kui armukesest lahkuda. Piiga palunud alandlikult vastu:

«Ärge tulge mind pilkama! Mina ei tohi ega taha teie tõotamisi uskuda, mis tuulest tulnud ja tuulde jälle lähevad. Teiega sõprust pidada seisab mul hinge vastu. Teie ei või minu üle iial võimust saada, sest ma võin teile tõtt mööda ütelda: ennemini lasen ma oma elu võtta kui oma au narrida. Teiega ei tohi mul pikemat sõprust olla.»

Rüütel kostnud: «Nii tõesti, kui see selge järveke siin meie silmade ees oma paika ei saa kaotama, ega siit teise kohta minema — niisama tõesti peab minu armastus üksi sinu vastu igavesti muutmata jääma.»

Sedaviisi olnud ta veel ligi õhtuni tütarlast oma poole kiusanud, kuni ta viimaks nukral meelel koju poole hakanud minema, iseenda ja tütarlapse peale vihane, et asi paremini korda ei läinud.

Pererahva ehmatus ja imestamine järvetalus ei olnud teisel hommikul pisuke, kui nad üles tõustes ja õue minnes enam järvekest ukse ees ei leidnud, vaid tema asemel kõntsa ja muda niiske liivasõmera peal. Tütarlaps tõstnud, eilist noormehe tõotamist meelde tuletades, oma silmad taeva poole, et Vanaisa temale nii avaliku tunnismärgi oli andnud.

Aga rüütel ei julgenud selle peale enam oma jalgu järvetalusse tõsta, kus taeva vägi tema tõotused sedaviisi valeks oli tunnistanud.

NARVA KAUPMEHE TÜTAR

Narva linnas olnud vanal ajal põhjatu palju rikkust, kus kauba-ajamine Kungla saarega ja teiste üle-mere-maadega aasta-aastalt neile rikkust ja vara uuesti peale kasvatanud.

Räägitakse, et igal suvel võõramaade kaubalaevu kõigelt poolt sadade kaupa Narva sadamasse kokku tulnud, võõramaade kaupa sinna tooma ja meie maa kaupa sealt ära viima. Kaup jooksnud Narvast jälle kahte harusse, üks osa veetud Tartu, teine, suurem osa Pihkva kaudu Venemaale, mispärast suvel Narva kaupmeeste lodjad ühtepuhku jõe ja Peipsi järve pinda pidanud rõhuma, nõnda kui talvel suured killavoorid jää peal teed käinud tallamas.

Ühel Narva kaupmehel olnud räägitud ajal nii rohkesti varandust, et maja all suured keldrid põrandast laeni kulla ja hõbeda tündritega täidetud seisnud; aga rikkal mehel ei olnud enam lapsi antud kui üksainuke tütar, kes pärast vanemate surma kõik naudi endale pidi pärima. Igamees võib arvata, et siin kosilaste puudu ei võinud olla, sest et rikkad tütarlapsed vanal ajal niisama kõrges hinnas seisid ja otsitavad olid kui meie päevil.

Rikkal kaupmehetütrel käinud kosilasi kõigist maa-

dest, nende hulgas ka suurtsugu rahva poegi, siiski ei võetud kellegi viinu vastu.

Nagu asjalugu mõnikord maailmas juhtub, et rikaste ja vaeste tütarlaste mõtted ja tahtmised kosjaasjus hoopis teisele teele jooksevad, kui nende vanemate soovimised, mis üksteisega kokku ei sünni: nõnda juhtunud ka lugu siin käima. Seni kui vanemad kas rikast või suurtsugu väimeest ihaldanud, olla tütreke nende seljataga salamahti endale armukese valinud, kellel kuulsat nime ega rikkust ega muud midagi ei olnud, mis teda teiste üle kõrgemaks oleks võinud tõsta: siiski armastas teda rikas neitsi kõigest südamest ja tõotanud omas mõttes, kas sellele noormehele minna või vanapiigaks rahakastide taha hallitada. Ta teadis küll niisama selgesti kui tema armuke, et rikkad vanemad niisugusele paljale kosilasele oma ainukest last ei saa andma; aga nad lootsid ja uskusid teiselt poolt niisama kindlasti, et ehk mingi kogemata õnnekord neile appi võiks tulla.

Seal purjetanud ühel päeval uhke noor Rootsi kuningas Narva sadamasse, astunud laevalt ja võtnud otsekohe teed rikka kaupmehe kotta, nagu linna rahvas arvanud, vist raha laenamise pärast. Aga mõne tunni pärast olnud kõiges linnas teada, et noor kuningas rikkale kaupmehele väimeheks pidavat saama. Suur ja uhke kosilane oli vanemate poolt silmapilk rõõmuga vastu võetud, nõnda et neil koguniste meelde ei tulnud enne kosjaviina vastuvõtmist tütre käest minna küsima, kas ka tema seda tahab või ei taha.

Tütre vastutõrkumisi ja valatud silmapisaraid peeti kui lapserumalust naeruasjaks, ega võetud neid kuuldagi, vaid tütarlaps sai vanemate sunnil kuningale kihlatud ja nädala pärast pidid pulmad tulema. Paar päeva enne pulmi saanud kuninga pruut veel ühel päeval salamahti kokku oma endise armukesega, kellele ta kalli kuldsõrmuse igaveseks mälestuseks kinkinud, sealjuures ühtlasi tõotanud, et kui temale muud päästjat ei tule, siis pidavat surm teda Rootsi kuninga käest päästma. Säherdusi

ähvardamisi olla tema juba enne seda mitu korda vanematele kuulutanud, aga kes seda võis uskuda või sellest pikemat lugu pidada.

Pulmad peetud küll väga suure ilu ja lustiga, aga nooriku südames ei leitud pisemat rõõmu, vaid tema näinud välja kui põua kätte närtsinud lilleke. Kui nüüd kuningas pärast pulmi noorikuga laevale läinud ja kodu poole tahtnud hakata purjetama, minestanud noorik mitmel korral ära, nii et teda poolsurnult laevale kanti. Teisel päeval, kus laev juba kõrgel mereseljal ujunud, ehtinud noorik ennast nende ehetega, miska teda laulatatud, ja tahtnud laevalaele minna värsket tuuleõhku hingama. Kuningas talutanud teda oma käekõrval treppi mööda üles, laeva lael edasi-tagasi luusides karanud noorik ühekorraga äkitselt üle serva merde, varem kui keegi temale oleks võinud appi minna.

Vanemate südamevalu olnud küll raske, kui neile tütre õnnetust surmast sõnumid toodi, — aga mis see enam võis aidata? Surnut ei jõua meie kahetsused enam elavaks teha.

Räägitakse, et veel praegu, kui Rootsimaa poolt tuul merelained tantsule kihutab, tuulehoo ja marude kohina keskelt ärksad kõrvad mere ääres kuningliku nooriku nutuhäält pidavat märkama.

VASKJALASILLA PIIGA

Ennemuiste läinud ühel ladusal vaiksel suveõhtul üks vaga piiga Vaskjalasilla ligidale jõkke suplema, palava päeva kurnatust karastama. Taevas olnud selge, tuuleõhk mahe, ja lähemast lepikust kostnud ööbiku laul. Kuu tõusnud taeva servast ja vaadanud lahke silmaga tütarlapse pärga, valkjas-ruugeid juukseid ja punaseid palgeid. Piiga süda olnud vaga, ilmasüüta, karske ja puhas kui allika vesi, mis põhjani läbi paistab.

Ühekorraga märganud ta oma ilutsevas südames tundmata igatsust tõusvat, mispärast ta enam ei raatsinud oma silma kuupalge pealt ära käända. Sest et ta nüüd vaga, karske ja ilmasüüta olnud, on kuu teda armastanud ja tõotanud tema sala-igatsust ja südame soovimist täita. Aga vagal piigal olnud see ainuke soovimine südames, mida ta ei usaldanud avaldada ega kuult paluda: siit maailmast lahkuda ja kõrgel taeva all kuu juures igavesti elada. Kuu tundnud ka avaldamata tema südame mõtted ära.

Ladusa õhtu tuuleõhk olnud jälle pehme ja vaik, ööbik laulnud läbi ööd lepikus, kuu vaadanud Vaskjala sillal jõepõhja sügavusse, aga mitte enam üksipäini nagu enne; piiga armas silmanäoke vaadanud temaga seltsis jõkke, lainetest läbi põhja sügavusse, ja jäänud sest ajast tänapäevani kuu külge nähtavale.

Seal kõrgel taevalaotuses elavat piigake nüüd küll rõõmus ja külluses, ja soovida, et ka teised tütarlapsed temaga selle õnne osaliseks võiksid saada. Lahkelt vaatavat tema silm sellepärast kuuvalgel ööl kõrgelt maa peale ja meelitavat põrmulisi õdesid endale võõrsiks. Aga et neist keegi tema sarnane vaga, karske ja ilmasüüta ei olevat, sellepärast ei võivat ka keegi tema juurde kuule üles minna.

Kuupiigake pööravat vahetevahel oma silmad kurtes ära ja katvat musta linikuga oma palged kinni. Siiski ei kaotavat tema sellepärast veel lootust, vaid lootvat ikka veel, et ehk edaspidi keegi neist maapealsetest õdedest nii vaga, karske ja ilmasüüta leitakse, et kuu neid oma juurde võiks kutsuda õnnelikust elust osa võtma. Sellepärast pööravat kuupiiga aeg-ajalt kasvava lootusega oma silmad alla maa peale lahkelt naeratades ja linikuta, nagu sel õnnelikul õhtul, kus tema esimest korda kõrgelt taeva alt V a s k j a l a s i l l a jõkke alla vaadanud.

Aga ka paremad ja mõistlikumad põrmupõlvised tütarlapsed eksivad ja langevad kogemata eksiteele, ega ole keegi neist nii vaga, karske ja ilmasüüta, et ta kuule

seltsiliseks võiks minna. See lugu tegevat vaga kuupiigakese südame uuesti nukraks, ta pööravat oma silmad meilt ära ja mässivat oma palged jälle musta leinaliniku katte alla varjule.

EMUJÄRV JA VIRTSJÄRV

Hilja aega pärast seda, kui Vanaisa heldus inimeste sugu meie maale elama asutanud, neile maapinna viljakandjaks õnnistanud, metsad lindudega ja neljajalgsetega täitnud, olevat ta ka ühe järve loonud, selge, külma ja karastava veega, kust rahvas igal ajal karastavat keelekastet võinud leida.

Kõrgel järve kaldal kasvanud haljendavad tamme- ja pärnapuumetsad. Metsade varjul õitsenud ilusamad lilled ja puie ladvus vilistanud koidikul ja videvikul laululinnud, et üsna lust ja ilu igalt poolt inimeste südant rõõmuga pidanud täitma. Seesugust õnnepõlve olevat Vanaisa tahtmine lastele valmistanud.

Aga rahva õnnepõlvel ei olevat olnud pikka viibimist, sest inimesed muutunud ülemeelikuks, teinud, mis kuri süda neile käskinud ja läinud aegamööda hoopis hukka, nõnda et Vanaisa neist enam midagi meelehead ei saanud, vaid tema kõrvad alati nende kurjust kuuldes ubisesid.

Seal ütelnud Vanaisa ühel päeval:

«Ma tahan ülekäte läinud lapsi nende kurjuse pärast karistada, mida ma sellega teen, et karastava vee kõige järvega nende käest ära võtan, misläbi ehk janu piinamine neid parandab ja pikkamööda paremale teele juhatab.»

Ja vaata, ühel päeval tõusnud lõuna poolt must ähvardav äikesepilv üles, tulnud ligemale kuni Emujärve kohta, kuhu pilv nagu puhkama jäänud ja oma serva samba kombel järve poole langetanud.

Äkitselt hakanud järve vesi kihisedes samm-sammult

kõrgemale kerkima, tõusnud kühmul niikaua, kuni ta pilvesambaga kokku puutunud ja nõnda kadunud mõne silmapilgu pärast kõik vesi järvest, et piiska järele ei jäänud. Must äikesepilv sõudnud oma koormaga edasi, ja kadunud õhtu eel vaatajate silmist. Paik, kus enne järv seisnud, leitud tühi, ega olnud sinna jäänud muud kui muda ja kõntsa konnadele; ka seda kuivatanud mõne päeva pärast päikeseterad ja tuuleõhud.

Nüüd tõusnud rahval janu piinas suur kisa ja kaebamine, sest et nad kuskil enam muud keelekastet ei leidnud, kui seda, mis vihmavesi madalaisse paikadesse loiku kokku valgunud. Aegamööda täitnud vihmasagarad ja kevadised lumesulad ka endise Emujärve koha kaldani täis, aga see oli pehme virtsavesi, mis täielist janu ei kustutanud ega kehale karastust jõudnud anda.

Rahvas andnud järvele nagu sõimuks Virtsjärv nimeks ja antud nimi on järvele tänapäevani jäänud. Endised ilusad kõrged kaldad haljendavate lehtpuumetsadega ja õitsevate lilledega on ammugi järve ümbert kadunud ja sood nende asemele tulnud, kus palju muud ei kasva kui mõned kidurad männid.

Kui hiljemini januhäda ülekäte läinud inimesi natuke parandanud ja nende hädakaebused ja palumised iga päev kibedamasti Vanaisa kõrva üles tõusnud, pehmitanud ta oma südant ja heitnud jälle armu nende peale. Siiski ei antud neile endist järve enam tagasi, vaid Vanaisa laskis maa alla igasse paika kitsad urgasteed uuristada, valas endist Emujärve vett nende sisse ja andis ühtlasi veele käsu voolata ja sinna ja tänna maast üles kerkida, et inimesed oma janu võiksid kustutada.

Et nüüd maa-alused veesooned talvel üleliiga külmaks ja suvel üleliiga soojaks ei saaks minna, teinud Vanaisa tarkus seaduse, et kevadel külmakivi allikatesse pannakse, mis sügisel välja võetakse ja talveks üks soojakivi tema asemele paigutatakse, seepärast ei või allikad iial külmuda, kuigi muud veeojad, jõed ja järved jää katte alla lähevad.

TOOLSE RANNAMEHE TÜTAR

Toolse rannas elanud vanal ajal põhjatu rikas kalamees, kellel raha ja varandust juba mitmest põlvest päritud, arvamata seda, mis ta ise kokku oli kraapinud, või mis tont temale peale vedanud.

Temal olnud üksainuke tütar, pealt nähes kaunima lillekese sarnane, aga seestpoolt kurja täis. Isa varandus venitanud tütrekese nina nii kõrgele, et tema arvates meie maal mehepoega ei võinud ollagi, kellele ta mehele läheks. Sellest ei oleks muidu viga olnud, kui tema ise noormehi enda poole ei oleks avatlenud ja pärast pilgates häbiga oma teed saatnud, pealegi veel neid naernud ja rahva ees teotanud. Sedamööda kuidas põlatud kosilaste lugu päev-päevalt igal pool tuttavaks saanud, lõppes viimaks peiuratsude teetallamine, sest et noored mehed mõtlesid: hallitagu ülemeelne oma rahakastide taga vanatüdrukuks, kelle liha peale pärast hundigi hammas enam ei hakka.

Paar aastat läinud sellepeale rahulisti mööda, kus keegi enam kosjas ei käinud. Seal tulnud ühel hommikul võõras suurtsugu kosilane musta hobuse seljas, ise kullast ja hõbedast läikides, nõnda et teda vaksa võrra vähemaks ei võinud arvata kui kuningapojaks. Niisugust kosilast ei tohtinud vanemad ega tütar põlata, vaid ta võeti suure au ja iluga vastu. Aga kui hiljemini kosilast söömalauale paluti, ei võtnud ta kuiva ega märga oma suhu, vaid palus pruuti kiiresti riidesse panna ja tema koju tulla, mis siit kaugel ei olevat, ja kus pulmapeod ja pulmalised nende tulekut juba ootamas.

Sai piiga ennast ehtinud, tõstis peiu ta oma ratsu turjale, kargas ise sadulasse ja sõitis kui tuul, nii et temast muud ei nähtud kui hobuse kabjaraua tuld kivide vastu. Nad jõudnud suurele lagedale; seal seisnud uhke kivist ehitatud mõisa nende silmade ees, mis pulmaliste lustikärast sumisenud. Peiu hüpanud hobuse seljast, aidanud ka neiu maha, võtnud oma käekõrva ja läinud temaga

pidude tuppa. Kole naerukisa, mis tütarlapsel luust ja lihast läbi käinud, võtnud neid toas vastu. Seal tõusnud raske kärgatus, kui oleks kõue müristamine maapinda lõhkunud. Selsamal silmapilgul olnud uhke mõisa kõigi pulmalistega otsekui ära pühitud, nii et neist riismekest üle ei jäänud.

Kui ümbruskaudu rahvas kärina peale lugu läinud vaatama, ei leitud seal muud märgikest, kui üks inimese kõrgune munakivi-sammas, samba ülemal pool otsas mitu vööti, mis kui helmekorrad kaela ümber jooksevad.

Nõnda seisab kivisammas tänapäevani Kaarli mõisa Raudlepa küla väljal ülemeelikutele tütarlastele hirmutuseks.

PORKUNI PREILI

«Mis tulevalgust tiigi peal
Vaht öösel tähel' pannud?
Kas kaugelt vana rahva hääl
Sest sõnumeid meil' annud?»

Öövahtide suust teadnud rahvas vanal ajal ümberkaudu paljugi imelikust tulevalgusest rääkida, mis Porkuni tiigi peal enamasti igal keskööl nähtaval olla. Tuluke kerkinud kui põlev küünal äkitselt vee peal üles ja kustunud tunni aja pärast jälle ära.

Ehk tiigi tuluke küll vanasti juba rahvale tuttav asi olnud ja palju inimesi oma silmaga tiigi valgust näinud, siiski ei teadnud keegi asja sündi pikemalt ära seletada. Viimaks leitud Haljala kihelkonnast üks vanarauk, kes selle poolest sügavamat otsust võinud anda. Tema jutt käinud nõnda:

Mõnisada aastat enne Rootsi aega elanud kindlas Porkuni lossis üks vahva sõjamees rüütlite seisusest, kes kui poissmees oma noore õega majapidamist talitanud. Rüütel pidanud kui sõjamees sagedasti kodunt ära olema, mis ajal tema õde ühe noormehega sõprust sigitanud, mis kaugemale läinud, kui mõlemad ette võinud arvata. Kui

preili oma olemist nii pikalt tundnud, et ta naisetanuta enam ei arvanud läbi saavat, pidanud ta nõu, juhtunud õnnetust vennale üles tunnistada. Ta läinud ühel päeval venna kambri, langenud tema ette põlvili, tunnistanud oma eksimist ja palunud luba, ennast noormehega lasta laulatada.

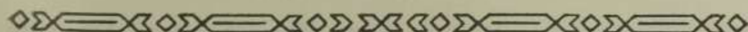
Vend aga tõuganud teda tulises vihas kui koera jalaga eest ära, lasknud õe eksitaja tuppa kutsuda ja löönud mõõgaga temal pea otsast maha, nii et veri preili peale langenud, kes ehmatuses ära minestanud. Siis käskinud rüütel keset tiiki jää sisse augu raiuda, vedanud ise õe karvupidi sinna ja lükanud ta elusalt üle pea jää alla vette; ise jäänud ta niikauaks augukaldale valvama, kui viletsal hingel enam elupäästmise lootust ei võinud olla.

Aga et õnnetu preili pattu kahetsemata vägivaldselt surma leidnud ja kirikliku õnnistamiseta märga hauda pidanud langema, sellepärast ei võinud tema hingele seal rahupõlve tulla, vaid rahuta hing pidavat igal öõl küünla viisil tiigi peal paistma. —

Kui kirikuõpetaja vanarauga juttu kuulda saanud, läinud ta ühel päeval lootsikuga sinna kohta tiigi peale, kust öösine tulevalgus tõusnud, õnnistanud matmise sõnadega hauapaika ja pidanud pika palve, misläbi preili hing igavese rahu osaliseks oli saanud.

Hiljem ei ole kellegi inimese silm öösel Porkuni tiigi peal enam tulevalgust näinud.

SELETUSEKS

JÄRELSÕNA

«Eesti rahva ennemuistsed jutud» on «Kalevipoja» koostamise kõrval Kreutzwaldi loomingu kõige tähtsamaks saavutuseks. Nende teostega pani Kreutzwald aluse ja andis suuna eesti rahvusliku kirjanduse arengule. «Kui neist ennemuistsetest juttudest midagi trükkimisele tuleb ja kui «Kalevipojast» . . . rahvaväljaanne korraldatakse, siis tohime sõnakese eesti kirjanduse algusest rääkida», kirjutas Kreutzwald 1860. a. akadeemik Schiefnerile.

Kreutzwald lähtus eesti kirjanduse loomisel rahvaluulest. Tema poolt koostatud rahvaeepos «Kalevipoeg» ja muinasjutukogu «Eesti rahva ennemuistsed jutud» on eesti demokraatliku kirjanduse nurgakivid, rahvuslikud suurteosed, mille kaudu avaneb mõjuv pilt eesti rahva suulise poeetilise loomingu rikkusest ja ilust.

Oma progressiivsete ideede, fantaasiarikkuse ja sõnastusvõlu tõttu on «Eesti rahva ennemuistsed jutud» jäänud tänapäevani eesti kõige populaarsemaks muinasjutukoguks, noorte paljuloetud lemmikraamatuks, millele kuulub silmapaistev koht eesti mineviku kirjanduspärandis.

*

Juba varasest lapsepõlvest peale oli Kreutzwaldil võimalus rahva elu-olu, tema rasket ja õigusetut elujärge, samuti aga ka ta vaimse loomingu ilu ja rikkust põhjalikult tundma õppida. Arstiameti tõttu säilis tal tihe kontakt rahvaga kogu oma elu jooksul hiljemgi.

Nagu Kreutzwald ise on märkinud, pärineb ta esimene rikkalik tutvus rahvaluulega, eriti muinasjuttude ja muisten-

dite mitmekesise maailmaga mõisa rehe- ja ketrustoast. Istumas pikkadel sügise- ja talveõhtutel leekiva ahju ees ja seadmas pilakusse peergusid — nii võime kujutleda noort Kreutzwaldi siin põnevusega kuulamas lugusid, mida orjavaimud ja teolised esitasid laulus ja kõnes. Pilk kiindunud osavate jutuvestjate elutarka näkku, kuulas tähelepanelik poisike siin jutte kavalaist rehepappidest, rumalaist pastoreist, vaeslastest ja peretütardest, isejahvatavast käsikivist ja klaasmäel magavast kuningatütrest, kuulas lugusid Kalevipojast ja tema vägitegudest. Aja jooksul omandas ta osavate laulikute ja jutumeeste suust paindliku ja väljendusrikka keele. Ilmekad kõnekäänud ja vanasõnad, milles on kajastust leidnud rahva põline elutarkus ja mõtteviis, õpetasid talle sõnade kokkuhoidu, kõne kokkusurutust ja kujukust. Kaunid muinasjutud oma imepärase sündmustikuga aitasid arendada nooruki fantaasiat. Talle ei jää märkamata muinasjuttude tihe side talupoja eluolu, ta tõekspidamiste, hinnangute ja taotlustega.

Eriti sügavaid ja kestvaid mälestusi lapsepõlvekodus Kaarlis ja hiljem Ohulepal on noorukisse jätnud kaks sõnaosavat mõisateenrit — Kotlep Jankovitš ja Jakob Fischer —, kellesse Kreutzwald oli sügavalt kiindunud ja kelle tõsiseid ja naljakaid lugusid ta ei väsinud kuulamast.

Eaka mehena oma lapsepõlve meelde tuletades kirjutab Kreutzwald 1859. a.:

«Juba lapsepõlves tegi mul rõõmu vanaaegseid lugusid laulu ja jutu sõnas tundma õppida, ehk ma küll sel ajal veel seda ei osanud ära tunda, mis jutu varre otsas kui kaun ehk mis kui iva kasvis. Niisugune vahetegemine ilmus vahest mõni hää aasta hiljemini, ja seal pidin sagedasti kahetsema, et mõnda järku polnud paremini tähele pannud, mis lapse arvamuses tühine näis, aga kus siiski omavõrra salaivakesi sees kasvis. Vana Toa-Jaagup, keda kõik mõisarahvas toapapaks nimetas, oli väga osav jutumees, kes tõsiseid ja naljakaid lugusid tosinate kaupa oskas vesta, et lust oli kuulda . . . Ema pidi meid lapsi ja vana toapapat mitu korda vägisi sängi ajama, enne kui magamise rahu tuppa sai. Sedamööda, kuda kuuldud õhtune jutt olnud, näitasid meie öised unenäod enamasti kord lahked ja naljakad, teinekord jälle koledad. Kui jutuvestja mõnda vanast sarvikust, kodukäijatest ja nende sarnastest oli rääkinud, siis ei julgenud enam keegi üksi uksele minna ja öösine unenägu sünnitas sagedasti nuumhärjasuurusi

sikke ja kasse, kellel kümme sarve pääs ja tulised sabad taga olid. Teisekorra kuulmised tõid lahkeid, kirjusid, naljakaid kujusid unenäole iluks. Kõige armsamad jutud olid niisugused, kus mõnikord vaga sõba alt koerahamba jalg ehk käsi kogemata välja paistis.»[1] — Lapsepõlves omandatud muljeid, mälestusi ja äratusi on Kreutzwald mehe-eas kasuga tarvitanud.

Kreutzwaldi enda kinnituse kohaselt ulatavad ta esimesed rahvalaulu-kirjapanekud tagasi 1818. aastasse. Intensiivsemalt on ta rahvaluulekogumisega tegelema hakanud siiski alles üliõpilaspõlves suvekodus Viisul ja selle ümbruses. Mil määral leidsid jäädvustamist tol ajal kuuldud muinasjutud, selle kohta on raske midagi kindlamat väita.

Ühes varasemas sellekohases vaidluses eesti pelgupaikade pärimuste üle («Inland» 1844, vg. 814), kus prof. Kruse nõuab temalt ligemaid teateid, millal ja kellelt ta on kuulnud sellekohaseid vanu lugusid, ütleb Kreutzwald: «... võiksin vastata lakooniliselt: r a h v a s u u s t. Et aga minu auväärt oponendilt kõrvaldada iga edasise kahtluse ses suhtes, tahan siia juurde lisada veel järgmise märkuse. Olen sündinud Rakvere ligidal keset rikast muinasluguде maad ja kuni 15. eluaastani üles kasvanud peaaegu katkematus läbikäimises eestlastega; nii oli mul võimalik mitte ainult siis rahva keelt, kombeid, uskumusi ja muinaslugusid täpselt tundma õppida, vaid mu elutee viis mind ka veel hilisemail aastail Harjus, Järvas, Virus ja Alutaguses eesti rahvaga mitmesuguseisse kokkupuuteisse, kus ma sagedasti juhuseid leidsin, et mõningaid tumedaid noorusmälestusi jälle värskendada, lünki täiendada ja mõningaid fakte õiendada.»

Sellest Kreutzwaldi poleemikahoos kirjutatud vastusest võib ühtlasi järeldada, et muinasjuttude ja muistendite puhul ta pole taotlenudki täpset folkloristlikku kirjapanekut, vaid nagu iga teinegi rahvajutustaja säilitas mälus jutu üldise skeemi, selle üksikasjalikum kujundus ja sõnastus jäi hiljem ümberjutustaja enda hooleks.

Rahva proosapärimustest on Kreutzwaldi esialgu huvitanud peamiselt mütoloogilised ja muistendilised ained, millest on mitmel puhul juttu ta varasemates folkloristlikes kirjutustes. Rahvalt kuuldud muinasjuttude kirjandusliku ümbertöötami-

---

[1] Maarahva Kasuline Kalender 1859, lisa, lk. 1.

sega on Kreutzwald tegelema hakanud nähtavasti aga alles 40-ndate aastate lõpu poole.

Esimene muinasjutt Kreutzwaldi sulest ilmus trükist 1850. a. Nagu selgub, on selle ilmumisel olnud oma pikem eellugugi.

1847. a. avaldas H. Neus ajakirjas «Inland» (vg. 307—310) eesti rahvaluule ja keele uurija A. Knüpfferi (suri 1843. a.) poolt kirjapandud muinasjutu «Tänulik kuningapoeg». Kreutzwald, kes seda muinasjuttu oma lapsepõlvest hästi mäletas, kirjutab sel puhul Neusile: «Knüpffer on muinasjuttu mõistnud ainult peajoontes, see on palju pikem ja võrratult meeldivam, nagu eesti rahvas on üldse väga rikas ilusaist muinasjuttudest. Kui mul oleks rohkem vaba aega, tahaksin ma mõndagi neist m ä l e s t u s e j ä r g i (minu sõrendus — H. N.) paberile panna.»[1] Sealsamas aga kurdab ta, et tal selleks sugugi aega ei jätku. Alles mõni aasta hiljem saab kavatsetud mõte teoks. Muinasjutt kantakse ette Õpetatud Eesti Seltsi koosolekul 2. nov. 1849. a. ja ilmub järgmisel aastal trükis seltsi «Toimetistes» koos selgitava sissejuhatusega pealkirja all «Tänulik vürstipoeg».[2]

Sissejuhatuses räägib Kreutzwald sellest, et muinasjutud, samuti nagu rahvalaulud ja muistendid, aitavad valgustada rahva iseloomu, ta eluviise ja arenguastet. Õigesti kritiseerib ta siin lääne-euroopa tolle aja folkloriste, kes püüdsid näidata, nagu oleksid muinasjutte loonud ainult indo-euroopa rahvad ja nagu oleksid kõik muinasjutud pärit Muinas-Indiast. Kreutzwald kirjutab: «Meil pole vaja muinasjuttude hälli Oriendist otsida, kuna igal rahval oma isiklik häll on, kus ta oma fantaasiasünnitused suureks kasvatab. Eesti rahval on väga ulatuslik muinasjuttude tagavara, ja sellest hoolimata, et seal väga palju võõraid elemente võib peituda, tohime üldiselt ometi väita, et mitte üheski neist muinasjuttudest omapärane rahvuslik värving ei puudu.» Rahvas on võõrsilt laenatud aine kõikjal nii täielikult assimileerinud, ümber loonud vastavalt oma elutingimustele, et kõik võõrapärane on kadunud.

---

[1] Kreutzwald — Neusile 13. VII 1847.

[2] Vh. d. GEG II, 3 (1850), lk. 74—93. — Muinasjutu esialgne pealkiri «Tänulik kuningapoeg» tuli muuta tsensori nõudel, kuna viimane ei pidanud sobivaks lasta muinasjutukangelasena esineda kuningapojal (!); vt. Kreutzwald — Schiefnerile 27. I 1867.

Lõpuks kinnitab Kreutzwald, et ta on püüdnud muinasjutu just nii esitada, nagu see rahva suus elab. «Ma tahan muinasjutu nõnda jutustada, nagu ta rahva suus elab; sellepärast annan ma jutustuse ilustamatult edasi kogu tema laiuses ja lihtsuses, vältimata isegi sagedasi kordusi, mis nagu rahvalauludes nii ka juttudes iseloomustavad just eesti rahvaluule olulist, rahvuslikku külge.»

Samal ajal ei tohtinud rahvaluule publitseerija Kreutzwaldi arvamuse kohaselt olla rahvalt kuuldud laulude ja juttude passiivne üleskirjutaja ja avaldaja, vaid pidi neist välja valima parimad ja neid oma oskuste kohaselt täiendama ja viimistlema. Nii kirjutab Kreutzwald kirjas Faehlmannile samal aastal ilmunud H. Neusi eesti rahvaluule valimiku kohta: «Oleks keegi mõistja, vaimukas ja asjatundlik mees asunud selle lauluvara juurde, mis oli kasutada Neusil, oleks ta kindlasti kõigepealt paljudest teisenditest esitanud kõige toredamad ja *üht teisega täiendanud* (minu sõrendus — H. N.). Niisugusest katsest ei ole siin jälgegi . . .»[1]

Muinasjuttude trükkitoimetamisel näib Kreutzwald ise sellest täiendamispõhimõttest järjekindlalt olevat kinni pidanud. Nagu Faehlmann, nii seab ka Kreutzwald oma eesmärgiks eesti rahvaloomingu parimate näidete esitamise, et demonstreerida rahva kultuurivõimelisust ja kultuurikõrgust ja sel teel toetada rahvast ta sotsiaalses võitluses.

Muinasjutukogu esialgne käsikiri valmib Kreutzwaldil 1850-ndate aastate jooksul paralleelselt «Kalevipojaga». Seejuures pakub selle pikale veninud valmimise käik ja suurte raskustega seotud trükkitoimetamine kujuka pildi sellest, milliste takistustega tuli Kreutzwaldil võidelda eesti rahvusliku kirjanduse rajamisel.

«Tänuliku kuningapoja» üldiselt heakskiitev vastuvõtt[2] näib olevat innustanud Kreutzwaldi sel alal virgalt edasi töötama. Nii on Neusil kirjas Kreutzwaldile 1850. a. juunis põhjust avaldada heameelt, et Kreutzwald jälle eesti muinasjuttude kallal töötab ja ta peab väga õnnelikuks mõtteks kavatsust neid trükis avaldada. Neus omalt poolt õhutab Kreutzwaldi ka selliseid muinasjutte oma kogusse sisse võtma, mis võiksid

---

[1] Kreutzwald — Faehlmannile 29. I 1850.
[2] Vt. Inland 1850, vg. 554—56, samuti Kreutzwald — Ahlqvistile 6. I 1865.

ehk teistelt rahvastelt laenatud olla, sest võivat väga sagedasti juhtuda, et «see, mida me algupäraseks peame, siiski meile tundmatust rahvakirjandusest laenatud on».

Kui Neus aasta hiljem kirjas 24. V 1851 jälle muinasjuttudest juttu teeb, pärib ta juba võrdlemisi üksikasjalikult, millised kavatsused on Kreutzwaldil oma muinasjuttudega ja kas ta oleks nõus nende avaldamist kellelegi teisele usaldama, kui selline ettevõte üldse peaks teoks saama. Sealsamas on ta ise väga skeptiline ja arvab, et see esialgu jääb siiski ainult paljaks fantaasiaks.

Neusi kahtlused näivad paika pidavat. Eessõnas Kreutzwaldi ja Neusi poolt koostatud eesti rahvalaulude kogule «Mythische und magische Lieder der Ehsten», mis ilmus Vene Teaduste Akadeemia väljaandel Peterburis, kirjutab akadeemik Schiefner 1854. a.: «Nagu Kreutzwald mulle teatab, on tal olemas kaunis suur hulk eesti muinasjutte, sealjuures ei olevat mingeid väljavaateid neid algkeeles avaldada, — kuna puuduvad lugejad ja ükski kirjastaja ei taha selliseks ettevõtteks oma abi pakkuda, mille puhul ta vähemalt oma väljaminekuid ei saa katta.» Selletõttu peavad valminud Kreutzwaldi muinasjutud aastateks käsikirja lebama jääma.

Eesti keeles ilmub esimene Kreutzwaldi muinasjutt — «Härjapõlvlaste riid» — «Maarahva Kasulises Kalendris» 1855. a.

Aastail 1856—57 on Kreutzwald muinasjutukogu käsikirja hoolega täiendanud, kasutades selleks iga vaba hetke muude tööde kõrval. 1857. a. augustis kirjutab Kreutzwald C. Reinthalile: «Praegu valitsev puhkeaja vaikus oleks peaaegu tappev olnud ja meeleheitele viinud, kui ma hoolimata ülitüütavast kuumusest poleks rahvamuinasjuttude kallale karanud ja raskes palehigis poole tosina jutte päevavalgele toonud. Järgmisena ettejuhtuval vabal ajal loodan tööd jätkata.»

Muinasjutukogu trükkimiseks puuduvad Kreutzwaldil aga endiselt väljavaated. Ainult kaks muinasjuttu õnnestub tal järgmisel aastal saksakeelses tõlkes avaldada vabameelse balti-saksa kirjamehe Jegór Siversi poolt välja antud kirjanduslikus almanahhis «Literarisches Taschenbuch der Deutschen in Russland» (1858), kus ilmusid muinasjutud «Kuidas kuningatütar seitse aastat oli maganud» ja «Võllamehikesed».

Suureks moraalseks toeks edaspidises töös kujuneb Kreutzwaldile ta käik Peterburisse 1859. a. märtsis. Teda üllatas

see elav huvi ja osavõtt, mida seal eesti keele ja kirjanduse vastu tunti. See kinnitas ühtlasi ta lootusi, et lõpuks ehk ikkagi avaneb võimalus avaldada «Kalevipoja» rahvaväljaanne ja «Eesti rahva ennemuistsed jutud», hoolimata kõigi pimedusjüngrite vastuseisust. Eriti on märgitav see suur abi ja toetus, mida Kreutzwaldile pakkus Vene Teaduste Akadeemia liige akadeemik A. Schiefner, kellega Kreutzwald oli olnud juba varem elavas kirjavahetuses.

Schiefneri vahendusel võtab Tallinnas elav progressiivne luuletaja ja kirjamees N. F. Russow Kreutzwaldi muinasjutukogu trükkitoimetamise enda peale. Schiefner omalt poolt soovitab muinasjutte avaldada algul üksikult, et need odava hinnaga oleksid saadaval ja nii kergemini ja kiiremini rahva seas leviksid; hiljem aga oleks võimalik sama ladu kasutada suure muinasjutukogu trükkimiseks. Kreutzwald haarab sõprade plaanist kinni ja saadab oktoobris 1859. a. oma muinasjuttude käsikirja 25 muinasjutuga Russowile Tallinna.

Samal ajal plaanitsevad Neus ja Russow Tallinnas rahvale määratud rahvalaulude-valimiku väljaandmist. Nende poolt tsenseerimiseks esitatud käsikiri ei leia aga tsensori heakskiitu, vaatamata sellele, et laulud olid juba varem ilmunud kogus «Ehstnische Volkslieder» (1850—52). Nüüd olid need määratud rahvale ja selliste väljaannete järele pidi tsensor vastavate eeskirjade kohaselt eriti rangelt valvama. Oma kirjas tsensor A. de la Croix'le juhib Tartu tsensori eelpost lektor Mickwitz, kelle ülesandeks de la Croix' eesti keele mitteoskamise tõttu oli usaldatud eestikeelsete käsikirjade läbivaatamine, tähelepanu laulude eessõnale, kus kõneldakse rahvalauludest eelistavalt kirikulauludele. Eriti peab Mickwitz vajalikuks keelata rea orjuslaulude trükkimist, kus teoorjade häda üle kurdetakse ja mis tema arvates seetõttu võisid kaasaja suhtes rakendatavad olla, seda enam, et rahval veel selgesti meeles olid eelmisel, s. o. 1858. a. toimunud talurahva rahutused.[1] Tsensorilt tagasisaadud käsikirja ei pea Russow iseseisva teosena sellisel kujul enam avaldamiskõlblikuks, vaid palub luba mõningaid neist lauludest liita paar kuud hiljem tsenseerimiseks esitatud Kreutzwaldi muinasjuttudega.

Armu ei leia Mickwitzi silmis ka Kreutzwaldi muinasjutud. Ta nõuab, et neist keelataks kaks: «Võllamehikesed» ja «Nal-

[1] Mickwitz — de la Croix'le 7. XII 1859.

jakas härjamüümine», kuna need jutud kompromiteerivat pastoreid. Kahtluse alla langevad veel «Kullaketrajad» ja «Kuuvalgel vihtlejad neitsid». Esimese puhul kardab Mickwitz, et seal kirjeldatud nõiarohud võiksid ahvatleda lugejaid neid järele aimama, teine aga olevat ohtlik selle poolest, et lugeja, kelle silme ette on maalitud pilt kuuvalgel vihtlevatest neitsitest, võiks samuti nagu muinasjutukangelane lõppeda igatsusest seda uuesti oma silmaga näha saada.[1] Kuigi de la Croix ei jaga Mickwitzi liialdatud kahtlusi ja annab loa nende trükkimiseks, näitab see ometi, millise visa ja nürimeelse järjekindlusega otsis tsensor igas süütumaski mõttes ettekäänet keelamiseks.

1860. a. aprilli lõpul ilmub Tallinnas 32-leheküljeline raamatuke, mis kannab pealkirja «Eesti-rahva Ennemuistsed jutud ja Vanad laulud, noore põlvele mälestuseks korjatud ja kirja pandud. Esimene jagu». Selles leidub «Eeskõne», kaks muinasjuttu («Kullaketrajad» ja «Kuuvalgel vihtlejad neitsid») ja kolm rahvalaulu, milledest ainult üks — «Laulu loomine» — on üles kirjutatud Kreutzwaldi poolt. Raamat ilmus anonüümselt tiraažiga 550 eks.

«Eeskõnes» räägitakse ennemuistsetest juttudest ja vanadest laludest kui rahva rikkast varandusest, mille väärtusest rahvas ise paljugi ei tea ja mida senini ainult «saksa mehed» on korjanud ja saksa rahva tarvis trükki pannud. «Aga millal meie ise seda ära mõistame, et see halvaks peetud vanemate pärandus meie eesti rahva au ja ilu on?» küsib Kreutzwald. Oma muinasjutud adresseerib Kreutzwald noortele, öeldes ennast kõigest hingest soovivat, et raamat «noore rahva hulgas mõnda head mõtet saaks äratama ja kosutama».

Esimesele osale on kavatsus lasta kohe järgneda ka järgmisi vihke valmisolevast suurest käsikirjast, kuid mööduvad aastad, ja lubatud lisa ei tule. Neusi arvates on takistuseks asjaolu, et Russowil ajalehe «Revalsche Zeitung» toimetustöö kõrval ei jätku aega muinasjuttude jaoks. Russow ise seevastu kurdab Neusile, et põhjuseks, miks ladumine ei edenevat, olevat uus kirjaviis.

Kuigi selle kõrval tuleb arvestada muidki, näiteks majanduslikku laadi raskusi, oli kirjaviisi küsimus kahtlemata kül-

[1] Mickwitz — de la Croix'le 20. III 1860.

laltki oluline, eriti kui silmas pidada, et tookordsed tagurlikud ringkonnad püüdsid kõigi vahenditega takistada uues kirjaviisis kirjutatud teoste ilmumist ja levikut.

Kui 1862. a. Lindforsi trükikoda ühelt omanikult teisele üle läheb, läheb osa Kreutzwaldi käsikirjast trükikojas kaduma. 1863. a. kevadel akadeemik Schiefneri abiga Tallinnast tagasi saadud käsikirjast puudub umbes üks kolmandik. Nagu selgub, on tegemist siin tsensori käes olnud osaga, millest selletõttu on säilinud lektor Mickwitzi võrdlemisi üksikasjalik seletus oma umbkeelsele ülemusele. Mickwitzi kirjast selgub, et kadunud osa käsikirjast sisaldas muinasjutud: «Kullaketrajad», «Kuidas kuningatütar seitse aastat oli maganud», «Võllamehikesed», «Mitmekordne pettus», «Tark taskus», «Naljakas härjamüümine», «Kuuvalgel vihtlejad neitsid», «Murueide kasvandik», «Naerivaras» ja lisaks veel ühe muinasjutu, mille pealkirja Mickwitz küll ei maini, kuid mille sisu ümberjutustuse põhjal selgub, et tegu on ühega neist muinasjuttudest, mida Kreutzwald enam hiljem polnud võimeline restaureerima. Sama maksab ka muinasjuttude «Mitmekordne pettus», «Murueide kasvandik» ja «Naerivaras» kohta.

Nähes, et Tallinnas muinasjuttude trükkimine ei edene, pöördub Kreutzwald oma vana kirjastaja Laakmanni poole Tartus, kes 1864. a. avaldab teise ja 1865. a. kolmanda vihu «Ennemuistseid jutte».

Teises vihus leiduvad muinasjutud «Pikkjalg, Osavkäpp ja Teravsilm», «Tontla mets», «Vaeselapse käsikivi» ja «Kaksteistkümmend tütart». 1865. a. jaanuaris trükist ilmunud kolmas vihk toob sellele lisaks ära muinasjutud «Kuidas vaenelaps kogemata õnne leidis», «Puulane ja Tohtlane», «Udumäe kuningas», «Kergejalgne kuningatütar» ja «Lopi ja Lapi». Tiraaž on mõlemal korral 1500 eksemplari, kuid nende minek on äärmiselt vaevaline. Selle põhjustest kirjutab Kreutzwald kirjas maalikunstnik Kölerile: «Nõndanimetatud vennastekogudus (Herrnhuti jüngrid) on eestlaste hulgas vägev jõud, peaaegu kõik jõukad talupojad on selle seltsi liikmed: sellega tulebki seletada, et vaimulik kirjandus igal pool laialiminekut leiab, ilmlikkude sulesünnituste läbimüümine aga vaevalt üle nullpunkti tõuseb».[1] Sellele lisaks oli pastorite ja koolmeistrite poolt produtseeritud klerikaalne kirjandus rikkunud rahva

[1] Kreutzwald — Kölerile 17. III 1864.

maitse. «Senise sopakirjandusega on eestlast rohkem kui veidraks tehtud, nii et midagi paremat ei vasta tema maitsele»,[1] on Kreutzwald sunnitud kurtma akadeemik Schiefnerile.

Ometi oli Kreutzwald veendunud, et aeg töötab tema kasuks ja ta ei väsi seepärast võitlemast ja töötamast rahvusliku kirjavara vundamendi rajamisel, et sellele «aegapidi püstitada kena hoone». Õigesti aru saades kujuneva rahvuse arenguvajadustest, võitleb Kreutzwald ühise rahvuskeele ja rahvapärase kirjaviisi eest. Ta püstitab nõude, et rahvale määratud raamatuid tuleb rahvapäraselt, s. o. uues kirjaviisis trükkida, et nõnda ka väliselt end eraldada rahvavaenulikust, valitsevate klasside huve teenivast kirjandusest, mis kramplikult kinni hoidis vanast kirjaviisist. Ta plaanitseb tõelise eesti ajalehe asutamist, et rahvast mõtlemisele äratada ja vabastada ta kiriku mõjuvõimu alt, nõuab koolikorralduse parandamist jne. Ka oma kirjandusliku loomingu peamist eesmärki näeb Kreutzwald rahva harimises ja valgustamises, oma põlatud rahva nime ausse tõstmises.

1864. a. lõpul saab Kreutzwald ootamatult soodsa ettepaneku: Soome Kirjanduse Selts on nõus Kreutzwaldi muinasjutud oma kulul kirjastama. Vahendajaks saab siin jällegi akadeemik Schiefner, kelle abiga oli ka «Kalevipoja» rahvaväljaande trükkimine 1862. a. Soomes teoks saanud. Soome Kirjanduse Selts oli otsustanud Kreutzwaldi muinasjutud avaldada eesti keele lugemikuna soome üliõpilastele. 1865. a. kevadel tehakse algust ladumisega, kuid mitmesugustel põhjustel see venib. See annab võimaluse Kreutzwaldil oma käsikirja täiendada ja viimistleda, kuigi ta polnud enam võimeline kõike seda mälu järgi meelde tuletama, mida sisaldas Tallinnas kaduma läinud osa käsikirjast. Lõpuks 28. okt. 1866. a. teatab Kreutzwald töö lõpetamisest ja tänab akadeemik Schiefnerit sõbraliku vaevanägemise ja abi eest, mida viimane nii lahkelt oli talle osutanud.

Tuleb kõrgelt hinnata seda osa, mida etendasid Vene Teaduste Akadeemia liikmed Peterburis, eriti A. Schiefner, eslmeste eesti rahvusliku kirjanduse suurteoste saamisloos. See kõneleb eesti ja vene progressiivsete teadlaste ja kirjameeste sõbralikust koostööst, ühisest võitlusest tsaarirežiimi piiratud tingimustes.

---

[1] Kreutzwald — Schiefnerile 10. XII 1859.

1866. a. lõpul Helsingis ilmunud «Eesti rahva ennemuistsed jutud» sisaldas 43 muinasjuttu ja 18 muistendit. Teose tiraaž oli 500 eksemplari, kaanehinnaks 1 rbl. 40 kop. Kuigi nii kõrge hinnaga meil ühtki ilmlikku raamatut seni polnud müügile lastud, oli sel Kreutzwaldi sõnade järgi[1] ometi ennekuulmatult suur minek, muidugi tolle aja olusid arvestades. 1875. a. ilmub Laakmanni juures Tartus «Eesti rahva ennemuistsete juttude» teine ja 1901. a. kolmas trükk ning see kujuneb oma aja üheks populaarsemaks ja loetavamaks raamatuks.

«Eesti rahva ennemuistsete juttude» suurest populaarsusest kirjutab ajaleht «Uus Aeg» sõnumisaatja ühenduses Kreutzwaldi 100. sünni-aastapäevaga:

«Ma olin üsna väike poiss, kui mu isa, kes linna raamatukaupmehega hästi tuttav oli, ükskord «Eesti rahva ennemuistsed jutud» koju tõi. Oi, kullake, kuidas neid lueti! Vana onu, kes õhtuti püssilage nikerdas, jättis töö seisma, isal kustus piip hammaste vahel ära ja ema vokk hakkas kord-korralt ikka tasem vurisema, kuni ta viimaks seisma jäi. Aga naisterahvas ei taha kunagi asjata aega viita, ütles sellepärast: sõrm haige, ei saa kedrata. Aga Kreutzwaldi jutud olid peaasjad. — Peagi hakkas raamat esmalt külakorda käima ja pärast kihelkonnakorda ja kui ta vaenekene tagasi tuli, oli justkui katkenud kana... ühe sõnaga: oli päris otsa luetud... Õnnelik raamat!»[2]

Kreutzwaldi muinasjutud said rahva hulgas kiiresti tuttavaks ja mõjutasid oluliselt meie hääbuma hakkavat muinasjututraditsiooni. Kreutzwald oli õigesti mõistnud rahvamuinasjuttude põhilist sisu, seal kajastuvat püüdu õiglasema elukorralduse järele. Rahvas leidis neid muinasjutte lugedes eest nagu oma enda muinasjutud ja need said tema pärisomanduseks.

Teisiti suhtusid asjasse umbusklikud kirjamehed. Korduvalt päritakse Kreutzwaldi käest, kas ta muinasjutud on rahvaehtsad. Selles küsimuses annab Kreutzwald varsti pärast muinasjuttude ilmumist pikema seletuse Schultz-Bertramile: « «Eesti rahva ennemuistsed jutud», mis Helsingis välja anti, pärinevad algusest kuni lõpuni rahvasuust, kusjuures nimelt enamik peaaegu sõnasõnalt nõnda üles on kirjutatud, nagu

---

[1] Kreutzwald — Schultz-Bertramile 3. III 1870.

[2] «Uus Aeg» 1903, nr. 146.

neid parajasti mõni jutustaja edasi andis. Mina panin iseäralist rõhku sellele, et midagi omapärast kaotsi ei läheks, sest väga huvitav on just see viis ja laad, kuidas iga rahvas oma muinasjutuaineid ümber töötab.» Ja edasi annab ta omapoolse seletuse küsimusele, kust on pärit võõrad ained meie muinasjuttudes ja millist teed mööda need võisid jõuda talupoja suitsutaredesse. «Peaaegu igal pool sakslaste lastetubades leidus eesti ammesid ja lapsehoidjaid, nii et viiskümmend või kuuskümmend aastat tagasi suur osa aadlikkude lapsi enne kooliastumist eesti keelt soravamalt oskas kui oma emakeelt. Seal siis oli üsna loomulik, et lapsed nii mõnegi emadelt ja tädidelt kuuldud lookese omakorda ammedele ja hoidjatele edasi jutustasid, kes neile vastutasuks eesti muinasjutte vestsid.»

Kreutzwaldi poolt antud seletuse eesmärgiks oli hajutada kahtlusi ja hoida ära pahatahtlik kriitika nende poolt, kes ei uskunud halvaks peetud maarahva loovaisse võimeisse. Et tülikaist arupärijaist vabaneda, annab Kreutzwald neile kuulda rohkemgi, kui nad küsisid. «Kui ma kõiki neid lugusid jutustada oleksin tahtnud, mis eesti rahvas oma hingekarjaste pihta on loonud, siis oleks Sul küll vesi silma tulnud, sest muinasjutukangelase osas käib mustakuuemeeste käsi koguni kehvasti. Näiteks on kogust needki muinasjutud kõik välja jäetud, kus Kaval-Ants pastorihärradele igasugust vingerpussi mängib.» [1] Ja sealsamas märgib Kreutzwald, et kui papluse tiibu ei kärbita, ei saa massidesse kunagi koiduvalgust tungida, rääkimata päikesepaistest, ning hämarais orgudes jätkavad igavesti oma mängu öökullid ja nahkhiired.

Milline on Kreutzwaldi muinasjuttude tegelik suhe meie rahvapärimustega, seda peab lähemalt selgitama vastav eriuurimus. Alles pärast meie käsikirjaliste rahvaluulekogude üksikasjalikku läbitöötamist on võimalik vähegi tõenäolisemalt kindlaks määrata, mis Kreutzwald oma juttudeks on võinud saada rahvalt ja mida mitte, samuti, kui suur on tegelikult see kirjanduslikul teel saadud ainete hulk, millest kodanlikud uurijad Kreutzwaldi puhul on palju rääkinud, kuid vähe ligemalt tõestanud.

Rääkides Kreutzwaldi muinasjuttude rahvaehtsusest, tuleb silmas pidada, et Kreutzwald ei avaldanud eesti muinasjuttude

[1] Kreutzwald — Schultz-Bertramile 17. II 1867.

teaduslikku tekstikogu. Muinasjuttude ja «Kalevipoja» väljaandmisega oli Kreutzwaldil kavatsuseks enne kõike alus panna eesti rahvuslikule kirjandusele, teiseks tahtis ta sellega rahvast esivanemate pärandust austama õpetada, näidata, et vanade juttude ja laulude näol neile kallis varandus on antud, «mis nende talupoja põlve otsekui kullaga üle tõmbab» ja kinnituseks on, et eestlastele «niisama palju loodud vaimu vara oli antud, kui teistele rahva sugudele». — «Ennemuistsed jutud on üks karastav rahva sool; tahaksite teie oma soola maha puistata, siis läheks kõik liha mädanema,» kirjutab ta koguteoses «Sipelgas» II.

Kokkuvõtlikult on Kreutzwaldi teoreetilised tõekspidamised, millest ta on lähtunud oma muinasjutukogu koostamisel, sõnastamist leidnud «Eesti rahva ennemuistsete juttude» eessõnas.

Sellest nähtub, et Kreutzwald pidas kõige olulisemaks muinasjuttude realistlikku tõetruudust, mis oli talle nende kunstiväärtuse mõõdupuuks. «Mida enam ennemuistses jutus inimese loodud kombed, imeteost hoolimata, avalikuks tõusevad ja mitmes tükis tõsist elu üles näitavad, seda täielikum on jutu loomine,» kirjutab ta.

Mis puutub muinasjuttude algupärasse, siis oli Kreutzwald küllalt teadlik sellest, et need on rahvusvahelised, «koduta loomade sarnased, kelle sündimise paik mõnikord teadmata on, kuid kes siiski igal maal ja kõigi rahva sugude keskel elavad, ja ehk küll esiotsa kui võõrad sinna tulnud, aegamööda sealse rahva kombeid ja viise mööda endid kujundavad, nagu oleksid nad praeguses paigas sündinud». Jutueod ja võsud, mis ühest kohast teise on rännanud, on hiljem sedaviisi kasvanud, «kuidas päikeseterad, vihmasajud ja tuulehood neid kosutasid, või tähendussõnata üteldes: kuidas iga rahva mõistus, vaimuharidus ja elamise viis nende külge puutusid».

Muinasjuttude rahvuslik omapära ei seisne niisiis mitte niipalju üksikutes jutumotiivides, kui just nende ümbertöötamises ja kohandamises rahva oludele, muinasjuttudesse kätketud ideelise sisu ja selle väljendamiseks kasutatud kunstilise vormi iseärasustes.

On siis loomulik, et Kreutzwald oma muinasjuttude kirjapanemisel kogu tähelepanu pööras nende hoolsale väljatöötamisele eesti talupoja elu-olule vastavalt, pidamata vajalikuks täpselt kinni pidada rahvalt kuuldud muinasjutu sõnastusest ja

liites mitmesugustest allikatest pärinevaid aineid. Rahvatraditsiooni põhjaliku tundjana esines Kreutzwald ise andeka muinasjutuvestjana, kes pärimuslike ainete alusel kujundas oma muinasjutud. Sealjuures pole Kreutzwaldi sellises teguviisis midagi võltsivat. Uueks tervikuks ühendades ja detailselt välja maalides eri muinasjuttudest pärinevaid aineid ja episoode, järgis Kreutzwald imemuinasjuttude arengu üldist tendentsi, sest nõnda talitavad kõik andekad muinasjutuvestjad.

Kreutzwaldi muinasjutuloomingut aitab hästi iseloomustada tema muinasjutt «Tänulik kuningapoeg». Selle muinasjutu puhul on Kreutzwald erandlikult ära märkinud ka selle kuulamiskoha, milleks on sama Kadrina kihelkond, kust oli pärit eespool mainitud A. Knüpfferi poolt üleskirjutatud teisend, mille H. Neus «Inlandis» avaldas ja mis oma puudulikkusega Kreutzwaldi pahandas. Oma muinasjutu selgitavas sissejuhatuses hoiatab Kreutzwald: «Kes eesti rahvamuinasjutte tahab avaldada, peab need nõnda andma, nagu nad rahva suus elavad, mitte katkendlike märkmete järgi, nagu neid vahest on leitud mõne surnu pabereist. Koguja teeb sagedasti märkusi, millel muud eesmärki pole, kui tema mälu toetada; selletõttu on ja jääb ikka kahtlaseks asjaks, kui arvestada ainult mõne käsikirja surnud kirjatähti, ilma et elult endalt nõu küsitaks.»

Kreutzwald lähtus niisiis vajadusest rahvajuttu nõnda edasi anda, nagu see e l a s rahva suus. Et seda polnud võimalik saavutada rahvamuinasjutu sõna-sõnalise ülesmärkimisega, seda pidi Kreutzwald oma rahvaluulekoguja tegevuse jooksul kindlasti ammu kogenud olema. Ainult rahvamuinasjutu loov kirjanduslik ümbertöötus võis anda tõeliselt rahvaehtsa ja ühtlasi kunstiväärtusliku üksikteisendi, kus rahvapärase muinasjutustiili iseloomulikud jooned on välja arendatud kõigis detailides, kogu selle värskuses, siiruses ja omapäras.

Et rahvaainete vaba kirjandusliku ümbertöötamise puhul võis käia ka teist teed, sellest oli Kreutzwald täiesti teadlik. «Mõne Musäuse või Hauffi osav sulg oleks sellest muinasjutust meeldiva lektüüri loonud, aga siis ei oleks see enam eestiliseks jäänud. Saksa kirjanduses on ajaviiteteoseid isegi külluses, sellele pole vaja soetada uut juurdekasvu eesti omast.» Töötada muinasjutt välja rahva muinasjututraditsioonile vastavalt, rikkumata seda ülakihtide maitse rahuldamiseks määratud peenutsemiste ja vaimurikatsemistega nagu Musäus või roman-

tilise filosofeerimise ja eksootilise värvikirevusega nagu Hauff — see oli Kreutzwaldi ideaaliks.

Võrreldes muinasjuttu «Tänulik kuningapoeg» vastavate rahvalt kirjapandud jututeisenditega, torkab silma kõigepealt selle väline ulatus. See pole pikem mitte üksi kõigist teadaolevaist selle muinasjutu muudest üleskirjutustest, vaid on pikem ka kõigist Kreutzwaldi enda teistest muinasjuttudest. See on tõepoolest nagu hoolega väljatöötatud muinasjutu musternäide, et tõestada, mida üldse võib saada eesti rahvajutust. Sealjuures mitme eri muinasjutu liitmist või mitmesuguste «rändavate» motiivide kuhjamist, millega rahvajutustajad tavaliselt oma muinasjutud õige pikaks venitavad, ei esine siin kuigi suurel määral. Mainida võiks ainult herneste mahapoetamist tee märkimiseks, tulise raudlabida andmist paharetile käe asemel ja heinavedu huntidega hirmutades, mis on pärit teistest muinasjuttudest. Üldiselt jälgib aga Kreutzwaldi muinasjutt täpselt selleteemalisi rahvamuinasjutte.

Oma muinasjutu erakordse pikkuse on Kreutzwald saavutanud peamiselt olustikuliste täienduste ja novellistliku, detailse väljamaalimisega, samuti rohke dialoogi kasutamisega, mis annab jutule ühtlasi vajaliku elavuse ja pinge.

Olustikulistest lisandustest märgitagu selliseid episoode, nagu näiteks pahareti pikem kõnelus kuningapojaga nende esimesel kohtumisel, jutt surnukeha valvajatele kupatatud herneste andmisest, samuti üksikasjalik kirjeldus sulase kauplemisest, mis edaspidiste sündmuste seisukohalt sellistena on otseselt mittevajalikud, kuid mis annavad jutule ometi eestilise lokaalkoloriidi ja aitavad seda piltlikumaks muuta. Samuti leidub neis täiendustes terava sotsiaalse kriitika jooni.

«Sulaseks olen ma sündinud, võõra leib on igal pool kibe, seal on mul enamasti ükskõik, missuguse peremehe sundimist ma pean täitma,» ütleb kuningapoeg teda sulaseks kauplevale paharetile. Sotsiaalselt teritatud autoripoolseid üldistusi leidub mujalgi. Kohas, kus jahilt tulev kuningas temale liiga hilja ligijooksnud koera vastu võtab jalahoopidega, järgneb lause: «Nõnda peavad süüta alamad sagedasti vastama ja valu kannatama, kui ülemad suisa päil midagi kõverust on teinud.» Ka muinasjutus antud allmaailmakujutus on täis samasuguseid realistlikke eestilisi pilte ja episoode. Ilmekalt on muinasjutus antud pilt allmaailma peremehest, kes oma teenijailt nõuab tapvat tööd ja armutut sõnakuulmist. Õhtul istub ta üksi

söögilauda, kuna sulane ja tüdruk hiljem peavad leppima nende riismetega, mis peremehest üle jäävad. Vähemagi vastukõnelemise puhul käratab peremees sulasele: «Sina koer, sulane! . . . Sule lõuad kinni!» Tundub nagu polekski meil siin tegemist enam altmaa paharetiriigiga, vaid päris tuttava mõisa või kulakutalu peretoaga.

Seega on Kreutzwald muinasjutu üksikasjaliku väljatöötamisega taotlenud mitte üksnes jutu piltlikumat ja kohalike oludega seotud esitust, vaid samal ajal ka kehtiva sotsiaalse ülekohtu paljastamist, muinasjutu demokraatliku sisu teravat esiletoomist.

Neid kahte momenti on Kreutzwald hoolega silmas pidanud ka kõigi teiste muinasjuttude väljatöötamisel, kui erinevad need oma ainetelt ja algupäralt oleksidki.

Huvitavast küljest aitab Kreutzwaldi ümbertöötamise meetodit iseloomustada palju-uuritud muinasjutt «Pikse pillist». Peajoontes on selle aine kindlasti rahvapärane, kuid pärit mitte otse rahvasuust, vaid maamõõtja J. Lagose teisendist, mis ette kanti 1853. a. Õpetatud Eesti Seltsi koosolekul ja hiljem W. Schultzi redigeerituna ilmus «Inlandis» 1858, vg. 89—90. Üldiselt jälgib Kreutzwaldi muinasjutt küllalt täpselt oma algallikat, kust on üle võetud terve rida lauseidki, samuti «pseudomütoloogiline» Lijoni nimi. Ometi on Kreutzwaldi muinasjutt Lagose omast tunduvalt detailsem ja paistab silma selles esineva rahvaliku elukujutuse ja fraseoloogia poolest. Tarvitseb vaid lugeda kujutust kaluripoisikese elust Lijoni juures või pilti kalu varastava kuradi püüdmisest ja peksmisest — ja me viibime jälle ehtsas eesti külamiljöös. Eks meenuta kurat tahtmatult ahnet mõisasaksa või kulakut, kes «sirutas käpad igale poole, kust saaki lootis õngitseda» ja püüab «sealt põldudelt vilja lõigata, kuhu teised olid külvanud».

Mis puutub teise samateemalisse juttu «Paristaja poeg», siis on see Kreutzwaldi poolt vabalt kombineeritud sellesama Lagose teisendi ja mõningate muude rahva suust pärinevate jutumotiivide alusel, olles ühtlasi üheks näiteks Kreutzwaldi muinasjutuloomingu meisterlikkusest. Siin on Kreutzwald lihtsalt ühest ja samast lähtejutust erisuguse väljamaalimise ja mitmesuguste ainete liitmise teel suutnud luua kaks iseseisvat ja kunstiliselt terviklikku muinasjuttu, vaatamata nende temaatilisele kokkulangevusele. Paiguti on Kreutzwaldil oma laadilt rahvalikke ja eestipäraseid muinasjutte õnnestunud kujundada

isegi siis, kui ta nende aine on saanud kirjanduslikul teel. Nii on lugu teatavasti «Lopi ja Lapiga», mille lähtekohaks on olnud saksa kirjaniku J. P. Hebeli jutuke «Kolm soovi». Jutu meisterliku ümbertöötamisega on Kreutzwald sellele andnud nii eht-eestilise ilme (mainitagu kas või iseloomulikku vorstikeedu vee laenamist naabri perenaiselt), et me lugedes kogu aeg nagu viibiksime kuskil eesti metsanurgas, kus toriseva vanapaariga juhtub jutus kirjeldatud kentsakas lugu.

Tuleb märkida, et kodanlikud uurijad on selliste kirjanduslikul teel võõrsilt laenatud ainete hulka Kreutzwaldi muinasjutukogus tunduvalt üle hinnanud, ilma et nad seda küll ise lähemalt tõestada oleksid suutnud. Tegelikult rajanevad Kreutzwaldi muinasjutud oma põhilises osas ikkagi rahvalt kuuldud lugudele. Iseasi on see, et Kreutzwald selle materjaliga on võrdlemisi vabalt talitanud, kujundades muinasjutte, mida rahvatraditsioon sellisel kujul ei tundnud, kuid mis oma lähtekohtadelt ja kujunduselt on ometi sügavalt rahvaehtsad. Heaks näiteks siin on muinasjutt «Vaeslapse käsikivi», kus Kreutzwaldi ümberloov fantaasia on toiminud eriti silmapaistvate tulemustega, luues võrdlemisi kaugest rahvaainest peaaegu uue ja ometi rahvaehtsa jutu.

Sellisel kujul, nagu muinasjutt esineb Kreutzwaldi muinasjutukogus, meie rahvatraditsioon seda ei tunne. Küll on meil laialt levinud ja üldiselt tuntud muinasjutt isejahvatavast käsikivist (veskist), mille vaene vend saab põrgust ja mis talle jahvatab putru, raha ja kõike muud, mida ta soovib. Selle muinasjutu arendus läheb aga Kreutzwaldi muinasjutust täiesti lahku. Rikas vend, kes imeriista endale võtab, ei oska seda peatada ja on sunnitud ta ära müüma. Laevamees, kes selle ostab, paneb käsikivi endale soola jahvatama, ei suuda aga samuti seda peatada ja laev upub liigsest soolalastist — käsikivi jahvatab veel mereski edasi ja sellest on mere vesi soolane. Mõnes teises selle muinasjutu teisendis võtab rikas vend või mõisnik imeveski endale, vaene läheb uuesti põrgu, saab sealt imekuke, kes koos teiste loomadega härrale nii kaua peale käivad ja temale paha teevad, kuni ta röövitud veski vaesele tagasi annab.

Neis muinasjuttudes on niisiis tegemist tüüpilise soovunelmaga isetöötavast «masinast». See on igivana pärimuslik aine, mida paljude sajandite eest on kasutatud ilmsesti ka «Kalevalas» esineva sampo-veski kujutluse aluseks. Sellest vanast

jutust näib Kreutzwald saanud olevat oma jutu lähtematerjali — kujutelma isejahvatavast käsikivist ja selle saamisest. Sealjuures on Kreutzwald muinasjutu hüperboolset fantaasiat juhtinud tunduvalt realistlikumasse suunda. Peale selle on ta vaese venna asemele pannud vaeslapse, kelle raskest saatusest meie rahvalauludes ja -juttudes nii sagedasti kõneldakse. Teistest muinasjuttudest on tuttavad sellised traditsioonilised tegelased, nagu tige perenaine, samuti hall vanake, keda Kreutzwald nimetab Soome targaks. Käsikivi asetamine kirstu on võimaldanud jutu lõpposa arendada välja teise laialt tuntud muinasjutu «Ketrajad kaevul» alusel. Viimases saab ülbe peretütar allmaailmast kirstu või kasti, mille avamisel sealt välja kargab karistav tuluke. Kreutzwaldil põletab väljakaranud tuli õela ja uudishimuliku perenaise, kuna vaeslapse ja leskmehe abiellumine viib muinasjutu õnnelikult lõpule.

Nii on Kreutzwald pärimusliku soovkujutelma ja rea rahvamuinasjuttude alusel loonud päris uue muinasjutu, mis oma kunstiliselt elavuselt ja terviklikkuselt on Kreutzwaldi kogu üks parimaid.

Esimest korda eesti kirjanduses on siin antud otse karjuv, sügavalt liigutav kujutus vaeslapsest orjapiiga piinarikkast elust ja halastamatust ekspluateerimisest perevanemate juures. «Õhtul olid vaeselapse käed kui puunotid tuimad, aga kes sellest hoolis. Palukese, mis vaestele lastele armust antakse, peab suurem osa enamasti vere ja higiga perevanemaile tasuma.» Ja edasi: «Kes vaeselapse kätest lugu peab! Veri on alati küünte all ja malk mõõdab selga, kui nii palju ei jõua teha, kui perenaine tahab.»

Siin jätkub sama ehtrahvalik humanism, mis esineb rahvajuttudes ja -lauludes, kuid see on tõusnud kõrgema teadlikkuseni ja vihase süüdistusjõuni. Kreutzwald on rahvajuttudes dispositsionaalselt antud ideoloogilised seisukohad välja arendanud teadliku rõhuasetuseni. Ta on aidanud rahva ootusi ja lootusi selgemalt ja kunstipärasemalt esile tuua ja seda tuleb meil kõrgelt hinnata, sest just nõnda tõuseb kirjanik kõige paremate rahvajutustajate tasemeni ja jätkab nende tööd.

Rikkad külakurnajad leiavad paljastamist ka paljudes teistes muinasjuttudes. Kreutzwald on oma kogus sedalaadi repertuaarist esitanud terve rea häid näiteid. Samuti on ta rea vaeslapseteemalisi laule põiminud Kalevipoja-lugudegi vahele.

Et Kreutzwald oli teadlik teravaist vastuoludest talu-

poegade endi keskel ja nägi selgesti eesti küla järjest süvenevat diferentseerumist, sellest annab muuhulgas tunnistust tema kiri J. Hurdale (6. mail 1863. a.), kust loeme: «Meie jõukad talupojad on suurimad egoistid ja tavaliselt kurnavad oma vaeseid naabreid igal võimalikul viisil, andes neile teravilja ja muid laene, nõudes neid aga tagasi kõige häbitumate liiakasu protsentidega.»

Terava satiiriga on ihnsa peremehe kuju esile toodud muinasjutus «Puulane ja Tohtlane». Siin ei raatsi peremees teenijarahvale nii palju süüa anda, et nad saaksid korralikult oma kõhu täita. Vanakurjalt saab ta lõpuks sellise sulase ja tüdruku, kes iial süüa, juua ega palka ei nõua, ometi väsimatult hommikust õhtuni tööd rühivad teha ja peremehe varandust suurendavad. Ainult põua ajal peab peremees oma abilised ööseks likku panema, et nad ära ei närtsiks. Täitmatu varaahnus ei jää muinasjutus karistuseta — peale lepinguaja möödumist kägistab vanapoiss ihnsa peremehe ja ülekohtusel kombel kogutud varandus osutub paljaks silmalummutuseks.

Nagu «Vaeselapse käsikiviski» nii tuleb protest kehtiva sotsiaalse ebaõigluse vastu eredalt esile ka teistes vaeslapsejuttudes. Vaeslapsel polnud ju kedagi, kes ta eest oleks seisnud või talle hea sõna oleks öelnud. Maast-madalast pidi ta sõna lausumata taluma perevanemate toorest kohtlemist, kes teda südametult ekspluateerisid.

Muinasjutus «Kuidas vaenelaps kogemata õnne leidis» peab üheksa-aastaselt orbunud vaeste vabadike laps karjapoisina jõuka peremehe talus endale viletsat ülalpidamist teenima. Ta saab perenaiselt iga päev armutult kolkida, millest «oleks kolmele enam kui küll olnud», aga leiba ei anta talle iial nii palju, et kõhu sellest täis saaks. Kadunud lehma pärast peksab perenaine karjapoisi vaeseomaks ja oleks ehk ta mahagi löönud, kui peremees talle pähe poleks pistnud mõtte, et poiss vaja lehma otsima saata — «ega raibe ometi kallist lehma maksa!»

Kõigile alandustele ja kannatustele vaatamata ei suuda südametute sundijate karmus väärata tööinimeses inimväärikust. Muinasjutus «Kuidas kuningapoeg karjapoisikese-põlves üles kasvas» ei luba karjapoiss, kelles on sümboliseeritud töötavat rahvast, enda käest midagi võtta, mis õigusega temale kuulub; seni kui eluvaim tal liikmetes on, ei luba ta enda külge ühtki köit ega ahelat panna. Ütleb perenaine talle asjata kurja sõna, saab ta tosina vastu, tahab ta kätt karjapoisi vastu

tõsta, haarab see kivi või puuhalu järele. Ka näljutamisega pole võimalik perenaisel karjapoisist jagu saada, sest see võtab ise vägisi leivakaku ja lüpsab lehma nisast piima kõrvale. Ei puudu otsene kättemakski talutud ebainimliku kohtlemise eest — lehmade asemele lauta aetud näljased hundid panevad nahka kurja perenaise. Ainult tema keel ja süda jäävad järele, «mis metsalistelegi ei kõlvanud, sest et nad väga mürgised olid».

Mitte alati ei kerki protest kehtiva ülekohtu vastu muinasjutu imepärase sündmustiku kirjust kangast nii vahetult esile kui siin. See võib olla mõnikord hoopis peidetum, kuid sellele vaatamata väljendada niisama elulist sisu. Nii on näiteks Kreutzwald ühes oma populaarsemas muinasjutus «Kullaketrajad» loo tigeda nõiamoori juures teenivaist piigadest välja maalinud mõjukaks muinasjutuliseks pildiks, mille taga tunneme ära mõisa ketrustoa seal vokkide kohale kummardunud ja tüütavast ketrusorjusest lahtiihkavate orjapiigadega.

Lahtiihkamine orjapõlvest või nõidusest ja võitlus õnneliku tuleviku eest on paljusid muinasjutte ühendavaks motiiviks, milles avaldub rahva kõigutamatu vabadusearmastus. Muinasjuttudes unistas rahvas kergendada oma töövaeva, suurendada tööjõudlust, murda ülekohtu ja rõhumise ahelad, unistas vabast ja õnnelikust elust. Kuigi muinasjutuloojate endi elu oli õigusetu ja kaitsetu, ei kaotanud nad usku paremasse tulevikku. Muinasjutus on võit alati töötava inimese poolel. Kui mitte tegelikkuses, siis vähemalt siin oli rahval võimalik kätte maksta oma rõhujaile ja saavutada endale inimväärne ja jõukas elu.

Kreutzwaldi muinasjuttude kangelaseks on enamasti töötav inimene. Muinasjuttudes on vastamisi asetatud ühelt poolt vaene vabadik, päeviline ja nende lapsed, kes maast-madalast võõra sunni all peavad endile leiba teenima, ja teiselt poolt ahne rikas, õel perenaine, rumal pastor või julm mõisnik, keda muinasjutus öeldakse «raudvitsaga rahva üle valitsenud, neid raskesti piinanud, aga alamate higist ja verest otsata palju varandust kokku kraapinud . . .» («Julge rehepapp»). Muinasjutu sündmuste käigus saab karistada ahne rikas, kuna vaene vabadik, sagedasti ta kohtlaseks peetud noorem poeg pärib töökuse, julguse, osavuse, vapruse, südameheaduse tõttu, samuti heade nõuandjate ja ta valdusesse antud imevahendite — rätikuräbala, märsi, õnnerublatüki, lähkrikivide jne. abil kuulsuse, au ja õnne. Lastes vägitegusid sooritada ja kõigi

rikkuste ja hüvede omanikuks saada muinasjutu kõige tagasihoidlikuma ja tähelepandamatu tegelase, kelles töötav inimene on kujutanud iseennast, annab muinasjutt edasi sügava kunstilise üldistuse. Selles kajastub rahva veendumus oma lõppvõidus igasuguste vaenlaste üle ja lootus saada kord ise oma elu peremeheks.

Kreutzwaldi muinasjutukogus on kajastamist leidnud ka rahvaluule kirikuvastased tendentsid. Hoides rahvast vaimupimeduses ja jutlustades kuuletumist ülemaile, olid pastorid ise samal ajal feodaalisandad, kes oma talupoegi julmalt kurnasid. Eesti rahvalooming on rikas juttudest ja naljadest, milles terava satiiriga piitsutatakse pastorite ahnust, rumalust, silmakirjalikkust ja ulaelu. Need jutud olid hästi tuttavad kindlasti ka Kreutzwaldile, kes kandis kogu eluaeg viha kõigi volditud mustkuubede vastu.

Muinasjutus «Võllamehikesed» on antud ahne ja rumala kirikuõpetaja kuju. See on tüüpiline vereimeja, kes juba varahommikust alates on valvamas oma palgaliste töö järele, söögiaegadel istub ta peretoas, lootuses, et inimesed ta juuresolekul vähem söövad, sunnib neid rohkelt keelekastet võtma, et söögile vähem ruumi jääks. Lõpuks trumpab ta kavalusega üle nupukas sulane.

Teine muinasjutt «Naljakas härjamüümine» kõneleb ahnest ja autust pastorist, kelle kolmas (rumal) vend maha lööb.

Kreutzwald sai seda laadi repertuaarist esitada ainult üksikuid tagasihoidlikumaid näiteid. Selleks et säästa «Eesti rahva ennemuistseid jutte» mustakuuemeeste kallaletungide eest ja vältida sekeldusi tsensoriga, pidi ta kõrvale jätma kõik sellised muinasjutud, milledes sotsiaalne satiir liiga avalikult oli sihitud valitseva klassi, mõisnike ja pastorite pihta. Kuid vaatamata sellele, et Kreutzwaldil polnud võimalik rünnata kirikhärrasid endid otseselt, oli ta muinasjutukogu ilmumine juba sellisenagi tugevaks hoobiks usumeestele ja nende püüetele hoida rahvast pimeduses ja usukammitsais.

Tähtsal kohal muinasjutus on rahva loov unistus, fantaasia, mille abil inimene on võimeline tegelikust elust kaugele ettepoole nägema. Esimesel üleliidulisel nõukogude kirjanike kongressil rääkis M. Gorki: «Juba muinasajal unistasid inimesed võimalusest lennata õhus. Sellest kõnelevad meile legendid Phaethonist, Daidalosest ja tema pojast Ikarosest, samuti muinasjutt «lendavast vaibast». Unistati liikumise

kiirendamisest maa peal — muinasjutt «seitsme penikoorma saapaist», taltsutati hobune; soov ujuda jõel voolust kiiremini viis aeru ja purje leiutamiseni, taotlus tappa vaenlast ja looma eemalt oli lingu, vibu ja noole leiutamise motiiviks. Mõteldi võimalusest kedrata ja kududa ühe ööga tohutu hulk riiet, võimalusest ehitada ühe ööga hea elamu, isegi «loss», s. o. elamu, mis on kindlustatud vaenlase vastu. Loodi vokk, üks kõige vanemaid tööriistu, primitiivsed kangaspuud ja loodi muinasjutt Ülitargast Vassilissast».[1]

Kreutzwaldi muinasjuttudes on rahva unistused kiiresti ühest paigast teise jõuda, mitmekordselt oma tööjõudlust suurendada, omada võimet näha kaugele kehastamist leidnud Pikkjala, Osavkäpa ja Teravsilma kujudes, kes oma erakordsed võimed on valmis rakendama ükskõik millise inimestele kasuliku töö teenistusse. Ainult sõjast ja verevalamisest keeldub Osavkäpp osa võtmast, kuidas kuningas teda ka ei paluks.

Muinasjutus «Kergejalgne kuningatütar» esineb samuti terve rida erakordsete võimetega varustatud abimehi, «kellest üks oma silmaga pisemagi kihulase ära võib näha, teine oma kõrvaga hiire aevastamist saja sülla sügavusel maapõhjas kuulda, kolmas oma rammuga kõik varandusekambri kullad ja hõbedad seljas ära kanda ja neljas suuga kõik sõjaväed tuulde puhuda».

Pole raske kõikjal muinasjutulise fantaasialennu all ära tunda selle põhjustajat, milleks alati on olnud tööinimeste püüe oma rasket olukorda parandada ja töövaeva kergendada. Muinasjuttudes unistab vaeslaps isejahvatavast käsikivist, räägitakse lendavast künast, millega oleks hõlpus ühest paigast teise liikuda, sulasrahvas ihkab pääseda alatisest kõhumurest, unistab silgukarbist, milles hommikul võid ja lõuna ajal sealiha võiks leida ja mis kunagi tühjaks ei saa, märsiräbalast, millele oli vaja vaid oma soove nimetada ja juba olidki road laual, õnnerublatükist, mille eest võib kõike omandada, mis aga alati jälle omaniku taskusse tagasi pöördub. Sagedane on muinasjuttudes ka peidetud varanduse leidmise motiiv. Nende ja taoliste fantaasiasünnituste põhjustajaks oli rahva raske olukord. Niisama, nagu piinav kõhumure tekitas kujutluse imepärasest toitjast, nii manas alaline puudus ja häda silme ette pilte peidetud varanduse leidmisest.

---

[1] M. Gorki, Kirjandusest. Tallinn 1948, lk. 384.

Iseloomulik on muinasjutukangelastele väsimatu püüd teadmiste ja tarkuse järele. Järjest põhjalikumalt tahavad nad tungida elu saladustesse, mõista lindude ja loomade keelt, lugeda koguni teiste mõtteid, alistada oma tahtele neid ümbritsevad loodusjõud. Kujutlustes mitmesugustest imeesemetest andsid muinasjutuloojad kauges minevikus poeetilise lahenduse paljudele veel teostamata unistustele, mille teostamisvõimalusse tulevikus nad kindlasti uskusid ja mis tänapäeval tõepoolest on teoks saanud. Eks ole ju lendav küna, millest on juttu muinasjutus «Tark mees taskus» teoks saanud lennuki näol, isejahvatav käsikivi auruveski näol jne. See kõik kõneleb töötavate inimeste piltliku, hüpoteetilise, kuid juba tehnoloogilise mõtlemise kaugelenägelikkusest, nagu sellele tähelepanu juhtis M. Gorki oma kõnes esimesel üleliidulisel nõukogude kirjanike kongressil.

Oluline on muinasjuttudes ka nende kasvatav ja harįv külg. Lugeja leiab siit palju tarku mõtteid, rahva poolt paeluvate muinasjutupiltide kaudu antud eetilisi hinnanguid mitmesuguste elunähtuste kohta. Kõrgelt leiavad hindamist inimese positiivsed iseloomuomadused, nagu töökus, edasipüüdlikkus, julgus, ettevõtlikkus, vaprus, ausus, heldus, vabadusearmastus jne. Nende omaduste kandjaks on muinasjutukangelane, kes võitleb kõigi kurjade jõudude vastu, abistab nõrku, toob oma vägitegudega kasu kaasinimestele ja saavutab ise kuulsuse ja õnne. Karistada saab muinasjuttudes alati õelus, ahnus, silmakirjalikkus, omakasupüüdlikkus, kadedus, raha- ja võimuahnus. Ahne väimees, kes ei lepi pruudi kaasavaraga ja läheb kimbutama neiu vanemaid, suletakse karistuseks ahelate kütkes kuldmäkke, nii et ta ahned silmad alati kulda näeksid, aga põrmukestki sellest näppude vahele ei saa. Seitsesada aastat peab ta sellist piina kannatama, enne kui ta surma meelevalda antakse («Kaksteistkümmend tütart»). Ka imeesemed, mis abistavad vaest ja rõhutut võita kõik takistused ja saavutada õnne, toovad ahnele ja rikkale kahju ja hukatust. Muinasjuttudes näidatakse, kuidas rikkus sünnitab ahnust, kõrkust ja ülekohut, teeb inimesed mõrtsukaks ja vargaks. Ainult siis, kui kõik rikkused ja varad satuvad muinasjutukangelase, töötava inimese enda kätte, kes on kõigi olemasolevate väärtuste tegelikuks loojaks, saavad need õnne ja hüveolu allikaks. Muinasjutu lemmikkangelane säilitab ka rikkana oma südameheaduse, peab meeles oma vanemaid ja

omakseid, loobub vabatahtlikult liigsest varandusest ja jagab selle vallavaestele.

Muinasjuttudesse on rahvas kätkenud oma ületamatu pedagoogilise talendi. Kogu moraal järgneb siin orgaaniliselt muinasjutukangelase tegudest ja käitumisest, kasvab välja sündmuste käigust ja on nõnda ülimalt veenev.

Kreutzwaldi muinasjutud paistavad silma oma rahvaliku, talupoegliku elukujutuse poolest. Nende põneva sündmustiku taustaks on kõikjal eesti talupoja elu-olu selle rõõmude ja muredega, alalise tapva tööga mõisniku või peremehe sunni all ja harvade puhke- ja rõõmuhetkedega külakiigel või tantsupeol.

Ka muinasjuttudes esinev väline dekoratsioon, asjaolu, et siin sagedasti esinevad kuningad, kuningapojad ja -tütred, säravad lossid ja kuldtõllad, ei välju muinasjutu talupoeglikkuse raamidest. See kõik kuulub muinasjutu traditsiooniliste kujundusvõtete hulka, mis aitavad ilmekalt esile tuua rahva püüdu jõuka ja õnneliku elu poole.

Oma muinasjuttude väljatöötamisel on Kreutzwald hoolega silmas pidanud rahvamuinasjuttude poeetilisi iseärasusi. Ta on taotlenud, et ei läheks midagi kaduma nende esituse lihtsusest ja laiusest, ohtraist kordustest, mis on rahvamuinasjuttudele nii iseloomulikud.

Rikas ja rahvalik on ka Kreutzwaldi muinasjuttude keel. Sealjuures tuleb silmas pidada, et Kreutzwald kirjutas oma muinasjutud olukorras, kus väljakujunenud kirjakeelt ja proosastiili polnud meil veel olemas. Kogu olemasolev kirjavara oli alles vigane ja puudulik, moonutatud võõra keele aheldavaist kammitsaist. Muidugi võib tänapäeva lugejale puudulikuna tunduda mõni seik ka Kreutzwaldi muinasjuttude sõnastuses. Ometi tuleb kõrgelt hinnata Kreutzwaldi suuri teeneid meie ilukirjandusliku proosa arengus. Oma muinasjuttude sõnastamisel on Kreutzwald lähtunud elavast rahvakeelest, mille rikkalikke väljendusvõimalusi ta on osanud paindlikult ära kasutada.

M. Gorki, soovitades noortel algajatel kirjanikel tutvuda rahvamuinasjuttudega, rõhutas, et need «aitaksid tunduvalt arendada kirjaniku fantaasiat, panna teda hindama väljamõeldise tähtsust kunsti jaoks, ja peaasi — rikastaksid tema vaest keelt, tema nappi sõnavara». Ses mõttes pälvivad tähelepanu ka Kreutzwaldi muinasjutud, millede hoolikalt väljatöötatud pildirikkale ja põnevale sisule vastab nende dünaamiline, dialoogirohke ja rahvapärane sõnastus.

Kreutzwald kasutab ohtrasti vanasõnu, rahvalikke piltlikke väljendeid ja kõnekäände. — *Viletsus hüppab uksest, astub aknast ja poeb prao vahelt, kui kogemata mulgu leiab; valel on lühikesed jalad; perenaise lihavaagen kerisel kiirustab rätsepa nõela; kosilased käivad ühe hommikuga seitse suitsu läbi; malk mõõdab selga; rahvast langes kui rahet kokku* jne. — Teadlikust kujuka ja piltliku stiili viljelusest annab tunnistust rohke perifraaside tarvitamine: *keelepaelu vallale päästma* pro *kõnelema hakkama, selga virutama* pro *peksma, laskis vikati rohu sees karata* pro *niitis, otsis kõrvatagant nõu* pro *mõtles järele, laskis tulekuke katuse harja panna* pro *süüdata, kustuta neitsi igatsemise pisarad* pro *lohuta nutvat neitsit.* Selline Kreutzwaldile iseloomulik ümberütlemise püüd puudutab ka paljusid tegusõnu: *otsust paluda* pro *küsida, märki saama* pro *märkama, avalikuks tõusma* pro *selguma, otsust andma* pro *vastama, lisaks panema* pro *lisama* jne. Kõrvuti teadliku stiilitaotlusega tuleb siin muidugi arvestada Kreutzwaldi-aegse keele üldist seisundit, kus selline verbikasutus oli tavaline ja sagedasti ainuvõimalik; real puhkudel (nagu: *teed võtma* pro *minema*) on tegemist aga ilmsete tõlkelaenudega saksa keelest. Rohkesti on Kreutzwald oma muinasjuttudes kasutanud rahvapoeetikas tähtsal kohal olevat alliteratsiooni, põiminud neisse värsse jne.

Kreutzwaldi muinasjuttude populaarsus pole piirdunud ainult Eestiga. Tema muinasjutte on tõlgitud paljudesse keeltesse. On teada, et neid tõlgiti ka vene keelde,[1] kuid nende ilmumisest puuduvad andmed. Akadeemik Schiefneri abiga läheb korda varsti pärast muinasjutukogu ilmumist Helsingis välja anda F. Löwe poolt tehtud «Ennemuistsete juttude» täielik saksakeelne tõlge, mis ilmus kahes osas — I osa Halles 1869, II osa Tartus 1881, ja mis Kreutzwaldi sõnade järgi avas ta muinasjuttudele tee ümbermaailmareisuks. Osaliselt on Kreutzwaldi muinasjutte tõlgitud ka prantsuse ja inglise keelde.

Kreutzwaldi muinasjutuaineid on kasutanud paljud kirjanikud. On teada näiteks, et läti kirjanik Jānis Rainis oma kuulsa värssnäidendi «Kuldratsu» on kirjutanud Kreutzwaldi

---

[1] Kreutzwald — Koidulale 15. III 1870. — Ka A. Dido eesti rahvaluule publikatsioonide bibliograafias (Revue des Traditions Populaires 1893, lk. 354) märgib, et suurem osa Kreutzwaldi muinasjutte on tõlgitud vene keelde.

muinasjutu «Kuidas kuningatütar seitse aastat oli maganud» alusel. Rainis kirjutab ise oma näidendi ainest: « «Kuldratsut» peetakse tavaliselt läti muinasjutu ümbertöötuseks — kuski pole ma kuulnud teistsugust arvamust —, kuid tegelikult andis mulle aine Kreutzwaldi poolt väljaantud eesti muinasjutt saksakeelses tõlkes. See osutab veel kord, kui lähedased on muinasjutumotiivid kõikidel rahvastel ja kui lähedased oleme eriti meie oma naabritele.» [1] Rainis, kes kirjutas oma näidendi süngeil reaktsiooniaastail maapaos (1909), on Kreutzwaldi muinasjutu loovalt ümber töötanud ja ühendanud näidendi idee läti töötava rahva kauaste unistuste ja vabanemislootustega.

Sagedast kasutamist on Kreutzwaldi muinasjutud leidnud ka eesti kirjanduses. Juba Kreutzwald ise ammutas siit materjali «Kalevipoja» koostamisel. Katseid ennemuistseid jutte «luulekujusse ümber panna» tegi ka L. Koidula. Me tunneme selle töö viljana kaht tundeehtsat ballaadi «Udumäe kuningas» ja «Narva neitsi» (viimase aineks on Kreutzwaldi kogus leiduv muistend «Narva kaupmehe tütar»). Muinasjutt «Puulane ja Tohtlane» on eeskujuks olnud Jakob Tamme ballaadile «Odavad orjad».

Rohket kasutamist on leidnud ka Kreutzwaldi poolt esitatud muistendiained. Neist parim ja mõttetihedaim — muistend «Miks Tallinn iial valmis ei tohi saada» — on ainet andnud rahvakirjanik O. Lutsule lastenäidendiks «Ülemiste vanake». D. Vaarandi poeem «Ülemiste vanake ja noor linnaehitaja» on selle teema huvitavaks poeetiliseks edasiarenduseks meie päevil.

Samal ajal kui rahva laiad hulgad ja progressiivsed ühiskonna- ja kultuuritegelased kõrgelt hindasid Kreutzwaldi muinasjutte, leidusid neil ka omad vaenlased. «Valelik arvamine ühelt poolt, nagu ei kõlbaks niisugused jutud targema rahva suus rääkida, teiselt poolt niisama kitsa mõistuse lorisemine, mis vanu jutte patuks nimetab, on neid viimasel ajal meie maalt paljugi hävitanud» — nii paljastab Kreutzwald «Eesti rahva ennemuistsete juttude» eessõnas muinasjuttude tookordseid vaenlasi: peenutsevat «kõrgemat seltskonda», kes halvustas kõike rahvalikku, ja vagatsevaid vennastekoguduse liikmeid ja kirikumehi, kes ei tunnistanud midagi peale kirikukirjanduse. Nagu märgitud, kuulus muinasjuttude vaenlaste hulka

[1] J. Rainis. Kopoti raksti VII, Rīgā 1950, lk. 562.

ka tsaristlik tsensuur, mille kitsasse väravasse jäi kinni nii mõnigi muinasjutt.

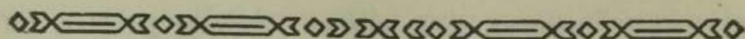
Vaenulikult suhtusid Kreutzwaldi muinasjutukogusse ka lääne manduva kultuuri ees lömitavad kodanlikud kirjandusloolased. Tungides kitsaist subjektivistlik-esteetilistest seisukohtadest lähtudes kallale «Kalevipojale», püüdsid nad igati alavääristada ka «Eesti rahva ennemuistseid jutte». Nad väitsid, et Kreutzwaldi muinasjutud polevat rahvaehtsad, nende kujutluslaad olevat võõras ja raskepärane. Eesmärgiks oli seatud võimalike Kreutzwaldile kasutada olnud kirjanduslike väliseeskujude kindlaksmääramine, et tõestada tema muinasjuttude laenulisust. Nende üksikasjalikumast sisulisest analüüsist, muinasjuttude sotsiaalse funktsiooni ja kirjanduskunstiliste väärtuste esiletoomisest polnud rahvavaenulik kodanlik kirjandusteadus huvitatud. Oleks ju Kreutzwaldi muinasjuttude orjuse- ja rõhumisevastase sisu avamine paratamatult sattunud vastuollu kodanliku ideoloogiaga.

Alles Nõukogude Eestis, kus on loodud avarad võimalused sisult sotsialistliku ja vormilt rahvusliku kultuuri arenguks, kus kõrgelt hinnatakse töötava rahva suulist luuleloomingut, on Kreutzwaldi «Eesti rahva ennemuistsetele juttudele» tagasi antud neile kuuluv aukoht mineviku kirjanduspärandis. On asutud teose uuesti väljaandmisele ja uurimisele. Et teha «Eesti rahva ennemuistseid jutte» kättesaadavaks lugejate laiadele hulkadele, avaldas Eesti Riiklik Kirjastus sellest 1951. a. uue illustreeritud väljaande, kuhu oli koondatud Kreutzwaldi muinasjuttude paremik. Venekeelses tõlkes on need leidnud tee ka kõigi teiste Nõukogude Liidu vennasrahvaste lugemislauale.[1]

Heldur Niit

---

[1] Фр. Р. Крейцвальд, Старинные эстонские народные сказки. Эстонское государственное издательство, Таллин, 1953.

REDIGEERIMISE LÄHTEKOHTI

Käesoleva väljaande teksti aluseks on võetud teose autori enda poolt läbivaadatud 1875. aasta väljaanne ja see edasi antud ilma ühegi olulisema muudatuseta. Välja on jäetud paar pala «Paiklikkude ennemuistsete juttude» osast, mis on ebatüüpilised eesti võitlevale rahvaluulele ja ei paku huvi tänapäeva lugejale.

Teksti redigeerimisel on kõigiti püütud silmas pidada Kreutzwaldi keele ja stiili iseärasusi, mis lähendaksid tänapäeva lugejat Kreutzwaldile ja tema ajale, kuid sealjuures ei häiriks ka meie tänapäeva keelepruuki.

Et käesolev väljaanne pole määratud kitsale Kreutzwaldi loomingut uurivatele filoloogide-ringile, otseselt Kreutzwaldi keele ja stiili uurijaile, vaid laiadele lugejate-ringidele, siis on endastmõistetav, et teose keelt tuli lähendada nüüdisaegsele lugejale. Sellest lähtudes on esijoones kohandatud teos praegu kehtivale ortograafiale. Parandatud on otsesed keelevead sõnade häälikulise kuju osas, samuti sõnade muutmise ja tuletamise alal, mis tänapäeva lugejale mõjuvad segavalt ja isegi moonutavad Kreutzwaldi tõelist mõtet. Teame, et Kreutzwaldi ajal oli eesti kirjakeel ju oma sünnijärgus.

Alles Kreutzwaldi enda võitlusega aastakümnete jooksul jõuti läbi murda reaktsiooniliste pastorite ja köstrite rinne ja kehtestada foneetilisem kirjaviis. Selle keele kujunemise perioodil on loomulikult ka Kreutzwaldi enda keel täis vastuolusid.

Nii esineb tol ajal aga ka «Eesti rahva ennemuistsete juttude» mõlema trüki (1866, 1875) ortograafias suuri erinevusi. Teises, 1875. a. trükis parandas Kreutzwald sisse J. Hurda poolt Eesti Kirjameeste Seltsile peale surutud ja normiks fikseeritud vormid «hää», «pää» pro «hea», «pea», «tõine» pro

«teine», «tulivad», «kirjutasivad» pro «tulid», «kirjutasid», kuigi ta isiklikult neid vorme ei pooldanud[1] ja need hilisemast keelepruugist välja langesid. Edasi esinevad tal mitmed murdelised vormid, mis ei ole saanud meie kirjakeele õigekeelsuse normideks, näit. «peastma», «healed» pro «päästma», «hääled», «tallitus» pro «talitus», «ammetit» pro «ametit»; «kerves», «kerst», «seie» pro «kirves», «kirst», «siia»; «tõutan», «näu» pro «tõotan», «näo»; «päävad» pro «päevad»; «hiljemine» pro «hiljemini»; «enamist», «haledast» pro «enamasti», «haledasti»; «vasta» pro «vastu»; «aruline» pro «haruldane»; «harisid» pro «harjusid»; «näitke» pro «näidake» jne.

Peale siin esitatud Kreutzwaldi keelepruuki iseloomustavate vormide on käesolevas väljaandes parandatud ja ühtlustatud astmevahelduslikud vormid. Märgitagu neist olulisemate näidetena: «katetud» pro «kaetud»; «tugil» pro «toel»; «kõlbanud», «märkanud» pro «kõlvanud», «märganud».

Eespool esitatud ja redigeerimisel arvestatud keelendid on esijoones vormi küsimus ja nende vormide tänapäevastamine ei muuda oluliselt Kreutzwaldi stiili iseärasusi.

Palju olulisem ja raskem on otsustada küsimusi, mis on vahetus seoses Kreutzwaldi stiili iseärasustega, näiteks kuivõrra nüüdisaegseks normeerida ka Kreutzwaldi rohkeid erinevusi süntaksi alal. Osa neist iseärasustest on ilmselt tekkinud saksa keele eeskujul, näit. «saama»-tuleviku tarvitamine, sõna «üks» umbmäärase artikli tähenduses jne. Osa sellistest konstruktsioonidest on küll mõneti murdeliselt põhjendatud ja neil võib olla ka teatav stiiliväärtus ja tõeline rahvaliku keele varjund, nagu alatise kongruentsi puudumine aluse ja selle täiendi(te) vahel: «ühe hää pojale» pro «hea l e pojale», aga enamasti see ühtlasi segab mõtet ja seetõttu on need Kreutzwaldi keelepruugile omased iseärasused parandatud. Samasse liiki kuuluvad murdeis väga laialdaselt esinevad vormid «olla» või «olema» pro «olevat» või lihtsalt «on»; «nägi tulema» pro «tulevat», «külas olla võõrast nähtud» pro «külas olevat võõrast nähtud». Üldse tarvitab Kreutzwald kõrvallauseis väga palju kaudse (kahtleva, sooviva) kõneviisi vorme (eriti sõnades «pidama», «võima»), kus meil tänapäeval esineb kindel kõneviis.

---

[1] Kreutzwaldi kiri Koidulale 16. veebr. 1871.

Mõnevõrra on respekteeritud verbi «olla» kaudse kõneviisi funktsioonis ja seda neil juhtudel, kus see on eriti omane meie üldrahvalikule kõnepruugile. Ei ole ka kõikjal välja parandatud sõna «üks», eriti neil juhtudel, kui see esineb tähenduses «keegi», mis on saanud sellisena üldrahvalikuks vormiks ja ei ole otsene saksa keelest üle kantud umbisikuline artikkel.

Ka traditsiooniline «Ükskord elas üks kuningas, kes . . .» kõlab palju rahvapärasemalt, kui selles konstruktsioonis on ära jäetud vähemalt teine «üks» või ka mõlemad. Otstarbekaks on peetud võimalikult vähendada anokronismina tunduvaid pre- ja postpositsioone «peal», «ära», «üles», «üle», «küljes» jne. Paiguti on tänapäevastatud ka deklinatsiooni, näit.: «kedagi tuli» asemel «keegi tuli»; «pisarad tõusid silmile» asemel «silmi», «silmapilgul» asemel «silmapilk». Eriti sagedase osa- ja täissihitise ebareeglipärane esinemine on redigeeritud vastavalt tänapäeva keelenormidele.

Häirivalt mõjuks tänapäeva lugejale ka «tema», «nemad» vormi tarvitamine lauserõhutus asendis, kus kirja- ja rahvakeelele on omane lühendatud «ta» ja «nad». Enamikus on need vormid parandatud. Teiselt poolt aga segab paiguti teksti õiget mõistmist «ta» ja «nad» väljajätmine Kreutzwaldi poolt. Viimase puhul on seepärast need juurde lisatud, samuti muud sidesõnad («ja», «nii», «aga», «kui» jne.), kus nende lisandamine aitab kaasa mõtte selgusele. On loobutud nende märkimisest nurksulgudesse, nagu seda tavaliselt praktiseeritakse tekstide teaduslikkudes väljaannetes.

Mõnevõrra on osutunud vajalikuks muuta Kreutzwaldi sõnajärjekorda. Esijoones on parandusi ja kohandusi tänapäeva süntaksi normidele eriti sihitise ja määruse asendi alal.

Sõnade lahku- ja kokkukirjutamise alal on püütud võimaluste piirides arvestada Kreutzwaldi keelepruuki niivõrd, kuivõrd see ei räägi otseselt vastu meie tänapäeva põhilistele grammatika-normidele. Kreutzwaldi stiilirütmile on omane põhi- ja liitsõna ühtlane rõhutamine. Lähtudes sellest on enamasti säilitatud näiteks «vedamise hind» pro «vedamishind»; «mõtlemise aeg» pro «mõtlemisaeg», «nõiduse vägi» jne.

Kõige tagasihoidlikumalt on suhtutud Kreutzwaldi tekstisse sõnavara muutmisel. Ses osas on püütud säilitada kõik see, mis otseselt ei moonuta teksti tänapäeva lugejale. Kreutzwaldi rikkalik sõnavara, tema enda poolt loodud uudissõnad, nüüd

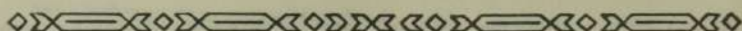
sageli küll unustusse jäänud, aitavad lugejal tunnetada tema ajastut, viib lugeja läinud aja konkreetsesse ajaloolisse miljöösse, eriti muinasjuttudes, milles lugeja laskub tavaliselt kaugesse minevikku. Ainult ühel juhul on sellest üldreeglist tehtud erandeid, nimelt seal, kus keelend on tõesti raskesti mõistetav. Nii on sõnad «kuda», «kui» asendatud sõnadega «kuidas» või «nagu» [«kui minu elupäevad nüüd, kuda ma arvan, õhtule jõuavad (= nagu ma arvan)»]. Reeglipäraselt on samastav «ehk» mõtte kohaselt asendatud kontrasteeriva sõnaga «või» ja «kelle» asemel elutu olendi puhul tarvitatud «mille». Muid asendusjuhtumeid on üksikuid ainult seal, kus Kreutzwaldi sõnastus on niivõrd erinev tänapäeva keelest, et Kreutzwaldi poolt antud mõistet oleks tulnud niikuinii eraldi seletada. Näit.: «kahtlaselt» pro «kahtlevalt», «ligistamist» pro «liginemist», «kartliku» pro «kardetava», «tunnistada» pro «tunda», «kogemata viletsus» pro «ootamata õnnetus», «sammu kinnitada» pro «takistada», «mõrtsuka viisil surema» pro «mõrtsuka läbi surema», «lugu pidamata» pro «hoolimata» jt. Paaril juhul on asendatud ka mõned väljendid, mis tänapäeval on omandanud veidra või erilise žargoonilise tähenduse, nagu: «magusat haisu» pro «lõhna», «inimese looma» pro «inimest», «mokad» pro «huuled» jne.

Üldiselt on aga Kreutzwaldi teksti iseärasusi püütud kõigiti säilitada neilgi juhtudel, kus see otseselt tänapäeva keelepruugile ei vasta, kuid mis peaksid olema lubatavad tarvitada kui arhaismid, näit. «soovimised» pro «soovid», «korrale toimetada» pro «teha», «korda seada», «korralisel kombel» pro «loomulikult» jne. Samuti ei ole sõnade «oma» ja «enda» vahel ranget vahet tehtud.

Paljudel juhtudel on säilitatud Kreutzwaldi interpunktsioon, mis mõneti erineb tänapäevasest.

Kõik see peaks aitama omalt poolt mõista Kreutzwaldi ja tema ajajärgu võitlevat ja suurt keeleloomingut, kus paarikümne aastaga rajati saksapärase kirikužargooni asemele alused eesti rahvuslikule kirjakeelele.

Sellisena sobib meie tänapäeva kirjanikelegi eeskujuks Kreutzwaldi keel, eriti tema suur sõnavaraline rikkus, piltlik, realistlik ja rahvapärane väljendus, rahvalike kõnekäändude ja vanasõnade rikkus ja ilmekas ning voolav lauserütm.

SÕNASELETUSI

A h t i — veehaldja nimetus Kreutzwaldil; eesti kirjandusse üle kantud karjala-soome eepose «Kalevala» kaudu;

a n n i v a k k — veimevakk; vakk, millest pruut pulmas jagas veimeid (kaasavara see osa, mis jagati sugulastele kinkideks); peamiselt olid annivakas riietusesemed (särgid, vööd, kindad, sokid, sukapaelad); muul ajal säilitati selles ehteid, paelu jm.;

(ühel) h a a r u l (minema) — ühes suunas;

h i i r j a s — vesihall, hiirekarva hall (eriti hobuse kohta);

h o m m i k u s u u r u s — hommikueine, -oode (umb. k. 6—7 vahel hommikul, nagu märgib akad. Wiedemann); hommikusuurust võtma — hommikust sööma;

h u n d i s õ i d u l (vingutatud põrsas); — reel oli metsa kaasa võetud põrsas, keda edasi sõites aeg-ajalt näpistati, et see oma vingumisega hunte ligidale, laskekaugusse meelitaks;

h õ b e v a l g e — ohvriand; kraabiti (peamiselt) hõberaha küljest raasukesi ja loobiti vette veehaldjaile lepituseks;

h ä r j a p õ l v l a n e — mütoloogias väike mehike, kes ainult härja põlveni ulatub; elab peamiselt maa all; enamasti tegutseb ta hea olendina;

j a a n i p ä e v — 24. juuni; muinasjuttudes ja üldse rahvaluules mitmeti tähelepanuväärne päev; eriti on seda aga jaaniöö (öö vastu jaanipäeva), millal pidid toimuma igasugused imepärased sündmused;

k a e l a k o h u s — kriminaalkohtu rahvapärane nimetus, kriminaalasju arutav kohus;

k a e l k o t t — nööriga kaelas kantav kott, millesse paigutati peamiselt toiduaineid;

kants (:kantsu) — räbal, jäänus; märsikants — märsiräbal, katkine, ärakantud märss;
kard (:karra) — plekk, eriti inglistinaga kaetud raudplekk; läikiv metallist ehteniidike, ehteribake; õhuke kord; kiht;
kehik — puust või puukoorest anum; mõõt: pool vakka;
kelp (sadula) — (sadula) tagaosa, sadula tagumine hari;
kerilauad — riistapuu, mille pealt lõng kerasse keritakse; koosneb püstteljel (jalal, kerikandmel) pöörlevast puuristist, mille otstesse püstitatud pulkade ümber pannakse keritav lõngaviht;
keris — lahtistest raudkividest laotud ahju ülemine osa talutares; hilisemal ajal oli võlvitud kummiga kaetud;
kesik — pooleldi täiskasvanud siga (umbes 3 kuu vanune);
kippar — laevamees, tüürimees; Kreutzwaldil laevaomaniku, kapteni tähenduses;
kitsik — ihne inimene;
kolklaud — lokulaud ehk kolalaud; serviti rõhtsalt üles asetatud laud; selle vastu tagumisega teatati vanasti (peamiselt mõisas) töö algust või töö lõppu ja lõunatundi kaugemal põllul töötavatele inimestele; oli ka karja kojuajamiseks ja külarahva kokkukutsumiseks;
koonal — äraketramiseks koonlapuu ümber mässitud või koonlalauale kinnitatud linade või takkude pundar; kedervarrel kedrates kinnitati koonal umbes 1 m pikkusele **koonlapuule**, mida hoiti püsti, selle kõverat labakujulist allosa istme alla pannes;
kosjaviinad (vastu võtma) — mõrsjaks valitud neiu juurde saadeti vanem naisterahvas (kuulueit) viinapudeliga, nn. kuulupudeliga, selgitama, kuidas peigmehesse suhtutakse. Kui mõrsjakodus kosjaviinad vastu võeti ja sealt joodi, tähendas see mõrsja ja selle vanemate nõusolekut; kui pudel avamata kõrvale pandi, tähendas see järelemõtlemist; kui kosjaviinade pudel tagasi anti, tähendas see kosimise tagasilükkamist;
kuivik — kuiv maa; järve, jõe, mere kallas;
Kunglamaa — Kreutzwaldi järgi õnnemaa, rikas muinasjutumaa;
kuulamine — vt. «kosjaviinad»; oli üle-eestiliselt tuntud abiellumiskomme;
Kõu, Kõue-taat — pikse, piksehaldja nimetus; rahvatraditsioonis oli piksekultus tähtsal kohal olev loodusnähtus;

rahvapärimuste kohaselt oli pikne eriti kardetav vanapaganale, keda ta alatasa jälitavat;

k õ v e r s i l m — Kreutzwaldi järgi metshaldja poeg — kaja; «hüüdmise hääled langesid kõversilma kõrva. . .» — hüüetele kostis vastu ainult kaja;

k ä k k — eesti rahvustoit;

k ä o s u l a n e e. ööbikuköster — Eestis esinev kärbsenäplane; rändlind; tema laul ületab vahelduvuselt teiste lindude laulu;

k ä s i k a m b e r — talumajades harilikult eeskojas või rehetoa tagaseinas asetsev toidukamber, sahver; mitteköetav külm ruum toiduainete hoidmiseks;

k õ b e l d a m a — viivitama, kõhklema;

k ü b a r (sõrmeküüntest); — rahvauskumuse alusel peituvat inimese elujõud mitmesugustes kasvavates kehaosades, nii ka sõrmeküüntes; äralõigatud sõrmeküünte-laastudest tehtud kübar omavat imejõudu;

k ü l i m i t — külvinõu, külvivakk; vana-aegne viljamõõdu ühik;

k ü ü n a r — endine pikkusemõõt, 54 sm;

l a p u l i n e — muinasjutuline Lapumaa (Lapi) elanik; palumata pulmavõõras;

l a u d i (lavalaudi) — lava või laepealne talumaja rehealusel; riiul;

l a ú s u j a — (rahvaluules) sõnadega arstija, nõiduja;

l e e — lahtine tulease, kolle; lee on olnud rahvausundis tule asupaigana püha; l e e l õ u g a s — kivi või müür rehetoa ahjukolde eesäärel; tarvitati istumiseks;

l i b a h u n t — soend; mütoloogias hundiks moondunud (moondatud) inimene;

l i n n u p a e l — linnupüünis;

l i n n u p e t e — eestlaste vana komme, mille järgi ei tohitud enne välja minna, kui pidi kohe hommikul võetama natuke einet, et ei kuuldaks mõne rändlinnu häälitsemist tühja kõhuga; vastasel korral pidi sellest tulema mitmesuguseid õnnetusi;

l ä h k e r — trummikujuline, lapik, punniga suletava suuavausega puunõu joogi kandmiseks; l ä h k r i k i v i d — lähkri puhastamiseks (loksutamisega) lähkrisse pandavad väikesed kivid;

M a n a — maa-aluse surnute-asupaiga elanik, ka surmahaldjas;

m a n a l a — surnute eluase; M a n a t a r k tähendab Põhja-Eestis sõnadega nõidujat;
m e t s k i t s — linnu nimetus;
M u r u e i t — kodu- ja õuehaldjas;
m õ d u — vanasti tarvitatud käärinud joovastav mesijook;
m ä r s s — puukooreribadest (kasetohust, niineribadest) punutud seljakott kolmnurkse avausega, millele käib peale kolmnurkne lakk; seljas kandmiseks on märsil kandmed; märssi tarvitasid töölised, karjased, rändurid, marjulised ja seenilised toidu kaasaskandmiseks;
n a u d — vara, rikkus;
o i d — aru, mõistus;
o l v (olviauk, katuseolv) — ungas, katuseharja-alune auk hoone otsas, kust kaudu suits välja lasti;
p a h m a s — rehealuse põrandale peksmiseks mahalaotatud kuivatatud tõuvilja lade; p a h m a m a — teri lademe peal trampimisega (hobusega) viljapeadest välja peksma;
p a r r e d (parsil) — vanades rehetubades lae all olevad lahtised latid, mille peale vili enne peksmist kuivama pandi;
p e n i k o o r e m — teepikkuse-ühik, 7 versta, u. 7,46 km;
P i k k e r, P i k n e — vt. «Kõu, Kõue-taat»;
p o o g a k i r j a d — riietuseseme alla äärde või ümberringi äärele õmmeldud kitsas vöö või pael, eriti naiste särgil;
p o o r t — peenikesest hõbetatud traadist kootud pilud ehk pitsid pärgade, tanude jm. küljes; ääris;
p ä i k e s e t e r a d — päikesekiired;
R õ u g u t a j a — Kreutzwaldi järgi sünnituse, rinnalaste ja nurganaiste kaitsja; rahvausundis (r a u g u t a j a) kuri nõiamoor, kes paneb lapsi nutma;
s a a j a d — pulmad;
s e r v e — õhtueine, õhtuoode;
s i k u s õ i t j a — rätsepa humoristlik nimetus Kreutzwaldil; nime tekkimise aluseks on humoristlik rahvalaul rätsepa kohta;
s i r k a s h ä r g — ukraina härg;
s u u r e i t — vanaeit, vanaema;
s õ b a — piklik villane suurrätt, tekk, voodivaip; kate;
s õ l g — särgi kinnitaja, ühtlasi naiste rinnaehe;
s õ r m e k ü ü n t e s t kübar — vt. «kübar (sõrmeküüntest)»;
t a a l e r — vana-aegne rahaühik;
t o o b e r — ülespoole laienev jalgadeta laudnõu, tavaliselt

25—60-liitrilise mahuga, tarvitatakse pesupesemisel, veekandmisel jne.;

torupill — igivana mänguriist; koosneb nahksest kotist, kuhu õhuvool juhitakse putke e. napa kaudu puhudes või väikese, käsivarrega tõmmatava lõõtsa abil; koti külge on kinnitatud oboe-taoline puhkpill (sõrmiline), millel mängitakse meloodilisi põhiviise; peale selle kuulub pilli juurde 1—3 ühehäälset bassitoru saatehääle jaoks;

tuleraud ehk räks — tavaliselt kringlikujuline rauast või terasest riist, mille seljaga vastu tulekivi lüües saadakse süütamiseks vajalik säde;

tulevirts — püss;

tuuletark — tuulehaldjas; arst, kes tuule kaudu tervist saadab;

tuulispask — tuulispea, viherik; väikese ulatusega, ent tugev tuulepööris; esineb äikeseilma eel; rahvatraditsiooni järgi ratsutasid selles nõiad ja kurjad inimesed;

tölpsilm — kurat, sarvik;

tünder — tünn, puunõu; suuruselt ankru ja vaadi vahepealne;

Uku kivi — Ukule, ilma- ja kõuehaldjale ohvritoomise paik;

vaks — väljasirutatud pöidla ja esimese või keskmise sõrme vahepikkus, mida kasutati pikkusmõõduna;

vanaisa — taevataat;

vanaperemees, vanapoiss — vanapagan, sarvik;

Virtsjärv — praegune Võrtsjärv, Eesti NSV suurim sisejärv;

õitsil (olema) — ühiselt öises hobuste või veohärgade karjas olema; karjas olid kas terve küla või mitme talu loomad; õitsil hakati käima juba varakevadel, mis oli tingitud teravast loomasööda puudusest; päeval töötanud veoloomadel oli mahti söömiseks ainult öösi;

õnneraha — raha, mis pärast väljaandmist pidi alati omaniku taskusse tagasi tulema;

Ülemiste — Tallinna lõunaküljel, linnast kõrgemal asuv järv; Kreutzwaldi järgi on see tekkinud leinava Linda silmapisaraist.

SISUKORD

TOIMETUSKOLLEEGIUM:
K. Taev (vastutav toimetaja),
E. Säärits, H. Tiidus.

Toimetaja H. Lepik.

Kunstiline toimetaja
H. Vitsur.

Tehniline toimetaja
O. Kasemets.

Korrektorid
S. Ridala ja E. Toots.

Ladumisele antud 22. IV 1953. Trükkimisele antud 11. VIII 1953. Trükiarv 25 000. Paber 54:84, 1/16. Trükipoognaid 31,25+11 illustratsiooni. Formaadile 60:92 kohaldatud trükipoognaid 26,19. Arvutuspoognaid 23,33. MB-11827. Trükikoda «Ühiselu», Tallinn, Pikk tän. 40/42. Tellimise nr. 1615.

Hind rbl. 9.45

На эстонском языке.

Фр. Р. Крейцвальд.
Старинные эстонские
народные сказки.

7—3

1803

1953